

AZƏRBAYCAN DİLLƏR UNIVERSİTETİ
YENİ AZƏRBAYCAN PARTİYASI
BAKİ BEYNƏLXALQ MULTİKULTURALİZM MƏRKƏZİ

*Ümummilli Lider Heydər Əliyevin anadan olmasının
95-ci ildönümünə həsr olunur*

HEYDƏR ƏLİYEV: MULTİKULTURALİZM VƏ TOLERANTLIQ İDEOLOGİYASI

I Beynəlxalq Elmi Konfrans

MƏRUZƏLƏRİN TEZİSLƏRİ

*Bakı (Azərbaycan), Tbilisi (Gürcüstan), Huçjou (Çin),
Yekaterinburq (Rusiya), Moskva (Rusiya), Samara (Rusiya),
Ərzurum (Türkiyə), Kayseri (Türkiyə), Roma (İtaliya), Minsk (Belarus),
Kiyev (Ukrayna), Belqrad (Serbiya), Auqsburq (Almaniya)*

9 aprel – 5 may 2018-ci il

HEYDƏR ƏLİYEV: MULTİKULTURALİZM VƏ TOLERANTLIQ İDEOLOGİYASI.

I Beynəlxalq Elmi Konfrans. *Məruzələrin tezisləri*. – Bakı: “MTM-Innovation” MMC, 2018, 332 s.

KONFRANSIN TƏŞKİLAT KOMİTƏSİ

Yerli üzvlər

K. M. Abdullayev
Ə. C. Əhmədov
E. Ə. Nəcəfov
Ə. Ə. Abdullayev
S. H. Həsənov
J. Ə. Qəribova
M. K. İmanov
S. B. Hüseyinov
Ç. Ş. Hacıyeva
M. A. Əliyev
A. İ. Rüstəmov
N. T. Sultanova
S. F. Əliyeva
R. E. Həsənov
A. K. Bağırov

Xarici üzvlər

D. Z. Qotsiridze (Gürcüstan)
A. Fiqus (İtaliya)
V. A. Kokşarov (Rusiya)
M. A. Osadçiy (Rusiya)
İ. A. Krayeva (Rusiya)
L. Zhang (Çin)
G. E. Kozlovskaya (Rusiya)
M. Fioruççu (İtaliya)
R. V. Vasko (Ukrayna)
N. P. Baranova (Belarus)
K. Volf (Almaniya)
Ö. Çomaklı (Türkiyə)
M. Güvən (Türkiyə)
V. Bumbaşiroviç (Serbiya)

BÖLMƏLƏR

Boris Yeltsin adına Ural Federal Universiteti
A.S.Puşkin adına Dövlət Rus Dili İnstitutu
Moskva Şəhər Pedaqoji Universitetinin
Samara Filialı
Moskva Dövlət Linqvistik Universiteti

Augsburg Universiteti
Huçjou Universiteti
İvane Cavaxaşvili adına
Tbilisi Dövlət Universiteti
Kassino Cənubi Latsio Universiteti və
Sülh və Təhlükəsizlik Fondu

Kiyev Milli Linqvistik Universiteti
Minsk Dövlət Linqvistik Universiteti
Belqrad Universiteti
Ərzurum Universiteti
Ərciyəs Universiteti
Azərbaycan Dillər Universiteti

Rusiya Federasiyası
Rusiya Federasiyası

Rusiya Federasiyası
Rusiya Federasiyası

Almaniya Federativ Respublikası
Çin Xalq Respublikası

Gürcüstan Respublikası

İtaliya Respublikası

Ukrayna Respublikası

Belarus Respublikası

Serbiya Respublikası

Türkiyə Respublikası

Türkiyə Respublikası

Azərbaycan Respublikası

YEKATERİNBURQ BÖLMƏSİ

- MÖVZU:** ADR - Şərqdə ilk demokratik respublikadır
- MƏKAN:** Rusiyanın Birinci Prezidenti Boris Yeltsin adına Ural Federal Universiteti, *Rusiya Federasiyası, Yekaterinburq şəh., V. Lenin prospekti 51 (İclas Vilayət qubernatorunun iqamətgahında, Poçt döng., № 21 ünvanında keçiriləcək)*
- ZAMAN:** 06.04.2018
- MODERATORLAR:** prov. İ. Məmmədzadə (Azərbaycan),
prof. A. Q. Nesterov (Rusiya)

KİYEV BÖLMƏSİ

- MÖVZU:** Azərbaycan-Ukrayna münasibətlərinin inkişafında Heydər Əliyevin rolu
- MƏKAN:** Kiyev Milli Linqvistika Universiteti, *Ukrayna Respublikası, Kiyev şəh., Velyka Vasylkivska küç., № 73*
- ZAMAN:** 12.04.2018
- MODERATORLAR:** prof. T. M. Timkova (Ukrayna),
dos. S. H. Həsənov (Azərbaycan)

ƏRZURUM BÖLMƏSİ

- MÖVZU:** Heydər Əliyev və türk dünyası
- MƏKAN:** Ərzurum Universiteti, *Türkiyə Respublikası, Ərzurum ş., Üniversite Mahallesi, Atatürk Üniversitesi Kampüsü.*
- ZAMAN:** 13-14.04.2018
- MODERATORLAR:** akad. S. Məhərrəmov (Azərbaycan),
akad. M. İmanov (Azərbaycan),
prof. C. Qasımov (Azərbaycan),
dos. G. Beşitaşvili (Gürcüstan),
dos. Ə. Abdiyeva (Azərbaycan).

KAYSERİ BÖLMƏSİ

MÖVZU: Müasir Azərbaycan: sosial, siyasi və iqtisadi inkişaf

MƏKAN: Ərciyəs Universiteti, *Türkiyə Respublikası, Kayseri ş., Köşk Mahallesi, Talas Blv., № 38030.*

ZAMAN: 16.04.2018

MODERATORLAR: prof. A. Çelenk (Türkiyə)
dos. İ. Kazımbəyli (Azərbaycan)
prof. S. Üçgül (Türkiyə)
dos. S. Aliyeva (Azərbaycan)

MOSKVA BÖLMƏSİ - 1

MÖVZU: Sərhədlərin fəvqündə: Rusiya və Azərbaycan: mədəniyyətlərarası dialoq təcrübəsi

MƏKAN: A. S. Puşkin ad. Dövlət Rus dili İnstitutu, *Rusiya Federasiyası, Moskva şəh., Akad. Volqin küç., № 6.*

ZAMAN: 16.04.2018

MODERATORLAR: prof. M. A. Osadçiy (Rusiya),
prof. M. A. Əliyev (Azərbaycan)

ROMA BÖLMƏSİ

MÖVZU: Multikulturalizm, sosial təhlükəsizlik, immiqrasiya, azadlıq.

MƏKAN: Sülh və Təhlükəsizlik Fondu, *İtaliya, Roma şəh., Viçenza küç., № 26*

ZAMAN: 18.04.2018

MODERATORLAR: prof. A. Fiqus (İtaliya),
prof. İ. Məmmədşadə (Azərbaycan)

MOSKVA BÖLMƏSİ - 2

- MÖVZU:** Dillərin və mədəniyyətlərin dialoqu çoxqütblü dünyada birgəyaşayışın amili kimi
- MƏKAN:** Moskva Dövlət Linqvistika Universiteti,
Rusiya Federasiyası, Moskva şəh., Ostojenka küç., № 36.
- ZAMAN:** 18.04.2018
- MODERATORLAR:** dos. İ. A. Hüseynova (Rusiya),
prof. M. A. Əliyev (Azərbaycan)

SAMARA BÖLMƏSİ

- MÖVZU:** Şərq-Qərb: XXI əsrdə mədəniyyətlərarası dialoq
- MƏKAN:** Moskva Şəhər Pedaqoji Universitetin Samara filialı,
Rusiya Federasiyası, Samara şəh., Stara Zaqora küç., № 76.
- ZAMAN:** 20.04.2018
- MODERATORLAR:** prof. M. A. Əliyev (Azərbaycan),
G. E. Kozlovskaya (Rusiya)

TBİLİSİ BÖLMƏSİ

- MÖVZU:** Azərbaycan-Gürcüstan münasibətlərinin təşəkkülündə Heydər Əliyevin rolu
- MƏKAN:** İ.Cavaxaşvili adına Tbilisi Dövlət Universiteti,
Gürcüstan Respublikası, Tbilisi şəh. İ. Çavçavadze küç., № 1.
- ZAMAN:** 20-22.04.2018.
- MODERATORLAR:** prof. D. Z. Qotsiridze (Gürcüstan),
dos. A.Yusifzadə (Azərbaycan)

HUÇJOU BÖLMƏSİ

- MÖVZU:** Bir qurşaq – bir yol: multikulturalizmin öyrənilməsi
- MƏKAN:** Huçjou Universiteti, *Çin Xalq Respublikası,*
Huçjou şəh., Şərq 2 küç., № 759
- ZAMAN:** 22.04.2018
- MODERATORLAR:** prof. S. Rüstəmovə-Tohidi (Azərbaycan),
prof. L. Zhang (Çin)

MİNSK BÖLMƏSİ

MÖVZU: **Heydər Əliyev və Azərbaycan-Belarus münasibətləri**

MƏKAN: Minsk Dövlət Linqvistika Universiteti,
Belarus Respublikası, Minsk şəh. Zaxarov küç., № 21.

ZAMAN: 23-27. 04.2018

MODERATORLAR: prof. M. A.Əliyev (Azərbaycan),
prof. N. P. Baranova (Belarus)

BELQRAD BÖLMƏSİ

MÖVZU: **Multikulturalizmin Azərbaycan təcrübəsi**

MƏKAN: Belqrad Universiteti, *Serbiya Respublikası,*
Belqrad şəh, Studentski küç. №1

ZAMAN: 26-29.04.2018

MODERATORLAR: akad. K. M. Abdullayev (Azərbaycan),
prof. V. Bumbaşireviç (Serbiya)

AUQSBURQ BÖLMƏSİ

MÖVZU: **Azərbaycan və Almaniya multikulturalizmi**

MƏKAN: Auqsburq Universiteti, *Almaniya Federativ*
Respublikası, Auqsburq şəh., Universitätsstraße 2.

ZAMAN: 03.05.2018

MODERATORLAR: prof. K. Volf (Almaniya),
R. Həsənov (Azərbaycan)

BAKI BÖLMƏSİ

- MÖVZU:** **Heydər Əliyev siyasəti: multikulturalizm və tolerantlığın təntənəsi**
- MƏKAN:** Azərbaycan Dillər Universiteti,
Azərbaycan Respublikası, Bakı şəh. R.Behbudov küç., № 134.
- ZAMAN:** 04-05.05.2018.
- MODERATORLAR:** prof .A.Məmmədov (Azərbaycan)
prof. M.A. Əliyev (Azərbaycan),
dos. A. Yusifzadə (Azərbaycan),
prof. N. P. Baranova (Belarus)
dos. S. Əliyeva (Azərbaycan),
prof. L.Zhang (Çin),
prof. R.V.Vasko (Ukrayna)
dos. Ə. Abdiyeva (Azərbaycan),
prof. D. Z. Qotsiridze (Gürcüstan),
prof. N. Mehdiyev (Azərbaycan),
İ. A. Krayeva (Rusiya),
prof. S. Rüstəmovə-Tohidi (Azərbaycan),
dos. A. Şahmuradov (Azərbaycan),
prof. A. Fiqus (İtaliya),
R.E. Həsənov (Azərbaycan),
dos. İ. Kunina (Azərbaycan),
PhD G. Amoretti (İtaliya).

Kamal Abdulla
*Azərbaycan Dillər Universitetinin rektoru,
Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin
Himayəçilər Şurasının sədri, AMEA-nın həqiqi üzvü, Əməkdar elm xadimi*

ULU ÖNDƏR AZƏRBAYCAN MULTİKULTURALİZMİNİN SİYASİ BANİSİDİR

*"Dövlət, ölkə nə qədər çox xalqı birləşdirsə, bir o qədər zəngin olur, çünki onların hər biri...
ümumdünya mədəniyyətinə və sivilizasiyasına öz töhfəsini verir".*

Ümummilli lider Heydər ƏLİYEV

Multikulturalizm Azərbaycanda əsrlərdən bəri formalaşan, eyni zamanda ictimai-bədii, psixoloji-mənəvi müstəvidən kənara çıxmayan dəyərlər toplusu kimi, xüsusilə sovet ideologiyasının hökmranlıq etdiyi illərdə kifayət qədər sistemsiz və spontan mahiyyətə malik idi. Onun sanki bütün vacib özəllikləri mövcud idi. Tolerantlıq və mənəvi potensial, dini loyallıq və milli özünəməxsusluq, psixoloji səbat və bəşəri dəyərlərə açıqlıq Azərbaycan insanını multikultural bir rejimin içinə salmağa hazır idi. Bu və bu kimi xüsusiyyətlər Azərbaycan ədəbi-bədii düşüncə müstəvisində həm tarixən, həm də bu gün kifayət qədər görümlü və təsiredicidir.

"Kitabi-Dədə Qorqud" dastanından, şifahi və yazılı ədəbiyyatımızdan keçən bariz nümunələr uzaq keçmişdən bugünüməzədək multikultural ənənələrin mövcudluğunu aşkar şəkildə sübut edir. Bunun fonunda müasir dövrdə həllini tapası yalnız bir əsas məsələ qalırdı: hüquqi və siyasi müstəvidə multikulturalizmin yerini müəyyən etmək. Və bunu ulu öndər Heydər Əliyev etdi. O, Azərbaycanın gələcək uğurlu inkişafı üçün dəqiq ideoloji hədəf seçdi və öz uzaqgörən, müdrik siyasəti ilə əsrlər boyu formalaşmış çoxmədəniyyətlik ənənəsini inkişaf etdirərək onu keyfiyyətə yeni mərhələyə qaldırdı. Bu mərhələ siyasi mərhələ idi. Əslində, ulu öndər Azərbaycan multikulturalizminin siyasi banisi oldu.

Ulu öndər Heydər Əliyev bununla ilk növbədə multikulturalizm siyasi modelinin assimilyasiya və izolyasiya kimi digər mümkün siyasi modellərdən üstün olduğunu bütün dünyaya nümayiş etdirdi. "Azərbaycan əhalisinin çoxmilli tərkibi bizim sərvətimizdir, üstünlüyümüzdür. Biz bunu qiymətləndiririk və qoruyub saxlayacağıq" deyən ulu öndər bütün sonrakı siyasi fəaliyyətini bu sərvətin əbədi olması istiqamətinə yönəltdi.

Azərbaycanın multikultural ənənələrinin dövlət tərəfindən qorunması işində ən vacib olanı ümummilli lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü və göstərişi ilə bu məsələnin hüquqi sənədlərdə, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında əks olunmasıdır. Belə ki, multikulturalizm siyasətinin əsasını təşkil edən tolerantlıq (dözümlülük) prinsipi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının bir sıra maddələrində aydın şəkildə təsbit edilmişdir. Bununla bağlı "Bərabərlik hüququ" (maddə 25, bənd 3), "Milli mənsubiyyət hüququ" (maddə 44, bəndlər 1, 2), "Ana dilindən istifadə hüququ" (maddə 45, bəndlər 1, 2) və başqa maddələri göstərmək mümkündür.

Ulu öndər haqlı olaraq multikulturalizm siyasətini ölkənin demokratik inkişafının tərkib hissəsi hesab edirdi. O, Azərbaycan ərazisində yaşayan milli azlıqların hüquq və azadlıqlarının, o cümlədən etnik-mədəni, dini dəyərlərinin qorunmasını demokratiyanın mühüm prinsipi olan əsas insan hüquq və azadlıqları kontekstində görürdü. Ulu öndərin rəhbərliyi ilə, nəhayət ki, dönüşü olmayan demokratik inkişaf yoluna çıxmış Azərbaycan Respublikası, onun qeyd etdiyi kimi, "dinindən, dilindən, irqindən asılı olmayaraq Azərbaycanın bütün vətəndaşlarının eyni hüquqlara malik" olmalarını təmin etməli idi.

Təbii olaraq, ulu öndər etnik millətçiliyə alternativ kimi bütövlükdə Azərbaycan xalqının və cəmiyyətinin, eyni zamanda Azərbaycan dövlətçiliyinin yüksəlişini şərtləndirən və multikulturalizmin əsas mənəvi bazası olan azərbaycançılıq prinsipini milli ideologiya kimi irəli sürdü. O qeyd etdi ki, etnik millətçilik, nəhayət etibarilə, etnik separatizmə, xalqlar arasında münaqişəyə gətirib çıxarır. Azərbaycançılıq ideologiyası isə dinindən, dilindən, irqindən asılı olmadan ölkədə yaşayan bütün vətəndaşları birləşdirir. Ulu öndərin dediyi kimi, həqiqətən də "Azərbaycan onun ərazisində yaşayan bütün millət və xalqların ümumi vətənidir. Ərazimizdə yaşayan azərbaycanlı da, ləzgi də, avar da, kürd də, talış da, udin də, kumık da, başqası da – bütünlükdə hamısı azərbaycanlıdır". Bu sözlər bu gün də son dərəcə əhəmiyyətlidir və belə bir aydın siyasi həqiqəti aktuallaşdırır: biz, yəni Azərbaycanda yaşayan bütün xalqlar məhz bir yerdə, məhz azərbaycanlı olaraq dünya üçün maraqlı kəsb edə bilərik. Biz ayrı-ayrılıqda heç kim üçün maraqlı deyilik!

Ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında ölkəmizdə Azərbaycan xalqının multikultural ənənələrinin qorunması və inkişaf etdirilməsi sahəsində həyata keçirilən siyasi istiqamət yeni mərhələdə onun layiqli davamçısı Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla inkişaf etdirilir. Multikulturalizmi Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasəti, xalqımızın həyat tərzini kimi dəyərləndirən Prezident İlham Əliyev bu siyasətin həyata keçirilməsində BMT, ATƏT, Avropa Şurası, Avropa İttifaqı, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı və digər

nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığa xüsusi önəm verir. O, daima ölkəmizin bu təşkilatlar tərəfindən qəbul edilən milli azlıqların hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi ilə bağlı konvensiyalara qoşulmasının vacibliyini qeyd edir. Məhz bu siyasi xəttin nəticəsi kimi Azərbaycan Prezidentinin göstərişi ilə ölkəmizin 26 noyabr 2009-cu il tarixli qanunla "Mədəni özünüifadə formalarının müxtəlifliyinin qorunması və təşviqinə dair" UNESCO Konvensiyasına qoşulmasını göstərmək olar.

Azərbaycanın mənəvi-siyasi yüksəlişində son dərəcə vacib məqamlardan biri isə Prezident İlham Əliyevin təşəbbüsü və iştirakı ilə 2011-ci ildən bəri mütəmadi olaraq Bakıda Beynəlxalq Humanitar Forumun keçirilməsidir. Artıq ənənəyə çevrilmiş bu forumun son açılışı zamanı etdiyi çıxışında Prezident İlham Əliyev multikulturalizmi "alternativi olmayan, gələcək inkişaf üçün ən məqbul variant" kimi dəyərləndirməklə təkcə Azərbaycanda deyil, müasir dünyada multikulturalizm meyillərinin gücləndirilməsinin vacibliyini xüsusi olaraq qeyd etmişdir.

Belə bir siyasi kontekstdə Prezident İlham Əliyev 28 fevral 2014-cü il tarixli sərəncamı ilə Azərbaycan Respublikasının millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə dövlət müşavirinin xidmətini yaratdı. Bu gün bu xidmət ölkənin ideoloji həyatının önəmli istiqamətlərini əlaqəli şəkildə öyrənən, obyektiv səbəbdən özünü göstərən müəyyən boşluqların doldurulmasını təmin edən vacib bir orqan kimi fəaliyyətini qurmaqdadır.

Prezident İlham Əliyevin multikulturalizm siyasətinin növbəti əhəmiyyətli addımı Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin yaradılmasına dair 15 may 2014-cü il tarixində imzaladığı fərman oldu. Bu mərkəzin yaradılmasının əsas məqsədi ölkəmizdə əsrlər boyu formalaşmış tolerantlığın, etnik-mədəni, dini müxtəlifliyin qorunmasını və çiçəklənməsini təmin etmək, habelə Azərbaycanı dünyada multikulturalizm mərkəzi kimi tanımaq və mövcud multikultural modellərini tədqiq və təşviq etməkdir. Dünyanın multikulturalizm sahəsində aparıcı mütəxəssislərinin, görkəmli ictimai və siyasi xadimlərinin Bakıda beynəlxalq səviyədə belə bir mərkəzin açılmasını son dərəcə təbii və işgüzar şəkildə qəbul etmələri məhz Azərbaycanın bu gün dünya multikulturalizminin mərkəzinə çevrilməsi reallığını aydın şəkildə nümayiş etdirir.

Bu gün Azərbaycanda multikulturalizm sahəsində bir-birini tamamlayan, sistemli xarakter daşıyan siyasi iradə və onun gerçəkləşməsi proqramı uğurla həyata keçirilir.

Prezident İlham Əliyevin multikulturalizmə, tolerantlığa verdiyi siyasi dəyərin dünya miqyasında real elmi, mədəni, sosial müstəvilərə köçürülməsi işində Heydər Əliyev Fondunun böyük xidmətləri danılmazdır. Bu gün Azərbaycan multikultural ənənələrinin qorunub saxlanması, təbliği ilə bağlı Heydər Əliyev Fondu olduqca əhəmiyyətli, möhtəşəm layihələr həyata keçirir. Bu layihələr Azərbaycan multikulturalizminin bir ölkə çərçivəsində qapalı inkişafını deyil, dünya çərçivəsində dinlərin və mədəniyyətlərin müxtəliflikləri rejimində fəaliyyət göstərməsini reallaşdırır.

Fondun düşünülmüş, sistemli fəaliyyətində multikulturalizmin mühüm aspektlərindən biri olan mədəniyyətlərarası əlaqələrin möhkəmlənməsi istiqaməti xüsusi yer tutur. Fondun prezidenti, UNESCO və ISESCO-nun xoşməramlı səfiri, Milli Məclisin deputatı Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə keçirilən "Mədəniyyətlərarası dialoqda qadınların rolunun genişləndirilməsi", "Qloballaşma şəraitində mədəniyyətlərin rolu", "Çoxmədəniyyətli dünyada sülh şəraitində birgə yaşama", "Azərbaycan - tolerantlıq məkanı" layihələrini xüsusi qeyd etmək olar. Tərəqqipərvər dünya ictimaiyyəti, görkəmli şəxsiyyətlər və sıradan insanlar bu qəbildən olan tədbirlərin keçirilməsini, orada mədəniyyətlərarası dialoqun inkişafına həsr olunmuş məsələlərin müzakirə olunmasını və ən əsası, gerçəkləşdirilməsini böyük rəğbətlə qarşılayır.

Müasir dövrdə Azərbaycan özünün multikulturalizm siyasəti və bu sahədə əldə etdiyi nailiyyətlərlə dünya dövlətlərinə, o cümlədən bu sahədə tarixən öz zəngin təcrübəsi ilə tanınan Qərbi ölkələrinə nümunə olmaqdadır. Məlum olduğu kimi, bir sıra Qərbi ölkələri, o cümlədən Böyük Britaniya, Fransa, Almaniya uzun illər apardıqları multikulturalizm siyasətindən bu gün rəsmi şəkildə imtina edirlər. İmtinanın əsas səbəbini ümumi şəkildə Böyük Britaniyanın Baş naziri Devid Kameron 5 fevral 2011-ci il tarixində Münhendə təhlükəsizlik üzrə keçirilən konfransdakı çıxışında Böyük Britaniyada məskunlaşmış əcnəbilərin yaşadıkları cəmiyyətə inteqrasiya etmək istəməmələri ilə izah etmişdir. Bəlkə də və çox güman ki, bu, siyasi bəhanədir. Bəlkə də ölkələrdə iflasa uğrayan multikulturalizm siyasətçilərinin özlərinə bəraət qazandırmaq cəhdidir. Və bunun fonunda təzahür edən, inkişafda olan multikulturalizmin Azərbaycan təcrübəsinin bütün dünyaya siyasi cəsarətlə nümayişi ona gətirib çıxarmışdır ki, bu gün artıq Yer kürəsinin hər yerində ədalətsevər insanlar ölkəmizi sarsılmaz multikultural dövlət imici əldə etmiş mərkəz kimi tanıyır. Qətiyyətlə demək olar ki, Azərbaycan multikulturalizmi ölkəmizin siyasi simasının əsas cizgilərindən birinə çevrilmişdir. Azərbaycan multikulturalizminin siyasi banisinin arzularından biri də elə bu idi.

Алиев Мамед Ариф оглы
доктор философских наук, профессор
Азербайджанский университет языков

РЕЛИГИОЗНАЯ ТОЛЕРАНТНОСТЬ И МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ В СОВРЕМЕННОМ АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Ключевые слова: суверенитет, мультикультурализм, религия, толерантность

После распада СССР на бывшем постсоветском пространстве появились новые суверенные демократические государства, среди которых и Азербайджан. В этот период в общественном сознании стали формироваться новые ценностные отношения. И как показывает сегодня история, оставляя в прошлом более двадцати лет, путь, выбранный молодой страной себя оправдал. Процесс строительства нового демократического Азербайджана связано с жизнью и деятельностью Общенационального лидера азербайджанского народа Гейдара Алиева.

В обращении Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева к участникам международной конференции «Гейдар Алиев и религиозная политика в Азербайджане: реальности и перспективы» отмечается: «Историческое выступление Гейдара Алиева на состоявшемся в декабре 1988 года в Баку Международном симпозиуме: «Исламская цивилизация на Кавказе» которое охватывало такие глобальные вопросы, как религиозный фактор в транснациональных отношениях и жизни общества, место и роль ислама в происходящих в мире сложных этнополитических процессах, необходимость диалога между цивилизациями во имя дальнейшей судьбы человечества, и сегодня не утратило своей актуальности и политической ценности» (7, 4).

«Специфика ислама... заключается в том, что это не только религия в традиционном понимании слова, но и образ жизни, тип культуры, мышления и поведения... эта религия активным образом влияет на современную политику, экономику различных государств, а также оказывает заметное воздействие на динамику массовых социальных движений во многих странах и регионах мира» (5, 12).

Так, уже с приходом к политической власти Общенационального лидера Азербайджана Гейдара Алиева в Азербайджане был создан Государственный комитет по религиозным делам.

Современная система международных отношений имеет в основном светский характер. Тем не менее религиозные воззрения того или иного народа играют определенную (а иногда и весьма существенную) роль как во внутривнутриполитической жизни отдельных стран, так и в развитии межгосударственных связей. Многие факты свидетельствуют о том, что в последние десятилетия в различных странах мира имеют место усиление религиозности населения и активизация религиозных движений. Растет число международных организаций и фондов, а также религиозных движений, партий и сект, деятельность которых имеет международный характер.

Ислам – наиболее сильная из религий мира. И это определяется тем, что как религия и форма социальной организации он всегда играл на мусульманском Востоке несколько иную роль, нежели христианство в Европе. Ислам формировался в условиях религиозно-политического единства, а предводителями его были сами политические и одновременно религиозные вожди – Пророк Мухаммед, халифы, эмиры и их помощники на местах. Именно это слияние светского и духовного начал в единое целое способствовало абсолютизации религиозного авторитета и снижению значения административно – бюрократической иерархии. Любой чиновник всегда и во всем должен был согласовывать свои действия с нормами Корана и шариата.

Большинство прогрессивно мыслящих политиков в трудные дни для молодых стран (имеются в виду постсоветские государства) стали чаще обращаться в религиозным ценностям, заповедям, к религиозным канонам.

После исторических событий (провозглашения суверенитета) количество людей, официально обращающихся к религии, увеличивались. Одним из ярких проявлений сплоченности азербайджанского народа явилось отношение к павшим шахидам в ночь с 19 на 20 января 1990 года. Именно советская империя, находившаяся в то время в состоянии предсмертной агонии, нарушив все законы как в области политики, а также в области морали, нравственности и религии начала убивать мирных граждан, и тем самым продлевая жизнь умирающей империи. Именно проводы национальных героев-шахидов, многомиллионные проводы героев явилось тесным проявлением религиозной культуры, религиозной осознанности древнего азербайджанского народа. И сегодня спустя более 20 лет после этой трагической, но в то же самое время героической летописи, весь азербайджанский народ свято почитает память своих национальных героев. И никогда народ не забудет, как пристально и с

чувством большого уважения Общенациональный лидер Азербайджана Гейдар Алиев дал распоряжение о создании аллеи Шехидов в Баку. Таких примеров, которые свидетельствует о глубоком уважении Общенационального лидера Азербайджана Гейдара Алиева, Президента Азербайджана Ильхама Алиева, I вице Президента Азербайджанской Республики, Президента Фонда Гейдара Алиева, первой леди Азербайджана, Посла Доброй воли ЮНЕСКО, депутата Милли Меджлиса Мехрибан ханум Алиевой к исламским ценностям, защите национально- нравственных ценностей, подготовка проектов с целью дальнейшего восстановления и перестройки ряда исламских мечетей и святынь, так и неисламских храмов.

Сегодня Азербайджан по праву считается центром религиозной толерантности и центром мультикультурализма. Свидетельством этому проводимые в Азербайджане международные конгрессы, форумы по проблемам религиозной толерантности и межкультурных диалогов, встречи духовных и религиозных лидеров всех религий. 2017 год в Азербайджане объявлен годом исламской солидарности.

«Ислам в Азербайджане специфичен не только главенством шиизма, но и мирным сосуществованием с другими религиозными организациями. В Баку функционируют помимо Управления Мусульман Кавказа, Епархия русской православной церкви, Церковь Михаила Архангела, Церковь Адвентистов 7-го дня, Синагога Европейских евреев, Синагога Горских евреев, Международное общество «Сознания Кришна», Международная Библейская организация «Животворящая Благодать» и др.» (2, 111).

«Ярким доказательством может служить тот факт, что шейхульислам Гаджи Аллашукюр Пашазаде в сентябре 2005 года был награждён орденом Преподобного Сергия Радонежского» (2, 111).

Именно сегодня религии присущи такие функции в сфере политики, как легитимная, представительная, дифференцирующая, интегрирующая и так далее. И каждая из названных функций проводит реализацию в общественной жизни страны. К примеру, на сегодняшний день в республике зарегистрирована более 500 религиозных общин, сегодня в Азербайджане наряду с исламом, проповедуется христианство, иудаизм и т.д. Это является проявление дальновидной и мудрой политики Общенационального лидера Азербайджана Гейдар Алиева и последователя его идей и стратегии Президента Азербайджана Ильхама Алиева.

Законы Азербайджанской Республики, регламентирующие свободу совести и вероисповедования - Конституция Азербайджанской Республики (12 ноября 1995 года) (4) , Закон Азербайджанской Республики «О свободе вероисповедания» (20 августа 1990 года) (2), Закон Азербайджанской Республики «О неправительственных организациях (общественных объединениях и фондах)» (13 июня 2000 года) (3) и другие являются ярким показателем религиозной толерантности в демократическом Азербайджане. Все вышеназванные документы являются проявлением гарантии свободы совести, свободы мировоззренческого выбора и религии, гарантии равноправия независимо от отношения к религии, то есть запрет дискриминации по религиозному принципу, конституционные гарантии.

Отремонтированные и вновь открытые как в Баку, так и в регионах христианские церкви, еврейская синагога, признание города Баку столицей исламской культуры 2009 года и другие являются ярким проявление связи религии и политики.

Азербайджанская республика – полиэтническое государство, где компактно проживают представители многих этносов, каждый из которых является носителем уникальных особенностей, сохраняет собственную материальную и духовную культуру, язык и самоидентификацию, историческую память и менталитет, этническое самосознание и этнопсихологию.

Литература

1. Обращение Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева к участникам международной конференции «Гейдар Алиев и религиозная политика в Азербайджане: реальности и перспективы». - «Гейдар Алиев и религиозная политика в Азербайджане: реальности и перспективы». Баку, 2007, с.3-6.
2. Закон Азербайджанской Республики «О свободе вероисповедания» (20 августа 1990 года).
3. Закон Азербайджанской Республики «О неправительственных организациях (общественных объединениях и фондах)» (13 июня 2000 года).
4. Конституция Азербайджанской Республики (12 ноября 1995 года). Баку, 1995.
5. Алиев М. Исламско-христианский диалог: история, современность и перспектива. Баку, 2007.
6. Алиев Гейдар. О государстве, демократии, законности (цитаты из речи и выступлений). Баку, 2004.

Jahangirov Fikrat Fatish
professor
Azerbaijan University of Languages, Baku

HEYDAR ALİYEV'S ROLE IN THE DEVELOPMENT OF AZERBAIJANI-UKRAINE RELATIONS, IN THE FIELD OF CULTURE AND EDUCATION

Key words: Azerbaijan, Ukraine, education, culture

Açar sözlər: Azərbaycan, Ukrayna, təhsil, mədəniyyət

Ключевые слова: Азербайджан, Украина, образование, культура

As it is known one of the main directions in the foreign political activity of Azerbaijan Republic occupies development of mutually-fruitful cooperation with the Ukraine.

Commonness of historical fates found their expression in literature as well speaking on mutual literary relations between the Ukraine and Azerbaijan. It is necessary to note the services of the Ukrainian writer of the XIX century N.I.Gulak, who translated the works of M.F.Akhundov, Mahammad Fizuli and Nizami Ganjavi into the Ukrainian language from the original.

Until the pre-revolutionary period and in the soviet period many representatives of the Ukrainian intelligence worked in Baku. Among them was professor A.B.Bagriy, in the department of Russian literature of Baku State University in the 20-40-ies of the XX century.

In their turn by the Azerbaijani writers (S.Vurghun, S.Rustam, R.Rza, M.Dilbazi) the selected works of Taras Shevchenko, Ivana Franko, Lesya Ukrainka, Pavlo Tychyna, Maxym Rylsky and many other Ukrainian poets and writers were translated into the native Azerbaijani language and were published in the Republic by numerous number.

In 1919 at the beginning of 1920 in Kiev city Azerbaijani consular office operated. In the midst of April of 1920 by the Azerbaijani Parliament a decision to open a diplomatic representation in Kiev city was adopted [Azərbaycan tarixi, 5-ci cild, 2001, 446].

Azerbaijani-Ukrainian links at the modern stage have acquired an important role both in the field of policy and economy of both states.

Practically, immediately after the collapse of USSR and after gaining complete independence on February 6, 1992 protocol on the establishment of diplomatic relations between Azerbaijan and Ukraine was signed. By the establishment of diplomatic relations, development of all-rounded relations between the two countries started.

In 1996 The Embassy of the Ukraine to Azerbaijan Republic was opened and in 1997 the Embassy of the Azerbaijan Republic to the Ukraine was established. It is necessary to note the important factor which the Ukraine in the procedure of the Lisbon summit meeting at the beginning of December of 1996. The ex-president of Ukraine L.Kuchma completely supported the just demand of the Azerbaijani delegation. The ex-president of the Ukraine in his talk with the ex-president of Azerbaijan H.A.Aliyev, noted that "The Ukraine always condemned and condemns the act of aggression of Armenia against Azerbaijan Republic". In the following years necessity to widen and deepen Azerbaijani-Ukrainian cooperation became more important.

Important stage in the development of Azerbaijani-Ukrainian relations started with the official visit of the President of the Azerbaijan Republic H.A.Aliyev to the Ukraine, which took part on March 24-25, 1997. As a result of talks on top level 17 agreements were signed by the both parties. Among the signed documents was declaration on the deepening relations of partnership between the Ukraine and Azerbaijan and memorandum on the cooperation in the field of oil-gas industry which were of special importance. Besides this a number of intergovernmental agreements including: consular convention between the Ukraine and Azerbaijan Republics: treaty on expansion of investment and its mutual support: military technical cooperation: cooperation in customs-house issues cooperation in the field of railroad transportation, cooperation between trade-industrial houses of the two countries and so on were signed.

In the process of this meeting Heydar Aliyev was awarded with the highest reward of Ukraine the order of Yaroslav Mudrey.

Among the prominent issues in the relations between Azerbaijan and the Ukraine, occupies the visit of the President of the Ukraine L.D.Kuchma to Azerbaijan, which took place on March 16-17, 2000. As a result of talks on the top level, a number of important treaties and agreements were signed. Among them the most important one was the treaty between the Ukraine and Azerbaijan Republic on the economic cooperation for 2000-2009 years.

During the last decades humanitarian ties between Azerbaijan and the Ukraine widened and increased a great deal. Cooperation in this field remains as one of the most important factors for mutual understanding, confidence, and strengthening international ties between the two countries. To achieve these goals necessary legal basis was established in the field of science, education, health care, culture, tourism and in many spheres for the development of bilateral relations of cooperation.

Among the main documents on the Azerbaijani-Ukraine cooperation in the field of science and education, it is necessary to mention on “The agreement between the Minister of education of the Azerbaijan Republic and the Minister of education of the Ukrainian Republic on the cooperation in the field of education” and “on the scientific-technical cooperation” signed on march 24, 1997 and also “on the mutual admission of equivalency of the documents on education and on scientific titles” on March 2000.

Besides these agreements for the regulation of Azerbaijani-Ukrainian cooperation in the field of science and education, serious foundations are laid among the higher educational establishments, which resulted with signing of a number of treaties among individually taken universities and institutes. Such links among the higher educational institutions exist between Baku State University and Kiev National University named after Taras Shevchenko, BSU with Dnipropetrovsk National University and Cherkasy National University [Алиев, 2004, 20-21].

Interregional Academy of Personnel Management was actively cooperating with higher educational institutions of Azerbaijan.

In the Azerbaijani-Ukrainian relations the most important issue was the foundation of the Ukrainian-Azerbaijani Institute of Social and International Relations named after Heydar Aliyev on the basis of Interregional Academy of Personnel Management.

One of the notable events in the field of cooperation between Ukraine and Azerbaijan was holding international scientific-practical conference on the theme “Azerbaijan-Ukraine: perspectives of development of strategic partnership” dedicated to the jubilee of the President of Azerbaijan in Kiev, in the Institute of International Relations of Kiev National University named after T.G.Shevchenko, on April 15, 2003. In this international forum, organized by the support of the Embassy of the Republic of Azerbaijan leading scientific specialists made reports on the actual themes. Then protocol on intentions between Academy of Public Administration under the President of Ukraine and Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, including the treaty on the cooperation between Baku State University and Dnipropetrovsk National University were signed [Бакинский рабочий, 2003, 17 апреля].

During the last years cooperation between the both countries in the field of education improved a great deal so in Baku Slavic University, beginning with 1999 prepare specialists on “Ukrainian Study”. With the purpose of getting Azerbaijani citizens acquainted with the Ukrainian language, literature and culture, at BSU “Centre of Ukrainian Culture” and Sunday school were established.

Direct ties among separately taken Higher Educational Institutions of the two countries were established. Beginning with 2001, sending of students for getting education in Kiev “Interregional Academy of Personnel Management” was organized. 10 students of Baku Slavic University since 2001 continue getting education in the Institute of Political and Social Sciences named after Heydar Aliyev, functioning in the capital of the Ukraine, on different specialties [Аббасов, 2002, 9].

In its turn, in Kiev State University, since 2002/2003 school year, in the faculty of oriental study, preparation of specialists on the Azerbaijani language and literature has started. Proper assistant is rendered to KSU on these issues by the Ministry of Education of Azerbaijan [Аббасов, 2002, 9] In March and May of 2003 in the Ukrainian-Azerbaijani University of Social Sciences and in International Relations named after Heydar Aliyev within the acting framework of Interregional Academy of Personnel Management, first Olympiad on the Azerbaijani language among the students took place in which 24 students from Kiev, from Kiev, Khorkov, Lviv and from other cities participated [Бакинский рабочий, 2003, 16 мая].

One of the biggest attentions was given to naming one of the streets in memory of well-known ophthalmologist, academician Zarifa Aliyeva and the opening of “Zarifa Park” in the city Irpen of Kiev oblast [Бакинский рабочий, 2003, 15 апреля].

Great place in the Azerbaijani-Ukrainian humanitarian ties, occupies cultural links. So, at present in Kiev and in Kharkov cities centers of Azerbaijan culture is functioning. Tour of creative collectives of the both countries and their participation in international music festivals became regular. It is necessary to note specially the fact of holding the days of Azerbaijani culture in the Ukraine in May of 2001 and days of culture of Azerbaijan in May of 2002 which were great successes.

Sufficiently intensively develops cooperation between Azerbaijan and Ukraine in the field of youth policy. On September 30, 2002 in Baku city, in the process of held talks between the Ministry of Youth, Sport and Tourism of Azerbaijan Republic and State Committee of the Ukraine on the issues of physical

culture and sport agreement on holding a number of physical-sporting enactments in 2002-2003, in which particularly exchange of activities on the development of school sport, organization of different tournaments on the level of sporting federation and so on were reached on [Бакинский рабочий, 2002, 1 октября]. Analogical protocol on the bilateral cooperation between the center of scientific researches on the problem of youth under the Ministry of Youth, Sport and Tourism of the Azerbaijan Republic and the Ukrainian State Institute on the problem of Family and Youth was signed in Baku on October 2002, which envisaged holding of different work-shops, scientific-practical conferences, joint publication of books on the state of youth and on the ways of realization of State Youth policy in the Azerbaijan and Ukrainian Republics [Бакинский рабочий, 2002, 11 октября].

The Azerbaijani Diaspora gained new breath of life during the years of independence of Azerbaijan. So, under the influence of January events in 1990, Cultural Center of Azerbaijan named after Chemenzeminly was founded in Kiev. Cultural centers "Safliq" (purity) "Khatai" appeared at the beginning of 90-ies in Kharkov city. In this city also Sunday schools on teaching the Azerbaijani language was opened, circles on literary amateur theatricals were created, jubilees of well-known writers and science men and men of culture of Azerbaijan were held.

In Sevastopol the society, named "Veten", "Bakinets", "Odjaq" were operating which have gained great experience in working with Azerbaijani diaspora.

In 1994 All Ukrainian social-cultural center of Azerbaijan named after Nizami Ganjevi was established. Its branches operated in 8 oblasts (provinces).

Quite actively operate the Ukrainian community in Azerbaijan. For the effective functioning of these people all the conditions have been created [Алиев, 2004, 21].

During the visit to Baku Slavic University by the Ukrainian delegation, it was noted that in this higher educational institution besides preparing more than 30 students annually in the department of the Ukrainian study, Ukrainian cultural center in which Ukrainian Sunday school is functioning for the children of Diaspora, also meetings with the men of culture of the Ukraine are being held. In Sumgait Center for the Ukrainian Culture named after Lesya Ukrainka was created.

Relations in the fields of culture and education between the Ukraine and Azerbaijan established by the Nation-wide leader of Azerbaijan Heydar Aliyev, today is successfully pursued by his worthy follower, the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev.

References

1. Azərbaycan tarixi, 5-ci cild. Bakı, 2001.
2. Аббасов А. Азербайджан и Украина сохранили тенденцию к взаимодополняемости экономик//Caspian Energy, 2002, 3, с. 9
3. Алиев Т. М. Азербайджано- украинское сотрудничество: современный этап развития// Автореф. Дисс. Канд. Полит. Наук. Баку, 2004
4. Бакинский рабочий, 2003, 16 мая
5. Бакинский рабочий, 2003, 15 апреля
6. Бакинский рабочий, 2003, 17 апреля
7. Бакинский рабочий, 2002, 1 октября
8. Бакинский рабочий, 2002, 11 октября

Гасанов С.Г.

*доктор философии по филологии, доц.
Азербайджанский университет языков*

ГЕЙДАР АЛИЕВ И АЗЕРБАЙДЖАНО-УКРАИНСКИЕ ОТНОШЕНИЯ ПЕРИОДА НЕЗАВИСИМОСТИ

Распад СССР привёл к возникновению нового расклада геополитических сил в мире, абсолютно нового формата политических и экономических взаимоотношений, в том числе и между бывшими союзными республиками, почти все из которых в начальный период своей независимости столкнулись с весьма серьёзными политическими, социальными и экономическими проблемами.

Следует констатировать, что освободившись от одной формы зависимости, эти республики в преобладающем большинстве случаев оказались в зоне пересечения интересов крупных геополитических игроков, видевших их в лучшем случае в роли марионеточных государств, своих «форпос-

тов», территорией осуществления своих военно-политических и экономических интересов, а то и вовсе не признававших или не желавших их государственной независимости.

Азербайджан, по своему географическому положению служащий мостом между Западом и Востоком, стоявший на пересечении исторических торговых путей, богатый топливно-энергетическими ресурсами и имеющий богатейший опыт их разработки, Азербайджан, по этническому и конфессиональному составу своего населения входящий в ряд самых поликультурных и полиэтнических республик бывшего союза, естественно, в такой ситуации стал ареной самого яростного столкновения интересов мировых суперсил.

Этими силами умело были использованы патологические амбиции наших так называемых соседей создать своё государство на чужих территориях, межнациональные подстрекательства, методы политического, экономического шантажа и прямой военной угрозы. За короткий период своей новейшей истории Азербайджану пришлось выдерживать сильнейший прессинг враждебных сил, опираясь на свой потенциал, на дух единения своего народа, опираясь на поддержку своих друзей, которые, невзирая на все трудности готовы были их поддержать, вступить в путь независимого как в политическом, так и экономическом отношениях развития. И сегодня мы не можем не констатировать, что одним из этих друзей была и продолжает оставаться таковым независимое Украинское государство, которому приходится пройти через аналогичные же проблемы.

Естественно, в рамках одного доклада невозможно охватить все проблемы и дать оценку всему происшедшему в период нашей пусть и небольшой в историческом аспекте, но важнейший с точки зрения становления государственности и межгосударственных отношений период. Достаточно, на наш взгляд, затронуть несколько моментов этой истории, чтобы понять весь трагизм и всё величие происшедших в те времена событий.

Известно, что Азербайджан объявил о своей государственной независимости, находясь в состоянии войны с Арменией, в условиях почти полной блокады северных границ. Армения, открыто поддерживаемая своими покровителями, фактически вводившая свои вооружённые формирования, ударные силы международных армянских террористических организаций в Нагорный Карабах, всё больше уходящая в мрак неонацизма и этнической непримиримости, не только оккупировала около 20% Азербайджанской территории, но и начала реализовывать свою бесчеловечную практику этнических чисток, а в городе Ходжалы армяне совершили одно из величайших зверств нашего времени – геноцид азербайджанского населения целого города. В эти же годы на юге и на севере страны развернули свою деятельность поддерживаемые иностранными государствами антиазербайджанские силы.

Что касается происходящих в те годы политических и экономических процессов в Украине, они тоже сопровождались многочисленными проблемами и кризисами, значительно тормозящими развитие страны как современного, демократического государства с либеральной экономикой и правовым обществом. Именно в такой сложнейший период началось становление нового формата украинско-азербайджанских взаимоотношений, в развитие и укрепление которых Президент Азербайджана Гейдар Алиев внёс неоценимый вклад. Первым серьёзным испытанием дружбы между независимым Азербайджаном и Украиной стал кризис с горючим, возникший в Украине осенью 1997 года, в разгар уборочной страды. Тогда, как известно, Украина, обратившаяся за помощью к многим странам, в том числе и России, не смогла получить от них необходимой помощи и поддержки. И только после обращения тогдашнего руководства Украины к Гейдару Алиеву, несмотря на все сложности, которые испытывал сам Азербайджан, проблема была решена за кратчайший срок. Этот факт не раз с благодарностью вспоминали и отмечали тогдашние руководители Украины. И, конечно, азербайджанский народ тоже не забыл о реальной поддержке со стороны Украины в сложнейший период нашей новейшей истории, дипломатическую поддержку, которую Украина и Азербайджан оказывают друг другу в крупных международных организациях.

Говоря об азербайджано-украинских отношениях периода независимости, нельзя не отметить и того, что образование межгосударственной организации ГУАМ также стала важным этапом в развитии отношений между двумя государствами. Эта площадка, вопреки всем геополитическим и экономическим проблемам, стала эффективным форматом для укрепления взаимодоверия и сотрудничества между нашими странами. Очень многие в период создания этой организации не верили в её перспективы, да и ныне продолжают звучать пессимистические нотки в отношении к данной структуре. Однако время показало, что ГУАМ, пусть не в той степени, на которую рассчитывали его создатели, всё же является консолидирующим фактором, площадкой, на которой политики и хозяйственники стран-участниц находят общий язык. Благодаря в том числе и партнёрским связям в рамках ГУАМ за прошедшее время количество эффективных и прибыльных экономических проектов между нашими странами значительно увеличилось, укрепилось военное сотрудничество и политическое взаимодействие.

Сегодня, как известно, Украина переживает самый сложный период своей истории и, подобно Азербайджану, страдает от сепаратизма и военной агрессии, что позволяет нашим странам еще лучше понять друг-друга.

Конечно, нынешнее положение дел, особенно военные затраты мешают нам в полной мере направить наш потенциал на развитие двусторонних отношений, что пока, что оставляет на бумаге многие двусторонние соглашения и проекты. Уверен, что в ближайшее время нашим странам удастся решить все вопросы в этом направлении и задать украино-азербайджанским отношениям качественно новый, более интенсивный характер.

Литература

1. Гулиев А. Украино-азербайджанские отношения: право, политика, дипломатия. Т.2. Харьков: Факт, 2015. – 572 с.

2. Посол Азербайджана в Украине: Между нашими странами очень высокий уровень политического и дипломатического диалога. Интервью чрезвычайного и полномочного посла Азербайджана в Украине А. Худиева корреспонденту Укринформа. <https://azertag.az/ru/xeber/1131338>

3. Интервью чрезвычайного и полномочного посла Украины в Азербайджане А.Мищенко изданию "Вести.аз". <http://azerbaijan.mfa.gov.ua/ru/press-center/publications/3166-intervyu-posla-ukrainy-v-azerbajdzhan-izdaniju-vestiaz>

Кудряченко Андрей Иванович

*член-корреспондент НАН Украины, доктор исторических наук,
профессор, директор Государственного учреждения
«Институт всемирной истории НАН Украины»*

ИЗМЕРЕНИЯ УКРАИНСКО-АЗЕРБАЙДЖАНСКИХ ОТНОШЕНИЙ В КОНТЕКСТЕ ПОЛИТИКИ РОССИИ

Вот уже более четверти века Европа и мир живут в новых геополитических условиях, когда казули в лету противостояние двух общественно-экономических систем. На Западе континента в эти годы весьма существенно продвигаются интеграционные процессы, а на Востоке Европейского континента, – усилились дезинтеграционные процессы, остались в историческом прошлом бывшие СССР и другие государственные образования. На просторах постсоветского пространства возник целый ряд независимых государств, которые пополнили число молодых демократий. В этом ряду находятся Украина и Республика Азербайджан.

Упадок тоталитарных идеологий дал новый толчок развитию системы ценностей, в центре которой становится жизнь отдельного человека и народа, а не изыски антигуманных идеологий. Пример наших двух стран весьма рельефно подтверждает перемены во взглядах миллионов людей континента, их повседневных предпочтений и ценностей, жизненных представлений.

Украина и Азербайджан – самодостаточные современные государства с многовековой историей, устоявшимися традициями и богатой культурой. Исходя из своего географического положения наши страны смогли обогатиться наилучшими достижениями и проявлениями духовного и материального мира западных и восточных цивилизаций, которые соединял Великий Шелковый путь.

Укрепление украино-азербайджанских отношений в период новейшей истории обуславливалось как историческими корнями, так и живым спектром взаимодействия наших народов в рамках общего государства, каким был Советский Союз, так и теми вызовами, которые были характерными после распада СССР. Дипломатические отношения между Украиной и Республикой Азербайджан были установлены 6 февраля 1992 года, а обмен посольствами состоялся несколько позже. Вместе с тем история двусторонних отношений имеет более продолжительное взаимодействие [2].

Первым периодом дипломатических межгосударственных отношений между Украиной и Азербайджаном следует считать 1918 – 1920 гг. – время первых демократических государств: Азербайджанской Демократической Республики (АДР) и Украинской Народной Республики (УНР). Понятно, что из-за сложностей международных условий той поры эти отношения не были активными. Первый обмен представительствами, на уровне консульств, состоялся в июле 1918 г., а установление двусторонних отношений на уровне посольств, не состоялось в силу усложненной международной обстановки. Назначенные послы Ю.Везиров от АДР и И.Красковский состороны Киева так и не смогли в полном объеме развернуть деятельность дипломатических представительств. В декабре 1921 г.

была попытка установления дипломатических отношений между Украинской ССР и Азербайджанской ССР, однако начало создания Союзного государства изменило ход событий.

Примечательно, что взаимоотношениями современных государств Украины и Азербайджана связаны с лидерами наших стран и народов. Очень важно, что направление дальнейшим устремлениям и вектор развития нашим отношениям задал Гейдар Алиев (1993 – 2003 гг.), будучи общенациональным лидером Азербайджана. Собственно, в честь 95-летия со дня его рождения проводятся ныне большие международные научные мероприятия и нынешняя конференция. Гейдар Алиев очень тепло относился к Украине, придавал большое значение отношениям с нашей страной, стремился укреплять сотрудничество не только в экономической сфере, а по всем направлениям. Одним из измерений заслуг Гейдара Алиева было награждение его со стороны Украины самой почетной государственной наградой - орденом «Ярослав Мудрый».

Развитие двусторонних украинско-азербайджанских отношений идет по восходящей, в них легко выделяются три периода. Первый был связан с обретением независимости, формированием государственности и утверждением международно-правовых принципов в отношениях Украины и Азербайджана, подписанием первых договоров и межгосударственных соглашений. Второй этап – был определяющим и связан он с государственной деятельностью Гейдара Алиева – лидера двух эпох. Действительно, Гейдар Алиев был на высоте задач в советское время на всех постах республиканского и союзного уровня. И особенно его талант руководителя и мудрого государственного деятеля мирового уровня, высокие моральные и человеческие качества были востребованы в независимом Азербайджане. Гейдар Алиев укрепил государственность своего Отечества, задал параметры его развития и утверждения в мировом сообществе, а также определил направления и уровень отношений Азербайджана в кругу соседей, партнеров и стратегически важных государств и объединений. В контексте заявленной темы очень влиятельным стал подход Алиева к развитию азербайджанско-украинских отношений как стратегических на двустороннем и многостороннем уровне [1]. Третий этап двусторонних украинско-азербайджанских отношений связан с воплощением этих и других судьбоносных подходов Гейдара Алиева нынешними украинскими руководителями и действующим Президентом Республики Азербайджан Ильхамом Алиевым – достойным продолжателем заветов своего отца.

Нынешняя договорная база отношений Украины и Азербайджана насчитывает около 130 действующих документов различного уровня, в их числе: свыше десяти политических соглашений, половина от общего числа межгосударственные и межправительственные документы, около сорока соглашений носят межведомственный характер. Эти важные документы обеспечивают правовое урегулирование практически всех направлений двусторонних отношений: в политической, экономической, консульской и гуманитарной, военной, научно-технической и других сферах. Базовыми являются Договор об основах межгосударственных отношений Украины и Азербайджанской Республики от 1 января 1992 г., Договор о дружбе и сотрудничестве между Украиной и Азербайджанской Республикой от 25 января 1995 г., а также Договор между Украиной и Азербайджанской Республикой о дружбе, сотрудничестве и партнерстве от 16 октября 2001 г. Именно в последнем из этих документов подчеркивается стратегический характер отношений между нашими странами.

Характерно, что официальные Украина и Азербайджан имели и имеют много общего в сдерживании претензий лидерства Москвы на постсоветском пространстве, ее интеграционной и военной политики в отношении Киева и Баку. В этом отношении показательны подходы Украины и Азербайджана к СНГ, выход Баку из Договора о коллективной безопасности в 1994 г., а также создание в 1997 г. Украиной, Грузией, Молдовой и Азербайджаном неформального объединения ГУАМ. Данный формат его создателями практически открыто подавался как альтернатива СНГ и попытка политической и экономической кооперации в регионе без участия России. Тем самым была создана платформа, которая давала возможность для диалога и сотрудничества по актуальным вопросам без подключения Москвы. Невзирая на недостаточный успех развития ГУАМ постоянство четырехсторонних контактов между его членами очевидно создавало конкуренцию СНГ как единственной площадке для общения между бывшими советскими республиками [3].

Очень важным направлением в отношениях двух наших государств, как и в целом стран ГУАМ, является взаимоподдержка в отстаивании территориальной целостности и преодолении сепаратистских явлений. Актуальным и значимым является подход официального Баку относительно урегулирования вооруженных конфликтов на территориях постсоветских государств на основе их суверенитета, территориальной целостности и неприкосновенности границ. Наши государства продолжительное время усиленно развивают отношения с НАТО как организацией гарантирующей безопасность не только своим государствам-членам, но и партнерам. И в нынешних условиях это обоюдно

важное направление. Украинско-азербайджанские отношения на современном этапе продолжают обогащаться новыми направлениями, видами и формами сотрудничества.

Литература

1. Лидер двух эпох. Азербайджанско-украинские отношения через призму жизни и деятельности Гейдара Алиева. Авт. кол. А. Денисенко, В. Туркевич, Л. Шпаковська. – Киев: Планета, – 2013.
2. Мадатлі Е. Відносини між Азербайджаном і Україною: історія та сучасний стан // Літературна Україна [Ел.ресурс]—Режим доступу: http://www.azembassy.com.ua/news_ua-31051401.html
3. Салманов А. Українсько-азербайджанські відносини сучасної історичної доби // «Зовнішні справи» - 2016 - №11.

Солошенко Виктория Витальевна

*кандидат исторических наук, доцент,
ученый секретарь Государственного учреждения
«Институт всемирной истории НАН Украины»*

ВОЗВРАЩЕНИЕ И РЕСТИТУЦИЯ КУЛЬТУРНЫХ ЦЕННОСТЕЙ: ГЛОБАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА

Культура является сильнейшей составляющей интеграционных процессов, именно культура возводит мосты, а язык искусства не требует перевода, он является универсальным. Культура как национальная составляющая выполняет в мультикультурных обществах важнейшую социальную, дипломатическую, а также консолидирующую и стабилизирующую роль для государства и всего общества.

Одновременно само понятие культурные ценности и его значение представляют важную теоретическую проблему не только для стран постсоветского пространства, но и многих государств-лидеров мирового сообщества.

Устоявшимся является подход относительно того, что культурное достояние прошлых цивилизаций является иманетным отражением национальной идентичности страны и свидетельством ее истории, а также культурного наследия человечества. В силу этого большинство стран мира не рассматривают возможности вывоза антикварных ценностей национального значения без надлежащего на то разрешения или вообще делают невозможным их перемещение за границу с помощью довольно высоких штрафов.

Судьба многих предметов культуры, которые были конфискованы или похищены у их владельцев в период с 1933 до 1945 гг. и без согласия владельца проданы, остается недостаточно исследованной во всем мире. Такое положение вещей значительно актуализирует изучение широкой международной практики и определенного опыта европейских стран в решении таких важных и сложных проблем.

Важно подчеркнуть, что нацистами в Европе в период с 1933 по 1945 гг. было украдено невероятно большое количество произведений искусства - 600 тыс.: из них 200 тыс. в Германии и Австрии, 100 тыс. в Западной Европе и 300 тыс. в Восточной Европе. Важным является тот факт, что около 100 тыс. экземпляров идентифицированных произведений искусства до сих пор не возвращены законным владельцам, они находятся в официальных и частных коллекциях разных стран мира [1].

Возвращение культурных ценностей в целом имело стихийный и бессистемный характер, что привело к сложностям при документировании количества потерь и учете возвращенных на родину ценностей. Таким образом не внесенные в учетные списки ценности попали из оккупированной Германии в третьи страны, после чего следы их часто терялись [2].

Важно отметить, что лишь после Второй мировой войны появился первый международный документ - Гагская конвенция о защите культурных ценностей в случае вооруженного конфликта, а 14 ноября 1970 г. в Париже была принята Конвенция ЮНЕСКО о мерах, направленных на запрещение и предупреждение незаконного ввоза, вывоза и передачи права собственности на культурные ценности [3].

Ключевым событием мирового значения в деле возвращения и реституции культурных ценностей, утраченных в разных странах мира стала Международная Вашингтонская конференция по вопросам имущества периода Холокоста (декабрь 1998 г.), которую организовал Госдепартамент США [4]. Во время конференции особое внимание было уделено проблеме награбленных произведений искусства и разработан ряд международных правил по их возвращению.

Исходя из положений Вашингтонской декларации от 3 декабря 1998 г., Федеральное правительство объединенной Германии взяло на себя международное обязательство - внести свой вклад в исследова-

ние происхождения и реституцию культурных ценностей. Решение этого круга проблем было поставлено на основательную государственную основу. На Вашингтонской конференции присутствовали представители более чем 40 стран мира и еврейских организаций, в ходе конференции было принято 11 важных положений - так, например, - о необходимости осуществления идентификации награбленных и конфискованных во время нацистского господства произведений искусства, проведения поисков их довоенных владельцев или наследников. Также Международным соглашением было предусмотрено, что музеи подписавшие это соглашение, призваны проверить свои фонды с точки зрения их происхождения и определить, содержат ли они культурные объекты, которые были незаконно отчуждены во времена господства национал-социалистов.

В данном отношении ценным для постсоветских государств является опыт политики и деятельности Германии последних десятилетий в решении проблем поиска и реституции утраченных, украденных или незаконно отчужденных произведений искусства.

Сложности возникают во время поиска и выяснения происхождения трофейного и разграбленного искусства. Стоит учитывать и тот факт, что не все незаконно перемещенные и возвращенные культурные ценности хранятся в музеях и архивах. Бесценные экспонаты можно найти в частных коллекциях, куплены они, как правило, на знаменитых аукционах мира.

Важно отметить, что в европейских странах в плоскость государственной политики переведена поисковая работа с широким кругом частных коллекционеров, которые известны аукционам мира своими интересами относительно покупки и продажи ценных произведений культурного наследия. Переговорный процесс относительно возвращения того или иного объекта - дело длительное, часто оно растягивается на несколько лет.

Между тем, миллиарды долларов в виде предметов искусства до сих пор разбросаны по всему миру. Несмотря на огромные усилия по реституции похищенных коллекций, предпринимаемые в Америке и Европе со времен Второй мировой войны, эксперты утверждают, что около 100 тыс. объектов все еще не найдены, а многие музеи отстаивают право не возвращать картины законным владельцам [5].

Проблема защиты и сохранения культурных ценностей приобретает в начале XXI века глобальный масштаб и новые измерения. Нелегальная торговля культурными ценностями занимает третье место в мире в международном организованном уголовном обороте после торговли оружием и наркотиками. Нелегальный вывоз культурных ценностей наносит значительный ущерб культурной идентичности и целостности страны происхождения. Так, по оценке американских экспертов по состоянию на 2012 г. культурные ценности объемом около 8 млрд. стали объектом нелегальных транзакций [6]. Отметим, что эта тенденция набирает обороты.

Государства ЕС и других мировых организаций призваны создавать каталоги национальных ценностей, принять правила импорта, экспорта и возврата культурных ценностей, вывезенных незаконным путем. В поле зрения должна входить и моральная сторона дела - даже, если международные соглашения, не влияют на частный сектор, частные коллекционеры, арт-дилеры, аукционные дома - не должны избегать ответственности.

Проблема возвращения и реституции перемещенных и утраченных культурных ценностей это императив межгосударственного уровня современного исторического периода. Только целенаправленная и хорошо скоординированная политика многих государств всего мирового сообщества сможет значительно ускорить преодоление последствий нацистского силового господства и тем самым окончательно перевернуть страницы той эпохи.

Литература

1. [Elektronische Ressource]. // Zugang: <http://www.vam.ac.uk/content/articles/e/entartete-kunst/>; https://en.wikipedia.org/wiki/Nazi_plunder; <http://www.pbs.org/newshour/updates/why-finding-nazi-looted-art-is-a-question-of-justice/>
2. Денисова Е. Правовые основы реституции культурных ценностей, перемещенных во время и по окончании Второй мировой войны // Вестник МГИМО Университета. – Вып. № 1. – 2012. – С. 281-287.
3. Гагская конвенция 1954 года о защите культурных ценностей в случае вооруженного конфликта. – М., Юриздат, 1957. – 44 с.
4. Grundsätze der Washingtoner Konferenz in Bezug auf Kunstwerke, die von den Nationalsozialisten beschlagnahmt wurden (Washington Principles). [Elektronische Ressource]. //Zugang: <http://www.lostart.de/Webs/DE/Datenbank/Grundlagen/WashingtonerPrinzipien.html>
5. [Электронный ресурс]. //Режим доступа: <http://lechaim.ru/events/kak-ukradennye-natsistami-kartiny-okazalis-v-nbsp-universitete-oklahomy/>
6. Illegaler Kulturhandel bedroht das Kulturerbe der Menschheit. Beachten Sie die nationalen Ausfuhrbestimmungen für Kulturgüter. Auswärtiges Amt. – S. 1-6.

**ИДЕИ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНОГО
ЛИДЕРА ГЕЙДАРА АЛИЕВА И РАЗВИТИЕ УКРАИНО-АЗЕРБАЙДЖАНСКИХ СВЯЗЕЙ
В ОБЛАСТИ ЛИНГВИСТИКИ**

Для формирования, развития и укрепления крепких, дружественных и добрососедских взаимоотношений между разными народами, нациями и странами, человеческое общество с древних времен нуждается в диалоге культур и цивилизаций. Географически и исторически Азербайджан находится на стыке восточной и западной цивилизаций. Модель мультикультурализма, которая существует в современном Азербайджанском государстве, может стать примером для всего мира. Истоки толерантности и мультикультурализма, гуманизма и человеческих ценностей в Азербайджане имеют глубокие корни. Эти идеи мы можем наблюдать в произведениях таких великих азербайджанских поэтов, как Низами, Физули, Гусейн Джавида.

В настоящее время Азербайджан является родным домом для многочисленных национальных меньшинств, которые живут в духе дружбы и братства, независимо от религии, языка, традиций. Особое место в межэтнических и международных взаимоотношениях занимает лингвистический аспект, изучение языка и культуры других народов. Общенациональный лидер Азербайджанского народа Гейдар Алиев внес огромный вклад в сохранение и развитие мультикультуралистических традиций, в частности межъязыковых и лингвистических взаимоотношений. Прекрасным примером этому служат дружественные и братские отношения между Азербайджаном и Украиной, которые находят свое отражение, в том числе и в изучении азербайджанского и украинского языка в наших странах.

Большую роль в повышении этих отношений до стратегического уровня, в том числе и в сфере образования, сыграл официальный визит Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева в Украину в марте 1997 года. Самым важным из документов, который был подписан во время этого визита, является Договор о дружбе, сотрудничестве и партнерстве, который показывает, что отношения между нашими странами имеют стратегический характер.

Также, в качестве реализации идей мультикультурализма и толерантности посредством изучения языка, следует отметить Указ Президента Гейдара Алиева о создании Бакинского славянского университета, где наряду с другими славянскими языками, изучаются украинский язык, литература, культура и традиции украинского народа. Продолжением развития языковых и культурных взаимоотношений между двумя странами, является создание Центра азербайджанского языка и культуры имени Гейдара Алиева в Киевском национальном лингвистическом университете. Центр функционирует с марта 2013 года. В настоящее время в Центре 23 студента изучают азербайджанский язык, азербайджанскую культуру и литературу. Центр снабжен современным техническим оборудованием изданиями, содержащими необходимую информацию об истории, культуре и искусстве Азербайджана, документальными фильмами, дисками, содержащими образцы классической и современной музыки, национальными бытовыми и народными принадлежностями. В библиотеке Центра собраны книги классических и современных азербайджанских писателей и поэтов, научные издания, учебники, словари и информационные брошюры.

В Центре периодически проводятся круглые столы, посвященные различным темам и событиям, в том числе ко Дню независимости Азербайджана, мультикультурализму как образу жизни азербайджанского народа. Посредством этих круглых столов студенты все больше приобщаются к культуре и традициям азербайджанского народа. Кроме этого, регулярно выпускаются газеты, посвященные разным событиям в Азербайджане, а также праздникам, трагическим дням и т.д.

Изучение азербайджанского языка и литературы, наряду с традиционными методами и способами, также осуществляется с помощью современных технологий, в том числе аудио и видеоматериалов, фотоотчетов и т.п. И в результате этого студенты в полной мере могут почувствовать дух толерантности и мультикультурализма, существующий в азербайджанском обществе. Особенно следует отметить, что ежегодно в Киевском национальном лингвистическом университете проводится мероприятие, посвященное Ходжалинскому геноциду.

Как известно, чужого горя не бывает, и преступления, совершенные армянами против Азербайджанского народа, являются одновременно и преступлением против всего цивилизованного мира. И тот факт, что украинский народ в эти трагические для каждого азербайджанца дни проявляет чувства скорби и сочувствия, является показателем проявления мультикультурализма на межгосударственном и межнациональном уровне. Мы и в дальнейшем, посредством изучения азербайджанско-

го языка и культуры в Центре азербайджанского языка и культуры имени Гейдара Алиева в Киевском национальном лингвистическом университете, будем развивать украино-азербайджанские взаимоотношения в духе мультикультурализма и толерантности, которые являются неотъемлемой частью жизни азербайджанского народа.

Источники

1. www.lib.aliyev-heritage.org
2. www.multiculturalism.preslib.az

Seyfettin Azizoğlu
Erzurum Valisi

SOVYETLER BIRLIĞINDE DENGE UNSURUYDU

Haydar Aliyevin Türk milleti için büyük bir devlet ve siyaset adamı olduğunu vurgulayan Vali Seyfettin Azizoğlu, “Büyük Türk milleti tarihinin her döneminde büyük liderler yetiştirmiştir. Bu liderlerden birisi de komşumuz Azerbaycan’daki Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev’dir.

Sovyetler Birliğinin son döneminde de Haydar Aliyev denge unsuruydu.15 Sovyet Cumhuriyetinde bir denge unsuru olarak kendinden ve politikalarından bahsettiren, kendini ortada gösteren büyük bir devlet ve siyaset adamıydı. Azerbaycan’ın bağımsızlığıyla birlikte Azerbaycan’da demokrasinin kesintiye uğradığı dönemde Azerbaycan’ın başına geçiyor. Azerbaycan’da demokrasiyi kesintisiz sağlamakla birlikte aynı zamanda ortaya koyduğu devlet düzeni ile birlikte Azerbaycan’ın bölgede gelişme kalkınma ve huzur içerisinde olmasını temin etmiştir. Karabağ’da, Hocalı’da Ermenilerin yaptığı zulüm halen hatıralardan çıkmamaktadır. Biz isteriz ki, Ermenistan’da bu bölgede barış içerisinde huzur içerisinde yaşasın. Onlarla da barış içerisinde bir komşuluk ilişkileri içerisinde bir münasebetimiz olsun. Türk milleti tarihinin zor zamanlarında böyle devlet adamları çıkarma özelliğine sahiptir. Aliyev’e de Allah’tan rahmet diliyorum. Bundan sonra da Azerbaycanlı yöneticilerin onun izinde bölgenin barışını ve huzurunun kalıcı olmasına katkı sağlayacaklarına inanıyorum” diye konuştu.

Mehmet Sekmen

Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanı

GÖNÜLLERE TAHT KURAN BİR DEVLET LİDERİ

Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanı Mehmet Sekmen, “Tek millet iki devlet ülküsüne gönül veren değerli dostlar, Türk dünyasının bilge lideri Haydar Aliyev’in 95.yaş günü anısına böyle bir program düzenlemiş olan Atatürk Üniversitesi Rektörü’ne teşekkürlerimi sunuyorum. Her milletin kendine has liderleri vardır. Biliyoruz ki, Azerbaycan halkının çok önemli devlet adamlarından biri Haydar Aliyev’dir.

Türk dünyasına gönül vermiş lider gerek Türkiye Cumhuriyetinde, gerekse Azerbaycan’da halklar arasında gönüllere taht kuran bir devlet lideridir. Biz de bu isimlerin yaşatılması adına ve dostlukların daim olması adına Erzurum’da Büyük bir Haydar Aliyev Parkı yaparak hizmete soktuk. Burada büyük bir caddemize de Azerbaycan-Bakü Caddesi ismi vererek bu dostlukları yaşatmak istedik” dedi.

Prof.Dr. Ömer Çomaklı

Atatürk Üniversitesi Rektörü

Böyle bir programa ev sahipliği yapmanın gururverici olduğunu ifade eden Atatürk Üniversitesi Rektörü Prof.Dr. Ömer Çomaklı, “Kurucu lider Haydar Aliyev adına yapılan bu sempozyumun üniversitemizde yapılmasından dolayı mutluluğumuzu ifade etmek isterim. Azerbaycan’da ve Türk dünyasında çok önemli yer edinmiş değerli devlet adamı Haydar Aliyev adına düzenlenen bilimsel ve kültürel kaynaşmaya vesile olan bu uluslararası anlamlı toplantının bir ayağını da üniversitemizde gerçekleştirmiş olmanın gururunu yaşıyoruz” ifadelerini kaydetti.

Hazar İbrahim

Azərbaycan Türkiyə Büyükelçisi

Hazar İbrahim Haydar Aliyev'in Azərbaycan'ın ulu öndəri olduğunu ifade edərək, "Burada Atatürk Universitetində ulu öndər Haydar Aliyev'in doğum yıldönümü üçün sempozyumun yapılması çox güzel bir davranışdır. Atatürk Türkiyə'nin ulu önderidir, Haydar Aliyev də Azərbaycan'ın ulu önderidir. Ben hepinizə çox təşəkkür ediyorum və inanıyorum ki, bu gibi sempozyumlar sayəsində Türkiyə Azərbaycan kardeşliğı daim olacaqdır. Haydar Aliyev'in 95. doğum yıldönümünü kutlarım" dedi.

Prof.Dr. Muharremov Salih

Nahçıvan Devlet Üniversitesi Rektörü

Nahçıvan Devlet Üniversitesi Rektörü Prof.Dr. Muharremov Salih Haydaroglu ise, "Haydar Aliyev doğduğundan beri Türk dünyası için çox önemli bir şahsiyyət olmuşdur. Azərbaycan anayasası qəbul edildiğində Azərbaycan'ın rəsmi dili Azərbaycandır diyə maddə koymuşdur. Bunun səbəbi onun öz dilinə olan sevgisiydi. Bizim milli bayramlarımız milli günlerimiz Haydar Aliyev sayəsində yaşatıldı. Böylə bir sempozyum düzənleyen Atatürk Universitetinə təşəkkürlerimi sunuyorum" dedi.

Açılış konuşmalarının ardından Haydar Aliyev'in hayatını anlatan slayt göstərimi yapıldı, ardından sempozyuma geçildi.

Dosent, t.ü.f.d. Kazımbəyli İbrahim Feyzulla oğlu

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Azərbaycan Respublikası, Bakı şəhəri

HEYDƏR ƏLİYEVİN SOVET DÖVRÜ SİYASİ-DİPLOMATİK FƏALİYYƏTİNDƏ TÜRK DÜNYASI MƏSƏLƏLƏRİ

Açar sözlər: siyasi, diplomatik, türk dünyası, fəaliyyət, münasibətlər, problem

Ключевые слова: политический, дипломатический, тюркский мир, деятельность, отношения, проблема

Key words: political, diplomatic, Turkic world, activity, relations, issue

Türk dünyasının XX yüzildə yetişmiş görkəmli dövlət adamlarından biri də Heydər Əliyevdir. XX yüzilin əvvəllərində Türk dünyası coğrafiyasında böyük öndər Mustafa Kamal Atatürk siyasi səhnəyə çıxdı və qüdrətli yeni bir Türkiyə siyasi modelinin əsaslarını yaratdı. Bu tarixi şəxsiyyət və seçilən zəka sahibi, qətiyyətli uzaqgörən bir tarixi şəxsiyyət missiyasını çiyinlərində şərəflə daşıya bildi. Böyük güclərin Osmanlı torpaqlarını bölüşdürmək parçalamaq yerində yeni dövlətlər yaratmaq siyasəti Atatürkün gərgin mücadilə hərəkatı nəticəsində baş tutmadı. Məhz belə bir ağır məsuliyyətli işin XX yüzilin sonlarında daşıyıcısı ümum-millilə lider Heydər Əliyev oldu. Heydər Əliyevi başqa tarixi şəxsiyyətlərdən fərqləndirən əsas xarakterik xüsusiyyətlər onun fenomen bir zəkaya hadisələri əvvəlcədən görə bilmək və analitik təhlil süzgəcindən keçirmək yüksək təşkilatçılıq bacarığına sahib olmaq kimi böyük üstünlükləri var idi.

Heydər Əliyev hakimiyyətinin birinci mərhələsində də türk-müsəlman dünyası istiqamətində müxtəlif səviyyələrdə iş aparırdı. Ulu öndərin fəaliyyəti və siyasi-ideoloji baxışlarında Türkiyə və türk dünyası ilə əlaqələrin qurulub inkişaf etdirilməsi xüsusi yer tuturdu.

Heydər Əliyev SSRİ ilə Türkiyə arasında dostluq münasibətlərinin yaranmasına çalışırdı. Bu fəaliyyət nəticəsində Sovet rəhbərliyinin türk dünyasına SSRİ-nin türk xalqlarına normal münasibəti yaranmışdı.

Heydər Əliyev uzaqgörənliklə sanki hadisələrin sonrakı gedişini, tarixi proseslərin hansı məcrada davam edəcəyini böyük siyasi ustalqla izləyə bilirdi. XX yüzilin 80-cı illərinin əvvəllərində ulu öndər Heydər Əliyev öz şəxsiyyəti ilə türkçülük düşüncəsini, türkçülük faktını SSRİ kimi nəhəng imperiyanın əhali zirvəsinə qədər gətirib çıxarmışdı. Təsədüfi deyil ki, SSRİ rəhbərlərindən biri Moskvada olan fəaliyyətini demək olar ki, bütün dünya bir təqdimatla tanıyırdı: "Kremlində ucalan türk bayrağı" (Cəfərov 2005, s. 247).

"Biz bir millət, iki dövlətlik" deyimi də məhz ulu öndər Heydər Əliyevə məxsusdur. Bu məşhur deyim Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinin bütün dövrləri üçün öz aktuallığını həmişə saxlayacaq. İki qardaş ölkə arasında münasibətlərin məğzini bu qədər müfəssəl və bitkin bəyan edən ikinci bir ifadə tapmaq həqiqətən də çətinidir. Heydər Əliyev Türkiyə-Azərbaycan əlaqələrinin tarixi köklərini, sosial-iqtisadi, mədəni əlaqələrin dünəni və bugünü haqqında müfəssəl məlumatla malik olması, bu ölkənin (Türkiyə - red. İ.Kazımbəyli) Azərbaycan dövlətinin, xalqının yaşamında nə kimi rol oynadığını və bundan sonra da oynayacağını çox dərindən və mükəmməl bildiyindən irəli gəlirdi.

Heydər Əliyevin Türkiyəyə, bu ölkədə gedən ictimai-siyasi proseslərə diqqəti heç də Azərbaycanın müstəqilliyə qovuşduğu, Sovetlər Birliyinin dağıldığı dövrdən başlanır. O, özü bunu Azərbaycan Respublikasının prezidenti kimi Türkiyəyə ilk səfəri zamanı, Türkiyə Böyük Millət Məclisindəki çıxışında belə ifadə etmişdir: “Hələ gənclik illərində mən kitablarda, qəzetlərdə Türkiyə haqqında, türk xalqı haqqında oxuyanda daim Türkiyənin həsrətini çəkmiş, onun ictimai-siyasi həyatına böyük diqqət yetirmiş, Böyük Millət Məclisinin işi, onun qəbul etdiyi qərarlar haqqında xəbərləri diqqətlə izləmişəm” (Andriyanov, Mirələmov 2008, s. 415). Fikrimizin əvvəlində də göstərdik ki, Heydər Əliyevin Sovet dövrü fəaliyyəti də göstərir ki, o təkcə Azərbaycan üçün yox, eləcə də Türkiyə və bütövlükdə türk-müsəlman dünyası üçün önəmli bir siyasi xadim olmuşdur. Sovet Totalitar idarə sisteminin mövcud olduğu bir dövrdə Heydər Əliyev çox böyük cəsarətlə imperiya tərəfindən daim ədalətsizliklərə məruz qalan, ikili standartlardan əziyyət çəkən, dövlət rəhbərlərinin biganəlikləri ilə üzleşən türkdilli müsəlman respublikaların xalqlarının hüquqlarını müdafiə etmiş və bir çox mühüm məsələlərdə öz mövqeyini ortaya qoymaqdan çəkinməmişdir. Heydər Əliyevin Bolqarıstanda yaşayan etnik türklərə qarşı yeridilən ayrı seçkilik məsələsində Mərkəzin (Kremlin – red. İ.Kazımbəyli) münasibətinə kəskin etirazı bu mövqeyi göstərən faktlardandır (Andriyanov, Mirələmov 2008, s. 415).

O zaman Bolqarıstandakı vəziyyətdən narahat olan Türkiyə hökuməti Sov.İKP MK siyasi bürosuna məktub yazıb, hadisələrin qarşısını almaq üçün rəsmi Moskvanın öz imkanlarından istifadə etməsini xahiş etmişdi. Baş Katib Mixail Qorbaçov məsələnin müzakirəsindən boyun qaçıрмаğa çalışaraq bunun Bolqarıstanın daxili işi olduğunu göstərirdi. Məhz bu məsələdə Heydər Əliyev həmişə olduğu kimi böyük cəsarət nümayiş etdirərək Qorbaçovun fikirləri ilə razılaşmayıb, kəskin etirazını bildirir: “Macarıstan və Çexoslovakiyada baş verən hadisələri biz onların daxili işi hesab etmədik. Bolqarıstan türklərinə qarşı zorakılıqdan söhbət gedəndə isə bunu onların daxili işi hesab edirik. Bugün ikili standartlar bizə yaraşmaz” (Əliyev 13-cü cild, 1993-2005, s. 93). O vaxt Siyasi Büro Heydər Əliyevin bu qəzəbli etirazını ölü bir sükutla qarşıladı, amma unutmadı.

Heydər Əliyev, nə qədər beynəlmiləlçi olur-olsun, Sovet rəhbərliyinin türk xalqlarının taleyinə biganəliyi ilə onların kədr məsələlərinə yanaşma tərziylə razılaşa bilmirdi. Beynəlmiləçiliyi şüar edib millətçilik nümayiş etdirən dövlət başçısının qəbul etdiyi qərarlarla heç cür barışa bilmir və bunu çəkinmədən bildirirdi.

Türk xalqlarının bütövlükdə taleyinə heç bir zaman biganə qala bilməyən böyük türk oğlu Heydər Əliyev Qazaxıstan SSR Partiya komitəsinin MK-na birinci katib təyinatı məsələsində kənarında qalmamış öz cəsarətini çox böyük ustalıqla ortaya qoymuşdur. Heydər Əliyev hadisələrin gələcək inkişafını görürmü kimi qəti şəkildə M.Qarboçova demişdi: “Kunayev yaşlı olsa da işin öhdəsindən gəlir yox əgər onu dəyişmək lazımdırsa yerinə Kolbini (milliyət rus - red. İ.Kazımbəyli) yox, qazax, məsələn, Nazirlər Şurasının sədri, cavan və enerjili Nursultan Nazarbayevi təyin etmək gərəkdir. Əks halda, bu təyinat Qazaxıstanda milli zəmində böyük narazılıq doğuracaq. Zaman H.Əliyevin haqlı olduğunu təsdiqlədi.

Heydər Əliyev Azərbaycanda ikinci dəfə siyasi hakimiyyətə gələndə onun Türkiyə və bütövlükdə türk dünyası ilə əlaqələri türk birliyinin təşəkkülü və möhkəmlənməsi uğrunda sistemli fəaliyyəti genişlənməyə başladı. Heydər Əliyevin çox yaxın dostu Türkiyənin 9-cu prezidenti böyük dövlət xadimi Süleyman Dəmirəl məhz bu xidmətləri nəzərə alaraq demişdir: “Mənim tanıdığım Heydər Əliyev nə qədər Azərbaycan Vətənpərvəridirsə bir o qədər də türk vətənpərvəridir. Heydər Əliyev təkcə Azərbaycanın deyil bütün türk dünyasının yetişdirilmiş olduğu məşhur dövlət xadimlərindən biridir (Andriyanov, Mirələmov 2008, s. 417). Süleyman Dəmirəl sözün həqiqi mənasında Heydər Əliyev haqqında yetərincə söz deməyə haqqı çatan böyük dövlət adamlarından biridir. Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinin "bir millət, iki dövlət" səviyyəsinə qurulmasında Heydər Əliyev qədər xidmətləri var.

Ədəbiyyat

1. Andriyanov V., Mirələmov H. Heydər Əliyev - Görkəmli adamların həyatı Bakı, 2008, 559 s.
2. Cəfərov N. Azərbaycanşünaslığın əsasları. Bakı, Pedaqogika, 2005, 256 s.
3. Əliyev H. Müstəqilliyimiz əbədidir: çıxışlar, nitqlər, bəyanat, müsahibə və məktublar toplusu. 13-cü cild, Bakı, 1993-2005 (azərbaycanca).
4. Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının Ümumittifaq XIX konfransı. Stenoqrafik hesabat. 2-ci cild 1998.

ВОПРОСЫ ТЮРКСКОГО МИРА В ПОЛИТИКО-ДИПЛОМАТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ГЕЙДАРА АЛИЕВА В СОВЕТСКИЙ ПЕРИОД

В разные периоды тюркского мира были великие командиры, правители, политики и государственные деятели. В начале XX века вышел на историко-политическую арену великий лидер Тюркского мира Мустафа Кемаль Ататюрк, а с 70-х годов великий лидер Гейдар Алиев начал свою деятельность на политической арене. Оба государственных деятеля оставили неизгладимый след в истории тюркского мира.

Когда во второй раз Гейдар Алиев пришел к власти в Азербайджане, он начал новый и фундаментальный этап отношений между Азербайджаном и Турцией и тюркоязычными государствами. Хорошо продуманная, сбалансированная, дальновидная политика Гейдара Алиева привела к политической стабильности и прекращению огня, что имело решающее значение для молодой, новой, независимой страны. Именно после этого Азербайджанское государство начало формировать многосторонние дипломатические, социально-экономические, культурные и другие отношения с тюркоязычными государствами.

THE ISSUES OF TURKISH WORLD IN HAYDAR ALIEV'S POLITICAL AND DIPLOMATIC ACTIVITY AT THE SOVIET PERIOD

Turkic world has had great conquerors, rulers, political leaders and public figures in different historical periods. In the beginning of the 20th century political leader, grown by Turkic world, Mustafa Kamal Atatürk came out into historical and political arena. And since 1970s of 20th century great political leader, Haydar Aliyev started being seen in the political arena. Both of public figures left essential mark in the history of all Turkic world.

Since Haydar Aliyev came to the power for the second time in Azerbaijan, new and great stage of relationships were established not only between Azerbaijan and Turkey but also all the countries speaking Turkish language. Haydar Aliyev's rational, balanced and far-sighted policy brought stability and cease-fire to the country, newly gained its independence. Just after that, as with many other separate states, Azerbaijan started making comprehensive diplomatic, social-economic, cultural etc. relationships with the countries speaking Turkish language.

PhD. Məmmədov Ceyhun Valeh

Azərbaycan Respublikası Prezident Administrasiyasının Millətlərarası münasibətlər, multikulturalizm və dini məsələlər şöbəsinin böyük məsləhətçisi, Azərbaycan Respublikası, Bakı şəhəri

REGION ÖLKƏLƏRİ İLƏ ƏLAQƏLƏRİN İNKİŞAFINDA HEYDƏR ƏLİYEVİN ROLU

Açar sözlər: lider, siyasət, region, əlaqələr, xalqlar

Ключевые слова: лидер, политика, регион, отношения, народы

Key words: leader, politics, region, communications, people

XX əsrin dahi şəxsiyyətlərindən biri Azərbaycan xalqının tarixində özünəməxsus yeri olan Ümummillî Lideri Heydər Əliyevdir. O hələ Sovet İttifaqı dövründə Azərbaycana rəhbərlik etdiyi illərdə region ölkələri ilə əlaqələrin inkişafına xüsusi önəm vermiş, məhz o dövrdə Azərbaycanla Türkiyə respublikası arasında rəsmi münasibətlər mövcud olmuş, 1967-ci ildə Türkiyə Cümhuriyyətinin Baş naziri Süleyman Dəmirəl və 1969-cu ildə Türkiyə Cümhuriyyətinin prezidenti Cövdət Sunay Bakıya rəsmi səfər etmişdir ("Heydər Əliyev irsi" beynəlxalq elekttron kitabxana 2011 // <http://lib.aliyev-heritage.org/az/4610295.html>).

Ümummillî Lider Heydər Əliyev çıxışlarında türk dünyasının problemlərinə global düşüncə tərzi ilə yanaşaraq deyirdi "Mən bu gün, həqiqətən, qeyd etmək istəyirəm ki, bizim xalqlarımız əsrlər boyu bir-birinə yaxın dost olmuşlar. Biz bir kökdənlik, biz birdilli xalqlarıq..." (Hüseynova 2007, s. 8).

Eyni zamanda, Heydər Əliyev öz çıxış və müraciətlərində türk xalqlarının dünya mədəniyyətinin formalaşmasında oynadığı rolu xüsusi vurğulayırdı (Orucov 2001, s. 151).

Heydər Əliyev həmçinin, dünyanın mürəkkəb bölgələrindən biri olan Qafqazda sülhün və əmin-amanlığın təmin olunmasına çalışırdı. O uzaqgörən bir siyasətçi kimi ölkədə sabitliyin qorunması üçün bölgədə sülhün və sabitliyin təmin olunmasının xüsusi əhəmiyyət daşıdığını gözəl anlayırdı (Əliyev 1999, s. 16).

Heydər Əliyev öz çıxışlarında Çeçenistan müharibəsindən də narahatlığını ifadə edirdi. O çeçen xalqının gələcəkdə sülh, əmin-amanlıq şəraitində yaşayacağını, bu xalqa qarşı keçmişdə olan təcavüz və vəhşiliklərin təkrarlanmayacağına, Çeçenistanda bütün insanların həmrəy olacaqlarına, birlik əldə edəcəklərinə ölkə prezidenti ətrafında birləşəcəklərinə inandığını bildirirdi (Əliyev 1999, s. 21).

Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikasının Rusiya Federasiyasının subyektləri ilə, o cümlədən Dağıstanla dostluq əlaqələrinin inkişafına da xüsusi önəm verirdi (Heydər Əliyev və Azərbaycanda din siyasəti: gerçəkliklər və perspektivlər 2007, s. 140).

Onun rus mədəniyyəti və dilinin qorunması, məktəblərdə rus dilinin tədris olunması, Bakı Slavyan Universitetinin yaradılması, Rus Dram Teatrının fəaliyyət göstərməsi, rus dilində qəzet və jurnalların nəşri, Bakıda A.S.Puşkinin abidəsinin ucaldılması, Rus Pravoslav Kilsəsinin Başçısı, Ümumrusiya Patriarxı II Alekseyin Azərbaycana səfər etməsi bu əlaqələrin inkişafına verilən önəmin göstəricisidir (Niftiyev 2015, s. 128).

Ümummillî Lider Heydər Əliyev İran İslam Respublikası ilə əlaqələrə də xüsusi önəm verirdi. Onun 1994-cü il iyulun 2-də bu ölkəyə səfəri iki tərəfli əlaqələrin inkişafına mühüm töhfə vermişdir. Səfərin ilk

günündə ölkə rəhbərləri ikitərəfli münasibətlər və regional layihələr ətrafında geniş müzakirələr aparmışdır ("Heydər Əliyev irsi" beynəlxalq elekttron kitabxana 2008 // <http://lib.aliyevheritage.org/az/7586806.html>).

Heydər Əliyev Region ölkələrindən Gürcüstanla Azərbaycan əlaqələrinə də xüsusi önəm verirdi. O, bu əlaqələrin önəminə toxunaraq deyirdi: "...Gürcüstanla Azərbaycan arasında bizim dini mənsubiyyətimizin fərqli olmasına baxmayaraq, heç vaxt münaqişə olmamışdır. Gürcüstan Azərbaycan dostluğu dünya xalqlarına nümunə göstərilə bilər. Gürcüstanda yarım milyon azərbaycanlı müsəlman yaşayır, onlar orada Gürcüstanın bərabərhüquqlu vətəndaşlarıdır..." (Əliyev 1999, s. 21).

Azərbaycan İslam Konfransı Təşkilatına 1991-ci ildə üzv qəbul edilmişdir. Ümummilli Lider Heydər Əliyev yenidən hakimiyyətə gəldikdən sonra Azərbaycanla İslam Konfransı Təşkilatı arasında əlaqələr daha da möhkəmlənmişdir. 1994-cü ilin dekabr ayında İslam Konfransı Təşkilatının Mərkəzinin Kasablanka şəhərində keçirilən yeddinci zirvə toplantısında Ümummilli Lider Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikasının Prezidenti kimi ölkəmizi təmsil etmiş, Azərbaycan həqiqətlərini bütün dünyaya bəyan etmişdir (Qurbanov 2000, s. 53-54).

Bu gün Azərbaycanın region ölkələrindən yalnız Ermənistanla münasibətlərində problem mövcuddur ki, buna görə də məsuliyyəti yalnız Ermənistan daşıyır (Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi. 2007-2010-cu illərin materialları // <http://www.president.az/azerbaijan/karabakh>).

Qeyd olunanlar Azərbaycanın dahi oğlu Heydər Əliyevin region ölkələri ilə əlaqələrin inkişafında böyük rol oynadığının bir daha təsdiq edir. Müasir dövrdə Azərbaycanın region ölkələri ilə əlaqələrinin hazırkı səviyyədə olması bilavasitə o dövrdə həyata keçirilən uğurlu siyasətlə bağlıdır.

Hazırda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev bu siyasəti uğurla və böyük uzaqgörənliklə davam etdirir. Bu gün Azərbaycan işğalçı Ermənistan Respublikasından başqa bütün region ölkələri ilə dostluq əlaqələri quraraq sıx əməkdaşlıq edir.

Ədəbiyyat

1. Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi. 2007-2010-cu illərin materialları // <http://www.president.az/azerbaijan/karabakh>
2. Heydər Əliyev. Dinimiz xalqımızın milli-mənəvi sərvətidir, Bakı, Əbilov, Zeynalov və oğulları, 1999.
3. Heydər Əliyev və Azərbaycanda din siyasəti: gerçəkliklər və perspektivlər, Bakı, Əbilov, Zeynalov və oğulları, 2007.
4. "Heydər Əliyev irsi" beynəlxalq elekttron kitabxana. Azərbaycan-İran münasibətləri. 24 iyul 2008 // <http://lib.aliyevheritage.org/az/7586806.html>
5. "Heydər Əliyev irsi" beynəlxalq elekttron kitabxana. Azərbaycan-Türkiyə münasibətləri. 22 noyabr 2011 // <http://lib.aliyev-heritage.org/az/4610295.html>
6. Hüseynova Fərqanə. Müstəqillik dövründə Azərbaycan – Türkiyə əlaqələrinin kulturoloji aspektləri (elm, təhsil, mədəniyyət). Bakı, Nurlan, 2007.
7. Qurbanov, Əsədulla. Beynəlxalq münasibətlərdə din-islam amili, Bakı, Bakı Dövlət Universitetinin nəşriyyatı, 2000.
8. Niftiyev Niyaz, Azərbaycanda birgəyaşayış və multikulturalizm, Bakı: "Mtr polygraphics", 2015
9. Orucov Hidayət, Heydər Əliyev və Azərbaycanda milli siyasət, Bakı, Şərq-Qərb, 2001.

РОЛЬ ГЕЙДАРА АЛИЕВА В РАЗВИТИИ ОТНОШЕНИЙ СО СТРАНАМИ РЕГИОНА

В статье упоминается роль национального лидера Гейдара Алиева в развитии отношений со странами региона и мерах, принятых в этом направлении. Во время своего правления в Азербайджане он уделял особое внимание развитию двусторонних отношений со странами региона и совершал визиты в эти страны в целях развития взаимоотношений и в то же время приглашал лидеров этих государств совершить официальный визит в нашу страну. Благодаря его успешной политике отношения Азербайджана со странами региона были укреплены, а влияние и положение в мире увеличилось. Меры, принятые в этот период, сыграли значительную роль в укреплении репутации Азербайджана в современном мире.

THE ROLE OF HEYDAR ALIYEV IN THE DEVELOPMENT OF RELATIONS WITH THE COUNTRIES OF THE REGION

In the article is mentioned the role of the national leader Heydar Aliyev in developing relations with the countries of the region and the measures taken in this direction. During his reign in Azerbaijan for the second time, he paid special attention to the development of bilateral relations with the countries of the region and made visits to these countries in order to develop mutual relations and at the same time invited the heads of these states to make official visits to our country. Thanks to his successful policy, Azerbaijan's relations with the countries of the region have been strengthened, and the reputation and position in the world have grown. The measures taken in this period played a significant role in strengthening the reputation of Azerbaijan in the modern world.

Abdiyeva Ədalət Murad qızı
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Azərbaycan Respublikası, Bakı şəhəri
Fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ MULTİKULTURAL DƏYƏRLƏR

Açar sözlər: multikulturalizm, milli-mənəvi dəyərlər, müstəqillik, siyasət

Ключевые слова: мультикультурализм, национально-духовные ценности, независимость, политика

Key words: multiculturalism, national-spiritual values, independence, policy

Ümummillî lider Heydər Əliyevin müstəqil Azərbaycan dövlətinin möhkəmləndirilməsi və inkişafı sahəsində əvəzsiz xidmətləri olmuşdur. Hələ SSRİ dövründə Moskvanın mənfur milli siyasətinə baxmayaraq, o, Azərbaycanın müstəqilliyi üçün iqtisadi və mədəni-mənəvi təməl yaratmışdır, böhranlı situasiyada xalqı fəlakətdən xilas etmiş, ölkəni sürətli inkişaf maqistralına çıxarmışdır. Nəticədə, qısa bir zamanda Azərbaycan siyasi və iqtisadi müstəqilliklə yanaşı, həm də mədəni-mənəvi müstəqillik əldə etmişdir.

Qloballaşma şəraitində Azərbaycan Heydər Əliyev siyasi kursu və azərbaycançılıq ideyası ətrafında sıx səfərbər olan xalqımızın birgə əməyinin, zəhmətinin və mübarizliyinin nəticəsi olaraq sürətli inkişafa, davamlı yüksəlişə nail olmuşdur. Ulu öndərin qurduğu, Prezident İlham Əliyevin möhkəmləndirdiyi müstəqil Azərbaycan hər birimizin mənəvi istinadgahı və qürur mənbəyidir. Heydər Əliyev mənəvi tərbiyədə ümumbəşəri dəyərlərlə yanaşı, azərbaycan xalqının etno-mədəni və milli-mənəvi dəyərlərinin mənimsənilməsinə birinci dərəcəli yer verirdi (6). 1993-cü ildə Siyasi hakimiyyətə qayıdan H. Əliyevin ilk çıxışları ölkə ərazisində yaşayan xalqların, millətlərin yekdilliyinə çağırışdan ibarət olmuşdur: "Azərbaycan on illərlə, yüz illərlə bu torpaqda yaşayan xalqların, millətlərin Vətəni olub, bundan sonrada Vətəni olmalıdır. Azərbaycan Respublikasının ərazisində olan hər bir vətəndaş milliyyətindən, dinindən, siyasi mənsubiyyətindən asılı olamayaraq, eyni hüquqa malik olmalıdır" (Musayeva 2013, səh 48-53).

"Heydər Əliyev azərbaycançılıq ideyasına tamamilə yeni məzmun verərək, onu Azərbaycanın milli-etnik xüsusiyyətlərinə, müasir dövrün tələblərinə və dünyanın müasir şəraitinə uyğunlaşdırdı. Heydər Əliyev azərbaycançılığı bütöv bir xalqın-bütün dünyada yaşayan azərbaycanlıların, Azərbaycanla bağlılığı olan soydaşlarımızın və həmvətənlərimizin söykəndiyi milli birlik platformasına çevirdi "...Respublikamızın ən başlıca sərvəti əsrlərdən bəri bu torpaqda yaşayan, öz taleyini, öz həyatını bu torpağa bağlayan, müxtəlif millətlərdən olan, müxtəlif dinlərə etiqad edən adamlardır. Ölkə nə qədər çox xalqı birləşdirsə, bir o qədər zəngin olar". Ümummillî liderin söylədiyi bu fikirlər, müasir dünyamızda milli-etnik və dini dözümsüzlük mühiti formalaşdırmaqla "idarə olunan kaos" vəziyyəti yaradan qüvvələrin kimliyini anlamaq və nəticələr çıxarmaq üçün olduqca ibrətamizdir. Azərbaycanda belə bir gerçəklik dərk edilir ki, düşünülmüş multikulturalizm siyasəti olmadan ölkə sabit inkişaf yoluna qədəm qoya bilməz. Azərbaycanın birgəyaşayış modelini formalaşdırması və dünyaya təqdim etməsi bunun əyani təzahürlərindəndir. Ölkəmizin milli mədəniyyətinə uğurla inteqrasiya edən müxtəlif xalqların nümayəndələri harmonik inkişaf edirlər. Bütün dünyada milli və dini münafişlər fonunda artan anlaşılmazlığa, fobiya, qarşıdurma yol verməmək üçün birgəyaşayışın Azərbaycan modeli haqqında düşünmək və bu düsturu digər ölkələrdə də tətbiq etmək ancaq bəşəriyyətə uğur gətirə bilər. Azərbaycan müxtəlif etnik və dini qrupların ənənəvi dözümlülük və ahəngdar birgəyaşayışı üzərində qurulmuş və həyata keçirilən milli siyasətin aparıldığı çoxmillətli və çoxdinli ölkədir. Tarixən, Azərbaycanda insanlar arasında milli, dini və irqi ayrı-seçkiliyə yol verilməmiş, tolerantlıq milli mentalitetimizə xas olmuşdur. Yüzlilliklər boyunca Azərbaycanda dünya dinləri və millətləri sülh və əmin-amanlıq şəraitində dinc - yanaşı fəaliyyət göstərmişlər.

Qədim dövrlərdən başlayaraq bu günümüzdə kimi Azərbaycan xalqının gözəl adət-ənənələrini, milli-mənəvi dəyərlərini, etnik-psixoloji xüsusiyyətlərini özündə yaşadan və birləşdirən bir baxışlar sistemi kimi azərbaycançılıq ideologiyası yaranmış və formalaşmışdır. İdeologiya kimi azərbaycançılıq müstəqil Azərbaycanın fəlsəfi-sosial doktrinasının sosiomədəni və etnik-geosiyasi cəhətlərini özündə birləşdirmişdir. O, qarşılıqlı dəstək, əməkdaşlıq və bərabərliyin mühüm əsasını təşkil edir. "O, ölkədə yaşayan bütün etnik qrupları və millətləri ümumdövlət mənafevləri və dəyərləri əsasında real surətdə birləşdirmək ideyasının verballaşdırılması kimi, 1992- 1993-cü illərdə, xüsusilə, geniş yayılan şovinist və separatçılıq əhval-ruhiyyəsinə qarşı mübarizə ideyası kimi meydana gəlmişdir. Yeni anlayış ictimaiyyət tərəfindən kifayət qədər tez dəstəklənmiş, təzə, məzmunlu elementlərlə dolğunlaşmışdır. Düşünürük ki, indi "azərbaycançılıq" artıq milli ideologiyanın Azərbaycanda birgəyaşayış və multikulturalizmin ilk nümunəsi hesab edilə bilər" (Ömərov 2013, səh. 88-97).

Azərbaycanın çoxmillətli, tolerant ölkə olması bizim böyük sərvətimizdir və biz bunu qoruyub saxlamalı, dünyada ən yüksək səviyyədə təbliğ etməliyik: "Azərbaycan əhalisinin çoxmilli tərkibi bizim sərvə-

timizdir, üstünlüyümüzdür. Azərbaycanın ən başlıca sərvətlərindən biri qədimlərdən bu torpaqda yaşayan, öz taleyini, öz həyatını bu torpağa bağlayan müxtəlif dirlərə etiqad edən adamlardır. Biz bunu qiymətləndiririk və saxlayacağıq. Dövlət, ölkə nə qədər çox xalqı birləşdirsə, bir o qədər zəngin olur, çünki onların hər biri ümumdünya mədəniyyətinə və sivilizasiyasına öz töhfəsini verir. Azərbaycan onun ərazisində yaşayan bütün millət və xalqların ümumi vətənidir. "Azərbaycanlı" sözü bizi həmişə birləşdirir" (Əliyev 1997).

Cəmiyyətdə hakim olan istiqlal arzusu, azərbaycançılığın müstəqil dövlətin bütün əhalisinin ali ideologiyasına çevrilməsi, ümummilliyin təmin olunması zərurəti tezliklə ictimai-siyasi və mənəvi dəyərlərin gündəliyinə çıxarıldı. Azərbaycançılıq ideologiyası mükəmməl bir ideoloji təlim kimi ölkənin dövlət siyasətinə çevrildi. Heydər Əliyev azərbaycançılığı bütöv bir xalqın - bütün dünyada yaşayan azərbaycanlıların, Azərbaycanla bağlılığı olan bütün soydaşlarımızın və həmvətənlərimizin söykəndiyi milli birlik platformasına çevirdi. Əgər Heydər Əliyevə qədər bu ideya, əsasən, etnoloqiyistik, etnoqrafik, ədəbi, mədəni-estetik, fəlsəfi və mənəvi dəyər kimi mövcud idisə, onun dövründə ciddi sosial-siyasi məzmun kəsb edərək, ümumi ideyalar sisteminə - dövlət quruculuğunun ayrılmaz tərkib hissəsinə çevrildi" (Əliyev 1997).

Ümummilliyin lideri Heydər Əliyev Azərbaycanın dövlət başçısı kimi azərbaycançılıq ideologiyasını formalaşdırarkən çoxəsrlik milli-mənəvi dəyərlərin qorunmasına, dövlət siyasətində ehtiva olunmasına ciddi diqqət yetirirdi. "Hər xalqın öz adət-ənənəsi var, öz milli-mənəvi və dini dəyərləri var. Biz öz milli-mənəvi dəyərlərimizlə, öz dini dəyərlərimizlə, adət-ənənələrimizlə fəxr edirik." Bu gün Azərbaycanda mövcud olan etnik-dini tolerantlıq hazırda bəzi inkişaf etmiş ölkələrə də örnək göstərilir. İnsan hüquqları üzrə ixtisaslaşmış beynəlxalq təşkilatların hesabatlarında Azərbaycanda müxtəlif dini sivilizasiyalar arasındakı münasibətlərin yüksək səviyyədə olduğu, dini azlıqların maraq və mənafeələrinin qorunduğu razılıqla bildirilir.

Ədəbiyyat

1. Əliyev Heydər. Müstəqilliyimiz əbədidir. Azərənəşr, 1997, I-XI cild
2. Musayeva Ş. Milli ideologiya və etnik problemlər. Etikanın aktual problemləri (IV), Bakı, 2013, səh 48-53.
3. Mehdiyev R. XXI əsrdə milli dövlətçilik. Bakı, 2003, s 2054
4. Mehdiyev R. Azərbaycanda siyasət: dünən, bu gün və sabah. "Azərbaycan" qəzeti, 9-10 yanvar, 2002-ci il, səh-3.
5. Ömərov V. Müasir dövrdə etno-mədəni dəyərlər. Etikanın aktual problemləri (IV), Bakı 2013, s.88-97

ГЕЙДАР АЛИЕВ И МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛЬНЫЕ ЦЕННОСТИ

В статье представлена информация о мультикультурных ценностях, существующих в Азербайджане на протяжении веков и сохранившихся по сей день. Автор предоставляет информацию о исторически сложившихся мультикультурных отношениях, подчеркивая усилия государства по сохранению и укреплению этих ценностей. Важное место в политике страны уделяется межэтнической и межрелигиозной толерантности. В результате мудрой и дальновидной политики общенационального лидера Гейдара Алиева сегодня Азербайджанская модель мультикультурализма признана во многих странах мира. Независимо от национальности, религии, любой гражданин Азербайджана живет и творит как член большой семьи. Все национальные и религиозные меньшинства имеют равные права и свободы. Большие достижения Азербайджана в этой сфере высоко ценятся и охраняются государством.

HAYDAR ALIYEV AND MULTICULTURAL VALUES

The article deals with the multicultural values that existed in Azerbaijan for centuries and are preserved till today. The author explores the efforts of states to preserve and to strengthen these values by giving information about historically formed multicultural relationships. In the Republic of Azerbaijan an important place is given to the tolerance policy among nations, ethnics and faiths. As a result of national leader Heydar Aliyev's wise and far-sighted policy today Azerbaijan's multicultural model is accepted in many countries of the world. All the citizens of Azerbaijan regardless their nationality and religion live and create as a member of a large family. All ethnic and religious minorities have equal rights and freedoms. These high achievements of Azerbaijan are highly valued, and protected by the state.

Muxtar Kazımoğlu–İmanov
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Azərbaycan Respublikası, Bakı şəhəri
Akad.fil.elm.doktoru

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ ÜMUMTÜRK FOLKLORU

Açar sözlər: Heydər Əliyev, “Kitabi- Dədə Qorqud” epos, dövlətçilik, müstəqillik, tarixi yaddaş

Key words: Heydar Aliyev, “The Book of Dada Gorgud”, epic, statehood, thought, independence, ethnic memory

Ключевые слова: Гейдар Алиев, «Китаби-Дедэ Горгуд», эпос, сознание государственности, государственная независимость, этническая память

Heydər Əliyevin elm və mədəniyyətin inkişafı istiqamətində gördüyü işlər ona xas sistemlilik, ardıcılıq və gələcəyə hesablanması ilə seçilmişdir. Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçildikdən bir il sonra – 1994-cü ildə Azərbaycan folklorşünaslığı üçün yaddaqalan hadisə baş vermiş, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında xüsusi statuslu qurum – “Folklor Sarayı” Elmi-Mədəni Mərkəzi yaradılmışdır. Bu həmin qurumdur ki, 2003-cü ildə Heydər Əliyevin tövsiyəsi ilə Folklor İnstitutuna çevrilmişdir.

Heydər Əliyevin “ana kitabımız” adlandırdığı (Əliyev, 2000, 5-12) “Kitabi-Dədə Qorqud” eposunun 1300 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında 1997-ci il 20 aprel tarixli fərmanı, ulu öndərin təşəbbüsü ilə YUNESCO səviyyəsində həmin eposa aid tədbirlərin təşkil edilməsi müstəqil Azərbaycanın ilk nəhəng elmi-mədəni tədbirlərindən biri kimi mühüm əhəmiyyət daşımışdır.

Heydər Əliyevin müdrikcəsinə “milli varlığımızın mötəbər qaynağı” adlandırdığı “Kitabi-Dədə Qorqud”da milli özünüdərk ideyası hər hansı başqa dastanımızla müqayisə edilməyəcək dərəcədə qabarıqdır. “Kitabi-Dədə Qorqud”da dövlətçilik düşüncəsinin nə qədər qabarıq ifadə olunduğunu Oğuz eli ifadəsinin bu eposda daşdığı məna yükündən də bilmək olur. Aydın olur ki, el (il) sözü qədim türk dilindəki budun (bodun) sözü ilə heç də hər məqamda eyni mənada işlənmir. Budun adlanan toplum siyasi cəhətdən müstəqil ola da bilər, olmaya da bilər. El adlanan toplum isə siyasi cəhətdən müstəqil olan toplumdur və onun göz bəbəyi kimi qorunan ərazisi, sərhədləri vardır. El sözü “Kitabi-Dədə Qorqud”da da məhz bu mənada işlənir. “Kitabi-Dədə Qorqud”da el sözünün siyasi müstəqillik bildirməyinin bir göstəricisidir ki, Oğuz eli ifadəsi Oğuz cəmiyyəti mənası ilə bərabər, Oğuz vətəni, Oğuz dövləti mənalarını da daşıyır. Yəni Oğuz eli ifadəsi altında dastançı xalq adlı sosial qurumun, vətən adlı coğrafi məkanın və hakimiyyət adlı siyasi qurumun vəhdətini nəzərdə tutur, bu vəhdətin pozulmazlığını məhz siyasi müstəqillikdə, başqa dövlətlərdən asılı olmaqda görür. Siyasi müstəqillik, Oğuz elinin başqa dövlətlərdən asılı olmaması “Kitabi-Dədə Qorqud”da tələyüklü məsələ kimi təqdim olunur, Oğuz ıgıdları, hətta bütövlükdə Oğuz cəmiyyəti kişili-qadın, qocalı-cavanlı xalq, vətən və dövlət yolunda ölüm-dirim savaşına atılırlar. “Kitabi-Dədə Qorqud”da dövlətçilik düşüncəsinin qabarıq əks olunmasına əsaslanan Heydər Əliyev Azərbaycanın siyasi müstəqilliyinin qorunub saxlanması və daha da möhkəmləndirilməsi işində bu eposun mühüm əhəmiyyət daşımasını xüsusi olaraq vurğulayır: “Müstəqilliyə nail olmaq və həyatın bir çox sahələrində köklü dəyişikliklər etmək çox çətin və məsul bir prosesdir. Müstəqilliyi elan etmək, onun möhkəmləndirilməsi istiqamətində dövlət tədbirləri həyata keçirmək nə qədər vacib olsa da, əsl müstəqilliyi qazanmaq üçün bu hələ azdır. Gərək hər bir insan və xüsusən gənc nəsil müstəqilliyin nə qədər müqəddəs olduğunu bütün varlığı ilə dərk etsin. Bunun üçün isə o, azərbaycançılığın, mənsub olduğu xalqın mədəniyyətinin, ədəbiyyatının, incəsənətinin, elminin nə olduğunu dərinləndirilməlidir. Bu, çox mühüm məsələdir.

Müstəqilliyimizin, ərazi bütövlüyümüzün qorunmasında “Kitabi-Dədə Qorqud”un təlqinedici rolunu yüksək qiymətləndirən Heydər Əliyev bu eposun öyrənilməsində folklorşünasların qarşılaşdığı çətinliklərdən bəhs etməyi də vacib sayır. 1930-cu illərin sonlarında Əmin Abid kimi qorqudşünasların repressiya qurbanı olduğunu xatırladan Heydər Əliyev “Kitabi-Dədə Qorqud”a qarşı siyasi hücumların 1940-cu illərin sonlarından etibarən yenidən kəskin şəkil almasını xüsusi olaraq qeyd edir: “Ədəbiyyata və incəsənətə qarşı yönəldilmiş məşhur “Jdanov qərarları”nın ab-havasına uyğun olaraq “Kitabi-Dədə Qorqud”a qarşı hücumlar başladı... “Kitabi-Dədə Qorqud” eposunun ümumən xalq eposu olmadığı bildirildi və bu eposu “yayanları aminsızlıqla ifşa etmək və onlara divan tutmaq” şüarları səsləndi. Görkəmli Azərbaycan alimləri Həmid Araslı və Məmmədhüseyn Təhmasib, akademik Vasili Bartoldun ruscaya çevirdiyi “Книга моего Деда Коркуда” kitabının 1950-ci ildə Bakıda Elmlər Akademiyasında çapı rejimin sərt reaksiyasına məruz qaldı (Əliyev, 2000, 5-12). Heydər Əliyev “Kitabi-Dədə Qorqud”a qarşı siyasi kampaniyanın yalnız Azərbaycanda yox, digər türkdilli respublikalarda aparıldığını vurğulayaraq deyir: “Başqa türkdilli respublikalarda, xüsusən Türkmənstanda “Dədə Qorqud”un əleyhinə dəhşətli bir təbliğat geniş şəkildə həyata keçirildi. Əslində eposa qadağa damğası vuruldu. Epos bütün tədqiqat planları, tədris proqramları və dərsliklərdən çıxarıldı” (Əliyev,

2000, 5-12). Yalnız Azərbaycanda yox, başqa türkdilli respublikalarda da “Kitabi-Dədə Qorqud”un siyasi rejim tərəfindən yasaq edilməsinin başlıca səbəbi nə idi? “Kitabi-Dədə Qorqud”a qarşı siyasi kampaniyanın başlıca səbəblərindən biri bu eposun milli kimliyimizi doğru-dürüst nişan verməsi, türk xalqlarının mədəni birliyinə mühüm zəmin yaratması idi. Türk xalqlarının özünüdürk prosesinə mane olmaq xətti tutan siyasi rejim bu xalqların mədəni birliyinə mühüm zəmin ola biləcək “Kitabi-Dədə Qorqud” kimi ədəbi abidələrə “mürtəcə əsər” damğası vurur, “pantürkizm” adı altında həmin abidələrin tədqiq və təbliğinin qarşısını almağa çalışırdı. Heydər Əliyevin aşağıdakı sözləri bu acı həqiqətin əsl mahiyyətini bir daha açıb göstərir: “1950-ci ilin may ayında “Dədə Qorqud”un kobud siyasi səhv olduğu partiya yığıncağında rəsmi elan edildi. Bu rəsmi mövqe bildirildikdən sonra eposun xalqa zidd bir əsər olduğu tezisi irəli sürüldü. Həmin partiya yığıncağının hesabatında deyilirdi: “Pantürkistlər tərəfindən Azərbaycan ədəbiyyatının qədim abidəsi kimi qələmə verilən “Dədə Qorqud” eposunun Azərbaycan xalqı ilə, onun tarixi, folkloru və dili ilə heç bir əlaqəsi yoxdur. “Dədə Qorqud”da Azərbaycan xalqı üçün yabançı olan həyat tərz, adət və ənənələr təsvir edilmişdir”...

Eposun ünvanına səslənən ittihamlardan sonra ayrı-ayrı alimlərin mövqeləri kəskin tənqid atəşinə tutuldu. Artıq epos sözünün özü belə dırnaq içərisində işlədilir. O dövrdə elə bir iclas, elə bir qurultay, elə bir konfrans olmurdu ki, orada “Dədə Qorqud” tənqid olunmasın” (Əliyev, 2000, 5-12). Heydər Əliyevin “əxlaq kodeksimiz”, “milli estetikamızın mötəbər qaynağı”, “tariximizin, etnik yaddaşımızın, arxaik təfəkkürümüzün güzgüsü”, “nitqimizin, dilimizin, mənəviyyatımızın, ruhumuzun nəğməsi” adlandırdığı “Kitabi-Dədə Qorqud” kimi ədəbi abidələrin hərtərəfli və dərinlən öyrənilməsində dövlət qayğısı əvəzsiz rol oynayır.

Sovet dövründə “Kitabi-Dədə Qorqud”un tədqiq və təbliğinə bəzən açıq, bəzən gizli şəkildə qayğı göstərən Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycan dövlətinin başçısı olarkən bu eposun nəinki hərtərəfli öyrənilməsi və dünyada tanınması istiqamətində tarixi xidmətlər göstərdi, eyni zamanda bu eposla bağlı görüləcək işlərə yeni-yeni yollar açdı.

Ədəbiyyat

1. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının 1300 illik yubileyi şəərəfinə// “Gülüstan” Sarayında Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin nitqi. “Xalq qəzeti”, 12 aprel 2000-ci il.
2. Cəlal Qasımov. Heydər Əliyev və “Kitabi-Dədə Qorqud”//Heydər Əliyev irsi və Azərbaycan folklorşünaslığının aktual problemləri. Bakı, Nurlan, 2013, səh.57-87.
3. Heydər Əliyev. Milli varlığımızın mötəbər qaynağı// “Kitabi-Dədə Qorqud” ensiklopediyası, I cild. Bakı, Yeni Nəşrlər Evi, 2000, səh.5-12.
4. Heydər Əliyevin dövlətçilik və azərbaycançılıq haqqında kəlamları. Naxçıvan, 2013.
5. Milli-mənəvi dəyərlərimizə, xalqımızın çoxəsrlik tarixinə hörmət, ehtiram bayramı // Respublika Sarayında “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının 1300 illiyinə həsr olunmuş təntənəli yubiley mərasimində Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin nitqi. “Azərbaycan” qəzeti, 11 aprel 2000-ci il.

HEYDAR ALIYEV AND TURKIC FOLKLORE

In his speeches on “The Book of Dada Gorgud”, Heydar Aliyev drew attention to its creation in the 7th century and described the epic as a literary monument not only of the Azerbaijani people, but of other Turkic peoples, too. He considered it especially important to dwell in more detail on the question of the epic and national statehood. Referring to the book’s clear expression of the ideal of the political independence of the Oghuz from other states, Heydar Aliyev especially stressed the unrivalled importance of the epic in reinforcing and maintaining the political independence of Azerbaijan. In his speeches about “The Book of Dada Gorgud”, Heydar Aliyev described it as “our moral codex”, “an authoritative source of our national aesthetics”, “the mirror of our history, ethnic memory and archaic thinking”, and “a song of the soul, morality, speech and language”, and drew attention to issues yet to be studied, opening the way to new research into the epic.

ГЕЙДАР АЛИЕВ И ТЮРКСКИЙ ФОЛЬКЛОР

В своих выступлениях, посвящённых дастану «Китаби-Деде Горгуд», заостря особое внимание на его создании в VII веке, отмечая, что наряду с азербайджанским народом дастан является литературным памятником и других тюркоязычных народов, Гейдар Алиев считал особенно важным более подробно остановиться на вопросе эпоса и национальной государственности. Опираясь на яркое выражение в «Китаби-Деде Горгуд» идеи политической самостоятельности и независимости страны огузов от других государств, Гейдар Алиев особо отмечал непревзойдённую важность эпоса в деле сохранения и ещё большего укрепления политической независимости Азербайджана. Гейдар Алиев в своих выступлениях, посвящённых «Китаби-Деде Горгуд», называя его «кодексом чести», «надёжным источником национальной эстетики», «зеркалом истории, этнической памяти, архаического мышления», «песней речи, языка, нравственного духа», обратил внимание на неоткрытые страницы, неизученные вопросы дастана и тем самым открыл дорогу для будущих исследований, связанных с этим дастаном.

Aliyeva Sevdagul Fazil
*Azerbaijan University of Languages,
Azerbaijan Republic, Baku
Doc.Filosofy in history*

HEYDAR ALIYEV AND DEVELOPMENT OF NATIONAL AND SPIRITUAL VALUES IN AZERBAIJAN

Key words: *Azerbaijan, Heydar Aliyev, national and spiritual values, Azerbaijanism*

Açar sözlər: *Azərbaycan, Heydər Əliyev, milli-mənəvi dəyərlər, azərbaycançılıq*

Ключевые слова: *Азербайджан, Гейдар Алиев, национально-духовные ценности, азербайджанство*

Heydar Aliyev is a national pride of Azerbaijani people. “The main idea of an independent Azerbaijani state is Azerbaijanism. Each Azerbaijani should be proud for his national identity and we must support – Azerbaijani language, culture, national and moral values and traditions of Azerbaijan” (Quliyev, 12 mart 2017, N 55, S-6).

The system of national and cultural values, which include ethnic diversity, national character and the identity of nations express the self-determination, in common sense national identity. The system of national and cultural values of each people is based on its material and spiritual richness.

Azerbaijan is located at the crossroad between Europe and Asia. This land inhabited by the people from ancient times turned into a battlefield from time to time, subjected to the captivity of various nations, became part of large trade routes and ethnic landscape. This territory has changed with the placement of a large number of people, but did not lose its existence and preserved its language and its traditions.

Coming to power of Heydar Aliyev twice during the crisis of the people and state was the most successful event in the fate of the Azerbaijani people. The great leader admired the historically developed material and spiritual culture of the people by having a deeper knowledge of the people’s history, being aware of the climate of the territory and the richness of natural resources and consequently formulated his comprehensive approach to the situation.

Heydar Aliyev was aware that the intellectuals, poets and writers, composers and artists, sculptors and other art figures were the source of the spiritual culture of the Azerbaijani people. Nearly about 100 years of Tsarist Russia and more than 70 years of Soviet Russia control didn’t affect its persistence, on the contrary protected its national culture despite prohibitions.

At the end of the 60s, the arrival of Heydar Aliyev to Azerbaijan had opened a new chapter in country's cultural life as well as in its political and economic life.

The national leader played an irreplaceable role in the revival of the national consciousness of the people, formation and strengthening in accordance with the existing period. The great leader is being deeply impressed by the spirit of the Azerbaijani people, communicates to people with sincerity, becomes a favorite leader of the people in a short time with his sharp speeches, inexhaustible energy, determination and demand.

The manifestation of the existence of any nation is its territory, language, ethnic origin, traditions and self-consciousness. The sovereignty of a part of the historic Azerbaijani lands ensures territorial integrity. In fact, the language ranked first in the ranking of moral values. Heydar Aliyev perfectly understood both the Russian language of the USSR and the native language of Azerbaijan. The national leader was a manifestation and example of a special respectful attitude when speaking in one language, never expressing any words in another. The greatness of the national leader of the nation, who always prepared his speeches on standing, so that he could express his speech.

The careful approach of Heydar Aliyev to the Azerbaijani language in the 1970s began with special scientific researches and resulted with the publication of the 3-volume textbook in 1974 "Contemporary Azerbaijani Language" (Qasımlı, 2010, N 2.S-3-19), continued in 2001 with a decree "On Improvement of State Language Promotion in 2001", in 2002 the Law on the State Language in the Republic of Azerbaijan and in 2003 the Decree on the Objectives arising from this Law. Heydar Aliyev noted that the language of every nation is dear to it (*Azərbaycan Respublikasında dövlət dili haqqında*” qanun.<http://www.e-qanun.az/framework/1865>).

In one of his speeches in 1997 he said that the historical roots of the identity of the Azerbaijani people were formed within the common history of the Turkic peoples - a single ethno-cultural system: "We are have common roots and we belong to the same historical roots, the unity of our people, their spirituality and cultural values has always consolidated us, led for friendship and mutual assistance” (Qasımlı, 2010, N 2.S-3-19).

One of the distinctive features of the peoples is the tradition. The restoration of a number of traditions of the Azerbaijani people during the Soviet period is related to the name of Heydar Aliyev. The celebration of the Ramadan, Gurban and Novruz celebrations was prohibited and sanctioned in 70-80s of the 20th century. For the first time since 1967, the Novruz Holiday, celebrated by the people for many years with the courageous step of Heydar Aliyev, was celebrated at the state level in 1979 (Qasımlı, 2010, N 2.S-3-19). In the 1990s, the ethnographic study of the nation led to serious steps. Novruz holiday was not only a cultural heritage of Azerbaijan, but also of the Turkic and Eastern people, and it has been included to the UNESCO World Heritage List. Thanks to Heydar Aliyev, the Gurban and Ramadan holidays have become the people's favorite holidays.

"The Kitabi Dede Gorgud" epics, which express national identity of all Turkic peoples, were prohibited for some time during the Soviet era. "The Kitabi Dede Gorgud" epics was published for the first time in 1978 under the editorship of Hamid Arasli during the first period of Heydar Aliyev's rule. In 1997, Heydar Aliyev brought together all the Turkic worlds and celebrated the 1300th anniversary of Dede Gorgud epic. Our great leader called "The Kitabi Dede Gorgud" epics as "a reliable source of our national existence" (Kitabi -Dədə Qorqud Ensiklopediyası, I cild, 2000, s. 6).

The economic, political and cultural processes that take place in the modern world are chosen by planetary importance. The history of globalization has a negative impact on cultural heritage. Thus, the proper assessment of national self-consciousness, reintegration, and national-spiritual values is of particular importance.

The merit of Heydar Aliyev is that he succeeded in materializing the ideology of Azerbaijanism. The roots of the ideology of Azerbaijanism go far into history. The tolerant views towards the presence of multi-ethnicity in the territory, their national values, traditions and customs led for the prosperity of the ideology of Azerbaijanism. Azerbaijan has always been recognized as a territory where multiculturalism, national and religious tolerance is valued, and these values formed the basis of the ideology of Azerbaijanism. The ideology of Azerbaijanism is a concept that defines the moral commitment of world Azerbaijanis to Azerbaijan.

"For every person, national affiliation is a source of pride and I am always proud, and today I am proud that I am Azerbaijani." The main idea of independent Azerbaijan is Azerbaijaniism, and each Azerbaijanis should feel proud of their national identity, and we must maintain Azerbaijani language - Azerbaijani language, culture, national-moral values, traditions" – said Heydar Aliyev, whose genius has achieved solidarity and integrity and spiritual unity of society by transforming Azerbaijanis into national ideology (Əfəndiyev, 12 dekabr 2017, N 277. S-5).

The national leader's systematization of separate elements of Azerbaijanism has led to the establishment and equality of the society in the unity, solidarity, spiritual unity and integrity. This system, based on national cultural heritage, has become a beacon for the future success of the Azerbaijani society.

Today the Republic of Azerbaijan proceeds the cultural policy carried out by the national leader. "The basis of this policy is the enduring ideas of Heydar Aliyev" (Şəmsizadə 13 dekabr 2012).

"In the globalizing world, the Republic of Azerbaijan and Azerbaijanis will occupy a worthy place in their material and spiritual and intellectual potential," said President Ilham Aliyev, who further develops cultural policy adopted during Heydar Aliyev's period.

In February 2014, Ilham Aliyev signed a decree on the concept of culture of the Azerbaijan Republic . The main purpose of the concept is to protect the material and non-material cultural heritage, to protect the integrity of the Azerbaijani people.

Bibliography

1. "Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Konsepsiyası" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. Bakı şəhəri, 14 fevral 2014-cü il, № 273, <http://www.e-qanun.az/framework/27056>
2. "Azərbaycan Respublikasında dövlət dili haqqında" qanun. <http://www.e-qanun.az/framework/1865>
3. Cəfərov Z. Mənəviyyət Zirvəsi.// "Azərbaycan", 2009, 12 dekabr, N 276.S-13
4. Əfəndiyev T. H. Əliyev fenomeni və milli mədəniyyətimiz.// 525 –ci qəzet, 2017, 12 dekabr N 277.S-5
5. Hüseynov S. H. Əliyev və milli mənəvi dəyərlərimiz.// "Xalq", 2009, 12 dekabr, N 273. S-4
6. Kitabi -Dədə Qorqud Ensiklopediyası. I cild, Bakı, Yeni nəşrlər evi, 2000, 622 s.
7. Qarayev Ə. Azərbaycan ruhunun simvolu // "Azərbaycan", 2009, 12 dekabr, N 276. S-5
8. Qasımlı M. H. Əliyev və Azərbaycan folkloru.// "Ozan dünyası", 2010, N 2.S-3-19
9. Quliyev R. Azərbaycan mədəniyyət siyasəti ulu öndərin ideyalarından güc alır.// "Xalq", 2017, 12 mart, N 55. S-6
10. Şəmsizadə N. Tarix yaradan şəxsiyyət // "Xalq" 13 dekabr 2012.

ГЕЙДАР АЛИЕВ И РАЗВИТИЕ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ НАЦИОНАЛЬНО - ДУХОВНЫХ ЦЕННОСТЕЙ

В статье говорится о развитии национально - духовных ценностей азербайджанского народа. Этническое разнообразие, национальный характер, своеобразие наций, система национально-культурных ценностей народов выражает совокупное определение национального я в национальную идентичность. Система национально-культурных ценностей каждого народа основывается на его материальном и духовном богатстве. Заслуга Гейдара Алиева в том, что выдвинул идею азербайджанства. Корни идеологии азербайджанства уходят далеко в историю. Взгляды, объединяющие наличие полиэтничности на территории, их национальных ценностей, традиций и обычаев создали условия для процветания идеологии азербайджанства. Азербайджан прославился как территория, где обосновались интернационализм, национальная и религиозная толерантность, которые составляют основу идеологии азербайджанства. Эта концепция - определяющий моральный долг азербайджанцев мира для поддержки исторической родины.

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANDA MİLLİ-MƏNƏVİ DƏYƏRLƏRİN İNKİŞAFI

Məqalədə azərbaycan xalqının milli-mənəvi dəyərlərindən bəhs edilir. Etnik müxtəliflik, milli xarakter, millətlərin özünəməxsusluğu, xalqların milli-mənəvi dəyərlər sistemi milli mənliliyi və onun toplum ifadəsi olan milli kimliyinin ifadəsidir. Hər bir xalqın milli-mənəvi dəyərlər məhfumu onun tarixən formalaşan maddi və mənəvi zənginliyinə əsaslanır. Heydər Əliyevin böyük xidmətlərindən biri də azərbaycançılıq ideyasını irəli sürməsidir. Azərbaycançılıq ideologiyasının kökləri çox qədimdir. Ərazidə çox etnikliyi qəbul edən, milli-mənəvi dəyərləri və xalqın adət-ənənələrini birləşdirən baxışlar, tədricən azərbaycançılıq ideyasının təşəkkül tapmasına səbəb olmuşdur. Azərbaycan çoxmillətliyin, milli və dini tolerantlığın bərqərar olduğu ərazi kimi tanınmış və azərbaycançılıq məfkurəsinin əsasını təşkil etmişdir. Azərbaycançılıq ideologiyası dünya azərbaycanlılarının Azərbaycana görə üzərinə düşən mənəvi öhdəliyini müəyyənləşdirən konsepsiyadır.

Bezhitashvili Giorgi
Rustaveli National University,
Tbilisi, Georgia

HEYDAR ALIYEV'S INFLUENCE ON THE DEVELOPMENT OF REGIONAL POLICY

Key words : Azerbaijan, Heydar Aliyev, region, politics, development

Açar sözlər: Azərbaycan, Heydər Əliyev, region, siyasət, inkişaf

Ключевые слова: Азербайджан, Гейдар Алиев, регион, политика, развитие

The period of the leadership of the great leader Azerbaijan was included in the historical memory of the people as the era of Heydar Aliyev. This era is one of the most glorious pages of the architecture of development of Azerbaijan. The strategy of domestic and foreign policy, now perceived by the international community as an invaluable success of our country, especially socio-economic development, is the fruit of the activities of the great leader.

During this short period of time, Azerbaijan not only identified the most correct directions of development, but also was able to form and present to the world a national model of preemption of the crisis at a time when even the leading countries are in crisis.

1993 entered the modern history of Azerbaijan as the beginning of a new period. The powerful statesman Heydar Aliyev defined the vector of the country's development with great wisdom, clarified strategic goals, developed a perfect foreign policy concept.

Foreign partners of Azerbaijan openly declare that Heydar Aliyev linked the state foreign policy concept with strengthening Azerbaijan's role as a bridge that connects the East with the West, the North with the South, built a concept that laid the foundation for modernization in the most balanced form, linked global trends of international development.

The process of modernization in independent Azerbaijan began in 1994 with the signing of the "Contract of the Century" with international oil companies. This treaty gave a strong impetus to the development of the national economy, enriched it with qualitatively new shades. Heydar Aliyev, who achieved during the short period of signing 22 international oil agreements, was able to convince the world financial elite of the reality and necessity of these projects not only for Azerbaijan and the region, but for the whole of Europe.

Azerbaijan, having already successfully crossed the transitional period of the national development strategy, entered another qualitatively new phase leading to the summit. And the way to achieve the goals at this stage is through the modernization of our country's political, economic and social life in the 21st century. The great successes achieved in recent years in domestic and foreign policy, now give grounds to talk about the Azerbaijani model of development. Existing realities and prospects of the country prove that modernization with the example of Azerbaijan has very large development resources, and bringing them into effect has a direct impact on the country's rapid progress. Considered intensive development over the past years of the Azerbaijani economy, budget revenues, is an incontrovertible reality of the fruitful activity of new economic relations as a result of economic and infrastructure projects implemented on the basis of specific programs.

Heydar Aliyev defined his contemporary genius with his political genius and left an indelible mark on the fate of our people. The policy of an independent state determined by him is aimed at the future of the people and serves to strengthen Azerbaijani statehood. This political course, corresponding to the new alignment of the globalizing world, sometimes influencing it, is on the path of development. That is why Azerbaijan, along with what can express its word in world politics, is turning into a country capable of solving the problems of other states. The legal, democratic, independent Azerbaijani state with a pragmatic foreign and domestic policy, defined by the great Heydar Aliyev, as well as the Azerbaijani people and its wise President Ilham Aliyev, leading the country to new victories, is a solid basis for this.

Under the leadership of President Ilham Aliyev, Azerbaijan has been at the stage of the highest national development for the last 10 years. Our people are absolutely sure that independent Azerbaijan, created by Heydar Aliyev, is in reliable hands and believes that Ilham Aliyev is leading our country along Heydar Aliyev's way into an even brighter future.

Bibliography

1. Bahman Aghai Diba. Baku-Ceyhan Pipeline: The Biggest Development In the Caspian Sea Since the Collapse of USSR // Payvand Iran News. URL: <http://www.payvand.com/news/02/sep/1060.html> (дата обращения 27.04.2016)
2. Марк Кац, «Геополитика Азербайджана ("United Press International", США)», 2006. URL: <http://www.inosmi.ru/world/20060822/229496.html>
3. Шахназаров Б. Турция: студенты из тюркоязычных стран ратуют за обучение узбекистанцев в турецких вузах // Инф. агентство Фергана. Ру. URL: <http://www.fergananews.com/news.php?id=8953> (дата обращения 27.04.2016)
4. Михаил Ошерев. «Геополитика и развитие демократии в Азербайджане» 2012. <http://www.battour.ru/countries/Azerbaijan/>
5. «Восстановление территориальной целостности останется приоритетом внешней политики Азербайджана и в 2016 году». (12.01.2016) URL: http://vakrf.ru/news/azerbaijan_news/the-restoration-of-territorial-integrity-will-remain-a-priority-of-azerbaijans-foreign-policy-in-2016/
6. «Внешняя политика Азербайджана: приоритеты и реалии». (05.12.2016) URL: <http://newtimes.az/ru/views/1079>
7. Игнатенко А. Национальный прагматизм и Имперский романтизм во внешней политике Турции // Россия и мусульманский мир. 2012. № 2. С. 143-150.
8. Гогелиани Т.Г., Политика России и Запада в Закавказье: сравнительный анализ (диссертация), Москва 2001 г., 33ст.

ВЛИЯНИЕ ГЕЙДАРА АЛИЕВА НА РАЗВИТИЕ РЕГИОНАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ

Эпоха Гейдара Алиева –одна из самых ярких страниц развития Азербайджанского государства. 1993 год вошел в новейшую историю Азербайджанского государства, как начало нового периода развития. Гейдар Алиев predetermined современное лицо Азербайджана и оставил неизгладимый след в судьбе родной страны. Политический курс, который был заложен общенациональным лидером азербайджанского народа, с честью продолжает президент республики Ильхам Алиев. Политический курс Азербайджана соответствует новому раскладу сил в регионе и оказывает на него свое влияние.

HEYDƏR ƏLİYEVİN REGIONAL SİYASƏTİN İNKİŞAFINA TƏSİRİ

Heydər Əliyev dövrü – Azərbaycan dövlətinin inkişafının ən parlaq səhifələrindən biridir. 1993-cü il Azərbaycan dövlətinin ən yeni tarixinə yeni inkişaf dövrü kimi daxil olmuşdur. Heydər Əliyev Azərbaycanın müasir simasını öncədən müəyyən etmiş və ölkəsinin taleyində silinməz iz buraxmışdır. Azərbaycan xalqının ümummillî lideri tərəfindən əsas qoyulan siyasi kursu respublikanın prezidenti İlham Əliyev şəərəflə davam etdirir. Azərbaycanın siyasi kursu qüvvələrn regionda yeni paylaşmasına uyğun gəlir və ona güclü təsir göstərir.

Сейидзаде Афет Джумар
*Азербайджанский Государственный
Экономический Университет, Баку, Азербайджан*
Кандидат Исторических Наук, Доцент

ГЕЙДАР АЛИЕВ И ТОЛЕРАНТНОСТЬ

Ключевые слова: *толерантность, мультикультурализм, антисемитизм, цивилизация, христианство*

Açar sözlər: *tolerantlıq, multikulturalizm, anti-semitizm, sivilizasiya, xristianlıq*

Keywords: *tolerance, multiculturalism, judaism, anti-semitism, civilization, christianity*

Азербайджанский мультикультурализм играет незаменимую роль в комплексе взаимодействия государственных, политических, общественных институтов, обеспечивая тем самым демократический путь развития стране.

Гейдару Алиеву удалось вернуть народу страны веру в собственные силы с соблюдением уважительного отношения к правам и культурно-духовным ценностям нетитульных наций и религиозных сообществ. С того момента и начался отчёт политической стабильности, экономического и культурного прогресса в Азербайджане.

Избавляя страну от пути сепаратизма, признанный лидер смог объединить национальные силы вокруг идеологии единения с участием представителей многих народов, веками живущих в Азербайджане, став архитектором подлинно мультикультурального Азербайджана.

Регулирование отношений между государством и религией в нашей стране, достижение стабильности в религиозной сфере, сохранения атмосферы терпимости между конфессиями на государственном уровне связаны с именем Гейдара Алиева. После его прихода во второй раз к власти атмосфера толерантности в стране ещё более укрепилась в соответствии с концепцией отношений между государством и религией. Азербайджан, исторически ставит пространством стыковки разных религий и культур, и сегодня успешно выполняет эти функции (Фомах, «Гейдар Алиев и национально духовные ценности». Баку-2007).

Гейдар Алиев прекрасно выразил эти характерные качества Ислама и азербайджанского народа: «Я считаю, что азербайджанский народ сам по себе, по своей природе, по своему характеру обладает высоким чувством толерантности. Толерантность содержится в корне мусульманской религии, исповедуемой большей частью населения Азербайджана».

Толерантность – специфическое качество азербайджанского народа. Одно из приоритетных направлений политики правительства Азербайджана в отношении религии связано именно с толерантностью. Отношение азербайджанского государства к принципам толерантности наглядно проявляется как в отношении к предстателям различных религий (Фомах, «Гейдар Алиев и национально духовные ценности». Баку-2007).

В основе идеологии азербайджанства в авторстве Гейдара Алиева лежит идея единства, основанная на исторических, духовно-нравственных, культурных традициях народов, исторически проживающих на территории современного Азербайджана.

В одном из своих выступлений Гейдар Алиев подчёркивал: «Многонациональный состав Азербайджана – это наше богатство и преимущество. Мы это ценим и постараемся сохранить. Чем больше государство будет стараться объединить народ, тем богаче оно будет, так как каждый гражданин вносит свой вклад во всемирную культуру и цивилизацию» (Muradov, «İran potensialı: əsas meyllər, reallıqlar, problemlər». Bakı-2014. Elm nəşriyyatı. – 657 s.).

Мультикультурализм – это всеми признанный принцип мирного сосуществования, опирающийся на толерантность отношений между различными культурами. Характерными особенностями мультикультурализма является толерантность и терпимость. «Азербайджанский народ сам по себе, а также благодаря своей природе и своему характеру обладает высоким чувством толерантности». Этими словами великий лидер Гейдар Алиев дал самое оригинальное и ясное объяснение нашего отношения к мировым ценностям, назвал Азербайджан родиной представителей различных народов, независимо от национальности и вероисповедания.

Отныне современный Азербайджан как пространства мультикультурализма, превратился в уникальную страну, в которой живёт и развивается многообразие культур и религий. Здесь культурное и религиозное разнообразие каждого народа и этноса служат единой гармонии общенациональной гражданской солидарности. Данная модель, которая может служить примером для большинства стран, стала образом жизни для граждан Азербайджана, принадлежащих к различным религиям и культурам.

Мультикультурализм создает благодатную почву для интеграции, категорически отрицающей ассимиляцию, порождающей нежелательные отношения, а во многих случаях серьезные конфликты между представителями разных наций и народов, положительно влияет на взаимное обогащение и развитие различных культур, формирование культуры, объединяющей под одной крышей народы, отличающееся национально-духовным разнообразием. С этой точки зрения всестороннее мультикультурализма как реалии современной эпохи, особенно учёными и исследователями Азербайджана, где мультикультурализмом пронизана вся жизнь нашего общества, имеет большое значение.

Уникальный опыт Азербайджан в становлении и укреплении межрелигиозного диалога и сотрудничества получил высокую оценку и признание за рубежом.

Толерантность является главной линией во внутренней политике страны. Хорошее отношение проживающими в Азербайджане другими нациями складывалось веками.

Азербайджан поставил перед собой цель – добиться реализации лозунга «от толерантной страны к толерантному миру». Для Азербайджана это – естественный и необходимый процесс, поскольку он имеет моральное право поставить перед собой такую цель, как с исторической точки зрения, так и с учётом его международного авторитета и планов, направленных в будущее.

Азербайджанское правительство проводит множество мероприятий по развитию толерантности, мультикультурализма, межконфессионального и межкультурного диалога с участием разных сторон. За последние десять лет Азербайджан стал страной хозяином десятков международных и региональных конференций, форумов и симпозиумов, посвящённых этим вопросам (Оруджев, Толерантность в Азербайджане).

Литература

1. Адель Абдулла аль Фомах. «Гейдар Алиев и национально духовные ценности». Баку-2007.
2. Толерантность в Азербайджане. Гидаат Оруджев.
3. Xalq qəzeti, 29 aprel 2017-ci il.
4. Şahbaz Muradov. «İran potensialı: əsas meyllər, reallıqlar, problemlər». Bakı-2014. Elm nəşriyyatı. – 657 s.
5. «Политика Гейдара Алиева: Толерантность».

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ TOLERANTLIQ

Məqalədə multikulturalizm və toleranlığın əhəmiyyətinin Azərbaycanda ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən 1990-cı illərin əvvəllərində yenidən bərpə olunduğu barədə qeyd edilib. Toleranlığın Azərbaycan xalqının əhəmiyyətli bir xüsusiyyəti olduğu vurğulanıb. Toleranlığın ölkənin daxili siyasətinin əsas xəttini təşkil edir və Azərbaycanda yaşayan digər xalqların nümayəndələrinə qarşı yaxşı münasibət əsrlər boyu bu torpaqlarda formalaşmışdır. Bu gün Qərbi cəmiyyətinə toleranlığın əhəmiyyətinin təbliğatı əhəmiyyətsiz sayılır. Toleranlığın mədəni və mənəvi inkişaf etmiş bir cəmiyyətin məhsuludur. Bu, bugünkü Azərbaycan və azərbaycanlıların fərqləndirici xüsusiyyətidir.

HEYDAR ALIYEV AND TOLERANCE

The article mentioned that the traditions of tolerance was restored in Azerbaijan by the political power of our national leader Heydar Aliyev in the early 1990s. Tolerance is a specific quality of the Azerbaijani people. Tolerance is the main line in the domestic policy of the country. A good attitude towards the other nations living in Azerbaijan has evolved over the centuries. Today in the West there are those who consider the propaganda and dissemination of the traditions of tolerance insignificant. Tolerance is a product of a culturally and spiritually developed society. This is the distinguishing feature of today's Azerbaijan and Azerbaijanis.

Бабаева Гюнай Назим
*Азербайджанский Университет Языков,
Азербайджанская Республика, г.Баку*

РОЛЬ ГЕЙДАРА АЛИЕВА В РАЗВИТИИ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ МЕЖДУ АЗЕРБАЙДЖАНОМ И КАЗАХСТАНОМ

Ключевые слова: развитие отношений, двусторонние отношения, двусторонние встречи, азербайджано-казахстанские отношения

Açar sözlər: əlaqələrin inkişafı, ikitərəfli əlaqələr, çoxtərəfli görüşlər, Azərbaycan-Qazaxistan əlaqələri

Key words: development of relations, bilateral relations, bilateral meetings, Azerbaijan- Kazakhstan relations

Казахстанская Республика является одной из первых республик, с которой Азербайджанская Республика установила отношения. Первые двусторонние контакты с этой страной совпадают с периодом, когда СССР еще не был распущен. В период с 30 сентября по 2 октября 1991 года, когда независимость Азербайджанской и Казахской Республик еще не была провозглашена, азербайджанская делегация посетила Алматы и подписала 10-летнее соглашение о дружбе, сотрудничестве и добрососедстве между двумя странами. После объявления независимости 18 октября 1991 года в Азербайджане и 10 декабря 1991 года в Казахстане отношения между государствами обрели новый, более активный характер. 21 декабря 1991 года Казахской Республикой была признана независимость Азербайджанской Республики и 30 августа 1992 года были установлены дипломатические отношения. Одна из первых встреч президентов двух стран состоялась 19 октября 1994 года. Участвуя во втором саммите глав тюркоязычных стран в Стамбуле, президент Гейдар Алиев обсудил перспективы развития отношений между двумя странами со своим казахским коллегой Нурсултаном Назарбаевым («Азербайджан»1994).

Следующая встреча президента Гейдара Алиева с Нурсултаном Назарбаевым состоялась на саммите глав государств СНГ, проведенном 9 февраля 1995 года в Алматы. В том же году, национальный лидер Гейдар Алиев, который участвовал в мероприятиях по случаю 50-й годовщины Победы над фашизмом в Москве, снова встретился с Нурсултаном Назарбаевым. 25 октября 1995 года на 50-ом юбилее ООН Гейдар Алиев и Нурсултан Назарбаев обсудили вопросы, представляющие взаимный интерес (Qasimli 2015, s. 627). Все эти встречи заложили прочную основу для развития двусторонних отношений и взаимных визитов глав государств.

10-11 июня 1997 года состоялся первый официальный визит Президента Азербайджана Гейдара Алиева в Казахстан. По итогам визита были подписаны ряд документов, имеющих особое значение, включая декларацию о дальнейшем развитии и углублении сотрудничества между Азербайджанской и Казахской Республиками.

В результате близости интересов и с целью углубления сотрудничества между двумя странами был предпринят ряд совместных шагов в стратегических областях, в частности в области экспорта углеводородных ресурсов. Особое значение имеет Стамбульская Декларация. В рамках саммита ОБСЕ в Стамбуле 18-19 ноября 1999 года вместе с главами Азербайджана, Турции, Грузии и Туркменистана Президент Казахстана подписал Стамбульскую декларацию о поддержке проекта магистрального экспортного нефтепровода Баку-Тбилиси-Джейхан (Azərbaycan-Qazaxistan münasibətləri. "Heydər Əliyev İrsi" Beynəlxalq Elektron Kitabxana / 26.06.2016 / <http://lib.aliyevheritage.org/print.php?lang=az&page=549420>).

В ноябре 2001 года Азербайджан и Казахстан подписали соглашение о разделении дна Каспийского моря по принципу средней линии, с учетом береговой линии, морского рельефа и островов. 14 мая 2003 года три страны - Азербайджан, Казахстан и Россия подписали трехстороннее соглашение о точке стыка линии разграничения сопредельных участков дна Каспийского моря.

Отношения между двумя странами углубились в результате усилий Президента Ильхама Алиева и поднялись до уровня стратегического сотрудничества. Первый официальный визит Президента Ильхама Алиева в Казахстанскую Республику состоялся в марте 2004 года. Во время визита был проведен обмен мнениями по вопросам экономического сотрудничества, в частности, по транспортировке углеводородных ресурсов Каспия на мировой рынок, было подчеркнуто, что участие Казахстана в крупномасштабных проектах нефтегазового сектора, особенно в трубопроводе Баку-Тбилиси-Джейхан, имеет большое значение. 24 мая 2005 года Нурсултан Назарбаев прибыл в Азербайджан с официальным визитом, в ходе которого он подписал 6 документов, в том числе соглашение о стратегическом партнерстве и союзнических отношениях между Республиками Азербайджан и Казахстан (Bakı - Tbilisi - Seyhan Oil Pipeline Named After Heydar Aliyev - http://www.azerbaijan.az/_Economy/_OilStrategy/oilStrategy_06_e.html)

В течении 2010 года состоялся визит Нурсултана Назарбаева в Азербайджан в рамках III Саммита глав Прикаспийских государств и визит Ильхама Алиева в Казахстан для участия на саммите ОБСЕ. В рамках международных организаций Казахстан поддерживает стремление Азербайджана отстаивать свои законные права и выступает за истину.

После обретения независимости Республиками Азербайджан и Казахстан были установлены дружественные, братские отношения, которые охватили политическую, экономическую, культурно-гуманитарную и др. сферы. Заложенные дружественные отношения Гейдаром Алиевым ныне продолжают Илхамом Алиевым, обретая новый уровень сотрудничества между двумя государствами.

Литература

1. Azərbaycan–Qazaxıstan münasibətləri. / “Heydər Əliyev İrsi” Beynəlxalq Elektron Kitabxana /26.06.2016/ <http://lib.aliyevheritage.org/print.php?lang=az&page=549420>
2. Baku–Tbilisi–Ceyhan Oil Pipeline Named After Heydar Aliyev. - http://www.azerbaijan.az/_Economy/_OilStrategy/oilStrategy_06_e.html
3. Qasımlı M. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasəti (1991-2003), I hissə. Bakı: Mütərcim, 2015.
4. Газета «Азербайджан», 12 марта 1994 г., Баку.

HEYDƏR ƏLİYEVİN AZƏRBAYCAN VƏ QAZAXISTAN ARASINDA QARŞILIQLI ƏLAQƏLƏRİN İNKİŞAFINDA ROLU

Heydər Əliyevin Türk dövlətləri ilə əlaqələri məqaləsində Heydər Əliyevin Qazaxıstan Respublikası ilə əlaqələri araşdırılır. Heydər Əliyevin fəaliyyətinin iki dövlət arasındakı münasibətlərin inkişafının təsiri təsvir edilmişdir.

HEYDAR ALIYEV'S ROLE IN DEVELOPMENT OF RELATIONS BETWEEN AZERBAIJAN AND KAZAKHSTAN

The article considers the establishment of relations between the Republic of Azerbaijan and the Republic of Kazakhstan by Haydar Aliyev. The influence of Haydar Aliyev on the origin of relations between the two post-Soviet states, the development of fraternal relations in various spheres have been described.

Мустафаев Мамед Гусейн оглы

*Поволжский Институт Управления им. П.А. Столыпина
(филиал РАНХиГС) г. Саратов, Российская Федерация*

ГЕЙДАР АЛИЕВ И ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКИЙ КУРС АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Ключевые слова: Азербайджан, Гейдар Алиев, внешняя политика, экономика, национальная безопасность, Россия

Açar sözlər: Azərbaycan, Heydər Əliyev, xarici siyasət, iqtisadiyyat, milli təhlükəsizlik, Rusiya

Keywords: Azerbaijan, Heydar Aliyev, foreign policy, economy, national security, Russia

18 октября 1991 года Азербайджанская Республика объявила о своей независимости от СССР. Перед новой независимой республикой обозначилось несколько главных и первоочередных задач, направленных на построение собственной государственности, обеспечение защиты государственного суверенитета, восстановление и сохранение внутривнутриполитической стабильности, создание благоприятных условий для развития экономики страны, а также решение острых социальных проблем.

Прежде всего, для вновь образовавшегося государства необходимой мерой является закрепление как такового в международной политической среде и получения всеобщего признания от остального мирового сообщества. В виду этого неотъемлемой частью разрешения всех перечисленных выше задач становилась внешнеполитическая деятельность действующих руководителей Азербайджанской Республики. Таким образом, курс во внешней политике страны предопределял её будущее развитие, как полноценного независимого государственного образования. Стоит отметить, что отношениям с Российской Федерацией в данный период времени уделялось крайне малое значение и выстраивание крепких взаимоотношений с северным соседом уходило на задний план.

Реализовав ряд внутривнутриполитических мер по укреплению стабильности внутри республики, Гейдар Алиев занялся внешнеполитической повесткой дня. Построению добрососедских и устойчи-

вых отношений со всеми странами региона было отдано приоритетное значение. Так, одним из первых указов Алиева стал указ о присоединении республики к СНГ, что вело к восстановлению утраченных связей, прежде всего, с Россией. 24 сентября 1993 года Алиев подписал Алма-Атинскую декларацию, устав СНГ и Договор о коллективной безопасности (Пивовар, 2012, 448 с.).

Осознавая важную геополитическую и геоэкономическую роль Азербайджана в международных отношениях, Гейдар Алиев не ограничивал возможности страны каким-либо одним категорическим выбором той или иной стороны.

В различные отрезки времени руководство во внешней политике использовало выгодное расположение Азербайджанской Республики с учётом сложившейся на данный период политической или экономической конъюнктуры, выступая связующим звеном между западом и Россией. Вследствие чего именно такая позиция Гейдара Алиева способствовала участию Азербайджана в таких важных экономических проектах, как прокладка через территорию страны нефтепровода Баку–Тбилиси–Джейхан (БТД) и газопровода Баку–Тбилиси–Эрзерум (БТЭ), а впоследствии транскавказского газопровода «TANAP». Также это транспортные коридоры Баку–Тбилиси–Карс (БТК), «Север–Юг», строящийся в настоящее время транспортный маршрут «Ляпис-лазурит» и многие другие перспективные проекты, которые уже сегодня приносят республике немалые дивиденды для дальнейшего устойчивого развития. Обеспечение международной энергетической политики республики стало важным приоритетным направлением всей её внешней политики (Концепция развития «Азербайджан -2020: взгляд в будущее, 2012, http://www.president.az/files/future_ru.pdf).

Азербайджан стал придерживаться модели западного развития, совместного взаимодействия с западными странами по ряду глобальных энергетических и транспортных проектов, а также экономической и политической ориентации на Запад. Однако стоит сказать, что такая линия просуществовала недолго и вообще зачастую не была столь однобокой. Параллельно выстраивались конструктивные отношения с РФ, основанные на взаимовыгодных и добрососедских началах. Дело в том, что Азербайджан с Россией связывает не только историческое и культурное наследие, но и такие жизненно важные сферы как военно-техническое сотрудничество, безопасность, экономические взаимосвязи и т.п.

Гейдар Алиев уделял большое внимание развитию двусторонних отношений со своим северным соседом. Россия выступает посредником по Нагорно-Карабахскому конфликту. Азербайджанское общество в своём большинстве воспринимает внешнюю политику государства через призму Карабахской проблемы. Поэтому содействие укреплению независимости и суверенитета Азербайджана на сегодняшний день остаётся главной функцией внешнеполитической деятельности руководства страны. Механизмы урегулирования данного вопроса и поведение первых лиц Азербайджана на международной арене были заложены, ещё во времена правления Гейдара Алиева, являясь актуальными и по сей день.

Литература

1. Афганистан, Туркмения, Азербайджан, Грузия и Турция создадут транспортный коридор// ТАСС Информационное агентство. – 2017. -15 ноября. – URL:<http://tass.ru/transport/4730406> (дата обращения 15.03.2018)
2. Концепция развития «Азербайджан -2020: взгляд в будущее (утверждена Указом Президента Азербайджанской Республики И. Алиевым 29 декабря 2012 г.)// Президент Азербайджанской Республики Ильхам Алиев. Официальный сайт. URL: http://www.president.az/files/future_ru.pdf (дата обращения 15.03.2018)
3. Пивовар Е.И. Российско-азербайджанские отношения / Е.И.Пивовар. М.: Kremlin Multimedia, 2012.448 с.

HEYDAR ALIYEV AND THE CURRENT AZERBAIJAN'S FOREIGN POLICY STRATEGY

For the time being, Azerbaijan's international relations strategy prioritizes a European direction. At the same time, significant efforts are being made to develop parallel relations with Russia and the current relation between Azerbaijan and Russia can be characterized as neighborliness. This strategy was elaborated during H. Aliyev's presidency. H. Aliyev is the author of a balanced foreign policy meant to be a cornerstone of Azerbaijan's national interest in the context of global power contradictions. The policy sets forth Azerbaijan's main aims that were formed after gaining independence. Today, Azerbaijan recognizes H. Aliyev's merits in laying down the basis for the country's sustainable development in XXI century.

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ MÜASİR AZƏRBAYCANIN XARİCİ SİYASƏT STRATEGİYASI

Hazırda Azərbaycan Respublikasının xarici siyasəti Avropanın prioritet istiqamətini birləşdirir və eyni zamanda, şimal qonşu, Rusiya ilə yaxşı qonşuluq münasibətlərinin qorunmasına böyük əhəmiyyət verir. Buna bənzər şəkildə siyasət Heydər Əliyevin ölkənin prezidenti postu dövründə formalaşmışdır. Məhz Heydər Əliyev tərəfindən beynəlxalq arenada bütün əsas oyunçuların maraqlarını nəzərə alan ən vacib məsələ, öz rəhbərliyinin etibarlı müdafiəsi altında Azərbaycanın milli maraqlarının qorunması xarici siyasət formulu yaradılmışdır. Məqalədə müstəqillik əldə etdikdən sonra ölkə üçün qoyulmuş ən vacib vəzifələr və məqsədlər təsvir edilmişdir. Hazırkı mərhələdə onlar Heydər Əliyev tərəfindən hazırlanmış və həyata keçirilən effektiv xarici siyasət mexanizmlərinin köməyi ilə həyata keçməkdədir və bununla da Azərbaycanın XXI əsrdə uzunmüddətli və davamlı inkişafına təminat verir.

İsmayılova Rəna Cahangir qızı

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Təklükəsizliyi

Xidmətinin Heydər Əliyev adına Akademiyası,

Azərbaycan Respublikası, Bakı şəhəri.

Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ TÜRK DÜNYASINDA ORTAQ MƏDƏNİ DƏYƏRLƏR

Açar sözlər: Heydər Əliyev, Türk dünyası, ortaq dəyərlər, ədəbi-mədəni əlaqələr, dövlətçilik

Key words: Heydar Aliyev, Turkish world, common values, literary-cultural relations, statehood

Ключевые слова: Гейдар Алиев, Тюркский мир, общие ценности, культурно-литературные отношения, государственность

Müasir Azərbaycan dövlətçiliyinin qurucusu, Azərbaycan xalqının ümummillə lideri Heydər Əliyevin siyasi-ideoloji fəaliyyəti yalnız Azərbaycanla məhdudlaşmayıb bütövlükdə türk dünyasını, ümumilikdə isə dünyanı əhatə edir. Bu tarixi şəxsiyyətin türk dünyası ilə bağlı gördüyü işlər, irəli sürdüyü ideyalar, söylədiyi mülahizələr elmi-nəzəri mükəmməlliyi ilə yanaşı, öz dərin məzmunu, uzaqgörənliyi və demokratizmi ilə mühüm əhəmiyyət daşıyır və onun bu sahədəki zəngin siyasi irsi bundan sonra da türk dünyasında gedən proseslərin məzmununda öz dəyərini və aktuallığını saxlayacaqdır.

Heydər Əliyev türk dünyasının problemləri ilə ardıcıl şəkildə, əsasən, 1993-cü ildən - Azərbaycan xalqının təkidi ilə növbəti dəfə hakimiyyətə qayıtdıqdan sonraya məşğul olmağa başlayır [Cəfərov, Türk dünyasının birliyi strategiyası: Heydər Əliyevdən İlham Əliyevə // "Dirçəliş-XXI əsr" jurnalı, Bakı, 2004, №74-75, s.235-244.]. Onun türk dünyasının gələcəyi ilə bağlı fəaliyyət mexanizmi və dövlətçilik görüşlərində müstəqil türk dövlətləri ilə əlaqələr mühüm yer tutur: türk dövlətlərinin müstəqilliyinin müdafiəsi, mövcud imkanlar çərçivəsində türk dünyasının birliyinin təmin olunması, bu birliyin narahat dünyamızda nizam yaradılması məqsədinə xidmət etməsi, Azərbaycanın iqtisadi, siyasi, ictimai problemlərinin həllində türk dünyasının imkanlarından istifadə edilməsi, türk dünyasının qüvvələrinin birləşdirilməsi və birgə hərəkatinin təmin edilməsi, türk dünyasının beynəlxalq nüfuzunun daha da gücləndirilməsi və bunun üçün müstəqil türk dövlətlərinin imkanlarından istifadə edilməsi.

Heydər Əliyevin çoxşaxəli siyasi fəaliyyəti nəticəsində ortaq keçmişə sahib olan türk dünyasının müş-tərəf gələcəyinə doğru uğurlu addımlar atılmış, Azərbaycanın türk dünyasındakı mövqeyinin və nüfuzunun güclənməsi istiqamətində böyük siyasi baza formalaşmışdır. Məlumdur ki, müstəqilliklərini yenidən bərpa etmiş türk respublikalarının qarşılıqlı əlaqələrində tərəfdaşlıqla yanaşı, dövlət başçılarının sammitləri də önəmli yer tutur. Ölkəmiz bu mötəbər tədbirlərdə həmişə intensiv iştirak etmiş, ümumtürk dəyərlərinin dirçəlməsi istiqamətində fəallıq göstərmişdir.

Ulu öndərimiz türk xalqları arasında əlaqələrin möhkəmlənməsi yönündə atılan addımları yüksək qiymətləndirmiş və bu istiqamətdə keçirilən tədbirlərin bilavasitə təşəbbüskarı, təşkilatçısı, iştirakçısı olmuşdur. Vaxtilə Azərbaycana birinci rəhbərliyi dövründə SSRİ tərkibindəki ayrı-ayrı türkdilli respublikalarla ədəbi-mədəni əlaqələrin inkişafına: müştərək ədəbiyyat və mədəniyyət günlərinin keçirilməsinə mühüm diqqət yetirmiş və bu sahədə görkəmli ziyalıların fəaliyyətlərini yüksək dəyərləndirməklə bərabər, həm də onlara dəstək olmuşdur.

1996-cı ilin noyabrında Türk Dünyası Yazıçılarının III Qurultayının Bakıda keçirilməsi məhz Heydər Əliyevin yüksək himayəsi və qayğısı sayəsində gerçəkləşmişdi. Həmin möhtəşəm ədəbi tədbirdə ulu öndərin dərin məzmunlu çıxışı siyasi-ideoloji və elmi-konseptual mükəmməlliyi ilə seçilən, əsl fəaliyyət proqramı sayılmağa layiq olan qiymətli sənəddir [Əliyev, Müstəqilliyimiz əbədidir. I cild. Bakı, Azərbaycan nəşr., 1997, 612 s.]. Türk dünyasının ortaq tarixini, ədəbiyyatını və mədəniyyətini dərinləndirən bilən müdrik dövlət x-

dimi qurultaydakı çıxışında türk xalqları arasında həmrəyliyin möhkəmləndirilməsi, əlaqələrin dərinləşdirilməsi sahəsində belə tədbirlərin əhəmiyyətini yüksək qiymətləndirmişdir.

Ümummillə liderimizin türk dünyasının birliyinin təmin olunması yolundakı tarixi xidmətlərindən danışarkən onu da qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan-Türkiyə əməkdaşlığının möhkəm təməli məhz Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuşdur. Onun tarixi “bir millət, iki dövlət” ifadəsi hər iki dövlət əhalisinin dilinin əzbəri olmaqla gerçək həyatda bu dövlətlərin real siyasətinin əsasını təşkil edir [Əliyev, Türkdillə dövlətlərin və topluluqların 10-cu dostluq, qardaşlıq və əməkdaşlıq qurultayı. // “Dirçəliş – XXI” əsr, 2006, № 102/103, s.37-42.]. Çünki Heydər Əliyevin xarici siyasətində Türkiyə ilə əməkdaşlıq ilk sıralarda yer almışdır. Azərbaycan-Türkiyə əlaqələri türkdillə dövlətlərin əməkdaşlığının onurğa sütununu təşkil edir və regional əməkdaşlığın genişlənməsi üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Hansı sosial-iqtisadi, ideoloji sistemin mövcudluğundan asılı olmayaraq, ulu öndər Heydər Əliyevin fəaliyyəti türk xalqları arasında əlaqələrin konkret şəraitdə inkişafına xidmət etdiyindən böyük tarixi əhəmiyyət daşımışdır.

Bu gün eyni məqsəd və məram ulu öndərin siyasi kursunun layiqli davamçısı, möhtərəm Prezidentimiz cənab İlham Əliyev tərəfindən uğurla yerinə yetirilir. Təsadüfi deyildir ki, günbəgün türkdillə xalqların ədəbiyyat adamları, yazıçıları bir-birinə yaxınlaşır, xalqlarımızın ədəbiyyatını, mədəniyyətini, keçmişini, bu gününü daha geniş təhlil edib yeni-yeni dəyərli əsərlər yaradırlar.

Ədəbiyyat

1. Cəfərov N. Türk dünyasının birliyi strategiyası: Heydər Əliyevdən İlham Əliyevə // “Dirçəliş-XXI əsr” jurnalı, Bakı, 2004, №74-75, s.235-244.
2. Əhmədov Ə. Azərbaycanın türkdillə dövlətlərlə münasibətlərinin genişləndirilməsində Heydər Əliyevin rolu // “Dirçəliş-XXI əsr” jurnalı, Bakı, 2004, №74-75, s.244-266.
3. Əliyev H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir. I cild. Bakı, Azərbaycan nəşr., 1997, 612 s.
4. Əliyev İ.H. Türkdillə dövlətlərin və topluluqların 10-cu dostluq, qardaşlıq və əməkdaşlıq qurultayı. // “Dirçəliş – XXI” əsr, 2006, № 102/103, s.37-42.

HAYDAR ALIYEV AND COMMON CULTURAL VALUES IN THE TURKISH WORLD

The builder of modern Azerbaijan statehood, nationwide leader of the Azerbaijani people Heydar Aliyev's socio-ideological activity is not limited only by Azerbaijan, as a whole it covers the Turkic world, as well as the entire world. Side by dealing with the Turkic world, the ideas put side with the works forth by this historical personality, the perfection of the considerations expressed by him have great importance and the value and urgency with their deep content in this sphere, his far-sightedness and democratism, rich political heritage in the content of ongoing processes in the Turkic world will exist forever.

ГЕЙДАР АЛИЕВ И ОБЩИЕ КУЛЬТУРНЫЕ ЦЕННОСТИ В ТЮРКСКОМ МИРЕ

Политико-идеологическая деятельность общенационального лидера Азербайджанского народа, основателя современной Азербайджанской государственности Гейдара Алиева не ограничивается Азербайджаном, а охватывает в целом тюркский мир, в общем же и весь мир. Труд этого выдающегося исторического персонажа для тюркского мира, его выдвинутые идеи, высказанные соображения помимо своего научно-теоретического совершенства, имеют важное значение своим глубоким смыслом, дальновидностью и демократизмом, и его богатое политическое наследие и в дальнейшем будет сохранять свою актуальность и ценность.

Jafarova Hamida Rovshan
Azerbaijan University of Languages,
Azerbaijan Republic, Baku

THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN AND TURKISH STATES

Key words: Azerbaijan, Turkish States, cooperation, foreign policy
Açar sözlər: Azərbaycan, Türk dövlətləri, əməkdaşlıq, xarici siyasət
Ключевые слова: Азербайджан, Турецкие государства, сотрудничество, внешняя политика

For its geostrategic location, Azerbaijan has always played the role of a bridge connecting Europe and Asia, East and West and Turkic states. Preservation of common history, language, culture and affiliated brotherhood is of great importance for both Azerbaijan and other Turkic states. This line is specifically taken into account in the foreign policy of each Turkic state. The Republic of Azerbaijan, in its turn, has

established bilateral and multilateral cooperation with the Turkic states, which pursues a friendly neighborhood policy.

Official cooperation between Azerbaijan and the Turkic-speaking countries began to emerge after the collapse of the USSR in 1991. It is no coincidence that the first state recognizing Azerbaijan's independence was the Republic of Turkey. The first embassy in Baku was opened by the Turkish state on January 14, 1992, when the "Protocol on the Establishment of Diplomatic Relations" was signed.

Over the past period, Azerbaijan and Turkey have taken joint steps in all areas of political, economic, military, cultural and social relations, and have implemented significant projects at the regional level. Equal advancement of Azerbaijan and Turkey has always been one of the leading principles in their foreign policy. Turkey has closed its borders with the Republic of Armenia in response to the occupation of Azerbaijani lands. In a bilateral relationship, a state's closing its boundaries with a third state is another indication of the unique relationship (Vəliyev, Rəsullu, Aslanlı, Azərbaycan-Türkiye: Dostluk, Kardeşlik Ve Strateji Ortaklik. Ankara, "Berikan Yayınevi", 2012, 219 səh).

Kazakhstan has always supported Azerbaijan's just position in the Armenian-Azerbaijani Nagorno-Karabakh conflict and underlined the possibility of solving the conflict only within the territorial integrity of Azerbaijan during the meetings in the Eurasian Economic Union (Hüseynov, Azərbaycan – Kazakhstan relations: current situation and prospects. ThePoliticon.net, Azerbaijan, 2017).

Kyrgyzstan adopted a decision on the "Situation in the Occupied Territories of Azerbaijan" at the 46th Plenary Session of the 59th Session of the UN General Assembly on 29 October 2004 in the current agenda of the General Assembly. Kyrgyzstan supports the fair position of Azerbaijan in the Armenian-Azerbaijani Nagorno-Karabakh conflict (Azərbaycan—Qırğızıstan münasibətləri. / "Heydər Əliyev İrsi" Beynəlxalq Elektron Kitabxana. /22.08.2016/ // <http://www.lib.aliyevheritage.org/print.php?lang=az&page=9093787>).

Uzbekistan and Turkmenistan also support fair position of Azerbaijan in the Armenian-Azerbaijani Nagorno-Karabakh conflict.

Thus, after re-gaining independence in 1991, the Republic of Azerbaijan has given special place to relations with the Turkic states, which have the same historical roots in their foreign policy strategy. At present bilateral and multilateral cooperation between Azerbaijan and independent Turkic states is developing successfully. Over the past years, numerous meetings have been held between the two countries on the level of heads of states and other officials. Independent Turkish states have always supported Azerbaijan's just position in the Armenian-Azerbaijani Nagorno-Karabakh conflict and have supported the peaceful settlement of the conflict.

Bibliography

1. Azərbaycan–Qırğızıstan münasibətləri. / "Heydər Əliyev İrsi" Beynəlxalq Elektron Kitabxana. /22.08.2016/ // <http://www.lib.aliyevheritage.org/print.php?lang=az&page=9093787>
2. Hüseynov Rusif. Azərbaycan – Kazakhstan relations: current situation and prospects. ThePoliticon.net, Azerbaijan, 2017
3. Vəliyev Cavid, Rəsullu Rəşad, Aslanlı Kənan. Azərbaycan-Türkiye: Dostluk, Kardeşlik Ve Strateji Ortaklik. Ankara, "Berikan Yayınevi", 2012, 219 səh.

АЗЕРБАЙДЖАНСКАЯ РЕСПУБЛИКА И ТЮРКСКИЕ ГОСУДАРСТВА

Тезис отражает вопросы построения политических отношений Азербайджанской Республики с тюркскими государствами. В нем также рассматривается стабильность положения между государствами региона, которое имело своей исторические корни в течение прошлого периода, а также оценивается вклад государств в рост их стратегического значения.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI VƏ TÜRK DÖVLƏTLƏRİ

Tezisdə Azərbaycan Respublikasının türk dövlətləri ilə siyasi əlaqələrinin qurulmasından bəhs olunur. Keçən dövr ərzində tarixi kökləri eyni olan bu dövlətlər arasında qurulan əlaqələrin regionunun sabitliyinə və həmçinin dövlətlərin öz strateji əhəmiyyətlərinin artmasına verdiyi töhvələrə də toxunulmuşdur.

Mustafayeva Nurlanə Musa qızı
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Azərbaycan Respublikası, Bakı şəhəri
Fil.f.d., dosent

AZƏRBAYCAN MULTİKULTURALİZMİNİN SİYASİ BANİSİ HEYDƏR ƏLİYEV

Açar sözlər : multikulturalizm, tolerantlıq, azərbaycançılıq

Ключевые слова: мультикультурализм, толерантность, азербайджанизм

Key words: multiculturalism, tolerance, Azerbaijaniism

XX əsrin sonlarında multikulturalizmi dövlətçilik ideologiyası formasına gətirən Heydər Əliyev bu ideologiyanın ən gözəl izahını 2001-ci ildə noyabrın 9-da Dünya Azərbaycanlılarının Birinci Qurultayında çıxışı zamanı “Mən həmişə fəxr etmişəm, bu gün də fəxr edirəm ki, mən Azərbaycanlıyam!”. Ulu öndər dünya azərbaycanlılarını öz milli-mənəvi dəyərlərini unutmamağa, bizim hamımızı birləşdirən, həmrəy edən azərbaycançılıq ideologiyası ətrafında birləşməyə çağırışdır. Bu kəlam Azərbaycan coğrafiyası daxilində yaşayan müxtəlif mədəniyyətlərin birliyinə təkan vermişdir. Bu həmrəyliyin əsasını da tolerantlıq, multikulturalizm təşkil edir.

1993-cü ildə Azərbaycan dövlətini parçalanmadan qurtaran məhz Azərbaycançılıq ideologiyası oldu.

Azərbaycan xalqı bəşəri dəyərləri hər zaman ön planda saxlamışdır. Belə ki, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramının Azərbaycandakı nümayəndəsi Paolo Lembo Abdulla Şaiqin “Həpimiz bir günəşin zərrəsiyiz” şeirini “Azərbaycan Respublikasında İnsan inkişafı haqqında hesabat-1995” kitabına epigrafi kimi vermiş, kitabı Abdulla Şaiqin Bakıdakı Mənzil Muzeyinə təqdim edərkən demişdir:

“Azərbaycanın görkəmli şairi Abdulla Şaiqin bu misralarında bütöv bir xalqın – Azərbaycan xalqının qardaşlıq və sülh arzuları, istəkləri özünün parlaq təzahürünü tapmışdır. Bu şeir öz məzmunu ilə demək olar ki, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının proqramını əhatə edir.”

Həpimiz bir günəşin zərrəsiyiz
Həpimiz bir yuva pərvərdəsiyiz
Ayrıramaz bizi təğyiri-lisan
Ayrıramaz bizi təbdili-məkan
Ayrıramaz bizi İncil, Quran,
Ayrıramaz bizi sərhəddi-şəhan...

Ulu öndər Heydər Əliyev ilk dəfə olaraq multikulturalizmi azərbaycançılıq ideyasının tərkib hissəsi kimi təqdim etmişdir. O qeyd edirdi ki, etnik millətçilik, nəhayəti etibarilə separatizm, xalqlar arasında münasibətə gətirib çıxarar. Lakin Azərbaycançılıq ideologiyası isə dinindən, dilindən və irqindən asılı olmayaraq ölkədə yaşayan bütün vətəndaşları birləşdirir. Azərbaycan onun ərazisində yaşayan bütün millət və xalqların ümumi vətənidir. Azərbaycan əhalisinin çoxmilli tərkibi bizim sərvətimiz və üstünlüyümüzdür. Burada yaşayan bütün vətəndaşlar dinindən, dilindən və irqindən asılı olmayaraq eyni hüquqlara malikdirlər və onların hüquqları qorunur.

Məhz Heydər Əliyevin təşəbbüsü və göstərişi ilə milli azlıqların ədəbiyyat, mədəniyyət, dil, tarix və adət-ənənələrinin qorunub saxlanılmasına, inkişaf etdirilməsinə qanuni zəmin yaradıldı. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 25-ci maddəsi ilə mənşəyindən, irqində, dinindən, dilindən asılı olmayaraq, hər kəsin hüquq və azadlıqlarına hörmət təmin olundu (Əhmədov, Hətəmov, 2017,329).

Bu müdrik siyasət Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən layiqincə davam etdirilir. Azərbaycandakı sabit həyat, inkişaf edən cəmiyyət həmin siyasətin nəticəsidir. Cənab İlham Əliyevin 2016-cı ili “Multikulturalizm ili” elan etməsi və il ərzində bu istiqamətdə həyata keçirilən məqsədyönlü tədbirlər Azərbaycan Respublikasında multikultural dəyərlərin daha da inkişaf etdirilməsinə və tolerantlıq mühitinin möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Müasir dövrdə Azərbaycan Respublikası dünyada mədəniyyətlər və dinlərarası münasibətlərin dialoqun ən bariz nümunəsidir. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Sivilizasiyalararası Alyansının VII Qlobal Forumunun 2016-cı ildə Bakı şəhərində keçirilməsi Azərbaycan Respublikasının multikulturalizm baxımından dünyadakı ən örnək dövlətlərdən biri olduğunu bir daha təsdiq edir.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Multikulturalizminin ədəbi-bədii qaynaqları. Bakı, 2016
2. Əhmədov Y. Hətəmov A. Multikulturalizm fəlsəfi lüğət. Bakı, 2017
3. Heydər Əliyev və Şərq (Türkiyə). Bakı, 2005
4. Heydər Əliyev və Şərq dünyası (Türk dünyası). Bakı, 2006
5. Qasımlı M.C. Heydər Əliyev – İstiqlala gedən yol (1969-1987-ci illər). Bakı, 2006

POLITICAL FOUNDER OF AZERBAIJANI MULTICULTURALISM HEYDAR ALIYEV

Substantial changes took place in the foreign and internal policy of Azerbaijan after the great leader came to authority. The policy of the great leader was based on multicultural, tolerance and humanist values. This policy saved the country from the civil war, and even shaped it as a model of tolerant and multicultural values. This policy is the main policy of Azerbaijan. The national leader was the guarantor of freedom of religion, the protector of national and spiritual values. All reforms, from the time of independence to now, serve to further strengthen and develop this policy. Today, Azerbaijan has become a model of multiculturalism. For the first time, the Great Leader presented multiculturalism as part of the Azerbaijani policy. Idea of Azerbaijanis is a concept that serves the political, economic, social and cultural development of the Azerbaijani people.

ПОЛИТИЧЕСКИЙ ОСНОВАТЕЛЬ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА ГЕЙДАР АЛИЕВ

После прихода великого лидера к власти произошли коренные изменения в внешней и внутренней политике Азербайджана. Политика великого лидера основывалась на многокультурных, толерантных и гуманистических ценностях. Эта политика спасла страну от гражданской войны и даже сформировала толерантные и многокультурные ценности в качестве модели. Эта политика является государственной политикой Азербайджана. Общенациональный лидер также был гарантом религиозной свободы, защитником национальных и духовных ценностей. Все реформы, начиная с момента независимости и до настоящего времени, служат дальнейшему укреплению и развитию этой политики. Сегодня Азербайджан стал моделью мультикультурализма. Впервые Великий Лидер представил мультикультурализм в рамках азербайджанской политики. Идея азербайджанцев - идея, которая способствует политическому, экономическому, социальному и культурному развитию азербайджанского народа.

Prof.Dr.Ibrahim Ethem Atnur
Atatürk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümü

HAYDAR ALIYEV`IN 90`LI YILLARIN BAŞLARINDA NAHÇIVAN`DA FAALİYETİ

Anahtar kelimeler: *siyasi problemler, istikrarlılık, kalkınma, siyasi karar*

Key words: *political problems, instability, development, political decision*

Ключевые слова: *политические проблемы, нестабильность, развитие, политическое решение*

80`li yılların sonundan başlayarak meydana gelen siyasi problemler, Ermenistan`ın Azərbaycan`a karşı toprak iddiasında bulunması ve o dönemki Sovyet yönetiminin Ermenistan`ı desteklemesi yüzünden halkça Azərbaycan`daki bütün sorunların tek çözüm yolunun Haydar Aliyev`in gelişi olduğuna inanılıyordu. Bu yüzden halkın, hususen de Nahçıvanlıların uzun süre devam etmekte olan ısrarı üzerine ilerigörürlü siyasetçi Haydar Aliyev 1990 yılının Temmuz ayında Nahçıvana geldi. Onun Nahçıvan`a gelmesiyle bu bölge ermenilerin kuşatmasından muhafaza olunmuş oldu. Aksi taktirde Azərbaycan halkı bu bölgeyi de kaybetmiş olucaktı. Aslında ilerigörürlü politikacı Haydar Aliyev`in Nahçıvan`a geldiği sırada burada Ali Meclise seçimler gerçekleştirilmekte olduğu için o bu seçimlere katıldı ve Meclis üyesi seçildi. Onun bu seçimi kazanmasıyla başlayan ilk Meclis toplantısı Azərbaycan devletçiliyinin yeniden doğuşuyla bağlı birçok meselelerin müzakere olunması, Azərbaycan`ın layık, egemen ve demokrasi ilkelerini izleyen bir devlet olması için önemli ideoloji ve siyasi kararların alınması açısından çok büyük önem taşımaktadır. Şöyle ki, ilk önce Nahçıvan Özerk Sovyet Sosyalist Cümhuriyetinin adından “sovyet” ve “sosyalist” kelimeleri çıkartılarak Nahçıvan Özerk Cümhuriyeti adlandırılması kararı alındı. Tabi ki bu sadece özerk cümhuriyetin adını değil, onun meclisinin de ad değişimini gerektiriyordu.

Aynı zamanda güçlü lider Haydar Aliyev`in teklifiyle devlet simgelerinin kabul edilmesi müzakere edildi. Hakikaten o zamanki şartlarda Azərbaycan Halk Cümhuriyeti`nin üçrenkli bayrağının, arma ve milli

marşın kabulü bağımsız devletin yeniden ilanını simgelemesi sebebinden oldukça ciddi ve cesaret gerektiren adım olarak algılanmaktaydı.

Haydar Aliyev`in ilk kez Kanlı 20 yanvar faciasının siyasi açıdan gerçek değerlendirmesini yapması da Nahçıvan`da ilk Ali Meclis toplantısında gerçekleşmiş, "1990 yılı ocak ayında Bakü`de cereyan eden olayların siyasi değerlendirilmesiyle ilgili" karar kabul edilmiş ve 20 ocak tarihi "ulusal yas günü" olarak ilan edilmiştir. Savunmasız halka karşı gerçekleştirilmiş bu facianın halkın egemen haklarına ve demokrasi meyillerinin önlenmesine karşı bilerekten yapıldığı kararına varılmıştır. Bütün önemli kararların alınmasında öncülük yapan Haydar Aliyev`e güvenen Nahçıvanlılar 1991 yılı Eylül ayında onun Nahçıvan Özerk Cümhuriyeti Ali Meclis Başkanı seçilmesi için kitlesel protesto yürüyüşlerine başladılar. Sonunda halkın uzunsüren ısrarıyla ilerigörüştü lider Haydar Aliyev 3 Eylül tarihinde seçim sonucunda bu makama seçildi. Bununla da Nahçıvan ermenilerin eline geçme tehlikesinden kurtulmuş oldu. Aynı zamanda ekonomik blokaj altında olmasına rağmen problemlerin Haydar Aliyev başkanlığında çözülmesi Nahçıvan`ın kalkınmasını sağladı. Haydar Aliyev`in 1990`lı yıllarda Nahçıvan`daki kararlı ve istikrarlı faaliyetini izleyen ve çözülmesi zor sorunlarla karşı karşıya kalan azerbaycan halkı 1993 yılında onu büyük coşkuyla Bakü`ye davet ettiler. Ulu Önder Haydar Aliyev`in Nahçıvan`da başlattığı bu başarılı siyaseti daha sonralar bütün Azerbaycan`a yayılarak halkı zor durumdan kurtarmıştır. Bu yüzden azerbaycanlılar her zaman Haydar Aliyev`e minnetdardırlar.

HAYDAR ALIYEV`S ACTIVITY IN THE BEGINNING OF THE 1990S IN NAKHCHIVAN

Haydar Aliyev gave his best efforts to solve Nakhchivan`s problems, including political, social and economic instability. He protected national interests of Nakhchivan and Azerbaijan citizens. Even though Nakhchivan was under blockade he solved this problem bravely. After Haydar Aliyev`s well-planned policy in Nakhchivan he was applauded by the Azerbaijani people and invited to Baku, where the same problems persisted.

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ГЕЙДАРА АЛИЕВА В НАХЧЫВАНЕ В НАЧАЛЕ 1990-х гг.

Гейдар Алиев приложил все усилия для решения политических, социальных и экономических проблем Нахчывана. Он защищал национальные интересы жителей Азербайджана и Нахчывана. Он смело решал проблемы, несмотря на то, что Нахчыван находился в блокаде. По результатам успешно проведенной политики в Нахчыване, азербайджанский народ призвал Гейдара Алиева в Баку, где наблюдались все те же проблемы.

Mehriban Cəfərova

*Naxçıvan Dövlət Universiteti, Azərbaycan, Naxçıvan
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru*

HEYDƏR ƏLİYEV İRSİNDƏ MİLLİ MƏDƏNİYYƏTİN YERİ, ROLU VƏ ƏHƏMİYYƏTİ

Açar sözlər: Heydər Əliyev irsi, milli mədəniyyət, mədəniyyət və incəsənət, kütləvi tədbirlər, muzey mədəniyyəti, musiqi mədəniyyəti, teatr mədəniyyəti, mədəniyyətin təşəkkülü, mədəniyyətin modernləşd-irilməsi, milli-mənəvi dəyərlər

Key words: Heydar Aliyev heritage, national culture, culture an art, mass events, museum culture, music culture, theatre culture, modernization of culture, national- spiritual values

Ключевые слова: наследие Гейдара Алиева, национальная культура, культура и искусство, массовые мероприятия, музейная культура, музыкальная культура, театральная культура, модернизация культуры, национально-духовные ценности

Azərbaycan mədəniyyəti və incəsənətinin bugünkü səviyyəyə yüksəlməsində ümummillə lider Heydər Əliyevin misilsiz xidmətləri olmuşdur. Dahi rəhbər mədəniyyəti xalqın böyük sərvəti və iftixar mənbəyi hesab edirdi. "Fəxr edirəm ki, mən Azərbaycanlıyam", – deyən ümummillə liderimiz Heydər Əliyev haqqında söz demək hər bir azərbaycanlıda iftixar duyğusu yaradır. Ulu öndər Heydər Əliyevin ölkəmizə rəhbərlik etdiyi dövrlərdə Azərbaycan mədəniyyəti və incəsənəti bütün sahələrdə uğurlu inkişaf yolu keçmişdir.

Ümummillə liderimiz öyrədirdi ki, mədəniyyət özündə əməkdaşlıq, müxtəlif sivilizasiyalara qarşılıqlı hörmət, mehriban qonşuluq, müxtəlif xalqlara ehtiram kimi prinsipləri ehtiva edir. Dahi rəhbər deyirdi: "Xalq bir çox xüsusiyyəti ilə tanınır, sayılır və dünya xalqları içərisində fərqlənir. Bu xüsusiyyətlərdən ən böyüyü mədəniyyətdir" (Axundov, <http://www.serqqapisi.az/index.php/ictimai-siaysi/2908-azaerbaydzan-maedaniyyatının-boeyuk-hamisi>).

Göründüyü kimi Heydər Əliyev milli mədəniyyəti milli mənəvi dəyərlər kimi qiymətləndirirdi. O, göstərirdi ki, milli mənəvi dəyərlərimiz içərisində bizim çox qiymətli mədəniyyət nümunələrimiz vardır. Onları aşkara çıxartmaq tədqiq eləmək, gələcək nəsillərə ərməğan eləmək hər birimizin ən ümdə vəzifəsidir.

Azərbaycan öz mədəniyyəti, incəsənəti, milli-mənəvi dəyərləri ilə dünyada tanınmışdır. Xalqımızın milli-mənəvi dəyərlərinin kökləri çox-çox qədim zamanlara gedib çıxır. XX əsrdə isə xalqımızın mədəni həyatında yeni bir dövr başlanmışdır. Bu, ulu öndər Heydər Əliyevin adı ilə bağlı olan bir dövrdür... Məhz ona görə də ulu öndər hakimiyyətdə olduğu bütün dövrlərdə xalqın mədəniyyətinin inkişafını həmişə diqqət mərkəzində saxlamışdır.

Ulu öndər yaxşı bilirdi ki, milli dövlətçilik dəyərlərinin əsasını sağlam düşüncəli mədəniyyət təşkil edir. Sabahkı uğurlara yeganə təminat isə sağlam cəmiyyət quruculuğuna diqqət artırmaq, köklü mənəvi dəyərləri yeni nəslə və bütün cəmiyyətə daha dərinlən və əzmlə aşılamaqdır.

Heydər Əliyev mədəniyyəti xalqın böyük sərvəti hesab edirdi. Elə ona görə də mədəni-mənəvi dəyərlərin qorunması, təbliği və yeni estetik düşüncəyə məxsus əsərlərin yaradılması üçün mümkün olan hər şeyi edirdi (Əliyev 2010).

Türk dünyasının böyük oğlu, Türkiyə Cumhuriyyətinin qurucusu Mustafa Kamal Atatürk göstərirdi ki, hər bir dövlətin iki ordusu olmalıdır. Birincisi, hərbi ordusu, ikincisi isə kultür ordusu. Böyük Mustafa Kamilin zəngin irsinə dərin ehtiramla yanaşan, onu daim təbliğ edən Heydər Əliyev doğrudan da Azərbaycan xalqı üçün çox böyük kultür ordusu yaratmışdı. O, istər birinci dəfə, istərsə də ikinci dəfə hakimiyyətə gələndə mədəniyyətin inkişafına xüsusi diqqət yetirmiş, qayğı göstərmiş, onun inkişafı üçün əlindən gələni əsirgəməmişdir. Bir qərindən artıq vaxt ərzində Azərbaycanda mədəniyyət evlərinin, mədəniyyət saraylarının kino studiyaların, teatr binalarının, incəsənət abidələrinin, rəssamlığı, heykəltaraşlığı özündə ehtiva edən təsviri sənət ocaqlarının, muğam evinin, ayrı-ayrı musiqi janrlarının, kinofilmlərin yaradılması və inkişafında bənzərsiz rol oynayan Heydər Əliyev milli mədəniyyətimizin bənzərsiz qayğıkeşi olmuşdur.

Heydər Əliyev Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında yeni bir dövrün əsasını qoydu. Mədəniyyətimiz, milli-mənəvi dəyərlərimiz beynəlxalq aləmdə tanındı.

... Azərbaycan mədəniyyətinin görkəmli xadimləri Heydər Əliyev dövründə olduğu qədər heç zaman tanınmamışlar. Heydər Əliyev mədəniyyətimizi yaradan, onu inkişaf etdirən insanların əməyini yüksək qiymətləndirir, onların daim qayğısını çəkirdi. Onların adlarını sadalamaqla qurtaran deyil. Azərbaycanın müqəddir sənətkarları sovet dövründə məhz Heydər Əliyevin qayğısı nəticəsində Sosialist Əməyi Qəhrəmanı kimi SSRİ-nin yüksək fəxri adını almışlar. Heydər Əliyev bəstəkarların, kinematoqrafçıların, teatr xadimlərinin, rəssamların qurultaylarında, konfranslarında iştirak edir, dərin, məzmunlu nitqi iştirakçıların alqışları ilə qarşılanardı. Onun hər çıxışı mədəniyyətin bir sahəsinin gələcək inkişaf proqramına çevrilirdi. Hansı sahədən danışırıdysa, elə hiss edirdin ki, bu sahənin mütəxəssisi, bilicisidir. Heydər Əliyev özü də incəsənət meyilli şəxsiyyət idi. Elə gəncliyində də incəsənətə gəlmək, memar olmaq istəyirdi. Amma zaman ulu öndəri siyasət memarına çevirdi. Çünki bu xalqın belə bir siyasət xadiminə çox böyük ehtiyacı var idi (Əliyev 2010).

Fəxarət hissi ilə qeyd etmək lazımdır ki, böyük öndər Heydər Əliyevin yaratdığı milli mədəniyyət irsinin daşıyıcıları da vardır. Onun varisi və davamçısı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənabları Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında nə qədər böyük xidmətlər göstərsə, Azərbaycanın birinci xanımı, Heydər Əliyev fondunun Prezidenti, Azərbaycan Respublikasının Vitse Prezidenti Mehriban Xanım Əliyevanın xidmətləri də, bir o qədər böyükdür.

Ədəbiyyat

1. Heydər Əliyev. Müstəqilli yollarında. Bakı, Azərbaycan nəşriyyatı, I cild. 1997.
2. Heydər Əliyev. Müstəqilli yollarında. Bakı, Azərbaycan nəşriyyatı, II cild. 1997.
3. Heydər Əliyev. Müstəqilli yollarında. Bakı, Azərbaycan nəşriyyatı, III cild. 1997.
4. Heydər Əliyev. Müstəqilli yollarında. Bakı, Azərbaycan nəşriyyatı, IV cild. 1997.
5. Çingiz Axundov. <http://www.serqqapisi.az/index.php/ictimai-siaysi/2908-azerbaydzan-maedeniyyatinin-boeyuk-hamisi>
6. Əlikram Əliyev. Milli mədəniyyətimiz Heydər Əliyev ideyalarından güc alır. <http://www.anl.az/down/meqale/xalqqazeti/2010/may/118120.htm>
7. Sənubər Məmmədova. Heydər Əliyev və Azərbaycan mədəniyyəti. <http://men-azerbaycanliyam.blogspot.com/2013/02/heydr-liyev-v-azrbaycan-mdniyyti.html>

THE PLACE, ROLE AND IMPORTANCE OF NATIONAL CULTURE IN HEYDAR ALIYEV'S HERITAGE

The article deals with the formation of national culture, its development and improvement issues in the heritage of great leader Heydar Aliyev. The article also investigates the great leader Heydar Aliyev's great contribution to the development of Azerbaijan culture during the Soviet period, as well as his respect to Azerbaijan culture and art during the period of independence and value to cultural figures.

The article also gives episodes from Heydar Aliyev's speeches on cultural events and his thoughts about the cultural development of our country. The article summarizes the value given to the epic of Heydar Aliyev.

МЕСТО, РОЛЬ И ВАЖНОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ В НАСЛЕДИИ ГЕЙДАРА АЛИЕВА

В статье рассматривается формирование национальной культуры, ее развитие и совершенствование вопросов в наследии великого лидера Гейдара Алиева. В статье также рассматривается большой вклад великого лидера Гейдара Алиева в развитие азербайджанской культуры в советский период, а также его уважение к азербайджанской культуре и искусству в период независимости. В статье также приводятся эпизоды выступлений Гейдара Алиева по культурным событиям и его мысли о культурном развитии нашей страны. В статье обобщена ценность данное эпопее Гейдар Алиева.

Qurbanova Sevinc Əsrəf
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Azərbaycan Respublikası, Bakı şəhəri

"AZƏRBAYCAN TARİXİ" NİN İNKİŞAFINDA HEYDƏR ƏLİYEVİN ROLU

Açar sözlər: Heydər Əliyev, tarix, Azərbaycan, elm

Key words: Heydar Aliyev, history, Azerbaijan, science

Ключевые слова: Гейдар Алиев, история, Азербайджан, наука

Ümummilli lider Heydər Əliyevin Azərbaycan elminin inkişafındamisilsiz xidmətləri olmuşdur. Cəmiyyətin və xalqın inkişafını elmdə görən Ulu Öndər görkəmli siyasi və dövlət xadimi olmaqla yanaşı, həm də bir elm xadimi idi. Bir dahi və hərtərəfli şəxsiyyət olaraq, Azərbaycan elminə və ziyalılarına həmişə yüksək qiymət vermiş və qayğı göstərmişdir.

Məhz Ulu Öndərimizin sərəncamı ilə Azərbaycan tarixi yenidən yazılmağa başlanılmışdır. Ulu öndərimiz deyirdi: "İnsan həmişə öz tarixi, öz keçmişi, öz tarixi kökləri ilə, müasir nailiyyətləri ilə fəxr edir... Biz öz keçmiş zəngin mədəniyyətimizi dünyaya tanıtmalıyıq" (Fərzəli 2009, s. 230).

Tariximizin 1993-cü ilin iyunundan sonrakı dövründə qazanılmış bütün uğurlarımızın əsas səbəbi məhz qüdrətli tarixi şəxsiyyət - Heydər Əliyev ilə bağlıdır. Heydər Əliyevin xalqa Müraciətindən də aydın olur ki, o, həmişə tarixə yüksək qiymət vermiş və ona obyektiv yanaşmışdır. Zəngin və hərtərəfli biliyə malik olan Heydər Əliyev doğma tarixin düzgün araşdırılması, öyrədilməsi və təbliğ olunmasına böyük qayğı göstərmiş və tarix elminin inkişafına güclü təkan vermişdir. Onun müxtəlif tarixi hadisələr, görkəmli tarixi şəxsiyyətlər barəsində çıxışları və məruzələri, 1948-1953-cü illərdə azərbaycanlıların Ermənistan SSR ərazisindəki tarixi-etnik torpaqlarından kütləvi surətdə deportasiyası (1997, 18 oktyabr) və soyqırımı (1998, 26 mart) haqqında fərmanları, "31 Mart - azərbaycanlıların soyqırımı günü" münasibətilə Azərbaycan xalqına müraciəti (2001, 27 mart) onun doğma vətəninin tarixinə verdiyi parlaq nümunələridir (Bakı Dövlət Universiteti, Tarix fakültəsi, http://history.bsu.edu.az/az/content/heydr_1yev_596).

Heydər Əliyevin Azərbaycan xalqının tarixinə və tarix elminin inkişafına verdiyi dəyər xalqa Müraciətində də öz əksini tapmışdır. Müraciətdə Heydər Əliyev XX əsrdə Azərbaycan xalqının ən böyük nailiyyətinin müstəqil Azərbaycan dövlətinin yaradılması olmasını xüsusilə vurğulamışdır. "Azərbaycan XXI əsrin və Üçüncü minilliyin ayrıcında" adlı bu Müraciət tarix elminin inkişafına təkan verən əsərdir. Bu qiymətli əsər bütünlüklə Azərbaycanın keçdiyi tarixi yola nəzər salır, tariximizin ayrı-ayrı dövrləri və mərhələlərini dəyərləndirir, bir çox hadisələrə yeni qiymət verərək, tarixşünaslığımızda ilk dəfə olaraq dövrləşdirmə aparır (Hüseynova 2011, səh. 14).

Azərbaycan tarixinin əhəmiyyətini vurğulayan Heydər Əliyev onun həm qara, həm də ağ tərəflərinin göstərilməsi, faciəsi, nailiyyəti və uğurlarının göstərilməsini qeyd etmişdir. İlk dəfə 31 mart hadisələrinə 1998-ci ildə Heydər Əliyev tərəfindən siyasi qiymət verilmişdir. Tarixi həqiqətlərin üzə çıxmasına təkan verən bu vacib addım dövlət səviyyəsində soyqırım kimi qiymətləndirilib. Beləliklə, ümummilli liderimizin ta-

rix elmi qarşısında qaldırıldığı tələb və problemlər daim tarixçilər tərəfindən diqqət mərkəzində saxlanılmışdır (Bakı Dövlət Universiteti, Tarix fakültəsi, http://history.bsu.edu.az/az/content/heydr_lyev_596).

Beləliklə, Azərbaycanın yeni tarixi Heydər Əliyevin adı ilə başladı. XIX-XX əsrlərə xalqımızın bir sıra faciələrlə üzləşməsi - 1905-1907-ci illərdə, 1918-ci ilin martında azərbaycanlılara qarşı törədilmiş qırğınlar, 1990-cı ilin 20 Yanvar faciəsi, 1992-ci ildə Xocalı soyqırımını və digər faciələrin hüquqi-siyasi qiymət alınmasında Heydər Əliyevin misilsiz xidməti olmuşdur. Tarixçi alimlərin də etiraf etdikləri kimi, Heydər Əliyev Azərbaycan tarixinin hər dövrünün qiymətli olmasını və Azərbaycan tarixinə dair fundamental əsərlərin yazılmasının zərurətini xatırladırdı. Heydər Əliyev öz həyat və fəaliyyəti ilə Azərbaycanın XX əsr tarixini yazdı. Tariximizin dərin bilicisi olan Heydər Əliyev ayrı-ayrı dövrlərə və hadisələrə aydınlıq gətirərək, gələcəkdə də həmin tarixi proseslərin düzgün işıqlandırılmasına yol göstərmişdir. O, XX əsr əsl tarixçi baxışı ilə izah və təhlil edən dahi şəxsiyyət olub.

Ədəbiyyat

1. Fərzəli Əjdər. Heydər Əliyev və Azərbaycan xalqının tarixi. "525-ci qəzet", S. 230, S. 9, 12 dekabr 2009
2. Bakı Dövlət Universiteti, Tarix fakültəsi. Heydər Əliyev // http://history.bsu.edu.az/az/content/heydr_lyev_596
3. Hüseynova Leyla. Heydər Əliyev irsində Azərbaycan tarixi məsələləri (Müstəqillik dövrü), Bakı, "Təhsil", 2011, 216 səh.

РОЛЬ ГЕЙДАРА АЛИЕВА В РАЗВИТИИ «ИСТОРИИ АЗЕРБАЙДЖАНА»

В статье говорится про услуги Национального лидера Гейдара Алиева в развитие исторической науки. Также изучается вклад Гейдара Алиева в историю Азербайджана не только как политика и государственного деятеля, но и историка и ученого. Данная статья охватывает Обращение Гейдара Алиева к народу где отобразено разделение истории Азербайджана на периоды.

THE ROLE OF HEYDAR ALIYEV IN DEVELOPMENT OF «HISTORY OF AZERBAIJAN»

The article mentions the services of the National Leader Heydar Aliyev in the development of the historical science of Azerbaijan. His contribution to the history of Azerbaijan not only as a politician and statesman, but also as a scholar and historian is being studied in the article. The article highlights the public appeal of Heydar Aliyev.

Prof.Dr.Erol Kürkcüoğlu

*Erciyez Universitesi Ermeni-Türk araşdırmaları
Merkezinin Başkanı*

90`LI YILLARIN BAŞLARINDA AZERBAJCANDA SIYASAL, SOSYAL VE EKONOMİK ORTAM

Anahtar kelimeler: *istikrarsızlık, güçsüz, sosio-ekonomik problemler, hükümet*

Key words: *instability, powerless, social-economic problems, government*

Ключевые слова: *нестабильность, безвластие, социально-экономические проблемы, правительство*

1990`lı yıllar Azərbaycan`da ister ekonomik problemlərin yüksək boyutta olması, sosial açıdan əhalinin dövlət tərəfindən yeterincə təmin edilməməsi, istərsə də siyasi açıdan istikrarsızlıq ortamının bulunması Ermənistan`ın Azərbaycan topraklarını işğali öncəsi məvcut durum olaraq qəbul edilməkdəydi. Məaləsef bu istikrarsızlıq ortamının uzun sürə kontrol edilməməsi və qarşısının alınması üçün yeterincə güclü öncü siyasətçilərin yönetimdə bulunmaması bu sürecin davam etməsi və nəticə olaraq halkın bundan zərər görməsi, Dağlık Karabağ da daxil birçok Azərbaycan bölgələrinin işğaliylə nəticələnmişdir. Vətəndaşlar kime və nəyə güvənəcəklərini bilmədikləri üçün, ekonomik olaraq böyük sıkıntı içərisində oldukları üçün çox endişələnirdi. A.Mütəllibov və E. Elçibey kimi kararsız və gücsüz yöneticilər qısa süredə bölgədə və dünyada Azərbaycan`ın itibarını sarstı. Art arda bölgələrin ermənilər tərəfindən işğali, böyük göçmen ordusunun Bakü, Gence və digər işğal altında olmayan böyük şəhirlərə göçü, onların keçiminin sağlanması kimi işğalın ardından gətirdiyi çox böyük sosia-ekonomik problemlər qarşısında o zamanki yöneticilər çox kararsız və gücsüz hissediyorlardı. Bunu yabancılardan insani yardım təşkilatları və dövlətlərin yardımları olmadan

göçmenlerin yerleştirilmesi, onların gıdayla temini, açlık ve sefaletin önlenmesi, bulaşıcı hastalıkların önlenmesi gibi önemli meselelerin tam şekilde çözümünü bulamamasını erdediğimiz zaman net olarak görebiliyoruz. Bütün bu negatif ortamın süratle iyiye doğru olumlu şekilde değişmesi ilerigörüşlü öncü siyasetçi Haydar Aliyev'in 9 Haziran tarihinde Bakü'ye dönüşüyle çözüme kavuşmuştur. Şöyle ki, göçmenlerin mevcut durumlarını iyileştirmek amacıyla güçlü kararlar alınmış, Ermenistan'la ateşkes imzalanmış, ekonomik problemlerin önlenmesi ve ahalinin sosio-ekonomik durumunun iyileştirilmesi açısından petrol sektöründe diğer güçlü devletlerle antlaşmalar imzalanmış, istikrar sağlanmıştır.

Bütün yukarıdaki istikrarsız ortama rağmen Azerbaycan'da 1990'lı yılların başlarında Türkiye Cumhuriyeti ve türklere karşı milletce ve devlet resimleri tarafından tutum yüksek seviyede ilerlemekteydi. Şöyle ki, araştırma için bu ülkeye gelen ben ve benim gibi onlarca ilim adamları çok mütevazı şekilde karşılanmış ve araştırmamızı yapmamız için her konuda yardım edilmiştir. Gerçekten bu yıllarda Azerbaycan'ı istikrarsız ortamdan kurtaran Haydar Aliyev'e sadece Azerbaycanlılar değil, aynı zamanda türkler de minnetdardır. Haydar Aliyev'in kararlılığı ve güçlü politikası sayesinde bugün Azerbaycan gibi güçlü ve güvenilir komşumuz olduğu için çok mutluyuz.

THE POLITICAL, SOCIAL AND ECONOMIC ENVIRONMENT IN THE BEGINNING OF 1990 YEARS

During the beginning of the 1990-s Azerbaijan faced a great number of problems because of insufficient and powerless rulers. After a massive refugee flow into Baku, as well as economic problems in the pre-war and post-war situation, the Azerbaijani people were in despair. Great politician Haydar Aliyev came into power and ended this unstable situation. During those periods, the attitude towards Turkey Republic and the Turks was very highly appreciable in Azerbaijan in all spheres.

ПОЛИТИЧЕСКАЯ, СОЦИАЛЬНАЯ И ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ОБСТАНОВКА В НАЧАЛЕ 1990 ГОДОВ

В начале 1990-х годов из-за слабого руководства страны Азербайджан столкнулся с множеством проблем. После массового притока беженцев в Баку, а также экономических проблем в до- и послевоенной ситуации азербайджанский народ был в отчаянии. Приход к власти выдающегося политика Гейдара Алиева остановил эту нестабильность в стране. В этот период в Азербайджане во всех сферах наблюдалось благожелательное отношение к Турции и турецким гражданам.

Kazımova Sevinc Beydulla qızı
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Azərbaycan Respublikası, Bakı şəhəri
fil.f.d., dosent

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANÇILIQ

Açar sözlər: siyasət, inkişaf, müasirlik

Ключевые слова: политика, развитие, современность

Key words: policy, development, modernity

Qocaman Şərqi Azərbaycanlı təsəvvür etmək qeyri-mümkündür. Bu diyar özünün qədim, ulu tarixi, zəngin sərvəti, qüdrətli şəxsiyyətləri, dünya mədəniyyətinin qızıl fonduna bəxş etdiyi yaradıcı insanları ilə bəşər tarixində əbədi yerlərdən birini tutur. Heydər Əliyevin ömür yolu millətin, bütünlükdə Azərbaycanın taleyi, səadət və xoşbəxtliyi üçün qüdrətli zəmanət olub, vətənin hər bir guşəsinə işıq saçır. Biz onun keçdiyi həyat yolunu ötrə də olsa nəzərimizdə canlandırsaq bir neçə komponentlər üzrə tam bütöv, ecazkar portretini canlı və müəzzəm şəkildə gözlərimiz önünə gətirə bilərik. Bu nadir şəxsiyyətin işi, əməli, dünyagörüşü heç vaxt konyukturaya hakim sosial-siyasi axarı, çeşidli ideya streatipləri, lokal, yaxud qlobal vəzifə səlahiyyəti çərçivələri daxilində də bir sabit məsləkə-mahiyyətdə, alt qatla həmişə əbədi milli-mənəvi ideala, Azərbaycanın dövlətçilik tarixində suverenliyi, müstəqilliyi təmin edən dəyərlərə sadıq qalmağa yollar tapa bilir. "M.F.Axundovun əlifba təlimi, M.Ə.Sabirin vətən, millət məfkurəsi, Ə.Hüseynzadənin, H.Cavidin dildə, düşüncədə inteqrasiya ideyaları hamısı hələ həmin illərdən Heydər Əliyevin fəaliyyətində perspektiv və strateji dövlət siyasətinə, dövlətçilikdə strateji proqramın tərkib hissəsinə, elm və fəlsəfədən əməli siyasət müstəvisinə keçir" (Qarayev, 2002, 629). 1981-ci ildə "Literaturnaya qazeta"da H.Əliyevin çap etdirdiyi "Qoy ədalət zəfər çalsın..." adlı yazısı klassiklərə, onların yaradıcılığına, ənənə və novatorluğa, nəsillər arasındakı

rabitəyə, ədəbi vərəsəliyə düzgün münasibətin ən bariz ifadəsi kimi səslənir. O, özünün böyük əcdadı, əsərlərinin geniş, dünya miqyasında təbliğinə diqqəti bir anda zəiflətmədiyi dahi Nizaminin humanist ideyalarına arxalanaraq, tez-tez ona istinad edərək bu günün problemlərini çox böyük məharət və ustalıqla aydınlaşdırmağa müvəffəq olur. Demək olar ki, yazıçıların bütün qurultaylarında çox səbirlə, təmkinlə iştirak edən bu sənət dostu hər zaman ədəbiyyatla nəfəs almış, Nizamilər, Xaqanilər, Nəsimilər, Füzulilər, Vaqiflər, Sabirlər, Şəhriyarlar və neçə-neçə başqaları onun sevimli müəllifləri olmuş, onların qədr-qiyətini bilmişdir. O, yazmışdır ki, klassik Azərbaycan ədəbiyyatı öz inkişafında insana böyük məhəbbətlə dolu olan ecazkar, fəlsəfi lirikanın, orta əsrlərin ictimai və ənənəvi buxovları əleyhinə çevrilmiş üsyankar, azad fikirli şeirinin parlaq yollarından keçmişdir” (Əliyev, 1999, 79).

Ulu öndərimiz yalnız Azərbaycan xalqının deyil, keçmiş ittifaqın bütün ərazisində olan xalqların tarixinə, dünyanın siyasət tarixinə öz adını yazmış böyük Azərbaycanlıdır. Təbiət tərəfindən ona verilmiş dərin zəka, möhkəm iradə, yüksək idarəçilik qabiliyyəti, xalqına sonsuz məhəbbət onu Ümummilli lider səviyyəsinə yüksəltdi. H.Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi hər iki dövrdə ölkəmiz çox uğurlu inkişaf yolu keçmişdir. Birinci dövrü quruculuq, böyük nailiyyətlər, iqtisadiyyatın, həyatımızın bütün sahələrinin yeniləşməsi, müasirləşməsi dövrü kimi xarakterizə ediriksə, ikinci dövrdə müstəqilliyimizin qorunması, möhkəmləndirilməsi, bugünkü Azərbaycanın uğurları üçün zəmin yaradılmışdır. Bu günki uğurlarımızın ümumiləşdirilmiş ifadəsi olaraq deyə bilərik ki, ulu öndər Heydər Əliyev Azərbaycanı dünyaya tanıtdı, dünyanı isə Azərbaycana gətirdi. Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi varlığını qoruyub, dünya birliyinin layiqli üzvünə çevirən Ümummilli lider Heydər Əliyev bildirirdi ki, müstəqillik yollarında yenidən addımlarını atan hər bir ölkənin qarşısında dayanan əsas vəzifələrdən biri ikitərəfli və beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində əməkdaşlıq əlaqələrinin yüksək səviyyədə qurulmasıdır. Dahi şəxsiyyət xilaskarlıq missiyasını uğurla həyata keçirərək düşünülmüş və məqsədyönlü siyasəti nəticəsində Azərbaycanın bugünkü uğurlarının təməlini qoydu.

Heydər Əliyev tərəfindən təməli qoyulmuş mədəni əlaqələr bu gün də Prezident İlham Əliyevin və Azərbaycanın birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, YUNESKO və İSESKO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban Əliyevanın xüsusi diqqəti əsasında davam etdirilməkdədir.

Ümummilli lider Heydər Əliyev həm də, müasir Azərbaycanın siyasi həyatının ən əlamətdar hadisələrindən olan Yeni Azərbaycan Partiyasının yaradıcısıdır. Partiyanın hansı şəraitdə, hansı zərurətdə yarandığı aydındır. Bu o dövr idi ki, Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərliyi, AXC - müsavət iqtidarı Azərbaycanı uçurum qarşısında qoymuşdu. Ölkədə xaos baş alıb gedirdi. Bir tərəfdən ölkədə siyasi gərginlik, digər tərəfdən torpaqlarımızın ermənilər tərəfindən işğalı xalqın səbir kasasını doldurmuşdu. Belə bir şəraitdə Yeni Azərbaycan Partiyasının yaradılması tarixi zərurət idi. 91 nəfər Azərbaycan ziyalısının ulu öndər Heydər Əliyevə “Azərbaycan Sizin sözlünüzü və qəti qərarınızı gözləyir” müraciəti ölkə ictimaiyyəti arasında böyük canlanma yaratdı. Bu, yalnız 91 nəfərin deyil, ölkədə baş alıb gedən özbaşınalıqdan, siyasi gərginlikdən cana doymuş bütöv bir xalqın Heydər Əliyevə böyük ümidinin ifadəsi idi. Yeni Azərbaycan Partiyasının təsis konfransı 21 noyabr 1992-ci ildə Naxçıvanda keçirildi və ulu öndər Heydər Əliyev YAP-ın sədri seçildi. Konfransda Azərbaycanın əksər rayonlarından cəmiyyətin bütün təbəqələrini təmsil edən 550-dən artıq nümayəndə iştirak edirdi. Ulu öndər Heydər Əliyevin Azərbaycan dövləti, xalqı qarşısındakı xidmətləri danılmazdır. Bu günkü müstəqil, müasir, demokratik, iqtisadiyyatı sürətlə inkişaf edən Azərbaycan onun şah əsəridir.

Ədəbiyyat

1. Əliyev H. Mədəni irsimizin keşiyində. Bakı, 2001
2. Əliyev H. Ədəbiyyatın yüksək borcu və amalı. Bakı, 1999
3. Prezident 1993-1997. Bakı: West Print Digital Design Center, 1998
4. Xəlilov S. Heydər Əliyev və azərbaycançılıq məfkurəsi. Bakı, 2002
5. Xudiyev N. Heydər Əliyev və Azərbaycan dili. Bakı, 1997
6. Qarayev Y. XIX-XX yüzilliklər Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. Bakı, 2002

HEYDAR ALIYEV AND MODERNITY

Heydar Aliyev, as a phenomenal person represented our nation, and thanks to his farsightedness he could convert course of happened events to the right direction. Great leader lived with a sense of endless love to his country, his nation and motherland, with the desire to build and create and was linked to the national ideals in all stages of his political activity. He lived with the desire to see native Azerbaijan as a leading country and our people as the happiest nation. As a result of it, in our republic the important areas as economy, education, medicine, culture have been developed to meet international standards.

HeydarAliyev who was taken a rescue mission twice preserved historical, cultural and literary heritage and was the founder of the modern society. Nowadays Azerbaijan as an independent, democratic and modern country is able to speak up in the world stage.

ГЕЙДАР АЛИЕВ И СОВРЕМЕННОСТЬ

Гейдар Алиев, как феноменальная личность представлял свой народ и благодаря своей дальновидности мог направлять ход событий в нужное русло. Во всех этапах своей политической деятельности, великий лидер жил с бесконечной любовью своей родине, своему народу и земле, с желаниями построить и создать и всегда был верным национальным идеалам. Он хотел видеть родного Азербайджана передовой и развитой страной, а своего народа самым счастливым. В результате у нас в республике такие важные области, как экономика, медицина, образование, культура стали соответствовать мировым стандартам.

Гейдар Алиев, дважды взяв на себя миссию спасателя, оберегал историко-культурное, литературное наследие, также был создателем современного общества. Теперь Азербайджан как независимое, демократическое и современное государство, в состоянии сказать свое слово на мировой арене.

Шахгусейнбекова Лейла Ариф г.
*Азербайджанский Университет Языков,
Азербайджанская Республика, г. Баку*

РОЛЬ ГЕЙДАР АЛИЕВА В РЕГИОНАЛЬНОЙ ПОЛИТИКЕ АЗЕРБАЙДЖАНА (Взаимоотношения Азербайджана и Грузии после независимости)

Ключевые слова: Южный Кавказ, внешняя политика, региональная безопасность, Азербайджан, официальный визит

Key words: South Caucasus, foreign policy, regional security, Azerbaijan, official visits

Açar sözlər: Cənubi Qafqaz, xarici siyasət, regional təhlükəsizlik, Azərbaycan, rəsmi səfər

В современных международных отношениях нельзя представить внешнюю политику независимого государства не учитывая его региональную и мировую значимость. Азербайджан во все периоды своего существования стремился к налаживанию добрососедских взаимоотношений с государствами на мировой арене а также со странами региона. Стратегическое расположение Азербайджана, а также богатые природные ресурсы обуславливали важность Азербайджана не только в регионе, но и в мировом масштабе, тем самым вынуждая Азербайджан формировать гибкую и в то же время согласованную с национальными интересами внешнюю политику.

В дальновидной энергетической политике Гейдар Алиева Грузия имело очень важное значение. В период правление Гейдар Алиева была заложена основа взаимовыгодной экономической и политической системы региональной безопасности.

Проблема азербайджанцев проживающих на территории Грузии не осталось вне поле зрения Г.Алиева, в кратчайшие сроки несмотря на тяжелое положение в стране по распоряжению президента была направлена специальная делегация в места компактного проживания азербайджанцев в Грузии, изучены существующие проблемы, были использованы все рычаги в решение существующих проблем, а также оказана гуманитарная помощь. В дальнейшем данная процедура имело систематический характер, тем самым становиться очевидным высокий профессионализм общенационального лидера в вопросах дипломатии, национальных ценностях и региональной безопасности.

Первый официальный визит президента Азербайджана Г.Алиева состоялся 8 марта 1996 года. Следует отметить, что этот период ознаменовался как время достигнутой стабильности внутри страны, а также сложившейся благоприятных взаимоотношений Азербайджана с крупными государствами мира в рамках Контракта века. В рамках визита были подписаны ряд взаимовыгодных соглашений среди которых важное значение занимает договор о взаимном укреплении безопасности, а также торговый договор (Free Trade Agreement between Georgia and Azerbaijan \08.03.1996)-http://www.wipo.int/edocs/trtdocs/en/az-ge/trt_az_ge.pdf) о развитие торговых отношений в регионе в частности между двумя государстве. Названное Г.Алиевым «Тбилиское Декларация» так же было согласованно и подписанно между двумя государствами во время визита, основа которого заключалось в достижении мира, дружбы и безопасности в Южно Кавказском регионе.

Во время визита также был утвержден документ о транспортировке нефти по линии Баку – Супса, который имело значение в развитии экономического благосостояния двух государств. Данное соглашение было одним из исторически важных событий в доставке Каспийской нефти на мировые

рынки. Строительство нефтепровода, протяженность которого составляет 830 км, а пропускная способность составляет примерно 7 млн. тонн нефти в год началось 1997-1998-х годах, а 8 апреля 1999 года первая нефть была доставлена посредством трубопровода по маршруту Баку -Супса.

Ответный официальный визит господина Шеварднадзе в Баку состоялось 18 февраля 1997-года. Во время визита было подписано взаимовыгодные документы, в первую очередь об обеспечении безопасности в регионе. Необходимо отметить, что среди утвержденных документов одним из самых важных была подписанная Декларация об укреплении стратегического сотрудничества между Азербайджаном и Грузией.

Как результат взаимных усилий надо отметить усилие двух государств в проекте «Об основании морского магистрального пути в Черноморском бассейне и Каспийском море» (Bakida TRASECA - nin “Qara deniz ve Xezer denizi maqistrallari” seminar kecirilecek, /08.10.2009 /http:az.trend.az./ business/energy/ 1555124.html). Кроме Азербайджана и Грузии в данном проекте участвовали представители Казахстана, Туркменистана и Украины. Главной задачей стран участниц было основать и усовершенствовать сеть торгово-транспортных путей по маршруту Европа-Черноморский бассейн –Кавказский регион –Центральная Азия.

В сентябре 1997 года, по инициативе Г. Алиева и Э. Шеварднадзе было выдвинуто предложение о проведение конференции посвященному транспортному коридору Восток-запад. Вышеизложенная конференция состоялось в Баку 7-8 сентября 1998 года с участием глав 32-х государств и и представителей тринадцати международных организаций. Итогом проведенной международной конференции было подписание многостороннего основного документа по развитию и усовершенствованию торгово- транспортного пути по маршруту Европа –Кавказ-Азия. Также было принята Бакинская декларация. (Memmedov, Qlobal iqtisadi layihelerin reallasmasi Umummilli liderimizin mustesna xidmetlerindendir” /Azerbaycan Respublikasi Prezidentinin Isler Idaresinin Prezident Kitabxanasi , s.17/ -http:// files.preslib.az/projects/toplu/ v2/f6_2_1.pdf).

Литература

- 1.<http://travelgeorgia.ru/182/>
- 2.Free Trade Agreement between Georgia and Azerbaijan (08.03.1996)-[http\ www.wipo.int\edocs\trtdocs\en\az-ge\trt_az_ge.pdf](http://www.wipo.int/edocs/trtdocs/en/az-ge/trt_az_ge.pdf)
- 3.Bakida TRASECA - nin “Qara deniz ve Xezer denizi maqistrallari” seminar kecirilecek, /08.10.2009 /http:az.trend.az./ business/ energy/ 1555124.html
- 4.ZiyaMemmedov: Qlobal iqtisadi layihelerin reallasmasi Umummilli liderimizin mustesna xidmetlerindendir” /Azerbaycan Respublikasi Prezidentinin Isler Idaresinin Prezident Kitabxanasi , s.17/ -[http:// files.preslib.az\projects/toplu/ v2/f6_2_1.pdf](http://files.preslib.az/projects/toplu/ v2/f6_2_1.pdf)

THE ROLE OF HEYDAR ALIYEV IN THE REGIONAL FOREIGN POLICY OF AZERBAIJAN (The relationship between Azerbaijan and Georgia after independence)

The article is devoted to the regional foreign policy of Azerbaijan after independence, in particular with Georgia. The article touches upon the issue of the period, which both countries had at that time. Much attention is given to the work of heads of States, Mr. Aliyev and Mr. Shevardnadze for achieving cooperation in the economic and political fields.

AZƏRBAYCANIN REGIONAL XARİCİ SİYASƏTİNDƏ HEYDƏR ƏLİYEVİN ROLU (Müstəqillikdən sonra Azərbaycan və Gürcüstanın qarşılıqlı əlaqələri)

Məqalə Azərbaycanın müstəqillik əldə etdiyi dövründən sonra Gürcüstan dövləti ilə xarici əlaqələrini əhatə edir. Məqalədə iki dövlətin həmin dövrdə üzləşdiyi problemlər sərgilənir. Əsas diqqət iki dövlətin başçıları, cənab H.Əliyev və E.Şevardnadzenin iqtisadi və siyasi sahələrdə nail olduqları əməkdaşlığa yönəlmişdir.

Yatkin Hacer
*Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Yüksek Lisans Öğrencisi,
Türkiyə, Ərzurum şəhəri*

DERİNLEŞEN İTTİFAK: TÜRKİYE-AZERBAYCAN

Anahtar Kelimeler: *Türkiye, Azerbaycan, Sitrategi birlik, herbi birlik*

Ключевые слова: *Турция, Азербайджан, Стратегическое партнерство, Военное сотрудничество*

Keywords: *Turkey, Azerbaijan, Strategic Partnership, Military Cooperation*

14 Ocak 1992’de Azerbaycan ile Türkiye arasında imzalanan Diplomatik İlişkilerin Kurulmasına İlişkin ’nın üzerinden 26 yıl geçti. Türkiye Cumhuriyeti, 30 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan Cumhuriyeti’ni 9 Kasım 1991’de tanıyan ilk devlet oldu. 2010 yılında ise Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma ikili ilişkileri askeri ittifak seviyesine yükseltti. Antlaşma’nın 2.maddesi Birleşmiş Milletler Şartı’nın meşru müdafaa hakkını düzenlediği 51. maddeye de atıfta bulunarak, taraflardan birinin, üçüncü ülke ya da ülkeler tarafından saldırıya maruz kalması halinde ortak bir güvenlik ve savunma perspektifi oluşturulacağını vurguluyor (İpek 2018). İkili ilişkilerin daha da güçlendirilmesi amacıyla 2010 yılında Cumhurbaşkanları düzeyinde Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyimekanizması kuruldu. Böylece askeri, siyasi, enerji ve diğer alanlarda ikili ilişkiler en üst seviyeye çıkarıldı. Azerbaycan ile kurulan Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan, Türkiye-Azerbaycan-İran ve Türkiye-Azerbaycan-Türkmenistan üçlü toplantıları, bölgesel istikrar ve refaha katkı sağlayan önemli mekanizmalar (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı İnternet Sitesi 2018).

Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Antlaşması’nın kritik önem taşıyan bir düzenlemesi de 7. madde kapsamında. Buna göre, her iki ülkenin silahlı kuvvetleri arasında komuta kontrol ve kuvvet yapısı koordinasyonu kuruluyor. Bu durum ortak harekât düzenlemenin de önünü açıyor. Zaten birkaç yıldır Türkiye-Azerbaycan askeri tatbikatları yapılıyor. Bu tatbikatlarda ortak harekât kapasitesinin taktik ve operasyonel seviyelerde kazanıldığını görüyoruz.

Türkiye-Azerbaycan askeri ittifakını Türk Savunma Sanayisi de iddialı bir şekilde destekliyor. Bu desteğin en önemli boyutu Türkiye’nin milli çok namlulu roketatar (ÇNRA) sistemlerini Azerbaycan’a ihraç etmesi. Sakarya ve Kasırga sistemleri, Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri’ne kritik ateş desteği yetenekleri sağladı. Bunu Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki Nisan 2016 çatışmalarında gözlemledik (Kasapoğlu 2017).

Azerbaycan için Nahçıvan’da konuşlu askeri birlikleri çok önemli. Bu birliklerin eğitimi, lojistik desteği ve diğer kritik ihtiyaçlarının karşılanmasında ise Türk Silahlı Kuvvetleri’ne bağlı 3. Ordu destek veriyor. Azerbaycan ve Türkiye arasındaki askeri işbirliği çerçevesinde, iki ülke silahlı kuvvetleri arasındaki koordinasyonun geliştirilmesi amacıyla çeşitli dönemlerde tatbikatlar düzenleniyor. Son olarak Mayıs ayı başında Bakü yakınlarında askeri eğitim alanında gerçekleştirilen tatbikatta bin asker, 80 tank ve zırhlı araç, 60 top ve havan topu, 12 Mi-35 ve Mi-17 taarruz ve nakliye helikopterleri ve hava savunma sistemleri yer aldı. Tatbikat, 5 Mayıs’a kadar devam etti ve başarıyla sonuçlandı. Haziran 2017’de 5 bin askerin katılımıyla gerçekleştirilen Türkiye-Azerbaycan Ortak Nahçıvan Tatbikatı da bu noktada önemli bir gelişmeydi (Habertürk 2017).

Hazar Denizi enerji kaynaklarının dünya piyasasına çıkarılmasını öngören “Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı” ve “Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı” projelerinin gerçekleştirilmesi Azerbaycan ve Türkiye arasında kardeşlikten stratejik ortaklığa giden yolda önemli birer adım. İki ülke arasında ticaret hacmi 5 milyar dolar civarında ve hedefleri 2023 yılında ticaret hacmini 15 milyar dolar olarak gerçekleştirmek. Artık küresel bir proje haline gelen TANAP’ın (Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi) tamamen hayata geçmesiyle birlikte Azerbaycan ile Türkiye’nin konumu ve bölgenin stratejik önemi çok daha fazlasıyla artacak.

Türkiye, Yukarı Karabağ sorununun Azerbaycan’ın toprak bütünlüğü ve egemenliği içerisinde, barışçıl yollarla çözüme kavuşturulması için çaba harcıyor. Bu çerçevede, AGİT Minsk Grubu’nun bir üyesi olarak, girişimlerini sürdürüyor ve özellikle Nisan 2016’da temas hattında ve Azerbaycan-Ermenistan sınırının belirli kesimlerinde yaşanan şiddetli çatışmalar ve can kayıpları ertesinde endişelerini ve müzakerelere hız verilmesi yönündeki çağrısını her fırsatta dile getiriyor. Maalesef Minsk üçlüsü, burada verilen uluslararası kararlar olmasına rağmen bu sürecin böyle oyalama taktikleriyle uzatılması üzücü (TRT Avaz 2017). Her şeye rağmen; Yukarı Karabağ sorununun Azerbaycan’ın toprak bütünlüğü içinde barışçıl yollardan çözülmesi konusunda Türkiye’nin Azerbaycan’a desteği sürecektir.

Türkiye-Azərbaycan mlişkileri bölgədə istikrar və barışın kurulmasını amaçlıyor. İki ölkənin mlişkileri herhangi bir ölkəyə təhdit oluşturmuyor. Türkiye-Azərbaycan mlişkileri “stratejik ortaklık” kavramını tam olarak karşılıyor (Özdaşlı 10 mayıs 2016). İki ölkə arasında 26 yıl gibi kısa bir sürede elde edilmiş başarı ve kenetlenme, sarsılmaz olan kardeşlik bağının bir göstergesi.

14 Ekim 1921’de Azərbaycan’ın Ankara temsilcisi İbrahim Abilov’un güven mektubunu sunduğu toplantıda Mustafa Kemal Atatürk’ün: “Azərbaycan’ın sevinci sevincimiz, kederi kederimizdir” sözləri on yıllar sonra sonra Haydar Aliyev tarafından “Biz bir millet, iki devletiz” sözü ile karşılık buldu. Günümüzde de iki ölkənin Cumhurbaşkanlarının gösterdikleri üstün azimleri ve irade ile mlişkiler daha da ileri boyutlara taşmıyor.

Kaynakça

1. Habertürk, “Türkiye ve Azərbaycan ortak tatbikat başlattı”, (Erişim) <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1527696-turkiye-ve-azerbaycan-ortak-tatbikat-baslatti>, 15.03.2018.
2. İpek, Cemil Doğaç, “Lesrelationsdiplomatiqueturco-azerbaïdjanaïses”, TRT Français, (Erişim) <http://www.trt.net.tr/francais/turquie/2018/03/02/les-relations-diplomatiques-turco-azerbaïdjanaïses-920939>, 11.03.2018.
3. Kasapoğlu, Can, “Türkiye-Azərbaycan: Savunma iş birliğinden askeri ittifaka”, Anadolu Ajansı, (Erişim) <https://aa.com.tr/tr/analiz-haber/turkiye-azerbaycan-savunma-is-birliginden-askeri-ittifaka/952323>, 14.03.2018.
4. Özdaşlı, Esmə, “Sınırsız Kardeşlikten Stratejik Ortaklığa: Türkiye-Azərbaycan İlişkilerinde Son Durum”, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, (Erişim) <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/azerbaycan/2016/05/10/8446/sinirsiz-kardeslikten-stratejik-ortakliga-turkiye-azerbaycan-iliskilerinde-son-durum>, 17.03.2018.
5. TRT Avaz, "AGİT Minsk Grubu, Ermenistan ordusunun Azərbaycan topraklarından çıkarılmasını temin etmeli", (Erişim) <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrasyadan/agit-minsk-grubu-ermenistan-ordusunun-azerbaycan-topraklarindan-cikarilmasini/5a44bf0b01a30a1f388cc9b3>, 16.03.2018.
6. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı İnternet Sitesi, “Türkiye - Azərbaycan Siyasi İlişkileri”, (Erişim) <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, 12.03.2018.

УСИЛИВАЮЩИЙСЯ АЛЬЯНС: ТУРЦИЯ И АЗЕРБАЙДЖАН

Дипломатические отношения между Турцией и Азербайджаном продолжаютсə уже 26 лет. Двусторонние отношения с Азербайджаном, с которым мы связаны братской связью, постепенно углубляются во всех областях. В данной работе будут проанализированы отношения между Турцией и Азербайджаном по несколько аспектам.

DEEPENİNG ALLIANCE: TURKEY AND AZERBAİJAN

Diplomatic relations between Turkey and Azerbaijan is 26 years old. Bilateral relations with Azerbaijan, to which we ara attached to with a brotherhood bond, gradually deepens in all areas. We are going to analyze the relations a between Turkey and Azerbaijan with respect to several aspects.

Şəfəq Hüseyn qızı Abdullayeva

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Azərbaycan, Bakı

Dosent, İq.ü.f.d.

AZƏRBAYCANIN TÜRK DÖVLƏTLƏRİ İLƏ MÜNASİBƏTLƏRİNİN İNKİŞAFINDA HEYDƏR ƏLİYEVİN ROLU

Açar sözlər: Azərbaycan, Heydər Əliyev, beynəlxalq münasibətlər, dostluq, türk dövlətlərinin əməkdaşlığı

Key words: Azerbaijan, Heydar Aliyev, international relations, Turks states, friendship, partnership

Ключевые слова: Азербайджан, Гейдар Алиев, международные отношения, дружба, сотрудничество тюркских государств

Azərbaycan tarixən türk dünyasını birləşdirən körpü rolunu oynamışdır. Lakin müəyyən dövrlərdə türk dünyası arasında əlaqələr qırılmışdır. Türk dövlətləri olan Azərbaycan, Qazaxıstan, Türkmənistan, Özbəkistan və Qırğızıstan SSRİ-ni təşkil edən müttəfiq respublikalar kimi ittifaq dövləti tərkibində mövcud olaraq münasibətlər saxlamışlar. Türkiyə Respublikası isə türk dünyasının yeganə müstəqil dövləti olmuşdur. Azərbaycanın Qazaxıstan, Türkmənistan, Özbəkistan və Qırğızıstan ilə münasibətləri ittifaq dövləti çərçivəsində, Türkiyə ilə əlaqələri isə SSRİ-nin Mərkəzi hakimiyyətinin vasitəsi və nəzarəti ilə həyata keçirilmişdir.

Sovet dövrünün 30-50-ci illərində Azərbaycanın Türkiyə ilə münasibətləri demək olar ki, mövcud deyildi. 50-ci illərin ikinci yarısından etibarən SSRİ-də baş verən nisbi yumşalma nəticəsində Türkiyə ilə mədəniyyət sahəsində əlaqələrə mərkəzi hakimiyyətin nəzarəti altında icazə verildi və 60-80-ci illərdə bu əlaqələrdə sovet sistemi çərçivəsində müəyyən irəliləyişlər oldu.

1993-cü ilin iyununda xalqın tələbi və hakimiyyətin xahişi ilə hakimiyyətə ikinci dəfə gəlişindən sonra Heydər Əliyevin gərgin siyasi fəaliyyəti, qətiyyəti, bacarığı nəticəsində Azərbaycanda hökm sürən hərc-mərcliyə son qoyuldu, sabitlik yaradıldı, dövlətin daxili və xarici siyasət strategiyası formalaşdırılaraq həyata keçirilməyə başlandı. Ağır zəhmət tələb edən fəaliyyəti nəticəsində Heydər Əliyev müasir Azərbaycan dövlətinin qurucusu oldu.

Ümummillə lider türk xalqlarının yaxınlaşması zəruriliyindən bəhs edərək demişdir: “Mən bu gün həqiqətən qeyd etmək istəyirəm ki, bizim xalqlarımız əsrlər boyu bir-birinə yaxın dost olmuşlar. Biz bir kökdənlik, bir birdillilik xalqlarıq. Bizim milli ənənələrimiz çox yaxındır, bir-birinə bənzərdir, oxşardır. Ona görə də bunlar hamısı xalqlarımızı hələ biz müstəqil olmadığımız vaxtda, ayrı-ayrı dövlətlərin əsarəti altında yaşadığımız vaxtda da bir-birimizdən ayırmayıb, bir-birimizə bağlayır, bir-birimizlə daha sıx əlaqədə saxlayır. İndi isə xalqlarımız öz müstəqilliyini əldə edəndən sonra, müstəqil dövlət kimi dünyada tanınandan sonra biz tarixi ənənələr əsasında, həmin fundamental əsaslar üzərində bundan sonra da irəliləməyə getməliyik, inkişaf etməliyik” [Əhmədov, “Azərbaycanın türkdillilik dövlətlərlə münasibətlərinin genişləndirilməsində Heydər Əliyevin rolu”. –“dirçəliş-XXI əsr” jurnalı, Bakı, 2004, № 74-75].

Heydər Əliyev Azərbaycana rəhbərlik etdiyi 10 ildə dəfələrlə Türkiyədə səfərlərdə olmuş, həmçinin Türkiyənin dövlət və hökumət rəhbərləri Azərbaycana çoxsaylı səfərlər etmişlər. Bu təmaslar müxtəlif beynəlxalq və regional tədbirlərdə də davam edirdi. Təkcə bir faktı qeyd etmək yetər ki, Heydər Əliyev on illik prezidentliyi dövründə xarici ölkələrin rəhbər şəxsləri ilə 500-dən çox görüş keçirmiş, bu görüşlərin təxminən 100-ü Türkiyənin payına düşmüşdü.

Yeri gəlmişkən, 1994-cü ildə Azərbaycan xarici neft şirkətləri ilə ilk müqaviləni (“Azəri-Çıraq-Günəşli”) imzalayanda Türkiyənin payı (TPAO şirkəti) cüzi - 1,75 faiz idi. Lakin sonradan Heydər Əliyev Azərbaycanın layihədəki payı hesabına Türkiyəyə əlavə 5 faiz ayrılması barədə qərar verdi. Nəticədə Türkiyə “Əsrin müqaviləsi”nin mühüm iştirakçılarından birinə çevrildi.

Heydər Əliyevin bu tərəfdaşlığa verdiyi ən böyük töhfə isə ölkəmizin enerji ehtiyatlarının Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəməri vasitəsilə Türkiyə üzərindən dünyaya açılması oldu [Əliyev, Müstəqilliyimiz əbədidir. I cild. Bakı, Azərbaycan nəşr., 1997, 612 s.].

Heydər Əliyevin tarixi xidmətlərindən biri də Azərbaycanın Orta Asiyanın türk dövlətləri ilə münasibətlərinin yeni əsaslar üzərində qurulmasıdır. Məhz bu əlaqələri inkişaf etdirmək üçün Heydər Əliyev Türkiyə ilə qardaşlıq bağlarını möhkəmlətməklə bərabər, Mərkəzi Asiyadakı türk respublikaları ilə sıx əməkdaşlığı da daima prioritet saymışdır. Hərçənd Azərbaycanın 1992-1993-cü illərdə Xəzərin o tayındakı türk respublikaları ilə sərin münasibətləri bu tərəfdaşlıqda arzuolunmaz fon yaratmışdı və onu qısa zamanda aradan qaldırmaq asan deyildi. Heydər Əliyev 1994-cü ilin 18 oktyabrında türk dövlət başçılarının İstanbul sammitində bu gerçəyi etiraf etmişdi: “Ötən müddətdə Azərbaycan tərəfinin buraxdığı səhlələr nəticəsində Azərbaycanın Qazaxıstanla, Özbəkistanla, Türkmənistanla, Qırğızıstanla əlaqələri çox zəif olub. Bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycan bu əlaqələrin gücləndirilməsinə çalışır və çalışacaqdır. Bizim əməkdaşlığımız zamanın hökmüdür. Bizim əməkdaşlığımız xalqlarımızın, ölkələrimizin tarixi kökləri, əsrlər boyu toplanmış adət-ənənələrinin birliyi, dil birliyi və fəaliyyət birliyi əsasında qurulub. Bu, çox böyük əsasdır və biz bu imkanlardan səmərəli istifadə etməliyik» [Hacıyev, Heydər Əliyevin Azərbaycan diplomatiyasında rolu və yeri. “Dünyaya baxış” jurnalı, Bakı, 2004, № 1-2].

Bu gün ölkəmizin Mərkəzi Asiyadakı türk respublikaları ilə münasibətlərinə, həmin respublikaların Türkiyə ilə əməkdaşlıq mənzərəsinə, ortada olan layihələrə nəzər salsaq, onların hamısında Azərbaycanın təşəbbüslərini, Heydər Əliyevin müəllifliyini qeyd edə bilərik. 1998-ci ildə Bakıda, Azərbaycanın ev sahibliyi ilə «Böyük İpək yolu» layihəsinin (Avropa-Asiya nəqliyyat dəhlizi) təməlinin qoyulması, sonrakı illərdə Özbəkistan, Qazaxıstan, Türkmənistan, Azərbaycan və Türkiyənin iştirakı ilə bu yöndə yeni təşəbbüslərin gündəmə gəlməsi və hazırda gerçəkləşən layihələr türk xalqlarının inteqrasiyasına əməli töhfələrdir.

Türk dövlətləri və toplumlarının inteqrasiyasının mühüm bir istiqamətini də mədəni əməkdaşlıq müştərək mədəni layihələr təşkil edir. Dərin tarixi köklərə malik bağların yeni şəraitdə daha effektiv müstəviyə çıxarılmasında, Beynəlxalq Türk Mədəniyyət Təşkilatının - TÜRKSÖY-un formalaşması, bu formatda bir çox layihələrin reallaşması Azərbaycanın aktiv rolu sayəsində mümkün olub. Heydər Əliyev türk xalqlarının mədəni abidələrinin, böyük ədiblərinin, şəxsiyyətlərinin yubiley mərasimlərində yaxından iştirak edir və xalqlarımızın ümumi mədəni sərvətinin bizi birləşdirən tarixi dəyər olduğunu diqqətə çatdırırdı. Bu fikir onun 1994-1996-cı illərdə türkmən şairi Məhdimqulunun, qazax ədəbiyyatının klassiki

Abayın, böyük özbək hökmdarı Əmir Teymurun, qırğız eposu “Manas”ın yubiley mərasimlərindəki çıxışlarının ana xəttini təşkil edib.

Azərbaycanın ümummilli liderinin türk dünyasının qarşılıqlı əlaqələrinin yüksəlişi strategiyası bu gün də uğurla davam etdirilməkdədir. Heydər Əliyev siyasi kursunu uğurla davam etdirən Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev türk xalqları arasında əlaqələrin genişlənməsinə, ticarət-iqtisadi, mədəni-humanitar əməkdaşlığın artırılmasına xüsusi əhəmiyyət verir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 2006-cı il sentyabr ayının 18-də Türkiyənin Antalya şəhərində türkdilli dövlətlərin və topluluqların 10-cu dostluq, qardaşlıq və əməkdaşlıq qurultayında etdiyi nitqində demişdir: “Biz türk dünyasını daha da mütəşəkkil şəkildə birləşdirməliyik və türk dünyasında gedən proseslərə biganə qalmamalıyıq. Daim bir-birimizə dəstək olmalıyıq, bir-birimizin problemlərinin həllində iştirak etməliyik” [Əliyev, Türkdilli dövlətlərin və topluluqların 10-cu dostluq, qardaşlıq və əməkdaşlıq qurultayı. // “Dirçəliş - XXI” əsr, 2006, № 102/103, s.37-42].

Ədəbiyyat

1. Əhmədov Ə. “Azərbaycanın türkdilli dövlətlərlə münasibətlərinin genişləndirilməsində Heydər Əliyevin rolu”. –“dirçəliş-XXI əsr” jurnalı, Bakı, 2004, No 74-75
2. Əliyev H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir. I cild. Bakı, Azərbaycan nəşr., 1997, 612 s.
3. Hacıyev M. Heydər Əliyevin Azərbaycan diplomatiyasında rolu və yeri. “Dünyaya baxış” jurnalı, Bakı, 2004, No 1-2
4. Əliyev İ.H. Türkdilli dövlətlərin və topluluqların 10-cu dostluq, qardaşlıq və əməkdaşlıq qurultayı. // “Dirçəliş - XXI” əsr, 2006, № 102/103, s.37-42.

РОЛЬ ГЕЙДАРА АЛИЕВА В РАЗВИТИИ ОТНОШЕНИЙ АЗЕРБАЙДЖАНА С ТЮРКСКИМИ ГОСУДАРСТВАМИ

В статье "Роль Гейдара Алиева в развитии отношений Азербайджана с тюркскими государствами" показано, как по новому формировались эти отношения в результате проводимой Г. Алиевым внешней политики, исследованы геополитические перспективы современных тюркских государств, также проанализированы современные взаимоотношения этих государств.

HEYDAR ALIYEV'S ROLE IN DEVELOPING OF AZERBAIJAN'S RELATIONS TO TURKISH STATES

In the article "The role of Heydar Aliyev in the development of the relationship between Azerbaijan and the Turkic states," it was commented on how these relations began to form in a completely new direction thanks to the pragmatic foreign policy course of Heydar Aliyev, the geopolitical prospects of the Turkic states in the modern world were investigated and the main points of their relationship were presented.

Гезалова Солмаз Мухтар кызы

*Азербайджанский Государственный Экономический
Университет, Азербайджан, г. Баку
Доцент, Доктор философии*

ГЕЙДАР АЛИЕВ ОСНОВАТЕЛЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ НЕФТЯНОЙ СТРАТЕГИИ

Ключевые слова: нефть, стратегия, лидер, геостратегия, компания

Anahtar Kelimeler: petrol, strateji, lider, geostrateji, şirket

Keywords: oil, strategy, leader, geostrategic, company

Гениальная и политическая воля Гейдара Алиева трансформировала 20 сентября, один из самых частых календарных дней, в необычное событие, признанное и принятое всем человечеством. В тот день новая история независимого Азербайджана стала поворотным моментом, который менялся день ото дня. Одним из краеугольных камней возобновляемого Азербайджана стала «Конвенция веков». независимость Азербайджана, экономический рост его развития через демократию продукт Г.Алиева гениальности, «Контракт века» является светом, состоящим из света весной этого Дух.

20-летие «соглашения века» - это не только современная Азербайджанская Республика, но и очень важный и исключительный авторитет истории республики в целом. По этой причине наш народ видит этот день в качестве победы мудрости Гейдара Алиева. Велик был также лидером нашей церемонии подписания: «Мы мир для Азербайджана такого шага, страна в том, что ясна для мировой

экономики Мы были собственностью суверенных прав Азербайджанской Республики, подписав данное соглашение, Азербайджан является полностью независимым, нашими люди себя своим богатства что мы бежим фронт еще раз к миру. мы выдвигали состояние мира с Азербайджанской Республикой, подписав этот договор, мы строим отношения между их крупнейшими компаниями ... мы открываем отличный способ инвестировать в Азербайджане из зарубежных стран, подписав этот договор".

На самом деле, это очень рискованный бизнес для иностранных инвесторов, особенно многонациональных нефтяных компаний, для инвестиций в Азербайджан. Поскольку Азербайджан подписал подписание «Столетнего соглашения» - 1994 12 мая, хотя он подписал пожары, он находился в состоянии войны, политической стабильности в стране не было. ряд отечественных и зарубежных держав, которые не хотят хаоса в нашей стране, независимость Азербайджана, все инструменты для создания хаоса и анархии, или даже рецессивный ErdUIAğ даже в переводе на номер один бич терроризма в мире. Несмотря на это, многонациональные компании мира, которые полностью гарантируют политическую стабильность и благоприятную деловую среду в Азербайджане, пришли в мою страну, чтобы подписать «Век соглашения». 1994 20 сентября-хорошо Баку в Amoco, BP, Statoil, Inpex, YUNOKAL, ТРАО, Exxon Mobil, Девон Еерj Дельта Hessvvə İtoç, такие как крупные нефтяные компании и Каспийского моря в азербайджанском секторе «Азери», «Чираг» депозитов и «Gunashl из открытие глубинных вод района, был предоставлен меморандум о взаимопонимании по вопросам совместного развития и производства. эта вера является обеспечение идентичности Гейдара Алиева, что безопасность была разведка Гейдар Алиев. Президент Азербайджана Ильхам Алиев на скажем, нефть не является целью в современном мире, это только экономически и является инструментом для решения глобальных политических проблем». Национальный лидер не зависит от Азербайджана, чтобы извлечь выгоду из этого инструмента, но превратил его в одну из своих диктующих стран. В характере этого контракта, который превратился в движущую силу азербайджанской экономики, несомненно, стояла монархия Триумфа Гейдара Алиева. Независимость независимости Азербайджана как демократической страны - вопрос интеграции цивилизации

Это гарантирует свободное и независимое будущее нашей республики в зависимости от выполнения контрактов. Потому что это не просто поток инвестиций для крупных нефтяных компаний, которые приезжают в мою страну. Это также вера в нашу страну. Гейдар Алиев завоевал эту уверенность в нашей республике.

Азербайджанское государство, которое провозгласило важность экономики приоритетом экономической политики для расчета доходов от нефти, набирает обороты в развитии нефтяной промышленности.

Литература

1. Heydər Əliyevin neft strategiyası: Azərbaycanın müstəqilliyi və rifahı naminə. 2 hissədə, 1-ci hissə / Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Katibliyi /. Bakı: Nurof, 2001.
2. Алиев И. Каспийская нефть Азербайджана. М., Известия, 2003, с.5-7.
3. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Strateji Araşdırmalar Mərkəzinin İqtisadiyyatının təhlili və qloballaşma məsələləri şöbəsinin aparıcı elmi işçisi.
4. "Respublika" qəzeti. Bakı, 2015, 3 may, s.4.
5. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin əsas istiqamətləri 1991-2016. Bakı, 2017, s. 759, 762
6. <http://unec.edu.az/application/uploads/2015/05/CelilovaElnure260az.pdf>
7. Керимов М. Каспийская нефть Азербайджан служит региональному сотрудничеству.

HAYDAR ALİYEV MİLLİ PETROL STRATEJİSİNİN KURUCUSU

Heydar Aliyev'in müqayisəyəgəlməz dehası və siyasi iradəsi en adi takvim günlerinden biri olan 20 Eylül'ü tüm insanlığın tanıdığı ve kabul ettiği olağanüstü bir tarihe çevirdi. O gün, bağımsız Azərbaycan'ın yeni keçmişini her geçen gün dəyişən bir dönüm noktasıydı. Yenilenebilir Azərbaycan'ın temel taşlarından biri de "Yüzyılın Sözleşmesi" idi. Azərbaycan'ın bağımsızlığı, ekonomik yükselişi, onun demokrasi yoluyla ilerlemesi Heydar Aliyev dehasının ürünü, "Yüzyılın anlaşması" ise bu dühanın ışığından oluşan nur pınarıdır.

HEYDAR ALİYEV FOUNDER OF NATIONAL OIL STRATEGY

Heydar Aliyev's genius and political will has transformed September 20, one of the most common calendar days, into an extraordinary event recognized and accepted by all mankind. That day, the new history of independent Azerbaijan was a turning point that changed day by day. One of the cornerstones of renewable Azerbaijan was the "Convention of Centuries". The independence of Azerbaijan, the economic ascension, its progress through democracy is the product of the Heydar Aliyev genius, and the "century's agreement" is the light spring formed by the light of this dream.

Qasimov Cəlal
Azərbaycan Respublikasının
Dövlət Təklükəsizliyi Xidmətinin
Heydər Əliyev adına akademiyası,
Azərbaycan, Bakı
Filologiya Elmlər Doktoru, Professor

HEYDƏR ƏLİYEVİN MİLLİ İDEOLOGİYA MODELİ

Açar sözlər: Azərbaycançılıq, ideologiya, dil, din, adət və ənənələr, milli şüur, milli intellekt, dünyəvilik

Ключевые слова: Азербайджанство, идеология, язык, религия, обычай и традиции, национальное сознание, национальный интеллект, светскость

Keywords: Azerbaijanhood, ideology, language, religion, custom and tradition, national consciousness, national intellectual, secularism

Azərbaycançılıq nədir? Fikrimizcə, bu suala ən aydın və ən mükəmməl cavabı ümummillə lider Heydər Əliyev vermişdi: «Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra azərbaycançılıq aparıcı ideya kimi həm Azərbaycanda, həm də bütün dünyada yaşayan azərbaycanlılar üçün əsas ideya olubdur. Biz həmişə bu ideya ətrafında birləşməliyik. Azərbaycançılıq öz milli mənsubiyyətini qoruyub saxlamaq, milli-mənəvi dəyərlərini qoruyub saxlamaq, eyni zamanda onların ümumbəşəri dəyərlərlə sintezindən, inteqrasiyasından bəhrələnmək və hər bir insanın inkişafının təmin olunması deməkdir».

Azərbaycançılıq məfkurəsinin əsas ideya-fəlsəfi komponentləri özünüdərk və özünüdərsədir. Özünüdərk də, özünüdərsə də mərkəzində xalqın ünsiyyət vasitəsi olan dil dayanır. Siyasi vəziyyətə uyğun olaraq vahid coğrafi məkan dəyişə bilər, lakin dil dəyişməzliyini qoruyub saxlayır, gec adaptasiya olunur. Başqa sözlə, ən sonda milli mentalitet və dil ölür.

Dini dəyərlərimizin qiymətləndirilməsinə də ilk cığırı müstəqilliyimiz açdı. Məhz bu illərdə islami dəyərlərimiz müstəqil Azərbaycanın bayrağında simvollaşdırıldı. Yüzlərlə məscid və ibadətqahlar tikildi və ya bərpa olundu. Milli şüur oyandıqca milli-mənəvi dəyərlərə münasibət də dəyişir. Şübhəsiz ki, türkcülüyünü, islami dəyərlərini, sivilizasiyaya meylliliyini sübut edə bilməyən millət ikinci dəfə öz müstəqilliyini elan edə bilməzdi.

Milli-mənəvi əxlaqi dəyərdən kənar nə dövlət, nə də dövlətçilik mövcuddur. Çünki dövlətin elmi-nəzəri və ideoloji əsasları dövlətçilikdə yaşayır. Dövlətçiliyi isə daha çox milli ideologiya, yaddaş, ədəbi-mədəni irs və tarixi şəxsiyyətlər formalaşdırır.

Milli şüur və milli yaddaş itəndə ən böyük faciə baş verir, bu zaman millətin də, xalqın da, torpağın da, milli-mənəvi əxlaqi dəyər və sərvətlərin də varlığı şübhə altında qalır. Bu mənada ədəbi-mədəni irs də, tarixi şəxsiyyət də hər şeydən əvvəl milli şüurda, milli yaddaşda qorunur. Hər hansı bir milləti məhv etmək üçün onun yaddaşına nüfuz etmək kifayətdir. Yaddaşa nüfuz milləti öz genindən uzaq salmaqdır. Millət gəndən, şəcərədən uzaq düşəndə tarix də, şəxsiyyət də, ədəbi-mədəni irs də unudulur. Çünki yaddaş itəndə ədəbi-mədəni sərvətlər uğrunda mübarizə də dayanır.

Heydər Əliyevin Azərbaycançılıq təliminin müqəddəs vəzifəsi kütləni vahid, ümummillə ideya ətrafında birləşdirərək onu monolit birliyə malik, ayrılmaz və bölünməz millətə çevirmək idi. Heydər Əliyevin azərbaycançılıq ideologiyasının ictimai-siyasi, fəlsəfi qayəsi və yeni modeli budur.

Ədəbiyyat

1. Heydər Əliyev. Müstəqillik yolu, Bakı, 1997.
2. Heydər Əliyev mədəni irsimizin keşiyində, I kitab. Bakı, 2001.
3. H.Əliyevin dünya Azərbaycanlılarının I qurultayındakı nitqi. «Azərbaycan» qəzeti. 10 noyabr, 2001.
4. Yaşar Qarayev. Minilin sonu, Bakı, 2002.
5. Nizaməddin Şəmsizadə. Azərbaycançılıq. Bakı, 2006.
6. Dirçəliş XX əsr. Fevral, 1999, № 12.

HEYDAR ALIYEV'S NATIONAL IDEOLOGY MODEL

The article touches upon such an important and actual issue as the ideology of Azerbaijanhood. The origin, formation, at the same time the history of development road of this ideology is looked through the innovations which were brought by Great leader Heydar Aliyev to our national ideology become the subject of scientific research.

МОДЕЛЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕОЛОГИИ ГЕЙДАРА АЛИЕВА

В статье затрагивается один из самых важных и актуальных вопросов, как идеология Азербайджанства. Происхождение, формирование, в то же время история развития пути этой идеологии просматривается новшествами, которые Общенациональный лидер Гейдар Алиев привнес в нашу национальную идеологию, стали предметом научных исследований.

Seymur Şeydayev
AMEA-nın dissertantı,
Azərbaycan, Bakı

HEYDƏR ƏLİYEV SİYASƏTİNDƏ MİLLİLƏŞMƏ VƏ TÜRKLƏŞMƏ AMİLİ

Açar sözlər: milli müstəqillik, milli faktor, Heydər Əliyev siyasəti, Azərbaycan-Türkiyə münasibətləri, türk dünyası

Key words: national independence, national factor, the policy of Heydar Aliyev, Azerbaijan-Turkey ties, Turkic world

Ключевые слова: национальная независимость, национальный фактор, политика Гейдара Алиева, азербайджано-турецкие отношения, тюркский мир

AR DTX-nin Heydər Əliyev adına Akademiyası, Bakı, Azərbaycan. Milli istiqlalın ən mühüm şərti kimi milli mənlük, milli identifikasiya məsələləri həmişə mühüm yer tutur. Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı və qurucusudur. Bu dahi şəxsiyyətin siyasi-ideoloji fəaliyyəti təkcə Azərbaycanla məhdudlaşmayıb bütövlükdə türk dünyasını, ümumən dünyanı əhatə edir.

Heydər Əliyev öz fəaliyyətində Türkiyəyə, türk və müsəlman dünyasına daha geniş prizmadan yanaşaraq onları vəhdətdə görür, türk və müsəlman dünyasının birliyi və tərəqqisinə yönəlmiş siyasət yürüdü, bu məsələdə özünün mükəmməl nəzəri biliyi və nəhəng praktik fəaliyyəti ilə seçilirdi.

Müstəqilliyini bərpa etmiş Azərbaycanın ən təlatümlü dövründə ümummilliləşmə liderin 1993-cü ildə xalqın təkidli tələbi ilə hakimiyyətə qayıdışından sonra Heydər Əliyevin türk dünyasının gələcəyi ilə bağlı baxışlar sistemində müstəqil türk dövlətləri ilə əlaqələr mühüm yer tutur: türk dövlətlərinin müstəqilliyinin müdafiəsi, mövcud imkanlar çərçivəsində türk dünyasının birliyinin təmin olunması, bu birliyin narahat dünyamızda nizam yaradılması məqsədinə xidmət etməsi, Azərbaycanın iqtisadi, siyasi, ictimai problemlərinin həllində türk dünyasının imkanlarından istifadə edilməsi, türk dünyasının qüvvələrinin birləşdirilməsi və birgə hərəkətinin təmin edilməsi, türk dünyasının beynəlxalq nüfuzunun daha da gücləndirilməsi və bunun üçün müstəqil türk dövlətlərinin imkanlarından istifadə edilməsi məsələləri prioritet təşkil etmişdir.

Heydər Əliyev bu məqsədlərin həyata keçirilməsində Türkiyə Cümhuriyyətinin rolunu həmişə yüksək qiymətləndirmişdir. Ulu öndərin hakimiyyətə qayıdışından sonra Azərbaycanla Türkiyə arasında strateji tərəfdaşlıq münasibətləri əbədi və dönməz xarakter almışdır.

Tarixi-siyasi, dini, milli-mənəvi köklərə bağlı Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinin bütün sahələrdə sürətli inkişafı Mustafa Kamal Atatürkün “Azərbaycanın sevinci bizim sevincimiz, kədəri bizim kədərimizdir”, Heydər Əliyev isə “Biz bir millət, iki dövlət” tezislərinə əsaslanmışdır.

Ümummilliləşmə lider Heydər Əliyevə sülh uğrunda apardığı mübarizəyə görə beynəlxalq “Atatürk Sülh Mükafatı” təqdim olunması (1999) münasibətilə onun dediyi sözlər Atatürkün və Türkiyənin təcrübəsinin Azərbaycan üçün nə demək olduğunu çox aydın şəkildə göstərir: “Mənə böyük Atatürkün adını daşıyan Beynəlxalq Sülh Mükafatı təqdim olunubdur. Bu mənim üçün, bütün Azərbaycan xalqı üçün, müstəqil Azərbaycan dövləti üçün böyük şərəfdir. Mən bununla fəxr edirəm. Atatürkün şəxsiyyəti, onun yaratdığı Türkiyə Cümhuriyyəti mənim üçün örnəkdir. Mən buna daim sadıq qalacağam” Görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevi çox düşündürən problemlərdən biri də türk dövlətlərinin iqtisadi-mədəni yaxınlaşması, birliyi məsələləri, bu mühüm məsələlərin həyata keçirilməsi yollarının nəzəri əsaslarının işlənilib hazırlanması olmuşdur. Bu məsələlər isə Heydər Əliyevin yeni dövr türk birliyi strategiyasının yalnız bir qismini təşkil edir.

Ümummilliləşmə lider türk xalqlarının yaxınlaşması zəruriliyindən bəhs edərək demişdir: “Bizim xalqlarımız əsrlər boyu bir-birinə yaxın dost olmuşlar. Biz bir kökdənlik, biz birdilliləşmiş xalqlarıq. Bizim milli ənənələrimiz çox yaxındır, bir-birinə bənzərdir, oxşardır. Ona görə də bunlar hamısı xalqlarımızı hələ biz müstəqil olmadığımız vaxtda, ayrı-ayrı dövlətlərin əsarəti altında yaşadığımız vaxtda da bir-birimizdən ayırmayıb, bir-birimizə bağlayır, bir-birimizlə daha sıx əlaqədə saxlayır. İndi isə xalqlarımız öz müstəqilliyini əldə edəndən sonra, müstəqil dövlət kimi dünyada tanınandan sonra biz tarixi ənənələr əsasında, həmin fundamental əsaslar üzərində bundan sonra da irəliləməyə getməliyik, inkişaf etməliyik”

Görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyev türk dövlətlərinin, ümumən türk dünyasının birliyinə heç zaman sadəcə etnik köklərin ümumiliyinə əsaslanan mədəni-etnoqrafik birlik kimi baxmaqla kifayətlənməmiş, bu birliyin siyasi gerçəkliyi və perspektivlərinə xüsusi diqqət yetirmişdir.

Ədəbiyyat

1. Əliyev H. Atatürk haqqında. B., 2003.
2. Əliyev H. Müstəqilliyimiz əbədidir. IX kitab, B., 2002.
3. Əliyev H. Müstəqilliyimiz əbədidir. Türk dünyası yazıçılarının III qurultayındakı nitqi.
4. Xalqa, Vətənə, Dövlətə sdaqət. B., 1997.
5. “Xalq” qəzeti, 2009, 4 oktyabr.

NATIONALIZATION AND TURKIC FACTOR IN THE POLICY OF HEYDAR ALIYEV

In the article the importance of nationalization and turkic factor in the policy of nationwide leader Heydar Aliyev, in this context the role of Heydar Aliyev in strengthening the ties of Azerbaijan and Turkey, Azerbaijan and turkic world, Azerbaijan and Islamic world was the object of analysis. The author emphasizes that namely the strategic line connected with cadre policy pursued by nationwide leader, formed one of the important directions in the fight for national independence.

НАЦИОНАЛИЗАЦИЯ И ТЮРКСКИЙ ФАКТОР В ПОЛИТИКЕ ГЕЙДАРА АЛИЕВА

В статье важность национализации и турецкий фактор в политике общенационального лидера Гейдара Алиева, роль Гейдара Алиева в этом контексте в укреплении связей Азербайджана и Турции, Азербайджана и тюркского мира, Азербайджана и исламского мира была предметом исследования. Автор подчеркивает, что именно стратегическая линия, связанная с кадровой политикой, проводимой общенациональным лидером, сформировала одно из важных направлений в борьбе за национальную независимость.

Yasemin Yaylali

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü Erzurum, Türkiye

NİZÂMÎ-İ GENCEVÎ'NİN HAMESESİ VE YARATTIĞI ETKİ

Anahtar Kelimeler: Nizâmî-i Gencevî, Hüsrev ü Şîrîn, Leylâ vü Mecnûn, İran Edebiyatı, Türk Edebiyatı

Key words: Nizami of Ganja, “Khosrow and Shirin”, “Layla and Majnun”, Persian Literature, Turkish Literature

Ключевые слова: Низами Гянджеви, «Хосров и Ширин», «Лейла и Меджнун», персидская литература, тюркская литература

Büyük şair Nizâmî-i Gencevî meydana getirdiği *Mahzenü'l-Esrâr*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Leylâ vü Mecnûn*, *Heft Peyker* ve *İskendernâme* isimli beş mesneviden oluşan *Penc Genc* isimli eseriyle hamse türünün kurucusu kabul edilmiştir. Nizâmî-i Gencevî'nin doğum ve ölüm tarihi kesin olarak belli değildir ve hayatına dair yeterli derecede kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Hayatıyla ilgili en güvenli ve sağlam bilgiler eserlerinde kendisinin yer yer söylediği beyitlerden çıkarılmaktadır. Nizâmî-i Gencevî Azerbaycan'ın Gence şehrinde doğmuş, tüm ömrünü bu şehirde geçirmiş ve yine bu şehirde hayata gözlerini yummuştur.

İyi bir tahsil gören Nizâmî-i Gencevî şiir yanında tarih, felsefe, astronomi, musiki gibi ilimlerle de ilgilenmiştir. Büyük şairlerden Hâkânî'yle çağdaş olan Nizâmî-i Gencevî, Firdevsî ve Senâî'den etkilenmiş ve kendisi İran edebiyatı ve Türk edebiyatında birçok şairi etkilemiştir. Hükümdarlar, emirler ve devletin ileri gelenleri için şiirler yazan şair onlardan aldığı paralarla geçimini sağlamış; ancak asla bir saraya bağlı kaside şairi olmamıştır. Mütevazı bir yaşamı tercih eden Nizâmî-i Gencevî, Hazreti peygambere ve dört halifeye övgü dolu şiirler kaleme almış; yaşadığı dönemde cereyan eden mezhep kavgaları ve fikir tartışmalarının üstünde taassuptan uzak ılımlı dindar kişiliğiyle herkesin takdirini kazanmıştır. Şiirlerinde yer yer tasavvufi meselelere değinse de asla dervişlik ölçüsünde bir hayat tarzı tercih eden mutasavvıf bir şair olmamıştır.

Şiir söylemedeki gücü, yeni mazmunlar ve terkipler oluşturmadaki yeteneğiyle Nizâmî-i Gencevî tüm şairler tarafından üstat kabul edilerek övülmüş; eserlerine yazılan sayısız nazireler ve şerhler; birçok dilde yapılan çevirilerle hak ettiği itibar ve saygıyı görmüştür. Nizâmî-i Gencevî'nin en önemli eseri *Mahzenü'l-Esrâr*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Leylâ vü Mecnûn*, *Heft Peyker* ve *İskendernâme* adlı beş mesneviyi içeren hamsesidir. Nizâmî-i Gencevî hamsesinde yer alan *Mahzenü'l-Esrâr* mesnevisi diğer üç mesnevisinden şeklen farklılık

göstermektedir. Zira bu eser ne bir aşk hikâyesinden ne de bir hükümdarın dünyayı ele geçirmesinden bahsetmez. *Mahzenü'l-Esrâr* mesnevisi Nizâmî-i Gencevî'nin dinî, ahlakî ve tasavvufî konulara yer verdiği bir eserdir. Eser her birine makale adı verilen yirmi bölümden meydana gelmektedir.

Nizâmî-i Gencevî *Hüsrev ü Şîrîn* mesnevisinde Sâsânî hükümdarı Hüsrev Pervîz ile Ermeni prensesi Şîrîn'in aşk hikâyesine yer vermiştir. Nizâmî-i Gencevî Arap orjinli bir aşk hikâyesinden esinlendiği *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisinde de Mecnûn'un hüznünlü aşkıma dile getirmiştir. Nizâmî-i Gencevî'nin *Heft Peyker* adlı mesnevisi ise Behrâm-ı Gûr'un av eğlenceleri ve yedi eşi ve bu eşlerinin anlattığı hikâyeleri içermektedir. *İskendernâme* isimli mesnevide de İskender'in soyu, fetihleri ve karanlıklar ülkesine yolculuğu işlenmektedir. Gerek İran edebiyatında gerekse Türk edebiyatında Nizâmî-i Gencevî'nin bu beş mesneviden oluşan hamsesine sayısız nazireler yazılmış ve bu eser birçok dile çevrilmiştir. Söz konusu çalışmada Nizâmî-i Gencevî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verildikten sonra bu değerli eserinin İran ve Türk edebiyatındaki yansımaları ve önemine değinilecektir.

Nizâmî-i Gencevî, *Penc Genc* eserini içeren *Mahzenü'l-Esrâr*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Leylâ vü Mecnûn*, *Heft Peyker* ve *İskendernâme* adlı beş mesnevisiyle hamse türünün kurucusu kabul edilmiş; bu beş mesnevisinde söz söylemede ve edebi sanatları kullanmada göstermiş olduğu ustalık ve anlatımındaki mükemmellik sayesinde kendinden sonra gerek İran gerek Türk edebiyatında şairlerce beğenilmiş ve söz konusu hamsesine sayısız nazireler yazılmıştır. Ayrıca hamsesi birçok dile çevrilmiş; sayısız araştırma ve incelemeye konu olmuştur.

Kaynakça

1. 'Ali Şîr Nevâî. (1363 hş). *Mecâlisu'n-nefâyis* (nşr. 'Alî Asgar-i Hikmet). Tahran.
2. Alpay. G. (1970). "Ali Şîr Nevaî'nin Ferhâd ü Şîrîn Mesnevîsi Üzerindeki Etkiler", *Türk Dili Araştırma Yıllığı-Belleten*. Ankara. s.155-167.
3. Bîgdilî, Â. (1337 hş). *Âteşkede-i Âzer*, Tahran.
4. Browne, E. G. (1956). *A Literary History of Persia*. Cabridge.
5. Destgirdî. V. (1384 hş). *Külliyât-ı Nizâmî-i Gencevî*. Tahran.
6. Devletşâh-ı Semekandî. (1382 hş) *Tezkiretu'ş-şu'arâ* (tsh. E.G. Browne). Tahran.
7. Erkal. M. (1999). "Hüsrev ve Şîrîn", *DİA*. XIX, s. 53-55.
8. Fahrzammânî. A. (1340 hş). *Tezkire-yi Meyhâne* (tsh. Ahmed Gulçîn-i Me'ânî). Tahran.
9. Fâzlı, K. (1385 hş). *Gençâ-yi Genceî*. Tahran.
10. Hidâyet, R. K. (1339). *Mecmâu'l-fusehâ* (tsh. Muzâhir-i Musaffâ). Tahran.
11. Gencevî, N. (1344 hş). *Mahzenü'l-esrâr* (tsh. Hüseyin Pejmân Bahtiyârî). Tahran.
12. Gencevî, N. (1345). *Şerefnâme* (tsh. Hüseyin Pejmân Bahtiyârî). Tahran.
13. Gencevî, N. (1347 hş). *Leylâ vü Mecnûn* (tsh. Hüseyin Pejmân Bahtiyârî). Tahran.
14. Gencevî, N. (1353 hş). *Dâstân-i Hüsrev ü Şîrîn*. (tsh. Abdul Muhammed Âyetî) .Tahran.
15. Kanar, M. (2007). "Nizâmî-i Gencevî", *DİA*. XXXII, s. 183-185.
16. Nu'mânî, Ş. (1335 hş). *Şi'ru'l-Acem* (trc. Seyyid Muhammed Takî Fahr Dâî-yi Gîlânî). Tahran.
17. Pala, İ. (2003). "Leylâ ve Mecnûn", *DİA*. XXVII, s. 160.
18. Râzî, E. A. (1389 hş). *Heft İklim* (tsh. Muhammed Rızâ Tâhirî). Tahran.
19. Resulzade, M. E. (1951). *Nizami*. Ankara.
20. Safâ, Z. (1386 hş). *Târîh-i Edebiyât der İrân*. Tahran.
21. Terbiyet, M. A. (1377 hş). *Dânişmendân-i Azerbâycân*. Tahran
22. Yazıcı, T. (2003). "Leylâ ve Mecnûn", *DİA*. XXVII, s. 160-161.

KHAMSE OF NİDHAMÎ-İ GANJAVİ AND ITS INFLUENCE

Nizami of Ganja, one of the greatest poets, has been considered the founder of "Khamse" thanks to his works titled as "*Makhzanu'l-Asrar*", "*Khosrow and Shirin*", "*Layla and Majnun*", "*Haft Paykar*" and "*Iskandar-nama*" which are all called the "*Panj Ganj*".

The exact birth and death dates of Nizami of Ganja are not known and there is not enough information found in the sources about his life. The most reliable and solid information about his life can be found in his own couplets which are included in his works.

Though he touched upon elements of Sufism in his poetry, he had never thought of becoming a mystic poet preferring a life style of a dervish. His power was in telling poems and his skills were in forming new compositions. Nizami of Ganja was born in Ganja, a city of Azerbaijan, spent all his life in this city and died there.

ПРОИЗВЕДЕНИЕ НИЗАМИ ГЯНДЖЕВИ «ХАМСЕ» И ЕГО ВЛИЯНИЕ

Один из величайших поэтов Низами Гянджеви, - является автором «Хамсе», работам под названием: «Сокровищница тайн», «Хосров и Ширин», «Лейли и Меджнун», «Семь красавиц», «Искандер-наме», которые также называют «Пандж-Гандж».

Точные даты рождения и смерти Низами Гянджеви неизвестны, а в источниках не имеется достаточно информации. Наиболее достоверную и основательную информацию о его жизни можно найти в его собственных стихах, которые включены в его произведения. Несмотря на то, что в своих стихах он затрагивал элементы суфизма, он никогда не думал становиться мистическим поэтом, предпочитая стиль жизни дервиша. Его талант проявлялся в способности создавать стихи и навыках создания новых композиций.

Низами Гянджеви родился в Гяндже, Азербайджан, где и прожил всю свою жизнь.

Юсифова Матанат Ризван

Кулузаде Тарана Насими

*Азербайджанский Университет Языков,
Мингечевирский Государственный Университет,
Азербайджанская Республика, Баку*

РОЛЬ ГЕЙДАРА АЛИЕВА В РАЗВИТИИ АЗЕРБАЙДЖАНО-УЗБЕКСКИХ ОТНОШЕНИЙ

Ключевые слова: *Азербайджан, Гейдар Алиев, Азербайджано - Узбекские отношения, турецкий мир, дружба, сотрудничество*

Açar sözlər: *Azərbaycan, Heydər Əliyev, Azərbaycan Özbəkistan əlaqələri, Türk dünyası, dostluq, əməkdaşlıq*

Key words: *Azerbaijan, Heydar Aliyev, Azerbaijan-Uzbek relations, Turkish world, friendship, cooperation*

Азербайджан – страна, которая выделяется среди других стран мира своими древними традициями государственности. За весь период существования Азербайджан поддерживал военно-политические, экономические и культурные отношения со многими государствами и народами. Надо отметить, что эти отношения по различным историческим и географическим особенностям повлияли на национальное развитие Азербайджана.

18 октября 1991 года азербайджанский народ восстановил свою государственную независимость. После развала СССР тюркские республики, входящие в состав СССР, стали субъектами международного права. Азербайджанская Республика начала принимать меры для создания отношений с этими государствами. Но существовали некоторые проблемы в создании и развитии этих отношений. В 1992-93 годах в среднеазиатских республиках во главе государства стояли коммунистические лидеры. Правительство Азербайджана основывалось на этот фактор, что привело к ухудшению двустороннего сотрудничества. Проводилась несбалансированная политика. В таких условиях и под воздействием некоторых других факторов на международной арене уменьшалось доверие к нашей республике. Судьба азербайджанской государственности, которая переживала социально-политический и экономический кризис, была под угрозой.

Установление мира и стабильности на международном и региональном уровне – это основной приоритет Азербайджанской внешней политики. Курс на всестороннее развитие взаимовыгодных отношений со всеми мировыми государствами, в том числе и с тюркоязычными, был внедрён во внешнюю политику независимого Азербайджана именно общенациональным лидером Гейдаром Алиевым.

В первые годы независимости любая попытка Азербайджана сблизиться с тюркскими государствами сопровождалась обвинениями в пантюркизме, туранизме и великом тюркском национализме. В связи с этим, внешняя политика Азербайджана в какой-то мере зависела от желаний других государств мира, которые были заинтересованы в этом регионе. Но, несмотря на это, на данном этапе отношения Азербайджана с тюркскими государствами определились как приоритетные направления внешней политики Азербайджанской Республики. В результате чего связи с тюркскими государствами создавались « в соответствии с международными правовыми нормами, на основе взаимного и полезного сотрудничества, наряду с другими мировыми государствами » (Конституция Азербайджанской Республики 2005, стр. 7).

Дружелюбные международные отношения с этими государствами повлияли не только на международное положение Азербайджанской Республики, но и на развитие стабильной внутренней социально-политической, экономической и культурной жизни. С начала 1994 года был достигнут коренной переворот во взаимоотношениях с тюркскими государствами именно благодаря удачной и продолжительной международной политической деятельности Гейдара Алиева (Роль Гейдара Алиева в развитии многостороннего сотрудничества с тюркскими государствами // Казахский Национальный Педагогический Университет имени Абая. Дискуссионные проблемы истории Казахстана 2012, с. 75-78).

Азербайджанский народ нуждался в опытном, авторитетном политическом деятеле, которым был общенациональный лидер Гейдар Алиев. Он положил конец политическому хаосу. Именно в результате его напряженной политической деятельности, непоколебимости и политической дальновидности кризис был урегулирован, во внутренней политике была достигнута стабильность. Была сформулирована внешнеполитическая стратегия, одним из направлений которой стали многостороннее сотрудничество с тюркскими государствами. Был положен конец ранее существовавшим недружелюбным отношениям со среднеазиатскими государствами. Внешнеполитический курс Азербайджана была направлена на нормализацию взаимного сотрудничества.

Отношения между Узбекистаном и Азербайджаном в годы независимости пережили серьезный кризис. Так, в 1992-93 гг. руководство Азербайджана проводило в отношении Узбекистана неправильную и непродуманную политику, в результате которой двусторонние отношения были полностью нарушены, а затем дипломатические отношения совсем прекратились.

Только после возвращения Гейдара Алиева в политическую власть Азербайджана отношения с Узбекистаном, претендующим на лидерство в регионе Центральной Азии, восстановились и начали развиваться политические, экономические и культурные связи. 2 октября 1995 года между Азербайджаном и Узбекистаном были установлены дипломатические отношения.

Созданная по инициативе Гейдара Алиева 12 июля 1993 года в городе Алматы организация «ТЮРКСОЙ» за весь этот период в своих рядах объединяет всех тюркских государств мира. В работе ТЮРКСОЙ Азербайджан придает особое значение пропаганде и агитации Азербайджанских литературных классиков и деятелей культуры и прилагает все усилия для развития этой организации. Позиция ТЮРКСОЙ в построении и развитии обширных культурных связей с тюркскими государствами имеет большое значение. Тюркоязычные страны должны тесно сотрудничать и демонстрировать свое единство. Как подчеркивал президент Азербайджана Ильхам Алиев - «Нас объединяет наша история – наши народы веками жили и творили вместе, – наши традиции, наша культура, язык, корни, этническая принадлежность. Это – прочная основа для дальнейшего развития».

Под руководством президента Ильхама Алиева Азербайджан успешно продолжает развивать тесные связи во всех сферах между тюркоязычными государствами, в том числе и с Узбекистаном.

Литература

1. Azərbaycanın Özbəkistan ilə münasibətlərinin yenidən qurulmasında və inkişafında Heydər Əliyevin rolu // Gəncə Dövlət Universiteti. Elmi Xəbərlər. Fundamental, humanitar və təbiət elmlər seriyası. Gəncə, 2012, № 3, s. 114-119.
2. Azərbaycanın türkdilli dövlətlərlə münasibətlərinin inkişafında Heydər Əliyevin rolu (ümumi baxış) // Bakı Slavyan Universiteti. Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri. Ali məktəblərarası elmi məqalələr məcmuəsi. Bakı, 2005, № 5, s.192-194.
3. Heydər Əliyev və türkdilli dövlətlərin TÜRKSÖY çərçivəsində əməkdaşlığı // Bakı Slavyan Universiteti. Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri. Ali məktəblərarası elmi məqalələr məcmuəsi. Bakı, 2006, № 2, s.232-237.
4. Конституция Азербайджанской Республики. Баку, 2005, стр. 7
5. Роль Гейдара Алиева в возобновлении взаимоотношений между Азербайджаном и тюрко-язычными государствами Средней Азии (1993-2003 гг). // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. Журнал научных публикаций. Москва, 2009, № 6, с.68-70.
6. Роль Гейдара Алиева в развитии многостороннего сотрудничества с тюркскими государствами // Казахский Национальный Педагогический Университет имени Абая. Дискуссионные проблемы истории Казахстана. Серия «Исторические и социально-политические науки». Алматы. 2012, № 3 (34), с. 75-78.
7. Ruintən S. Dövlət başçılarının zirvə toplantıları türk dövlətləri arasında siyasi əlaqələrin forması kimi. – “Tarix və onun problemləri” jurnalı. Bakı, 2000, № 3-4, s. 141.
8. Саядов С. А. Национальная политика КПСС и дружба народов. Баку, 1969.

HEYDAR ALIYEV'S ROLE IN DEVELOPING OF AZERBAIJANI-UZBEKISTAN RELATIONS

This summary is about international relations with the Turkic states, including with Uzbekistan. The author examines the situation of the Turkic republics after the collapse of the USSR and pays attention to the main priority of Azerbaijan's foreign policy, i.e. the establishment of peace and stability at the international and regional level, which was introduced into the foreign policy by the national leader Heydar Aliyev.

Also, the relations between Uzbekistan and Azerbaijan in the socio-political, economic and cultural spheres from 1993 till nowadays, are the subject of the article.

The activity of the TURKSÖY organization, which was created on the initiative of Heydar Aliyev on July 12, 1993 in Almaty, is feature prominently in the article.

At the end of the article the role of Azerbaijani President Ilham Aliyev in the successful development of close relations in all spheres with Uzbekistan is described.

AZƏRBAYCAN-ÖZBƏKİSTAN MÜNASİBƏTLƏRİNİN İNKİŞAFINDA HEYDƏR ƏLİYEVİN ROLU

Məqalədə türk dövlətləri ilə, o cümlədən Özbəkistanla beynəlxalq münasibətlərə diqqət yetirilir. Müəllif SSRİ dağılıdıqdan sonra türk dövlətlərinin vəziyyətini tədqiq edir və Azərbaycanın xarici siyasətinin əsas prioritetini, yəni beynəlxalq və regional səviyyədə sülh və əminamanlığın bərqərar olunmasını xüsusi nəzərə çarpdırır ki, bu da məhz ümummilli lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü olmuşdur.

Məqalənin sonunda Özbəkistanla bütün sahələrdə sıx əlaqələrin uğurla inkişaf etməsində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin rolu xüsusi vurğulanır.

Xanlarova Lamiyə Saday qızı
*Azərbaycan Respublikasının
Dövlət Təklükəsizliyi Xidmətinin
Heydər Əliyev adına akademiyası,
Azərbaycan, Bakı*

HEYDƏR ƏLİYEVİN DÖVLƏTÇİLİK TƏLİMİNDƏ DİL KONSEPSİYASI

Açar sözlər: Heydər Əliyev, dil konsepsiyası, Azərbaycan dili, dil mənzərəsi, dövlət sənədləri

Key words: Heydar Aliyev, language conception, Azerbaijan language, language view, state documents

Ключевые слова: Гейдар Алиев, языковая концепция, Азербайджанский язык, языковая картина, государственные документы

Görkəmli dövlət xadimi, dünya şöhrətli siyasətçi, ulu öndər Heydər Əliyevin dövlətçilik təlimində əsas yer tutan problemlərdən biri dil məsələsidir. Onun dövlətçilik strategiyasında dil sadəcə adi bir məsələ deyil, onun milli dil - ana dilimiz haqqındakı fikirləri, fəlsəfi görüşləri və işləyib hazırladığı siyasət ayrıca bir konsepsiya təşkil edir. Bu müdrik konsepsiya öz mütərəqqi məzmunu, uzaqgörənliyi və demokratizmi ilə seçilir və müasir Azərbaycanda davam edən dil quruculuğu prosesi də bu möhkəm bünövrə üzərində qurulmuşdur.

Heydər Əliyevin bir dövlət rəhbəri kimi Azərbaycanda aparmış olduğu dil siyasəti elmi-nəzəri baxımdan yalnız Azərbaycan miqyasında əhəmiyyətli olması ilə məhdudlaşmır, eyni zamanda, dünya miqyasına çıxmaqla, ümumiyyətlə, dil quruculuğunun həmişə aktual olan problemlərinin həlli üçün əsaslı prinsiplər təqdim edir. Bu prinsiplər həm də ona görə əhəmiyyətlidir ki, Azərbaycanın, yəni müstəqillik uğrunda yüz illər boyu mübarizə aparan və qalib gələn bir xalqın nümunəsində və ya təcrübəsində uğurla həyata keçirilib. Bu mənada, onun dil siyasətinin əsas tərkib hissəsi olan dil və millət konsepsiyası dilin milli, ictimai-siyasi və mədəni mexanizmini dəqiqləşdirməyə və təkmilləşdirməyə yönəlmişdir. H.Əliyevin dil və millət konsepsiyasında diqqəti çəkən üç əsas məqam var: a) dil və millət; b) dil və milli mənlilik; c) dil və milli ərazi [Xudiyev N.,1997, 23].

1977-ci ildə Azərbaycan SSR-nin yeni konstitusiyaya layihəsi hazırlanarkən buraya dövlət dili haqqında maddənin daxil edilməsinə qarşı Moskvanın güclü müqaviməti H.Əliyevi bu məsələdə ehtiyatlı, “incə” davranmış, onun qətiyyəti və əzmkarlığı nəticəsində 1978-ci il konstitusiyasının 73-cü maddəsində Azərbaycan SSR-nin dövlət dilinin Azərbaycan dili olması öz təsdiqini tapmışdır.

Dövlət müstəqilliyinin bərpasından sonra ölkənin bütün sahələrində yaranan kaos ana dilimizin də dövlət müstəvisində mövqeyinin düzgün tənzimlənməsinə gətirib çıxarmışdı. Bu barədə verilən qərarlar, aparılan müzakirələr qışqırıqlarla, emosiyalarla, subyektiv yanaşmalarla məhdudlaşdı. Bu dövrdə diqqəti çəkən ən aktual və tələyüklü problem konstitusiyada aktında əksini tapacaq dövlət dilinin adı məsələsi idi. H.Əliyevin rəhbərliyi ilə aparılan bütün gərgin müzakirələr nəticəsində verilən düzgün qərara əsasən, 1995-ci ildə qəbul olunmuş Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 21-ci maddəsində dövlət dilinin adı “Azərbaycan dili” kimi qeyd edilmişdir [Əliyev V, 2003, 25].

H.Əliyevin apardığı və memarı olduğu dil siyasətinin bir əsas istiqamətini də Azərbaycanda yaşayan milli azlıqların dillərinin qorunması, bu siyasət zəminində etnik münasibətlərin formalaşması və Azərbaycan dilinin ümumənşiyət vasitəsi kimi sabitləşməsi məsələləri təşkil edir. Ümumiillik lider H.Əliyev daima ölkəmizdə yaşayan milli azlıqların – etnik qrupların dillərinə, mədəniyyətlərinə, adət-ənənələrinə, dini etiqadlarına diqqət göstərmiş, və onlardan dövlət qayğısını əsirgəməmişdir.

H.Əliyevin dil siyasətinin üç əsas prinsipi var: a) Bu siyasət hər şeydən öncə demokratiklik prinsipinə əsaslanır; b) H.Əliyev dil siyasətinin əsaslandığı prinsiplərdən biri də dəqiqlik, uzaqgörənlikdir. Bu

uzaqgörənlik, müdriklik məntiqə əsaslanır; c) H.Əliyev dil siyasətinin əsaslandığı prinsiplərdən biri də dillə bağlı bütün məsələlərə münasibətdə obyektivlikdir.

Heydər Əliyevin dil haqqında verdiyi qanunlar və fərmanlar də onun dil siyasətində aparıcı olub dilin siyasi arenada xalq arasında möhkəmlənməsinə, inkişafına təminat vermişdir. 2001-ci il iyunun 18-də ümummilli liderimiz “Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında”, həmin il avqustun 9-da “Azərbaycan əlifbası və Azərbaycan dili gününün təsis edilməsi haqqında” fərmanlar imzalamış, 2003-cü il yanvar ayının 2-dəki digər fərmanı ilə “Azərbaycan Respublikasının Dövlət dili haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu” qüvvəyə minmişdir [Azərbaycanın dövlət dili haqqında qərarlar, fərmanlar və qanunlar // <https://az.wikisource.org>].

Ədəbiyyat

1. Cəfərov N. Heydər Əliyev və Azərbaycan dili. “Azərbaycan müəllimi” qəzeti, 18 aprel 2008, № 14, səh.4
2. Əliyev V. Heydər Əliyevin dil siyasəti. Bakı: Nurlan, 2003
3. Xudiyev N. Heydər Əliyev və Azərbaycan dili. Bakı: Təhsil, 1997
4. Sadıqlı A. Heydər Əliyev və Azərbaycan dili. Bakı: Mütərcim, 2011
5. Azərbaycanın dövlət dili haqqında qərarlar, fərmanlar və qanunlar // <https://az.wikisource.org>

LANGUAGE CONCEPTION IN HEYDAR ALIYEV'S STATEHOOD EDUCATION

As the state leader, Heydar Aliyev's language policy carried out in Azerbaijan is not restricted by its scientifically-theoretical point of view only in the scale of Azerbaijan, at the same time in the global context and it provides fundamental principles for solving actual problems of language construction. These principles are also important because they have been realized successfully in the example and experience of the victorious nation which has been struggling for its independence for hundreds of years.

ЯЗЫКОВАЯ КОНЦЕПЦИЯ ГЕЙДАРА АЛИЕВА В ГОСУДАРСТВЕННОМ УЧЕНИИ

Языковая политика проводимая Гейдаром Алиевым как глава государства Азербайджана с научно-теоретической точки зрения не ограничивается лишь масштабом Азербайджана, но и одновременно выходя на мировой масштаб, в общем представляет основательные принципы для вечно актуальных проблем языка. Эти принципы значимы еще и тем что они были успешно реализованы на примере и практике Азербайджана как страны столетиями борющийся за свою независимость и в итоге одержавшей победу.

Prof. Dr. Hüseyin Yurttaş

*Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Sanat Tarihi Bölümü*

TÜRK MEZAR ANITLARI İÇERİSİNDE NAHÇIVAN MEZAR YAPILARI

Anahtar Kelimeler: *abide, türbe mimarisi, mezar, inşa edilmek*

Ключевые слова: *памятник, архитектура гробниц, захоронения*

Key words: *monument, tomb architecture, grave, to be constructed*

Konuya ulu önder Haydar Aliyev'in şu sözləriylə başlamak istiyorum: “Nahçıvan eski bir coğrafiyadır... Arkeoloji buluntuların incelenmesine görə, Azərbaycan'ın en eski yerləşim yerlerinden biri Nahçıvan'dır... Nahçıvan'ın muhteşəm və zengin bir tarixi vardır. Bu tarixin dünya mədəniyyətinə və insanlıq mədəniyyətinə əmsalsiz katkıları olmuşdur (Hacali Necefoğlu, “Nahçıvan Abideleri”, Tarixi və Çağdaş Nahçıvan, İstanbul, 2016, 42).

Özəlliklə Türk mimarisi açısından Nahçıvan'ın yeri tartışılmaz bir konudur. İslam dünyasında Türkler tərəfindən yaygınlaşdırılan bir yapı tipi olan türbe mimarisi, Türklerin ulaştığı hər noktada görülmesi açısından önəmlidir. Mezar anıtları türbe, kümbet, meşet, makbere, medfen, ravza gibi isimlerle de anılmaktadır. Bu isimlerin kubbeli veya külahlı hər mezar anıtı için kullanıldığını görmekteyiz.

Hız. Peygamberden sonra bazı mezarlar üzerine kubbe yapıldığı bilinmektedir. İmam Şafi (Ö. 819) “El-Üm” adlı eserinde bazı valilerin bu kubbeleri yıktıklarını belirtir (Hakkı Önkal, Anadolu Selçuklu Türbeleri, Ankara, 2015, 14). İslam dünyasında ilk türbe Halife Muntasır (Ö.862) adına yaptırılan ve iç içe iki sekizgenden oluşan Kubbetü's Süleybiye'dir (Önkal, 14).

Türkler ölüleri toprağa vermenin yanı sıra tahnit ederek kurgan denilen mezar odalarına da gömüyorlardı. Pazırık, Noin-Ula gibi kurganlardan çıkanlar, Türklerin mezar geleneğinin ilk örneklerini oluşturması açısından önemlidir. Çin kaynakları Göktürkler'in yazın ölenleri sonbaharda, kışın ölenleri de ilkbaharda toprağa verdiklerini belirtmektedir (Önkal, 14-15.).

Orta Asya'da kurganlarla başlayan ölen kişi için mekân oluşturma isteği zaman içerisinde anıtsal yapıların inşa edilmesiyle günümüze kadar gelmiş ve bu inşai faaliyet hâlâ devam etmektedir. Günümüze ulaşan en eski Türk mezar anıtı Samanoğullarından kalma İsmail Samani Türbesi'dir (10. yüzyıl). Kare planlı ve kubbeli bu yapının dört yüze açılan kemerli açıklıklarının varlığı, daha sonra Karahanlı döneminde inşa edilecek kare planlı türbelerin de bir bakıma erken örneğini oluşturur. Tim Arap Ata Türbesi (978), Özkent Türbeleri I. II. III.(11. 12 yüzyıl), Şah Fazıl Türbesi (12. yüzyıl) gibi..

Özellikle Büyük Selçuklu Dönemi mezar anıtları plan ve süsleriyle, daha sonra inşa edilecek türbe ve kümbetlerde çok tercih edilen bir plan tipi ortaya koymuşlardır. Çokgen gövdeli yapılar (sekizgen, ongen, onikigen) görsellik açısından daha etkili bir görüntü ortaya koymaktadır. Çokgen gövdelilerin yanında silindirik ve az da olsa dilimli gövdeli türbeler de inşa edilmiştir. Bu dönem içerisinde inşa edilen üç mezar anıtı vardır ki, plan kuruluşu ve tuğla süslemeleriyle pek çok mezar yapısını etkilemiştir. Bunlardan ilki Harrekan I. ve II. kümbetleridir. 1067-68 tarihli I. Harrekan Kümbetinde sekizgen plan, köşelere yerleştirilen kuleler ve çift cidarlı kubbesinin yanı sıra yirmiyi aşkın farklı geometrik motifli yüzey süslemeleri ile dikkat çekicidir . Ayrıca her zaman karşımıza çıkmayan hayat ağaçlı kuş figürlü kalem işi süslemesi yapı içerisinde farklı bir görüntü katar.

II. Harrekan Kümbeti (1092-93) birinci ile aynı planı göstermekle beraber geometrik motiflerdeki zenginlik bakımından daha bir gelişmişlik sergiler (<http://okuryazarim.com/harrekan-kumbetleri/>). Elli farklı geometrik motifin kullanılmış olmasıyla neredeyse bu türün bezeme repertuarı niteliğindedir. Üçüncü örnek ise Demavend Kümbetidir (11. yüzyıl). Yüzeylerindeki plastik etkiyi çok iyi bir şekilde veren tuğla süslemeleri kendinden sonraki yapılara örnek olmuştur .

Nahçıvan'da inşa edilen mezar yapıları ile Anadolu'da inşa edilen mezar yapıları tarihsel olarak birbirine yakınlık göstermektedir. Ancak yapı malzemesi olarak farklılıklar göze çarpmaktadır.

Anadolu'nun en eski mezar anıtlarından biri Erzurum Emir Saltuk Kümbetidir (12. yüzyılın ilk yarısı). Plan açısından sekizgen bir yapı olsa da mimari elemanlarıyla farklılık gösterir. Türk mimarisine uygun olmayan bu elemanlar bu yapının dışında bir daha bir arada kullanılmamıştır.

Anadolu'daki mezar anıtlarının çoğunluğu taş malzeme ile inşa edilmiştir. Sayıları birkaç taneyi geçmeyen tuğla malzemeli olanları da Nahçıvan ve Meraga mezar anıtlarıyla benzerlik gösterir. Bu da göstermektedir ki yapıların inşasında sürekli bir usta, malzeme ve bezeme alışverişi olmuştur.

Kaynakça

1. Alakbarlı, Aziz, Monuments of the Western Azerbaijan, Bakü, 2006.
2. Aslanapa, Oktay, Kırım ve Kuzey Azerbaycan'da Türk Eserleri, İstanbul, 1979.
3. Denkbalbant, Aysel, Osmanlı Öncesi Türk Mimarisinde Çifte Minareli Cephelerin Gelişimi (Anadolu, İran, Azerbaycan, Hindistan), İst. Üniv. Y. L. Tezi (Yayınlanmamış) İstanbul, 2010.
4. Kaçın, Bülent, Selçuklu Hatunları, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2017.
5. Kürkcüoğlu, Erol, Nahçıvan Tarihi (V. XV. Yüzyıllar), Erzurum 2007.
6. Memmedov, Hudu, Emirarslanov, İmameddin, Necefoğlu, Hacali, Aydın Mürseliyev, Nahçıvanın Yaddaşı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1996.
7. Nahçıvan Abideleri Ansiklopedisi, Nahçıvan, 2008.
8. Nahçıvan Ansiklopedisi, Bakü, 2002.
9. Nahçıvan: Türk-İslam Medeniyeti Abideleri, Nahçıvan 2017.
10. Necefoğlu, Hacali, "Nahçıvan Abideleri", Tarihi ve Çağdaş Nahçıvan, İstanbul, 2016.
11. Önkal, Hakkı, Anadolu Selçuklu Türbeleri, Ankara, 2015.
12. Safarlı, Hacıfahreddin, Nahçıvan Türk-İslam Medeniyeti Abideleri, Nahçıvan, 2017.
13. Salamzade, A.B., Mamed-zade, K.M, Azerbaijan Architectural Monuments of the Nakhichevan School, Bakü 1985.
14. Tarihi ve Çağdaş Nahçıvan, Araz Yayıncılık, İstanbul 2016.
15. Top, Mehmet, "Selçuklularda Kümbet Geleneği ve Ahlat Kümbetleri", II. Uluslararası Ahlat-Avrasya Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu, Bitlis 2013, 202-2017.
16. Tuncer, Orhan Cezmi, Anadolu Kümbetleri I, Ankara 1986.
17. Yazar, Turgay, Nahçıvan'da Türk Mimarisi (Başlangıcından 19. Yüzyılın Sonuna Kadar), Ankara, 2007.

THE NAKHCHIVANI TOMBS AMONG THE TURKISH TOMB MONUMENTS

The importance, history, names and features of tomb architecture under different Turkish reign was observed in this thesis.

Especially the tombs of The Great Selchuklu state were famous for their well-planning and decoration. As well as well-planning and decoration the Turks gravery rules were also very interesting. The dead bodies were buried in the next season.

One of the famous tombs in Anatolia is Erzurum Emir Seltuk tomb. It differs from others for its eight angle architectural structure. The tombs in Nakhchivan look like Anatolian tombs in many spheres, but differs in a few spheres.

НАХЧИВАНСКИЕ ГРОБНИЦЫ СРЕДИ ТЮРКСКИХ ГРОБНИЦ-МОНУМЕНТОВ

В данном тезисе рассматривается значение, история, названия и особенности архитектуры гробниц, возведённых в различных тюркских государствах.

Гробницы государства Великих Сельджуков были известны благодаря их планировке и украшению. Также интересны подходы к погребению и украшению тюркских гробниц. Усопшие хоронились в последующих сезонах.

Одна из знаменитых гробниц в Анатолии - могила Эмира Эрзурума - Селтука. Она отличается от других своей восьмиугольной архитектурной формой. Гробницы в Нахчыване во многих отношениях выглядят как анатолийские гробницы, хотя и отличаются в некоторых аспектах.

s.ü.f.d. Həmidov Samir Sabir
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Azərbaycan Respublikası, Bakı şəhəri

HEYDƏR ƏLİYEVİN SÜLH DİPLOMATİYASININ BEYNƏLXALQ ƏHƏMİYYƏTİ (*Ermənistan Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi kontekstində*)

Açar sözlər: Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, prinsiplər müharibəsi, ATƏT, ərazi bütövlüyü

Keywords: Nagorno Garabagh conflict, Close Circle, Fight of Principles, OSCE, territorial integrity

Ключевые слова: Нагорно-Карабахский конфликт, замкнутый круг, война принципов, ОБСЕ, территориальная целостность

1994-cü ildə atəşkəs haqqında razılaşma əldə edildikdən sonra münaqişənin sülh yolu ilə tənzimlənməsi prosesi başladı. Bu proses Ermənistanla birbaşa və Minsk qrupu vasitəsilə danışıqların aparılmasını, beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində problemin müzakirəyə çıxarılmasını, obyektiv qətnamələrin, qərarların qəbul edilməsini və digər vasitələri ehtiva edir. Problemin sülh yolu ilə tənzimlənməsi prosesi bir neçə mərhələdən keçmişdir. Lakin qeyd etmək vacibdir ki, bu mərhələlər ardıcıl, keyfiyyət dəyişikliklərini nəzərdə tutan vahid bir inkişaf zəncirinin həlqələri olmamış, ziddiyyətli, nisbətən pərakəndə və ziq zaqvari xarakter daşmışdır.

1994-cü ildə Budapeştdə qəbul edilən qərarlardan sonra Minsk qrupunun həmsədrlər institutunun yaradılması, ATƏT-in sülhməramlı qüvvələrinin yaradılması haqqında razılaşmanın əldə edilməsindən və s., gözlənilən sülh prosesinin intensivləşəcəyi idi. Lakin, 1994-cü ildən - 1996-cı ilə qədər Minsk qrupu münaqişənin sülh yolu ilə tənzimlənməsini nəzərdə tutan heç bir konkret təklif irəli sürməmişdir.

1996-cı ildə, Lissabon zirvə görüşündə Azərbaycan Respublikasının prezidenti H.Əliyev mövcud durğunluğu aradan qaldırmaq üçün diplomatiya tarixində analoqu olmayan siyasi fəallıq və diplomatik cəsarət nümayiş etdirdi.

Azərbaycan prezidenti H. Əliyev Lissabon zirvə görüşünün yekun sənədinə daxil edilən Ermənistan və Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə dair müddəaya Ermənistan tərəfindən qoyulan vetoya cavab olaraq zirvə görüşünün yekun sənədinə bütünlüklə veto qoydu. Üç gün ərzində içərisində BMT TŞ-nin dörd daimi üzvünün də olduğu, əlindən artıq dövlətin müzakirə edib razılaşdırdığı sənədə kiçik bir dövlət- Azərbaycan tərəfindən veto qoyulması diplomatiya tarixində nadir hadisə olmaqla bərabər, hüquqi müstəvidə də olsa, aşkar güc nümayişi idi. Bu veto Azərbaycan üçün ciddi mənfi nəticələrə səbəb ola bilərdi.

Çoxsaylı gərgin müzakirələrin yekununda əldə edilən kompromisə görə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə tənzimlənməsinin prinsipləri qəbul edildi. Bu prinsiplər yekun sənədin mətninə bilavasitə daxil edilməsədə, fəaliyyətdə olan sədrin bəyannaməsi kimi bütün iştirakçı dövlətlər tərəfindən imzalanaraq zirvə görüşünün sənədləri sırasına daxil edildi. Həmin prinsiplər bunlardır (Statement of the OSCE Chairman-in-office // [www. http://www.ena.lu/](http://www.ena.lu/)):

- Ermənistanın və Azərbaycanın ərazi bütövlüyü;
- Dağlıq Qarabağa Azərbaycan daxilində ən yüksək özünüidarəetmə statusunun verilməsi;
- Dağlıq Qarabağın bütün əhalisinin təhlükəsizliyinə təminat.

Bu prinsiplərin tarixi əhəmiyyətini bir sıra amillərlə izah etmək olar. İlk növbədə, tənzimlənmə prosesinin ilkin mərhələsində bu qədər aydın, dürüst və konkret prinsiplərin qəbul edilməsi böyük nailiyyət idi.

Lissabonda göstərilən sərt mövqe, ölkə daxilində təcridən siyasi, sosial, iqtisadi sabitliyin yaranması, habelə Yuqoslaviyada mübahisələrin hərbi yolla həllinə göstərilən cəhdlər həmsədr ölkələrdə Azərbaycanın da eyni yolla gedəcəyinə dair şübhələri artırdı və nəticədə siyasi səylərin artırılmasını şərtləndirdi. Təsadüfi deyildir ki, 1996 - cı ildən sonra Minsk qrupunun yeni həmsədrləri formalaşdı və həmsədrlərin sayı ikidən üçə çatdırıldı (Fransa, ABŞ, Rusiya). Lissabon zirvə görüşündən sonra münaqişənin sülh yolu ilə tənzimlənməsi prosesi intensivləşdi. Minsk qrupu 1997 və 1998 - ci illərdə münaqişənin sülh yolu ilə tənzimlənməsini nəzərdə tutan üç təklif irəli sürmüşdü.

Birinci təklif münaqişənin paket formasında, ikinci təklif isə mərhələli əsasda həllini nəzərdə tuturdu. Bu təkliflərin hər ikisi Ermənistan tərəfindən rədd edilmişdi. Nəhayət 1998-ci ildə “ümumi dövlət” ideyasına əsaslanan üçüncü təklif irəli sürüldü. Bu ideya isə, Azərbaycan tərəfindən qəbul edilmədi.

1998-ci ildə sonuncu təklifin uğursuzluğundan sonra həmsədrlər tərəfindən heç bir yeni təklif irəli sürülmədi. 1998-ci ilin sonu - 1999-cu ildə Kosovo ətrafında münaqişənin kəskinləşməsi, Rusiya-ABŞ, Rusiya - Qərb ziddiyyətlərinin dərinləşməsi Avropada və bütövlükdə dünyada sülh prosesinə mənfi təsir göstərdi, həmsədr ölkələrin müəyyən müddətə birgə fəaliyyəti çətinləşdi. Eyni zamanda Ermənistanda iqtidar dəyişməsi və baş verən terror hadisəsi danışıqlar prosesinə yenidən – başdan başlamaq zərurəti yaratdı. 1998-ci ildən sonra tənzimlənmə prosesinin güc müstəvisinə keçməsi təhlükəsi yarandı. Bu səbəbdən M. Olbraytın təşəbbüsü ilə 1999-cu ildə, Vaşinqtonda H. Əliyev və R. Koçaryanın ilk birbaşa görüşü baş tutdu (Milli Məclisin 23 fevral tarixli iclasında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin nitqi // "Xalq" qəzeti, 24 fevral, 2001). R. Koçaryan və H. Əliyevin 1999-2001-ci illər ərzində keçirilən 15-dən artıq birbaşa görüşləri isə, yenə də konkret bir nəticə vermədi.

Kosovo münaqişəsi, Rusiyanın ikinci Çeçen müharibəsi və bu kontekstdə Qarabağ probleminin sülh yolu ilə tənzimlənməsinin nəticəsiz qalması regionda yeni müharibənin başlama əhval - ruhiyyəsini yenidən artırdı.

Dünya birliyində münaqişənin nəticələrinə yanaşmada ümumi bir rəy mövcuddur: Ermənistan Dağlıq Qarabağa aid olmayan və yalnız azərbaycanlılardan ibarət olan yeddi rayonu işğal etmişdir və artıq 20 ilə yaxındır işğal altında saxlayır (Final Communiqué of the Seventh Islamic Summit Conference (Session of Fraternity and Revival) 1994 // <http://www.oic-oci.org/english/conf/is/7/7th-issummit.htm>, p. 21).

Beləliklə, nəzəriyyədə və praktikada möhkəmlənən - hər bir dövlətin xarici siyasi məqsədləri obyektiv olaraq yalnız onun siyasi praktikada əldə etdiyi nəticələrə uyğun olaraq müəyyən edilə bilər müddəasına əsaslanaraq, Ermənistanın əsas niyyətinin öz müqəddəratını təyin etmək istəyən Dağlıq Qarabağ ermənilərinə yardım etmək deyil, bundan bir bəhanə kimi istifadə edərək “böyük Ermənistan” yaratmaq olduğu bəlli olur. Bu kontekstdə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün təmin olunması və bu məsələdə böyük dövlətlərin prinsiplial mövqe tutması beynəlxalq sistemdə xaosun qarşısını alan və qlobal təhlükəsizliyi möhkəmlənirən strateji seçim olacaq.

Ədəbiyyat

1. Milli Məclisin 23 fevral tarixli iclasında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin nitqi // "Xalq" qəzeti, 24 fevral, 2001.

2. Final Communiqué of the Seventh Islamic Summit Conference (Session of Fraternity and Revival) Casablanca, Kingdom of Morocco 11-13 Rajab, 1415H (13-15 december, 1994) // <http://www.oic-oci.org/english/conf/is/7/7th-issummit.htm> #CASA BLANC A DECLARATION

3. Statement of the OSCE Chairman-in-office // www.ena.lu/

INTERNATIONAL SIGNIFICANCE OF HEYDAR ALIYEV'S PEACE DIPLOMACY (In the context of the Armenian-Azerbaijani Nagorno-Karabakh conflict)

The article deals with the policy of peaceful settlement of the Armenian-Azerbaijani Nagorno-Karabakh conflict in the difficult conditions by the national leader Heydar Aliyev. The process of peaceful settlement of the problem went through several stages. The first stage had began from ceasefire agreement and Budapest summit of OSCE and continued until 1996. The second phase began from Lisbon Summit in 1996 and continued to the 1998. The third phase covers 1999-2003 y. The fourth stage covers the process of successful implementation of the peaceful policy of President İlham Aliyev after H. Aliyev. Following the decisions taken in Budapest in 1994 - the creation of the co-chairs of the OSCE Minsk Group, the agreement on the establishment of the OSCE peace keeping forces -was expected the intensification of the peace process. But since 1996, progress has not been achieved. In 1996, at the Lisbon summit, President of the Republic of Azerbaijan H. Aliyev demonstrated a political activity and diplomatic courage that had no

analogues in the history of diplomacy to overcome the existing stagnation. As a result of H.Aliyev's efforts, the principles of his peaceful settlement of the Armenian-Azerbaijani Nagorno-Karabakh conflict were finally adopted. In conclusion the article concludes that ensuring the territorial integrity of Azerbaijan and the principled position of the great powers on this issue will be a strategic choice that will prevent chaos in the international system and strengthen global security.

МЕЖДУНАРОДНОЕ ЗНАЧЕНИЕ МИРНОЙ ДИПЛОМАТИИ ГЕЙДАРА АЛИЕВА (В контексте Армяно-Азербайджанского Нагорно-Карабахского конфликта)

В статье рассматривается политика мирного урегулирования Армяно-Азербайджанского Нагорно-Карабахского конфликта в сложных условиях со стороны общенационального лидера Гейдара Алиева. Процесс мирного урегулирования проблемы прошел несколько этапов. Первый этап начался с соглашения о прекращении огня и Будапештского саммита ОБСЕ и продолжался до 1996 года. Второй этап начался с Лиссабонского саммита в 1996 году и продолжался до 1998 года. Третий этап охватывает 1999-2003 годы. Четвертый этап охватывает процесс успешной реализации мирной политики президента Ильхама Алиева после Г.Алиева. Следуя решениям, принятым в Будапеште в 1994 году - созданию сопредседателей Минской группы ОБСЕ, соглашения о создании сил по поддержанию мира ОБСЕ, ожидалось усиление мирного процесса. Но с 1996 года прогресс не был достигнут. В 1996 году на Лиссабонском саммите президент Азербайджанской Республики Г.Алиев продемонстрировал политическую активность и дипломатическое мужество, которые не имели аналогов в истории дипломатии, чтобы преодолеть существующий застой. В результате усилий Г.Алиева были окончательно приняты его принципы мирного урегулирования Армяно-Азербайджанского Нагорно-Карабахского конфликта. В заключение в статье делается вывод, что обеспечение территориальной целостности Азербайджана и принципиальная позиция великих держав по этому вопросу будет стратегическим выбором, который предотвратит хаос в международной системе и укрепит глобальную безопасность.

Мамедов Али Саяд оглы
*Азербайджанский Университет Языков,
Азербайджанская Республика, Баку*

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ КАК АТРИБУТ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Ключевые слова: мультикультурализм, азербайджанская модель мультикультурализма, межэтнические отношения, межконфессиональные отношения

Açar sözlər: Multikulturalizm, multikulturalizmin Azərbaycan modeli, etnoslararası münasibətlər, konfessiyalararası münasibətlər

Key words: Multiculturalism, Azerbaijani model of multiculturalism, inter-ethnic relations, inter-confessional relations

Решая противоречия и конфликты, на пути развития Азербайджан в современную эпоху состоялся как многонациональная и многокультурная страна. В этом плане является позитивным утверждение в Азербайджане политики мультикультурализма, ненасилия, компромисса, толерантности, терпимости. Неприятия войны, которая нам была навязана соседним государством, насильственных методов в решении проблем различного рода, является основой мультикультуральной модели Азербайджанской республики и мировоззрения азербайджанского этноса. Азербайджанский народ осуждает любую форму насилия. Политика мультикультурализма была и остается государственной стратегией Азербайджана (Мехтиев 2016, №3).

Мультикультурализм в Азербайджане возник и существует с давних пор (Абдулла 2016, стр. 3-8). Хотя и в различные периоды исторического развития этот термин назывался по-разному, но суть понятия не менялся (Президент Азербайджанской Республики Ильхам Алиев об азербайджанской модели мультикультурализма 2017, стр. 178). Однако мультикультурализм в современном Азербайджане проявляется и реализуется на различных уровнях. Во первых, это терпимые отношения между людьми различных культур, религий и конфессий, а также религиозных объединений. Эти отношения основаны на принципе взаимоуважения, взаимного признания прав на существование и деятельность. Во-вторых, это признание государством права на существование различных культур, а не только культуры титульной нации - азербайджанцев.

В отличие от мультикультурализма ряда стран для азербайджанской модели мультикультурализма не приемлема политика государства основанная на культуре одного, господствующего этноса, нетерпимость и резко отрицательное, негативное отношение к гражданам иной культуры, иного этноса, иных культурных традиций, иных конфессий, которая может выражаться в ущемлении их прав, в репрессиях,

гонениях и преследованиях, а также в отрицании государством их права на сохранение своей национальной культуры, исповедание своей веры и отправление религиозного культа (Мехтиев 2016, №3).

Мультикультурализм в Азербайджане основанный на толерантности, включает достаточно много смысловых аспектов. Согласно Декларации принципов толерантности (1995 г.), толерантность означает уважение, принятие и правильное понимание богатого многообразия культур нашего мира, наших форм самовыражения и способов проявлений человеческой индивидуальности. Ей способствуют знания, открытость, общение и свобода мысли, совести и убеждений. Толерантность - это гармония в многообразии. Это не только моральный долг, но и политическая и правовая потребность. Толерантность – это добродетель, которая делает возможным достижения мира и способствует замене культуры войны культурой мира (Декларация принципов толерантности 1995 // www.izh.ru/res_ru/0_hfile_17058_1.doc).

Итак , толерантность есть ни что иное как терпимость т. е готовность признать любые убеждения, которые не имеют прямого намерения разрушающие основы самой терпимости.

Мультикультурализм Азербайджана во многом отличается от толерантности религиозной (политической , межэтнической , межкультурной и т. д.). Особенность мультикультуральности любого светского государства заключается в том что оно не имеет жесткой иерархической структуры. Азербайджан это светское государство. Это связано с тем в ее основе лежит принцип плюрализма ценностей и мнений, что ведет к признанию относительности любых идеалов и истин. Это делает возможным в светской культуре принятие ценностей культуры другого народа, взгляды и особенности поведения которого равноценны ценностям взглядам и манерам поведения титульной нации.

Светский характер мультикультурализма в Азербайджане определяется терпимостью к ценностям культуры других народов, чужим мнениям, верованиям и формам поведения. Религиозная толерантность представляет собой нечто иное. Оно означает лишь отсутствие высказываний или действий, которые бы быть расценены как унижительные или оскорбительные для представителей другой религиозной конфессии и были бы направлены на ущемление прав, свободы вероисповедания и отправления культа (закрытие храмов, запрет на миссионерскую деятельность и т.д.).

Любая религиозная культура, опирающаяся на религиозные традиции, в отличие от мультикультурализма светского, есть жестко структурированная система с единственным центром и единым сакральным, которая в каждой религии понимается по своему. Поэтому сама по себе религия не может быть толерантной в том смысле, в каком мы говорим о светской культуре , светской толерантности. Религиозная толерантность не может включать в себя в качестве своего обязательного компонента доктринальную терпимость, стремление к сближению вероучений, к признанию их равной ценности. К религиозной нетерпимости поэтому нельзя относить такие формы поведения верующих, которые должны продемонстрировать определенную степень отчуждения по отношению к другой религии, к ее вероучению, ее представителям и обрядам. Именно поэтому и эксклюзивизм (представление верующих о своем вероучении как о единственном верном, исключительном и отказ признать в качестве такового любое другое религиозное учение) не целесообразно отождествлять с нетерпимостью, хотя он и содержит некоторые основания для ее возможного возникновения.

В современном Азербайджане общество опирается на принципы и идеи мультикультурализма . С этой точки зрения, можно отметить, что отношения между разными культурами народов, проживающих на территории Азербайджана, строятся на взаимоуважительных отношениях между религиозными организациями и конфессиями, на взаимном признании права на существование религиозной деятельности, на отсутствии обращений к государству с просьбой предоставить преференции и льготы какой либо религиозной организации (статус *равнее других*) , и тем более об отсутствии призывов ограничит деятельность других религиозных организаций. Следует также подчеркнуть, азербайджанская модель мультикультурализма - необходимость толерантных отношений между верующими и неверующими.

Литература

1. Декларация принципов толерантности, 1995 г. // www.izh.ru/res_ru/0_hfile_17058_1.doc
2. Литературно-художественные истоки азербайджанского мультикультурализма. Под ред. Камала Абдуллы, Баку, 2016
3. Мехтиев Р. V Бакинский международный гуманитарный форум – площадка мирового масштаба, которая дает понимание в каком направлении обществу надо двигаться. – журн. Мультикультурализм , №3, 2016
4. Президент Азербайджанской Республики Ильхам Алиев об азербайджанской модели мультикультурализма. Баку, 2017.

MULTİKULTURALİZM AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ ATRİBUTU KİMİ

Məqalədə multikulturalizmin Azərbaycan modelinin tendensiyaları və xüsusiyyətlərinin təhlilinin əsası kimi Azərbaycanın etnoslararası münasibətlərdə dövlət siyasətinin strateji məqsədləri və səciyyəvi istiqamətləri müəyyən edilmişdir. Bundan əlavə, qeyd edilir ki, Azərbaycanda multikulturalizm siyasətinin konsepsiyası rəsmi baxışlar sistemi kimi təzahür edir. Bu sistem etnoslararası və konfessiyalararası münasibətlərin müasirləşməsinə, dövlətin dünyəvilik əsaslarının möhkəmlənməsinə və dinin destruktiv məqsədlərdə istifadə olunmasının qarşısının alınmasına xidmət edir.

MULTICULTURALISM AS AN ATTRIBUTE OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

In the article, on the basis of an analysis, the main directions and features of the development of the Azerbaijani model of multiculturalism, strategic goals and characteristic directions of state policy in inter-ethnic relations are defined. Besides this, it is affirmed that this concept of multiculturalism policy in Azerbaijan represents a system of official views aimed at improving inter-ethnic and inter-confessional relations, strengthening the secular foundations of the state and preventing the use of religion for destructive purposes.

Abbasova Sevinc Zakir qızı
Naxçıvan Dövlət Universiteti,
Azərbaycan Respublikası, Naxçıvan şəhəri
Dosent, t.ü.f.d

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ TÜRKİYƏ-NAXÇIVAN ƏLAQƏLƏRİ (1991-1993)

Açar sözlər: *Naxçıvan, Türkiyə, iqtisadi blokada, sosial-iqtisadi vəziyyət, Heydər Əliyev, milli maraqlar, xarici siyasət, Sədərək-Dilucu körpüsü*

Key words: *Nakhchivan, Turkey, economic blockade, socio - economic situation, Heydar Aliyev, national interests, foreign policy, Sadarak - Dilucu bridge*

Ключевые слова: *Нахичевань, Турция, экономическая блокада, социально-экономическое положение, Гейдар Алиев, национальные интересы, внешняя политика, мост Седерек – Дилуджу*

Müasir Azərbaycan tarixinin və siyasətinin bayraqları olan ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin Türkiyə – Azərbaycan əlaqələrinin inkişafında danılmaz və əvəzedilməz xidmətləri vardır. Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq diplomatik əlaqələrin dinamik təkamülü ikiqütblü siyasi sisteminin dağıldığı və yenisinin hələ tam şəkildə öz təşəkkülünü tapa bilmədiyi gərgin bir zamana təsadüf edirdi. Bu dövrdə Moskvanın hakim dairələrinin havadarlığından arxalanan erməni şovinistləri Azərbaycanın tərkib hissəsi olan Dağlıq Qarabağa və Naxçıvana qarşı ərazi iddiaları ilə çıxış edərək bu torpaqları ələ keçirmək üçün təcavüzkar hərəkatlərə başladılar. Dağlıq Qarabağ hadisələri Naxçıvan MSSR-nin ictimai-siyasi və iqtisadi həyatına da ciddi təsir göstərdi. Ermənistan SSR tərəfindən iqtisadi və nəqliyyat-kommunikasiya blokadasına alınmış muxtar respublikada həyat şəraiti getdikcə ağırlaşır, əhalinin ərzaq və gündəlik tələbat malları, yanacaq təmin edilməsində ciddi problemlər yaranırdı. Ermənilərin azğınlığı, mərkəzi hakimiyyət orqanlarının cinayətkar fəaliyyətsizliyi Naxçıvanda kütləvi etiraza səbəb olmuşdu.

Xalqlarımızın ən çətin günlərində, muxtar respublikada vəziyyət mürəkkəb və gərgin olaraq qalırdı. Çünki yanacağı, ərzaq məhsullarının çox hissəsini Bakıdan alan Naxçıvan son dərəcə çətin bir vəziyyətdə qalmışdı. Ermənistan ərazisindən keçən dəmir yolunun işləməməsi nəticəsində həmin məhsulların Naxçıvana gətirilməsi qeyri-mümkünlüyü, Bakı ilə əlaqə yalnız hava yolu vasitəsilə saxlanması vəziyyəti daha da ağırlaşdırmışdı. İqtisadi əlaqələrin kəsilməsi ucbatından həmin dövrdə muxtar respublikaya məhsul gətirilməsi tamamilə kəsilmişdi. Həmin illərdə Naxçıvan MR-də adambaşına düşən mal dövriyyəsi orta respublika göstəricisinin 74,8 faizini təşkil edirdi. Muxtar respublikada işsizlərin sayı 50 min nəfərdən çox idi (Cəfərov 2012, s. 119).

Böyük dövlət xadimi Heydər Əliyevin Naxçıvan MR Ali Məclisinə rəhbərlik etməsi Naxçıvanın blokadadan qurtarmasına, onun Türkiyə Respublikası ilə beynəlxalq əlaqələrinin yaranmasına və genişlənməsinə imkan verdi. Naxçıvanın həyatı tələbatını ödəmək, kommunikasiya əlaqələrini bərpa etmək üçün danışıqlar aparıldı, protokollar imzalandı. Heydər Əliyevin muxtar respublikaya rəhbərlik etdiyi müddətdə qonşu ölkələrlə xüsusi ilə Türkiyə dövləti ilə qurduğu xarici əlaqələr bölgəni fəlakətdən xilas edən şərtlərdən biri oldu. (Məmmədov 2005, s. 111).

1991-ci il sentyabrın 3-də Heydər Əliyevin Ali Məclisin sədri seçilməsi Naxçıvan – Türkiyə münasibətlərinin qurulmasında yeni mərhələyə təkən verdi. Türkiyənin nümayəndə heyəti ilə danışıqlar aparıldı və əməkdaşlıq haqqında protokol imzalandı. 1991-ci il oktyabrın 25-də Türkiyə Respublikası Naxçıvana 1 mil-

yard lirəlik ərzaq yardımını göndərmək qərarına gəldi. Naxçıvan – Türkiyə arasında 1991-ci ilin oktyabrında Araz çayı üzərində müvəqqəti körpünün açılışı oldu (Sənədlər Toplusu 1996, s. 585-586).

1992-ci il mayın 28-i Sədərək-Dilucu körpüsünün açılışı ilə iki respublika arasında əlaqələri daha da inkişaf etmiş və iqtisadi blokada yarılmışdır. Türkiyə Respublikası ilə Azərbaycan Respublikasının Naxçıvan MR arasında birgə inşa edilən, uzunluğu 288 metr olan Sədərək-Dilucu körpüsünün istifadəyə verilməsi ilə Azərbaycan - Türkiyə arasında əməkdaşlığın yeni dövrü başlandı. Bu körpü iki qardaş xalqın həsrətinə son qoymaqla yanaşı, iki respublika arasında iqtisadi, mədəni əlaqələrin genişlənməsi və inkişaf etməsi baxımından çox böyük əhəmiyyətə malik idi.

1991-1993-cü illərdə Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında Naxçıvan Muxtar Respublikasında milli maraqlara əsaslanan və siyasi perspektivləri nəzərə alan xarici siyasət kursu müəyyənləşmiş, qonşu dövlətlər və beynəlxalq təşkilatları ilə qarşılıqlı münasibətlər qurulmuşdur. Uğurlu xarici siyasət Naxçıvanın tanınmasına, etibarlı tərəfdaş kimi beynəlxalq miqyasda nüfuzunun artmasına xidmət göstərmişdir. Heydər Əliyevin atdığı qətiyyətli addımlar sayəsində diplomatiyamızın fəal mövqeyi formalaşmış, Naxçıvanın sərhədlərinin toxunulmazlığı beynəlxalq hüquqi-normativ sənədlərdə öz əksini tapmışdır.

Ədəbiyyat

1. Cəfərov H. Mustafayev A.. Milli müstəqillik və azadlıq uğrunda mübarizə tarixinin Naxçıvan səhifələri XX yüzilliyin 80-90-cı illəri: Bakı: Elm və təhsil, 2012.- 167s.
2. Qayıdış (1990-1993). Sənədlər toplusu. Bakı: Azərbaycan, 1996, 792 s.
3. Məmmədov V. Naxçıvan Muxtar Respublikasında ictimai-siyasi proseslər (1988-2005-ci illər). Bakı: Şirvanəşr, 2005, 208 s.

HEYDAR ALIYEV AND TURKEY-NAKHCHIVAN RELATIONS (1991-1993)

National Leader Heydar Aliyev, who is the leader of modern Azerbaijani history and politics, has undeniable and indispensable services in the development of Turkey – Azerbaijan relations. Save Nakhchivan, which was an ideal bridge for its geostrategic position at times when the political interests of the international forces collided from the source of problems and meeting the vital needs of the autonomous republic, first of all, depended on the establishment of transport and communication system. On May 28, 1992, by the opening of the Sadarak - Dilucu bridge, the relations between two republics were further developed and the economic blockade was broken.

ГЕЙДАРА АЛИЕВ И ТУРЕЦКО-НАХИЧЕВАНСКИЕ ОТНОШЕНИЯ (1991 - 1993)

В развитии турецко-азербайджанских отношений неопровержимо и незаменимы заслуги общенационального лидера Гейдара Алиева, знаменосца истории и политики современного Азербайджана. В моментах столкновения политических интересов международных сил спасение Нахичевани, являющейся идеальным мостом по своей геостратегической позиции, удовлетворение жизненных потребностей автономной республики зависело, прежде всего, от создания транспортной и коммуникационной системы. 28 мая 1992 года с открытием моста Седерек – Дилуджу отношения между двумя республиками стали все больше развиваться и прекратилась экономическая блокада.

Nigar Sultanova

*Azerbaijan University of Languages
Head of International Relations Department,
Azerbaijan, Baku*

THE CONCEPT OF INTERCULTURAL DIALOGUE (ICD) IN THE EUROPEAN UNION

Key words: *Intercultural Dialogue, European Union, Culture, Diversity*

Ключевые слова: *Межкультурный диалог, Европейский Союз, Культура, Разнообразие*

КОНЦЕПЦИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОГО ДИАЛОГА В ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ

Абстракт

Межкультурный диалог рассматривается в Европейском Союзе как ценный инструмент внешней политики. Однако у многих европейских стран развилось сильное чувство самозащиты в том, что касается сохранения их самобытности и культуры. Сегодня в ЕС, с одной стороны, ощущается необходимость усилить межкультурный диалог, а с другой явно прослеживаются тенденции возвращения к определенным формам национализма.

ЕС претворяет в жизнь различные инициативы по межкультурному диалогу, такие как Платформа для межкультурной Европы, Творческая Европа, Координационная группа по вопросам политики в области межкультурного диалога, «Голоса культуры», «Молодежь Евромед» и т. д.

Abstract

Cultural diversity is not something new for Europe. The European history has witnessed migrations starting from very ancient times until today. But despite of these migrations and constant changings of the borders throughout history, the European societies always sought to live peacefully within this cultural diversity. The peace and stability enjoyed by EU since the very beginning is largely due to the respect to this diversity.

From the end of the Cold War, the EU has been investing in promotion of Intercultural Dialogue (ICD). In recent years, due to many different reasons, Europe has attracted migrants and globalization made the scale of migrations unprecedented. Along with the globalization, the development of transport and telecommunications, especially the Internet, brought people from all over the world into a closer contact which created greater opportunities for ICD.

It was underlined during the 1st World Forum on Intercultural Dialogue held in Baku, Azerbaijan on 7-9 April 2011 that ICD is one of the most pressing challenges of our world and, indeed, one that increasingly manifests itself on a global scale. (Baku process booklet, 2015)

EU today is at crossroads: on one hand there is a need to reinforce the ICD and on the other there are trends of returning to certain forms of nationalism. ICD is a tool in EU external relations that cannot be neglected.

EU launched various initiatives on intercultural dialogue such as a **Platform for Intercultural Europe, Creative Europe, Policy coordination group on intercultural dialogue, Voices of Culture, Euromed Youth** as well as other ICD initiatives undertaken by other organizations such as UNESCO, the United Nations, through the "Alliance of Civilizations" and the Islamic Education, Scientific and Cultural Organization (ISESCO).

There is no universally accepted definition of ICD but the world witness today an increased reference to it in public discourse within EU and beyond its borders. ICD being a principle that EU always promoted is today considered as one of the foreign policy instruments developed by the EU to address many new challenges. With regard to the external dimension, the promotion of ICD is considered as an important tool capable to preserve and contribute to the governance of cultural diversity within EU and across European countries as well as on international level with other regions of the world.

Abdiyeva Ədalət Murad qızı
Dosent, fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru
Azərbaycan Dillər Universiteti, Bakı

GENDER PROBLEMİ VƏ MÜASİR AZƏRBAYCAN

Açar sözlər: gender, qadın, müstəqillik, siyasət, bərabərlik

Key words: gender, woman, independence, policy, equality

Ключевые слова: гендер, женщина, независимость, политика, равноправие

Azərbaycan qadını bu gün cəmiyyətimizin inkişafı və müstəqilliyimizin möhkəmlənməsi naminə öz töhfələrini verir. Azərbaycan qadını bu gün təhsil və intellektual potensialına görə dünyanın inkişaf etmiş ölkələri ilə müqayisə edilir. Azərbaycan qadınının bütün uğurlarının təməlinə ümumilli lider Heydər Əliyevin qurduğu qadın siyasəti amili və bu gün bu siyasətin prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilməsi dayanır. Birinci vitse-prezident, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, UNESCO və ISESCO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyeva isə yalnız ictimai-siyasi fəaliyyəti ilə deyil, həm də milli-mənəvi dəyərlərimizin, mədəni irsimizin qorunmasında ardıcıl fəaliyyəti ilə bütün Azərbaycan qadınları üçün örnekdir.

Müstəqilliyin ilk illərində Heydər Əliyevin Azərbaycanda gender siyasəti ilə bağlı atdığı addımlar, gördüyü işlər ölkədə demokratik cəmiyyətin qurulmasına böyük töhvələr vermişdir. 1998-ci ildə AR Prezidenti H.Əliyevin 14 yanvar tarixli fərmanı ilə Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi yaradılmış, elə həmin ilin sentyabrın 14-15-də müstəqil Azərbaycan qadınlarının birinci qurultayı keçirilmişdir. İki gün davam edən qurultayda respublika qadınlarının iki mindən çox nümayəndəsi iştirak etmişdir. Məhz bu qurultay müstəqil Azərbaycan qadınlarının ictimai-siyasi həyatında dönüş mərhələsinin başlanğıcı olmuşdur. Bununla bağlı H.Əliyev öz çıxışında bildirmişdir: "Hesab edirəm ki, bu qurultay XX əsrdə Azərbaycanın tarixində ən böyük tarixi hadisələrdən biridir. Azərbaycan qadınları bu qurultaya müstəqil Azərbaycanda gələcəyin qadın-hərəkatının əsasını qoyublar, qadınların cəmiyyətdə fəallığının, onların cəmiyyət və dövlətin həyatında iştirakının əsasını qoyublar"[Əliyev, Azərbaycan qadınlarının birinci qurultayında nitqi, Azərbaycan qəzeti, 1998, lib.aliyevheritage.org/az/1821833.html].

XX əsr bütün dünyada qadın hərəkatı böyük vüsət almışdı və Azərbaycan qadını da istər Xalq Cümhuriyyəti dövründə, istər sovet hakimiyyəti illərində, istərsə də müstəqillik dövründə yaradılan imkanlardan xalqın, dövlətin, cəmiyyətin mənafeyi naminə çox səmərəli istifadə etmişdir.

Sovet dövründə Heydər Əliyev zəhmətkeş Azərbaycan qadınlarının qiymətləndirmə qaranı olmuşdur. Ümummilli lider, Azərbaycan Respublikasının məhrum prezidenti Heydər Əliyev hər zaman qadınlarla bağlı siyasətin gücləndirilməsini dövlətin mühüm, prioritet vəzifələrindən hesab etmişdir. 1960-cı illərinin sonlarından ölkəmizə rəhbərlik etməyə başlayan Heydər Əliyev qadının bütün sahələrdə irəli çəkilməsinə xüsusi diqqət ayırmışdır. Heydər Əliyev hakimiyyətdə olduğu bütün dövrlərdə qadın şəxsiyyətinin önəmini qiymətləndirmişdi. Hələ o dövrdə Heydər Əliyev ali məktəblərdə təhsil alan qadınların sayının artırılmasına və onların elmlə məşğul olmasının stimullaşdırılmasına diqqət etməyin vacibliyini ortaya qoymuşdu.

Heydər Əliyevin göstərişi və köməyi sayəsində həm respublika daxilində, həm də SSRİ-nin tanınmış təhsil ocaqlarında minlərlə azərbaycanlı qadın ali təhsil almışdır. Heydər Əliyev sonradan Azərbaycanın çiçəklənməsi üçün bu qadınların yüksək potensialından istifadə etmişdir və Heydər Əliyevin şəxsən özünün göstərişi ilə bu qadınlar o dövr üçün ən mühüm hesab olunan postlarda yüksək vəzifələrdə çalışmışdır

1993-cü ildə Azərbaycanın müstəqilliyi dövründə, xalqın dəstəyi ilə yenidən hakimiyyətə qayıdan Heydər Əliyev ilk növbədə sosial ədalətin bərpası istiqamətində addımlar atmağa başlamışdır. Dünya demokratiyasından xəbərdar olan rəhbər ölkədə bu istiqamətdə kifayət qədər ciddi addımlar atmışdır. O, gözəl bilirdi ki, cəmiyyətdə yarı-yarı demokratiya olmur və cəmiyyətin çiçəklənməsində qadının əvəzolunmaz rolu vardır. Gender bərabərliyi siyasətini əlində rəhbər tutan dahi siyasətçi bunu etməklə cəmiyyətdə sosial ədaləti bərpa etdiyinin fərqi idi.

1995-ci il Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə ölkəmiz BMT-nin “Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında” Konvensiyasına qoşuldu. Avqustda isə dövlət başçısı beynəlxalq səviyyədə keçirilən müvafiq konfranslarda azərbaycanlı qadınların yüksək səviyyədə təmsil edilməsinə zəmin yaradan Milli Hazırlıq Komitəsinin formalaşdırılması üçün sərəncam imzaladı. Bunun ardınca, Heydər Əliyev “Azərbaycan qadınlarının rolunun artırılması” haqqında 14 yanvar 1998-ci il tarixli növbəti sərəncamı imzaladı. 1998-ci ilin yanvarında Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi yaradılarkən də məhz Milli Hazırlıq Komitəsinin bazası əsas götürüldü. O, 14 yanvar 1998-ci il fərmanı ilə Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsini təsis etdi. Komitənin statusu müəyyən edildi: həmin statusa görə Komitə sədrinin rütbəsi nazir vəzifəsinə bərabər idi. Komitəyə müvafiq səlahiyyətlər, maliyyə, insan və texniki resurslar verilmiş və bununla qadınların durumunun yaxşılaşdırılması ilə bağlı hökumətin qəbul etdiyi bütün qərarlara təsir etmə mexanizmi yaradılmışdır [Əliyev, Azərbaycan diasporunun inkişafında qadınların rolu, Trend, 17 noyabr, 2010, <https://az.trend.az/azerbaijan/society/1783636.html>]. .

Prezident İlham Əliyevin davam etdirdiyi gender siyasəti qadınların gələcəkdəki, ictimai həyatın bütün sahələrində fəal iştirakı üçün əlavə imkanlar yaradır. Dövlət başçısının sərəncamı ilə 2006-cı ildə Ailə, Qadın və Uşaq problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması bu sahədə həyata keçirilən dövlət siyasətinin daha da güclənməsinə təkan oldu.

Bu gün Azərbaycan qadını ictimai-siyasi proseslərin önündə gedən qüvvəyə çevrilmişdir. Qadınlar bütün spektrlər üzrə işlərində ölkənin birinci xanımı Mehriban Əliyevanın əvəzedilməz töhfələrini gənək götürürlər. M.Əliyevanın şəxsiyyətində Azərbaycan qadını səviyyəsində öz sözünü deyir. Onun həyata keçirdiyi missiya Azərbaycanda qadın hüquqlarının yüksək səviyyədə təmin edilməsinə sübutdur.

Həyata keçirilən tədbirlər sırasında gender problemlərinin həllinə yönəlmiş beynəlxalq tədbirlər xüsusilə əhəmiyyətlidir. 2010-cu ildə Avropa Şurasının “Gender bərabərliyi: de-yure və de-facto bərabərliyin təmin olunması” VII konfransının 2012-ci ildə Krasnaya Gora Forumu çərçivəsində “Qadın hüquqları insan hüquqlarıdır, insan hüquqları isə qadınların hüquqlarıdır” mövzusunda plenar iclasın Bakıda keçirilməsi Azərbaycanın bu sahədə əldə etdiyi uğurların göstəricisi sayıla bilər. Müasir dövrdə Azərbaycan dövləti gender bərabərliyinin həmhüquqi, həm də faktiki cəhətdən təmin edilməsi istiqamətində ardıcıl və sistemli iş aparır, müvafiq qanunvericilik bazasını daim zənginləşdirir.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycanca Gender siyasəti “Azərbaycan qadını” jurnalı, 1999, № 2, s. 41.
2. Əliyev H. Azərbaycan qadınlarının birinci qurultayında nitqi. “Azərbaycan” qəzeti, 1998, 17 sentyabr.
3. Əliyev Heydər, “Azərbaycan XXI əsrin və üçüncü minilliyin ayrıcında”, Bakı. XXI Əsr Yeni Nəşrlər Evi. 2001, s. 48.
4. Əliyev M. Azərbaycan diasporunun inkişafında qadınların rolu. Trend. 17 noyabr 2010. <https://az.trend.az/azerbaijan/society/1783636.html>
5. Qafarova, Sahibə, “Müstəqil Azərbaycan–20: uğurlu gender siyasətinin nəticələri”, 525- ci qəzet, 2011, 25 oktyabr, №195, S.4.
- Qurbanova N. Azərbaycanda uğurlu gender siyasəti aparılır. “Həftə içi” qəzeti, 2011, 8-9 mart, s..6

ГЕНДЕРНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И СОВРЕМЕННЫЙ АЗЕРБАЙДЖАН

В статье рассматриваются гендерные проблемы в современном Азербайджане. Автор рассматривает роль женщин Азербайджана в политической, общественной жизни государства. В статье говорится о большом вкладе общенационального лидера Г.Алиева в решение гендерных проблем в республике.

GENDER PROBLEMS AND MODERN AZERBAIJAN

The article examines into the gender problems in modern Azerbaijan. The author see into the role of Azerbaijani women in the political and public life of the state. The article also talks about the great contribution of the national leader H.Aliyev to the solution of gender problems in the republic.

PhD. Ali Samir Merdan İlham oğlu

Uluslararası İlişkiler Bölümü Doktor Öğretim Üyesi

AZERBAIJAN-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

Anahtar Kelimeler: *Avrupa Birliği, Azerbaycan, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması, Avrupa Komşuluk Politikası, Doğu Ortaklığı Politikası*

Key Words: *European Union, Azerbaijan, Partnership and Cooperation Agreement, European Neighborhood Policy, Eastern Partnership Policy*

Ключевые слова: *Европейский Союз, Азербайджан, Соглашение о Партнерстве и Сотрудничестве, Европейская политика соседства, Политика Восточного партнерства*

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, iki kutuplu dünya sisteminin derinden değişmesine neden oldu. Bu dönemde, statik yapısını terk edip dinamik bir yapı benimseyen Avrupa Birliği, zengin doğal kaynaklar ve stratejik öneme sahip Azerbaycan ile çok sıkı ilişkiler geliştirmeye başlamıştır. Avrupa Birliği, TACIS, EMPI ve ENI Programları adı altında bu devlete mali yardımlar götürmüş, İpek Yolu Canlandırma Politikasını ve Enerji Politikasını uygulamaya koyarak yardımını çeşitlendirmiştir. Avrupa Birliği bu politikaları uygulayarak Azerbaycan'a finansal yardım götürmeye başlamış ve taraflar birbirlerine yakınlaşmaya başlamıştır. Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın onaylanmasından sonra, Avrupa Birliği bu dönemi sağlam yasal temelleri olan bir döneme çevirmiştir. Avrupa Birliği tarafından yakınlaşma amacıyla atılan adımlar bazı sorunlar getirmiştir. Özellikle Avrupa Birliği'nin doğuya doğru genişlemesi, güvenlik problemini beraberinde getirmiştir. Bu nedenle Avrupa Birliği, Azerbaycan'dan gelen tehdidi engellemek amacıyla bu devleti 2004'te Avrupa Komşuluk Politikası'na ve 2009'da da Doğu Ortaklığı Politikası'na dâhil etmiştir.

AZERBAIJAN-EUROPEAN UNION RELATIONSHIPS

The ending of the Cold War, caused the two-poled world system to change dramatically. During this period, the European Union that left its static structure and adopted a dynamic structure, began to develop very tight ties with the Azerbaijan that have rich natural resources and strategic importance. The European Union firstly took financial aid to this country under the name of the Programme of TACIS, ENPI and ENI, then it increased its aid by putting the Policy of Reviving the Silk Road and Policy of Energy into force. By applying these policies, the European Union began to took financial aid to the Azerbaijan and the sides began to converge. After the approval of the Partnership and Cooperation Agreement the European Union changed this period into a period which has sound legal bases. The steps taken by the European Union by the aim of integration bring some obstacles. Especially, the expansion of the European Union to the east side of the World brings the problem of security, nearby. Because of this reason, the European Union joined the Azerbaijan to the European Neighborhood Policy in 2004 and Eastern Partnership Policy in 2009, in order to curb the threat coming from them.

ВЗАИМООТНОШЕНИЯ МЕЖДУ АЗЕРБАЙДЖАНОМ И ЕВРОПЕЙСКИМ СОЮЗОМ

Окончание «Холодной войны» привело к тому, что двухполюсная мировая система резко изменилась. В течение этого периода оставив свою статическую структуру и приняв динамичную структуру, Европейский Союз начал развивать очень тесные связи с Азербайджаном, имеющим богатые природные ресурсы и стратегическое значение. Европейский союз в первую очередь начали программы финансовой помощи этой стране под названием ТАСИС, ЕИСП и ЕНИ, далее он увеличил свою помощь, введя в действие Политику возрождения Шелкового пути и Политику Энергетики. Применяя эту политику, Европейский союз начал финансовую помощь Азербайджану, и стороны начали сближаться. После одобрения Соглашения о Партнерстве и Сотрудничестве Европейский союз изменил этот период на период, имеющий прочные правовые основы. Но шаги, пред-

принятые Европейским союзом с целью интеграции, создают некоторые препятствия. В частности, расширение Европейского Союза в восточной части мира вызывает проблему безопасности. По этой причине Европейский союз присоединил Азербайджан к Европейской политике добрососедства в 2004 году и политике Восточного партнерства в 2009 году, чтобы сдержать угрозу, исходящую от них.

Əliyeva Sevdagül Fazil qızı,
Dosent, tarix üzrə fəlsəfə doktoru
Azərbaycan Dillər Universiteti, Bakı

HEYDƏR ƏLİYEVİN UZAQGÖRƏN KADR SİYASƏTİ

Açar sözlər: Azərbaycan, kadr siyasəti, Heydər Əliyev, dövlət qulluğu

Ключевые слова: Азербайджан, кадровая политика, Гейдар Алиев, государственная служба

Key words: Azerbaijan, personel policy, Heydar Aliyev, public service

Müasir Azərbaycan Respublikasının idarə və müəssisələrində demokratik ölkələrin zəngin təcrübəsinə əsaslanan bilik və bacarıqları, yeni texnologiyaların nailiyyətlərindən məharətlə istifadə edən aparıcı mütəxəssislər çalışır. Yüksək səviyyəli mütəxəssislər hər bir dövlətin gələcək iqtisadi, siyasi və mədəni inkişafının təminatçısıdır. Keyfiyyətli mütəxəsis hazırlığı üçün zəruri olan və perspektivə yönələn təhsil məsələsi XX əsrin ortalarından başlayaraq xüsusi aktuallıq kəsb edir.

1969-cu ildə Heydər Əliyev Azərbaycan Covet Sosialist Respublikası Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi təyin ediləndə respublika iqtisadiyyatının bütün sahələrində dərin bir durğunluq mövcud idi. Respublikanı bu vəziyyətdən çıxarmaq üçün yüksək hazırlıqlı mütəxəssislərə ehtiyac vardı [Андирианов, Мираламов, 2005, p 77].

1950-ci illərdə Moskva, Leninqrad, Kiyev, Minsk və digər mərkəzi şəhərlərdə yerləşən universitet və institutlarda sosialist dövlətlərindən, inkişaf etməkdə olan ölkələrdən və müttəfiq respublikalardan gələn gənclər üçün xüsusi yerlər ayrılırdı. 1960-cı illərin sonlarında qeyd olunan universitetlər və institutlarda Azərbaycan üçün cəmi 50 yer ayrılırdı. Heydər Əliyevin Azərbaycanda hakimiyyətə gəlməsindən cəmi bir il sonra bu rəqəm 60-a çatdırıldı.

Respublikanın xalq təsərrüfatında ixtisaslı kadr çatmazlığını əsas götürən Heydər Əliyev ali təhsil almaq məqsədilə Azərbaycandan kənara gedən gəclərin sayını 1975-ci ildə 600, 1978-ci ildə 900, 1980-ci ildə isə 950 nəfərə çatdırmışdı. Həmin illərdə minlərlə azərbaycanlı gənc Sovet İttifaqının 40 şəhərində yerləşən 140 ali məktəbində təhsil almışdı [Hüseynova, XX əsrin 70-ci illərində və 80-ci illərin əvvəllərində ümummilli lider Heydər Əliyev məqsədyönlü fəaliyyəti ilə Azərbaycanın gələcəkdə müstəqillik qazanmasına elmi əsaslarla zəmin yaratdı, Sputnik.az,2017, //sputnik. az/life/ 20170714/411099843/heyder-eliyev-strateji-meqsed.html].

1982-ci ilin avqust ayında tələbələrə görüşündə Heydər Əliyev qeyd etmişdi ki, “Bizim Sovet İttifaqının aparıcı ali məktəblərində hazırlanmış, xalq təsərrüfatının ən çox tələb olunan sahələrinə lazım olan mütəxəssislər ordumuz var” [Hüseynova, XX əsrin 70-ci illərində və 80-ci illərin əvvəllərində ümummilli lider Heydər Əliyev məqsədyönlü fəaliyyəti ilə Azərbaycanın gələcəkdə müstəqillik qazanmasına elmi əsaslarla zəmin yaratdı, Sputnik.az,2017, //sputnik. az/life/ 20170714/ 411099843/heyder-eliyev-strateji-meqsed.html].

1970-1987-ci illərdə digər şəhərlərdə təhsil almış mütəxəssislərin 1998-ci il avqustun 31-də keçirilmiş ümumrespublika yığıncağında Heydər Əliyev demişdi: “Mən inanırdım ki, vaxt gələcək və bu kadrlar Azərbaycana lazım olacaq” [Алиев, Речь президента Азербайджанской Республики на общереспубликанском собрании специалистов получивших образование за пределами Азербайджана в 1970-1987 года, газета Республика, 31 августа 1978]. Bu sözlər bu gün də öz təsdiqini tapır.

1970-1987 –ci illər ərzində Heydər Əliyevin təşəbbüsü və təşkilatçılığı ilə Azərbaycanda müxtəlif ixtisaslar üzrə güclü kadr potensialı hazırlandı. Azərbaycandan kənarda təhsil almağa göndərilənlərin böyük əksəriyyəti vətənə döndü və yiyələndikləri ixtisaslar üzrə işlə təmin edildi.

Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycanın prezidenti seçildikdən sonra onun keçən əsrin 70-80-ci illərində hazırladığı mütəxəssislər ordusu dövlət quruculuğu və inkişafı sahəsində əvəzolunmaz qüvvəyə çevrildi. Müxtəlif respublikalarda qalanlar isə, Azərbaycan diaspora təşkilatlarında birləşərək, tarixi vətənlərinə dəstək olmağa başladılar.

Azərbaycanda dövlət idarəçiliyində kadrların səmərəliliyinin artırılması üçün növbəti addım 2000–ci ildə “Dövlət qulluğu haqqında” qanunun qəbul edilməsi ilə atıldı [Məmmədova, Heydər Əliyev Azərbaycanda müasir dövlət qulluğu sisteminin banisidir,2013]. İdarəçilikdə kadrların düzgün və şəffaf seçimi kadrlar hazırlığı və qanunvericilik aktlarının qəbul edilməsi qədər əhəmiyyətli məsələdir. Bunu nəzərə

alaraq, 2005-ci ildə Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin fərmanı ilə Dövlət Qulluğu Komissiyası yaradıldı [Məmmədova, Heydər Əliyev azərbaycanda müasir dövlət qulluğu sisteminin banisidir, "Azərbaycan qəzeti, 23 iyun, 2013]. Ümummilli liderin təşəbbüsü ilə vaxtilə respublikadan kənarında ali təhsil alan kadrların bir qrupu bu komissiyasının işini qurmuş, 2006-cı ildən, 2016 ci ilədək bu qurumun yüksək səviyyədə fəaliyyət göstərməsini təmin etmişdir. İnkişaf etmiş ölkələrin idarəçilik sahəsindəki təcrübəsini öyrənən komissiya bir sıra layihələr həyata keçirmişdir. Komissiyanın üzvləri Rusiya, Türkiyə, Ukrayna, Almaniya və digər ölkələrdə keçirilən treninqlərdə iştirak edərək, qabaqcıl təcrübəni Azərbaycana gətirməyə nail olmuşlar.

2016-cı ildə Dövlət Qulluğu Komissiyası Dövlət İmtahan Mərkəzi ilə birləşdirildi. Komissiyanın fəaliyyət göstərdiyi on il ərzində 30 mindən çox namizəd test imtahanı və müsahibədən keçərək işlə təmin edilmiş, dövlət qulluqçusu adı almışdır.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin perspektivə hesablanmış kadr siyasətinin məntiqi nəticəsidir ki, bu gün Azərbaycan Respublikasında siyasi, iqtisadi, hərbi, idarəetmə, elm, təhsil, mədəniyyət və s. sahələrdə dünya təcrübəsini bilən, Azərbaycanın inkişafını təmin edən, onu dünyada tanıdan yüksək ixtisaslı mütəxəssislər çalışır. Qeyd olunanlara əsasən vurğulamaq olar ki, Heydər Əliyevin idarəçilik prinsipləri və kadrların hazırlanması siyasəti müasir dövrdə Azərbaycan Respublikasında müvəffəqiyyətlə davam etdirilir.

Ədəbiyyat

1. Hüseynova L. XX əsrin 70-ci illərində və 80-ci illərin əvvəllərində ümummilli lider Heydər Əliyev məqsəd-yönlü fəaliyyəti ilə Azərbaycanın gələcəkdə müstəqillik qazanmasına elmi əsaslarla zəmin yaratdı. <https://sputnik.az/life/20170714/411099843/heyder-eliyev-strateji-meqsed.html>

2. Qəndilov S. Heydər Əliyevin idarəçilik irsi dövlətin kadr hazırlığının əsas qayəsini təşkil edir. // Azərbaycan.- 2010.- 22 aprel.- S. 3.

3. Məmmədova D. Heydər Əliyev azərbaycanda müasir dövlət qulluğu sisteminin banisidir. // Azərbaycan qəzeti 23 iyun 2013.

4. Ümummilli lider Heydər Əliyev idarəçiliyin bariz nümunəsidir. <http://aztehsil.com/qt/278-mumml-lider-heydr-lyev-darly-n-barz-nmuns.html>

Rus dilində:

5. Алиев Г.А. Речь президента Азербайджанской Республики на общереспубликанском собрании специалистов получивших образование за пределами Азербайджана в 1970-1987 года // газета «Республика», 31 августа 1978 года.

6. Андриянов В., Мираламов Г. Гейдар Алиев. Москва, Молодая Гвардия, 2005, 447 с.

7. Гулиев Д. В память о Гейдаре Алиеве // <http://versii.com/news/358089/>

8. 19 азербайджанцев, удостоенных высшей царской России. <http://www.gumilev-center.az/19-azerbajdzhancev-udostoennyx-vysshej-nagrady-carskoj-rossii>

9. Махмудов Я. Гейдар Алиев еще в годы СССР подготовил Азербайджан к независимости <http://www.1news.az/news/yagub-mahmudov-geydar-aliev-esche-v-gody-sssr-podgotovil-azerbaydzhan-k-nezavisimosti>

10. Первый период руководства Гейдара Алиева Азербайджаном: Великий поворот к независимости и национальному возрождению. http://www.azerbaijan.az/portal/History/Middle/middle_06_r.html.

ДАЛЬНОВИДНАЯ КАДРОВАЯ ПОЛИТИКА ГЕЙДАРА АЛИЕВА

Статья посвящена дальновидной кадровой политике общенационального лидера Гейдара Алиева, которая является основой подготовки необходимых специалистов в Азербайджане. Подготовка высококвалифицированных специалистов в области науки, техники, экономики и управления всегда была в центре внимания Гейдара Алиева. Став президентом независимого Азербайджана, Гейдар Алиев в 70-х и 80-х годах занялся вопросами подготовки высококвалифицированных специалистов, которые стали незаменимой силой для восстановления и развития государства во всех сферах.

Благодаря четкой дальновидной кадровой политике национального лидера Гейдара Алиева высококвалифицированные специалисты обладающие мировым опытом работают в сферах управления, экономики, науки, образования и культуры Азербайджанской Республики. Они способствуют развитию и продвижению Азербайджана в мире. Сегодня в Азербайджанской Республике успешно используется опыт управления, принципы и политика подготовки кадров Гейдара Алиева.

FAR-SIGHTED PERSONEL POLICY OF HEYDAR ALIYEV

The article is dedicated to the far-sighted policy of the National Leader Heydar Aliyev, which is the basis for the preparation of the necessary specialists in Azerbaijan. There always has been in the center of attention of Heydar Aliyev the preparation of highly qualified specialists in science, technology, economics and management.

After the victory in election of independent Azerbaijan, the president Heydar Aliyev, used the army of specialists who prepared in the 1970s and 1980s that became an indispensable force for the restoration and development of the state in all spheres.

There by the far-sighted policy of national leader Heydar Aliyev, contributed to the fact that highly qualified specialists are working in the fields of governance, economy, science, education and culture of the Republic of Azerbaijan. They promote Azerbaijan's development and promote our interests in the world. Today also, management practices, principles and personnel policy of Heydar Aliyev are successfully pursued in the Republic of Azerbaijan.

Prof.Dr.Çağrı Erhan
Altınbaş Üniversitesi, Türkiye

İLHAM ALİYEV DÖNEMİ DIŞ POLİTİKASI

Anahtar kelimeler: İlham Aliyev, prezident, dış politika, bağımsızlık

Ключевые слова: Ильхам Алиев, президент, внешняя политика, суверенитет

Keywords: Ilham Aliyev, president, foreign policy, sovereignty

Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in en önemli dışpolitika hedefi ülkesinin tam bağımsızlığını ve egemenliğini muhafaza etmektir. "Yüzde yüzlük egemenlik bizim için zorunludur" sözünün sahibi olan Aliyev, bir yandan Haydar Aliyev zamanında temelleri atılan modern Azerbaycan'ın siyasi, iktisadi ve sosyal mimarisini en çağdaş düzeyetaşiyacak reformları yaparken, diğer yandan da ülkesinin uluslararası alandaki itibarını ve etkinliğini güçlendirecek adımları büyük bir kararlılıkla atmıştır.

İlham Aliyev'in bağımsızlık ve egemenlik ilkesinin üç temel unsuru bulunur. Birincisi, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüdür. Ermenistan işgaliyatındaki Azerbaycan topraklarının kurtarılması ve yurtlarından çıkarılmış vatandaşların haklarını kazanmalarınıdır. İkincisi, Azerbaycan'ı her türlü dış müdahaleye kapalı bir ülke haline getirmektir. Özellikle son 10 yıl da atılan adımlarla Azerbaycan üzerinde doğrudan ya da dolaylı yollarla nüfuz siyaseti izlemenin yolu kesilmiştir. Üçüncüsü Azerbaycan'ın uluslararası platformlardaki görünürlüğünün ve itibarının artırılmasıdır. İlham Aliyev bir yandan Azerbaycan'ı daha önce üye olmadığı uluslararası örgütlere dahil etmiş, diğer yandan da çok sayıda uluslararası organizasyona ev sahipliği yaparak, dünyada Azerbaycan'ın adını daha fazla duyulmasını sağlamıştır. Azerbaycan'ın stratejik konumu ve dünya enerji denklemindeki yeri, bağımsız ve sonuç odaklı dış politika izlenmesi önünde çok sayıda engel çıkartmaktadır. Bölgesel karışıklıklar, ABD'nin Rusya ve İran'la olan sorunlarının bölgeye yansımaları, Ermenistan'ın ABD ve AB ülkelerindeki faaliyetleri bunların başlıcalarıdır. İlham Aliyev bütün bu güçlüklerle rağmen, dengeli, aktif ve akılcı diplomasi hamleleriyle Azerbaycan'ı ulusal hedeflerine başarıyla sevk etmeyi sürdürmektedir.

ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА ПЕРИОДА ИЛЬХАМА АЛИЕВА

Важнейшей целью внешней политики президента Азербайджана Ильхама Алиева является сохранение полной независимости и суверенитета его страны. И.Алиев, которому принадлежит фраза «100% суверенитет, является для нас необходимостью», с одной, стороны, проведя реформы, послужившие модернизации политической, экономической и социальных направлений деятельности современного Азербайджана, заложенного Гейдаром Алиевым, с другой стороны, решительно предпринимал шаги по укреплению международной репутации и влияния страны.

FOREIGN POLICY OF ILHAM ALIYEV'S REIGN

The most important foreign policy goal of Azerbaijani President İlham Aliyev is to preserve the full independence and sovereignty of his country. İ. Aliyev, who owns the phrase "100% sovereignty, is a necessity for us," on the one hand, carrying out reforms to bear the modernization of the political, economic and social activities of modern Azerbaijan, laid down by Heydar Aliyev, on the other hand, resolutely took steps to strengthen the international reputation and influence of the country.

Dr. Elif Şimşek-Özkan
Erciyez Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Uluslararası İlişkiler Bölümü

AZERBAYCAN TÜRKİYE İLİŞKİLERİ: BİR MİLLET İKİ DEVLET

Anahtar Kelimeler: İnşacılık, Kimlik, Türkiye, Azarbeycan, Özneler-arasıcılık, Dış politika

Key words: Constructivism, Turkey, Azerbaijan, inter-subjectivity, Foreign Policy

Ключевые слова: конструктивизм, Турция, Азербайджан, интер-субъективность, внешняя политика

Türkiye Azerbaycan ilişkiler, “bir millet iki devlet” şiarıyla özetlenmektedir. Ancak Geleneksel Uluslararası İlişkiler Kuramlarının teorik çerçeveleri, bu tür özgün ilişkileri belirleyen bu tür özellikli şiarların anlamını açıklayabilmek ya da kapsayabilmek için kısıtlıdır. İki devlet arasındaki ilişkilerin dinamiklerini anlamlandırmak için, özneler-arasıcı analiz düzeyinde, toplumlarının kimlikleri dolayımında devletler arasındaki etkileşime odaklanan Uluslararası İlişkilerin İnşacı Kuramı, yorumlayıcı bir bakış açısı sunmaktadır.

Kimlikleri dışarıdan verili olarak kabul etmeyen İnşacılık toplumların kimliklerinin hem maddi hem de maddi olmayan dinamiklerine odaklanmaktadır.

İnşacılar açısından, özneler arası manaları anlamlandırmak için kimliğin rolünün araştırılması gerekmektedir. İnşacı çerçeveden incelendiğinde tek millet-iki devlet şiarı, iktisadi, güvenlik ve askeri yönleri de içerecek şekilde Azerbaycan Türkiye ilişkilerinin bütün dinamiklerini belirleyen karşılıklı inşa edilen bütün anlamları temsil etmektedir. Bu yüzden Azerbaycan Türkiye ilişkilerinin inşacı çözümlemesi, dış politika yapımındaki karşılıklı inşalar olan kimliklerin rollerini göz önüne sermektedir.

AZERBAIJAN TURKEY RELATIONS: ONE NATION-TWO STATES

Turkey and Azerbaijan relationship is summarized up with “one nation- two states” slogan. Yet theoretical framework of conventional international relations theories are too limited both to explain and to include meaning of this kind of special slogans determining this kind of unique relationship. In order to understand the dynamics of relations between two states, Constructivist Theory of International Relations introduces an interpretative approach focusing upon the very inter-action between states through identities of their peoples at the inter-subjective level of analysis.

Not taking the identities as externally given, constructivism focuses both material and ideational dynamics of the identity of the people.

For constructivists, it is a great need to examine the role of identity in order to understand the inter-subjective meanings. Within constructivist framework, the slogan “one nation-two states,” represents the mutually constructed understandings determining all dynamics of Turkish Azerbaijani relations including economy, security, military aspects. Therefore constructivist analysis of Turkish Azerbaijani relationship uncovers the role of mutually constructed identities in foreign policy making processes.

АЗЕРБАЙДЖАНО-ТУРЕЦКИЕ ОТНОШЕНИЯ: ОДНА НАЦИЯ - ДВА ГОСУДАРСТВА

Отношения между Турцией и Азербайджаном обобщены лозунгом «одна нация- два государства». Однако теоретические рамки традиционных теорий международных отношений слишком ограничены как для объяснения, так и для включения смысла такого рода специальных лозунгов, определяющих этот вид уникальных отношений. Чтобы понять динамику отношений между двумя государствами, конструктивистская теория международных отношений вводит интерпретационный подход, в котором основное внимание уделяется самому взаимодействию между государствами через идентичность их народов на интер-субъективном уровне анализа. Не принимая тождества как внешне данные, конструктивизм фокусирует материальный и идейную динамику идентичности народа.

Для конструктивистов очень важно изучить роль идентичности, чтобы понять интер-субъективные значения. В конструктивистских рамках лозунг «одна нация - два государства» представляет собой взаимосогласованное понимание, определяющее всю динамику Азербайджано-Турецких отношений, включая экономику, безопасность, военные аспекты. Поэтому конструктивистский анализ Азербайджано-Турецких отношений раскрывает роль взаимно построенных идентичностей во внешнеполитических процессах.

Kazımbəyli İbrahim Feyzulla oğlu
Dosent, tarix üzrə fəlsəfə doktoru
Azərbaycan Dillər Universiteti, Bakı

HEYDƏR ƏLİYEV SİYASƏTİ: SOSIAL-SİYASİ, İQTİSADİ TƏRƏQQİYƏ GEDƏN YOL

Açar sözlər : Heydər Əliyev, sosial, siyasi, iqtisadii tərəqqi

Ключевые слова: Гейдар Алиев, социальная, политическая, экономическое развитие

Key words: Heydar Aliyev, social, political, economic development

Ulu öndər Heydər Əliyevin Azərbaycanda siyasi hakimiyyətə 1993-cü ildə ikinci dəfə qayıdışı nəticəsində islahatlar yolu ilə cəmiyyətin yeni bir mərhələyə transformasiya prosesi başladı. Azərbaycan 1990-1993-cü illərdə çox ağır bir tənəzzül dövrünü yaşayırdı. Yenicə müstəqilliyini qazanmış Azərbaycanda hakimiyyətdə olan mövcud iqtidar bir sıra sahələrdə çox yarıtmaz iş aparırdı.

Ermənistanın Azərbaycana qarşı işğalçılıq siyasəti nəticəsində Dağlıq Qarabağ və ətraf rayonların işğal olunması, məcburi köçkünlərin problemləri, iqtisadi tənəzzül daxilindəki dağıdıcı qrupların antimilliy fəaliyyəti və digər bu kimi faktorlar ölkədə islahatların keçirilməsinə imkan vermirdi. Bütün bu maneələrə baxmayaraq Ulu Öndərin qətiyyətli addımları sayəsində qısa müddətdə Azərbaycanda geniş islahatlar proqramının həyata keçirilməsinə başlandı.

Azərbaycanın o vaxtki məhdud imkanlarını nəzərə alan Ümumilli lider Heydər Əliyev iqtisadiyyatda ciddi dönüşə nail olmaq üçün çoxşaxəli islahatların aparılmasını zəruri sayırdı. Uzaqgörən dövlət xadiminin ölkə iqtisadiyyatının hərtərəfli inkişafı üçün neft amilindən məharətlə istifadə etməsi 1994-cü ilin sentyabrın 20-də böyük təzyiqlərə baxmayaraq “Əsrin müqaviləsi”-nin imzalanmasına nail olması yüksək siyasi iradənin və qətiyyətin təntənəsi idi. Bu saziş özündə Azərbaycanın müstəqil dövlət maraqlarını beynəlxalq və regional tərəfdaşlıq normalarını regionun ümumi geoiqtisadi mənafeələrini və s. əks etdirir. Bu stratejiya 2004-cü ildən bu yana Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə müxtəlif inkişaf mərhələlərindən keçmiş təkmilləşdirilmiş və dönmədən həyata keçirilərək ölkənin davamlı inkişafını təmin etmişdir.

Azərbaycan xalqının ümummili lideri H.Əliyevin düşünülmüş siyasəti nəticəsində qısa müddət ərzində ölkənin siyasi-iqtisadi inkişafı çoxşaxəli sahələrin inkişafına, tərəqqiyə yol açmış oldu. Bir-birinin ardınca Bakı-Tbilisi-Ceyhan, Bakı-Tbilisi-Ərzurum və s. transmilli neft-qaz kəmərləri çəkilmiş, Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu inşa edilmiş, Xəzər dənizinin zəngin təbii qaz ehtiyatlarının dünya bazarlarına ixracını həyata keçirəcək Şahdəniz 2 layihəsinə start verilmiş, TANAP və TAP kimi yeni kəmərlərin inşası gündəmə gəlmişdir [Həsənov, Bakı, 2016, s.6].

Azərbaycan ikinci dəfə öz müstəqilliyinə qovuşduqdan sonra prezident Heydər Əliyev 1993-cü ildən başlayaraq ciddi xarici geosiyasi müdaxilələrə, kəskin daxili ictimai-siyasi, iqtisadi və mədəni böhrana, günü-gündən güclənən milli vətəndaş qarşılıqlı və s. neqativ hadisələrə baxmayaraq, müstəqil Azərbaycanın milli dövlətçiliyini qoruyub saxladı, onun gələcək inkişaf resurslarının müəyyən edilməsi və istifadəsi strategiyasını irəli sürdü.

1993-1996-ci illərdə inkişafın əsas şərti olan ölkədaxili milli-vətəndaş qarşılıqlı dayandırıldı, ictimai-siyasi sabitlik bərpa edildi, yeni və ardıcıl daxili, xarici, milli dövlət quruculuğu və sosial-iqtisadi siyasət yürüdüldü [Qəndilov, Bakı, 2009, 47]

1994-cü ildə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsində müvəqqəti atəşkəsə nail olundu. Bütün bu proseslər böyük dövlət adamına öz xalqının gələcəyi ilə bağlı həyati əhəmiyyət kəsb edən çoxsaylı strateji layihələri, o cümlədən də iqtisadi və enerji siyasətini həyata keçirməyə imkan yaratdı.

Heydər Əliyevin milli inkişaf siyasəti Azərbaycanın Cənubi Qafqaz və Xəzər hövzəsi, Avrasiya bölgəsi və dünyadakı regional və beynəlxalq addımlarını, mövqelərini, onun dünya birliyinə inteqrasiyasının prinsipal xəttini, əsas məqamlarını dəqiq müəyyən etmişdir [Həsənov, Bakı, 2016, s.55] . Göründüyü kimi, ulu öndər Heydər Əliyevin 1993-2003-cü illərdə irəli sürdüyü ideya və fikirlər, iqtisadi, siyasi və sosial-mənəvi sahədə reallaşdırdığı kurs və praktiki tədbirlər milli inkişaf siyasətinin formalaşması və həyata keçirilməsinin ikinci mərhələsində öz müsbət təsirini vermiş oldu.

Heydər Əliyev Azərbaycanda əksər vətəndaşları vahid amal, ideya və məqsəd ətrafında birləşdirərək milli ideologiya məsələsini ümumdövlət səviyyəsinə qaldırıldı. Bir faktı xüsusi qeyd etmək lazımdır ki, başqa sahələrdə olduğu kimi, milli ideoloji baxışlar sisteminin formalaşması prosesində də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin varislik prinsipi saxlanıldı və vaxtilə məhz onun birləşdirici ideya kimi irəli sürdüyü “azərbaycançılıq” ideologiyasına müraciət edildi. Xalqın böyük oğlu Heydər Əliyev üçün azərbaycançılıq ideolo-

giyasının əsaslarından biri milli-mənəvi dəyərlərin, dilin, milli mədəniyyətin, tarixi keçmişimizdəki bizə miras qalan milli varlığımızın qorunması və inkişaf etdirilməsinə yönəldirdi.

Heydər Əliyev Azərbaycanı müasir, inkişaf etmiş, xalqın maddi-mənəvi tələbatını təmin edə bilən, daxili həyatı sabit, milli birliyə qovuşmuş bir dövlət kimi görmək istəyirdi.

Heydər Əliyev dühasının fəvqəladəliyi həm də onda idi ki, o, tək-cə öz dövrünün nəbzini tutmaqla məhdudlaşmadı, ölkənin ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi inkişafının birinci mərhələsindən uğurla çıxardı. İkinci mərhələdə isə ölkəyə rəhbərlik edə biləcək yeni siyasi güc mərkəzini yaratdı. Bəzi qonşu ölkələrdən fərqli olaraq Azərbaycan yeni iqtisadi sistemin üstqurumu kimi ortaya çıxan siyasi dünyagörüşü və yeni siyasi lideri müxalifətdə deyil partiyanın içərisində yetişdirdi. Bugün Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Heydər Əliyevin siyasi kursunu davam etdirməklə yanaşı, həm də onu yeni şəraitin tələblərinə uyğun surətdə yaradıcılıqla inkişaf etdirir. Bu günün reallığı və tarixi faktdır.

Ədəbiyyat

1. Andriyanov V. Mirələmov H. Heydər Əliyev. Bakı, "Nurlan" 2008, 559 s.
2. Qəndilov S. Dövlətçilik təfəkkürü, idarəçilik maharəti, dərslər vəsaiti. Bakı, "Azərbaycan" 2009, 432 s.
3. Həsənov Ə. Xəzər – Qara dəniz hövzəsi və Cənubi Qafqazın geoiqtisadiyyatı: Azərbaycanın enerji siyasəti. Bakı "Zərdabi LTD", 2016 296 s.
4. Həsənov Ə. Azərbaycan Respublikasının milli inkişaf və təhlükəsizlik siyasətinin əsasları Bakı, "Zərdabi LTD" 2016, 700 s.

ПОЛИТИКА ГЕЙДАРА АЛИЕВА: ПУТЬ ВЕДУЩИЙ К СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКОМУ И ЭКОНОМИЧЕСКОМУ РАЗВИТИЮ

Статья посвящена трансформации общества в новую ступень в результате реформ после второго возвращения в 1993 году общенародного лидера Гейдара Алиева к политической власти в Азербайджане. Учитывая ограниченные возможности тогдашнего Азербайджана Общенациональный лидер Гейдар Алиев посчитал необходимой проводить диверсифицированные реформы чтобы достичь решающего поворота в экономике.

В результате продуманной политике общенационального лидера Азербайджанского народа Гейдара Алиева в кратчайший срок политико-экономическое развитие страны открыла путь к диверсифицированному развитию секторов.

Сегодня президент Азербайджана Ильхам Алиев наряду с продолжением политического курса Гейдара Алиева, также творчески развивает его адаптируя к новым условиям. Это является сегодняшней реальностью и историческим фактом.

THE POLICY OF HEYDAR ALIYEV: THE PATH TO SOCIO-POLITICAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT

The article devoted to transformation of society into a new stage as a result of reforms after second return of National Leader Heydar Aliyev to political power of Azerbaijan in 1993. Considering the limited opportunities of then Azerbaijan, the national leader Heydar Aliyev considered it necessary to carry out diversified reforms for achieving a decisive turn in the economy.

As a result of reasonable policy of the national leader of the Azerbaijani people Heydar Aliyev, in the shortest time, the political and economic development of the country opened the opportunities to diversified development of other sectors.

Today, the President of Azerbaijan Ilham Aliyev, along with continuation of the political course of Heydar Aliyev, also creatively develops the adaptation of this course to new conditions. This is today's reality and historical fact.

Doç. Dr. Güner Özkan
*Necmettin Erbakan Üniversitesi,
Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü*

AZERBAJYAN'IN ÇOK BOYUTLU DIŞ POLİTİKASINDA ABD NEDEN GEREKLI BİR AKTÖRDÜR?

Anahtar kelimeler: *politika, Azerbaycan, ABD, destek, dinamik, anlaşma*

Ключевые слова: *политика, Азербайджан, США, поддержка, динамика, договор*

Keywords: *policy, Azerbaijan, US, support, dynamics, contract*

Devletlerin dış politikalarını iç ve dış dinamikler birlikte belirler. Tek başına iç veya dış dinamikler dış politikayı belirlemez; iç politika dış politikayı, dış politika da iç politikayı şekillendirir. Bu iç-dış politika alanlarının birbirini belirleme durumu artan globalleşme ortamında daha da belirgin hale gelmektedir.

Azerbaycan dış politikasında ABD, iç siyasal, ekonomik ve güvenlik sorunlarının giderilmesinde önemli bir aktördür ve bu konularda ABD'nin desteği en önemli belirleyenler arasındadır. Azerbaycan'ın ekonomik yeniden yapılanmasında en önemli unsur sahip olduğu petrol ve doğal gaz kaynaklarının modern teknolojilerle işletilmesi ve bunların dünya enerji pazarlarına güvenli ve karlı biçimde aktarılmasıdır. Azerbaycan sadece petrol ve doğal gaz kaynağı olan bir ülke değil, aynı zamanda Güney Kafkasya'yı Orta Asya'ya bağlayan enerji ve diğer ticaret hareketlerinin üzerinde konumlu önemli bir geçiş ülkesidir. Azerbaycan için bu ekonomik değerleri güvenli ve karlı biçimde harekete geçirmek için ABD, desteği alınması gereken en önemli devletlerden birisidir. Azerbaycan'ın iç güvenliğinde de ABD Azerbaycan için en kilit aktörlerden birisidir. Azerbaycan'ın ayrılıkçı Dağlık Karabağ otonom bölgesi ile savaş neticesinde karşılaştığı güvenlik sorunlarının giderilmesi veya giderilememesinde ABD'nin tutumu en önemli belirleyenler arasında yer almıştır.

Azerbaycan'ın ülke içi dinamikleri yanında, global bir güç konumunda olan ABD'nin Güney Kafkasya, Hazar Bölgesi-Orta Asya, İran ve Rusya'ya yönelik dış politikaları, doğrudan veya dolaylı olarak Azerbaycan dış politikasını etkilemektedir. ABD-Gürcistan ve ABD-Ermenistan ilişkilerinin nitelik ve seyri Azerbaycan dış politikasını doğrudan etkileyen unsurlardır. ABD'nin Hazar Bölgesi-Orta Asya'ya yönelik dış politikası Azerbaycan'ın dış politikasında giderek artan bir öneme sahip olmuştur. ABD-İran ilişkilerinin seyri de gerek ABD'nin gerekse İran'ın Azerbaycan'a yönelik dış politikalarının önemli belirleyenleri arasındadır. Rusya, Azerbaycan için en önemli dış politika merkezleri arasında yer almaktadır. Azerbaycan'ın Rusya'ya yönelik Rusya'nın da Azerbaycan'a yönelik dış politikalarında karşılıklı beklentileri hayata geçirmek oldukça zorlu ve çatışan unsurlar ve dış politika davranışları içermektedir. ABD-Rusya ilişkilerinde meydana gelen değişimler de Azerbaycan'ın dış politikasında ABD'nin yerini ve önemini etkilemektedir.

Azerbaycan dış politikasının iç ve dış dinamiklerinde konu ve aktör çokluğu bu dış politika içinde ABD'nin yerini son derece önemli bir konuma oturtmaktadır. Azerbaycan dış politikasında çok boyutlu bir yaklaşımın gerekliliğini gören ve bunu uygulamaya sokan siyasi lider Haydar Aliyev olmuştur. 1969-1982 yılları arasında Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti Komünist Partisi Merkez Komitesi Birinci Sekreteri olarak Cumhuriyet'e liderlik eden ve 1982-1987 yılları arasında da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nde (SSCB) Siyasi büro üyeliği yapan Haydar Aliyev, Rusya ve dünya siyasetinin hassasiyetlerini bilen bir siyasi kişiliği temsil etmiştir.

İlham Aliyev'in Azerbaycan'da 2003'de iktidarı devraldığı dönem ve sonrası, bölgesel ve daha geniş uluslararası alanda sosyo-ekonomik ve siyasal dinamiklerin yeni güvenlik kaygılarıyla beraber ivme kazandığı bir zaman sürecine denk gelmiştir. Kısaca ifade etmek gerekirse, Azerbaycan'ın çok boyutlu dış politikasında ABD'nin yerini belirlemek hem zor hem de daha karmaşık hale gelmiştir. Ancak Azerbaycan'ın bu zaman dilimi içinde, diğer bölge ülkelerinin dış politikaları ile karşılaştırıldığında, ABD'yi de içine alacak şekilde çok boyutlu dış politika davranışlarını daha başarılı biçimde uyguladığı görülmektedir. Örneğin, ABD'yi daha fazla yanına çekme ve NATO'ya üye olma çabası nedeniyle Rusya ile savaşa giren Gürcistan'ın karşılaştığı olumsuzlukları, Avrupa Birliği ile Ortaklık Antlaşmasından vazgeçmek zorunda kalarak daha fazla Rusya'ya bağımlı konuma gelen Ermenistan'ın yaşadığı sorunları Azerbaycan izlediği dikkatli çok boyutlu dış politikası sayesinde deneyimlememiştir. Dahası, savaş ve jeopolitik mücadelenin daha da arttığı bir ortamda Azerbaycan, çok taraflı dış politikasını daha da güçlendiren davranışlar sergilemiş, bunlara yönelik hem ABD hem de Rusya'nın desteğini almayı başarmıştır. Bu dış politika davranışlarına örneğin Türkiye ile Azerbaycan arasında imzalanan Trans Anadolu Doğal Gaz boru hattı antlaşması ve Azerbaycan'ın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Geçici üyeliği verilebilir.

Netice itibariyle, ABD global bir güç olarak Azerbaycan dış politikasının doğrudan veya dolaylı olarak dikkate alınması gereken en önemli aktörler arasındadır. ABD, Azerbaycan'ın çok boyutlu dış politikasında gerekli bir aktör konumundadır. ABD'nin Azerbaycan'da veya bölgesinde veya yakın bölgesinde olmadan Azerbaycan'ın çok boyutlu dış politikasından bahsetmek zorlaşır. ABD'nin olmadığı bir Güney Kafkasya veya Hazar Bölgesi-Orta Asya, Rusya ve İran'ı en aktif aktörler konumuna getirir. Bu da Azerbaycan gibi çok boyutlu dış politika izleyen veya izlemek isteyen bölge devletleri için pazarlık olanaklarının azalması anlamına gelir. Son tahlilde, Azerbaycan için en önemli dış politika aktörleri arasında yer alan Rusya, İran, Ermenistan, Gürcistan, Türkiye ve Hazar Bölgesi ülkeleri yakın, ABD uzak bir coğrafyadadır. Süper güç konumunda olan ABD'nin uluslararası arenada tek taraflı dış politika davranışlarının yol açtığı olumsuzluklara ve Dağlık Karabağ sorununda Ermenistan yanlısı tutumuna rağmen, Amerikan sermayesi, siyasal ve güvenlik çıkarları gereği Azerbaycan'da, Güney Kafkasya'da ve Hazar Bölgesi-Orta Asya coğrafyasında güçlü biçimde varlığı Azerbaycan'ın çok boyutlu dış politikasını başarılı şekilde uygulamaya devam etmesi için gerekli olduğu söylenebilir.

ПОЧЕМУ АМЕРИКА ЯВЛЯЕТСЯ ГЛАВНЫМ АКТЕРОМ В МНОГОСТОРОННОЙ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ АЗЕРБАЙДЖАНА

В статье говорится о внешней политике Азербайджана. По мнению автора, обычно на внешнюю политику Азербайджана влияет американский фактор. Автор рассказывает о влиянии Америки на Кавказский регион. Автор пытается определить как американский фактор, прямым и косвенным путем, действует на внешнюю политику Азербайджана.

WHY AMERICA IS THE MAIN ACTOR IN MULTILATERAL FOREIGN POLICY OF AZERBAIJAN

This article is about foreign policy of Azerbaijan. In the author's view, the foreign policy of Azerbaijan is generally identified by American factor. The author observes the influence of America in the Caucasus region and tried to determine whether the American factor directly or indirectly affects the foreign policy of Azerbaijan.

Prof. Dr. Mehmet Öcal

*Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Uluslararası İlişkiler Bölümü*

İLHAM ALİYEV DÖNEMİ AZERBAIJAN DIŞ POLİTİKASI

Anahtar kelimeler: SSCB, politika, evrim, denge, entegrasyon

Ключевые слова: СССР, политика, эволюция, равновесие, интеграция

Keywords: USSR, policy, evolution, balance, integration

Her ülkenin dış politikası kendine özgüdür ve organik bir yapıya sahiptir. Bu yüzden o devletin geçirmiş olduğu tarihsel dönemlerin olaylarından ve etkilerinden bağımsız değerlendirilmesi güçtür. SSCB döneminde dış politika katı bir şekilde Moskova tarafından icra edildiği Azerbaycan SSC'ne ait bir dış politikadan bahsetmek mümkün değildi. 1991 yılının Ekim ayından itibaren bağımsız bir devlet olarak yapılanmaya başlayan Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsız dış politikası da bu dönemde oluşmaya başlamış ve evrimler geçirmiştir:

1. Emekleme döneminde Azerbaycan dış politikasını tek yönlü ve Rusya'ya bağımlı olarak tanımlayabiliriz.

2. Kırılma döneminde öne çıkan unsurları ise dış politikanın marjinalleşmesi, Rusya'ya bağımlı siyasetin yön değiştirmesi, emekleme döneminin keskin çizgilerinin yumuşatılıp çok yönlü politika tercihlerine kayılması olarak belirlenebilir.

3. Denge Politikası döneminde ise Azerbaycan'ın dış politikasının yeniden yapılandırıldığı ve bölgedeki etkin aktörler arasında (ABD, AB, Türkiye, Rusya, İran) **denge politikasının** yürütüldüğü dönemdir.

İlham Aliyev 2003 yılında babası Haydar Aliyev'in ölümüyle iktidara geldiğinde babasının ismiyle özdeşleşen politikaya genel olarak sadık kalacağını, Azerbaycan dış politikasının temellerinin **denge politikası** çerçevesinde sürdürüleceğinin altını çizmiştir. Haydar Aliyev dönemine kıyasla niceliksel değişimler gözlemlediğimiz denge politikası İlham Aliyev döneminde **çok boyutlu hale getirilmiş, kurumsallaştırılmış, kadrolaştırılmış, uygulanmış** ve önemli başarılar elde etmiştir.

Bu bağlamda İlham Aliyev döneminde uygulanan Denge Politikasının temel unsurlarını şunlar oluşturmaktadır:

- Azerbaycan'ın bölgesel entegrasyonunun yeniden yapılandırılması;
- etkin çok taraflı uluslararası sistemin sağlanması;
- karşılıklı uluslararası ilişkilerin artırılması;
- Avrupa ve Avro-Atlantik yapı ile entegrasyon ve
- Avrasya enerji ve ulaşım koridorlarında sürdürülebilir gelişim ve büyümeyi sağlamak.

Anlaşılabileceği gibi İlham Aliyev döneminin öncelikli **dış politika hedefleri küresel politikalara uyum yapmaya** yöneliktir. Bu sebeple Azerbaycan dış politikası iki yönde gelişme göstermiştir.

1. komşu ülkelerle (Gürcistan, Türkiye, Rusya ve İran) karşılıklı anlaşma ve işbirliği;

2. Batı ve NATO ülkeleriyle karşılıklı ve yakın ilişkidir. Bu şekilde sıralanan klasik dış politika ortaklarının yanı sıra son dönemde İslam ülkeleri ve Çin, Japonya ve Güney Kore gibi Uzak Doğu ülkeleri de dâhil edilmiştir.

İlham Aliyev, baba Aliyev döneminden kalan Batı ile Rusya arasında izlenen **denge politikası devam ettirmekte** aynı zamanda özellikle enerji politikalarında kazanılan hızlı ivme Azerbaycan'ın uluslararası arenada daha fazla göz önüne çıkmasını sağlamaktadır.

Azerbaycan dış politikası bağımsızlığın ilk yıllarında beri bir **ikilemi** yaşamaktadır. Bunun en önemli sebebi de **Azerbaycan'ın konumu nedeniyle** dış politikasını şekillendirirken hem **bölgesel hem de küresel aktörlerin çıkar çatışmalarının** arasında kalmasıdır.

• **İç siyasette** buna dahil edildiği zaman dengeler iyice hassas bir zeminde sağlanmaktadır. Unutulmamalıdır ki, **Muttalibov** Rusya yanlısı davrandığı için; **Elçibey** ise Rusya karşıtı davrandığı için iktidarlarını kaybetmişlerdir.

• Yaşanılanları iyi özümsemiş ve bunlardan ders çıkarmış olan İlham Aliyev uyguladığı denge politikası ve yeni dış politika açılımları sayesinde real politika kapsamında oluşan bölgesel ve küresel ani gelişmelere ülke çıkarları doğrultusunda daha hızlı strateji geliştirebilme şansı yakalamıştır.

• Böylelikle hem **iç ve dış siyaset arasındaki dengeyi** hem de **uluslararası arenada** diğer tüm devletler gibi çıkarlarını en üst düzeye çıkarmak isteyen Azerbaycan **dış politikasının sürdürülebilirliğini** koruduklarını görüyoruz.

Küresel ve bölgesel güçlere eşit mesafede kalıp hiyerarşik değil, eşit ilişkiler kurma olarak tanımlanabilecek dış politika stratejileri sayesinde dış politika anlamında temel sorunlar rayına oturmuştur.

Bu durumun **tek istisnası** ve ülkenin hem iç hem dış gündemini meşgul eden yegâne çıkmazı ise çözüme bir türlü kavuşturulamayan **Karabağ** sorunudur.

İlham Aliyev, 4. kez devlet başkanı seçildiği bu yeni dönemde ülkesinin uluslararası sahnede gerek kendi bölgesinde gerekse de küresel anlamda değişimleri doğru okuyan ve dış politika stratejilerini bu gelişmelere göre dönemsel olarak güncelleyen konumunu devam ettirmesi gerekir.

ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА АЗЕРБАЙДЖАНА В ПЕРИОД ПРАВЛЕНИЯ ИЛЬХАМА АЛИЕВА

В статье говорится о трудностях азербайджанской политики во времена Советского Союза. Автор определить этапы внешней политики Азербайджана после суверенитета республики в 1991 году. Он рассказывает о целях внешней политики Ильхама Алиева. О том, как трудно определять правильный курс внешней политики при современных внутренних и внешних обстоятельствах.

THE FOREIGN POLICY OF ILHAM ALIYEV'S REIGN

The article is about the difficulties of the Azerbaijani policy in the days of the Soviet Union. The author defines the stages of the foreign policy of Azerbaijan after the sovereignty of the republic in 1991. He observes the objectives of İlham Aliyev's foreign policy, about how difficult it is to determine the correct course of foreign policy under contemporary internal and external circumstances.

25. YILINDA ULUSLARARASI ALANDA AZERBAIJAN

Anahtar kelimeler: *bağımsız, ülke, ilişki, işgal, bölgesel*

Ключевые слова: *независимый, государство, взаимоотношения, оккупация, региональный*

Key words: *independent, state, relationships, occupation, regional*

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden beri baktığımızda bölgede çok önemli değişiklikler oldu. Bunun da bölgenin ülkelerine ve onların yürüttüğü hem politikalara, hem de bölge ülkelerinin iç siyaset kullanımı şekillenmesine önemli etkileri oldu. Bunların başında bir kere bölge ülkelerinin bağımsızlık arzuları ve Batı'yla ilişki kurma beklentileri, arzuları önemli etkili oldu. Hem iç siyaset kullanımı şekillenmesi, hem dış politikalarının şekillenmesinde. Bu önemli oldu diyorum çünkü Sovyetler Birliği'nin döneminde zaten böyle bir fırsatları yoktu.

Bağımsızlıktan sonra ise özellikle yukarıdan Kuzey'den gelen bir baskı vardı bunun olmaması yönünde. Dolayısıyla bu iradenin beyan edilmiş olması da önemliydi. İkincisi bölge üzerindeki önemli etkilerden birtanesi ve ya bölgenin sürekli unsurlarından birtanesi Rusya'nın bu bölgede yek hakimiyet kurma çabası ve siyasi kontrol etme mücadelesi. Bu özellikle 90'lı yılların ikinci yarısından itibaren başlayıp özellikle de yakın dönemde 2008'den itibaren daha da yoğunlaşmış bir şekilde hatta bugün "Kafkaslar'da bir Rusya hegemonyası var mı?" sorusunun sunulduğu ve tartışıldığı bir dönemden geçiyoruz. Dolayısıyla hem bölge ülkelerinin iç yapılarının şekillenmesinde hem de dış politikalarının şekillenmesinde Soğuk Savaşın erimesi ve Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra bu ülkelerin bağımsızlık arzuları çok büyük etken oldu.

Bağımsızlığın ardından getirdiyi sorunların çözülmesinde ve Azerbaycan'ın daha sonralar Kafkasya bölgesinde ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi alanlarda çok gelişmiş ülke olmasında siyasi lider Haydar Aliyev'in çok önemli rolü oldu. Bu tabii bağımsızlığın korunması ve milletin oluşturulmasından sonraki esas unsuru teşkil ediyor Azerbaycan jeopolitiği açısından baktığımızda. O da Azerbaycanın işgal altındaki topraklarının kurtarılması meselesi. Bugün gelinen noktada baktığımızda Azerbaycanın dış politikasının belki de ana bel kemiğini oluşturan unsurlardan biridir. Dolayısıyla bununla bağlantılı olarak Ermenistanla ilişkiler, Ermenistanla ilişkide olan üçüncü ülkelerle olan ilişkiler hep bu pencereden izlendi ve takip edilmek durumunda kaldı. Karabağ meselesi Azerbaycan açısından sadece basit bir toprak kaybı meselesi de değil. Hani aramızda Azerbaycanlı arkadaşlarımız da var onlar daha iyi ifade edecekler ama bölgeyle ilgili uzun yıllar çalışan birisi olarak söyleyebilirim bu sadece toprak kaybı meselesi değil. Bu bir milliyet meselesi, bu bir şuur meselesi. Azerbaycan açısından bu kaybetme sendromu bu savaşı daha yeni bağımsızlığını ilan etmiş olduğu bir dönemde kaybedilmiş bir savaş ona dahil kaybedilmiş bir toprak parçası uzun dönemli bir sendromu da beraberinde getirmiş oldu. Bugün halen devam ediyor. Yine aynı zamanda bu ekonomik bir mesele. Bu bir insani mesele. Çünkü bu savaştan dolayı verilmiş topraklardan dolayı göçmek zorunda kalmış olan insanlar var ve bu insanların sorunlarının çözülmesi her ne kadar milli lider Haydar Aliyev tarafından ve ardından onun layık devamcısı İlham Aliyev tarafından devam ettirilmiş olsa da hala bu insanlar vatan hasretiyle tutuşup duruyorlar.

Haydar Aliyev'in başlattığı başarılı siyaseti layık şekilde devam ettiren İlham Aliyev'in Azerbaycan'ın bölgesel kalkınmasını temin etmek amaçlı faaliyeti sonucunda bugün Azerbaycan bölgesel lider devlettir.

AZERBAIJAN ON THE INTERNATIONAL SPHERE IN ITS 25TH YEAR ANNIVERSARY

Since the end of the Cold War, there have been significant changes in the region. This was an important influence both on the politics of the region and on the internal politics of the regional countries. One of the main factors of these states, which gained their independence, were the desire for independence and the establishment of good relations with Western countries.

Heydar Aliyev gave his best effort to achieve progress in social, economic, political and cultural spheres. Even though the problems coming after war period were solved by him and still are being solved by president İlham Aliyev, internally displaced persons' occupied land trauma is still persisting. Through the great lider Haydar Aliyev and his worthy follower İlham Aliyev's effective policy Azerbaijan is very powerful country in many spheres in the region.

AZERBAYDZHAN NA MEZH DUNARODNOY SFERE V SVOEM 25 LETII

После окончания «Холодной Войны» в регионе произошли значительные изменения. Это имело важное значение как для политики региона, так и для внутренней политики региональных стран. Одним из главных факторов этих государств, получивших свою независимость, было стремление к независимости и установление хороших отношений с Западными странами.

Гейдар Алиев приложил все усилия для достижения прогресса в социальной, экономической, политической и культурной сферах. Несмотря на то, что некоторые проблемы, возникшие после окончания войны, были решены им и до сих пор решаются президентом Ильхамом Алиевым, травмы переселенцев продолжают оставаться на повестке дня. Благодаря великому лидеру Гейдару Алиеву и эффективной политике его достойного последователя Ильхама Алиева, Азербайджан является очень мощной страной во многих сферах в регионе.

Prof .Dr.Qafar Çakmaklı
Erciyez Universitesi, Edebiyyat Fakültesi,
Türkiye, Kayseri

AZERBAYCAN`DA ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK

Anahtar kelimeler: *millet, çokkültürlülük, siyaset, bölücü, milli azınlık*

Key words: *nation, multiculturalism, policy, separatist, national minority*

Ключевые слова: *нация, мультикультурализм, политика, сепаратизм, национальное меньшинство*

Azerbaycan arazisi tarihi İpek yolunda yerleştiği için her zaman çeşitli ulusların, sivilizasyonların birlikte yaşadığı, ulusal ve kültürel ortamın bulunduğu, çeşitli millet ve dini konfessiyonların üyelerinin barış, karşılıklı anlaşma, dialog ve huzur içinde yaşadığı bir arazi olarak bilinmektedir. Sovyetler Birliyi dağılmasının ardından bu ülke 1991 yılında kendi bağımsızlığına kavuştuktan sonra çokkültürlülük geleneklerinin geliştirilmesi konusunda burada çok büyük adımlar atılmıştır. Özellikle Azerbaycan`da yaşayan farklı milletlerin beraber şekilde, dostluk ve kardeşlik ortamında yaşamasını sağlamak 1990 yıllarının başlarında çok büyük önem taşımaktaydı. Şöyle ki, siyasi kaos döneminde ahali gerçekten kime ve neye güveneceklerini bilmiyor ve böylece kolay şekilde bölücü güçler Azerbaycan`ın istikrarını tamamen bozmayı ve burada yaşayan milletleri birbirine düşürerek devleti daha da zayıflatmayı planlıyordu. Buna örnek olarak Azerbaycan topraklarında yüzyıllarca beraber olarak yaşayan lezgi halkına ait bazı insanları kullanmakla devlet aleyhine çalışmaya sevketmeyi başardılar. Amaç Azerbaycanın kuzeyinde birkaç bölgeyi kapsayacak Lezgistan devleti kurmaktır. Aynı sorunlar Azerbaycan`ın güneyinde de yaşanmıştı. Şöyle ki, bölücü kuvveler burada yaşayan talış halkını devlete karşı kışkırtarak kendi Talış-Muşan Cumhuriyetini kurmayı amaçlıyorlardı.

Güçlü lider Haydar Aliyev`in yönetime geçmesi ve cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından ülkedeki ana sorunların çözüme kavuşmasıyla Azerbaycan`da yaşayan etnik azınlıklara karşı toleranslılık politikası yürütülmeye başlandı ve yeni yasalar yürürlüğe kondu. Çünkü bir ülkede istikrarı daimi olarak korumak için kesinlikle burada yaşayan halkların kültürel ilişkilerini daha yüksek boyutta ilerletmek, toleranslı bir siyaset ileri sürmek, çokkültürlülüğü en üst seviyede geliştirmek gerekiyor. Şöyle ki, Azerbaycan`da artık sadece farklı milletler değil, hem de farklı dinlerden olan insanlar birlikte problemsiz şekilde, dostça, kardeşçe yaşamaktadırlar.

”15 Mayıs 2014 yılında Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev`in kararıyla “Bakü Uluslararası Çokkültürlülük Merkezi” açılmıştır. Azerbaycan`da Haydar Aliyev`in başlattığı bu politika cumhurbaşkanı İlham Aliyev tarafından çok başarılı şekilde devam ettirilmektedir. Azerbaycan`da 2016 yılı “Uluslararası Çokkültürlülük yılı” olarak ilan edilmiştir. Haydar Aliyev`in halkına, gelecek nesillere miras bıraktığı “ bir arazide yaşayan milletler arasında çokkültürlülüğün geliştirilmesi, bununla da bölgede ve dünyada barışın sağlanabilmesine büyük katkıda bulunmak politikası bugün diğer devletlerce örnek alınmaktadır.

MULTICULTURALISM IN AZERBAIJAN

Historically Azerbaijan was located on the crossroads of The Great Silkway. That`s why many nations and representatives of different religious confessions lived together peacefully and brotherly. Even though after gaining its independence Azerbaijan faced into separatist powers mean provoke actions, a great politician Heydar Aliyev solved this problem by strengthening multiculturalism policy in Azerbaijan. Recently thanks multiculturalism policy all the nations and religious confessions live together peacefully, brotherly and in multicultural environment.

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Исторически Азербайджан находился на перекрестке Великого Шелкового пути. С древнейших времен многие нации и представители различных религиозных конфессий жили вместе мирно и по братски. Несмотря на то, что после обретения независимости Азербайджан столкнулся с проблемами, спровоцированными сепаратистскими силами, великий политик Гейдар Алиев разрешил эту проблему путем укрепления политики мультикультурализма в Азербайджане. Благодаря политике мультикультурализма все народы и религиозные конфессии живут мирно, братски и в мультикультурной среде.

Брагина Наталья Георгиевна,
Государственный институт русского языка им. А.С. Пушкина,
Москва, Российская Федерация

МЕЖКУЛЬТУРНЫЙ ДИАЛОГ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ И РУССКО-АЗЕРБАЙДЖАНСКИЕ КОНТАКТЫ

Гос ИРЯ им. А.С. Пушкина является площадкой для межкультурного диалога, поддерживающего идею объединения в разнообразии и понимаемого как ‘открытый, основанный на взаимном уважении обмен мнениями между отдельными личностями, группами, с разным этническим, культурным, религиозным, языковым происхождением и наследием’.

Развитие межкультурной чувствительности, обучение межкультурному диалогу происходит посредством приобщения учеников к разного вида практикам. Перечислю их.

Практика включенного наблюдения – описание по предложенной модели коммуникативного стиля представителей разных этносов на основе наблюдения.

Практика самонаблюдения – моделирование «человека удивляющегося», временно включенного в другую культуру, выстраивание методики самонаблюдения, ведение дневника самонаблюдения.

Практика анкетирования – составление анкет, с помощью которых можно создать шкалу культурной компетентности (CQ), определить ее уровень.

Практика совместного чтения – распределение между учениками книги, связанной с межкультурной коммуникацией. Каждый из учеников рассказывает основные идеи своей главы.

Практика межкультурного тренинга – проводятся ролевые игры и межкультурные тренинги.

В процессе обучения идет сопоставление разных лингвокультур, выделение зон сходств и различий.

Магистранты и аспиранты из Азербайджана успешно справляются с заданиями. Их отличает мотивированность и хорошие коммуникативные навыки. В ходе русско-азербайджанского диалога выясняется, что есть определенные различия между русской и азербайджанской лингвокультурами. В частности, различается структура некоторых лексических концептов, например, таких как *любовь*. Есть интересные отличия в семейном речевом этикете.

В магистерской диссертации, которая была успешно защищена в 2017 году, анализировались школьные учебники по математике, физике и информатике в азербайджанской, русской и американской лингвокультурах.

В докладе будут рассмотрены темы, сопоставительный анализ которых на материале русской и азербайджанской лингвокультур, может дать интересные и нетривиальные результаты и иметь хорошие перспективы для развития русско-азербайджанского диалога.

Азимов Эльхан Гейдарович,
Государственный институт русского языка им. А.С. Пушкина,
Москва, Российская Федерация

МАССОВЫЕ ОТКРЫТЫЕ ОНЛАЙН КУРСЫ КАК СРЕДСТВО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБЩЕНИЯ И ОБМЕНА ОПЫТОМ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ РУССКОГО ЯЗЫКА

Переход на безбумажные технологии, организация самостоятельной работы учащихся, содействие интерактивному общению с помощью электронных средств коммуникации и социальных сетей является, с нашей точки зрения, весьма перспективными тенденциями в сфере преподавания русского языка как иностранного. В системе образования все чаще используются различные модели массовых откры-

тых онлайн-курсов (МООК). На основе технологий МООК уже создаются электронные учебные материалы для изучающих русский язык как иностранный, известны примеры успешных российских проектов в области преподавания русского языка с помощью массовых открытых онлайн курсов.

Интеграцию МООК в образовательное пространство России необходимо рассматривать в нескольких аспектах. МООК могут быть использованы в рамках университетских программ обучения, для повышения квалификации или непрерывного образования, обмена опытом преподавания, хотя многие вопросы эффективного их использования пока остаются нерешенными. Важной задачей при этом является создание новой педагогической среды на основе электронных средств обучения.

МООК могут быть совместимыми с различными компьютерными системами, ресурсами и инструментами Интернета, доступны везде, где есть Интернет, их создание облегчено существующими программными средствами (форум, вебинар, видеолекция, электронная почта, презентация, подкасты, блоги, вики-технологии). Эти средства и технологии функционируют в рамках одной образовательной платформы для решения определенной учебной задачи. В настоящее время в Интернете функционируют различные образовательные платформы, предлагающие МООК для изучающих русский язык. Особое место среди них занимает портал «Образование на русском» (<https://pushkininstitute.ru>). Миссия портала «Образование на русском» - обучение русскому языку и проведение онлайн мероприятий, направленных на продвижение русского языка и образования на русском языке.

К структурным элементам курса в системе МООК относятся: видеолекция, мультимедийная презентация, сопровождающая лекцию, ссылки на интернет-ресурсы, автоматизированные задания, упражнения и тесты, видеозаписи уроков, видео-экскурсии, форумы, интерактивное общение с преподавателем.

МООК имеют свою специфику в способах и средствах хранения и передачи учебной информации, в организации контроля, в особенностях взаимодействия преподавателя со слушателями и слушателей между собой. Распространение электронных средств обучения свидетельствует о популярности нового подхода к образовательному процессу. Несмотря на проблемы и трудности, возникающие на пути использования информационно-коммуникационных технологий, сегодня назрела необходимость изучать и внедрять новые технологии обучения русскому языку в зарубежных и российских вузах. Степень встраивания электронных учебников и учебных материалов в учебный процесс может быть разной: от использования отдельных материалов по выбору преподавателя до полного прохождения курса с регулярным тестированием и получением сертификата в результате итогового контроля. Можно считать, что получает развитие концепция смешанного обучения (blended learning) – сочетание компьютерных дистанционных образовательных технологий с традиционным учебным процессом.

Ельникова С.И.

*зав.кафедрой методики преподавания
русского языка как иностранного,*

*Государственный институт русского языка им. А.С. Пушкина,
Москва, Российская Федерация*

В период существования Советского Союза на русском как основном государственном языке разговаривали 286 миллионов человек, его хорошо знали почти все жители союзных республик, и в обязательном порядке - каждый школьник. Распад Советского Союза создал в международной практике прецедент, когда в одночасье миллионы русских, живших в одной стране, не только вдруг оказались вне исторической родины. Практически все советские республики, ставшие независимыми государствами, взяли курс на построение этнократического общества. По результатам опросов, проведенных в 12 странах СНГ, (включая Грузию, исключая Туркмению), коммуникация на русском языке была признана возможной для подавляющего большинства населения новых независимых государств. При этом выделилось три основных группы. В первой – уровень владения русским языком и его распространенность очень высока: Беларусь (77%), Украина (65%) и Казахстан (63%) . В этих странах приблизительно две трети населения свободно владеют русским языком и русский язык является либо доминирующим (Беларусь), либо столь же распространенным по сравнению с титульным (в Украине и Казахстане). Вторую условную группы составили Киргизия, Латвия, Молдова, Эстония, где несмотря на доминирование языка титульной национальности, достаточно большая доля населения владеет русским языком, и приблизительно для четверти жителей русский является языком общения. В третью группу по результатам исследования вошли Азербайджан,

Грузия, Армения, Литва, Таджикистан. Здесь свободно владеет русским языком только доля населения (не более 30% и ниже) и он реже используется в массовых сферах общения.

После развала Советского Союза Азербайджан покинуло большое количество русских, так с порядка 400 тысяч число русских в этой стране упало до 120 тысяч (на сегодняшний день). Безусловно, основной причиной миграции стала нестабильная (на тот момент) ситуация в Азербайджане. Но сегодня все, кто приезжает в столицу этой страны сегодня, зачастую удивляются, ведь на улицах Баку нередко слышна русская речь. Надо отметить что основная и подавляющая часть русских действительно живет в Баку – по проведенной переписи здесь проживает примерно 114 тысяч, а это 95% всего русскоязычного населения Азербайджана.

С 1998 года русский язык в Азербайджане стал считаться иностранным. С 2002 года все делопроизводство, указом нынешнего президента Гейдара Алиева, было переведено на исключительно азербайджанский язык, а это значит, что бланки, печати, вывески и тому подобное теперь только на азербайджанском языке. Однако массового закрытия русских школ не происходило никогда и по сей день количество школ с преподаванием русского языка достаточно значительно. По официальной информации число школ с русским языком обучения - 350, при этом 15 из них – это чисто русские школы. Во многих вузах имеются факультеты с включением всех специальностей, преподаваемых на русском языке.

При всем этом статус русского языка по-прежнему является достаточно распространенным и им владеют не только представители русской диаспоры в этой стране. Да, русский язык не имеет своего официального статуса в Азербайджане, но на нем по-прежнему говорит большая часть местной интеллигенции и элиты, как политической, так и экономической.

В Азербайджане большое количество газет и журналов, выпускаемых на русском языке, несколько интернет-сайтов, теле- и радиоканалов, кафе и кинотеатров, где транслируют фильмы на русском языке, что позволяет русскому человеку чувствовать себя комфортно и свободно.

Возникает вопрос: почему же при всем этом Азербайджан оказался в третьей группе стран? Ответ на этот вопрос прост. Результаты опроса приведены на основе самооценки граждан всех этих стран, а значит основана на несколько субъективной оценке. Исходя из той части опросов, которая фиксировала субъективные оценки владения языком, азербайджанцы недовольны своим знанием русского: зафиксирован наименьший из всех стран-участниц исследования процент респондентов, утверждающих, что они свободно владеют русским языком (говорят, пишут и читают по-русски без ошибок или с ошибками) – 42%. При этом почти столько же опрошенных (38%), по их собственным оценкам, не могут говорить на русском языке, из них почти четверть (23%) – не знают русского языка вообще. Полученные на основе самооценок респондентов данные могут быть как завышенными, так и заниженными, косвенным образом они демонстрируют влияние идеологии, политических деклараций и общественного мнения. Так, например, по мнению известного писателя и публициста Эльмиры Ахундовой, азербайджанские дети в Баку по-прежнему говорят на русском, воспитываясь в среде комплиментарной к русскому языку. По словам Эльмиры Ахундовой, она является «сторонником лоббирования русского языка в национальных школах». Вот что она говорит: «Сегодня русский язык преподается факультативно, и этот язык сужает свою сферу. Необходимо наладить систему сохранения русского языка в регионах». Один из последних проектов, реализуемых в этой области является проект «Интенсивное преподавание русского языка», который охватит 50 образовательных школ. «Аналогичные проекты у нас есть и с другими языками, например, с английским. Но по охвату и по распространенности русского языка в системе образования мы не можем сравнивать его с каким-либо другим иностранным языком. Примерно 8% всех школьников страны сегодня обучаются на русском языке», - говорит **Микаил Джаббаров**, министр образования Азербайджана. Сегодня в Азербайджане насчитывается 327 школ, где около 90 тысяч учащихся получают образование на русском языке в так называемом русском секторе. А еще 450 тысяч школьников изучают русский язык в качестве второго иностранного языка в азербайджанском секторе.

Этот вопрос всегда остается в поле зрения высшего руководства страны. Президент Азербайджана Ильхам Алиев иногда лично приезжает на открытие учебных заведений. Высшее образование глава государства получал в России, в МГИМО. Поэтому не удивительно, что в одной из самых престижных школ Баку русский в большом почете.

В заключение хотелось бы отметить, что несмотря на отсутствие специального закона или других правовых норм поддерживающих русский язык в Азербайджане, русскоязычная культура продолжает развиваться. Русский язык распространен среди азербайджанской элиты и считается «культурным» в Баку. По мнению опрошенных, без хорошего знания русского невозможно сделать успешной карьеры. Таким образом, владение русским языком – отличительная черта национальной элиты, отделяющая ее от других слоев азербайджанского общества.

СРАВНИТЕЛЬНО-СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ДИСКУРСИВНЫХ МАРКЕРОВ РУССКОГО ЯЗЫКА И МОДАЛЬНЫХ СЛОВ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ЯЗЫКА

Цель данной статьи сравнить дискурсивные маркеры русского языка с модальными словами азербайджанского языка. В данной статье мы предприняли попытку ответить на вопросы, что представляют собой дискурсивные маркеры, чем они схожи с модальными словами азербайджанского языка, а чем отличаются.

Для начала нужно определиться с самим термином *дискурс*. В Лингвистическом энциклопедическом словаре под редакцией В.И. Ярцевой дано, на наш взгляд, интересное определение: «Дискурс — это речь, “погружённая в жизнь”» [Ярцева, 1990, 136–137]. Дискурсом ещё можно назвать связный *текст*, который имеет место в определенной ситуации и произносится с определенными задачами. В широком смысле этого слова дискурсом можно назвать то, чем мы обмениваемся, когда пользуемся языком. Единицы, которые обсуживают дискурс, называются дискурсивными маркерами. В современной отечественной лингвистике нет однозначного определения для дискурсивных маркеров, как нет и одного ёмкого термина для группы слов, обсуживающих дискурс. Дискурсивными маркерами можно назвать особую группу слов, которые маркируют структуру дискурса, обеспечивают связность, в чём и выражается основная их функция, могут отражать контроль над ментальными процессами адресата [Плунгян, ЭР]. Итак, основной функцией дискурсивных маркеров является обеспечение связности дискурса.

Дискурсивные маркеры – это единицы языка. Язык, как известно, не существует вне культуры. Для того, чтобы выразить своё отношение к действительности человек прибегает к определённым языковым средствам, использование которых обусловлено той или иной ситуацией.

Дискурсивные маркеры изучались и изучаются не только зарубежными лингвистами, но и отечественными лингвистами (Плунгян В.А., Рахилина Е.В., Шляхов В.И. и др.). Однако термин *дискурсивные маркеры* не является общепринятым. Для обозначения данной группы слов используются различные термины: *дискурсивные маркеры*, *дискурсивные частицы*, *дискурсивные коннективы*, *дискурсивные операторы* и др. [Когут, 2014, 19]. В монографии Shiffrin D. “Discourse Markers: Language, Meaning, and Context //Handbook of Discourse Analysis”, 2001 используется термин *дискурсивные маркеры*, которые обозначают «секвенциально зависимые частицы, которые разграничивают единицы речи» («I operationally define markers as sequentially dependent elements which bracket units of talk») [Shiffrin, 2001, 15].

В данной статье мы остановимся на термине *дискурсивные маркеры*. Дискурсивные маркеры служат для связки отрезков дискурса. Связность можно разделить на структурную, которая представляет собой совокупность лексических и грамматических средств для выражения связей между единицами текста (когезия), и смысловую, которая обеспечивает смысловую организацию текста как единого целого (когеренция). Дискурсивные маркеры, демонстрируя свойства и когезии, и когеренции обеспечивают грамматическую и смысловую цельность дискурса [Когут, 2014, 20].

К прагматическим функциям можно отнести передачу отношение к сказанному. Дискурсивные маркеры можно назвать «мостиками» между высказываниями, которые помогают раскрытию смысла сказанного.

Итак, мы можем сказать, что основной функцией дискурсивных маркеров является обеспечение связности между отрезками дискурса.

Что же в таком случае представляют собой модальные слова в азербайджанском языке? Во-первых, модальность в азербайджанском языке – категория грамматическая и логическая. Модальные отношения, реализуемые на всех языковых уровнях, связаны с субъективными представлениями говорящего о явлениях реального мира.

Модальные отношения могут быть реальными и ирреальными, возможными и невозможными. При объективной модальности высказывается отношение к окружающей нас объективной действительности, при субъективной – выражается отношение к определённому высказыванию. Говорящий, высказывая ту или иную мысль, показывает своё отношение к реальной действительности. Образно говоря, наша речь состоит из двух «слоёв». Первый «слой» – мы даём информацию о происходящем, задаём вопросы, отвечаем, во втором – реализуется наше отношение к действительности. В первом «слое» языка находит своё отражение коммуникативная функция языка, во втором – модальная [Kazimov, 2010, 385].

Способы выражения модальности в азербайджанском языке многочисленны. Здесь могут быть задействованы и интонация, и порядок слов в высказывании, и глагольные формы. При помощи интонации мы можем придать высказыванию различные оттенки. Это может быть сочувствие, сожаление, признательность и др. Модальность в азербайджанском языке также реализуется при помощи модальных слов. Модальные слова – это самостоятельная часть речи с присущими данной части речи лексико-грамматическими и морфологическими признаками. Модальные слова – это единицы с обобщённым грамматическим значением. Лексическое значение у данных единиц отсутствует. Модальные слова ввиду некоторых грамматических признаков близки к наречиям. Однако модальные слова отличаются от наречий тем, что не обозначают ни признака предмета, ни признака признака, ни признака действия, а выражают отношение к сказанному. Модальные слова лишены возможности вступать в синтаксические связи с другими членами предложения. Грамматическая модальность может выражать различные значения: *уверенность, предположение, сомнение, возможность (невозможность), обобщение, источник информации* и др.

Производные модальные слова можно разделить на две большие группы:

- 1) модальные слова, образованные от именных частей речи;
- 2) модальные слова, образованные от глаголов.

К первой группе относятся следующие подгруппы модальных слов, образованные от:

- 1.1 Имен существительных: *nəhayət* (наконец), *güman* (вероятно);
- 1.2 Имен прилагательных: *şübhəsis* (безусловно), *sözsüz* (без слов), *yaqxı* (хорошо, ладно);
- 1.3 Числительных: *birincisi* (во-первых), *ikincisi* (во-вторых) и др.
- 1.4 Местоимений: *məncə* (по-моему), *səncə* (по-твоему) и др.
- 1.5 Наречий: *həqiqətən* (на самом деле), *adətən* (обычно), *beləliklə* (итак) и др.

2.1 Глагольные. К этой группе относятся следующие модальные слова: *görünür* (видимо), *elə bil* (кажется), *sanki* (похоже), *demək ki* (значит), *tutaq ki* (допустим) и др.

По структуре модальные слова могут быть:

- а) простыми: *əlbəttə* (конечно), *təəsüf* (к сожалению/жаль);
- б) составными: *məncə* (по-моему), *doğrusu* (по правде);
- в) сложными: *elə bil ki* (вроде, как), *yəqin ki* (наверное, скорее всего).

Кроме этого, модальные слова бывают *устойчивыми* и *свободными*. Устойчивыми являются те модальные слова, которые полностью утратили связь с другими частями речи. Они не могут относиться к другим частям речи. К этим модальным словам относятся следующие (*yəqin ki*, *sanki*, *elə bil ki*). В отличие от устойчивых модальных слов, свободные могут выступать не только в качестве модальных слов, но и в качестве других частей речи (*görünür*, *deməli*, *deyəsən*, *şübhəsis* и др.).

Глагол: *Uzaqdan bir qaraltı görünür = Что-то чёрное виднеется вдали (Вдали что-то чернеет)* [Kazimov, 2010, 388].

Модальное слово: **Görünür**, *sabah yaqxı hava olacaq = Видимо*, завтра будет хорошая погода.

Итак, для полноты картины приведем таблицу с модальными словами азербайджанского языка и дискурсивными словами русского, значения которых полностью (или частично) совпадают.

значение	модальные слова азербайджанского языка	дискурсивные слова русского языка
уверенность	<i>əlbəttə</i> <i>şübhəsis</i> <i>həqiqətən</i>	конечно без сомнения на самом деле
неуверенность	<i>bəlkə</i> <i>yəqin</i> <i>deyəsən</i>	наверное может быть кажется
сравнение	<i>elə bil</i> <i>sanki</i> <i>guya</i>	вроде похоже как будто
обобщение информации	<i>ümumiyyətlə</i> <i>beləliklə</i> <i>nəhayət</i>	вообще так наконец
источник информации	<i>məncə</i> <i>deyilənə görə</i> <i>fikrimcə</i>	по-моему согласно по моему мнению

Одной из основных функций модальных слов и дискурсивных маркеров является обеспечение связности текста. Данные единицы могут указывать не только на роль и место отдельного элемента в высказывании, но и связывать части данного высказывания. К таким единицам можно отнести следующие дискурсивные слова и соответствующие им модальные слова¹, которые указывают на:

- а) порядок следования информации (*во-первых, во-вторых, наконец, birincisi, ikincisi, nəhayət*);
- б) введение новой информации (*кроме того, заметим, bundan başqa, qeyd edək ki*);
- в) важность информации (*более того, особенно, bundan əlavə, xüsusilə də*);
- г) введение примеров (*например, к примеру, təsələp, misal üçün*);
- д) выделение информации (*особенно, следует заметить, xüsusi ilə də, qeyd edək ki*);
- е) противопоставление (*однако, в отличие, lakin, fərqli olaraq*).

Как было выше упомянуто, модальные слова и дискурсивные маркеры (в чём их и заключается сходство) передают отношение говорящего к происходящему. Среди таких модальных слов и дискурсивных маркеров можно выделить следующие: *возможно, очевидно, видимо, uəqin (ki), aydındır (ki), görünür (ki)*. Данные единицы передают мнение автора, дают оценку происходящему.

Сходными в употреблении также являются единицы, которые указывают на процесс взаимодействия говорящего и слушающего. Данные единицы используются в первую очередь для того, чтобы привлечь внимание. К этой группе можно отнести следующие единицы: *согласно, общеизвестно, так, deyilənə görə, məlumdur (ki), beləliklə*.

Итак, подводя итоги, мы можем сказать, что часть модальных слов азербайджанского языка в той или иной степени соответствует дискурсивным маркерам русского языка. По некоторым функционально-прагматическим признакам (обеспечение связности высказывания, передача информации, процесс взаимодействия говорящего и слушающего) мы наблюдали полное соответствие. Что касается отличий, то здесь стоит заметить, что функциональные возможности модальных слов азербайджанского языка сводятся к тому, чтобы выражать отношение к объективной и субъективной действительности. Однако в ходе сравнительно-сопоставительного анализа мы смогли прийти к такому выводу, что, расширяя круг модальных слов, включая в их состав новые единицы из других частей речи, мы можем позволить себе использование указанных единиц в дискурсивных практиках. Нам остаётся надеяться, что дальнейшие исследования в области азербайджанского дискурса дадут больше возможностей для сопоставительного анализа.

Литература

1. Баранов, Плунгян, Рахилина 1993 – Баранов А.Н., Плунгян В.А., Рахилина Е.В. Путеводитель по дискурсивным словам русского языка, Москва.
2. Когут 2014 – Когут С.В. Дискурсивные слова в русскоязычных и немецкоязычных геологических научных статьях // Вестник Томского государственного университета, 2014, с. 18-23.
3. Плунгян В.А. Дискурсивные слова [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://postnauka.ru/faq/8572>
4. Шляхов, Саакян 2015 – Шляхов В.И., Саакян Л.Н. Текст в коммуникативном пространстве, Москва.
5. Shiffrin 2001 – Shiffrin D. Discourse Markers: Language, Meaning and Context. Handbook of Discourse Analysis, Cambridge University.
6. Ярцева 1990 – Лингвистический энциклопедический словарь. Главный редактор Ярцева В.Н., Москва: Сов. энциклопедия.
7. Kazimov Q.Ş. Müasir Azərbaycan dili. Morfologiya. Bakı, “Nurlan”, 2010, 400 s.

Кудоярова Татьяна Викторовна,

*Государственный институт русского языка им. А.С. Пушкина,
Москва, Российская Федерация*

РОЛЬ МОЛОДЕЖНЫХ ВОЛОНТЕРСКИХ ПРОЕКТОВ В МЕЖКУЛЬТУРНОМ СОТРУДНИЧЕСТВЕ РОССИИ И АЗЕРБАЙДЖАНА

Опыт организации образовательных экспедиций международной волонтерской программы «Послы русского языка в мире» убедительно показывает, что участие в такого рода образовательных программах является для молодых людей уникальной возможностью не только поделиться с участниками программы своей любовью к русскому языку и русской культуре, но и самим

¹ Среди примеров встречаются не только модальные слова азербайджанского языка, но и слова, относящиеся к другим частям речи

познакомиться с культурой и обычаями других стран, пообщаться и подружиться со сверстниками из-за рубежа. Дружеские контакты, зародившиеся в процессе такого общения, сохраняются на долгие годы и способствуют формированию позитивного образа страны, с которой ты знакомишься, формированию чувства гражданственности и воспитанию элиты будущего. Так как молодежь — это неотъемлемая часть развития любого государства, его будущее, от того, как будут развиваться контакты представителей молодого поколения наших стран сегодня, возможно, будет зависеть, как сложатся межгосударственные отношения в будущем.

Особенностью зимней экспедиции 2017 года программы «Послы русского языка в мире» в Баку было то, что в качестве пилотного проекта российские волонтеры проводили занятия по русскому языку и культуре не только со школьниками, но и со студентами Азербайджанского института языков. Новый формат общения позволил осуществить и запланированный курс обучения, и настоящий диалог культур между представителями молодого поколения двух стран. Благодаря интерактивной форме занятий и неформальному общению, взаимопонимание, радость от контакта возникали даже там, где катастрофически не хватало словарного запаса. При этом именно желание продолжить общение становилось естественными мощным стимулом к изучению русского языка азербайджанскими студентами.

Министр иностранных дел России С. Лавров еще в 2009 году говорил, что русский язык остается важным элементом, скрепляющим духовно-культурную общность наших народов: «Сегодня в Азербайджане этнические русские составляют менее двух процентов от общей численности населения, но русский язык фактически сохраняет позиции второго языка в республике» [1]. Апробированный формат межкультурного студенческого общения в рамках образовательного проекта, без сомнения, служит сохранению русского языка в Азербайджане и развитию взаимопонимания двух стран.

Литература

1. Интервью Министра иностранных дел России С.В. Лаврова ведущим информационным агентствам Азербайджана. 10 марта 2009 года. ([URL:http://www.mid.ru/Brp_4.nsf/arh/1E1D185D0BBE14CCC3257575004D2607? OpenDocument](http://www.mid.ru/Brp_4.nsf/arh/1E1D185D0BBE14CCC3257575004D2607?OpenDocument)).
2. Пашаева Г. Гуманитарное сотрудничество как фактор стратегического партнерства Азербайджан – Россия ([URL: http://www.kavkazoved.info/news/2011/11/21/gumanitarnoe-sotrudnichestvo-kak-faktor-strategicheskogo-partnerstva-i.html](http://www.kavkazoved.info/news/2011/11/21/gumanitarnoe-sotrudnichestvo-kak-faktor-strategicheskogo-partnerstva-i.html)).
3. Харченко В.В. Состояние и перспективы международного сотрудничества в молодежной сфере в России ([URL: https://cyberleninka.ru/article/n/sostoyanie-i-perspektivy-mezhhdunarodnogo-sotrudnichestva-v-molodezhnoy-sfere-v-rossii](https://cyberleninka.ru/article/n/sostoyanie-i-perspektivy-mezhhdunarodnogo-sotrudnichestva-v-molodezhnoy-sfere-v-rossii)).

**Жукова Арина Геннадьевна,
Щербаков Андрей Владимирович,**

*Государственный институт русского языка им. А.С. Пушкина,
Москва, Российская Федерация*

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ ГОСУДАРСТВЕННОГО ИНСТИТУТА РУССКОГО ЯЗЫКА ИМ. А.С. ПУШКИНА КАК ПЛОЩАДКА ДЛЯ МЕЖКУЛЬТУРНОГО ДИАЛОГА МОЛОДЕЖИ

В условиях глобализации и интенсификации межкультурного взаимодействия все большее значение приобретают принципы мультикультурализма и толерантности, предполагающие признание ценности культурного многообразия, права каждого на сохранение культурной самобытности, уважения к другому. Без учета этих принципов невозможно преодоление противоречий между глобализацией и стремлением к этноцентризму, между правами общества в целом, составляющих его национальных, культурных, религиозных сообществ и отдельного человека. Не является исключением и образовательная сфера. Для современных российских вузов уже привычными стали академические обмены, стажировки студентов всех уровней высшего образования в зарубежных вузах, языковых центрах и других учреждениях, а также включение в учебный процесс обучающихся из зарубежных партнерских организаций. Интеграционные процессы в межкультурной образовательной коммуникации происходят как в традиционном офлайн-формате, так и с использованием дистанционных технологий.

Государственный институт русского языка им. А.С.Пушкина, созданный в 60-е годы XX века, с самого начала своего существования как научно-образовательного учреждения, специализирующего-

ся на преподавании русского языка гражданам других государств, обладал повышенными возможностями для осуществления диалога культур. В Институте сложилась уникальная ситуация, когда представители десятков разнообразных национальных культур получали возможность взаимодействовать, учиться, общаться посредством русского языка и русской культуры. Эти традиции продолжают и сегодня.

Филологический факультет Государственного института русского языка им. А.С. Пушкина осуществляет подготовку будущих филологов-русистов – бакалавров, магистрантов и аспирантов. На каждом из уровней высшего образования российские студенты обучаются вместе со студентами из стран ближнего и дальнего зарубежья. Так, в текущем учебном году на филологическом факультете обучаются представители 29 государств из Европы, Азии, Африки и Латинской Америки. Представляется важным максимально использовать потенциал этой интернациональной образовательной среды для реализации различных продуктивных форм межкультурного взаимодействия молодежи.

На наш взгляд, можно выделить два основных направления организации такой работы. Во-первых, это собственно учебный процесс. При изучении различных дисциплин от педагогики до конфликтологии, от лингвокультурологии до методики преподавания русского языка иностранного и неродного на занятиях активно используется потенциал интернациональных групп. К примеру, в курсе педагогической риторики при рассмотрении особенностей речевого поведения преподавателя в русской лингвокультуре обязательным условием является сопоставление с особенностями тех лингвокультур, представители которых обучаются в данной группе. Подобный подход при условии его систематического применения позволяет сделать обучение эффективному межкультурному общению неотъемлемой частью образовательного процесса не только в теоретической, но и в практической части. Студенты получают представления и навыки решения кейсов, поиска выхода из проблемных ситуаций в разных сферах и аспектах своей будущей профессиональной деятельности.

Еще одной важной составляющей учебного процесса, которая обладает значительным потенциалом в обучении межкультурной коммуникации, является практика. На филологическом факультете межкультурный аспект воплощен в разных видах практик на всех уровнях образования. В частности, педагогическую практику иностранные студенты бакалавриата проходят в московских школах, знакомя обучающихся на своих занятиях и внеклассных мероприятиях с особенностями своего языка и культуры. Подобные занятия, по сути, превращаются в плодотворное общение молодых людей, самым непосредственным образом работающее на формирование навыков толерантного отношения к другому, непохожему. Подчеркнем, что подобная практика часто организуется в школах, имеющих тот или иной этнокультурный компонент, что расширяет межкультурный кругозор как самих практикантов, так и школьников.

Вторым направлением межкультурного взаимодействия молодежи является внеучебная деятельность. Внутри этого направления можно выделить две составляющие: 1) проведение совместно российскими и иностранными студентами просветительских, образовательных мероприятий для обучающихся московских школ и организаций среднего профессионального образования и 2) собственно межкультурное взаимодействие за пределами академических занятий в условиях сформировавшейся интернациональной студенческой среды.

Примером реализации первой составляющей являются мероприятие «Горизонты дружбы», в рамках которого иностранные и российские студенты знакомят молодых москвичей со спецификой своих языков, национальными традициями, фольклором, современной жизнью города и деревни, образованием, институтом семьи и т.д. Подобный формат предполагает проведение всевозможных мастер-классов от освоения простейших этикетных формул до приготовления национальных блюд, от исполнения народных танцев и песен до изготовления предметов декоративно-прикладного творчества.

Собственно межкультурное взаимодействие за пределами академических занятий происходит во время совместных занятий спортом, в творческих студиях, в бытовом повседневном общении (в общежитии, столовой), в совместных мероприятиях, посвященных международным, национальным, конфессиональным праздникам (католическое и православное Рождество, Новый год по европейскому и восточному календарю, Международный день студента, День русского языка и День родного языка и мн.др.).

Все вышеизложенное подтверждает тезис о высоком межкультурном потенциале интернациональной образовательной среды. Эти возможности могут и должны быть использованы как для решения учебных задач, так и за пределами учебного процесса в целях гармонизации межличностной межкультурной коммуникации молодых людей, которые в будущем смогут осуществлять эффективный и толерантный диалог культур.

Сидеиф-заде Севиндж Алиевна
Азербайджанский университет языков
г.Баку, Азербайджанская Республика

РОЛЬ ФОНДА ГЕЙДАРА АЛИЕВА В РАЗВИТИИ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Ключевые слова: фонд, Гейдар Алиев, мультикультурализм, Мехрибан Алиева, благотворительность

В современном мире Азербайджанская Республика считается одним из основных центров мультикультурализма. Основным показателем этого является правильное регулирование в нашей стране этнического, религиозного и культурного многообразия, что проявляется в углублении интеграционных процессов в обществе.

Представителей проживающих в Азербайджане народов и этнических групп сегодня можно встретить во всех областях жизни независимого Азербайджана - в политике, экономической сфере, образовании, в сферах культуры и духовной жизни.

Говоря о роли географического фактора в формировании мультикультурального общества обратим внимание на тот факт, что Азербайджан занимает очень удобное географическое пространство на стыке разных культур и цивилизаций. Азербайджан является государством, возведшим мультикультурализм на уровень государственной политики. Граждане Азербайджана считают своим моральным долгом обращение к наследию общенационального лидера, который заложил основу политики мультикультурализма в Азербайджане. В современных условиях эта политика успешно развивается Фондом Гейдара Алиева. Фонд начал функционировать с 2004 года и принимает активное участие во всех сферах жизнедеятельности нового общества и претворяет в жизнь гуманную и гуманитарную политику осознания и развития новыми поколениями азербайджанцев идей национальной государственности, сформулированных Гейдаром Алиевым. Фонд, во главе с вице-президентом Азербайджанской Республики, Послом доброй воли двух международных организаций — ЮНЕСКО и ИСЕСКО Мехрибан Алиевой проводит важную работу, сохраняет и пропагандирует всемирное материальное и нематериальное наследия. Неоценим вклад Фонда в реализации грандиозных проектов, организации мероприятий международного масштаба, в процессе налаживания международного диалога.

Организация конференций и семинаров по всему миру, выставки детей, творческой молодежи, деятелей искусства, масштабная деятельность фонда получила одобрение представителей всей мировой общественности. Для французов фонд стал олицетворением интеллекта, разума и сознания. Для итальянцев - это достойное и неисчерпаемое национальное достояние. Для англичан – это великий диалог культур и мост дружбы между цивилизациями. Американцы назвали организацию фондом демократии на Востоке. Для президента России В.В.Путина фонд и его представительство в РФ – это могущественный нравственный и политический мост «в создании новых межнациональных отношений эпохи и времени, в развитии культурных и религиозных связей, в реализации самых ценных демократических принципов».[1] Масштабная деятельность, непосредственная помощь оказываемая фондом служит примером для многих структур и организаций. Были заново отстроены, отреставрированы школы, больницы, концертные залы, музыкальные лицеи. Фонд Гейдара Алиева реализует грандиозные проекты, выступая в роли организатора ряда мероприятий, посвященных Дням культуры других стран. Фонд вносит значительный вклад в процесс налаживания международного диалога способствуя изданию интересных научных статей и публикаций, в которых аккумулирован опыт и сотрудничество в сфере изучения культуры и языка Азербайджана. Фонд Гейдара Алиева в своей деятельности уделяет внимание диаспорным организациям, проявляет стремление к единству и мудрости, толерантность, что в свою очередь способствует укреплению национального духа. Благодаря деятельности фонда в республике происходит настоящий цивилизационный бум, регионы интенсивно благоустраиваются. Деятельность Фонда Гейдара Алиева, в осуществлении проектов, и организации благотворительных мероприятий в сферах образования, культуры и здравоохранения ощутима как в Азербайджане, так и за его пределами. В развитии межкультурного диалога особо хотелось отметить гуманитарные проекты, воплощаемые в жизнь Фондом Гейдара Алиева.

В Молдавском городе Чадыр-Лунга при финансовой поддержке Фонда сооружается Культурно-образовательный центр. Министерству здравоохранения Республики Джибути Фондом было подарено медицинское оборудование, В Боснии и Герцеговине строится Центр скорой медицинской помощи. В России по случаю Всемирного дня донора крови Азербайджанская молодежная организация России (АМОР) в июне проводит ежегодную акцию «У крови нет нации». Пакистанской

провинции Пахтунхва фондом были подарены медицинское оборудование и автомобиль скорой помощи. Целью посещения с гуманитарной акцией столицы Южного Судана стало оказание медицинской помощи населению. Реализуемые проекты важны для расширения связей между странами и народами. В Волгограде разбит «Парк дружбы Волгоград-Баку», сдана в эксплуатацию спортивная площадка во дворе гимназии №3. Азербайджанская молодежная организация России – АМОР при содействии Азербайджанского клуба Московской Медицинской Академии им. И.М.Сеченова провела благотворительную акцию под названием «Убедись, что ты здоров, скажи болезни нет!». В рамках проекта россияне прошли обследование у высококвалифицированных врачей. Архитектурно-музейный заповедник «Трапезица», расположенный в болгарском городе Велико-Тырново, отреставрирован при поддержке Фонда Гейдара Алиева. Грандиозные проекты осуществлены в городе Астрахани Российской Федерации: открытие памятника князю Владимиру, приуроченное к 1025-летию крещения Руси и 455-летию с основания Астрахани, сооружен «Мост дружбы Азербайджана и России», построен детский сад «Дружба» и детское кафе «Мечта», расположенное неподалеку от детского городка, построенного при поддержке Фонда Гейдара Алиева. Отремонтировано здание средней общеобразовательной школы №78 в городе Ульяновске Российской Федерации. Совместно с Российским представительством Фонда в Москве была отремонтирована азербайджанская этнокультурная школа №157 имени Керима Керимова. Отреставрированы Фондом «Зал философов» в Капитолийских музеях Рима, семь церквей во Франции, относящихся к X-XII векам, Берлинский замок, разрушенный в годы Второй мировой войны, пять витражей Страсбургского Кафедрального собора, старинные памятники Версальского дворца в Париже. В церкви Святой Марии в Баку была осуществлена смена стекол с религиозной тематикой и установлено керамическое панно на фасаде храма. Совместно с Международным фондом «Ор-Авнер» Фондом для еврейских детей, жителей Баку построен образовательный центр. Организованные фондом концерты и мастер-классы известных польских музыкантов, приуроченные 200-летию Фредерика Шопена прошли на высоком уровне. Фондом проводится большая работа в рамках проекта «Поддержка образованию» в Грузии - в Дманиси был сдан в эксплуатацию учебно-компьютерный центр, в Гардабани школа №3 была капитально отремонтирована, был обустроен фасад учебного заведения, благоустроена прилегающая территория, создана спортивная площадка. В Марнеули была отремонтирована школа №7 и Общеобразовательная школа № 73 имени М.Ф.Ахундадзе в Тбилиси. В США в округе Монтгомери штата Мэриленд была оказана поддержка детям с серьезными физическими и умственными недостатками. В Сараево, столице Боснии и Герцеговины произведена реконструкция центра для незрячих и слабовидящих детей и молодежи и открыт «Парк дружбы». В Румынии, в Бухаресте проведено мероприятие, посвященное Международному дню защиты детей и фестиваль «Интеграция детей с ограниченными физическими возможностями в общество». В индийском штате Гоа построен стадион «Отец Агнело».

Думается, вклад деятельности Фонда Гейдара Алиева в традиции мультикультурализма, бережно управляемый государственной политикой Азербайджана бесценен и может послужить примером для других многокультурных стран.

Литература

1. Общественно-политическая деятельность первой леди Азербайджанской Республики Мехрибан Алиевой. <https://cyberleninka.ru/article/n/obshhestvenno-politicheskaya-deyatelnost-pervoy-ledi-azerbaydzhanskoj-respubliki-mehriban-alievoy>

Prof. PhD DrHc Alessandro FIGUS

International Institute of Management IMI-Nova, Link Campus University

MULTICULTURALISM, NATION AND THE USES OF FUTURE

According to data provided by the United Nations, the United States is the country of the world that hosts more immigrants, while India is the nation from which it emigrates more. Italy does not appear in the top ten of the countries with the greatest immigration, while the United Kingdom, Germany, France and Spain are listed. How to reconcile a rise in immigration with the preservation of solidarity within the population that enables the welfare state to function. One of the main topics on which the political debate is focused in view of the last Italian elections of 2018 is certainly immigration, but also this is, and has been, a current topic in other countries in Europe. In an increasingly globalized world one wonders about the goodness and adaptability of the policies implemented so far with regard to immigration. We discuss about

their reconciliation with a world that changes and looks at a society that should be based more and more on multiculturalism and tolerance. The problem is how to reconcile a rise in immigration with the preservation of solidarity within the population that enables the welfare state to function. A new design of the concept of nation is drawn, and the uses of future, often we are not optimistic about our immediate prospects.

Prof. PhD Azad Mammadov
Azerbaijan University of Languages

MULTICULTURALISM IN AZERBAIJAN

Azerbaijan is one of the centres of multiculturalism in the world. There are deep historical and cultural roots of tolerance and multiculturalism in our country. Various religious and ethnic groups have coexisted and cohabited in Azerbaijan in peace and harmony for centuries. This longstanding multi-ethnic, religious and cultural diversity is now being preserved and developed by our state. The political will of our National Leader Heydar Aliyev ensured restoring the traditions of tolerance and multiculturalism in Azerbaijan in early 90th of the last century both politically and legally. Thanks to the wise policy of Heydar Aliyev, protection of these traditions has been made one of the top priorities in the country, which is a towering beacon of multiculturalism and tolerance in a region full of identity conflicts, hate and intolerance. We strongly believe that Azerbaijan represents a success story in multiculturalism and we are open to share this story with the rest of the world.

Prof. PhD Anar BAGHIROV

AZERBAIJAN UNIVERSITY OF LANGUAGES MULTICULTURALISM AND RELIGION: THE AZERI EXPERIENCE

Azerbaijan is one of the cradles of human civilization. Its constitution clearly separates religion from the state and all confessions can be professed freely. While this is all achieved thanks to the politics of multiculturalism and its ideology proclaimed by the national leader Heydar Aliyev, Europe has been having a profound crisis in this regard since 2010. This article aims to study Azerbaijan's experience in multiculturalism and the coexistence of religious confessions in a multiethnic country, the institutional structures favoring the politics of multiculturalism, as well as the legal basis that regulates the relations between the state and religions.

Prof. PhD GUIDO F. AMORETTI
DiSFor - Università di Genova

PSYCHOLOGICAL OBSTACLES TO MULTICULTURALISM: HOW STEREOTYPES AND MECHANISMS OF DEFENCE MAY CAUSE ADVERSE BEHAVIOURS TO MULTICULTURALISM

As an undeniable matter of fact, each culture has its own peculiar traditions, customs and habits, sometimes different from others sharing the same environment. In fact, the acceptance of different cultures may therefore meet some resistance, i.e. culture differences may be seen as major obstacles in the acceptance process for part of the dominant culture, also causing an increasing fear of being overpowered. The object of this paper is not dealing with anthropological roots and sociological reasons causing adverse behaviours in the multiculturalism process but it will focus on the psychological aspects that may push respectable people to take on xenophobic attitudes and behaviours. Underlying the psychological reasons involved in xenophobic behaviours has not to be intended as an apology of such kind of behaviours, but only as a way of understanding their deep motivations in order to neutralise them if possible.

Prof. PhD drHc Alessandro Figus
Dr. Andrea Pisaniello
Fondazione Sicurezza e Libertà, Italy

MULTICULTURALISM AND OSTALGIE

Ostalgie is coming from a German term referring to nostalgia for aspects of life in East Germany, and not only. It is a new multipurpose and new expression related the German words Nostalgie (nostalgia in Italian) and Ost (East). Its anglicised equivalent, ostalgia (rhyming with "nostalgia"), is also sometimes used. The collapse of Soviet Union and the Berlin Wall demolition, was the concept guarded concrete barrier that physically and ideologically divided Berlin from 1961 to 1989 but especially divided West and East European countries. The Wall was constructed by the German Democratic Republic (GDR, East Germany), starting on 13 August 1961, the Wall cut off (by land) West Berlin from virtually all of surrounding East Germany and East Berlin until government officials opened it in November 1989. Its demolition officially began on 13 June 1990 and finished in 1992 and coincides in some generation from the Warsaw Pact countries, formally the Treaty of Friendship, Cooperation and Mutual Assistance with URSS of the birth of "ostalgie", that it goes against with modern principle of multicultural society and globalisation of the world. It is also an interesting picture of two different time, the first in 1957 with EU-6 and today with EU-27 and will refer to the phenomenon "ostalgie" (only DDR or more?). We would like to consider a deep analysis of social and political society before and after the time considered and will be possible to involve several countries as Italy, that was part of EU-6 and is part of EU-27, and ex-URSS, or countries influenced by URSS. At the eighth congress of the communist party Lenin recognized the right to selfdetermination of the populations of the empire and promised them significant concessions, although its final intent was to reach the true dictatorship of the proletariat which would have rendered the ethnic-national distinctions useless. The Soviet Union became the incubator of new nations with the dissolving of the Russian nation in the Soviet state. Does the "ostalgie" refer to the USSR, is this compatible with multiculturalism? Is it compatible with that plurality of tending different cultures that coexists in mutual respect and which implies the preservation of their specific traits by rejecting any type of homologation or fusion in the dominant culture?

Prof. PhD NICOLETTA VARANI
DiSFor - Università di Genova

TRANSNATIONAL MIGRATION BETWEEN RIGHTS AND GEOPOLITICS

The complex of the problems, perspectives, processes of interaction and the social construction of forms of living together more or less conflicting, and/or open and aware in the society of immigration, presents a series of questions to the social sciences, and geopolitics, calls to reflect on these issues both on a regulatory level, as well as of the empirical investigation. A first definition of theoretical and empirical migration is useful to clarify the scope of this phenomenon, is that it highlights the complex nature and the composite, which is the result of a flowers, variety of factors, economic, geopolitical social, cultural and psychological: migration can be considered as "social facts" total as well as the facts of geopolitical. This is because they stem from, and at the same time to trigger, a complex of social relations that involve migrants, non-migrants, those who can become it, the society of arrival and departure, the transnational space of the relations between societies, between groups, individuals, States.

Prof. Dr of Sc Ilham Mamedzade
Academy of Sciences of Azerbaijan

MULTICULTURALISM IN THE CONTEXT OF PHILOSOPHY

In recent time the problems of multiculturalism are in the focus of attention of philosophers, politicians and culture researchers. Therefore, the need in comprehension of this theme by social sciences researchers and begin with philosophers makes itself felt. This conditions considering the notion «multiculturalism» in different discourses. Thus, multiculturalism may be undergone philosophical analysis in the political aspect and in the context of postmodern presenting one of the forms of analysis of current

social phenomena. Because both these measurements considering the notion from the standpoint of identity and policy describe manifestations, indicators of post modern. The interdisciplinary analysis of multiculturalism is important and necessary in the force of that it not only transfers these issues into the rank of philosophical - metaphysical categories, but at the same time actualizes them from the political and sociological points of view. Today's situation of multiculturalism implies dialogue, while multiculturalism is considered a new philosophy of interaction. In such a case bounding multiculturalism with post-modern corresponds to pluralistic vision of postmodern characterizing post-modernist thinking on the whole, and as a result meeting its value orientations. Therefore, multiculturalism is polysemantic phenomenon and despite its being discourse itself, may be considered in different discourses.

Prof PhD Isakhan Valiyev

Head of staff of Knowledge Foundation under the President of Azerbaijan Republic

**AZERBAIJAN MODEL OF MULTICULTURAL SECURITY:
IN THE CONTEXT OF THE FIGHT AGAINST RELIGIOUS EXTREMISM**

The author notes that Azerbaijan's multiculturalism is related to the historical traditions of the Azerbaijani people, after restoration of Azerbaijan's independence, a legal basis for its evolution and development has become one of the main directions of state policy. Explains the essence of multicultural security. It mentions about religious extremism that can seriously damage multicultural security and tolerance, and informs about Azerbaijan's experience in combating religious extremism.

Prof. PhD Cecilia Romana COSTA ECCLESIA MATER

Pontificia Università Lateranense and RomaTRE

MULTICULTURALISM: COMPARED CONCEPTS

The basis on which it can be build a comparison between different cultures must have as a premise the desire to move from multiculturalism to interculturalism in order to determine an empathic and shared social space whose foundation rests on that existential condition which is the awareness of "being-in-a-common-world", as Edith Stein used to say. Precisely from the necessity to challenge the problematic knot, never completely resolved, of the relations between cultures, it must be assumed the comparison between concepts, which provide an outstanding approach to descend into the "common world". Often a point of understanding can be found commencing from terms of great importance for all human thought - ranging from the concept of faith to that of knowledge; from the body to the soul; from reason to truth, from person to power - in order to foster the attention to the uniqueness of every cultural expression and, at the same time, can reveal similarities and convergences between different communities.

Prof. PhD Francesca LONGO

University of Catania

**THE IDEOLOGY OF MULTICULTURALISM AND TOLERANCE", "MULTICULTURALISMO,
SICUREZZA SOCIALE, MIGRAZIONE, E LIBERTA"**

This contribution aims at identifying some factors that can contribute to the debate on the "rise and fall" of multiculturalism as it is animated since the middle 2000'. Multiculturalism, intended as the legal and political accommodation for ethnic diversity, emerged in democratic countries as an alternative for replacing older forms based on racial and ethnic hierarchical mechanisms. However, since the middle 2000' the last events in Europe, namely the so called "migration and refugee's crisis", challenged the multiculturalism either at theoretical level and at policy level. The rise of populist political parties and movements in Europe and the reassertion of some notions as nationalism, "nativism" and unitary citizenship in the political debate have the result to decrease public support towards multicultural approach. Moreover, populist rhetoric considered the inclusion of ethnic minority groups and migrants into the social policies as the main source of social problems as poverty, unemployment, segregation, increase in crime rate, terrorist attacks. Since multiculturalism is to be considered as a live option for maintaining democracy in the Western countries, a

process of re-reframing multiculturalism is needed in order to offer an explanation of multiculturalism as a model for democratic politics, effective social policies and citizenship approach based on the respect of human rights.

Prof. PhD Diana SPULBER

*International Institute of Management, IMI-NOVA.
Moldova and Academy of Sciences of Ukraine*

MULTICULTURALISM A SOCIAL CHALLENGE

Multiculturalism in today era is facing to a deep crisis. The uncontrolled immigration the bombing the foreigner's criminality and the emphasis in worse light that is given from mass-media to this fact is worsening. Checking the news and the archive of newspaper it can be affirmed that since the 2010 multiculturalism start to be seen as a fail of EU policy. This work purpose to analyze a theoretical framework of multiculturalism with a particular attention to educational process, to analyze the state of art in Educational System of different Countries, and finally to analyze how Educational process can contribute to Multiculturalism as a social challenge.

Prof. PhD Maura DI GIACINTO

Roma Tre University, Department of Education

THE EDUCATIONAL DIMENSION IN COMPLEX SOCIETIES: BETWEEN HISTORY AND TOPICALITY

Recent historiographical studies, both national and international, have shown that the varied migratory phenomenon and its outcomes are deeply dependent on the geographical contexts of departure and destination, the historical periods in which they occur, the age of the protagonists and all the other variables that insist on the migratory phenomenon, whether this is female, male or family migration. Starting from these premises, the present essay illustrates some thought-provoking issues that emerged from a previous research I carried out on social history of education themes which, focusing on a gender and inter-generational perspective, investigated the experiences and representations of migrant families living in Italy. Starting from the accounts and narratives concerning the experience of motherhood and paternity in «migration», gathered during the research, the contribution intends to enhance the strategic role of education and training in managing the challenges offered by the educational, social, cultural and relational complexity that is an outcome of migrations, of cultural pluralism and increasingly multicultural and multi-ethnic social contexts. The centrality of the educational dimension as an indispensable intervention strategy in the matter of reception and security is aimed at promoting and fostering effective integration paths; an educational dimension that, addressing children, families, teachers, educators/operators, company managers, public administration, police forces, etc., is increasingly committed not only to describing the complex processes that determine the migratory phenomenon but above all to investigate in depth its impact on an educational, social, cultural and relational level and to create integration and inclusion programs and projects able to combine hospitality with security in order to significantly and effectively intervene, and affect, in the territorial contexts for which they are intended.

Prof. Stefano MUSTICA

Link Campus University, Italy

MULTICULTURALISM, INNOVATION AND LEARNING

Globalisation is considered to be reinforcement the ideal of multiculturalism and promote the education and the learning system of world society comprising of variety and diversity of social-cultural groups. Given the historical evidence globalisation in the sense of connection with cultures and nations all across the world is very experienced in Europe and by European culture and society. The difference at present between the “North” and the “South” of the Globe got thinner over the improvement of technology, the technological advancement, and other mechanism applied for the people interaction, however the

innovation ensure mutual coexistence between people of various dissimilar background. The learning system is integrated in the new society that seems have formed with the globalisation and the use of new technology, today it is impossible look to the future without new form of education and innovation.

Prof. PhD Sylvie JOSSERAND
University of NIMES

MULTICULTURALISM AND TOLERANCE: A PERMANENT CHALLENGE FOR FRANCE

The history of France is marked by the confrontation of the religions and even, by the religious wars. In 1801, then in 1905, two legal texts of major importance allowed a pacified cohabitation of the religions. However, in 21th century, one attends in France with a phenomenon of tension of the population in front of multiculturalism. For twenty years, difficulties have emerged, born from the presence on the French soil of various cultures and various religions associated with phenomena of immigration and delinquency. However, the governments remained passive, and preferred to deny the reality of the difficulties. Today, the population translates for its fears in an electoral vote extremist. "To live together" became true political problems whose governments seem to have taken tardily conscience.

Prof. PhD Stefania CAPOGNA
Link Campus Universtity and Roma TRE

COMMUNICATION AS A BRIDGE TO INTERCULTURALITY

This essay of a theoretical nature focuses on communication as a bridge to interculturality. The reflection develops through some key words that are at the center of the objectives for sustainable development that the UN countries have established to achieve by 2030. Through this argumentative path, which develops starting from the key concepts that drive the conference: social security, migration and freedom, we come to propose a critical reflection on the relevance of an ethical and responsible communication, based on the principle of non-violent communication, designed to counteract any form of 'passive violence' present in the act of communicating, with intent to favor the intercultural meeting and the construction of an inclusive social systems. The conflict, in all its forms, finds a field of culture in the subtle violence presents in all those ways of inauthentic and axiomatic communicating, incapable of listening to oneself and to others.

Кунина Ирина Александровна
*Заведующая Научно-исследовательской лаборатории «Мультикультурализм»
Азербайджанский Университет языков*

ПРИНЦИПЫ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА И ТОЛЕРАНТНОСТИ ВО ВНУТРЕННЕЙ И ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ АЗЕРБАЙДЖАНА

Ключевые слова: мультикультурализм, толерантность, внешняя политика, внутренняя политика, Азербайджан

Açar sözlər: multikulturalizm, dözümlülük, xarici siyasət, daxili siyasət, Azərbaycan

Key words: multiculturalism, tolerance, foreign policy, domestic policy, Azerbaijan

Современный мир характеризуется высокой степенью общественной и культурной мобильности, усилением межкультурного взаимодействия и отношений, беспрецедентным увеличением миграционных потоков, вследствие чего большинство современных обществ перестали уже быть однородными в этническом плане и состоят не только из так называемой «титальной нации», но также и из представителей других этносов и культур. Мультикультурализм, как принцип сосуществования этнически разнородных культур был признан одной из базовых ценностей демократического общества. В свою очередь, модели мультикультурализма представляют собой сложный полифункциональный фе-

номен, структура и соотношение компонентов которых определяются позицией государства, конкретным состоянием этнической среды, межэтнических отношений, правовых и политических притязаний этнических групп, коммуникационных стратегий, избираемых ими в отношениях между собой и институтами национальных государств.

В этом отношении большой интерес представляет изучение модели мультикультурализма Азербайджана. Модель межэтнического взаимодействия в республике, является примером того, как государство смогло превратить полиэтничность в фактор устойчивого развития.

В историческом плане пространство Азербайджана всегда являлось местом пресечения цивилизационных, культурных, этнических, религиозных традиций. Это послужило объективной причиной тому, что современная Азербайджанская Республика – полиэтническое государство, где компактно проживают представители многих этносов, каждый из которых является носителем уникальных особенностей, сохраняет собственную материальную и духовную культуру, язык и самоидентификацию, историческую память и менталитет, этническое самосознание и этнопсихологию. К факторам, детерминирующим стабильное состояние межэтнических отношений в Азербайджане можно отнести: высокий уровень толерантности азербайджанского общества; исторический опыт совместного проживания; взвешенная государственная политика.

Наличие в Азербайджане этнокультурного, религиозного разнообразия и построение между ними равноправных взаимоотношений, в то же время, сохранение данного культурного многообразия создает необходимость конституционно-правового регулирования. В Азербайджане, основываясь на международно-правовые конвенции, нормативно-правовые акты, придают этому принципу особое значение. С этой точки зрения, как в имеющей высшую правовую силу Конституции, так и в других правовых актах есть определение мультикультурализма и его правового статуса, в законодательной системе достаточно норм о сохранении и защите мультикультурального общества современного Азербайджана, нашли свое место.

Этническим меньшинствам предоставлены равные с местным населением культурные права и право пользования культурным наследием страны. В местах компактного проживания этнических меньшинств, в начальных классах общеобразовательных школ преподается родной язык; изданы учебные программы и пособия, сборники фольклора и стихов, художественная литература на соответствующих языках; выходят газеты и журналы; действуют государственные национальные театры и самодеятельные творческие художественные коллективы.

Существующий в Азербайджане культурный симбиоз и многообразие традиций запечатлен в исторических памятниках духовной и материальной культуры. Так, в рамках деятельности по сохранению памятников материальной культуры в историко-краеведческих музеях Астаринского, Гахского, Губинского, Зактальского и др. районах организуются экспозиции, отражающие наследие и традиции проживающих на их территории этнических меньшинств. Рационально действуют в этой области и библиотеки, которые включают в свои фонды книги представителей этнических меньшинств, проводят презентации этих книг.

Межэтнический и межконфессиональный диалог в Азербайджане является одним из ключевых факторов сохранения внутренней стабильности государства. Историческая память азербайджанского народа, хранящая в своем сознании этапы прохождения через три религии – зороастризм, христианство и ислам – также является немаловажным фактором для построения сбалансированных органичных межкультурных коммуникаций, как внутри самой страны, так и на международной арене. В Азербайджане сложилась особая модель толерантности и межконфессионального диалога, ставшая примером для многих полиэтничных регионов мира. В рамках современной азербайджанской модели государственно-религиозных отношений все конфессии получили одинаковый статус, будучи равны перед законом. Наряду с обеспечением прав мусульман, составляющих подавляющее большинство граждан страны, государство проявляет заботу обо всех традиционных религиях, получивших распространение в республике.

Внешняя политика Азербайджанской Республики, тесно связанная с внутренними процессами, также направлена на то, чтобы дать достойный ответ глобальным вызовам современного мира с позиции принятого на вооружение опыта мультикультурализма. Так, Азербайджан, с целью обеспечения прав национальных меньшинств и религиозных конфессий, что является важным компонентом многонационального общества, присоединился к свыше 50 международным документам таких организаций как ООН, Совет Европы, ОБСЕ, Европейского союза, Организации Исламского Сотрудничества, и добился значительных успехов в осуществлении международных обязательств.

Принадлежность Азербайджана как к западной, так и к восточной культуре, а также сбалансированная, основанная на ценностях мультикультурализма и толерантности внешняя политика Азер-

байджана стала залогом плодотворного межкультурного диалога. Так, возникший как инициатива «Бакинский процесс», в 2010 году превратился в глобальное движение. По инициативе Азербайджана проводятся Всемирный форум по межкультурному диалогу, Бакинский гуманитарный форум. В то же время, Фондом Гейдара Алиева реализованы программы, имеющие важное значение в данной сфере, которые признает весь мир. В этом контексте особое место занимают мероприятия, осуществляемые по линии ЮНЕСКО.

Эти факты подтверждают возможность взаимодействия и сотрудничества между цивилизациями, особенно в такое непростое время. Успехи, достигнутые Азербайджанской Республикой в области мультикультурализма, получили всемирное признание. Возрастающий интерес к нашему опыту в области мультикультурализма и толерантности, как отмечают некоторые зарубежные политики, стал причиной формирования международного имиджа Азербайджана как страны, экспортирующей в мир не только нефть и природный газ, но и идеи и опыты толерантности.

Гашимов Э.А.
СФ МГПУ, Самара, Россия

ЯЗЫК И КУЛЬТУРА: СИМБИОЗ ПОТРЕБНОСТЕЙ

«Культура обогащает народы самым лучшим, что накопило человечество.»

Г.А. Алиев

Ключевые слова: язык, культура, интерференция, дискурс

Keywords: language, culture, interference, discourse

Аннотация: В статье дается краткий обзор о связи языка и культуры в современном мире, приводится сопоставительный анализ культур в зависимости от типа поведенческой культуры

Abstract: The article is described a brief overview of the relationship of language and culture in the modern world, provides a comparative analysis of cultures depending on the type of behavioral culture

Великий китайский философ Чжан Ци-Юнь заметил, что несмотря на утверждение Киплинга, Запад и Восток встретились; встретились давно; нашли точки соприкосновения во многих направлениях, в том числе в вопросах языка и культуры. В связи с активным развитием международного бизнеса, торговли, особенно со странами Востока особую актуальность приобретают не только иноязычные умения профессионально ориентированной коммуникации, но и знание культуры и национальных особенностей носителей иностранного языка. Понимание межкультурных различий, прогнозирование «культурного шока» позволяет нам эффективно справляться с коммуникативными преградами и решать проблемы, создаваемые культурными различиями.

Вслед за Оляничем А.В. (2010г.), Карасиком В.И. (2008г.) считаем, что каждый народ имеет свои потребности в межкультурном взаимодействии, а говоря о потребностях, мы определяем постановку целей коммуникации, а также планирование их достижения. Для достижения понимания в межкультурном диалоге необходимо избегать коммуникативных неудач интерференционного типа. Интерференция как влияние одного языка на другой практически затрагивает все сферы языкового и культурного поля. Говоря о коммуникации, мы исходим из того, что представители Запада и Востока придерживаются своей собственной организации дискурса в общении, что безусловно вызывает коммуникативные сбои, которые порождают порой неверное понимание культуры другого этноса. В плане дискурса между западной и восточной культур наблюдаются характерные дискурсивные ошибки в рамках стратегического и коммуникативного дискурса. Владение дискурсивной компетенцией в рамках межкультурного диалога: есть понимание различных видов коммуникативных высказываний; есть построение целостного высказывания разного рода функциональных стилей; есть выбор лингвистического средства в зависимости от типа высказываний; есть умение прогнозировать характерные интерференционные ошибки в процессе общения, научного доклада, презентации, написания делового письма.

Говоря о способе организации дискурса в межкультурном пространстве стоит отметить, что Капланом (1972 г.), а позднее Келли (2003 г.) были выделены пять этнических способов организации дискурса: германский, израильский, восточный (азиатский), романский и славянский. Все эти способы относятся к письменному формату дискурса, хотя и применимы в устном дискурсе.

Культурная среда, как отмечает Р.Мильруд (2014г.) также влияет на то, как и для чего используется язык в общении людей, как применяется иностранный язык в коммуникативном процессе. Интерес к языкам велик, к примеру, процесс обучения китайскому как иностранному языку, русскому

как иностранному, английскому как иностранному и другим языкам строится с позиции соизучения языка и культуры.

Мировые культуры по-разному структурируют коммуникативную ситуацию в зависимости от типа поведенческой культуры: моноактивная, полиактивная, реактивная. Моноактивную культуру мы рассматриваем как тип культуры, стремящейся к неуклонному исполнению запланированного, в то время как представители полиактивной культуры игнорируют порядок, предпочитая «карнавализацию существования». В таких условиях коммуникация поверхностная, малофиксированная.

Права лингвисты, утверждая, что язык можно понять лишь тогда, когда понимаешь больше, чем язык. Примером этому изречению служит китайский язык, ибо его изучение неотделимо от познания культуры Китая: его истории, философии, литературы. В китайской литературе нет метафор, нет игры слов, *скорее игра смыслов*. Невысказанное имеет большую ценность по сравнению с определённым, высшее устремление китайского поэта - написать то, что он хотел бы написать, но не конкретно, не впрямую, так, чтобы вербальным образом выразить невербальное.

Библиография

1. Астафурова Т.Н., Олянич А.В. Лингводидактика в высшей школе. Монография, Волгоград, 2009
2. Гашимов Э.А. Лингвокультура потребностного кода. Монография. Изд-во «Пиросон», 2009г.
3. Гашимов Э.А. Таинственный язык уникальных людей. Иностранные языки. Выпуск - 6 . Изд-во «Просвещение». Москва, 2012
4. Халеева. И.И. основы теории обучения понимания иноязычной речи. Высшая школа. Москва, 2008

Д.Е. Овчинников

Самарский филиал ГАОУ ВО

«Московский городской педагогический университет»

К.соц.н., ст.преп. кафедры управления персоналом и социологии

НЕПРЕРЫВНОСТЬ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ КАК ПРИНЦИП СОХРАНЕНИЯ ЦЕЛОСТНОСТИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПОЛЯ

(на материалах социологических исследований в Самарской области)

Принцип непрерывности образования является систематизирующим, поэтому его значимость весьма велика для сохранения целостности образовательного поля. В настоящее время в России существует отработанный в целом понятийный аппарат, отражающий суть такого явления как непрерывность в системе образования². Тематика непрерывного образования становится всё более актуальной в свете принятого в 2012 г. Федерального закона «Об образовании в Российской Федерации»³.

Главная цель непрерывного образования заключается в развитии самостоятельности, целеустремленности и ответственности в человеке, укреплении способности приспосабливаться ко всему новому. Существует много форм непрерывного образования, но автор статьи решил сконцентрировать внимание на двух переходных точках в цепи непрерывности: от общеобразовательной школы к учреждениям среднего профессионального звена и от средних профессиональных учебных заведений к высшей школе. Эти переходы в цепи непрерывного образования в меньшей степени изучены, нежели переход от детского сада к школе или от общеобразовательной школы к вузу.

Актуальность проблематики усиливается и тем, что в академической среде существуют прямо противоположные точки зрения: одни считают, что выпускники заведений среднего профессионального образования успешнее адаптируются к высшей школе, т.к. за период обучения у них развивались необходимые для успешной адаптации качества, умения, способности. Другие, напротив, считают, что у выпускников складываются в период предшествующего обучения деструктивные механизмы: снижается мотивация обучения, формируется ложное представление о «легкости» обучения в условиях высшей школы, полученные ранее, знания не подвергаются осмыслению, работы выполняются шаблонно⁴.

² Зайцева О.В. Непрерывное образование: Основные понятия и определения, //Электронный ресурс Интернет /<http://cyberleninka.ru/article/n/nepreryvnoe-obrazovanie-osnovnye-ponyatiya-i-opredeleniya>); Римарева И.И. Непрерывное образование: определение, структура, специфика, проблема //Электронный ресурс Интернет <http://www.rozmarin.narod.ru/text9.htm>

³ Федеральный закон "Об образовании в Российской Федерации" от 29.12.2012 N 273-ФЗ (последняя редакция) //Электронный ресурс Интернет /www.consultant.ru

⁴ Хворова С.В. Возможности интегративно-модульного подхода в обеспечении успешности адаптации студентов со средним профессиональным образованием к условиям обучения в вузе //Вестник ЧГПУ. 2011. № 8. С. 140-148. С. 143.

Но, прежде чем вторгаться в эту полемику, следует, на наш взгляд, оценить масштабы вхождения выпускников общеобразовательных школ в систему среднего профессионального и высшего образования. Вслед за этим можно рассматривать вопросы адаптации учащихся к той или иной форме обучения и решать, какие инновации могут облегчить адаптационные процессы.

В качестве источниковой основы для написания статьи автор выбрал материалы, полученные в результате социологических опросов первокурсников (2015/2016 учебного года) и выпускников (2016 года) среднего профессионального звена образовательного поля Самарской области. Анкетирование было проведено специалистами Центра профессионального образования Самарской области. В исследовании реализована стратифицированная гнездовая выборка. Объем рассчитанной теоретической выборки – 1200 человек, количество предложенных к заполнению анкет – 1400, фактически было опрошено 1322 первокурсника и 1287 родителей⁵. В результате проведения исследования и отбраковки анкет выпускников 2016 года реализованная выборочная совокупность составила 1167 респондентов⁶.

Цель статьи – анализ понимания учениками перехода со ступени общеобразовательной школы на следующую ступень образования с целью сохранения непрерывности процесса обучения.

Объектом исследования стали студенты и выпускники системы среднего профессионального образования региона. Предметом изучения – их планы по осуществлению дальнейшего образования.

Обратим внимание на мотивацию выбора учебного заведения учащимися при уходе из общеобразовательной школы, а также на масштабы перехода в следующие учебные заведения. Сначала обратим внимание на уход в систему среднего профессионального образования. Основной контингент респондентов-первокурсников учреждений среднего профессионального образования составили выпускники 9-х классов, средний возраст которых 16 лет. Подавляющее большинство опрошенных (94,8%) после окончания 9-го класса выбрали обучение по программам подготовки рабочих профессий и специалистов среднего звена.

Выбору специальности профессионального обучения, образовательной организации предшествовала подготовка в общеобразовательной школе. Можно сказать, что учащиеся 9-х классов совершили первичное профессиональное самоопределение, выбирая предпрофильные курсы, которые были направлены на подготовку старших подростков к осуществлению выбора дальнейшей образовательной траектории.

Как уже отмечалось, подавляющее большинство участвовавших в исследовании первокурсников – выпускники 9-х классов. Более половины из них (56%) ответили, что не посещали предпрофильные курсы. Все выпускники 11-х классов отметили, что осваивали профильные предметы, обучаясь в школе.

Спектр предпрофильных курсов, предметов, отмеченных первокурсниками достаточно широк. Как показывают данные, наиболее востребовано среди 9-классников физико-математическое и социально-гуманитарное направления предпрофильной подготовки. Каждый пятый не смог дать четкого определения направления курсов (Таблица 1).

Распределение ответов на вопрос: «Предпрофильные курсы, профильные предметы, какого направления Вы посещали?», (в %) Таблица 1

	первокурсники, выпускники 9-х классов	первокурсники, выпускники 11-х классов
Физико-математический	20,0	29,4
Инженерно-технологический	14,0	1,5
Социально-экономический	11,3	26,5
Социально-гуманитарный	18,7	35,3
Филологический	2,2	1,5
Химико-биологический	2,0	*
Другие	9,7	5,9
Затрудняюсь ответить	22,1	*
N=	554	68

*не было подсказок в анкете

⁵ Аналитический отчет по результатам исследования «Механизмы формирования профессионального выбора в «родительско-детской» (семейной) среде. Социологический опрос первокурсников среднего профессионального образования и их родителей». Центр профессионального образования Самарской области. 2015.

⁶ Оценка ситуации на рынке труда выпускниками среднего профессионального образования и анализ конкурентноспособности. Самара, 2016.

Выпускники 11-х классов продемонстрировали более взрослый подход к посещению предпрофильных курсов. 35,3% выбрали социально-гуманитарное направление, равное количество предпочло социально-экономическое и физико-математическое направления профильных предметов.

Показал, что существует связь между направлениями предпрофильных курсов, предметов, которые посещали первокурсники, будучи школьниками, с выбранной ими специальностью в системе профессионального образования (Таблица 2).

Распределение ответов на вопрос «Связано ли Ваше обучение сейчас с направлениями предпрофильных курсов или профильных предметов?», (в %) Таблица 2

Да, продолжаю обучение по направлению предпрофильных курсов/профильного обучения	25,5
Обучение в некоторой степени связано с профильными курсами/профильным обучением	26,1
Обучаюсь по другому направлению	31,5
Затрудняюсь ответить	16,8
N=	552

Каждый четвертый первокурсник отметил, что продолжает обучение по направлению предпрофильных курсов, что, в свою очередь, демонстрирует относительно устойчивый и удачный первый профессиональный выбор. Столько же отметили, что подготовка по выбранной специальности в некоторой степени связана с направлением прослушанных курсов. Треть опрошенных первокурсников отметили, что обучаются по специальности другого направления. В этом случае также можно отметить результат предпрофильной подготовки. Полученные знания на курсах позволили молодым людям сделать более взвешенный, обдуманный выбор профессионального самоопределения.

Более половины респондентов (60%) к моменту окончания школы отмечают сформированность профессионального выбора, а именно, появление интереса к профессии дальнейшего обучения и выбор образовательной организации, в которой планируется профессиональное обучение.

Около 12% респондентов указали, что интерес к выбранной специальности возник еще до школы, что, вероятно, объясняется семейными традициями. Каждый второй респондент отметил, что интерес к специальности сформировался в школе. Для 36,2% первокурсников актуализация профессионального выбора наступает непосредственно перед поступлением в учебное заведение. Количество респондентов, отмечающих отсутствие интереса к получаемой специальности, не превышает 3%.

Можно отметить, что если в предыдущие годы среди поступающих в учреждения среднего профессионального образования доля выпускников 11-х классов была достаточно представлена (на уровне 17%), то к моменту проведения анализируемого анкетирования, подавляющее большинство школьников, выбирающих продолжение обучения в 10 классе, была ориентирована на поступление в высшие учебные заведения.

Родители опрошенных учащихся рассматривали среднее профессиональное образование, как очередную ступень в образовательной траектории ребенка, считая, что после обучения в системе СПО ему будет проще поступить в вуз (Таблица 3).

Распределение ответов на вопрос «Почему Вы пошли учиться в учреждение среднего профессионального образования?» («Почему Ваш ребенок выбрал для учебы учреждение среднего профессионального образования?»), (в %) Таблица 3

	Первокурсники	Родители
Настояли родители <i>Последовал нашему совету (родителей)</i>	7,5	30,0
Желание иметь в будущем хороший заработок	33,9	24,1
Больше шансов для трудоустройства	29,9	22,1
Быть самостоятельным, материально независимым	28,9	23,1
Легко учиться	9,1	4,5
Не хватило баллов ЕГЭ для поступления в вуз	4,5	4,5
Выгнали из школы, нужно было где-то учиться	0,3	0,2
Скучно (неинтересно) стало учиться в школе	14,5	11,8
Слабая успеваемость в школе	7,1	7,8
Поступил вместе с друзьями, посоветовали друзья	10,2	10,7
Мою специальность можно получить в учреждениях среднего профобразования	18,7	20,1

После окончания проще поступить в вуз	26,4	29,5
Все равно, лишь бы получить образование	4,2	1,5
Другое	1,9	2,4
N=	1302	1276

Мотивацию нежелания продолжить обучение в вузе и тем самым реализовать принцип непрерывности образования объясняют следующие данные (Таблица 4).

Распределение ответов на вопрос «Если Вы не собираетесь получать высшее образование, то почему?» («Почему Вы не хотите, чтобы Ваш ребенок получал высшее образование?»), (в %) Таблица 4

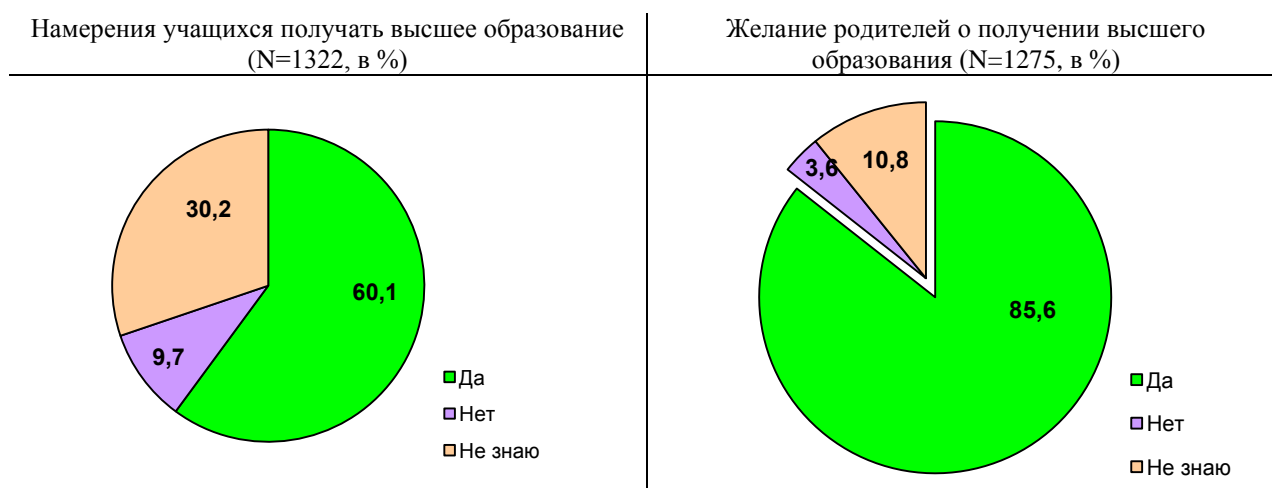
Первокурсники		Родители	
Нет средств для обучения в вузе	32,8	39,5	Нет средств для обучения в вузе
Необходимо зарабатывать на жизнь	32,5	30,9	У него нет желания учиться
Нет желания учиться	24,9	22,4	Необходимо зарабатывать на жизнь
Вступительный балл ЕГЭ слишком высокий	24,7	19,1	Вступительный балл ЕГЭ слишком высокий
Высшее образование не нужно	20,3	14,5	По специальностям высшего образования меньше шансов трудоустроиться
По специальностям высшего образования меньше шансов трудоустроится	11,7	7,9	Высшее образование не нужно
В нашем населенном пункте нет вуза, не хочу жить отдельно от родителей	3,4	3,3	В нашем населенном пункте нет вуза, не хочу отпускать в другой город
N=	913	152	

Следующий вопрос о причинах, влияющих на отказ от обучения в вузе, задавался и родителям и первокурсникам в идентичной форме. Мнения респондентов на этот счет разделились лишь по двум параметрам: дети намного чаще считают, что высшее образование не нужно - 20,3% против 7,9% ответов родителей, и они же больше озабочены материальной стороной вопроса, указывая на необходимость зарабатывать на жизнь - 32,5% против 22,4%.

Если говорить о ранговом аспекте, то и для родителей и для детей главным аргументом является отсутствие средств для обучения в высшей школе. Судя по тому, что актуальность материального вопроса еще раз дублируется в выборе подсказки «необходимо зарабатывать на жизнь» (для первокурсников на втором месте, для родителей - на третьем) затруднения обусловлены не только возможным платным характером образования, но и необходимостью финансового содержания в процессе учебы, в случае бюджетного обучения.

Из полученных результатов анкетирования следует, что подавляющее большинство родителей хотят, чтобы их дети получили высшее образование, то есть стоят за сохранение непрерывности обучения (Диаграмма 1).

Диаграмма 1

Для тех учащихся, которые стремятся продолжить обучение в вузе после колледжа или техникума, важен целый ряд позиций, которые нарабатываются в связи с переходом в вуз, то есть возможность получать новые знания, престижность работы, интересная содержательная работа и др. (Таблица 5).

Распределение средних оценок первокурсников на вопрос «Что для Вас наиболее важно в Вашей будущей работе?» Таблица 5

	<i>mean</i>	<i>N=</i>
Высокая заработная плата	4,58	1255
Возможность карьерного роста	4,49	1256
Хороший коллектив	4,37	1260
Интересная, содержательная работа	4,3	1234
Возможность получать новые знания, умения	4,3	1230
Соответствие работы Вашим способностям и наклонностям	4,3	1227
Хорошие условия труда на рабочем месте	4,3	1241
Престижность работы	4,2	1248
Достаточность свободного времени	3,5	1227
Свободный график работы	3,3	1234
Возможность зарубежных поездок	3,1	1230
Близость работы к дому	3,1	1227
Возможность работать дома	2,7	1221

Из материалов анкетирования ясно, что более половины выпускников после окончания обучения планируют получить высшее образование в той или иной форме. Однако только 7% избирают очную форму обучения, т.е. остаются в системе образования. Каждый второй собирается продолжить обучение, совмещая его с работой.

Получив среднее профессиональное образование, молодые люди в большей степени ориентированы на трудоустройство. О своем намерении работать заявили 83% (из них 50% намерены совмещать работу с обучением). 57% рассчитывают на продолжение обучения (из них 7% не выходя на рынок труда). Главным аргументом отказа от получения высшего образования является отсутствие средств для обучения. Подобного мнения придерживаются 37% опрошенных.

Анализ социологических материалов убедительно показывает понимание многими учащимися значимости непрерывного образования, но не каждая семья способна в силу социально-экономических условий обеспечить продолжение обучения школьника члена в вузе. Для тех учащихся, которые намерены прийти в вуз после обучения в техникумах и колледжах, необходима адаптация к новым условиям ещё на школьной скамье, что достигается эффективной профориентационной работой. На наш взгляд, адаптационным мероприятиям в общеобразовательной школе следует уделять большее внимание.

Проф. Автандил Силагадзе, ТГУ,
действительный член НАНГ

НЕКОТОРЫЕ СРАВНИТЕЛЬНЫЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОКАЗАТЕЛИ ГРУЗИИ И АЗЕРБАЙДЖАНА

1. После распада СССР и восстановления независимости в Азербайджане и Грузии формирование рыночной экономики протекало в разных направлениях, и привело к различным результатам экономического развития. Несмотря на то, что обе республики стоят перед острейшими проблемами территориальной целостности, восходящими к единому сценарию, нашим странам удалось в условиях жесткого политического прессинга преодолеть экономические сложности. В отличие от Азербайджана, где, благодаря усилиям Гейдара и Ильхама Алиевых, сложнейшие проблемы были относительно легко преодолены, Грузии понадобились годы чтобы достичь в экономике уровня 1990 года. В развитии экономики Азербайджана значительную роль сыграли национальные энергетические ресурсы, однако их эффективность была бы весьма ограничена без правильного осмысления организационно-управленческих факторов, легших в основу принятия

правильных стратегических решений. (богатство ресурсов автоматически не означает принятие правильных стратегических решений).

2. Темпы экономического роста как в Азербайджане, так и в Грузии значительно ускорились с середины 1990-ых годов, хотя в темпах роста были значительные различия в пользу Азербайджана, особенно в 2004-2007 годах

3. Валовой внутренний продукт (ВВП) на душу населения на душу населения (GDP per capita) вырос в Азербайджане почти в 3 раза (по сравнению с 1990 годом), и этот показатель значительно превышает аналогичный показатель Грузии. В то же время в Азербайджане неуклонно растет количество населения, чего, к сожалению, мы не можем сказать о Грузии, население которой резко сократилось.

4. Доля сельского хозяйства в ВВП резко снизилась в обеих странах, и большая часть местного спроса на эту продукцию сопряжена с импортом (особенно в Грузии). Эта тенденция отрицательно сказывается и на создании новых реальных рабочих мест. Азербайджан имеет лучший показатель и в сфере занятости.

5. Среди крупнейших стран импортеров. Азербайджан занимает четвертое место (7,6% от общего импорта в, 2017 году) ,а среди крупнейших стран-экспортеров - второе место (10,0%, 2017 год). Вместе с тем,показатель прямых иностранных инвестиций (DFI), поступивших в Грузию из Азербайджана за три квартала предыдущего года, был наиболее высоким . Во внешнеторговом балансе Грузии существенной является доля импорта, чего нельзя сказать об Азербайджане.

References

1. Coppeters, Bruno, "An EU Special Representative to a new periphery", in: Dov Lynch (ed) "The South Caucasus: A Challenge for the EU", Chaillot Papers, 65, December 2003.
2. European Commission "Azerbaijan Country Report" SEC(2005) 286/3, Brussels, 2005;
3. European Commission, "Georgia Country Report", SEC(2005) 288/3, Brussels, 2005.

Нана Гаприндашвили

*Декан гуманитарного факультета Тбилисского государственного университета
им. И. Джавахишвили, профессор*

Нино Цертели

*Профессор Тбилисского государственного университета
им. И. Джавахишвили*

АЗЕРБАЙДЖАНСКО-ГРУЗИНСКИЕ ЛИТЕРАТУРНЫЕ ОТНОШЕНИЯ КАК ПЛАТФОРМА ДЛЯ СБЛИЖЕНИЯ ЦЕННОСТНЫХ КРИТЕРИЕВ

1. Формулируя основные принципы философии «азербайджанства», создатель независимого азербайджанского государства Гейдар Алиев, наряду с необходимостью передачи новым поколениям идей национальной государственности, в качестве приоритетной, выдвинул задачу - содействовать работе, связанной с широкой пропагандой азербайджанской культуры, сохранением духовно-нравственных ценностей.

2. В этой связи особую значимость приобретают т.н. культурогенные тексты, отражающие основные ключевые концепты культуры, поведенческие нормы и стратегии и способствующие сохранению преемственности национально - нравственных ценностей в условиях глобализирующегося мира.

3. Исследуя историю грузино-азербайджанских литературных взаимосвязей, нетрудно проследить близость общечеловеческих ценностных критериев, особая значимость которых привела ученых к концепции Восточного Ренессанса.

4. Непрерывающийся процесс обмена художественными достижениями создал особую ценностную платформу, во многом опередившую идеи американского и европейского мультикультурализма.

5. В качестве эмпирического материала, подтверждающего истинность высказываемой точки зрения, мы используем широко известное произведение Курбан Саида «Али и Нино», в котором ярко отражены аксиологические приоритеты, позволяющие говорить о феномене кавказского коммуникативного этностиля.

References

1. Literary Sources of Azerbaijani Multiculturalism. Baku, 2016.
2. Алиев Г.А. В одном строю к единой цели. - Октябрь, 1972, Ж 6, с. 13-14.
3. Конрад Н.И. Запад и Восток. Изд. 2-ое, исправ. и дополн. - М.: Наука, 1972.

Г. Гоциридзе

*Грузинский технический университет,
научный сотрудник департамента социальных наук,
медиа технологий и инженерной экономики*

ТОЛЕРАНТНОСТЬ И ЯЗЫКОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ЕЕ ПРОЯВЛЕНИЯ

1. Типологическое исследование категории политкорректности в американских, английских, грузинских и русских традициях и их вербальное выражение привело к возможности выявить национально-специфические особенности коммуникативного этностиля. Сопоставление полученного материала с азербайджанскими источниками может помочь уяснить явления, интерпретация которых возможна лишь в плане контрастивного исследования.

2. Основываясь на результатах опроса, в ходе которого респондентам были предложены фотографии представителей некоторых социальных групп с целью выявления этноспецифических принципов номинации, были выявлены различия официальных названий (соответствующих принципу политкорректности) и неформальных, используемых в речевой практике. Категория политкорректности, носящая универсальный характер, сопряжена с категорией вежливости, конкретное проявление которой напрямую связана с национальным этноспецифическим стилем общения.

3. Если в США изучение вербальной стороны категории политкорректности имеет длительную историю, повлиявшую в некоторой степени и на интерес к указанной проблеме в Западной культуре, то в Азербайджане и Грузии, в силу сложившейся исторической традиции толерантности, этот процесс не воспринимался как релевантный, одной из главных причин чего является то, что, принадлежа к коллективистскому типу культуры, индивид воспринимался как представитель общины со всеми вытекающими из этого последствиями.

4. В западной же модели коммуникативного этностиля, ориентированного на индивида, проблема политкорректности приобретает особое значение, сопряженное с системой ценностных ориентиров, лежащих в основе личностной аксиологии.

References

1. Allen I.L. The Language of Ethnic Conflict. Columbia University Press, 1983. - 80 p.
2. Asante M.K. Multiculturalism without Hierarchy // Are You Politically Correct?: Debating America's Cultural Standards. Prometheus Books, Buffalo, NY, 1993. - pp. 185 - 195.
3. Beckwith F.J., Bauman M.E. Introduction // Are You Politically Correct?: Debating America's Cultural Standards. Prometheus Books, Buffalo, NY, 1993. - pp. 9-12.
4. Berkley M. Why 'Political Correctness' Cannot Be Correct? // www.gofast.org /argos. Spring 1998 /article 2 htm.

З. Гоциридзе

Грузинский Технический университет, профессор

Т. Джагоднишвили

Грузинский Технический университет, профессор

ИНТЕРАКЦИОННОЕ ПОЛЕ В МЕЖКУЛЬТУРНЫХ ОТНОШЕНИЯХ (ЯЗЫКОВОЙ АСПЕКТ)

В настоящий момент для выработки практических рекомендаций и достижения гуманизации этносоциальных отношений необходимы обобщающие работы теоретического характера. Как показывает практика, языковая политика, будучи неотъемлемой частью этнонациональной политики, находится в фокусе исследовательского интереса ученых Азербайджана и Грузии.

В условиях современного общественного развития языковое планирование осуществляется в различных регионах бывшего СССР, исходя из разных, а порой-прямо противоположных методологических и идеологических концепций, поэтому языковая политика при всей своей значимости недоступна для односложных решений.

Следует отметить, что интегративные модели управления полиэтническими сообществами представляют собой открытую систему, поскольку они отражают круг узловых проблем ограниченного количества государственных образований, достаточных однако, для типизации лингвосоциологических моделей языковой политики и языкового планирования. В этой связи опыт языкового планирования в постсоветском пространстве, в частности, в Грузии и Азербайджане представляет большой интерес.

Поиски путей преодоления конфликтных ситуаций требует поиска компромиссных решений, в выработке которых значительную роль могут сыграть деятели науки и культуры, эффективность действий которых непосредственно зависит от возможности контактирования с коллегами. Процесс нормализации межгосударственных отношений предполагает, в первую очередь, осмысление тех ключевых ядерных концептов, без учета которых нельзя создать атмосферу доверия и взаимопонимания. Говоря иными словами, создание интеракционного поля создает возможность не только выявить болевые точки, препятствующие налаживанию отношений, но и определить возможные перспективы их преодоления. К числу подобных концептов следует отнести категорию языка, отношение к которому в современном мире уже давно вышло за проблемы филологической проблематики.

Как известно, языковая политика индивидуальна по своей природе и и по способам применения в любом полиэтническом и поликультурном контексте, в котором контактируют различные языки, необходимо адаптировать языковую политику применительно к данной социолингвистической ситуации, обеспечивающей жизнеспособность языку/языкам, в отношении которых проводится языковая политика, либо, напротив, отвергающей права языковых меньшинств на функционирование и дальнейшее развитие миноритарных языков.

References

1. Allan K., Burrige K. Euphemism and Dysphemism NY-Oxford, Oxford University Press, 1991.
2. Адлер Д. Борьба против политической корректности // Америка. - 1994. - №442.
3. Дейк Т.А. Расизм и язык М.: ИНИОН, 1989.

Giorgi Kvinikadze

*Ph.D. in Human Geography, Associate Professor
Department of Human Geography
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

THE GRAMMAR OF COMMERCE AND THE LOGIC OF CONFLICTS OR THE COMPLEXITY OF ECONOMIC INTEGRATION IN THE CAUCASUS

Key words: South Caucasus, geo-economics, geopolitical project, Eurasian Economic Union, integration Summary

Each country seeks the common goals of civilization but goes to them on its own path. Consequently, the sovereign development of the countries of the South Caucasus (CSC) also has its own peculiarities - their common Soviet past. After the collapse of the Soviet Union, every CSC (the so-called union republics, and in fact the colonies of the Soviet empire) had to cope with the problem of the transition from a centralized economy to a market economy. Such a transition was associated with enormous difficulties. Often economic processes developed spontaneously and, as a rule, by trial and error. Against the background of the existing geopolitical situation, the article analyzes the features of the geo-economic development of the post-Soviet Caucasus. The author is trying to determine whether the existing system of external economic relations in the region can react to the process of implementation of negative geopolitical projects of neighbours and what are the chances of the region to become a full-fledged player in the geo-economic space. The design of the work - theoretical framework. The research is of an empirical nature. In the methodological plan, it is considered in the category of qualitative research, and the "Case-study" method is used as a basic method. By itself, this topic is extensive and broad, which makes it impossible to discuss in detail in a brief study. Therefore, the following boundaries were established for this study. First, the geographical coverage will not cover the Caucasus as a whole but will be reduced to the South Caucasus, which includes sovereign states Georgia, Armenia and Azerbaijan. Secondly, the study provides an analysis of the current situation on the

basis of purely geo-economic factors and does not cover a review of the past. In this scenario, the research provides scientists with the latest materials for further academic discussions. According to the author, although there have been several types of research conducted on the incompatibility problem within the regional economic integration, there exists a need to reconsider the situation and find a solution to boost regional economic integration in South Caucasus in relation to the recent developments.

Мераб Халваши

Ректор Батумского университета им. Шота Руставели

Реваз Диасамидзе

Профессор Батумского университета им. Шота Руставели

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ КАК ИДЕОЛОГИЯ И ПОЛИТИКА СОЦИАЛЬНОЙ СТАБИЛЬНОСТИ

Среди основных направлений, формирующихся в рамках антропоцентрической парадигмы следует отметить лингвокультурологию, когнитивную лингвистику, этнолингвистику, этнопсихологию и др. Если лингвокультурологию интересует язык как феномен культуры, реализующий определенное видение мира сквозь призму национального языка, то когнитивная лингвистика оперирует категорией « информации » и её обработки человеческим разумом, категорией « структур знания » и их репрезентации в сознании человека и языковых формах. Если когнитивная лингвистика, вкуче с другими направлениями, образующими когнитологию (когнитивной психологией и когнитивной социологией) пытается ответить на вопрос о том, как в принципе организовано сознание человека, как человек познаёт мир, какие сведения о мире становятся знанием, как создаются ментальные пространства, то все внимание культурологии уделяется человеку в культуре и его языку, что требует решения следующих вопросов: каким видит человек мир, какова роль метафоры и символа в культуре.

Говоря о мультикультурализме, следует отметить, что данное направление фокусирует своё внимание на изучении связей языка с культурой, народными обычаями, социальной структурой общества или нации в целом. Этнос рассматривается как языковая, традиционно-культурная общность людей, связанных общностью представлений о своём происхождении и исторической судьбе, общностью языка, особенностей культуры и психики, самосознанием группового единства.

Мультикультурализм обладает двойным модусом существования, являясь как формой идеологии, так и попыткой реализации политики социальной стабильности. Она напрямую связан с этническим самосознанием, позволяющим учёным рассмотреть явление в исторической ретроспективе.

Мультикультурализм понимается как направление, которое рассматривает речевую деятельность в преломлении национально-культурной специфики и с учётом национально-культурной составляющей дискурса, а также исследует этнопсихологическую детерминированность языкового сознания и коммуникации.

References

1. Hayakawa S.I. Language in Thought and Action. Harcourt Brace Jovanovich Inc., NY, 1992. - 252 p.
2. Hahn D.F. Political Language: The Art of Saying Nothing // Beyond Nineteen Eighty-Four-NCTE, Illinois, 1989, pp. III – 117.
3. Адлер Д. Борьба против политической корректности // Америка. - 1994. - №442. - 5-11.
4. Болинджер Д. Истина проблема лингвистическая // Язык и моделирование социального взаимодействия - М.: Прогресс, 1987. - С. 23 -43.
5. Крысин Л.П. Этностереотипы в современном языковом сознании: к постановке проблемы // Философские и лингвокультурологические проблемы толерантности. — Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 2003. С. 458 - 463.

HEYDAR ALIYEV: MULTICULTURALISM AND IDEOLOGY OF TOLERATION

Açarsözlər: etnikqruplar, hörmətsiyasəti, bərabərlikideyası

Ключевые слова: этнические группы, политика уважения, идея равноправия

Key words: ethnic groups, policy of respect, idea of equality

Multiculturalism being the product of 20th century is a specific movement between people and cultures. Multiculturalism, as a term first came into vogue at 60th and 70th, which was an equivalent of Biculturalism. Azerbaijan's president Ilham Aliyev regularly shares his belief that Azerbaijan is not only a geographic bridge between East and West, but also a cultural bridge. This global phenomenon plays an important role for establishing balanced intercultural communications in Azerbaijan and enlarges the frameworks of Azerbaijanian multiculturalism on international arena. Multiculturalism predominantly expresses an idea of equality and mutual respect among population's ethnic or cultural groups. In Azerbaijan, the first major challenge flourished with Heydar Aliyev's policy of respect to minorities with different religious beliefs and cultures. Azerbaijanian state policy benefiting multicultural ideas emerges toleration to ethnocultural diversity, which defines liberal model of universal values, independence and globalization in these lands. Thanks to Heydar Aliyev's multicultural policy today, Azerbaijan can be described as tolerant and pluralistic community and the country rich in culture and tradition. However, beneath this harmony lies the fact that Azerbaijanians lived together in a warm relationship with different ethnic groups such as lezgians, tats, talyshehs, meshetian turks, avars, who don't have any other native lands but historical Azerbaijan. All these ethnic groups for centuries have been leaving in Azerbaijan speaking their own native languages and holding their marginal traditions. Besides them, Ukrainians, Belarussians, Russians, Kurds, Tatars, Greeks, Jews also live in Azerbaijan under a great atmosphere of respect. Take into consideration of religious beliefs of ethnical groups, Azerbaijan government demonstrates tolerance by opening, building, restoring churches for ethnical diversities. Now, every region of Azerbaijan has appropriately, Jews and Christian communities. The ancient town of Krasnaya Sloboda (Quba) in northern Azerbaijan, said to be the only all Jews town outside of Israel, is pride of Azerbaijan. Furthermore, the land of fire - Azerbaijan can be considered forerunner of multicultural policy in Caucasus by having the religiously tolerant society. Alongside with Azerbaijan's 28 high schools, the subject of "Azerbaijani Multiculturalism" is given in universities of 13 countries. Azerbaijanian state policy under the patronage of Heydar Aliyev emphasized links between the protection of cultural diversity and importance of dialogue between civilizations in the modern world. The deceased leader always supported the model of multiculturalism, as a result, the people of different ethnic and religious backgrounds, including Muslim, Christians, Jews have been living together in peace, brotherhood and mutual respect for many centuries in Azerbaijan. From 1996, the November 16 is declared as the "International Day of Tolerance" by the UN General Assembly. In 2001, UNESCO adopted the Universal Declaration on Cultural Diversity and in December 2002, the UN General Assembly, in its resolution 57/249, declared May 21 to be the World Day for Cultural Diversity for Dialogue and Development. The United Nations has launched a new campaign to promote tolerance, respect and dignity across the world. Having an old history and deep roots of an ancient Eastern culture Azeris appreciate a guest as god's representative, therefore, multicultural traditions are tight and strong here, and expose mythological psychology of this nation. I would like to conclude my thoughts with the words of Azerbaijan President Ilham Aliyev - "Multiculturalism is only way, how to make the world safer!"

References

1. Azərbaycan Multikulturalizmi: Ali məktəblər üçün dərslik. - Bakı: BBMM, 2017. - 416 səh
2. Мультикультурализм и трансформация постсоветских обществ. Под редакцией В.С. Малахова и В.А. Тишкова. М., 2002
3. Kymlicka, Will (2007). Multicultural Odysseys: Navigating the News international Politics of diversity. Oxford: Oxford University Press. p.72. ISBN 0-19-928040-1
4. Kymlicka, Will and He, Baogang (2006). Multiculturalism in Asia. Oxford: Oxford University Press. ISBN: 9780199277629
5. Thehiil.com >foreign-policy> Azerbaijan: Tolerance and multiculturalism
6. www.europe-infos.eu > is multiculturalism in Azerbaijan valuable model?
7. www.diplomatmagazine.nl > 2016/11/05 Azerbaijan: multiculturalism as a style of life

Юсифзаде Аида Мамед кызы
*Доктор политических наук, доцент,
заведующая кафедрой Международных отношений
Азербайджанского Государственного Университета Языков
Баку, Азербайджан*

КОНЦЕПЦИЯ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА В ПОЛИТИКЕ ГЕЙДАРА АЛИЕВА

Носителями культурных программ выступает общество, оно может воспроизводиться и развиваться, только при условии сохранения, взаимодействия и прогресса составляющих его этносов, языков и культур, т.е. равноправного сосуществования различных форм культурной жизни – мультикультурного взаимодействия. В соответствии с этим построение мультикультурных обществ является важнейшей глобальной задачей, отличающейся естественностью поставленной цели, вытекающей из масштабности демократического процесса.

Идеалы свободы, уважение человека, невзирая на его цвет кожи, язык, национальность, религию, политические или иные убеждения, социальное происхождение, имущественное, сословное или иное положение, служат постулатами демократии и опорой демократических государств.

Азербайджан, будучи центром различных цивилизаций и находящийся на историческом Шелковом Пути, является страной с многовековой историей, богатым национально-культурным наследием на территории которой проживают представители различных национальных меньшинств, различных религий в условиях взаимопонимания и уважения друг к другу. Мультикультурализм превратился в Азербайджане в безальтернативный образ жизни. Создание Бакинского Международного центра мультикультурализма является очевидным примером того, что проводимая в стране сегодня политика следует принципам толерантности. Филиалы Азербайджанского центра мультикультурализма находится в таких странах как, США, Россия, Германия, Италия, Болгария, Израиль, Португалия и Молдова. В 19 странах мира преподается Азербайджанская модель мультикультурализма.

Азербайджанская Республика, с полиэтничным характером населения, является таким государством, которое охраняет основные права и свободы национальных меньшинств, что также является одним из направлений государственной политики нашего государства. После возвращения к политической власти общенациональный лидер Г. Алиев, выдвинул в качестве основного направления в политике межнациональных отношений и как важной задачей государства, защита основных прав и свобод национальных меньшинств.

Однако, в странах Западной Европы политика мультикультурализма в силу специфических внутренних и внешних факторов перестала быть ориентиром в построении новых обществ. Но, она не перестала быть ценностью, без которой не видится будущее мира. Общенациональный лидер Гейдар Алиев, отличающийся даром политического прогнозирования, хорошо понимал, что высоко моральные демократические ценности, являются носителями важнейших элементов мультикультурализма. Без них он не представлял картину перспективного глобального развития. В начале девяностых годов XX века, когда страну охватили внутренние раздоры и подрывная деятельность сепаратистских сил, по просьбе народа, Гейдар Алиев возглавил страну, чтобы предотвратить ее крах. К тому времени, Азербайджан вернул себе независимость и его советская политическая система, требовала глубокой модернизации. Гейдар Алиев понимал, что, начинать надо с реконструкции идеологии, отвечающей духу времени и новому, демократическому государству. Он предложил идеологию азербайджанизма, в компоненты которой включил мультикультурализм и сопутствующие ему, толерантность и гуманизм.

Следует отметить, что народ Азербайджана, благодаря своей ментальности оказался благодатной почвой для столь высоких демократических идеалов. На всех этапах исторического развития, несмотря на все перипетии, народу Азербайджана, удалось сохранить свои исторические традиции уважения и восприятия других культур. Поэтому неудивительно, что современное демократическое и светское государство Азербайджан, преданное национальным и духовным традициям единения, ныне представляет глобализирующему миру образцовую модель отношений между культурами, расами, религиями и нациями.

Азербайджан является светским государством, но большинство населения нашего государства исповедуют ислам и в этом глубоко мультикультурном обществе свободно функционируют разные религии: Ислам, Христианство, Буддизм, Иудаизм с их разветвлениями.

В 2017 году в Азербайджане функционировало 760 религиозных общин, прошедших государственную регистрацию, из них - 732 мусульманские, 28 – немусульманские. В Республике действуют 2166 мечетей, 13 церквей и 7 синагог.

В период религиозных праздников, таких как: Новруз байрам, Гурбан байрамы, Рождество, Еврейская пасха, Ханука и другие, принимают участие все религиозные конфессии.

Выше приведенные данные свидетельствуют о состоятельности межконфессионального диалога в Республике. На мероприятии по случаю чествования 93-й годовщины со дня рождения общенационального лидера Гейдара Алиева, Президент Азербайджана Ильхам Алиев отметил: «Сегодня многонациональное, многоконфессиональное общество – наше большое достояние. Азербайджан преподносит себя миру как мультикультуральное общество. Наш пример глубоко анализируется во многих странах мира. Именно поэтому мы всегда говорим, что Гейдар Алиев является архитектором независимого Азербайджана».

Безусловное доминирование мультикультуральных ценностей на территории Азербайджанской Республики гарантирует не только свободное развитие различных национальностей, но и оказывает положительное влияние на отношения с соседними странами и развитие связей с другими членами международного сообщества. Азербайджан всегда с уважением относился к независимости и территориальной целостности других стран и старался развивать отношения на взаимном уважении и доверии. Одной из таких стран, с которыми мы тесно сотрудничаем, является Республика Грузия. Исторические корни наших стран, находящихся в добрососедских отношениях на Кавказе уходят в древние времена.

Начиная с 90-х годов XX века, построение стратегического союза между Азербайджаном и Грузией было обусловлено определенными трудностями. Трагедия 9-го апреля 1989 года Грузии, 20-го января 1990 года в Азербайджане, конфликты в Нагорном Карабахе, Абхазии и Осетии сыграли определенную роль в политической жизни обеих стран.

В 1991 году Азербайджан и Грузия восстановили свою независимость, и 18 ноября 1992 году между двумя странами были установлены дипломатические отношения. В феврале 1995 года открылось посольство Грузии в Баку, в марте 1996 года – посольство Азербайджана в Тбилиси.

Прогрессивное развитие отношений Азербайджана и Грузии относятся к тому периоду времени, когда Гейдар Алиев пришел к политической власти в Азербайджане, а Эдуард Шеварнадзе в Грузии. Отношения, возникшие на основе взаимной дружбы и доверия стали основой для стратегического партнерства.

В первую очередь следует отметить, что и Азербайджан и Грузия, являясь демократическими государствами, создали все условия для самовыражения и развития национальных меньшинств. Независимо от происхождения и религии, граждане каждой из стран обладают одинаковыми правами и обязанностями. В настоящее время в Грузии имеется Азербайджанский театр, функционируют 164 азербайджанские школы, печатаются газеты на азербайджанском языке и работают информационные программы. В Азербайджане функционируют 10 школ на грузинском языке, которые расположены в Кахском, Закатальском и Белоканском районах. А также 6 смешанных школ. В Кахском районе работает Государственный Грузинский драматический театр, издается журнал «Шалала».

В настоящее время укрепление отношений Азербайджана и Грузии способствуют интенсивному развитию в политической, экономической и культурных областях, в тоже время играет значительную роль в обеспечении мира и безопасности на Кавказе. Сосредоточив приоритеты на партнерстве, Гейдар Алиев, высоко оценивая особенности расширения и развитие экономических связей между Грузией и Азербайджаном, основанные на партнерстве говорил: «С чувством гордости хочу отметить, что на Южном Кавказе, несмотря на ряд неразрешенных проблем с большим удовлетворением можно отметить, что между Грузией и Азербайджаном ведется тесное сотрудничество. Можно с уверенностью сказать, что Грузия является для нас надежным партнером. Мы используем все возможности для расширения экономического сотрудничества в реализации глобальных нефтяных проектов и стараемся привлечь все большее внимание Грузии на дальнейшее экономическое сотрудничество».

В настоящее время Азербайджан и Грузия тесно связаны, общими и важными глобальными проектами. Оба государства реализовали несколько значительных проектов в области энергетики. В качестве примера благополучных азербайджано-грузинских отношений в рамках совместного сотрудничества можно представить проект ТРАСЕКА, проект нефтепровода Баку-Супса и Баку-Тбилиси-Джейхан, проект по транспортировке природного газа Баку-Тбилиси-Эрзурум, а также стратегический железнодорожный проект Баку-Тбилиси-Карс. В настоящее время реализация проекта «Шах-Дениз» является приоритетом и для Грузии.

Обобщая вышесказанное, можно отметить, что на современном этапе азербайджано-грузинские отношения достигли высокого уровня двустороннего сотрудничества и добрососедских отношений,

основанные на взаимном доверии общностью интересов. Принимая в марте текущего года в Баку премьер-министра Грузии Георгия Квирикашвили, Президент Азербайджана Ильхам Алиев отмечал: «В основе всех этих успешных шагов лежат наша дружба, наше братство. Я уверен, что именно эти отношения будут служить интересам наших народов вперед.»

Давид Гоциридзе
Профессор ТГУ им. Ив.Джавахишвили

АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ В АСПЕКТЕ ТИПОЛОГИЧЕСКОЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ

Политика азербайджанства, восходящая к основоположнику современного азербайджанского государства Гейдару Алиеву, сформулировала новые принципы межэтнических отношений и мультикультурной реальности в пределах страны.

Разнообразие подходов к осмыслению мультикультуральной реальности в различных национальных обществах позволяет предположить, что обеспечение мирного сосуществования групп людей с различной историей, культурой и идентичностью не могут быть достигнуты на основе общих, универсальных принципов взаимной толерантности. В каждом конкретном случае социальной стабилизации сложной этнокультурной и этносоциальной среды они должны иметь свою специфику, принимающую во внимание не только групповые, но и индивидуальные интересы. Как представляется, именно на этом основании должна строиться конкретная национальная политика, а так же оцениваться ее эффективность. Причиной множественности типологий мультикультурализма являются разные ценностные основания или исследовательские интересы осуществляющих типологию мультикультурализмов.

Для использования культурного многообразия на благо развития общества, необходимо, с одной стороны, переосмыслить свой исторический опыт регулирования межнациональных отношений и с другой, повысить мультикультурную компетентность управленческих кадров, обеспечивающих реализацию национальной, культурной и социальной политики. Адаптация принципов мультикультурализма на азербайджанской почве возможна через разработку новых основ современной политики интеграции, которые согласуются с передовыми европейскими и общемировыми тенденциями, способствуют созданию единого социально-культурного пространства между государством, его институтами и различными группами населения. Мультикультуральные идеологии реализуются в форме национальных политик национальных государств. Их основными принципами являются: принцип недискриминации национальных и этнических меньшинств, социального и правового равенства с большинством в границах национальных обществ; межэтнической и межкультурной толерантности различных групп населения; принцип признания, во-первых, мультиэтнического, мультикультурного характера национального общества, во-вторых, равноправного статуса меньшинств по сравнению с национальным большинством, права на сохранение и развитие меньшинствами своей культуры, этничности, языка, образа жизни, права на этническую территорию, на принятие решений, имеющих принципиальное значение для их этнокультурной и * политической будущности.

Из всех мультикультурных моделей для Грузии наиболее близкой является Азербайджанская модель, что обусловлено близостью аксиологических систем, восходящих к истокам указанных культур. В первую очередь это относится к ключевым концептам, определяющим основные ценностные ориентиры. Оппозиция «свой-чужой», лежащая в основе межэтнических отношений, в отличие от культур дистанцирующихся от иностранцев (что находит отражение в специальных терминах «гой –евр., гаджо-цыг., варвар греч., гяюр-тур.,» немец») от слова немой и др), грузинский воспринимает гостя как посланника господа. Язык выработал даже специальную форму «сауцхоо» (наилучшее, предназначенное для гостя)..

В деле пропаганды азербайджанской модели мультикультурализма особо следует отметить роль азербайджанского центра мультикультурализма, снискавшего за короткое время особое уважение. Создание в Грузии его филиала активизировало процесс системного осмысления данного явления и стимулировало автономные поиски в этом направлении.

References

1. Literary Sources of Azerbaijani Multiculturalism. Baku, 2016.
2. Ravitch D. Multiculturalism: E Pluribus Plures // Are You Politically Correct? : Debating America's Cultural Standards. Prometheus Books, Buffalo, NY, 1993.
3. Аббасбейли А., Гасанов А. Азербайджан в в системе международных и региональных организаций. Баку, 1999

Nugzar Bardavelidze

Georgian Technical University, Department of the European Studies, professor

HEYDAR ALIYEV AND THE POLICY ON PROTECTION OF CULTURAL VALUES UNDER THE OWNERSHIP OF RELIGIOUS ORGANIZATIONS IN 1984-1987

Abstract

On 22 November 1982, Yuri Andropov promoted Aliyev from candidate to full member of Soviet Politburo and appointed him to the post of First Deputy Chairman of the Council of Ministers of the USSR, responsible for transportation and social services. Cultural and educational spheres, also were under his charge. In 1984, H. Aliyev became a head of special government commission, which conducted a thorough reform over the Soviet school system. The formation of special commission by H. Aliyev, in 1984 is noteworthy. The special commission had to register and monitor all the objects, which had a cultural value, under the possession of the organizations of all religious confessions across the Soviet Union. Unfortunately, the order and the commission activities are not studied. Thousands of cultural monuments were saved by the initiative of H. Aliyev, which had been handled to religious organizations without charge.

Soviet government local organs, who were responsible for the security of those cultural values, did not even take care of their security. Moreover, some unfair religious figures did not pay attention to the maintenance of the cultural monuments, under the possession of religious organizations. That is why, many monuments, mainly icons and other precious religious objects used to be taken to the black market and smuggle abroad.

According to the resolution, issued by the initiative of H. Aliyev, state government local organs started to take care of protection of material cultural monuments, under the possession of religious organizations and correspondingly, they saved numerous unique cultural monuments for future generation.

References

1. Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe: [http:// www. culturalpolicies.net /web/ azerbaijan.php](http://www.culturalpolicies.net/web/azerbaijan.php)
2. NATIONAL SECURITY CONCEPT OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN Approved by Instruction No. 2198 of the President of the Republic of Azerbaijan on 23 May 2007

Проф. Мариям Манджгаладзе

ТГУ; Кавказский Университет, Грузия

Иманова Севда

доцент Азербайджанского Университета Языков

ЯЗЫКОВАЯ ПОЛИТИКА В ГОДЫ ВОССТАНОВЛЕНИЯ НЕЗАВИСИМОСТИ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ И В ГРУЗИИ

В годы восстановления независимости в Азербайджане и в Грузии одним из важных аспектов государств явилось определение языковой политики. Под языковой политикой подразумевались совокупность мер, принимаемых государством для изменения или сохранения существующих функционально-языковых норм, а также поддержка языков – общепризнанно, что язык является одним из важных элементов определяющий национальную идентичность, выполняя консолидирующую функцию. Азербайджан и Грузия многонациональные страны и этот фактор также является частью языковой политики.

Наши страны всегда поддерживали теплые добрососедские отношения с первых шагов своей независимости, которую впервые обрели в 1918 году, прошли испытания историей, имеют схожий путь борьбы за независимость своего народа. В 1991 году Азербайджан и Грузия восстановили свою независимость и 18 ноября 1992 года между ними были установлены дипломатические отношения. Двухсторонние межгосударственные связи развиваются по многим направлениям, достигнуты высокие результаты сотрудничества и доведены до уровня стратегического партнерства. Одним из самых важных успехов наших стран, в период построения независимых государств, является языковая политика. Это была очень мудрая, необходимая стратегия.

В первые годы восстановления независимости Азербайджан был в парализованном состоянии: с одной стороны война с сепаратистами, 20% оккупированных территорий, более миллиона беженцев и вынужденных переселенцев, а с другой стороны внутренние противоречия, политический кризис, борьба за власть, в результате которой создалась реальная угроза гражданской войны. В эти тяжелые времена, по зову народа, Гейдар Алиев вернулся в политическую жизнь страны и был избран президентом. Возглавив Азербайджан Гейдар Алиев в кратчайшие сроки добился больших успехов во всех сферах внутренней и внешней политики.

С первых дней построения независимого государства общенациональный лидер уделял большое внимание азербайджанскому языку. Он был твердо убежден в том, что только: «Родным языком создается каждый народ».(1) Дальновидный политик еще в годы советского правления добился предоставления азербайджанскому языку статуса государственного языка. Несмотря на определенные препятствия со стороны Центра это было зафиксировано в Конституции Азербайджанской ССР 1978 г.(2). В Конституциях Грузии и Азербайджана изначально вообще не должно было быть статьи о государственном языке.

В 1978 году, 14-го апреля, Грузия достойно прошла этот путь: студенты вышли на улицы, были масштабные митинги и грузинский язык остался государственным языком что было зафиксировано в Конституции.

В 1995 году были приняты Конституция Азербайджанской Республики и Конституция Грузинской Республики. В этих документах был определен статус языка как единственного государственного. Но также было гарантировано свободное использование других языков населения страны. Например, граждане Азербайджана имеют право свободного выбора языка для получения образования.

Азербайджанский язык является средством общения и официальным государственным языком Азербайджанской Республики который прошел долгий путь развития. Возраст нашего устного, литературного языка, если считать со времен эпосов «Китаби Деде Горгуд», может считаться более 1300 лет.

Грузинский язык является средством общения и официальным государственным языком Грузинской Республики. Он относится к картвельской языковой группе, является литературным и общенациональным языком и у него есть собственная, оригинальная система письменности минимум с пятого века. На территории Грузии официальным государственным языком является и абхазский язык. К сожалению, эта территория Грузии пока еще оккупирована.

Сегодня во многих университетах мира открываются центры азербайджанского языка и культуры, где изучают азербайджанский язык. Такие центры функционируют в России, Индонезии, Сербии и Китае. Эти достижения в сфере внешней языковой политики, являются прямым результатом дальновидной политики, основы которой были заложены общенациональным лидером азербайджанского народа Гейдаром Алиевым.

Азербайджан и Грузия являются ярким примером мультикультуральных стран, которые осуществляют такую языковую политику, чтобы избегать возможных конфликтов на этнической почве, учитывая тот факт, что в республиках живут много национальностей. Благодаря этой политике Азербайджан и Грузия сегодня являются надежным, стабильным, мультикультуральным, международным партнером для многих стран.

Литература

1. Yusifov Mübariz. Dövlətçilik və dil. Bakı, "Nurlan", 2009. səh. 9.
2. <http://www.azerbaijan.az/Portal/General/Constitution01.a.html>__AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ KONSTITUSİYASI

NATIONAL IDENTITY AND THE POLITICS OF MULTICULTURALISM

The change of the political paradigm caused the need to revise the principles of interaction with other countries on the basis of mutual respect and tolerance and led to the destruction of the traditional opposition of civilian and ethnic . The Second World War and the Holocaust had discredited ethnic nationalism; but they also contributed to discredit civic nationalism.

1. We also discuss the idea of the “father” of political liberalism, who have insisted that the homogeneity of populations is a precondition of the stability of political entities.

2. In this article, we explore various competing methods through which the symbolic places, and events and numbers that they designate, are woven into national memories. Exploring the semiotic, narrative and subjective foundations of the structure of the memory, we base our observations on the Ancient Oghuz epic. The events that took place in ancient Gunortadge reflect the ideas of multiculturalism and are the part of national consciousness.

We conclude by looking at how these practices of remembrance indicate the contemporary unstable and contested condition of national identity.

References

1. Allen I.L. The Language of Ethnic Conflict. Columbia University Press, 1983.
2. Brustein R. Dumbocracy in America // Our Country, Our Culture: The Politics of Political Correctness A Partisan Review Press, NY, 1994.
3. Lehman D. The Reign of Intolerance // Our Country, Our Culture: The Politics of Political Correctness A Partisan Review Press, NY, 1994.

Шахмурадов Агиль Шовкет оглы

АЗЕРБАЙДЖАНО-ГРУЗИНСКИЕ ОТНОШЕНИЯ В НЕФТЯНОЙ СФЕРЕ

После приобретения государственной независимости в 1991 г. Азербайджан начал вести самостоятельную экономическую политику. Развитие нефтегазовой промышленности было и остается одним из наиболее приоритетных направлений этой политики. За прошедшие годы в республике были сделаны значительные шаги в секторе нефти и газа, среди которых особое место занимает *«Контракт века», подписанный 20 сентября 1994 года между Азербайджаном и консорциумом иностранных нефтяных компаний. Не ограничиваясь этим, Азербайджан продолжал расширять успешное сотрудничество с иностранными компаниями, в результате которого были подписаны более тридцати новых контрактов. Все это стало возможным в результате реализации нефтяной стратегии Гейдара Алиева, основной смысл которой заключается в эффективном использовании углеводородных ресурсов Азербайджанской Республики в интересах как Азербайджана, так и стран-партнеров.*

Нефтяная стратегия Гейдара Алиева играла важную роль в расширении международных связей Азербайджана, в развитии двусторонних и многосторонних отношений республики. Сегодня Азербайджан поддерживает и успешно развивает взаимовыгодные политические, экономические и культурно-гуманитарные отношения со многими государствами мира, среди которых Грузия занимает особое место.

Необходимо отметить, что азербайджано-грузинские связи имеют многовековую историю, во взаимоотношениях двух народов имеется немало ярких страниц и положительных моментов, что создают основу для успешного развития добрососедских и партнерских отношений между Азербайджаном и Грузией в различных сферах жизнедеятельности на современном этапе. Азербайджан и Грузия тесно сотрудничают как в двусторонних, так и в многосторонних форматах, принимают участие в различных глобальных и региональных проектах.

Нефтегазовые контракты, которые предусматривают добычу нефти и природного газа из месторождений в азербайджанском секторе Каспийского моря, являются знаменательными событиями не только для Азербайджана, но и для Грузии. Тот факт, что Азербайджан является единственным производителем энергоресурсов на Южном Кавказе, а Грузия - потребителем и транзитной страной, ока-

зывает положительное влияние на развитие взаимовыгодного сотрудничества между двумя соседними государствами в энергетической сфере.

После подписания «Контракта века» начались сложные и продолжительные переговоры по вопросу диверсификации маршрутов экспорта азербайджанской нефти на мировые рынки. В результате определены три маршрута. Для транспортировки ранней нефти было решено изменить направление трубопровода Тихорецк-Грозный-Баку и новый маршрут, продленный до Черного моря и получивший название Баку-Новороссийск, был введен в эксплуатацию в 1997 г. Кроме этого, трубопровод Баку-Батуми был реконструирован на территории Грузии и проложен в направлении грузинского порта Супса. Нефтепровод Баку-Супса сдан в эксплуатацию в 1999 г. Однако пропускные способности нефтепроводов Баку-Новороссийск и Баку-Супса были недостаточны для экспорта возрастающих объемов азербайджанской нефти. Поэтому было решено построить еще один нефтепровод в направлении Средиземного моря (1, с.135).

В 1997 г. началась добыча нефти в рамках «Контракта века» и за указанный год в Азербайджане было добыто 8,8 млн. тонн нефти. В последующие годы темпы роста добычи резко увеличились и в 2000 г. объем добычи нефти составил 13,8 млн. тонн, 2005 г. - 21,9 млн. тонн, 2010 г. - 48,5 млн. тонн и 2015 г. - 39,0 млн. тонн. Одновременно возросли объемы экспорта азербайджанской нефти. В 1997 г. Азербайджан экспортировал 292 тыс. тонн сырой нефти. В 1998 г. экспорт составил 2,1 млн. тонн, 1999 г. - 4,2 млн. тонн, 2000 г. - 5,5 млн. тонн, 2005 г. - 6,3 млн. тонн, 2010 г. - 31,9 млн. тонн, 2015 г. - 21,9 млн. тонн (2). Строительство основного экспортного нефтепровода Баку-Тбилиси-Джейхан шел параллельно с ростом добычи и экспорта нефти.

Азербайджан и Грузия тесно сотрудничали в рамках реализации проекта основного экспортного нефтепровода Баку-Тбилиси-Джейхан. 26 апреля 1998 г. в Трабзоне Президент Турции С. Демирель, Президент Азербайджана Г.Алиев и Президент Грузии Э. Шеварднадзе приняли политическое решение о строительстве нефтепровода Баку-Тбилиси-Джейхан. 29 октября того же года в Анкаре президенты Турции, Азербайджана, Грузии, Казахстана, Узбекистана и министр энергетики США достигли предварительной договоренности по этому проекту. 18 ноября 1999 г. в рамках Стамбульского саммита ОБСЕ С. Демирель, Г. Алиев и Э. Шеварднадзе подписали соглашение о транспортировке сырой нефти по территориям Азербайджана, Грузии и Турции. Кроме этого, с целью привлечения к нефтяному проекту Казахстана и Туркмении, при свидетельстве США между Азербайджаном, Грузией, Турцией, Казахстаном и Узбекистаном была подписана Стамбульская декларация. В сентябре 2002 г. начались работы по строительству основного экспортного нефтепровода Баку-Тбилиси-Джейхан, а в июле 2006 г. в Джейхане в торжественной обстановке состоялось его открытие (3).

Азербайджан активно участвует в удовлетворении потребностей грузинского рынка в нефтепродуктах. 2011 г. Азербайджан экспортировал в Грузию 78 559,8 тонн автомобильного бензина на сумму 73 882,5 тыс. долларов, 13 148,7 тонн керосина для реактивных двигателей на сумму 12 275,5 тыс. долларов, 260,3 тыс. тонн тяжелые дистилляты или газойль на сумму 229 255,9 тыс. долларов, 5,6 тыс. тонн жидкого топлива на сумму 3 460,6 тыс. долларов, 1 207,9 тонн смазочные масла на сумму 869,6 тыс. долларов, 656,9 млн. куб метр природного газа на сумму 125 896,4 тыс. долларов, 1 713,9 тонн кокс нефтяной на сумму 97 тыс. долларов, 20 004,8 тонн битум нефтяной на сумму 6 001,4 тыс. долларов. В 2016 г. экспорт керосина для реактивных двигателей составил 40 353,7 тонн (на сумму 14 062,8 тыс. долларов), тяжелых дистиллятов или газойля - 219,6 тыс. тонн (на сумму 70 264,6 тыс. долларов), смазочных масел – 379,6 тонн (на сумму 132,4 тыс. долларов), природного газа – 1 473,8 млн. куб метр (на сумму 177 976,1 тыс. долларов) (2).

Начиная с 2006 г. Государственная Нефтяная Компания Азербайджана (SOCAR) заняло свое место в секторе нефти и газа Грузии и по сей день активно действует на рынке энергоносителей соседней республики. Эта компания имеет здесь более 100 автозаправочных станций, терминал в Кулеви.

Группа SOCAR Gas («СОКАР Джорджия Газ», АО «СОКАР Джорджия Газ Дистрибушен» и АО «САКОРГАЗИ») осуществляет поставку и распределение природного газа, снабжает население природным газом, занимается строительством, реабилитацией и эксплуатацией газораспределительных сетей, осуществляет газификации в масштабе всей страны. В 2008-2016 гг. были газифицированы 800 населённых пунктов, был построен газопровод длиной 5364 км (4).

Азербайджано-грузинское сотрудничество в энергетической сфере имеет не только экономическое, но и политическое значение. Это сотрудничество способствует сближению народов, обеспечению мира, стабильности и безопасности в регионе, укрепляет позиции Азербайджана и Грузии на международной арене.

Литература

1. Гаджизаде Э.М. Анализ рентабельности нефтепровода Баку-Тбилиси-Джейхан // Нефтяное хозяйство, № 7, 2005, с. 134-137
2. The State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan - <https://www.stat.gov.az/?lang=en>
3. Нефтепровод Баку-Тбилиси-Джейхан имени Гейдара Алиева - http://www.azerbaijan.az/portal/Economy/OilStrategy/oilStrategy_06_r.html
4. SOCAR GAS.GE. <http://socargas.ge/ru>

Tamar Guchua

Akaki Tsereteli State University, associative professor

THE ISSUE OF THE NATIVE LANGUAGE IN THE GEORGIAN DIASPORA OF BAKU (1908-1915)

"The city of Baku is located on a large but bumpy ground with 120 thousand inhabitants; the general appearance of the city is similar to those in Asia ... Life in Baku is always vibrant, the continuous chaos makes a deafening noise. Life here boils, the city never sleeps ... What are the Georgians doing in Baku the number of which exceeds 5000 and is growing day by day? What is the benefit they bring to their nation and homeland?"

- The excerpt is taken from Al. N-dze's letter "The Kingdom of Oil", which was printed in the issues of the newspaper "Klde" ('Rock') in 'to be continued' format in 1912. The author gives quite a lot of information to the Georgian readers about the capital of the neighboring country and about the Georgians living there. It should be noted that the topic of Baku is common for other Georgian periodical publications as well. The 80s of the 19th century are of note, when Azerbaijan's capital became one of the major industrial centers in the Caucasus and a large employer for job seekers. This made it to be the most multiethnic and multicultural city in the region.

According to the Georgian press, from the end of the 19th century to the beginning of the 20th century, the number of Georgians who went to work in Baku and settled there had increased so dramatically that in several years the problems of communication in the native language, access to the education in the native language, the availability of the Georgian textbooks, etc. emerged in the diaspora. In this regard, "Letter from Baku" by Guruli, which was published in the newspaper "Iveria" issue #128, 1897, is of note. It reads:

"There are people of different nationalities in Baku and almost all of them have their own churches, schools, libraries and many other types of institutions. We, the Georgians, are the exception. Unfortunately, we do not have a school or a church, not even a small library."

This problem is discussed in the letter "The Georgians in Baku" that was published in the newspaper "Klde" (Rock), #9, 1912. It reads:

"If you enter the family of the Georgian intellectual living in Baku, you will think that it's a house of one of the European aristocrats. You cannot hear a single word in Georgian, you cannot find a single Georgian book and there is not the slightest trace of the Georgian newspaper... If you meet a Georgian acquaintance in any institution, you will get the answer in Russian to your question put in Georgian ... In Baku you will meet the Georgian with higher education, doctors, lawyers, engineers who cannot speak Georgian ... a 7-8 year old child who can speak broken Georgian and Russian is taken to a secondary school where s/he is deprived of the Georgian language".

These circumstances led to the fact, that by the end of 1908 the Georgians living in Baku started to actively discuss the necessity of opening the Baku branch of the cultural-educational organization established in Georgia _ The Society for the Spreading of Literacy among Georgians. The first official record of this case is dated September 5, 1908. The paper will discuss the activities and outputs of the branch office in connection with the problems of the native language existing in the Georgian Diaspora of Baku.

References

1. Letter from Baku" by Guruli, "Iveria" issue #128, 1897.
2. Klde" (Rock), #9, 1912.

Irine Chachanidze
Akaki Tsereteli State University, professor

SAINGILO (KAKHI) EDUCATIONAL INSTITUTION FOR WOMEN IN THE CORRESPONDENCE OF "IVERIA" AND "DROEBA" (TIMES)

The Georgian Press at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century paid special attention to the issue of the functioning of the Georgian language in Saingilo. Important materials about the educational institutions for women and their educational activities published in the newspaper "Iveria" and "Droeba" (Times) are of note.

In the second half of the 19th century the Georgian newspaper "Droeba" (Times) paid much attention to the issues of teaching and pedagogical processes that were influenced by Tsarism policy in Kakhi:

"Our school will serve to opening the minds only then, when the process of teaching and learning is in the native language; and when teaching the mother tongue is the center of the whole school system during these years. Otherwise, our school will spoil and ruin our new generation instead of opening their minds ("Droeba" (Times), 1876. #111, October 17, "A few words to Kakhi teacher").

"From the village of Kakhi (Zakatala District) we got informed that Saingilo is under Russian rule (1844). From that time up to now the statements in the Court of Justice were written in the Tatar language, but most of the inhabitants are Georgians. The current governor of Kakhi instituted that all the correspondence with the Ingilos should be in the Georgian language" ("Iveria", 1886, #4, January 5).

According to the newspaper "Iveria", educational institution for women was created to improve a very regrettable situation in Saingilo. It played an important role in the establishment of Georgian language, religion and culture:

"The educational institution for women in Kakhi is a nice place. Here, the rural boys get together after dinner and learn with much curiosity. They learn to read and write. These young men are so fond of learning that they ask their teacher to give them books to take home for extra reading. Teachers of this youth are worthy of gratitude: M. Irodion Okropiridze and B. Khutsishvili, who work a lot to teach people. Both have heavy work to do, but they are so fascinated by this activity that they do it wholeheartedly and with great pleasure. If everyone supported these two men it would be good. I think it would be good if "The Society for the Spreading of Literacy among Georgian" donated some books like "Mother Language", "Nature", etc...." ("Iveria" 1894, # 270, December 21).

"The inspector of the Society for Restoration Christianity, the priest-monk Leonid (now the clerical Bishop of Imereti) and the head of the Kakhi unit, B. Merkulov, envisaged the importance of the educational institutions for women in Saingilo, where due to Muslim influence woman were oppressed and deprived of their rights, their role in the society was diminished, and decided through the establishment of such educational institutions to make the dark lives of people a bit brighter" (Iveria, 1901, # 26, February 1, "Letter from Saingilo").

Based on the materials found in the press of those times the report will present the attitude towards the Georgian literary language in Saingilo (Kakhi) and the issues of the educational institution for the Georgian women.

References

1. Droeba" (Times), 1876. #111, October 17.
2. Iveria", 1886, #4, January 5.
3. Iveria" 1894, # 270, December 21.
4. Iveria, 1901, # 26, February 1, "Letter from Saingilo")

Шарабидзе Т.Т.
профессор ТГУ им. Ив.Джавахишвили

ЛИТЕРАТУРНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НИКОЛОЗА БАРАТАШВИЛИ В НАХИЧЕВАНИ

Известный факт, что в последние годы жизни выдающийся грузинский поэт Николоз Бараташвили с конца ноября 1844 года до конца марта 1845 года жил в Нахичевани. Этот период стал особо плодотворным для творчества поэта, но особенно надо отметить два стихотворения, которые открыли новую, неизвестную страницу его творчества. Наша цель сопоставить эти два стихотворения - "Суро-

вый ветер налетел" и "Благо твоему создателю" со стихотворениями предыдущего периода и проследить, насколько они соответствуют стилистическим особенностям Бараташвили и творчеству писателя в целом, а также выяснить, кто является адресатом этих стихотворений.

Четыре месяца - с конца ноября 1844 года до конца марта 1845 года - Николоз Бараташвили провел в Нахичеванской области. Это было его первое расставание с родиной, вызванное необходимостью поддержать семью экономически. Веселый, немного циничный, на первый взгляд, любитель веселья, Бараташвили был полностью предан своей семье. Он с непоэтической напористостью ищет работу на государственной службе, согласен почти на все, так как дома ждет его безнадежно заболевший 50-летний отец и, находящиеся в крайней нужде, члены семьи.

В это время управляющим Нахичеванской областью назначают Левана Меликишвили, школьного друга Бараташвили. При содействии знакомых и друзей Бараташвили "назначают" заместителем управляющего областью, но на самом деле он впустую служит в течение четырех месяцев в невыносимых условиях. Когда Леван Меликишвили покинул Нахичевань, выяснилось, что Николоза Бараташвили на эту должность и не назначали. Бараташвили крайне уязвленного, отзывают назад в Тбилиси.

К сожалению, не все написанные поэтом стихи в Нахичевани и в Гяндже сохранились. Они не вошли ни в один из известных рукописных сборников: Маико Орбелиани - друга поэта, Екатерины Чавчавадзе - царицы Менгрелии, возлюбленной поэта, Григола Орбелиани - известного грузинского поэта, дяди Бараташвили, даже самого Бараташвили. Часть из них утеряна... Среди сохранившихся - стихотворение "Суровый ветер налетел", которое Бараташвили отправил вместе с письмом 9 февраля 1845 года Маико Орбелиани. Второе стихотворение - "Благо твоему создателю", написанное в Нахичевани в том же году 10 января, который Илья Чавчавадзе опубликовал в "Моамбе (вестнике) Грузии" (1863 г. № 2).

В обоих стихах фигурирует образ возлюбленной. В одном из них – душевные муки, вызванные потерей возлюбленной. Нас интересует, реальность лирической возлюбленной, насколько сильны чувства поэта к ней, каково отличие (с художественной точки зрения) этого стихотворения от стилистики более ранних любовных образцов поэта. Если рассмотрим стихотворение "Благо твоему создателю", то увидим, что возлюбленная поэта - красивая, спокойная, черноглазая женщина, которая вовсе не соответствует постоянной музе поэта - голубоглазой Екатерине Чавчавадзе, находящейся к этому времени уже замужем (1839 г.). Пауза, наступившая в их дружбе, была в скором времени прервана и отношения продолжились в течение определенного времени (1840-1841 гг.)

Прекрасные глаза "небесного цвета" возлюбленной сменяются черными глазами, возвышенное настроение же, по словам Бараташвили - "упадочным", "порожденным раздумьями". Стихотворение своей ритмо-мелодикой, присущей народному стиху, существенно отличается от изящного, немного философского, архаичного высокого стиля стиха, посвященного Екатерине Чавчавадзе: "Другом мне служит бурка, острый кинжал - побратимом"), что указывает на то, что адресатом поэта является другой человек.

О возможности существования в Нахичевани, в чужом краю другой возлюбленной поэта, можно судить из строк стихотворения: «Я странником неким пришел, труженник бедный мира, / Другом мне служит бурка, острый кинжал - побратимым [1].

В своем рапорте начальник округа Левана Меликишвили отмечает: "Тато (так ласково звали Николоза Бараташвили) днем и ночью просит: "Бога ради, освободи ее от мужа". Я, как степенный человек, не соглашаюсь" [1, 194]. Данная приписка начальника округа относится к Гонча-Бегум. Как видно, интерес Бараташвили к этой женщине довольно серьезен и даже если приписка это просто шутка, отношение поэта к ней больше, чем очарование, вызванное "красивой и яркой" дочерью хана.

С 10 января 1844 года (с даты, которую Илья Чавчавадзе считал временем написания стихотворения "Благо твоему создателю") по 9 февраля этого же года (даты, указанной на письме Маико Орбелиани) не прошло и месяца. Настроение поэта резко меняется, вновь налицо безысходность, вызванная потерей возлюбленной, утрачено ощущение счастья от встречи с красивой женщиной. Правда, переживания не достигают того уровня, чтобы поэта считать "бессловесной жертвой" ("Люблю глаза с туманной поволокою...", 1942 г.), но думаем, след нового разочарования в стихотворении действительно чувствуется.

Трудно сказать, были ли чувства у поэта к Гонча-Бегум и посвятил ли ей "Благо твоему создателю, красавица", но одно ясно, во втором стихотворении, тем же ритмом написанном в Нахичевани "Суровый ветер налетел", вновь появляются тяжелые и мрачнейшие переживания. Жестокий ветер отнимает у поэта сладостный цветок его жизни, окрапленный божественной росой. Его место же занимает "мрачное время" полное слез. Стихотворение своим настроением и мировоззрением напоминает произведение Бараташвили - "Я храм нашел", написанное 1841 году, когда поэт окончательно

потерял надежду на ответную любовь Екатерины Чавчавадзе. Бараташвили и здесь остался верен уже сформировавшемуся в прежние годы представлению о божественной любви, но в этот раз это чувство преподносит как "окрапленное божественной росой". Поэт эти лирические чувства передает такой же языковой фактурой, книжным языком, как и в других стихах.

Общей стилистике Н.Бараташвили не соответствуют некоторые стихотворения поэта, в частности - "Благо твоему создателю", что исследователи объясняют влиянием фольклора (не исключаем и жизненные перемены, повлиявшие на общее настроение поэта и отразились на ритмо-мелодической структуре стихотворения. Интересно, что со сменой общего настроения, поэт возвращается к своему стилю). Во втором стихотворении - "Суровый ветер налетел", который написан тем же размером, что и стихотворение "Благо твоему создателю", стиль поэта никак не отличается от стиля других стихотворений.

На творчестве Бараташвили, с точки зрения поэтической речи, отразилось большое влияние грузинской гимнографии, и древнегрузинской литературы в целом. Это влияние явно прослеживается в последнем стихотворении.

"Уж время вечное слезой омыло имя его!" [1] эта строка не может не напомнить известный отрывок из "Витязя в тигровой шкуре", обращенный богу:

"Солнце, образ светлой ночи! Ведь в тебе отображен \ Тот один, единосущный и стоящий вне времен..."

Перед нами еще раз ставится вопрос: что должно означать "время вечное" - злую долю, персонифицируемую черным вороном, или судьбу - божественную волю.

По нашему мнению, выражением злой доли в стихотворении является ветер, "времени вечному" же придается значение судьбы. Следует учитывать также, что преодоление судьбы в "Витязе тигровой шкуре" реально, у Бараташвили же видна лишь надежда на борьбу и преодоление судьбы. Хотя судьба и "злая доля" отличаются друг от друга, между ними нет четкой границы. Именно это обстоятельство дает нам возможность в словах поэта "время вечное" увидеть судьбу и бога. И реально для Бараташвили злая доля превратилась в судьбу. То же можно сказать о Гонча-Бегум. К сожалению, злая участь постигла стихотворение - не сохранился не только перевод Бараташвили, который он обещал Маико Орбелиани (возможно перевести его Бараташвили и не успел, так как оставался в Нахичевани недолго), исчезло даже имя женщины и в Нахичевани его никто не знает. Никто не знает женщину, творчеством которой заинтересовался "первый" поэт Грузии и пожелал перевести ее стихотворение. Сохранились лишь "смятые" листы, которые все равно сладостны, поскольку относятся к полной драматизма жизни Бараташвили.

Несколько предложений, написанных Маико Орбелиани "случайно" (или специально) и два последних стихотворения поэта, дали нам возможность образ 18-летней талантливой поэтессы Гонча-Бегум, "красивой и яркой" дочери хана. Ее имя уничтожила "злая участь", но не полностью. "Судьба" сохранила ее имя в мыслях и чувствах великого грузинского поэта.

Литература

1. «Стихотворения» Николай (Николоз) Мелитонович Бараташвили 1982 Груз. ССР

Рафиг Аббасов

директор Института Конфуция

Азербайджанского университета языков

ВЕЛИКИЙ ШЕЛКОВЫЙ ПУТЬ: ВЧЕРА, СЕГОДНЯ, ЗАВТРА. ИЗ ПОЛИТИЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНОГО ЛИДЕРА АЗЕРБАЙДЖАНА ГЕЙДАРА АЛИЕВА

«Дорога означает развитие и процветание»:

*Общенациональный лидер азербайджанского народа **Гейдар Алиев***

Азербайджанская Республика с ее особым геостратегическим положением в центре Евразии, широкими инфраструктурными возможностями и богатыми нефтегазовыми ресурсами является важным региональным узлом в реализации глобальной китайской инициативы "Экономический пояс Шелкового пути", призванной обеспечить доставку китайских товаров в Европу кратчайшим путем.

Одновременно активное участие Азербайджана в реализации проекта Экономического пояса Шелкового пути, позволит расширить и азербайджано-китайское сотрудничество в промышленном производстве, нефтегазовом секторе, в области высоких технологий, инфраструктуры и в других сферах, превращая нашу страну в важного стратегического партнера Китая. В планах китайского руководства особое место занимает оптимизация и повышение экономической эффективности разрабатываемого Транскаспийского международного транспортного маршрута, проходящего через Казахстан, Азербайджан, Грузию и Турцию. В связи с этим трудно переоценить значение открытия железнодорожного сообщения Баку - Тбилиси – Карс, которое не только будет способствовать развитию экономики трех стран, но и послужит в будущем расширению экономических связей со странами, расположенными на Великом Шелковом Пути. Одновременно, в связи с геополитическим положением Азербайджана и его расположением на пересечении торговых путей различных мировых направлений, наша страна стала одним из важных участников программы ТРАСЕКА, осуществляемой в рамках восстановления Великого Шелкового пути и нацеленной на создание транспортного коридора Европа-Кавказ-Азия. Новый транспортный коридор, имеющий большое значение в диверсификации евразийской транспортной инфраструктуры, превращает Азербайджан в главный транзитный узел международных грузовых перевозок в регионе, а железнодорожный Шелковый путь Баку-Тбилиси-Карс не только будет способствовать обеспечению устойчивого развития и безопасности региона, но и установлению прямых транспортных связей стран Прикаспийского региона и Центральной Азии с Европой.

Основополагающим этапом в истории участия Азербайджана в трансевразийских транспортных проектах стало проведение в 1998 году в Баку по инициативе Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева международной конференции «ТРАСЕКА - Восстановление исторического Шелкового Пути». Выступая на конференции, Общенациональный лидер Азербайджана Гейдар Алиев особо отмечал, что восстановление исторического Великого шелкового пути является ключевым масштабным проектом сотрудничества стран-участниц с комиссией Европейского Союза, определенным Брюссельской декларацией, ставшей первым международным документом, определившим значение, конкретные направления, формы и механизмы сотрудничества по развитию транспортного коридора Европа – Кавказ – Азия. Гейдар Алиев также выразил уверенность, что обсуждение вопросов по восстановлению исторического Шелкового пути, выводы и итоги конференции будут иметь важное значение для развития национальных и региональных транспортных структур, международного экономического сотрудничества, укрепления мира, стабильности и прогресса на евроазиатском пространстве. Общенациональный лидер Азербайджана особо подчеркнул, что Азербайджан приложит все усилия превращения нашей страны в эффективный мост между Европой и Азией, претворению в жизнь программы восстановления Великого исторического Шелкового пути. [1, 108].

Выступая на конференции, представитель правительства Китая посол Чжан Гоцзян, высоко оценив инициативу Общенационального лидера Азербайджана Гейдара Алиева по созданию Евразийского транспортного коридора, выразил всемерную поддержку Китаем планам по возрождению исторического Шелкового пути. Посол, отметив вклад Китая в налаживании транспортных связей между Востоком и Западом, особо остановился на развитии транзитной транспортной инфраструктуры Синьцзян-Уйгурского автономного района Китая, в частности рассказав о подключении железной дороги, проходящей на севере Синьцзяна к Евразийской континентальной магистрали, строительстве Южно-Синьцзянской железной дороги – Наньцзян, соединяющей Урумчи, Кашгар и Хотан, которая, связав Закавказье и Центральную Азию с Дальним Востоком и Тихим океаном, существенно уменьшит сроки транспортировки транзитных грузов.

Важным результатом конференции «ТРАСЕКА-Восстановление Исторического Шелкового Пути» явилось подписание «Основного многостороннего соглашения о международном транспорте по развитию коридора «Европа-Кавказ-Азия» и его Технических Приложений по международному железнодорожному транспорту, международному торговому судоходству, международному автомобильному транспорту, таможенным процедурам и обработке документов. Соглашения определили основные цели и задачи регионального транспортного сотрудничества между странами-участницами, в частности активизации транспортно-экономических и торговых связей в регионах Черного моря, Кавказа, Каспийского моря и Евразии в целом, расширение доступа к международному рынку наземных и воздушных, транспортных перевозок и торгового судоходства. Важным положением соглашения стало также реализация задач по всемерному содействию международной перевозке грузов, пассажиров и, что особенно важно для Азербайджана - международной транспортировке углеводородных продуктов. Особое место в соглашениях было уделено гармонизации правового регулирования транспортной политики стран участниц, в частности обеспечение безопасности движения, сохраннос-

ти грузов, охраны окружающей среды и создание равных условий конкуренции между отдельными видами транспорта.

Сегодня международный транспортный коридор ТРАСЕКА, официально признанный ведущими международными организациями одним из эффективных транзитных мостов, соединяющих Европу с Азией, берет свое начало в странах Восточной Европы (Болгария, Молдова, Румыния, Украина), пересекает Турцию, следуя далее через Черное море к портам Потти и Батуми в Грузии, затем задействует транспортную сеть стран Южного Кавказа и Исламской Республики Иран, используя наземное сообщение с этим регионом из Турции. Из Азербайджана посредством каспийских паромных переправ (Баку – Туркменбаши, Баку – Актау) маршрут ТРАСЕКА выходит на железнодорожные сети государств Центральной Азии - Туркменистана и Казахстана, транспортные сети которых связаны с направлениями в Узбекистане, Кыргызстане, Таджикистане и достигают границ с Китаем и Афганистаном, а Иран в свою очередь связан со странами Центральной Азии как сухопутным, так и морским сообщением. Таким образом, развитие нового транспортного коридора позволит сформировать эффективную транспортную инфраструктуру, необходимую для развития мультимодального транспорта на основе единой правовой базы и тарифных правил, с учетом присоединения к международным конвенциям и соглашениям при одновременной подготовке соответствующих кадров для профессионального осуществления международных перевозок.

Важным шагом в реализации проекта возрождения Великого Шелкового пути стала и прошедшая в 2018 году в Баку международная конференция на тему «Роль парламентов в развитии экономического сотрудничества и культурных связей вдоль Шелкового пути», организованная совместно Милли Меджлисом Азербайджанской Республики и Группой поддержки Шелкового пути Парламентской Ассамблеи ОБСЕ. На конференции были в частности обсуждены вопросы укрепления взаимовыгодного экономического сотрудничества и торговых связей, упрощение транспортных и логистических процедур. При этом, от азербайджанской стороны было подтверждено, что Азербайджан намерен активно участвовать в реализации региональных и глобальных проектов и предпринимает практические шаги по развитию транспортных коридоров Восток-Запад, Север-Юг, составляющих важную часть Шелкового пути и гарантирующих экономическое развитие Азербайджана. [2] Необходимо подчеркнуть, что Азербайджан является также страной, которая вкладывает серьезные инвестиции в восстановление Шелкового пути, осуществляет модернизацию транспортной инфраструктуры. Создание эффективных многомодульных транспортных коридоров, способствующих облегчению торговли и координации внутрирегиональных и трансрегиональных инфраструктур, безусловно, внесет большой вклад и в повышение устойчивого развития на всем пространстве ОБСЕ.

Важно также отметить, что масштабное строительство транспортных инфраструктур, успешная поддержка и развитие межрегиональных торговых коридоров в первую очередь обусловлено устойчивой политической и макроэкономической стабильности в Азербайджане, в стране с развитой экспортной нефтегазовой промышленностью и благоприятным и либеральным инвестиционным климатом для зарубежных компаний. Важным аспектом расширения участия Азербайджана в реализации программ создания торговых коридоров и транспортной инфраструктуры, развития инклюзивного регионального сотрудничества является и создание политической атмосферы мирных межгосударственных отношений и экономического сотрудничества. Сегодня ТРАСЕКА превратилась в неотъемлемую часть экономического развития стран-участниц, экономический инструмент для взаимной интеграции и эффективного сотрудничества. Не случайно, выступая на конференции посол Китая в Азербайджане Вей Чинхуа особо отметил значимость данного проекта, способного внести важный вклад в расширение связей между странами вдоль маршрутов Шелкового пути.

Перспективы возрождения транспортно-экономических связей на Великом Шелковом пути нашли свое отражение и в выступлениях участников панели «Как понимать внешнюю политику Китая», состоявшегося в 2018 году VI Глобального Бакинского форума, в которых отмечалось, осуществление инициативы строительства «Одного пояса и одного пути», являющейся особой моделью международного сотрудничества и развития с помощью укрепления действующих региональных двусторонних и многосторонних механизмов и структур взаимодействий с участием Китая, является одним из важнейших приоритетов внешнеполитической деятельности страны, моделью, призванной содействовать миру и устойчивому развитию, экономическому процветанию вовлеченных стран, укреплению культурных обменов и связей во всех областях между разными цивилизациями. [3]

В современных условиях, когда Китай превратился в мировую индустриальную сверхдержаву по объемам промышленного производства, страна успешно реализует политику реформ и открытости во имя новой экономической глобализации как необходимой составной части программы строительства социализма с китайской спецификой новой эпохи. Необходимо отметить, что новая эра для

Китая подразумевает наряду с разработкой и реализацией конкретных целей и дорожных карт в области производства, науки и техники, качества продукции, аэрокосмической промышленности, киберпространства, долгосрочная программа развития транспорта занимает особое место. Именно транспортная составляющая призвана обеспечить превращение Китая в области экономики в крупнейший в мире двигатель и стабилизатор экономического роста, роста торговли, занятости и роста инвестиций.

Сегодня, когда перед Китаем стоит грандиозная задача превращения страны к 2050 году в богатое, могущественное, демократическое, гармоничное, цивилизованное модернизированное социалистическое государство, трудно переоценить значимость институциональных реформ партии и государства, политической составляющей транспортной политики. С другой стороны, очевидно, что только при проведении политики реформ и открытости возможно развитие Китая, развитие социализма, развитие марксизма. Безусловно, такие грандиозные планы, сохранение и совершенствование социалистического строя с китайской спецификой, возможно реализовать лишь непрерывно стимулируя модернизацию системы и потенциала государственного управления, в условиях стабильного руководства страной. Поэтому утверждение делегатами XIX Всекитайского съезда КПК поправок к Уставу КПК, важнейшей из которых стало внесение в текст главного партийного документа имя председателя КНР, генерального секретаря ЦК КПК Си Цзиньпина, является исключительно важным шагом в формировании научно обоснованной и эффективно функционирующей институциональной системы, которая в полной мере выявит преимущества социалистического строя Китая. [4] Весьма важно, что проведение институциональных реформ партии и государства в первую очередь направлены на определение положения китайского народа как хозяина страны, что, безусловно, является важнейшим признаком политического строя социалистической консультативной демократии, при котором, возглавляющая народ КПК эффективно осуществляет государственное управление на основе научного подхода к разработке решений и действенности народного контроля. Таким образом, такие политические институты Китая, как Институт собраний народных представителей, Народный политический консультативный совет обеспечивают органическое единство партийного руководства, положения народа как хозяина страны и верховенства закона в государственном управлении, отражая политические преимущества государственного строя Китая и революционные перемены в области управления государством.

Институционально-экономическая реформа в условиях наращивания темпов развития социалистической рыночной экономики, сохранения Китаем лидирующего положения в мировой экономике, реализации глобального проекта по возрождению Исторического Шелкового пути превращается в главный инструмент укрепления социалистических принципов хозяйствования и управления, создания современной инновационной экономики Китая, а в рамках в рамках теории "одно государство - два строя" конвергенции капиталистической составляющей экономики в социалистическую рыночную экономику. Соответственно институционально-экономическая реформа, обеспечивающая масштабные хозяйственные и социальные перемены в Китае превращается в актуальный уникальный инструмент, непосредственным образом влияющим на мировую экономическую конъюнктуру и мировой баланс геополитических сил. Одновременно, институциональная реформа, являющаяся важнейшим фактором эффективного развития и функционирования народного хозяйства Китая, позволит сохранить высокие темпы экономического роста страны, будет способствовать проведению глубоких структурных изменений хозяйства Китая на макроэкономическом, мезоэкономическом и микроэкономическом уровнях. Проведение институционально-экономической реформы позволит также решить такие важные задачи, как развитие инновационного предпринимательства, эффективное использование возможностей рыночного и планового механизмов, увеличения масштаба притока иностранного капитала и самое главное повышение доходов и качества жизни населения страны и укрепление политической роли КПК в китайском обществе. Глубокий причинный смысл институционально-экономические преобразований в Китае, являющихся основой целенаправленных, интегральных и системно-комплексных экономических реформ, заключается в возможности с их помощью осуществить мощное ускорение и к середине XXI века вывести страну в число мировых лидеров научно-технического, инновационного, информационного и интеллектуального развития. Особого внимания в практике институционального реформирования экономики Китая заслуживает выдвижение в качестве ключевых моментов принципа разделения права собственности и права владения, распоряжения и пользования, упорядочение структуры государственной экономики, акционирование промышленных предприятий, преобразование их в крупнейшие транснациональные, межрегиональные, межотраслевые компании, способных конкурировать на внутренних и международных рынках, радикальное изменение форм хозяйствования в сельском хозяйстве при условии сохранения земель в

коллективной и государственной собственности, создание мощного частного сектора и сети технополисов. Важно, что Китай, осуществляя реформы, не копирует, а создал свою уникальную концепцию реформ, с помощью которых строит многоукладную экономику, поощряя конкуренцию между разными формами под социально-политическим контролем находится КПК. Очевидно, что последовательное осуществление институциональных реформ в Китае, представляющих собой прогрессивное, качественное изменение существующих политических, экономических, общественных институтов, обеспечит высокий уровень стабильного и эффективного функционирования общества и экономики, приблизит Китай к полной реализации важнейшей цели - превращения страны к 2050 году в богатое, могущественное, демократическое, гармоничное, цивилизованное, модернизированное, социалистическое государство во имя обеспечения глобального развития и сохранения мирового порядка.

Литература

1. Əliyev, Heydər. Müstəqilliyimiz əbədidir: çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar, məruzələr, müraciətlər, fərmanlar. On yeddinci kitab: iyul, 1998 – oktyabr, 1998 / bur. məsul R. Mehdiyev. – Bakı: Azərneşr, 2006.
2. <https://azertag.az/xeber/1144404>
3. https://azertag.az/xeber/Qlobal_Forum_cherchivesinde_kechirilen_panel_iclaslarindan_biri_CHinin_xarici_siyasetine_hesr_edilib-1145511
4. <http://theory.people.com.cn/GB/40557/416302/index.html>

Чжан Шухуа

*директор Института научной информации Китайской Академии общественных наук,
главный редактор журнала «Общественные науки за рубежом»
Китай, Пекин*

ПЕРЕМЕНЫ В МИРОВОЙ ПОЛИТИКЕ И НОВАЯ ЭПОХА КИТАЯ ⁷

Состоявшийся в октябре 2017 г. XIX съезд КПК стал важным и заметным событием в мировой политике. Это была значимая веха в политическом и идейно-теоретическом развитии Китая, о чем свидетельствовало появление на съезде концепции «новой эпохи» и направленных в будущее «новых идей». Провозглашенные на съезде планы нацелены на три десятилетия вперед, они окажут историческое воздействие не только на прогресс Китая, но и на мировые процессы в целом.

На этом фоне особенно заметно появление в западном мире начиная с 2016 г. целой стаи «черных лебедей» в политике и экономике. Это встревожило основное течение в общественном мнении и породило рассуждения о вступлении мира в эпоху «пост-Запада», «пост-порядка», «пост-правды», «пост-демократии». Подобные настроения стали полной противоположностью ожиданий, воцарившихся в мировой политике четверть века назад после падения берлинской стены. На деле уже в 2006 г. мировая политика очутилась на пороге исторического поворота.⁸

За десять лет в мировой экономике, политике, идеологии и культуре, и даже в деятельности СМИ произошли огромные изменения. Чаша весов мировой политики стала склоняться в сторону Китая, России и других представителей незападного мира. В этом можно убедиться на примере все более явного проявления политических преимуществ Китая. Произошедший за минувшие тридцать лет большой поворот мировой истории, результаты которого заметно отличаются от изначальных ожиданий, нуждается в серьезном осмыслении.

Чтобы приблизиться к пониманию сути проблемы, следует поставить несколько предварительных вопросов. Прежде всего, каковы характеристики современного мира? Каким образом мы можем описать и осознать произошедшее в мировой политике за минувшие три десятилетия? На рубеже 1980-х – 1990-х годов завершилась холодная война, исчезли разделительные линии в Европе и распался Советский Союз, пришло к концу противостояние между «западным лагерем» и «восточным лагерем», между «капиталистическим лагерем» и «социалистическим лагерем», между

⁷ Совместный научный проект КАОН - РФФИ № 16-27-21001 – «Формирование общего экономического пространства в Евразии – исследование вопросов сопряжения строительства Экономического пояса Шелкового пути и Евразийского экономического союза».

⁸ В 2006 г. когда у власти уже находился В.В. Путин, в России появилась концепция «суверенной демократии», ставшая ответом на западное политическое вмешательство и «цветные революции». На состоявшейся тогда в Сингапуре на Саммите Шангри-ла встрече министров обороны США и РФ было заметно, что в мире существует борьба различных идеологий. См. Чжан Шухуа. Элосы дэ чжуоань миньчжу [Российская суверенная демократия] // Чжэнчжисюэ яньцзю. 2006 № 4. С. 26-31

блоком НАТО во главе с США и Организацией Варшавского договора во главе с СССР. После «холодной войны» мир вошел в период, характеристиками которого стали западные концепции «либеральной демократии» и «свободного рынка». Большим разочарованием увенчались упования на то, что «глобализация» и «демократизация» в условиях господства западного капитала подарят международному сообществу «всеобщее счастье» и «мир во всем мире». Минувшее десятилетие принесло волну глобального финансового кризиса, распространение международного терроризма, обострение проблемы беженцев, подъем популизма, нового интервенционизма и идеологии исключительности. Это привело к заметному росту напряженности в отдельных странах, усугубило хаос и беспорядок в мировом масштабе.

Как надлежит анализировать мировую политику, с какой позиции следует рассматривать западный хаос и стабильное управление Китая? Финансовый кризис 2008 г. сопровождался относительным упадком «западного лагеря» в его традиционном для мировой политики понимании. Широко разрекламированный западный демократический «монизм» в последние два десятилетия вступил в период эрозии. Типичными явлениями стали раскол западного политического лагеря, сомнения в базовых ценностях, поляризация течений политической мысли и политических сил.

Помимо этого, необходимо найти ответ на вопрос о том, каким образом можно избежать западной «демократической ловушки» и встать на путь целостного всестороннего политического развития. На фоне расцвета популизма и консерватизма, обострения проблем международного терроризма и наплыва беженцев, появления на карте мира новых горячих точек, западный политический лагерь во главе США все глубже увязает в собственных проблемах и все менее способен дать исчерпывающие ответы на поставленный вопрос. Реальность побуждает все большее число людей усомниться в западной демократии и обратить свои взоры к китайскому политическому пути. В Китае новая концепция демократии подчеркивает идеи многообразия ценностей, инклюзивности в отношении разных путей развития, она указывает на важность научного подхода к идеям развития и всестороннего политического прогресса. Эта концепция демонстрирует высокую жизнеспособность, она обладает привлекательностью за пределами Китая, у нее многообещающее будущее.

Солмаз Рустамова-Тогиди

доктор исторических наук, профессор.

Азербайджанский Университет Языков,

Институт Востоковедения им. А.М.Бунятова НАНА

ОСОБЕННОСТИ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ. ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ: ТРАДИЦИИ И НОВОВВЕДЕНИЯ

Азербайджан называют «Страной огней». Название это имеет древнюю историю и происходит от слова "Азер" – что означает огонь, пламя, и от «абадаган» – собирающий. Еще с древности, страна известна своими горящими очагами – атешгяхами (храмами огня), и не случайно, что большинство населения, проживающего на этой территории еще до нашей эры, являлись огнепоклонниками. На протяжении веков, помимо местных жителей, огнепоклонники из дальних стран мира, и даже жрецы из Индии, приезжали в Азербайджан, поклонялись огню, и создали здесь, вблизи Баку, свою главную молельню – Сураханский Атешгях (храм огня).

Географическое положение «Страны огней», находящейся на стыке Запада и Востока, также послужило тому, что издавна торговые маршруты Великого Шелкового пути проходили и через Азербайджан. Он являлся «воротами» между загадочным далеким Китаем и богатой Европой. В I-II веках до н.э. самый оживленный путь, который обычно называли «путь Страбона» (по имени великого географа, который первым упоминает о нем), проходил из Китая, Индии, Средней Азии, и затем, через реку Узбай, доходящей до Каспийского моря, проходил через территорию Азербайджана. Именно вдоль этих ветвей «Страбонского пути» возникло множество древних городов Азербайджана. И в Средневековье Азербайджан продолжал вести торговлю и обмениваться культурными ценностями со многими странами.

Такое географическое и экономическое положение не могло не наложить свой отпечаток на характер и качество жизни, как местного населения, так и представителей многочисленных этносов и народов, так или иначе, связанных со «Страной огней». На протяжении ряда тысячелетий территория Азербайджана была ареной разнообразнейших контактов между сменявшимися друг друга кавказскими, ирано- и тюркоязычными племенами – оседлыми и кочевыми. Переселившиеся сюда тюркские

племена на протяжении веков ассимилировались с местным населением, имевшем глубокие культурные корни и, в свою очередь, обогатили эту культуру общетюркскими традициями. Многие персоязычные племена, в первую очередь таты, талыши, курды, также являются одной из древних этнических групп, поселившихся на территории Азербайджана. Определенную часть местного населения Азербайджана составляли лезгины – древнейшие жители края, а также другие малочисленные кавказские народности, входящие в шахдагскую языковую подгруппу: хиналуги, крызы, будуги и др.

Проходили века, в конце VII века Ислам был принят правителями и упомянутыми выше этносами в качестве официальной религии страны. Со временем это население и составило основу Азербайджанского народа. Кроме перечисленных этносов, на территории Азербайджана проживали представители и других народов и конфессий.

Так, в VII–VIII веках в результате переселенческой политики иранских властей началось частичное переселение армян на Южный Кавказ, в том числе, в Азербайджан. Появление армян в районе Прикаспия было в немалой степени связано также с «той значительной ролью, которую издревле играли армяне в качестве торговых посредников» в Великом шелковом пути. Кроме армян, в Азербайджане проживала также субэтническая группа евреев. На протяжении столетий отношения между жителями, населяющими Азербайджан, всегда были равными и добрососедскими, какие-либо конфликты на межэтнической или религиозной почве не возникали. Таким образом, сложились традиции мирного сосуществования различных национально-этнических и религиозно-сектантских групп, составляющих население Азербайджана. Немалая роль в возникновении и сохранении этих многовековых традиций принадлежала как политике отдельных правителей, так и присущих, в целом, собственно азербайджанскому народу таких характерных черт, как миролюбие, доброта и терпимость.

Эти качества коренной, титульной нации Азербайджана проявились наиболее четко уже в новое историческое время. Завоевание Азербайджана Российской империей в начале XIX в. и проведение российским царизмом в регионе переселенческой политики положило начало новым процессам и изменениям в этнодемографической структуре страны, привело к появлению и формированию новых этнических общин, историческая родина большинства из которых находилась далеко за пределами не только Азербайджана, но и, в целом, Кавказа. Это время было ознаменовано массовым переселением армян, русских и немцев. Следует подчеркнуть, что переселенцы размещались, как правило, на территориях, принадлежащих местному – азербайджанскому населению, что вызывало, у них определенное недовольство против властей, которое со стороны последних, любыми средствами жестоко подавлялось.

Вместе с тем, азербайджанское крестьянство находило общий язык с переселенцами. С годами между русскими и немецкими колонистами и азербайджанским населением происходил обмен опытом в хозяйственной сфере. Как армяне, так и русские, и немцы сохраняли свои культурно-этнографические особенности, обычаи и традиции на своей новой Родине, строили свои религиозные храмы, школы и т.д., и нередко оказывались в более привилегированном положении, чем местное мусульманское население.

Во второй половине XIX - начале XX веков в связи с развитием капиталистических отношений, нефтяным бумом и промышленным ростом в Азербайджан, в основном, в Баку переселялись представители уже и других европейских народов. Вскоре, здесь образовалась своеобразная европейская община, состоявшая из представителей немцев, поляков, греков, шведов, французов, итальянцев, эстонцев, литовцев, латышей, чехов, болгар и др. Среди них были предприниматели, инженеры, ученые, геологи, архитекторы, педагоги, врачи, служащие и т.д. Закладывались основы взаимосвязей западной и восточной культур в едином Азербайджанском обществе. Именно этому сообществу азербайджанский народ благодарен за европейскую архитектуру города Баку и приобщение к передовой европейской научной, технической и культурной жизни.

В отличие от мусульманских правителей, чья политика в разные исторические периоды по отношению к немусульманскому населению Азербайджана, выражалась только в налоговой системе, политика царской России, составляла в этом плане исключение. Изначально, предоставив армянам привилегированные условия в социально-экономической и культурно-просветительской жизни края, а в дальнейшем, поддержав амбициозные планы армянских националистических и политических сил о построении своего мифического, никогда исторически не существовавшего государства «Великой Армении» на территориях Османской империи, Грузии и Азербайджана, российские власти нарушили сложившиеся веками устои мира и согласия между отдельными нациями и этносами в регионе. Это привело в дальнейшем к эскалации отношений между армянами и другими народами Южного Кавказа, в том числе, к разжиганию армяно-мусульманских конфликтов в начале XX в, перераставших в 1905-1906 г. и в 1918 г. в открытый вооруженный конфликт. В марте 1918 г. русские

большевики и армянские националисты вошли в союз против азербайджанского народа, с целью предотвратить создание Азербайджанской государственности. Массовые убийства мирного азербайджанского населения, погромы и поджоги, грабежи их имущества, уничтожение целых жилых кварталов, мечетей, гражданских, торговых, промышленных объектов, принадлежащих мусульманам, вошло в историю азербайджанского народа как «геноцид азербайджанцев». И только, с созданием в мае 1918 г. Азербайджанской Демократической Республики (АДР) и принятием Азербайджанским Правительством действенных мер, эта смертельная опасность, как для азербайджанского народа, так и для его территорий, была предотвращена. За 23 месяца своего существования, помимо заложения основ Азербайджанской государственности, лидерам АДР удалось создать новое демократическое азербайджанское общество, и восстановить мирные, добрососедские отношения между всеми населяющими Азербайджан народами и этносами. Именно в период АДР, впервые за историю Азербайджана, были заложены и закреплены на государственном уровне основные принципы равноправного и мирного сосуществования всех народов, населяющих Азербайджан. В 3-х из 6 статей Акта о независимости Азербайджана подчеркивались именно эти положения:

«I. Отныне народы Азербайджана являются носителями суверенных прав, и Азербайджан, состоящий из Восточного и Южного Закавказья, является полноправным, независимым государством.

IV. Азербайджанская Демократическая Республика гарантирует в своих пределах гражданские и политические права всем гражданам без различия национальности, вероисповедания, социального положения и пола.

V. Азербайджанская Демократическая Республика всем народностям, населяющим ее территорию, предоставляет широкий простор для свободного развития».

АДР не только на законодательной основе, но и в практической деятельности придерживался этих принципов. В Парламенте АДР кроме титульной нации – азербайджанских тюрков, были представлены все основные национальности, проживающие в Азербайджане: русские, армяне, евреи, немцы, грузины, поляки. Отдельные представители немусульманского населения Азербайджана входили в состав Азербайджанского Правительства.

Апрельский переворот и оккупация 11-й Красной Армией Советской России Азербайджана в конце апреля 1920-го года прервали процесс построения независимой Азербайджанской государственности. Образованная после свержения АДР Азербайджанская Советская Социалистическая Республика, хотя 2 года формально существовала как независимое государство, вместе с тем не могла защитить не только права, но и жизнь своих сограждан. Массовым репрессиям подверглись не только сами азербайджанские тюрки, но и представители других наций, так или иначе участвовавшие в построении АДР или же, просто придерживавшиеся других политических взглядов. После вхождения в состав СССР в 1922 г., Азербайджанская ССР также придерживалась идеологии коммунизма, основным принципом которого были идеи интернационализма, и проводила своеобразную политику в области межнациональных отношений, которая обозначалась как «дружба народов». В годы Советской власти демографический состав Азербайджана также подвергся изменениям в результате переселения в Республику граждан разных национальностей, особенно, русских и армян из других советских республик. При этом азербайджанцы, составляющие большинство населения, следуя многовековым традициям, не только не протестовали против новой переселенческой политики Советской властей, напротив, в Республике, действительно, была установлена и, вплоть до конца 80-х годов, существовала атмосфера дружбы, мира и согласия.

Обстоятельства изменились после начала т.н. Горбачевской перестройки. Начался новый виток Нагорно-Карабахской войны, вновь навязанной армянами, предъявляющими Азербайджану территориальные претензии. Вскоре эти военные действия переросли в Армяно-Азербайджанский, Нагорно-Карабахский конфликт, который полностью изменил обстановку в азербайджанском обществе, в частности, отношения между азербайджанским и армянским населением. Из Армении, а затем из оккупированных Арменией азербайджанских территорий, включая Нагорный Карабах, было изгнано практически все азербайджанско-мусульманское население. В силу этих событий большая часть армянского населения Азербайджана также покинула Республику. Все эти события, в совокупности с двусмысленной политикой центральных властей, способствовали подъему национально-освободительного движения в азербайджанском обществе, которое завершилось восстановлением независимости Азербайджана и провозглашением в 1991 г. Азербайджанской Республики. Одновременно, с распадом СССР начался отъезд части неместного, в основном, русского и еврейского населения Азербайджана на их исторические родины. Страна переживала сложные времена, и только с возвра-

щением к власти такого опытного политика как Гейдар Алиев начался новый этап в истории Республики.

С именем Гейдара Алиева и связана новая, государственная политика, обозначенная новым термином - «мультикультурализм». Известно, что термин «мультикультурализм» вошел в политический обиход в 1970-е годы и использовался для анализа процессов сосуществования на одной территории разных культур и традиций – этнических, конфессиональных, культурных, цивилизационных. И если, в западных странах эта политика, в целом, была направлена на сохранение культурных особенностей различных групп мигрантов или защиты любых меньшинств от ассимиляции их большинством, то в современном Азербайджане политика мультикультурализма имеет совершенно иное значение и в этом – ее главная особенность. Азербайджанская концепция «мультикультурализма» имеет сугубо «традиционное» начало, и применяется для реализации политики в сфере межэтнических и межконфессиональных отношений.

Как следует из вышеприведенного анализа исторически сложившихся на территории Азербайджана межэтнических и межконфессиональных отношений, такое толкование понятия «мультикультурализм» имеет полное основание для существования.

Другой, не менее значимой особенностью появления этого нового термина в Азербайджане, является то, что провозглашение политики «мультикультурализма» в Республике была вызвана политическими реалиями того времени. Как уже указывалось выше, на фоне Нагорно-Карабахской войны, распада СССР и подъема национально-освободительной волны в первые годы 90-х в Азербайджане подняли голову деструктивные силы, которым удалось помимо армянского сепаратизма, разжечь другие очаги межэтнических и межрелигиозных трений. Однако Гейдару Алиеву удалось предотвратить эти разрушительные для молодого государства процессы. Сумев довести до своих сограждан смысл и значение национальной идентичности в государственном становлении, он, вместе с тем, воздал должное и роли национального и религиозного многообразия в обществе. Таким образом, Гейдар Алиев объединил народ вокруг единой идеологии – азербайджанства или азербайджанизма – которая, став ярким показателем национального самосознания у титульной нации, вобрала в себя также неукоснительное соблюдение и уважительное отношение к правам и культурно-духовным ценностям нетитульных наций и религиозных сообществ, исторически проживающих на территории современного Азербайджана. Неслучайно, что мультикультурализм, который провозглашается в современном Азербайджане, эксперты сравнивают с национальной идеологией, которую можно назвать также - "Азербайджанизм"ом, а Гейдар Алиев, ставший «архитектором подлинно мультикультурального Азербайджана»... в силу этой данности, считается основателем «азербайджанской модели мультикультурализма».

Сегодня Президентом Азербайджанской Республики Ильхамом Алиевым мультикультурализм объявлен государственной политикой, что является еще одной его особенностью. Таким образом, данная политика перешла на качественно новую стадию своего развития, а именно, «на стадию институционализации и международной легитимизации первенства Азербайджана в вопросах глобальной пропаганды интеграционных основ межкультурного диалога и ценностных проявлений мультикультурализма». В стране создана правовая база для дальнейшего развития толерантности, являющейся характерной особенностью азербайджанского народа. Право свободы совести граждан страны закреплено в Конституции, а в Законе «О свободе вероисповедания» нашло более широкое отражение. 15 мая 2014 года указом президента Азербайджана И.Алиева был создан Бакинский международный центр мультикультурализма. В Республике существуют все условия для свободного и мирного проживания представителей различных национальностей, культур и религий, сохраняются и реставрируются исторические памятники, мечети, церкви, храмы, синагоги. Уникальная атмосфера терпимости, толерантности, межкультурного диалога в азербайджанском обществе привлекает внимание как особая модель развития мультикультурализма. Проводимые в Республике за последние годы международные мероприятия в этой сфере являются свидетельством признания модели мультикультурализма и толерантности в Азербайджане на международном уровне.

Джабарова Шукюфа Барат кызы
доктор философии по философии
Азербайджанский Университет Языков,
г. Баку, Азербайджанская Республика

РЕЧЬ ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНОГО ЛИДЕРА ГЕЙДАРА АЛИЕВА КАК ОБРАЗЕЦ ЛОГИЧЕСКОЙ ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНОСТИ И ОРАТОРСКОГО МАСТЕРСТВА

Ключевые слова: Гейдар Алиев, ораторское искусство, логика, последовательная речь

Гейдар Алиев! Грядущее поколение еще долго будет изучать различные грани личности этого выдающегося человека. Нашему поколению выпало огромное счастье быть не только соотечественниками, но и современниками этого талантливого политического деятеля. Нашему поколению выпало счастье видеть его созидательные дела и слушать его речи.

Общенациональный лидер Гейдар Алиев внес неоценимый вклад в развитие и процветание горячо любимого им Азербайджана. И неудивительно, что народ отвечал своему Лидеру взаимностью. Всесторонне развитая, цельная, самодостаточная личность руководителя страны служит идеалом и образцом для подражания каждому гражданину нашей республики. «Гейдар Алиев был от природы неутомимым человеком, его работа над собой продолжалась всю жизнь, данные от Бога таланты развивались в стремлении познавать новое, быть всегда впереди эпохи» [5]. Абсолютно все, кто с ним встречался, говорили о его фантастической харизме, человечности, необычайно сильном личном обаянии. И одним из секретов его политического и личного успеха является его выдающееся ораторское мастерство.

Мысли и положения Общенационального Лидера Гейдара Алиева сыграли огромную роль в формировании культуры мышления, культуры речи и ораторского мастерства в Азербайджане. Идеи, которые были озвучены в выступлениях Гейдара Алиева и сегодня не потеряли своей актуальности. Выступления и речи Г. Алиева всегда отличались четкостью изложения мысли. Его речи были присущи последовательность, конкретность, ясность, связность, определенность, аргументированность, непротиворечивость, обоснованность, стройность, объективность, доказательность, красноречие. Формулировал свои идеи и мысли в максимально точной и ясной форме, так, чтобы слушатели или собеседник сразу понимали, о чем идет речь. Он находил важные и нужные слова, тщательно подбирал набор аргументов, доводов чтобы убедить слушателей в истинности своих тезисов. Использовал для этого факты, исторические события, сравнение. В своих тезисах, обращениях, выступлениях он использовал все богатство языка, на котором он говорил. А мы знаем, что

Г. Алиев владел как азербайджанским, так и русским языками в совершенстве. Он одинаково хорошо говорил на обоих языках. И азербайджанский и русский языки он считал своими родными языками. В период работы Г.Алиева первым секретарем ЦК КП Азербайджана, когда в 1978 году принималась новая Конституция республики, им был поднят вопрос перед ЦК КПСС о статусе азербайджанского языка. Г. Алиев добился, что наряду с русским языком на территории Азербайджанской ССР азербайджанский язык стал государственным языком. Эта линия была продолжена Г.Алиевым в период независимого Азербайджана. В новой конституции Азербайджанской Республики 1993 года по его настоянию азербайджанский язык стал единственным государственным языком страны.

Г. Алиев был всесторонне образованным человеком, он получил и техническое образование (архитектурный факультет Азербайджанского индустриального института) и гуманитарное (исторический факультет Азербайджанского Государственного Университета), -*обладал энциклопедическими знаниям во многих областях науки. Поэтому неудивительно, что в годы работы в Москве он возглавлял различные комиссии и решал самые сложные задачи. Так, в июне 1983 года Г. Алиев возглавил государственную комиссию по ликвидации последствий катастрофы теплохода «Александр Суворов». 31 августа 1986 года он возглавил правительственную комиссию, созданную для расследования катастрофы парохода «Адмирал Нахимов» и др. Г. Алиев возглавлял также комиссию Совета министров по строительству и освоению Байкало-Амурской магистрали (БАМ). При этом он не был кабинетным работником, он бывал повсюду, чтобы самому непосредственно знать что происходит, какие принимаются меры. Если возникали какие-либо проблемы, он сам разбирался в причинах, предлагал меры по их устранению Он был единственным членом политбюро ЦК КПСС, который входил в Северо-Муйский тоннель, очень глубокий и опасный тоннель. И как признание заслуг Г.Алиева одна из станций БАМ сегодня носит его имя (станция Ангоя в Республике Бурятия).

Он подчеркивал, что все свои выступления и обращения он пишет лично.

Анализ выступлений Г.Алиева показывает, что он прекрасно владел ораторским мастерством, знал и использовал правила и приемы воздействия на аудиторию с целью максимального донесения до слушателей своих идей, мыслей, взглядов по актуальным проблемам общества. Еще древнегреческий философ, основоположник формальной логики Аристотель определял теорию ораторского искусства как «способность находить возможные способы убеждения относительно каждого данного предмета» [1,89]. С античных времен ораторское искусство понималось как качественная характеристика ораторской речи, как мастерство публичного выступления, как умелое владение живым языком, убеждающим словом. Оратор всегда знает, как искусно построить и публично произнести свою речь, чтобы оказать нужное и желаемое воздействие на аудиторию. Важными составляющими речи оратора являются дикция, темп речи, сила и тембр голоса, огромный словарный запас, использование образных фраз, учет особенностей аудитории. В речах и выступлениях Г.Алиева все эти факторы присутствовали в полной мере. Он прекрасно знал, что «слово есть великий властелин, который, обладая весьма малым и совершенно незаметным телом, совершает чудеснейшие дела. Ибо оно может и страх изгнать, и печаль уничтожить, и радость вселить, и сострадание пробудить» [6, 279]. И поэтому, Гейдар Алиев всегда использовал различные приветствия: на встречах и живом общении он неизменно обращался к гражданам республики так – Дорогие сестры, братья. В приветствиях по случаю знаменательных дат – Дорогие соотечественники. На государственных приемах – Дамы и Господа. К детям он всегда обращался так - дорогие ребята, дорогие дети, к молодежи – дорогие друзья. Его речам была свойственна сдержанная эмоциональность. Так, например, на встрече с жителями Сальянского и Билясуварского районов, с беженцами и вынужденными переселенцами - 19 марта 1999 года, наряду с поздравлениями с праздником и со свадьбой молодоженов, Г.Алиев вспоминает свою женитьбу, делится своими сокровенными воспоминаниями: «Вообще в своей жизни я, можно сказать, не был ни на одной свадьбе.. занимаясь государственной работой, не имел такой возможности. Однако я с большим желанием приехал на эту свадьбу, справляемую здесь, в палаточном городке, в месте, где наши соотечественники живут в тяжелых условиях. Я тоже участвую в вашем радостном дне» [2]. Он всегда любил находиться среди простых людей, любил беседовать с ними. Кабинетной работе всегда предпочитал живое общение, бывал повсюду, чтобы самому знать, что происходит в республике. Это было так и в период его работы первым Секретарем ЦК Компартии Азербайджана и в период работы Президентом независимого Азербайджана.

Доклады, которые готовил Г. Алиев, приводили всех в изумление. Он настолько владел информацией, что врачи думали, что он врач, железнодорожники, что он железнодорожник, кинематографисты, что он режиссер. Академик Международной академии информатики А.Д. Гетманова, в своем известном учебнике «Логика» приводит в качестве примера и образца последовательной, аргументированной и живой речи выступления Г.Алиева – «В докладе товарища Г.Алиева сформулирован один из тезисов и приведены аргументы в его обоснование» [4].

Тонкий психолог, обладающий энциклопедическими знаниями искусный оратор, он умел расположить к себе аудиторию, перед которой выступал. Его всегда было интересно слушать. Он умел убеждать аудиторию, умел донести свои мысли до ума и сердца людей. Гейдар Алиев был очень позитивным человеком, оптимистом, верил в лучшее будущее. В подтверждение этого тезиса хочу привести отрывок из его интервью. Зимой 1993 года, глубокой ночью Надежда Исмаилова брала интервью у Г.Алиева в блокадном Нахчыване. Она пишет, что хотела показать Гейдара Алиевича как человека, показать, чем он живет. Журналистка подчеркивает, что от Г.Алиева исходила такая теплота, спокойствие и дружелюбие, что она абсолютно не нервничала. На вопрос доволен ли он своей жизнью, Общенациональный Лидер с улыбкой отвечал – «При всех трудностях, я доволен своей жизнью. Я считаю у меня трудная, но счастливая судьба, счастливая жизнь, все что пережито, и хорошее и сложное, тяжелое, считаю своим огромным достоянием» [3].

Все кто общались с этим великим человеком, политиком, лидером, говорили о невероятной притягательной силе, обаянии, умении расположить к себе собеседника с первых минут беседы. Выступления и речи Общенационального лидера и сегодня служат образцами ораторского мастерства и красноречия.

Литература

1. Аристотель. Риторика. // Поэтика. Риторика. СПб., 2000.
2. Выступление Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева на встрече с жителями Сальянского и Билясуварского районов, с беженцами и вынужденными переселенцами - 19 марта 1999 года // <http://lib.aliyev-heritage.org/ru/9019269.html>
3. Гейдар Алиев: Обаяние личности // <https://www.youtube.com/watch?v=hktlFf31fdE>

4. Гетманова А.Д. Логика. М.; Высшая школа, 1986
5. Гулиев Д. В память о Гейдаре Алиеве // <http://versii.com/news/358089/>
6. Платон и его эпоха. М.; Наука, 1979.

Mikayilova Azada Ramazan
Azerbaijan University of Languages

MULTICULTURALISM FROM DIFFERENT PERSPECTIVES

Key words: *multiculturalism, tolerance, multiethnic, international solidarity*

Multiculturalism is the state strategy of our country. Today we live in the country accepting no alternatives to new civilization and cultures, but obeying the principals of tolerance and respect of cultural identity. All the activities and efforts should be directed to the growth of young generation in the spirit of tolerance. Effective base of ethnic and religious equality were created in the independence years in Azerbaijan. During the Soviet period of 71 years as a result of atheism arrays of our mosques were destroyed which is trends of intolerance of the other religions and cultures. Nowadays, there are more than 2000 mosques in our country side by side with numbers of churches and synagogues. Laurence Brass, Former Treasurer of the Board of Deputies of British Jews, in his interview to Jewish News reported that Azerbaijan is at the crossroads of western and eastern cultures. An anomaly in the Islamic world, it is friendly to both Jews and Israel. Multi-culturalism is a way of life and a strictly-enforced government policy. All religious traditions are accepted – there are seven synagogues and 13 churches (1, 4). This approach opened ways to a new model of multiculturalism. That is Azerbaijani model of multiculturalism. Our country welcomed many other nations to our motherland and gave them a chance to live here. Azerbaijan is a multiethnic country where many religions and languages can be found. The people living here consider this country their own motherland. It is mentioned by President İlham Aliyev in his speech at the opening ceremony of the Second World Forum on Intercultural Dialogue that Azerbaijan has been the homeland for the representatives of all ethnicities and confessions living here for centuries. Mr. President expressed his proud that the independent Azerbaijan is still a multiethnic and multireligious country. He described all religions and ethnicities here living like a family, in an atmosphere of peace, friendship and mutual understanding. [2, 441]. One of the obvious examples to this policy is the relations between Azerbaijan-Russia which have reached to the level of strategic partnership. The use of the Russian language side by side with Azerbaijani at schools fastens these relations. The Russian Information and Cultural Center, which was opened in January 22, 2011 in Baku, is one of the factors for contributing to the humanitarian dialogue, which is necessary for both countries. The relations between Belarus and Azerbaijan also reveal our country's friendly attitude to other nations, their cultures, traditions and customs. Alexander Lukashenko in his interview to Trend News Agency remarked: "The Belarus-Azerbaijan bilateral relations are time-tested. The relations were brought to the level of strategic partnership, which is based on openness, trust, friendship and mutual assistance" [3]. Being multicultural does not only mean being tolerant towards other religions, cultures, traditions but also mutually suffering in hardships and searching solutions for them.

Although multiculturalism is new for Azerbaijan as a term, as a notion it has been felt for centuries. The President of Azerbaijan Republic İlham Aliyev remarked in his speech at the opening ceremony of the Church of the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary that there have never been any conflict or even discontent on the national or religious grounds in Azerbaijan and in the history of Azerbaijan as our people and representatives of other ethnicities have lived in an atmosphere of peace for centuries [2, 395]. We can see the remarkable mixes of people and traditions here. The president of the republic in his speech described the countours of the Azerbaijan model of multiculturalism in the anniversary of National Academy of Sciences of Azerbaijan (ANAS): "Multiculturalism is the state strategy in Azerbaijan. At the same time social order. Because it is the normal life standard" [4]. This multicultural ideas are the continuation of state policy of the national leader Heydar Aliyev who created a fruitful sphere for the people form other nations and ethnicities to live in peaceful and brotherhood condition where they may feel relayable for preservation of their treasure: culture, religion, customs, traditions, languages, etc.

There are many examples about ancient traditions of multiculturalism one of which may refer to culture, to literature in particular. If there were no such ideas in human mind, Nizami Gencevi would not write "Seven Beauties" (Yeddi Gozel) reflecting seven cultures in itself. Professor Teymur Kerimli, the Deputy Director of Academic Studies at the Nizami Institute of Literature of ANAS and a Doctor of

Philology, in his article called “Nizami - Poet for All Humanity” noticed that his works, with their unique poetic innovations and universal themes, have transcended borders to influence the literature of distant lands [3]. The title itself proves the fact that the humanity with its problems has been interesting for the people in eastern country of Azerbaijan, or problems concerning eastern countries have been challenging for the people in west as well. Otherwise, Johann Wolfgang von Goethe, a German writer and statesman would not write “West–Eastern Diwan” in the writing of which he was inspired by Persian poet Hafez. The phrase “west–eastern” refers not only to an exchange between Germany and the Middle East, but also between Latin and Persian cultures, as well as the Christian and Muslim cultures.

In the frame of Azerbaijani model all the religions have equal status. Azerbaijan has the model of being example to other countries for having polyethnic groups. Each of the representative of polyethnic group is the carrier of unical characteristics of their treasure. Our country is not only the place of living together, but also favourable home of international solidarity. Without depending on ethnic, religious belonging every Azerbaijan citizen is considered Azerbaijan’s wealth. In today’s global and technologically developed twenty firsrt century the dramatic and psycholological condition of the society is continuously changing. We believe that friendship, respect, mutual understanding, peace, solidarity will not change its image among countries and nations in the society.

Resources

1. Diplomatic Magazine, The First Official Diplomatic Magazine in the Hague, The Netherland, November 5, 2016
2. The President of the Republic of Azerbaijan İlham Aliyev on the Azerbaijani Model of Multiculturalism, Baki, 2017
3. <https://www.azernews.az/nation/105596.html>
4. <http://www.president.az/articles/16703>
5. <http://www.visions.az/en/news/271/a3e8bd5c/>

MULTİKULTURALİZM MÜXTƏLİF CƏHƏTLƏRDƏN

Multikulturalizm ölkəmizin dövlət strategiyası olmaqla etnik, dini, mədəni fərqlərə qarşı tolerantlıq və qarşılıqlı hörmət prinsiplərini özündə əks etdirir. Ölkəmizdə məscidlərlə yanaşı kilsə və sinaqoqların da inşası bunun bariz nümunəsidir. Bundan başqa Azərbaycan bir çox xalqların vətəninə çevrilmişdir. Cənab prezident İlham Əliyev öz nitqində Azərbaycanın çoxmillətli və çoxdinli müstəqil dövlət olmasını fəxrlə ifadə edir. Multikulturalizm bir termin kimi Azərbaycanda yeni olsa da, bir anlayış kimi əsrlərlə əvvəllər hiss olunmuşdur. Etnik, dini mənsubiyyətindən asılı olmayaraq bütün Azərbaycan vətəndaşları Azərbaycanın sərvəti hesab olunur.

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ ИЗ РАЗЛИЧНЫХ ПЕРСПЕКТИВАХ

Мультикультурализм, как государственная стратегия страны отражает принципы толерантности и взаимного уважения к этническим, религиозным и культурным различиям. Ярким примером этого является строительство церквей и синагоги вместе с мечетями в нашей стране. Более того, Азербайджан стал родиной многих народов. Президент Ильхам Алиев всегда с гордостью отмечает, что Азербайджан является многонациональным и много-религиозным независимым государством. Несмотря на то, что в Азербайджане мультикультурализм как термин новый, как понятие ощущалось много веков назад. Все граждане Азербайджана, независимо от их этнической или религиозной принадлежности, считаются богатством Азербайджана.

Проф. Др. Джалил Нагиев
*Бакинский Государственный Университет,
Азербайджан*

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ ИВО АНДРИЧА

Духовная культура и художественная литература сербского народа, как и других народов южных славян отличается своей оригинальностью и богатством. Многочисленные произведения устного народного творчества, в том числе и уникальные по своим художественным свойствам «Сербский эпос» и «Севдалинки», неоднократно были переведены и изданы на многих языках мира. Южные славяне, в том числе сербы с давних времён были связаны с Востоком и сербские писатели интенсивно переводили на свой язык художественные произведения этих народов. В этом контексте следует особенно отметить деятельность выдающегося сербского романтического поэта Йована-Йовановича

Змая, который переводил на родной язык поэтические произведения многих персидских, турецких и Азербайджанских поэтов. История азербайджанско-сербских литературных взаимоотношений начинается именно с переводов Змая, который переводил почти всю лирику великого азербайджанского поэта Мирза-Шафи Вазеха – «мудреца из Гянджи». В середине двадцатого века произведения некоторых сербских писателей тоже переводились на азербайджанский язык («Автобиография» и «Госпожа министерша» Б.Нушича, собрание рассказов и повестей сербских писателей и т.д.). Особенно в этом плане знаменитым событием стал перевод на сербский язык «Китаби-Деде Коркуд» известным сербским тюркологом профессором С.Джинджичем. Начиная с 70-тых годов Азербайджанские учёные начали изучать сербский язык и заниматься отдельными проблемами сербской литературы и фольклора. В Азербайджане издавались большими тиражами книги посвященные творчеству таких сербских романтических поэтов как П.П.Негош, В.Ст.Караджич, Б.Радичевич, Й.Илич, Дж.Якшич, Л.Костич и др., а также о взаимоотношениях сербской и азербайджанской литературы. Последние годы эти литературные связи стали более интенсивными. На азербайджанский язык переведены постмодернистский роман Мирослава Павича «Хазарский словарь» и книга Жасмины Михайловича «На берегу каспийского моря» посвященной Азербайджану. Недавно был напечатан рассказ «Путь Джержелез Алия» и роман «Мост на Дрине» выдающего сербского писателя, лауреата Нобелевской премии Иво Андрича.

Крупнейший мастер слова, автор таких романов как «Мост на Дрине», «Травницкая хроника», «Барышня», многочисленных повестей и рассказов Иво Андрич был и своеобразным знатоком и критиком национальной и мировой литературы. В своих глубокосодержательных статьях, посвященных творчеству таких сербских писателей как Петр-Петрович Негош, В.Караджич, П.Кочичу, Б.Станковичу, С.Матавуль, А.Г.Матош и др., а также творчества таких представителей мировой литературы как О.Уайлд, У.Уитмен, А.Стриндберг, Э.М.Ремарк, А.Мицкевич, Дж.Г.Байрон, М.Горький и др. он демонстрировал глубокий интеллект писателя.

И.Андрич был глубоко образованным писателем, настоящим интеллектуалом. Он получил свое образование сначала в Загребе (Хорватия), а затем в Вене (Австрия), в Кракове (Польша), в 1924 году в университете Граца в Австрии на немецком языке защитил докторскую диссертацию по истории на тему «Развитие духовной жизни Боснии во время турецкого управления». В начале своего общественно-политической деятельности он работал как дипломат в Италии, Румынии, Австралии, Франции, Испании и Бельгии. Последняя его дипломатическая должность была послом Югославии в Германии. В 1941-ом году он остановил свою деятельность и вернулся на родину в Белград, который был разрушен бомбардировками немецких фашистов.

Творчество Иво Андрича бесспорно является характерным примером мультикультурализма. Он родился и свои детские и юношеские годы провёл в Боснии. В XIX веке Босния, родина Андрича была отсталой частью Европы. «Консервация отсталого экономического строя, – писала русская исследовательница О. Кутасова, – смешение нескольких национальных, религиозных и языковых стихий создали своеобразные типы людей, особый уклад жизни в многочисленных боснийских местечках и городках, где особенно сильно чувствовалось турецкое влияние»⁹. Всё это создавало благоприятное условие для укрепления творческой личности и специфического мировоззрения будущего писателя Андрича, которое сформировало мультикультуральный характер его творчества. Продолжая свою мысль О. Кутасова писала: «Андрич происхождением и первым жизненным опытом связан именно с этой, наиболее отсталой и консервативной Боснией захудалых полутурецких городков, овеванной сотнями легенд и преданий, по-своему толковавших трагические судьбы страны. Самым сильным и тягостным из детских и юношеских впечатлений писателя – такой вывод подсказывают его произведения – была наблюдавшаяся им война всех со всеми, вражда, религиозная нетерпимость и кастовость, проникавшая во все поры боснийской жизни того времени»¹⁰.

Во второй половине 1947 года Иво Андрич в составе делегации Союза Писателей Югославии приехал в Азербайджан, где побывал в городе Гяндже, на родине М.Шафи Вазеха, для участия в юбилее посвященной 800 летию великого Азербайджанского поэта Низами Гянджеви. Об этом путешествии Андрич в статье «Поездка в Азербайджан»¹¹ писал: «Мы смогли бросить, хотя и опосредственно, взгляд на жизнь и творчество великого поэта Азербайджана Низами Гянджеви, насколько это возможно было сделать, не зная языки и не имея случая для более глубокого знакомства. Мы смогли получить некоторое представление о таланте и величии этого поэта, о богатстве поэтических форм, о чистоте и гуманности морально-общественных взглядов, которые отличали его, и таким образом, хотя бы немного

⁹ О.Кутасова. Иво Андрич, Предисловие к кн.: Иво Андрич. Травницкая хроника, М.: Государственное Издательство Художественной литературы, 1958, стр. 6

¹⁰ Там же.

¹¹ Ivo Anlric. Putovanje u Azerbejcan, «KNJIŽEVNE NOVINE», Beograd, 1948, 17 februar

познакомиться с великим поэтом, годовщину рождения которого славил Азербайджан с помощью и при участии всех советских республик, особенно же при поддержке русских писателей и учёных»¹².

Эта статья еще тем занимательна, что здесь выдающийся сербский писатель говорит и о дружбе народов, и о поэзии, и о писателях, которые участвовали в данном юбилее. Особенно, следует подчеркнуть рассуждения Андрича касательно культурной атмосферы, доминирующей в юбилее Низами. Он разделяет свое восхищение, те чувства которые он пережил за это короткое время. Он писал: «И на этом празднестве содружества советских народов были представлены все республики, от Латвии и Молдавии до Армении и Узбекистана. С первого взгляда было видно, что писатели связаны между собой весьма близкими узами, в большинстве случаев несомненной личной дружбой. Каждая республика прислала Азербайджану или перевод какого-нибудь произведения Низами, или исследование о нём, или портрет его для музея поэта»¹³. Далее описывая этот юбилей Андрич говорит о выступлениях участников – поэтов и писателей. Он пишет: «Одни выступали с речами (например поэты Антакольский, Тихонов, Фадеев, Вургун); все вместе они организовали вечер советской поэзии – одно из самых любопытных собраний, какое я когда-либо видел в своей жизни, вечер, на котором одна шестая часть земного шара читала свои стихи на русском и языках других республик, на котором одна душа и одна мысль звучали на пятнадцати разных языках, объединённых гармонией великого русского языка»¹⁴.

Живой свидетель двух мировых войн, переживший тяжёлые годы этих времён Иво Андрич, несомненно был противником всякого рода насилия, к Османской Империи он относился так же как и Австро-венгерской империи. Между тем, события которые описываются в романах «Мост на Дрине» и «Травницкая хроника», еще раз показывают яркую мультикультуральную позицию писателя. Основные сюжеты и мотивы этих романов, вполне естественно, посвящены трагическим судьбам народов проживающих на этих землях. Но тем не менее, Иво Андрич в этих романах создал ряд эпизодов и образов которые в блестящей форме показывают гуманизм и творческий объективизм сербского писателя.

Исходя из всего творчества Иво Андрича можно придти к тому заключению, к которому логически подошёл и сам автор и выразил в своей Нобелевской речи: «Повествователь и его творение не служат ничему, если тем или иным способом не служат человеку и человечеству»¹⁵. Иво Андрич своей деятельностью и творчеством, прежде всего, служил человеку и человечеству.

Gündüz İsmayilov

*Azərbaycan Respublikası Dini Qurumlarla İş üzrə
Dövlət Komitəsinin sədr müavini*

AZƏRBAYCANDA DİNİ MÜXTƏLİFLİK

Azərbaycan çoxmillətli və çoxkonfessiyalı ölkədir. Əsrlər boyu müxtəlif dinlərin və xalqların nümayəndələri burada sülh və qarşılıqlı anlaşma şəraitində yaşamışlar. Ayrı-ayrı dövrlərdə bütpərəstlik, zərdüştilik, yəhudilik, xristianlıq, İslam və bir çox başqa dini inanclar ölkədə yayılmış, bir-birinə qarşılıqlı təsir göstərmişdir. Bu gün də Azərbaycanda tarixən yayılan dinlərin çoxu öz mövcudluğunu saxlamaqda davam edir, eyni zamanda ölkə ərazisində yeni dini cərəyanlar yayılır və sərbəst fəaliyyət göstərir.

Azərbaycan ərazisində müxtəlif konfessiyalar fəaliyyət göstərsə də, müsəlmanlar sayca üstün mövqə tuturlar. Ölkə əhalisinin təxminən 96 faizini müsəlmanlar, 4 faizini xristianlar, yəhudilər, bəhailər, krişnalər və digər dinlərin mənsubları təşkil edirlər.

Ölkə müsəlmanlarının təxminən 60-65 faizi şiə, 35-40 faizi sünni məzhəb müsəlmanlardan ibarətdir. Xristianlığın, demək olar ki, bütün cərəyanları ölkəmizdə təmsil olunmuşdur. Azərbaycanda pravoslav, katolik, lüteran və protestant təriqətlərin, eləcə də tarixi Alban kilsəsinin mənsubları olan xristianlar yaşayır. Ölkəmizdə digər protestant təriqətlərə mənsub olan adventistlər, baptistlər, əllincilər, Yehovanın şahidləri də var. Azərbaycanda qədim zamanlardan məskunlaşan dağ yəhudiləri ilə yanaşı gürcü yəhudiləri və Avropa yəhudiləri (aşkenazilər) kimi icmalar da fəaliyyət göstərir. Hazırda Azərbaycanda 2 mindən çox məscid, 13 kilsə və 7 sinaqoq var.

1995-ci ildə qəbul edilən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına dövlət-din münasibətlərini tənzimləyən, dini etiqad azadlığını təmin edən müddəalar daxil edilmişdir. 1992-ci ildə qəbul edilmiş “Dini

¹² Иво Андрич. Поездка в Азербайджан, см. в кн.: Иво Андрич. ...Человеку и человечеству, М.: «Радуга», 1983, стр. 145

¹³ Там же, стр. 146

¹⁴ Там же, стр. 146-147

¹⁵ стр. 459

etiqaad azadlığı haqqında” Qanun Azərbaycanda dini etiqaad azadlığının Konstitusiyaya və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə müvafiq surətdə həyata keçirilməsi üçün təminatlar yaradır, dini qurumların statusunu, hüquq və vəzifələrini müəyyənləşdirir, dini qurumların fəaliyyəti ilə bağlı yaranan münasibətləri tənzimləyir.

Ölkədə fəaliyyət göstərmək istəyən dini qurumların dövlət qeydiyyatını Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi həyata keçirir. Ölkədə yayılan bütün dinlər və dini cərəyanların nümayəndələri onun istənilən bölgəsində öz dini qurumlarını yaratmaqda sərbəstdirlər. Əsasən səmavi dinlərin (İudaizm, Xristianlıq, İslam) ardıcılıklarının əksəriyyət təşkil etdiyi ölkəmizdə üzvlərinin sayı çox olmayan və Azərbaycan mühiti üçün qeyri-ənənəvi olan dini cərəyanlar (Baptistlər, Yeddinci günün adventistləri, Yehovanın şahidləri və s.) heç bir maneə ilə rastlaşmadan dövlət qeydiyyatından keçərək sərbəst fəaliyyət göstərirlər.

Ölkədə tarixən fəaliyyət göstərən dini konfessiyalardan biri Qafqaz Müsəlmanları İdarəsidir. Bu idarə Zaqafqaziya Müsəlmanları Ruhani İdarəsinin bazasında yaradılmışdır, onun öhdəliklərinin daşıyıcısı və hüquqi varisi, ölkədəki İslam təmayüllü dini icmaların tarixi mərkəzidir. “Dini etiqaad azadlığı haqqında” Qanuna görə Azərbaycan Respublikasında təşkilat məsələlərində İslam dini icmaları Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinə tabedirlər. Həmçinin, İslam dininə aid ibadət yerlərinə rəhbərlik edən din xadimləri Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi tərəfindən təyin edilir. İdarəyə səsvermə yolu ilə seçilən şeyxülislam rəhbərlik edir. İdarə fəaliyyətində məzhəb ayrışikliyinə yol vermir. Şeyxülislamın birinci müavini müfti sayılır və sünni məzhəb müsəlmanlarının dini işlərini tənzim edir.

Digər tarixi dini konfessiya Rus-Pravoslav Kilsəsinin Bakı və Azərbaycan Yeparxiyasıdır. Rus Pravoslav Kilsəsinin Bakı və Azərbaycan Yeparxiyası pravoslav dini qurumu 2009-cu ildə Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsində yenidən qeydiyyatdan keçmişdir. Bakı və Azərbaycan Yeparxiyası Azərbaycan ərazisini əhatə edərək, iki blaçoqçinniyə, yəni inzibati bölgüyə bölünür: 1) Bakı şəhər blaçoqçinnisi; 2) Azərbaycan rayonlarının blaçoqçinnisi.

Azərbaycanda ən qədim dini konfessiya Dağ yəhudiləridir. Qədim dövrlərdən Azərbaycan ərazisində yaşayan dağ yəhudiləri ölkəmizdə sayca ən böyük yəhudi icması sayılır. Hazırda Azərbaycanda dağ yəhudilərinin dinlərinə uyğun yaşamaları və öz ibadətlərini yerinə yetirmələri üçün bütün lazımı şərait yaradılmışdır. Bakı, Quba və Oğuz şəhərlərində dağ yəhudilərinə məxsus sinaqoqlar fəaliyyət göstərir. Quba rayonunda dağ yəhudilərinin kompakt yaşadığı Qırmızı qəsəbədə yəhudi uşaqları üçün “şmirat aşem” adlı kollec açılmışdır. 2010-cu ildə qəsəbədəki 200 yaşlı olan sinaqoq əsaslı təmirdən sonra istifadəyə verilmişdir. 2011-ci ilin aprelində isə Bakıda Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin təşəbbüsü və dəstəyi ilə inşası dövlət büdcəsindən maliyyələşən sinaqoqun açılışı olmuşdur.

Azərbaycanda fəaliyyət göstərən yəhudi icmalarından biri də aşkenazilər, yaxud Avropa yəhudiləridir. Azərbaycan dövləti XIX əsrin ikinci yarısından Bakıda neft sənayesinin inkişafı ilə əlaqədar ölkəmizdə məskunlaşmış bu icmaya daim diqqət və qayğı göstərmişdir. 2003-cü ilin mart ayının 9-da Bakı şəhərində açılmış Avropa və Gürcü yəhudilərinin sinaqoqu öz möhtəşəmliyinə görə Şərqi Avropada ən böyük sinaqoqlardan sayılır.

Xristianlığın üç əsas qollarından sayılan katolik məzhəbi ölkəmizdə XIV əsrdən etibarən Dominikan, Fransist, Avqustin və karmelit ordenlərinin missionerləri vasitəsilə yayılmağa başlamışdır. 2011-ci ildə “Azərbaycan Respublikası və Müqəddəs Taxt-Tac arasında katolik kilsəsinin Azərbaycan Respublikasında hüquqi statusu haqqında saziş” imzalanmış və icmaya “Azərbaycan Respublikasında katolik kilsəsinin Apostol Prefekturası” statusu verilmişdir. Azərbaycandakı katoliklərə Roma Papasının əmri ilə mütəmadi dəyişdirilən ordinarilər başçılıq edir. Hazırda Bakıdakı katolik icmanın tabeliyində üç dini müəssisə fəaliyyət göstərir: Günahı bağışlayan Məsih pıxodu, Müqəddəs Məryəmin Günahsız Hamilə qalması kilsəsi və evsizlər üçün sığınacaq evi.

2002-ci ildə Roma katolik kilsəsinin sabiq başçısı Papa II Pavelin Bakıya rəsmi səfəri və Ümummillə Lider Heydər Əliyevin göstərişi əsasında Bakının mərkəzində katolik kilsəsi üçün yer ayrılmış və 2008-ci il mart ayının 7-də Bakıda Müqəddəs Məryəmin Günahsız Hamilə qalması katolik kilsəsinin rəsmi açılış mərasimi keçirilmişdir.

Ölkəmizdə formalaşmış Qafqaz Alban kilsəsi xristian dünyasında apostol mənşəli ilk kilsələrdən sayılır. 1836-cı ildə Alban Xristian kilsəsi Çar Rusiyası tərəfindən ləğv edilərək, erməni-qriqoryan kilsəsinin tabeliyinə verilib. Lakin albanların nümayəndələri olan udilər öz dili, mədəniyyəti və Alban kilsəsinə etiqaadını qorumaq üçün kilsəyə getməkdən imtina edərək evdə ibadətlərini həyata keçiriblər. Yalnız Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra Alban-Udi xristian dini icması dövlət qeydiyyatından keçmişdir. Bundan sonra kilsələrin bərpasında və dini ibadətlərin keçirilməsi istiqamətində dövlət tərəfindən işlər görülməyə başlanılıb. Bu çərçivədə 2003-cü ildə Qafqazın ən qədim kilsələrindən biri olan Şəki rayonundakı Kiş məbədi bərpa olunub, 2006-cı ildə isə Qəbələ rayonunun Nic qəsəbəsində yerləşən 3 xristian məbəbindən biri - Müqəddəs Yelisey adına Çotari kilsəsi bərpa edilərək icmanın istifadəsinə verilib.

АЗЕРБАЙДЖАНСКАЯ МОДЕЛЬ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА НА ПРИМЕРЕ БАКИНСКОЙ ЕПАРХИИ

В условиях глобализации и интеграции, охватывающих общественную жизнь во всех ее сферах, перед человечеством стоит вопрос: «Возможно ли построение современного общества на принципах мультикультурализма?». Существует мнение, что в некоторых странах мультикультурализм показал свою несостоятельность, потерпел фиаско. В поддержку этой точки зрения приводят примеры псевдорелигиозного экстремизма, межрелигиозной и межнациональной розни, дискриминации и нетерпимости, о которых мы так часто слышим в последнее время.

Однако пример некоторых государств, у которых накоплен богатый исторический опыт межрелигиозного и межкультурного диалога, традиции и механизмы мирного сосуществования религий и культур, говорит о том, что построение общества на принципах мультикультурализма возможно, что это залог будущего развития стран.

Наглядный пример такого государства – Азербайджанская Республика. Азербайджан – многонациональная страна с богатой культурой и древней историей. Территорию Азербайджана населяют представители традиционных мировых религий, разных национальностей и этнических групп, носители разных культур. Исторически в Азербайджане проживали представители разных религий: мусульмане, христиане, иудеи.

Как представитель Бакинской епархии Русской Православной Церкви я хочу рассказать об азербайджанской модели мультикультурализма на примере Бакинской епархии.

История христианства на территории современного Азербайджана насчитывает 2000 лет и связана с именем одного из 12 учеников Христа – апостола Варфоломея. До наших дней сохранилось место его мученической смерти, где ежегодно совершается торжественное богослужение.

Несмотря на то, что в разные исторические периоды главенствующее положение занимала та или иная традиционная религия, Азербайджану были чужды межрелигиозные столкновения. Азербайджанский народ всегда был терпим к другим религиям и относился к ним уважительно. Это национальная черта азербайджанского народа, его менталитета.

В новейшей истории нашей страны развитие и укрепление межнациональных и межрелигиозных отношений связано с именем общенационального лидера азербайджанского народа – Гейдара Алиева, который определил вектор развития страны следующими словами: «Многонациональность – наше богатство». Толерантность стала одним из стратегически важных направлений в деле укрепления стабильности в обществе. Особое внимание стало уделяться этническим и религиозным меньшинствам. Были заложены основы взаимоотношений в области «государство – религия».

Последовательным продолжателем курса общенационального лидера стал Президент Азербайджанской Республики г-н Ильхам Алиев, который вывел вопрос межнациональных, межкультурных и межрелигиозных отношений на совершенно новый этап развития. Со стороны государства стала проявляться еще более чуткая забота к нуждам традиционных религиозных общин: реставрируются религиозные здания, строятся новые, открываются новые приходы.

Примером чуткого отношения к нуждам и проблемам православной общины, ее равноправия служит здание Православного религиозно-культурного центра Бакинской епархии, построенного ГНКАР «SOCAR» при поддержке Президента Азербайджанской Республики г-на Ильхама Алиева.

Положительная динамика развития толерантности, межрелигиозного диалога характеризуется не только усилиями государственной политики, но и желанием самого народа жить в мире и добрососедстве. Одним из ярких примеров служит архитектурная жемчужина столицы нашей республики – кафедральный собор Свв. Жен-Мироносиц г. Баку, который был построен при материальной поддержке известного азербайджанского мецената, мусульманина гаджи Зейналабдина Тагиева и восстановлен на средства другого азербайджанского мецената, мусульманина Айдына Курбанова.

Как видно, православная община Азербайджана беспрепятственно пользуется теми правами и свободами, которые ей представляет Конституция Азербайджанской Республики. Епархия представлена во всех сферах жизни азербайджанского общества, в связи с чем были созданы профильные отделы: социальный, издательский, молодежный, по связям со СМИ, по связям с пенитенциарными учреждениями и др. Широко проводятся праздничные мероприятия. Так, на праздник Рождества ежегодно проводятся официальный прием по случаю праздника, детская благотворительная Рождественская елка и ставший уже традиционным Рождественский концерт, начало которому 20 лет назад положил Гейдар Алиев.

Крупным социальным проектом этого года стало обучение русскоязычных граждан Азербайджанской Республики азербайджанскому языку. Проект осуществляется Бакинской епархии совместно с Фондом «Знание» при Президенте Азербайджанской Республики и Бакинским Международным Центром Мультикультурализма. В настоящее время курсы проходят на базе одного из православных храмов г. Баку. В планах открытие подобных курсов при каждом православном приходе.

Одним из важных направлений своей деятельности православная община полагает проведение и участие в мероприятиях, направленных на укрепление межрелигиозного диалога и мультикультурализма в нашей стране. Регулярно проводятся встречи с главами традиционных религиозных общин нашей страны, во время которых решаются те или иные вопросы, вырабатывается общий взгляд на разнообразные вызовы современности. Следует отметить, что общение глав религиозных общин не ограничивается официальными мероприятиями. У главы Бакинской епархии издавна сложились самые теплые отношения с Председателем Управления мусульман Кавказа Шейх-уль-Исламом гаджи А.Пашазаде, главами религиозных общин горских и европейских евреев, главой католической общины.

Бакинская епархия тесно взаимодействует и с Государственным Комитетом Азербайджанской Республики по взаимодействию с религиозными образованиями. Регулярно проводятся встречи, клирики Бакинской епархии участвуют в проводимых Комитетом конференциях и семинарах.

«Азербайджан должен экспортировать не только нефть, но и толерантность». В связи с этим, в Азербайджане с участием иностранных делегаций устраиваются конференции, посвященные теме укрепления межрелигиозного диалога, азербайджанской модели мультикультурализма. Свидетельством интереса к накопленному Азербайджаном опыту толерантности и межрелигиозного диалога служат конференции на территории многих европейских стран с участием как государственных, так и религиозных деятелей нашей страны. Представители православной общины Азербайджана принимают участие во всех вышеназванных мероприятиях.

Наконец, наглядным примером хороших отношений, высокого уровня межрелигиозного диалога, равного отношения вне зависимости от национальной или религиозной принадлежности, а также оценки деятельности Бакинской епархии в развитии межрелигиозного диалога и укреплении дружественных связей между народами, служат высокие правительственные награды – ордена «Шохрет» и «Достлуг», которыми награжден глава епархии архиепископ Александр.

Приведенные выше примеры из жизни православной общины Азербайджана ярко свидетельствуют, что в нашей стране созданы все условия для жизни и деятельности всех граждан вне зависимости от национальной и религиозной принадлежности. Все чувствуют себя полноправными гражданами одной страны. Каждый гражданин понимает, что многонациональность, а следовательно мультикультурализм, составляет наше главное богатство.

Melix Yevdayev

Bakı Dağ Yəhudiləri Dini İcmasının sədri

AZƏRBAYCANDA TOLERANTLIQ VƏ MULTİKULTURAL DƏYƏRLƏR

Müasir Azərbaycan mükəmməl dövlət – din münasibətləri sisteminin formalaşması və tətbiqi müstəqil dövlətimizin memarı, xalqımızın Ümumilli lideri Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır.

Bu sahədə Ulu Öndərimizin zəngin irsinin öyrənilməsi və tətbiqi təkcə tarix və müasir dövr baxımından deyil, həm də gələcəkdə proseslərin istiqamətini düzgün müəyyənləşdirmək və yönəltmək nöqteyi nəzərindən xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, XIX - əsrin ilk illərindən dünyada baş verən proseslər, xüsusilə dini zəmində terrorun, radikallığın və ekstremizmin güclənməsi yeni yaranmış müstəqil dövlətlərin din sahəsində ardıcıl, effektiv və daha həssas siyasət həyata keçirmələrini zərurətə çevirib.

Hazırkı dünyamızda beynəlxalq münasibətlər sistemindeki mövcud vəziyyət, o cümlədən Yaxın Şərqdə cərəyan edən qanlı hadisələri bir daha sübut edir ki, dinə yalnız inanc, mənəviyyət və hüquq məsələsi kimi deyil, həm də dövlətin və cəmiyyətin təhlükəsizliyi və sabitliyi prizmasından yanaşmaq lazımdır. Bu mənada Heydər Əliyevin dövlət – din münasibətləri, milli – mənəvi, o cümlədən dini dəyərlərin qorunması və təbliği, eləcə də tarixi dini abidələrin bərpası, tolerantlığın və dinlərarası dialoq təşviq edilməsi sahəsində zəngin irsində öyrənilməsi və düzgün təbliği Azərbaycanla yanaşı, digər ölkələr üçün də faydalı ola bilər.

Bununla yanaşı, dünyəvi dövlətdə dinin yeri, eləcə də qlobalaşma prosesinin getdikcə dərinləşdiyi hazırkı dövrdə milli adət-ənənələrin yaradılması və mənəvi irsin mühafizəsi çağdaş dünyanın ən aktual məsələlərindən biri hesab olunmaqdadır. Zaman keçdikçə sürətlənən qlobalaşma prosesi sanki xalqları milli xüsusiyyətlərini və özünəməxsusluğunu əridərək ümumi dəyərlərə sahib vahid dünya cəmiyyəti formalaşdırır.

Təbii ki, bu təkcə xalqların deyil, milli dövlətlərin də gələcəyi ilə bağlı ciddi suallar doğurur. Azərbaycan xalqı üçün bu sualların cavabları Heydər Əliyevin zəngin elmi- nəzəri və əməli irsində axtarılmalıdır.

Bu gün Azərbaycanın sürətli inkişafını, uğurlu xarici və daxili siyasətini, o cümlədən dövlət – din münasibətlərinin effektiv tənzimlənməsini şərtləndirən başlıca iki amil mövcuddur.

Birincisi – Heydər Əliyevin əsasını qoyduğu sağlam bünövrə, ikincisi –həmən sağlam bünövrə üzərində.Ümumilli liderimizin layiqli siyasi varisi prezident İlham Əliyevin qurduğu uğurlu strategiya. Buna görə də, Azərbaycanın bütün qurduğu uğurlu startegiya. Buna görə də, Azərbaycanın bütün sahələrdə həyata keçirdiyi siyasətin mahiyyətini, istiqamətini və prespektivlərini tam və dəqiq öyrənmək üçün respublikanın son 20 illik tarixinə bütöv nəzər yetirmək olduqca zəruri və vacibdir.Bu baxımdan dövlət – din münasibətlər, milli – mənəvi dəyərlərin qorunması və təbliği, eləcə də tolerantlıq və dinlərarası dialoq sahəsində Heydər Əliyevin fəaliyyəti, fərman və sərəncamları, çıxış və nitqləri, görüş və qəbulları barədə məlumatların tarix – xronoloji ardıcılıqla toplanması ciddi ehtiyac vardır.

Həyat göstərir ki, tolerantlıq Azərbaycan xalqı üçün hüquqi bir mexanizm deyil, o eyni zamanda mənəvi barcdur. Heydər Əliyev cəmiyyətimizdəki tolerantlıq və humanizm mühitinə görə xalqımızın yaddaşına borclu olduğumuzu deyirdi. O Azərbaycan xalqına xas olan insanpərvərlik və tolerantlıq kimi yüksək mənəvi keyfiyyətləri əsas gətirərək ölkəmizdə milli – irqi ayrı – seçkilik, dini dözümsüzlük zəminində humanizmə zidd halların baş verməsini imkansız sayırdı.

Ravan Hasanov

Acting executive director of Baku International Multiculturalism Centre

POLITICAL AND LEGAL BASES OF AZERBAIJANI MULTICULTURALISM

Due to the fact that the concept of multiculturalism is quite new in the world yet, it is usually confused with liberalism, pluralism or tolerance. However, Mr. President Ilham Aliyev has repeatedly stressed in his speeches that Multiculturalism in Azerbaijan is a lifestyle. At the same time, remarkably, Azerbaijan is one of the very few countries which have chosen multiculturalism as a state policy. The basis of multiculturalism was laid by former President Heydar Aliyev and now this policy is successfully continued by Mr. Ilham Aliyev. Right after gaining independence in the 20th century, Azerbaijan has been cooperating with a number of international organizations such as the UNO, the EU, the OSCE, The Islam Partnership and others in order to ensure multicultural security and shape and refine its legislation basis in this field. Azerbaijan has also supported more than 50 international documents on national and ethnic minorities as well as religious confessions, by ratifying and reflecting them in the domestic legislation system.

Right after Azerbaijan became a member of the UNO in 1992, it supported two conventions on national minorities. **1. Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic Religious Freedom 2. “The International Convention on the Elimination of All forms of Racial Discrimination”.**

The Article 1 of the Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic Religious Freedom ,adopted on December 18,1992,states that persons belonging to the above-mentioned categories are the guarantor of the preservation of their traditions in the areas of their residence. The Declaration also grants persons belonging to this category the right to freely exercise their own religious beliefs in their own privacy. They can freely communicate with their own groups and members of other national minorities, even when they are outside the country without any discrimination.

The International Convention on the Elimination of All forms of Racial Discrimination was ratified by the Presidential Act of 31 May 1996 of the Republic of Azerbaijan and entered into force. Racial Discrimination in this Convention expresses or excludes any expression or exercise of human rights and freedoms equally exclusively in the political, economic, social and cultural life of any distinction based on race, color or ethnic origin. However, it should be clearly understood that this Convention does not apply to exceptions and limitations on the differences between its members and their nationals and non-citizens. According to the conventions, in the working framework of Azerbaijan and the UNO, the country ensures that no person shall be objected to any form of racism and discrimination for his/her skin color, eye shape or religious beliefs, it also provides people full freedom of performing their national and religious traditions and customs.

In addition, one of the key organizations that Azerbaijan has been closely cooperating with, is the Council of Europe. Thanks to wise policy and great political willpower of Heydar Aliyev Azerbaijan was selected a member of the European Council and on 13 June, 2002 Azerbaijan joined the Council's **1.Convention on protecting rights of national minorities.** This convention is considered the first official document which focuses on national minorities. The paper does not only speak about human rights in

general, but rights of representatives of national minorities in particular, and, consequently, it poses as a warrant of their rights. For example, the convention says that any member of national minority has a right to speak his mother tongue and communicate with other members of this community and people of the same national, religious and ethnic background in the same language. One of the most important provisions of the Convention is that the states which have adopted it, take the responsibility for the non-implementation of an assimilation policy against the will of any person. Article 3 clearly States that every person belonging to a national minority has the right to determine whether such a review is being considered or not, and that the exercise of the right or choice under this election should not be humiliated. Considering all the complexity and political and legal factor of the issue, the framework convention does not provide the clear definition of national confessions. However, it still describes certain criteria. In other words, the document considers a group of people united by a certain ethnic background, common language and religious stands. In the framework of Azerbaijan's cooperation with the Council of Europe, Azerbaijan joined the **2. European Charter on Regional or Minority Languages**.

Also, speaking about the issue of confessions, the **1. Helsinki Final Act**, an agreement signed by 35 nations which concluded the Conference on Security and Cooperation in Europe, might be considered one of the major developments in the field. This document pioneered the concept of "protecting national minorities" and even though the Helsinki final act has no legal power and is not of imperative nature, but it still gave a great impetus to developing of this issue. Coming to other documents on national, religious and ethnic minorities signed during the cooperation framework of Azerbaijan and the OSCE, three more documents might be mentioned: **2. The Hague Recommendations Regarding the Education Rights of National Minorities**, **3. the Oslo Recommendations regarding the Linguistic Rights of National Minorities** and **4. The Lund Recommendations on the Effective Participation of National Minorities**.

Also, one of the key organizations that collabrotaes with Azerbaijan in shaping, supporting and ensuring security in the domestic multicultural enviroment is the UNESCO. In the cooperation framework of Azerbaijan Republic and The UNESCO 2 more conventions have been adopted. One of them is **1. Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions** and the second is **2. Declaration of Principles on Tolerance**. The Article 1 of the Declaration, which is devoted to the meaning of tolerance, notes that Tolerance is respect, acceptance and appreciation of the rich diversity of our world's cultures, our forms of expression and ways of being human. It is fostered by knowledge, openness, communication and freedom of thought, conscience and belief. Tolerance is harmony in difference. It is not only a moral duty, it is also a political and legal requirement. Tolerance, the virtue that makes peace possible, contributes to the replacement of the culture of war by a culture of peace. Tolerance is not concession, condescension or indulgence. Tolerance is, above all, an active attitude prompted by recognition of the universal human rights and fundamental freedoms of others. In no circumstance can it be used to justify infringements of these fundamental values. Tolerance is to be exercised by individuals, groups and States. It is understood from the content of the second article of the Declaration that intolerance is understood as being isolated from social and political life by force or discrimination. Declaration states declaring the 16th of November every year as World Day of Tolerance to bring the risk of intolerance to the public more clearly.

At the same time, equality and equal respect to people of various religious backgrounds, in the diverse society of Azerbaijan may serve as the best proof of high multicultural values in the country. The Article 48 of the Constitution of Azerbaijan Republic on Freedom on Conscioussness, the article 18 of International Covenant on Civil and Political Rights, and the article 9 of The Declaration of the Rights of Man and of the Citizen are devoted to the same issue and consider equal elements. According to the decree on national activities plan signed by the President of Azerbaijan Republic Ilham Aliyev in 2011, all international conventions that Azerbaijan has been a supporter of, are reflected in the state legislation system. At the same time, the inner legal basis of the multicultural environment of the country was shaped. Despite the fact that no document, may it be the Constitution of the Republic of Azerbaijan or any other act, does not directly aim at multiculturalism, it is still obvious that all these documents consider values of co-existence, equality and other norms of multiculturalism. The article number 18 on Religion and State, number 21 on Official Language, article 25 on right for equality, article 45 on right to use mother tongue, article 48 on Freedom on Conscioussness of the Constitution of Azerbaijan Republic vividly display linguistic, religious and ethnic diversity in the country. According to the article 18 on Religion and State, religion in the Azerbaijan Republic is separated from state. All religions are equal before the law. Spreading and propaganda of religions humiliating people's dignity and contradicting the principles of humanism are prohibited. State educational system is secular. The attitude of the state to the various observations existing in the country and the mutual relations of the confessions are governed by the Law of the Republic of Azerbaijan on "**Freedom of Religion**" on August 20,1992. From this point of view the constitution basically contains guidelines, the

Law on Religious Freedom", regulates the relationships between religious organizations that determine the rights and duties of religious organizations. On December 5, 2015, *the Law of Azerbaijan Republic on combating religious extremism* was adopted to intensify the fight against the constitutional structures of the state by forming armed units under the name of the religion curtain. The purpose of this law is to prevent the use of constitutional safeguards against religious diversity and to protect existing multicultural environment.

As mentioned before the fact that all religions are equally respected by the government is reflected in Article 48 of the Constitution of Azerbaijan, on Freedom and Conscience, the same as in Article 18 of International Covenant on Civil and Political Rights which says that everyone shall have the right to freedom of thought, conscience and religion. This right shall include freedom to have or to adopt a religion or belief of his choice, and freedom, either individually or in community with others and in public or private, to manifest his religion or belief in worship, observance, practice and teaching. The same issue is considered in Article 9 – Freedom of thought, conscience and religion of Convention on Protecting Human Rights and Freedoms. Also, according to article 25 of the constitution of Republic of Azerbaijan all people are equal with respect to the law and law court. The state guarantees equality of rights and liberties of everyone, irrespective of race, nationality, religion, language, sex, origin, financial position, occupation, political convictions, membership in political parties, trade unions and other public organizations. Rights and liberties of a person, citizen cannot be restricted due to race, nationality, religion, language, sex, origin, conviction, political and social belonging. At the same time, article 44 on Right for nationality of the above-mentioned document says that everyone has the right to keep his/her nationality. According to it, Nobody may be forced to change his/her nationality and is totally free in his choice. Violating articles 25 and 44 of the Constitution leads to criminal liability considered in article 154 on Infringement of citizens equality the Criminal code of Azerbaijan republic. The article says that Infringement of equality of citizens depending on race, nationalities, creeds, language, an origin, property or official position, belief, a belonging to political parties, trade unions and other public associations, with causing harm to rights and legitimate interests of citizens is punished. At the same time in order to ensure and provide multicultural security and prevent discrimination, according to article 109 on Discrimination, prosecution of any group or organization on racial, national, ethnic, cultural, religious motives is rough infringement of rights of people for a belonging to these groups or organizations and it shall be punished by imprisonment. Also, other crimes on discrimination and their state punishments are considered in article 111 on Racial discrimination (apartheid) of the Criminal Code of Azerbaijan Republic, article 283 on Excitation of national, racial or religious hostility. All these and other articles of above mentioned documents serve for providing equality and security of the multicultural society. One more factor that shows how multinational the Azerbaijan population is, is its linguistic diversity which is encouraged and protected at the state level.

Finally, everything I have mentioned today obviously proves that despite the fact that multiculturalism is a quite new phenomena in the world, its basis has been shaped in Azerbaijan and it is not just an accidental result but a result of the historical development of the country and its society. There is also enough legal basis for existence and exercising multiculturalism values in Azerbaijan as they are find their reflection in the legislation system of the country, as I mentioned above, let it be the Constitution of Azerbaijan Republic, its Codes or the international papers that Azerbaijan has been a supporter of.

Роберт Мобили

*Старший научный сотрудник Бакинского Государственного Университета;
Глава Албано-удинской христианской общины Азербайджана.*

УДИНСКАЯ ХРИСТИАНСКАЯ ОБЩИНА В МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛЬНОМ СРЕДЕ АЗЕРБАЙДЖАНА

С древнейших времен, начиная уже с середины I тысячелетия до н. э. было влияние экспансии на Кавказ, и на протяжении длительного времени великие империи совершали набеги, опустошительные походы и захватнические войны. Многонациональный и поликонфессиональный состав населения Азербайджана есть исторически сложившаяся реальность, которая формировалась в силу объективных этно-демографических и этнокультурных процессах. Совместное проживание носителей многих культур и языков в пределах и в составе одного государства было характерно для нашей страны на протяжении всей истории.

Интерес удином и к удинскому языку [16,1-38] иберийско-кавказской семьи, культуре, религии и этнографии в последнее время возродилась, благодаря научной дискуссии об языковых, религиоз-

ных и его этнических истоках[1,122-123]. Удины (самоназвание - *udi*) – автохтонный народ в Азербайджане один из древнейших коренных этносов Кавказа[2,5]. В нынешних же условиях в век глобализации, интеграции и расплывчатости удин по другим странам, увеличивает его опасность отчуждения от исторического целого, то есть от материнского пространства. На сегодня удинская нематериальная и духовная культура, сохраненный родной язык, русский как язык обучения, азербайджанский как язык государственный и религиозная восточно-христианская традиция, веками составляли и составляют основу своего рода доминирующую и объединяющую форму для всех удин[15,166]. Они остаются таковыми и поныне. Однако христианство у удин и их церковь немислим без его носителей и паствы[8,22] – то есть она немислима без тех, кто исповедует ислам, иудаизм, христианство и зороастризм. Общепринятое условное название удинского (угийского, удийского) этноса с небольшой серией эпиграфических, петроглифических, палимпсестовых и ряд других памятников нематериально-культурных наследий Кавказской Албании, восходит к обозначениям его носителей и населявшейся ими исторические области, - известных из греческой, римской, армянской, арабской и русской традиций[7,12]. Удины были распространены среди племен[10,44], населявших с древнейшей поры предгорный и отчасти горный ареал юго-восточного обрамления южного склона Большого Кавказа (включая равнинную полосу Азербайджана и южную часть Республики Дагестан). Наиболее ранние упоминания о них встречаются в древнегреческих и римских источниках III-IV вв. до н.э.

Страна Огней Азербайджан – родина всех религиозных систем: зороастризма, иудаизма, христианства, ислама. Здесь была самая древняя на Кавказе Албанская апостольская автокефальная церковь, одна из ранних во всем христианском мире[9,74]. Южный Кавказ относится к числу тех регионов, где впервые христианские общины возникли еще задолго до IV века, до становления христианства государственной религией. Согласно албанской традиции в начале первых веков нашей эры в Албанию проникают первые христианские миссионеры, апостолы и ученики апостолов Иерусалима, из восточных стран и создаются первые христианские общины

Колониальная политика царской России на Южном Кавказе в начале XIX века, привела к разделению территории исторического расселения удин[14,18-22], то есть она была включена в состав Империи. Начались попытки подчинения христианского населения восточной конфессии во власть Армяно-григорианской церкви через Эчмиадзин[13, 236]. Свидетельством этому является рескрипт Царя Николая I от 11 марта 1836 года подписавший «Положения об Армяно-григорианской церкви» [23,1-19]. Нарастающее с IX века противостояние между Албанской и Армянской церквями привело к тому, что с 1836 года фактически и юридически была упразднена Албанская церковь, а ее имущество было передано армянской. Албанскую митрополию растворили в единую Армяно-григорианскую церковь, а целенаправленность проводимая Эчмиадзином с помощью царской России, достигло к тому, что все албанское этнокультурное наследие было присвоено и трансформировано в армянское. Политика деэтнизации удин осуществлялась строительством и демонтажем[18,5] церквей для албан-христиан, которых удины в знак протеста не посещали. Большая часть удин перестали посещать эти церкви, - предпочитав исповедаться дома, этим и сохранили национальную идентичность[20,1-18]. Удинская паства долгое время сопротивлялась этому, - произошло нарушение определенного иерархического соотношения церквей, христианское имущество стали именоваться армянскими, а паства Албанской церкви в том числе и удины автоматически были переписаны в армянское.

Несмотря на все исторические пережитки и катаклизмы удины сегодня сохранились, сохранив свой язык, обычаи[8,17-35], традиции и верность к христианству Кавказской Албании. Удинская церковь сегодня является составной и неотъемлемой частью Албанской Церкви, а удины единственными правопреемниками этого христианского наследия. С приходом в России атеистов и коммунистов, - начались политические репрессии, преследование верующих, появились документы, запрещающий любое отправление культа. Гонения приняли массовый характер. Были разрушены сотни храмов, большинство монастырей, уцелевшие церкви и монастыри превращены в мастерские, склады и т. п. Священники были лишены сана, заключены в тюрьму или отправлены в ссылку, многие из них приняли мученическую смерть. Это было гонение в отношении всех религиозных общин в том числе и удин.

С момента приобретения независимости [18,403-405] Азербайджана в рамках демократических преобразований, в стране начинается новый период истории воссоздания статуса Албанской (Кавказской) Апостольской Церкви. Распад коммунистического режима стал толчком в процессе реставрации удинских церквей и культовых храмов в Азербайджане. Началось восстановление удинской Церкви и всей религиозной жизни удинского этноса в целом. Возникла настоятельная необходимость в самостоятельности удинских религиозных общин[15,165-167; 17,45]. В решении этого вопроса важную роль сыграли удины на своей исторической Родине, удинская диаспора (община) в странах СНГ, выступавшего за автокефалию, то есть самостоятельность Албанской

Церкви на основе сохранившегося христианских традиции, культуры и богатого конфессионального наследия [13,235; 15,168; 17,20]. Представители удинской интеллигенции, совместно с учеными-лингвистами и теологами перевели многие церковные тексты и основные главы из Библии на удинский язык. Введен удинский язык в начальных классах средних школ, в богослужении и в литургии. Поскольку епископат и метрополия Албанской Церкви во второй половине XIX века был полностью упразднен, практически приходится удинам с нуля восстанавливать храмы, института богослужения, рукоположения и канонов церковной догматики. За 15 лет восстановлены и реставрированы многие исторические памятники культуры и храмы наследия христианства Кавказской Албании [17,35].

Сегодня удины являются носителями восточного христианства и четко ориентированы в современных условиях на возрождении своей церкви и всего Албанского Ренессанса. Удины как прямые потомки Кавказских албан [8,110-119] гордятся своей древней культуры, а также с их вековыми традициями, духовным богатством, языком, этнографией и хорошо гармонируются в историческом пути своего развития. Эти межрелигиозные духовные памятники, корни которых существуют в истории Азербайджана, есть пути его развития, многообразия и разнообразия. Азербайджанский народ с их многолетними и многогранными религиями были, есть и должны быть специальным примером и символом религиозной гармонии в истории народов различных вероисповеданий. В стране мусульмане, евреи, православные, католики и нетрадиционные конфессии жили и живут вместе в гармонии, без какой-либо конфронтации между ними, напротив, они дополняют друг друга. На протяжении веков и сегодня христианские и мусульманские патриоты были действующими факторами в борьбе против иноземной и анти-государственной политики. Само существование наследий культурных объектов, таких как древние храмы различных поклонений, синагога, церкви и мечети, рядом друг с другом символизирует общее прошлое нашей страны. Ярким примером может служить места компактного проживания удин – Нидж; древние сакральные места преклонения, три церкви и две мечети на таком маленьком пространстве [13,165-172; 15, 22-77]

Наличие и существование великих монотеистических религий в мире, ислам и христианство, удинский этнос как правопреемник христианства Автокефальной Апостольской Церкви Албании (Кавказской), как феноменальная модель межрелигиозной терпимости и понимания на своей историческом пространстве, служил в мусульманском окружении фактором, который обеспечивал национальное единство и примером терпимости нации, придавая ему неотъемлемое популярное значение. Реальность сегодня такова, что это не только судьба наша, а образ жизни всего азербайджанского народа, от начала до конца, представляющий собой разнообразия народов, религии и убеждений. Разнообразия для нас это богатство, а не религиозные разногласия, считаем что Бог один и так же для всех, являясь мусульманином или христианином. Наши языческие корни оказали значительное влияние на укрепление терпимости и согласия. Основываясь на этих межрелигиозных и межэтнических диалогов возникает долг и обязанность сделать первый шаг, чтобы выявить его корни, чтобы отказаться от всех спорных аргументов и отдавать приоритет общим соприкасающихся точек.

Феномен религиозной терпимости всегда присутствовал в нашей исторической среде, но мы хотим ставить своей целью выявление тех факторов, которые подтверждают состояние присутствия этого явления на примере нашей общины и призваны продемонстрировать значимость культурного и конфессионального значения для удин в целом. Этот маленький религиозный феномен толерантности в рамках удинской общины, прежде всего свидетельствует фактическим резонансом этого явления в целом в азербайджанской среде [11,26-27; 12,213-215]. Аргументом подтверждения ряд показателей существования разнообразия, следует отметить что это не фактор географического характера, как основа критики для многих исследователей этой проблемы. Мы не горные и не лесные изолянты, и не островные аборигены, - среда проживания равнинная; хотя равнинное географическое положение всегда на пике критики ученых. Такой факт послужил сильным аргументом и мотивом для идейной основы ассимиляции. Основные факторы и аспекты модели сохранения этноса и межрелигиозного диалога:

Традиционный фактор. Организация и проведения празднования Новруз был очень важным фактором в выращивании религиозной толерантности в нашей общине. Будучи древний весенний праздник, полученные из глубин истории, он служил как фактор сотрудничества и интеграции между язычниками, мусульманами и христианами. Его организация и традиционные торжества, каждый год в середине марта послужило фактором сотрудничества, терпимости и мира, создав по-настоящему праздничную атмосферу и превращение его в символ дня в его окрестностях.

Архитектурно-бытовой фактор. Бытовой фактор в культуре и образе жизни удин имеет твердо интегрированную тенденцию. В настоящее время существуют различия, но нет разногласий на всех уровнях между мусульманскими и христианскими семьями в том, это радостные праздники

или траурные церемонии[5,22;7,21-27]. Мусульман приветствуют и сопровождают с почестями, в знак уважения на застолья свинину и алкогольные напитки не подают, даже в некоторых семьях держат специальные кухонные принадлежности, которые используют только тогда, когда они бывают у них в гостях. Удин в свадебных церемониях и других специальных мероприятий особо чтят и уважают. В архитектурном плане дома удин-христиан в настоящее время естественно переплетается с домами мусульман, а дома унаследованный от тоталитарного коммунистического режима дополняются верандами и большими новыми комнатами, многие из которых окружены широким балконом с трех сторон. В архитектуре старых домов и поселений практически нет элементов для определения их религиозной принадлежности.

Генетический аспект. Генофонд удин идентичен коренных кавказских этносов и отмечается колоссальная разница в структуре наследственных болезней. Генетические портреты удин и соседей очень отличительны, и во многом они в пользу самих удин. Удины задают вопрос, один из главных для XXI века – какую тактику и модель должны избрать этносы для того чтобы не потерять свое качество. Уникальность удинского феномена в том, как избежать отрицательных воздействий бурных исторических событий в современный век глобализации и интеграции.

Психо-социальный аспект. Многие иностранные путешественники, ученые и исследователи (например как Александр Дюма [1,122-123], Эвлия Челеби,[21,1-9], Эдвард Дюралье[20, 106-110], и другие[3,212-244]) на протяжении нескольких веков изучали и писали о религиозной терпимости в Азербайджане в результате не задев религиозные чувства удин. Они в своих дневниках писали о той функции воспитания как социальная гармония, мир, сотрудничество, терпимость и сплоченность, которые доминировали над религиозными разногласиями, насилиями, конфликтами и дискриминацией между людьми.

Фактор отношения между религиозными убеждениями. Это уже известный факт, что соотношение между религиозными общинами не только в городе, но и на уровне удинской паствы, явно претендует на доминирование мусульманской общины. Между тем, история на сегодня подтверждает сосуществования двух религий, его примирение с действительностью, его уважение к религиозным обрядам, взаимных визитов для особых случаев, таких как Рождество, Пасха и Гурбан Байрам (Праздник жертвоприношений). Удины христиане и сегодня отмечают жертвоприношение как ритуальный праздник. Так что распространение ислама создал тем самым для удин в той или иной форме благоприятные предпосылки, установив происхождение и существование религиозной терпимости. С этой точки зрения, можно заметить, что нет ни одного документа, который подтверждает любой межрелигиозный конфликт. Исторически сложилась и существовала в корне религиозная терпимость, уважения и гармонию между общинами.

Религиозная терпимость и культурная ценность. Исторический путь показывает, что одной из самых отличительных культурных ценностей азербайджанцев является религиозная терпимость к другим религиям, и возможно, это один из тех стран в Европейском пространстве, где не было религиозных войн. По этой причине многие часто говоря о толерантности и религиозного сосуществования в Азербайджане имеют в виду каждый социальной уровень; среди жителей городов и сельских провинциях до деревни, среди членов общин и даже семьи. Мы находим такое сосуществование в образовании, в быту, в языке и верования. Это, наверное, самая лаконичная характеристика, которая напоминает жемчужину, как стабильный идентификатор в течение многих веков до наших дней.

В заключении хотел бы отметить что у нашего этноса нет выдающихся личностей или политических деятелей, зачастую представлявших иные народы. Зато неоспорима роль удин в создании Албанского царства, в сохранении на сегодня мощного христианского наследия, не говоря уже о языке, культуре, обычаях и традиций. Не следует забывать, что удины–албаны будучи частью кавказско-язычного пласта участвовали и участвуют в формировании азербайджанского народа. Удинская Церковь на сегодня составная и неотъемлемая часть Албанской апостольской автокефальной церкви. Удины прямые потомки Кавказских албан и являются частью азербайджанского народа и наряду с этим в нынешнее время единственными правопреемниками и носителями христианства Албанской церкви.

Последнее десятилетие удинский этнос переживает очередной пик ренессанса, характеризующийся всплеском национального самосознания и консолидацией этноса. Удинский феномен в истории христианства, как модель сохранения этноса имеет исторические корни, которые своими действиями обусловили рождение и существование религиозной терпимости. Это безусловно и результат исторических импульсов великого Албанского этно-религиозного наследия, пронесенного сквозь века и сохранившегося в генах этого древнего народа, и веление времени, дающего удинам в самом начале ренессанса шанс определить и сохранить свою нишу в этно-культурном пространстве

исторической родины Азербайджана. Сегодня удины с религиозно-языковой и относительно изолированной средой в местах компактного проживания (Нидж) являются первичным стимулом сохранения этноса, возрождения родной церкви и решающим фактором воздействия на национального самосознания для всех удин в целом. Долгое время у удин не было доказательств о своей письменности и Библии на родном языке. Недавняя находка албанского палимпсеста с литургическими письменами на Синае доказала наличие у удин письменности и создала прочную основу для утверждения о том, что удины-албаны уже в V–VI вв. имели свой алфавит и духовную литературу. Этим доказано, что удины прошли многовековой путь в эволюционном развитии как в устной речи, так и в христианстве, вплоть до настоящего времени. Сохранение и возрождение Албанской церкви на основе удинской общины является одной из основных задач Албано-удинской христианской общины Азербайджана. Об этом было сказано многими учеными на различных международных форумах (Рим, Брюссель, Лондон, Париж, Варшава, Даллас, Осло, Иерусалим, Мардин, Каунас, Найроби, Варшава, Москва, Баку, Габала, Тбилиси, Киев, Минск, Дербент, Владимир, Екатеринбург, Казань) и на праздничных мероприятиях 2013 года в Габале (Нидж) и в Дербенте, посвященный 1700-летию принятия христианства как государственная религия Кавказской Албании. История и наследие Албанской церкви является одним из главных аргументом в борьбе с соседними националистическими кругами, выдвигающими все новые территориальные притязания к Азербайджану. Ближайшие и отдаленные, культурные, политические последствия и результаты этого события неопределимы. Во имя воссоздания исторической справедливости и с гуманистических критериев восстановления нарушенных или подвергшихся деформации национально-религиозных отношений, сегодня остро стоит вопрос о возрождении статуса Албанской церкви на основе удинской паствы – как единственного правопреемника этого богатого конфессионального наследия. Деятельность двух Албано-удинских общин, полный перевод основных глав Библии и литургии на родной язык, реставрация церквей и подготовка священнослужителей – это первый шаг к возрождению Албанской апостольской автокефальной церкви. Нидж (места компактного проживания удин), является ярким образцом толерантности азербайджанского народа, что дает предпосылку и реальную правовую основу статусу Албанской церкви в Азербайджане. Современные удины-христиане являются одним из феноменов [6,60-66] сохранения этого наследия в модели мультикультуральной среды Азербайджана, где доминирует сотрудничество различных конфессий и культур, а также процветает мир разнообразия и многообразия.

Данная работа выполнена при финансово й поддержке Фонда Развития науки при Президенте Азербайджанской Республики. Грант № EIF-KETPL-2-2015-1 (25)-56/54/5

Литература

1. Александр Дюма – «Путешествие на Кавказ». /перевод с фр. Г. Пашаева и Г. Аббасова на азерб. язык /. Глава «Удины...». Изд-во «Элм». 1985г. стр.122-123.
2. Алексеев М.Е., Майсак Т.А., Ганенков Д.С., Ландер Ю.А. – «Удинский сборник /грамматика, лексика, история языка/». Изд-во «Академия» РАН (Институт языкознания и Институт востоковедения России) М.,: 2008г. -446с.
3. Бежанов М. - «Краткие сведения о Варташене и его жителей». СМОМПК, вып. XIV, 1892г., стр. 213-262.
4. Ворошил Гукасян - «Удинско-азербайджанско-русский словарь». Изд-во «Элм». Баку 1974г. -260с.
5. Гусейнов Р.А. - «Удины». ИРС («Наследие»). Международный журнал. №3 (33). www.udi.az М.,: 2008г., стр. 22-25.
6. Данакари Р.А. – «Этническое бытие удин: опыт политико-философского и феноменологического исследования». Научный журнал. «Исторические, философские, политические науки, культурология и искусствоведения». Волгоград. www.udi.az 2013. стр. 60-66
7. Джавадов Г.Дж., Гусейнов Р.А. - «Удины» (на азерб. языке). Историко-этнографическое исследование. Изд-во «Элм». Баку. 1999г. -256с.
8. Кечаари Г.А. - «Танец вокруг костра». /Образцы удинского фольклора/ на азерб. языке. Изд-во АГАН («Агах»). Гянджа. 2001г. -78с.
9. Мамедова Ф. Дж. - «История албан Моисея Каланкатуйского, как источник ранне- и средневековой Албании». Изд-во «Элм» Баку. 1977г.
10. Мобили Р.Б. - «Научная и общественная деятельность». Книга. Изд-во «Адилъогды». Баку. 2008г. – 216с.
11. Мобили Р.Б. - «Этнография удин» ИРС («Наследие»). Международный Азербайджанский журнал. №3 (33). www.udi.az М.,: 2008г., стр. 26-29.
12. Мобили Р.Б. - «Удины: язык, религия, фольклор и традиции». Культурологический журнал. «Азербайджан и азербайджанцы в мире». №2. 2009г. стр. 214-219.

13. Мобили Р.Б. – «Место и роль удин в Албанской (Кавказской) Церкви». Статья «European Applied Sciences: modern approaches in scientific researches» (Европейские прикладные науки: современные подходы в научных исследованиях). 18-19 февраля 2013 г., www.udi.az г. Штутгарт (Германия). С. 234-236.
14. Раффи – «Меликство Хамсы. 1600-1827 гг. Изд-во «ЮниПресс СК» М.: 2009, с. 8-12. -223с.
15. Роберт Мобили – «Албано-удинская христианская община – основа возрождения Албанской (Кавказской) церкви в Азербайджане». Труды Международной конференции «Место и роль Кавказской Албании в истории Азербайджана и Кавказа». www.udi.az Баку. 2012, с.165-172.
16. Роберт Мобили - «Удинско-азербайджанско-русский словарь». Изд-во «Леман», ISBN 978-9952-8024-6-7. Баку. 2010г., 368с.
17. Роберт Мобили - «Удины: язык, религия и этнография». Изд-во «Леман», ISBN 978-9952-8016-4-4. Баку. 2011г. 80с.
18. Роберт МОБИЛІ, Рафік ДАНАКАРІ. «УДІНІ ЯК СПАДКОЄМЦІ ХРИСТІЯНСТВА СХІДНОЇ АЛБАНСЬКОЇ ЦЕРКВИ». Збірник матеріалів VI Міжнародної наукової конференції присвяченої 1000-літтю духовних зв'язків України з Афоном (1016–2016) та 25-літтю Помісного Собору Української Православної Церкви. Изд-во КПБА (Киевской Православной Богословской Академии). Киев, 2016, 911С, с. 403-411.
19. Флоренский Павел – «Воспоминания прошлых лет. Генеалогические исследования. Из соловецких писем. Завещание». М.: 1992, - 376с.
20. РГИА (Российский Государственный Исторический Архив), Фонд 796, опись 17, ед. хр.. 1821; 1836г. Лл. 1-18.
21. РГИА, Фонд 821, опись 150, ед. хр. 284; 1914-1915гг. Лл. 33-42.
22. РГИА, Фонд 821, опись 7, ед. хр. 232; 1897-1910гг. Лл. 43.
23. РГИА, Фонд 735, опись 5, ед. хр. 269; 1859 г. Лл. 1-9.

Hacı Fuad Nurullah

Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin sədrinin müavini

MULTİKULTURALİZM KONTEKSTİNDƏ AZƏBAYCAN-ALMANİYA XALQLARI ARASINDAKI ƏLAQƏLƏR

Allah taala müqəddəs Qurani- Kərimin Hucurat surəsinin 13 ayəsində belə buyurur: “*Ey insanlar! Biz sizi bir kişi və bir qadından (Adəm və Həvvadan) yaratdıq. Sonra bir-birinizi tanıyasınız (kimliyinizi biləsiniz) deyə, sizi xalqlara və qəbilələrə ayırdıq. Allah yanında ən hörmətli olanınız Allahdan ən çox qorxanınızdır (pis əməllərdən ən çox çəkinəninizdir). Həqiqətən, Allah (hər şeyi) biləndir, (hər şeydən) xəbərdardır*”. Səməvi dinlərdən olan İslam həmişə insanları birliyə, qardaşlığa və ixtilafardan uzaq olmağa çağırır. Qurani-Kərim gözəl və aşkar ibrətlərlə bəşəriyyəti tövhid ideyası ətrafında sıx birləşməyə dəvət edir. Eyni zamanda insanlar arasında ədavət və ayrışdırıcı ilahi yoldan azmağın əsas amili olduğunu təkidlə bəyan edir.

Yaradılışda hamı bərabər olduğu üçün heç kəs başqasından rəng, cins, məkan, nəsil və başqa amillərə görə üstün deyil. Üstünlük yalnız Uca Allha olan imandadır. İslam baxımından bütün insanlar bərabərdirlər, təqvadan başqa heç bir kəsin digəri üzərində üstünlüyü yoxdur.

Bu bariz nümunədir ki, biz insanlar bir ata-ananın övladıyıq, heç bir əqidə, heç bir təriqət və məzhəb bizi ayıra bilməz. Əgər müsəlmanların inandıqları və Uca Allah tərəfindən göndərilən Quran dəlildirsə, Quranımız bizi vəhdətə dəvət edir və eynilə Allahın cənnət və ya cəhənnəminin bütün bəşərə aid olduğunu bildirir.

İslam ümmətinin düşmənləri müsəlmanların əqidə və mədəniyyətlərini dağıtmağa və onları öz əsarətləri altına almağa çalışırlar. Əfsuslar olsun ki, bəzən buna nail olurlar. Mədəniyyət və inkişaf adı altında Qərbin bəzi adət-ənənələrinə uyan müsəlmanları öz dininə geridə qalmış, dəblə uyğunlaşmayan və s. kimi nəzərlə baxmağa sövq edirlər. Burada ziyahıların da rolu az deyil. Onlar kor-koranə, dini sahədə səriştəsi və dərin elmi olmayan müsəlmanlar arasında ixtilaf yaradan fikirlər yürüdərək və yaxud yazılar və kitablar yazaraq bəlkə də özləri də bilmədən düşməne xidmət etmiş olurlar. İndiki zamanda hər kəsin az, ya çox savadı var, yəni savadsız insan yoxdur. Buna görə də hər bir müsəlmanın üzərinə düşən vəzifə odur ki, haqq yolunu tapa bilmək üçün vahid Allaha tabe olub, onun buyurduqlarına əməl etsin.

Allah tərəfindən göndərilmiş səməvi dinlərin ruhunda məcburiyyət yoxdur. Çünki məcburiyyət, başqasına zorla hansısa dini əqidəni qəbul etdirmək səməvi dinlərin əsas prinsiplərinə ziddir. Biz bunu Tövrat və İncildə, eləcə də Qurani-Kərimin ayələrində görməkdəyik. Bəlkə də İslam dini digər dinlərə nisbətən bu məsələni daha qabarıq şəkildə ifadə etməkdədir. Belə ki, Uca Rəbbimiz belə bəyan edir: “**Dində məcburiyyət yoxdur**” (əl-Bəqərə, 256). Bu ayəyə əsasən deyə bilərik ki, müqəddəs dinimiz öz ayinlərini başqalarına məcburi şəkildə qəbul etdirməyə qətiyyətlə yox deyir, qarşısındakını əqidə baxımından tamamilə sərbəst buraxır.

Tarixə nəzər yetirdikdə görmək olar ki, ölkəmizdə xristian və yəhudilər daim yaşamışlar. Qərb tədqiqatçılarının etiraflarına görə, onlar öz dövlətlərində belə, respublikamızdakı kimi firavan yaşamamışlar. Mü-

səlmanlar onları təminat altına alıb qorumuş, lakin heç bir zaman İslam dinini qəbul etməyə məcbur etməmişlər. Onların xüsusi məktəbləri olmuş, özlərinə aid dini ayin və bayramlarını azad və sərbəst şəkildə icra etmişlər. Bu isə o deməkdir ki, biz insanlar bir ata-ananın övladıyıq, heç bir əqidə, heç bir təriqət və məzhəb bizi ayıra bilməz. Əgər müsəlmanların inandıqları və Allah tərəfindən göndərilən Quran dəlildirə, Quranımız bizi vəhdətə dəvət edir və eynilə Allahın Cənnət və ya Cəhənnəminin bütün bəşərə aid olduğunu bildirir.

Azərbaycan-Almaniya xalqlarının qarşılıqlı münasibətinə gəldikdə isə qeyd etmək lazımdır ki, iki ölkə arasında qarşılıqlı münasibətlərinin və əlaqələrinin qədim tarixi vardır. Azərbaycan ərazisində təşəkkül tapmış və öz qüdrəti ilə Şərqdə mühüm rol oynamış Ağqoyunlu dövləti hələ XV əsrdə bir çox Avropa dövlətləri, həmçinin Almaniya ilə geniş diplomatik əlaqələr yaratmışdı. 1473-cü il avqustun 18-də Ağqoyunlu dövlətinin elçisi Uzun Həsənin Almaniya imperatoruna yazdığı məktub Avropaya yola salınmışdı. Azərbaycan Səfəvilər dövlətinin meydana gəlməsi ilə bu münasibətlər daha da intensiv məzmun kəsb etdi. XVI əsrin sonu XVII əsrin əvvəllərində Səfəvi dövlətini səyahət etmiş Almaniya elçiləri Stefan Kakan və Georq Taktanderin xatirələri iki dövlət arasında beynəlxalq əlaqələrin təşəkkülü tarixindən diqqəti cəlb edir. Digər Avropa dövlətləri kimi Almaniya ilə başlanan diplomatik əlaqələr, ilk hallarda iqtisadi, ticarət əlaqələri ilə müşayiət olunurdu ki, məhz bunların fonunda mədəni əlaqələrin ünsürləri meydana çıxırdı. O dövrdə hər iki ölkəni gəzmiş müxtəlif səyyahların verdikləri məlumatlara əsasən demək olar ki, Azərbaycandan Almaniya aparılan sənətkarlıq məhsulları təkcə alqı-satqı əmtəəsi rolunu oynamırdı, bu, həm də avropalıların, almanların Azərbaycan mədəniyyəti ilə yaxından tanış olmasını təmin edirdi.

Azərbaycan-Almaniya xalqlarının qarşılıqlı münasibətlərinin ikinci mərhələsi XIX əsrin ikinci yarısına təsadüf edir. 1863-cü ildə Almaniyanın “Simens qardaşları” firması tərəfindən Gədəbəy ərazisində yerləşən mis yataqları bazasında iri misəritmə zavodları tikilib. Bundan əlavə “Simens qardaşları” firması Daşkəsən ərazisində kobalt yataqları bazasında kobalt zavodu inşa edib.

Müasir dövrümüzdə isə Almaniya Azərbaycanın müstəqilliyini 1992-ci ilin 12 yanvarında tanıyıb. Belə ki, Azərbaycan ilə Almaniya arasında diplomatik münasibətlər 1992-ci ilin 20 fevralında qurulub. 2 sentyabr 1992-ci ildə Azərbaycanın Almaniya səfirliyi, 22 sentyabr 1992-ci ildə Almaniyanın Azərbaycandakı səfirliyi açılıb. Diplomantik münasibətlərin yaranmasından sonra Azərbaycan və Almaniya arasında əlaqələr mütəmadi olaraq inkişaf edib.

Azərbaycan-Almaniya xalqlarının qarşılıqlı dini münasibətlərinə gəldikdə isə qeyd etmək lazımdır ki, Bakıda ucaldılan qədim kilsələrdən biri XIX əsrin sonlarında inşa edilən Xilaskar kilsəsidir. Hazırda Yevanqelik Lüteranların Bakı dini icmasının nümayəndələri buranı ziyarət edir və dini ayinlərini yerinə yetirirlər.

Bundan başqa, Alman lüteran kilsəsi Azərbaycanın Gəncə şəhərində tarixi-memarlıq abidəsidir. Bu kilsə XIX əsr tarix-memarlıq abidəsidir. Bina 1885-ci ildə almanlar tərəfindən lüteran kilsəsi kimi inşa edilmişdir.

Xatırladım ki, müasir dövrdə də dövlətimiz və xalqımız bu multikultural ənənəni davam etdirir. Belə ki, dövlətimizin başçısı Prezident İlham Əliyevin 14 may 2014-cü il tarixli fərmanı ilə yaradılan Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin əsas məqsədi Azərbaycan multikulturalizmi və tolerantlığı ənənələrini dünyada təşviq etməkdir.

Bu gün Azərbaycanda çoxəsrlik ənənələrə malik tolerantlıq mühiti, ayrı-ayrı dinlərin nümayəndələri arasında qarşılıqlı hörmət və etimada əsaslanan əməkdaşlıq münasibətləri vardır. Prezident İlham Əliyev cənabları dövlət-din münasibətlərinə xüsusi həssaslıqla yanaşır, ölkəmizdə isə dövlət-din münasibətləri, tolerantlıq sahəsində görülən işlər və həyata keçirilən layihələr davam etməkdədir.

Azərbaycanda əsrlər boyu müxtəlif dinlərin nümayəndələri, fərqli etnik qruplar, xalqlar dostluq və qardaşlıq mühitində yaşayıblar. Hazırkı mürəkkəb geosiyasi dövrdə mədəniyyətlərarası dialoq hər şeydən daha önəmlidir. Mədəni müxtəlifliklərin qarşılıqlı şəkildə tanınması və qəbul edilməsi tərəqqiyə və çiçəklənməyə aparıcı əsas yoldur. Multikulturalizm, tolerantlıq Azərbaycanın hər bir vətəndaşının həyat tərzinə çevrilib. Həmçinin vurğulamaq istəyirəm ki, multikulturalizm təkcə insanların mədəni inkişafında, milli azlıqların problemlərinin həllində deyil, eyni zamanda dövlətlərarası əlaqələrin inkişafında, şəffaflığın təmin olunmasında da mühüm rol oynayır.

Bildiyiniz kimi, Azərbaycan həm də zəngin enerji ehtiyatlarına və təbii resurslara malik bir ölkədir. Uca Allahın bizlərə bəxş etdiyi bu nemətlərdən lazımcına və birgə istifadə sayəsində ölkəmizdə müxtəlif dinlərin və millətlərin nümayəndələri rahat yaşayırlar. Onların hüquqlarının müdafiəsi dövlət səviyyəsində həyata keçirilir. Azərbaycanda yaşayan etnik azlıqlar öz dillərini, mədəni dəyərlərini və dini etiqadlarını sərbəst şəkildə təbliğ edə və bu yolla da qoruyub saxlaya bilirlər.

Azərbaycan Respublikasında dini radikalizm təfəkkürü ilə mübarizə aparmaq elə də çətin iş deyil. Çünki təfəkkürə, sivil yanaşma tərzindən baxımından günü-gündən inkişaf edən gənclərimiz radikalizmin nə olduğunu çox gözəl şəkildə başa düşür və yeri gəldikcə də bu sahədə maarifləndirilirlər.

Beləliklə, Azərbaycanın multikultural siyasəti İslamofobiya və ekstremizmlə mübarizədə yaxşı bir vasitədir. Müxtəlif dinlər və azsaylı xalqlar arasında sülh şəraitində birgəyaşayışı özündə əks etdirən multikulturalizm siyasətinin dövlət səviyyəsində tətbiq edildiyi Azərbaycan bu baxımdan model ölkə ola bilər.

Xalqımız öz milli xüsusiyyətindən və müqəddəs dinimizdən gələn bu inanca son dərəcə diqqət göstərmiş, bütün səmavi dinlərin ardıcılılarına xoş münasibət bəsləmişdir. Son dövrlərdə Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi, xüsusilə də İdarənin rəhbəri Şeyxülislam Allahşükür Paşazadə həzrətlərinin bu sahədə atdığı addımları da əvəzsizdir.

Нестерова Вера Викторовна

председатель евангелической лютеранской общины “ Спасителя” г. Баку

ЛЮТЕРАНСТВО В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Моральным долгом во всех религиях, убеждениях и вероисповеданиях является стремление к миру, терпимости и взаимопониманию. Взаимопонимание и межрелигиозный диалог является важными составляющими мировой культуры. В этом отношении Азербайджан не исключение. Азербайджан по своему геополитическому положению исторически является местом слияния религий и культур. У нас всегда господствовало уважительное отношение к представителям различных религий. И это было на протяжении многих веков. Азербайджан – страна больших возможностей и в промышленности и в сельскохозяйственном производстве и в культурном, духовном совершенствовании. Азербайджан занимает юго – восточную часть Кавказского перешейка, открытого к Каспийскому морю на протяжении 800 км, а с трёх других сторон окаймленную горами Большого и Малого Кавказа. Азербайджан с его высокими горами, вулканическими нагорьями, глубокими межгорными впадинами и речными долинами и побережьями, с летним зноем и сухостью с тёплой осенью, прохладной зимой, с ранней весной – прекрасный, неповторимый край. Баку – столица Азербайджана – родина удивительных дружб и брачных союзов, город, где говорят на многих языках и где так дружно живут люди доброго десятка национальностей. У нас не принято интересоваться национальной принадлежностью соседа, товарища, коллеги. Здесь всегда были иные критерии в оценке человека. “ Бакинец “ – это тоже своего рода маленькая национальность. Немного об истории нашей общины. Евангелическо – лютеранская община уходит своими корнями в основанную в Баку более 120 лет назад переселенцами из Германии немецкую общину. Переселенцы из Германии появились в Азербайджане в начале 19 в. Повальный голод, охвативший Центральную Европу, в том числе и Вюртембергское Королевство послужили причиной переселения. Немаловажную роль сыграли и противоречия между официальной религией и сепаратистами. Под влиянием религиозных пророчеств тысячи немецких протестантов – швабов устремились на Кавказ, где они собирались основать Новый Иерусалим и ожидать Второго пришествия Иисуса Христа. Известен факт, что “Базельское Евангелическое общество” обращалось к русскому правительству с просьбой “разрешить” основать в Закавказье немецкие колонии из благочестивых семейств, пожелавших выселиться из своей родины. Император Александр первый сулил швабам значительную материальную помощь и гарантировал свободу вероисповедания. Как близкий родственник королевского двора, русский император пользовался большой популярностью в Вюртемберге. Таким образом, безвыходное положение, связанное с хозяйственной разрухой и религиозные противоречия явились причиной эмиграции немцев на Кавказ. В 1819 году вюртембергскими колонистами в Азербайджане было основано немецкое поселение Еленендорф (ныне Ханлар), а в 40 км от него другое – Анненфельд (ныне Шамкир), Азербайджанские немцы создали немало значительных памятников культуры и зодчества, отдельные жилые и гражданские объекты промышленности и сельского хозяйства. Немецкие зодчие, работая в европейских стилях, стремились в своих работах использовать особенности азербайджанской национальной архитектуры. Их уважительное отношение к историческому прошлому, к традициям и культурному наследию азербайджанского народа сформировало неповторимый архитектурный облик Баку. Один из немецких архитекторов А. Эйхлер оставил о себе память, построив детям – школу, населению – жилые дома, мусульманам – Ашумовскую мечеть, своим соотечественникам кирху. Надо воздать должное и замечательным азербайджанским коллегам З. Ахмедбекову, М. Измаилову, К. Карабаги, И. Касумову и др., а также народным умельцам, мастерам – резчикам, подлинным скульпторам камня, в чьих умелых руках камень становился послушным как воск. Глядя на прекрасные памятники зодчества, мы с благодарностью приносим имена немецких, польских, русских архитекторов, инженеров и их

азербайджанских коллег. Но главными украшениями немецких поселений являлись, конечно, культовые сооружения. Одна из них лютеранская кирха в Баку была построена в 1895 – 1897 гг. по инициативе жителей немецкого происхождения и исключительно на пожертвования прихожан, включая товарищество братьев Нобель. 24 июня 1898 г при большом стечении публики на кирху был поднят изящный позолоченный крест. К началу 1899 г были установлены в кирхе колокол и орган. 14 марта 1899 г состоялось освящение лютеранской церкви Спасителя. На освящении присутствовало более тысячи человек, в том числе и губернатор Владимир Рогге (православный немец). 23 апреля 1900 г в кирхе состоялся первый духовный органнй концерт, были исполнены произведения великого Иоганна Себастьяна Баха. Для Баку это явилось настоящим событием. В последствии церковные концерты стали традиционными и продолжались вплоть до 1928 г. После большевистского переворота в Азербайджане все без исключения религиозные организации и конфессии стали подвергаться постоянно нарастающему давлению со стороны официальных структур. 20 – 30 – е годы прошлого столетия были отмечены массовыми репрессиями против духовенства, закрывались и рушились многие мечети и храмы, подвергались гонениям и выселялись десятки тысяч священнослужителей и простых верующих. С 1934 г началось поэтапное выселение немцев из Азербайджана в Сибирь и Казахстан. Евангелическо – лютеранская община Азербайджана просуществовала до 1936 г. В 1934 году её покинул последний пастор Пауль Гамберг. Лютеранская община была заново возрождена благодаря правильной национальной политике, проводимой Гейдар Алиевичем Алиевым в 1994 г. Правительство Азербайджана уделяет большое внимание всем религиозным общинам, что не имеет аналогов в мусульманских странах. Оказывается материальная поддержка, реставрируются и ремонтируются храмы, мечети. Подводя итоги можно сказать, что переселение немцев, русских и других национальностей в Азербайджан, экономический и промышленный бум, вызванный нефтяным “клондайком” вызвал огромный приток населения в Баку. Баку стал многонациональным городом. Культуры - азербайджанская, русская, украинская, немецкая, польская, и ещё много других легли в основу мультикультурализма в Азербайджане. Это наше достояние, наше богатство. Этот факт всегда играл и играет сейчас важную роль в развитии страны, в сфере образования и культуры. Вопрос в другом как сохранить это достояние. И это сейчас очень важно в свете последних событий в мире, на Ближнем Востоке.

Prof. Dr. Klaus Wolf
Universität Augsburg
Philologisch-Historische Fakultät
Universitätsstraße 10, 86159 Augsburg

FRIEDRICH RÜCKERT UND ASERBAIDSCHAN

Aserbaidtschan, einst eine Sowjetrepublik, ist heute ein unabhängiger Staat. Wirklich bekannt ist dieses Land im Südkaukasus allerdings nicht. Freilich wussten Orientforscher wie Friedrich Rückert immer über diese Region Bescheid. Dies will ich in meinem Aufsatz ein wenig näher ausführen und zugleich über das Aserbaidtschan-Bild in der deutschsprachigen Literatur berichten.

Gegenwärtig erfreut sich die zeitgenössische Romanautorin Olga Grjasnowa, deren auch in Baku spielender Roman *Der Russe ist einer, der Birken liebt*, der im Hanser Verlag¹⁶ und ebenfalls bei dtv¹⁷ erschienen ist, eines gewissen Bekanntheitsgrads. Von diesem Roman existiert mittlerweile sogar eine dramatische Fassung, welche etwa im Frühjahr 2016 im Augsburger *Hoffmannkeller*, einer Dépendance des Stadttheaters Augsburg, zu sehen war.¹⁸ Die Autorin stammt aus Aserbaidtschan. In dem autobiographisch gefärbten Roman erfahren wir von den bürgerkriegsähnlichen Zuständen Anfang der 90er Jahre, als russische Truppen in Baku einmarschierten. Davon berichtet der folgende Auszug, der zugleich die neue Nationalflagge¹⁹ näher erklärt:

Die nächsten vierzig Tage der Trauer wurden mit einem Generalstreik begangen. Die Unabhängigkeitserklärung folgte im Oktober. Instrumente zur Identifizierung und Klassifizierung wurden geschaffen; eine neue Flagge wurde gehisst: blau, rot und grün mit einem weißen Halbmond und einem

¹⁶ Olga Grjasnowa: *Der Russe ist einer, der Birken liebt*. Roman. München: Carl Hanser Verlag 2012.

¹⁷ Olga Grjasnowa: *Der Russe ist einer, der Birken liebt*. Roman. München: dtv 2013.

¹⁸ <http://www.augsburger-allgemeine.de/augsburg/Eine-betoerende-Frau-ein-bestuerzendes-Leben-id37561177.html>

¹⁹ http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/01-Nodes_Uebersichtsseiten/Aserbaidtschan_node.html

weißen achtzackigen Stern. Das Blau stand für den Himmel, Rot für die Freiheit und das Blut, das sie kostete, Grün war die Fruchtbarkeit der Böden – das lernten wir in der Schule.²⁰

Ein Blick auf eine Karte Russlands im Rahmen der Gemeinschaft Unabhängiger Staaten (GUS)²¹ erklärt nicht nur, warum es in Aserbaidschan und der gesamten Region des Südkaukasus notorisch unruhig ist, sondern zeigt geradezu plastisch, wie das kleine Land zwischen den Gegenspielern Russland und Türkei eingeklemmt ist. Dabei fungiert Russland als Schutzmacht für Armenien, welches ein Viertel des Aserbaidschanischen Territoriums in Berg Karabach besetzt hält.²² Die Türkei dagegen fühlt sich den turkstämmigen Aserbaidschanern, den Aseri, welche freilich nur eine von rund 20 Ethnien im Land darstellen, besonders verbunden. Millionen von Südaseraidschanern leben übrigens im Iran. Seit dem 19. Jahrhundert war das Land hart zwischen Russland und Persien umkämpft. Besonders gegen Ende des 19. Jahrhunderts konnten die Russen in Baku Fuß fassen und es kam zum ersten Öl-Boom der Geschichte.²³

Der vor einigen Jahren wieder aufgelegte Roman *Ali und Nino* beschreibt Baku während dieses ersten Öl-Booms. Im Zentrum stehen dabei der Moslem Ali und die Christin Nino, die in den Wirren des Ersten Weltkriegs und der Nachkriegszeit zueinander finden und heiraten; zugleich geht es um den latenten Gegensatz von West und Ost, wie ihn ganz ähnlich Thomas Mann im *Zauberberg*, wo es mit Leo Naphta sogar eine Anspielung zum Erdöl gibt, schildert. Die Liebesgeschichte zwischen Ali, als Vertreter des Ostens, und Nino, als Vertreterin des Westens, wird dabei mit der politischen Geschichte parallelisiert. Beide übernehmen Verantwortung in der ersten aserbaidschanischen Republik, welche etwa auch das Frauenwahlrecht kannte. Erst der Einmarsch der Sowjets beendete diese Epoche und Ali fällt bei der Verteidigung der Aserbaidschanischen Republik. Als Autor des Romans firmiert vielfach noch Kurban Said. Man hat auch die in der Ausgabe des List-Verlags auf dem Titel abgebildete Österreicherin Elfriede von Ehrenfels als eigentliche Verfasserin bezeichnet.²⁴ Beides ist jedoch falsch.

Denn der amerikanische Journalist Tom Reiss identifizierte in seinem Buch, das in deutscher Übersetzung *Der Orientalist*²⁵ heißt, vielmehr den wahren Autor von *Ali und Nino*: der amüsant, durchaus mit Thomas Mannscher Ironie schreibende Romancier hieß nämlich keineswegs Kurban Said, auch nicht Essad Bey, wie ein anderes Pseudonym lautete. Vielmehr handelte es sich bei ihm um Lev Nussimbaum, Sohn eines Ölmillionärs aus Baku, der vor den Sowjets nach Berlin floh.²⁶ Sein vorzügliches Deutsch hatte er freilich schon in Baku bei seiner baltendeutschen Kinderfrau gelernt. Außerdem gab es damals noch eine ansehnliche deutsche Minderheit, welche aus Württemberg im 19. Jahrhundert nach Aserbaidschan eingewandert war. In den 30er Jahren des 20. Jahrhunderts war Kurban Said, der in der türkischen Botschaft zu Berlin vom Judentum zum Islam konvertiert war, ein international bekannter Schriftsteller, dessen

²⁰ Grjasnowa, Russe, Hanser (Anm. 1), S. 48–49.

²¹ <http://www.bpb.de/internationales/europa/russland/47978/kaukasus?p=all>

²² <http://www.zeit.de/politik/ausland/2016-04/berg-karabach-konflikt-armenien-aserbaidschan-waffenstillstand-gefechte-osze>

²³ Eva Maria Auch/ Julia Stadtfeld (Hg.): Kleines Handbuch Aserbaidschan, Berlin 2016.

²⁴ Kurban Said: *Ali und Nino*. Roman. 6. Auflage. Berlin: List Taschenbuch, 2014. – Der Beginn des Romans (ebenda. S. 5–6) erinnert durchaus an die Diskussionen zwischen Settembrini und Naphta in Thomas Manns *Zauberberg*: „Im Norden, Süden und Westen ist Europa von Meeren umgeben. Das Nördliche Polarmeer, das Mittelmeer und der Atlantische Ozean bilden die natürlichen Grenzen dieses Kontinents. Als die Nordspitze Europas betrachtet die Wissenschaft die Insel Wagera, die Südspitze bildet die Insel Kreta und die Westspitze die Inselgruppe Dunmore Head. Die Ostgrenze Europas zieht sich durch das Russische Kaiserreich den Ural entlang, durchschneidet das Kaspische Meer und läuft dann durch Transkaukasien. Hier hat die Wissenschaft ihr letztes Wort noch nicht gesprochen. Während manche Gelehrte das Gebiet südlich des kaukasischen Bergmassivs als zu Asien gehörig betrachten, glauben andere, insbesondere im Hinblick auf die kulturelle Entwicklung Transkaukasiens, auch dieses Land als Teil von Europa ansehen zu müssen. Es hängt also gewissermaßen von Ihrem Verhalten ab, meine Kinder, ob unsere Stadt zum fortschrittlichen Europa oder zum rückständigen Asien gehören soll.“ Der Professor lächelte selbstgefällig. Den vierzig Kindern der dritten Klasse des kaiserlich russischen humanistischen Gymnasiums zu Baku, Transkaukasien, stockte der Atem vor den Abgründen des Wissens und der Last der Verantwortung. Eine Weile schwiegen wir alle, wir dreißig Mohammedaner, vier Armenier, zwei Polen, drei Sektierer und ein Russe. Dann hob Mehmed Haidar in der letzten Bank die Hand und sagte: „Herr Professor, bitte, wir wollen lieber in Asien bleiben.“ Schallendes Gelächter ertönte. Mehmed Haidar drückte schon zum zweiten Male die Bank der dritten Klasse. Er hatte alle Aussicht, auch das dritte Jahr in derselben Klasse zu verbringen, sofern Baku weiterhin zu Asien gehörte. Überdies gestattete ein ministerieller Erlaß den Eingeborenen des asiatischen Rußland, so lange in der Klasse sitzenzubleiben, als es ihnen paßte.“

²⁵ Tom Reiss: *The Orientalist: Solving the Mystery of a Strange and Dangerous Life*. Random House: New York, 2005. Deutsche Ausgabe: *Der Orientalist: Auf den Spuren des Essad Bey*. Osburg Verlag: Hamburg, 2008.

²⁶ Er lebte seit 1921 in Berlin. Nicht uninteressant ist, dass die Initialen seines Namens L. N. mit den Initialen von Leo Naphta aus dem *Zauberberg* Thomas Manns zusammenfallen. Sollte Thomas Mann den schillernden Literaten und Konvertiten Nussimbaum (vom Judentum zum Islam) gekannt haben und hat dessen Vita ihn zur Neukonzipierung der Gegenspielerfigur zu Settembrini beeinflusst, welche zunächst ein Protestant und erst später ein zum Christentum konvertierter Jude war? Immerhin weisen Nussimbaums Herkunft und Naphtas Name auf Bakus Rohstoff hin: Erdöl. Vgl. zur Problematik der Naphta-Figur auch Klaus Wolf: Joseph Bernhart – ein Autor des *Renouveau Catholique*?. In: *Perspektiven bayerisch-schwäbischer Literaturgeschichte*. Herausgegeben von Thomas Groll und Klaus Wolf. Kunstverlag Josef Fink: Lindenberg i. Allgäu 2015, S. 269–277, hier S. 275–276.

Ankunft in New York sogar von der dortigen Klatschpresse berichtet wurde. Er starb schließlich im italienischen Exil und liegt begraben auf dem Friedhof von Positano.

Er gilt bis heute als einer der profiliertesten deutschsprachigen Sachbuchautoren zu den Themen Orient und Islam. In seinem Buch *Öl und Blut im Orient* wird sein eigenes Lebensschicksal mit dem Kampf ums Öl am Kaspischen Meer verwoben.²⁷ Im deutschsprachigen Raum galt seine Mohammed-Biographie als Standardwerk.²⁸ Diese ist vom Niveau her oder besser von ihrem Vermittlungsgeschick bezüglich der Welt des Islam durchaus der kongenialen Koranverdeutschung²⁹ von Friedrich Rückert an die Seite zu stellen.

Doch zurück zu Nussimbaums Baku-Roman. In *Ali und Nino* wird die Stadt mit ihren Gebäuden selbst zum Thema. In der unmittelbaren Nähe von Baku traten schon in der Antike Öl- und Gasquellen nahezu von selbst an die Oberfläche. Antike Schriftsteller und Marco Polo berichten von früher Erdölförderung um Baku.³⁰ Aus dieser Zeit stammt wohl auch das vielfach abgebildete Wahrzeichen des mittelalterlichen Baku, der sogenannte Jungfrauenturm, welcher vermutlich auf spätantiken Fundamenten ruhend ursprünglich den Hafen der Handelsstadt am Kaspischen Meer sicherte.³¹ Aus der Zeit Nussimbaums und seines Romans *Ali und Nino* datieren solche Prachtbauten, wie man sie etwa auch im K und K-Wien antreffen konnte. Das heutige Baku dagegen präsentiert sich selbstbewusst in seinen Nationalfarben Blau-Rot-Grün wie in den allnächtlich erleuchteten *Flame Towers*. Diese Flammen stehen zugleich für die Ewigen Feuer der zoroastrischen Feuerverehrung, die in Baku einst ihren Ausgang nahm. Das wohl spektakulärste Gebäude des modernen Baku stellt das Hajdar Aliyev Zentrum dar. Dort finden internationale Tagungen statt. Architektin war die kürzlich verstorbene Zaha Hadid.³² Jenseits der Millionenstadt Baku ist das Land relativ dünn besiedelt, was teilweise bei Nussimbaum beschrieben wird. Dabei ist Aserbaidschan keineswegs von Wüsten geprägt, sondern gleicht je mehr man sich auf den Kaukasus zubewegt, einem fruchtbaren Garten Eden. Insgesamt ist das Land heute im Grunde noch genauso schlecht verkehrstechnisch erschlossen wie zu Zeiten von Lev Nussimbaum.

Eine der frühesten Beschreibungen des Landes liefert übrigens ein Autor aus Bayern, dessen Reisebericht erstmals noch im 15. Jahrhundert in Augsburg gedruckt wurde: Der Erstdruck der Orientreise von Johannes Schiltberger aus Augsburg nimmt nämlich an einigen Stellen auf Gebiete des heutigen Aserbaidschans Bezug, zum Beispiel auf die alte Karawanen-Stadt Scheki.³³ Tatsächlich bildete die Druckerstadt Augsburg ein Zentrum für Orientpublizistik seit der Inkunabelzeit und bis weit ins 18. Jahrhundert hinein.³⁴ Und besonders der Best- und Longseller des Johannes Schiltberger sicherte im deutschsprachigen Raum wenigstens rudimentäre Kenntnisse über Aserbaidschan.

Darüber hinaus sind auch die literarischen Beziehungen zwischen Aserbaidschan und Deutschland seit dem 19. Jahrhundert, dem Beginn eines deutschen Orientalismus oder besser einer deutschen Orientforschung sehr intensiv. Dies betrifft besonders die Dresdener Handschrift des *Kitab Dede Korkut* (Buch vom Großvater Korkut).³⁵ Dabei handelt es sich um das einzige vollständige Exemplar dieses Nationalepos aller Turkvölker, genau genommen der Türken in der heutigen Republik Türkei, der Aserbaidschaner und der Turkmenen. Eine weitere Handschrift in der Vatikan-Bibliothek ist weniger vollständig. Der deutsche Forscher Heinrich Friedrich von Diez (1751–1817) leistete Pionierarbeit für die Erforschung dieses Epenwerks.³⁶ Er war ein Zeitgenosse Rückerts. Die alttürkischen Heldenerzählungen zeigen walkürenartige Kriegerinnen, die etwa einer Brünhild³⁷ im Nibelungenlied gleichen.³⁸ Es gibt auch eine Polyphemerzählung

²⁷ Essad Bey: *Öl und Blut im Orient*. Mit Beiträgen von Tom Reiss und Ralf Marschallek. Maurer: Freiburg, 2008.

²⁸ Essad Bey: *Mohammed. Biographie*. Aufbau-Taschenbuch-Verlag: Berlin, 2002.

²⁹ Hartmut Bobzin (Hg.): *Der Koran*. In der Übersetzung von Friedrich Rückert. Ergon Verlag: Würzburg, 1995.

³⁰ Marina Münkler: *Marco Polo. Leben und Legende*. 2., überarbeitete und erweiterte Auflage. Beck-Verlag: München, 2015.

³¹ <http://www.visions.az/en/news/83/9a564bc4/>

³² Sebastian Burger (Hg.): *Baku – Stadt der schlagenden Winde*, Dokumentation der städtebaulichen Realität Bakus Ende 2008; 61 Fotografien von Sebastian Burger und ein Essay zur jüngeren Geschichte der Stadt der Architektin Oriana Kraemer. Bremen, 2010.

³³ <http://daten.digitale-sammlungen.de/~db/0003/bsb00032863/images/index.html?seite=00001&l=de>

³⁴ Klaus Wolf: *Kruzitürken! Das Türkenthema in der vormodernen schwäbischen Literatur nebst methodischen Überlegungen zur schwäbischen Literaturgeschichtsschreibung*. In: *Zeitschrift des Historischen Vereins für Schwaben*. 107. Band (2015). Mit einer Festgabe für Georg Kreuzer zum 75. Geburtstag, S. 109–121.

³⁵ <http://digital.slub-dresden.de/werkansicht/dlf/10013/1/>

³⁶ Heinrich Friedrich von Diez: *Der neuerfundene Oghusische Kyklop im Vergleich zu Homerischen Kyklopen*. *Kitab-i Dede Korkut*. Bassat erzählt, wie er Tepegöz (Kyklop) getötet hat. Hrsg. von Kamal Abdulla, Azad Mammadov, Oktay Samadov. Veröffentlicht vom Baku International Multiculturalism Centre. Berlin 1815/Baku 2015.

³⁷ Vgl. Kamal M. Abdullayev, Hendrik Boeschoten, Sieglinde Hartmann und Uta Störmer-Caysa (Hg.): *Das ‚Nibelungenlied‘ und ‚Das Buch des Dede Korkut‘*. Sprachwissenschaftliche Beiträge zum ersten interkulturellen Symposium in Baku, Aserbaidschan, 2009. Reichert Verlag: Wiesbaden, 2011 (Imagines Medii Aevi, Band 28).

³⁸ Am besten jetzt die kritische Ausgabe mit deutscher Übersetzung: Hendrik Boeschoten (Hg.): *Das Buch des Dede Korkut. Heldenerzählungen aus dem türkischen Mittelalter*. Philipp Reclam jun. Stuttgart 2008.

vom türkischen Tepegöz³⁹, die, so Jakob Grimm, weit ursprünglicher als die Version bei Homer sei.⁴⁰ Von daher ergeben sich enge Beziehungen zwischen Dresden und Baku, wie etwa im Dezember 2015 in einer Tagung zum *Kitab Dede Korkut*, auf welcher sich die Experten zu diesem Epos am Aufbewahrungsort der besten Handschrift trafen.⁴¹

Doch nun (nach diesem Überblick zu den aserbajdschanisch-deutschen Literaturbeziehungen) endlich direkt zu Friedrich Rückert und seiner Beziehung zu Aserbaidschan: Rückert ist ja bekannt als Übersetzer orientalischer Dichtungen. Darunter fällt auch die Verdeutschung des persischen Poeten Nizami. Dies zeigt etwa die zweisprachige Anthologie von Annemarie Schimmel mit Rückerts Übersetzungen persischer Poesie. Darin geht es beispielsweise um den bekannten Turandot-Stoff.⁴² Persisch hatte Friedrich Rückert unter anderem beim Wiener Orientalisten Joseph von Hammer–Purgstall gelernt.⁴³ Was hat dies mit Aserbaidschan zu tun?

Der Dichter Nizami⁴⁴ stammte aus Gentsche im heutigen Aserbaidschan.⁴⁵ Dass er Persisch dichtete, hat zweierlei Gründe: Zum einen waren die nur lose verbundenen Khanate im heutigen Aserbaidschan im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit eher vom persischen als vom osmanischen Reich lose abhängig. Zum anderen war das Persische die große Bildungssprache im Orient, welche ja sogar das Altosmanische stark prägte. Erst die Reformen Atatürks drängten für das heutige Türkisch die alten Iranismen zurück. Nizami kann deshalb zu Recht als aserbajdschanischer Dichter gelten. Deshalb trägt auch die prachtvollste Straße im Zentrum von Baku seinen Namen, der sogenannte Nizami-Prospekt. Nizami fungiert geradezu als Nationaldichter Aserbaidschans, dem man in Baku auch ein würdiges Denkmal errichtete.⁴⁶

Daneben wird Baku bei Friedrich Rückert auch expressis verbis dichterisch thematisiert:

Die Feuer von Baku

*Ich kam auf meiner Reis' im Karawanenpfade
Unfern dem Kaukasus an's kaspische Gestade; /
Und lernt' auf Baku's Flur begreifen, wie die Guebern
Dort machte die Natur zu Feuerdienst-Urhebern. /
Halb eine Meile von der Stadt ist eine Stelle,
Im naftareichen Land die reichste Nafta-Quelle. /
Dort ist ein weiter Kreis, in dessen Mitt' ich sah
In ew'gen Flammen blüh'n das heil'ge Ateschgah.⁴⁷ /*

³⁹ Diese ist bei gebildeten Türken noch heute Allgemeingut wie etwa das 10. Kapitel in Orhan Pamuks Roman *Das schwarze Buch* zeigt, welches mit „Das Auge“ überschrieben ist: „In jener Winternacht hatte ich nach einem kurzen Blick auf die Abbildung eines sehr sonderbaren Gesichts (ein Auge höher, das andere tiefer liegend) in einer französischen Zeitung (der alten *Illustration*) hintereinanderweg etwas über das sogenannte ‚Scheitelauge‘ hingekritzelt: Ich skizzierte zunächst die Vergangenheit dieses furchtlosen Geschöpfes, das bei *Dede Korkut* die Jungfrauen bedroht, im Homerschen Epos zu der Kyklop genannten, hinterhältigen Kreatur wird, in Buharis *Historie der Propheten* niemand anders als der Deccal selbst ist, in den Märchen von *Tausendundeiner Nacht* den Harem der Wesire heimsucht, im Paradies Dantes vor dessen Treffen mit seiner mir recht bekannt erscheinenden Geliebten Beatrice sich kurz einmal im violetten Gewand blicken läßt, im *Mesnevi* des Mevlâna Celâlettin den Karawanen den Weg verlegt und bei meinem geliebten *Vathek* in das Äußere einer Negerin schlüpft, beschrieb dann jenes absonderliche, wie ein dunkler Brunnen mitten auf der Stirn sitzende einzige Auge, erklärte, warum es uns zurückschrecken ließ, warum wir uns vor ihm fürchten und hüten müßten, und fügte meiner kurzen ‚Monographie‘ im Schwung der Begeisterung noch zwei Anekdoten hinzu, die mir aus der Feder flossen: Jemand, ‚Scheitelauge‘, von dem es hieß, er lebe in einem der Armenviertel am Ufer des goldenen Horns und steige nachts in das schlammig trübe, ölige Wasser dort, um wer weiß wohin zu gehen, treffe sich irgendwo mit einem anderen, ebenfalls einem ‚Scheitelauge‘, oder auch, er selbst sei es, der mittenächtlich seinen Kalpak vom Kopfe nahm und so viele der Mädchen in den Luxusbordellen von Pera vor Schreck in Ohnmacht fallen lasse, er, der Vornehme, den sie, so hieß es, ‚Lord‘ nannten.“ Zitiert nach: Orhan Pamuk: *Das schwarze Buch*. Roman. Aus dem Türkischen von Ingrid Iren. 13. Auflage. Fischer Taschenbuch Verlag: Frankfurt am Main, 2008, S. 125–126.

⁴⁰ <https://www.degruyter.com/downloadpdf/j/fabl.1999.40.issue-3-4/fabl.1999.40.3-4.278/fabl.1999.40.3-4.278.xml>

⁴¹ <http://www.slub-dresden.de/sammlungen/handschriften/kitab-i-dedem-korkut/>

⁴² Annemarie Schimmel (Hg.): *Friedrich Rückert. 1788–1866. Übersetzungen persischer Poesie*. Otto Harrassowitz Verlag: Wiesbaden, 1966, S. 30–33.

⁴³ Ausführlich zum Orientalisten Friedrich Rückert: Mahmoud Alali-Huseinat: *Rückert und der Orient. Untersuchungen zu Friedrich Rückerts Beschäftigung mit arabischer und persischer Literatur*. Peter Lang Verlag: Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien, 1993 (Islam und Abendland, Band 7).

⁴⁴ <https://www.randomhouse.de/Buch/Die-sieben-Geschichten-der-sieben-Prinzessinnen/Nizami/Manesse/e223882.rhd#vita>

⁴⁵ <http://www.visions.az/en/news/271/a3e8bd5c/>

⁴⁶ http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/41_folder/41_articles/41_litymonuments.html

⁴⁷ Erstmals erschienen in: *Bad-Almanach*. 1836. – Herausgegeben von August Lewald. – Mit sieben Stahlstichen – [...] – Stuttgart: S. G. Liesching [1835]. VI, 514 S. 8°. S. 461ff. – Hier zitiert nach: Rudolf Kreutner und Hans Wollschläger: *Die Weisheit des Brahmanen. Ein Lehrgedicht in Bruchstücken von Friedrich Rückert*. Erster Band. Wallstein Verlag: Göttingen, 1998 (Friedrich Rückerts Werke. Historisch-kritische Ausgabe. Schweinfurter Edition. Werke 1835-1836. I.), S. 123.

Diese Beschreibung des Feuertempels in Baku wurde 1835 verfasst. Rückerts Rollensprechen mutiert hier zum individuellen, fiktiven Lebensbericht, denn er hatte Aserbaidschan ja nie betreten. Was er berichtet, ist freilich authentisch, denn den hier beschriebenen Tempel speisten bis zur Zerstörung der Gasquelle durch die Sowjets natürliche Erdgasquellen, die nachts als die Ewigen Feuer von Baku leuchteten. Noch im 19. Jahrhundert kamen Pilger bis aus Indien zu diesem Heiligtum der sogenannten Parsen. Einige von ihnen lebten dort in extremer Weise asketisch. Dies wird heute wieder in musealer Rekonstruktion ausführlich vor Ort gewürdigt.⁴⁸ Dieses Heiligtum bildete seit dem 19. Jahrhundert bis heute eines der Wahrzeichen des Landes.

Erstaunlicherweise ist der deutsche Schriftsteller Friedrich Rückert, der dieses Wahrzeichen besingt, in Aserbaidschan heute im Grunde unbekannt. Es wäre in der Zukunft nicht uninteressant, die Ergebnisse der deutschen Rückert-Forschung mit Experten aserbaidshanischer Kultur- und Literatur

Christina Bossauer Gross
Student of Augsburg University

Лев Нуссимбаум он же Курбан Саид он же Эссад Бей был ярким представителем немецкой литературной сцены в 30-х годах. «Кровь и нефть на Востоке [его автобиография] стояла в начале беспрецедентной карьеры всего лишь 24-летнего Эссада Бея, который вознесся в 1930 году как звезда в литературной метрополии Берлине.» В то время он называл себя уже Эссадом Бейем, но его именем при рождении являлось Лев Абрамович Нуссимбаум. Как последняя информация указывает, родился он в Киеве или недалеко от Киева, а не в Баку, как часто утверждают, в семье нефтепромышленника, Аврама Лейбусовича Нуссимбаума и его жены Берты Слуцкой, которая «состояла в тайном революционном движении». Оба родителя были русско- еврейского происхождения, а не как автор сам среди прочего в его литературно украшенной автобиографии утверждает, князь мусульманского происхождения и русская дворянка. Тем не менее, интересно не только его фактическое происхождение, но и то, что он опубликовал свои работы под разными именами, после его обращения в ислам, под именем Эссад Бей и позже под псевдонимом Курбан Саид. Оба имени являются восточными не без причины, для автора они имели функцию подтверждения идентичности. Но не все, что писатель пишет на бумаге, и выдает как автобиографическое, на самом деле и является этим, Нуссимбаум не исключение, особенно в вышеупомянутой книге 1 Кровь и нефть на Востоке, которая не просто его литературная автобиография, но и также отражение ситуации в Азербайджане в начале двадцатого века. Тем не менее отображения Нуссимбаума очень аутентичны, потому что он провел свое детство и раннюю юность в Баку и таким образом с самого начала вступил в контакт с особым, мульти- и транскультурным обществом Азербайджана. Это также отражено в его представлениях востока и отношениях востока с западом. В особенно юмористической манере Нуссимбаум воспроизводит в своих работах различия между представителями Востока и Запада. Особенно ясно это исходит в двух романах: Девушка из Золотого Рога и его самой известной книги, которая была переведена на 37-ми языка, Али и Нино. Эта книга затронула многих людей, будь то в Европе, на родине автора Азербайджане, в США или в странах Востока – роман Али и Нино, празднующей свое 80-летие в этом году, завоевал мир и даже изменил судьбы. В Германии, как и в Азербайджане, все больше и больше людей имеют дело с работами Эссада Бея. Большинство столкнулись с ними благодаря Али и Нино, книге, в которую просто невозможно не влюбиться. И все из-за чудесной способности автора изобразить столкновение культур и его героев юмористическим, тонким и эмоциональным образом. Курбан Саид алиас Лев Нуссимбаум имеет уникальный стиль писания, ни один другой 2 автор не сумеет играть со стереотипами, так отлично, как Эссад Бей, который всегда воспроизводит внутренний вид своих персонажей и представителей разных культур, с разными мировоззрениями. У некоторых феменистов и феменисток встают волосы дыбом, из-за заявлений некоторых фигур романа. Например, лучший друг и религиозный наставник Али Хана, Сеид Мустафа, который рассматривает женщин лишь как поле, которые даже не должны любить, так как земледелец должен любить свое поле, а поле не должно любить земледельца. Отец Али Хана Сафар Хан видит это по-другому, если даже он таким образом, не представляет женщину лучше: «Женщины, как дети, только гораздо более хитрые и злые», так что их никогда нельзя любить и слушать их советы. В Девушке из Золотого Рога, читатели тоже сталкиваются с похожим взглядом. Отец главной героини Ахмед Паша напоминает своей дочери

⁴⁸https://en.wikipedia.org/wiki/Ateshgah_of_Baku#/media/File:Brockhaus_and_Efron_Encyclopedic_Dictionary_b4_738-0.jpg – <http://www.ateshgah temple.az/>

Азиадей до ее замужества о ее главном долге: «служить мужу и воспитывать детей» и оставаться «при этом красивой, мудрой и смелой» [GH, 72]. Но это одностороннее позиционирование не мешает, потому что с одной стороны, не только восточные женщины имеют обязанности по отношению к мужчинам, но и мужчины по отношению к своим женщинам, это включает в себя верность и защиту семьи. С другой стороны, восточные женщины Курбана Саида вовсе не беззащитны против мира мужчин. Так и отец Азиадей не зря говорит в 3 Девушке из Золотого Рога, что, его дочь должна оставаться мудрой, потому что «кто рожден, чтобы править, будет править и за вуалью». И не только Азиадей может за себя постоять, но и Нино. Даже тогда, когда ее свобода временно ограничена в персидском гареме, она не поддается, но и Али Хан в это время поддерживает ее. А именно в этом лежит ключ к успеху: несмотря на разные взгляды на брак и отношения между мужчиной и женщиной, которые представляют в Али и Нино главные героини и их родители, а в Девушке из Золотого Рога Азиадей, ее отец, ее муж Александр Хасса и его бывшая жена Марион, отношения могут быть гармоничными, даже если партнеры из разных культур. Однако, это возможно только, если оба партнера прислушиваются к друг другу и его культуре и пойдут на компромисс, так как Али и Нино в маленькой деревне в Дагестане в начале их брака – она вписывается в роль восточной жены и в ответ Али Хан приходит ей на встречу, когда они одни, он ей моет ноги и позволяет ей читать европейские книги и слушать пластинки. Но это работает лишь в особенно малых масштабах, в единстве брака, также этому способствуют внешние обстоятельства. Али Хан всегда чувствует, что принадлежит к Азии, Нино всегда к Европе; и лишь в Азербайджане, в Баку, оба чувствуют себя дома. Тем не менее, за пределами этого транскультурного географического пространства этот союз 4 держится гораздо более сложно и готовность идти на компромисс становится необходимой. Не всегда удается сделать это, как мы можем видеть на основе другого романа Девушке из Золотого Рога – Азиадей в конечном итоге выбирает мужчину своей культурной области, а не Александра Хассу, который презирает все восточное и ставит Европу на первое место. Переноса это на уровень общества, ясно, что готовность идти на компромисс и принять другую культуру и признать ее представителей, еще труднее. То, что другой, то есть незнакомец, может дать нам чувство угрозы, это естественная человеческая реакция, которая также показывает Нуссимбаум в своих романах. Однако, он способен подчеркнуть остроумием, что такие распределения, как «дикий» и «некультурный» всегда субъективны. Например русский учитель в Али и Нино считает, что музыкальное искусство Кавказа «варварское», в то время как Али Хан считает, что великие произведения русской литературы «варварство». Так же и персы считают англичан варварами, так как англичани любят труд и бой, а не спокойство и искусство, в то время когда обычаи персов шокируют англичан. В начале, во всех книгах автора, все представители запада концепированы как дикари, которым честь и храбрость важнее всего. В то время когда европейцы очень холодны и спокойны и обе стороны вовсе не понимают обычаи других. Это происходит и с Азиадей, Девушкой из Золотого Рога, которая 5 не понимает, как ее муж может позволить, чтобы другие мужчины приближались к ней, не впадая в ревность и не хотя отомстить. Он, в свою очередь, не понимает желание мести Азиадей и не готов понять. Так и выходит, что представители запада и восточка представляют друг друга как противоположность себя, что является обычной процедурой при столкновении с чужой культурой. Нуссимбаум играет в своих произведениях стереотипами и столкновением, которое может быть сокрушено лишь в диалоге. В этом случае, поиск сходства играет важную роль, наименьший общий знаменатель может способствовать пониманию между культурами. Это удается и с помощью маргинальных фигур, но в частности, с помощью главных героев Курбана Саида, Али и Нино, которые, конечно нужно признаться, из-за своей транскультурной идентичности, благодаря их взросления в Баку, способны к межкультурному диалогу. Тем не менее, эта пара действует как пример успешной совместимости культур, несмотря на все трудности и сопротивления. О том, как своевременны его произведения будут восемь десятилетий после выпуска, Лев Нуссимбаум вероятно, не имел ни малейшего понятия, также и о успехе его Нино Кипиани и его Али Хана. Все, что автор так тонко и с юмором преподает в Али и Нино, а также в Девушке из Золотого Рога, имеет и сейчас важное значение: непризнание незнакомцев, 6 предрассудки против них, но и поиск точек соприкосновений и мирные, дружественные встречи. Эти два романа отнюдь не просто красивые истории любви, они отражают социальные идеи о встрече культур и дают своим читателям это понимание с различных точек зрения. Через полифоническое восприятие они показывают многоличное отражение, которое является настолько сложным, что не только этого короткого доклада, но много научных работ не достаточно, чтобы рассмотреть все его возможности. Но как бы не читать и интерпретировать произведения Льва Нуссимбаума а также Курбана Саида а также Эссада Бея, одно послание не изменяемо: при встрече культур, готовность всех воспринимать и признавать друг друга – это ключ к успеху для мирного, многостороннего и транс-культурного общества.

MULTİKULTURALİZM VƏ AZƏRBAYCANDA DİL SİYASƏTİ

Açar sözlər: *multikulturalizm, tolerantlıq, mədəniyyət, dil, dil əlaqələri, təməşli dil əlaqələri*

Key words: *multiculturalism, tolerance, culture, language, language ties, language ties through intercourse*

Ключевые слова: *мультикультурализм, толерантность, культура, язык, языковые связи, языковые связи через общение*

Müasir dövrün ən aktual problemlərindən biri olan multikulturalizm cəmiyyətin həyatının bütün sahələri ilə əlaqədar olub, müxtəlif mədəniyyətlərin, dinlərin və dillərin qarşılıqlı təmasda olduğu məkanlarda, areallarda təzahür edir, sosial-mədəni dəyişmələrlə müşayiət olunur. Mürəkkəb sosial-mədəni dəyişikliklər şəraitində dinc yanaşı yaşama, qarşılıqlı hörmət və anlaşma multikultural məkanlarda, areallarda vacib şərtə çevrilir və bu məsələ çoxmədəniyyətli areallardakı dövlətlərin siyasətinin çox həssas bir hissəsini təşkil edir. Zaman və məkan anlamına, həyatın mənası anlayışına təsir edən dəyişikliklər hər bir insanı doğma mədəniyyəti ilə digər mədəniyyətlərin təmasına qarşılıqlı hörmət prizmasından baxmağa sövq edir. Mədəniyyət və dil isə, qarşılıqlı vəhdətdə mövcuddur və bu vəhdət şəraitində inkişaf edir.

Bu gün Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev 2016-cı ili Azərbaycanda "Multikulturalizm ili" elan edərək məhz xalqımızın tarixi kökündə formalaşan və bugün də yaşayan möhtəşəm mənəvi elmi və siyasi qaynaqlara əsaslanır. Bu qaynaqlar xalqımızın daxili aləminin ruhunu mənəvi zənginliyi adekvat göstərən zəngin mənbədir.

Mürəkkəb və dinamik anlayış olan multikulturalizm çağdaş dünyamızın çeşidli yerlərində fərqli modellərdə özünü göstərir. Bəzi tədqiqatçılar belə hesab edirlər ki, bu modellərin bir ölkəyə uyğunlaşması mümkündür, ancaq onlar digər şəraitdə heç cür tətbiq edilə bilməz, çünki istənilən model əsrlərlə formalaşmış müəyyən dəyər-məna bazasına oturur və ona aid olur. Bu və ya digər modelin tətbiqi üçün belə əsasların axtarılması çox çətin vəzifədir. Çünki yanaşı yaşamanın dünya konsepsiyasının ümumi strategiyasının konkret etnomədəni və milli-mədəni mühitin inkişaf prinsipləri ilə uzlaşmalıdır [1].

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev demişdir: "Multikulturalizm əsrlər boyu xalqımıza xas olan bir anlayışdır. Əsrlər boyu müxtəlif dinlərin, millətlərin nümayəndələri Azərbaycanda bir ailə kimi yaşamışlar".

Kamal Abdulla yazır: "Bəşəriyyəti bütöv kimi dərk etmək istəyi, ayrı-ayrı xalqları mənəvi xətlərlə birləşdirən amilləri aramaq ehtiyacı, dinləri bir-birinə yaxınlaşdırmaq cəhdi, müxtəlif dinlərin müqəddəslərinə eyni ehtiram, insanlara dininə görə deyil, dəyərinə görə qiymət vermə əxlaqı, hər kəsi mərhəmətə, şəfqətə, başqasının dərdinə acımağa dəvət, eşqin ən yüksək, ən ali hiss kimi dilindən, dinindən asılı olmadan bütün xalqlar üçün əsas həyat prinsipi olmasının tərənnümü və bir sıra digər bu kimi dəyərlər ədəbiyyatımızın dərin qatda pərvaz edən ruhunun göstəriciləridir. Cəsarətlə demək olar ki, minillik tarixə malik klassik ədəbiyyatımızın hər bir nümayəndəsi bu dəyərləri nəinki qəbul etmiş, hətta onları öz dünyagörüşünə çevirmişdir"[2].

Multikulturalizm ölkə əhalisinin etnik irqi və dini müxtəlifliyindən asılı olmayaraq, onların hamısının hüquq və azadlıqlarına hörməti nəzərdə tutmalıdır. Multikultural cəmiyyətdə hər bir vətəndaş öz mədəniyyətini, dilini, ənənəsini, etnik və dini dəyərlərini inkişaf etdirmək, ana dilində məktəb açmaq, qəzet və jurnal dərc etdirmək sahələrində bərabər hüquqlara malikdir. Belə şəraitdə müxtəlif mədəniyyətlər, dinlər, eləcə də dillər bir mühit daxilində birgə yaşayır. Mədəniyyət və onu davranış, həmçinin kommunikasiya prosesində aşkarlayan, teallaşdırən dil birgə yaşayışda tolerantlıq tələbini ortaya atır.

Tolerant cəmiyyətdə müxtəlif mədəniyyətlərin və dillərin paralel şəkildə yaşaması qəbul edilməlidir. Bir dilin daşıyıcıları yaşadıkları məkan daxilində başqa bir dilin canlanmasına hörmətlə yanaşmalıdırlar. Tolerantlıq cəmiyyətdə mədəniyyətlərin qarşılıqlı surətdə zənginləşməsinə, ortaq mədəni dəyərlərin formalaşmasına zəmin yaratmalı, fərqli mədəniyyətlərin inteqrasiyasının mümkünlüyünün və vacibliyinin dərk edilməsinə yardım göstərməlidir.

Fərqli mədəniyyət, fərqli din və fərqli dillər multikultural cəmiyyətin bazisini təşkil edir. Mədəniyyət və din aparıcı dayaqdarsa, onları reallaşdırən dil bu sistemdə aşkarlayıcı və birləşdirici vacib amildir. Mədəniyyət bir tam kimi mənəvi xüsusiyyətləri nəzərdə tutur, onları özündə birləşdirir. Mədəniyyət özünü dildə göstərir, dillə ifadə olunur. Arzu, istək, düşüncə, davranış dil materialı donuna bürünəndən sonra, hamıya aydın ola bilər. Ona görə də, müxtəlif mədəniyyətlərin, dinlərin inteqrasiya yolu da dillə başlanır, dillə inkişaf edir. Multikultural cəmiyyətdə dil əlaqələri özünün apogeyinə çatır. "Dil əlaqələri sosial, iqtisadi, siyasi, mədəni əlaqələr zəminində gerçəkləşir. Bu prosesdə dillərin qarşılıqlı təsiri baş verir. Dominant və qeyri-dominant dilin təsiri eyni səviyyəyə malik olmur. Mədəniyyətlərarası fərqlər fikrin ifadə

olunma vasitələrində, ünsiyyətin qurulmasında, kommunikasiya prosesinə münasibətdə də fərqli cəhətlər vardır. Ünsiyyət prosesinin iştirakçılarının bir-birinə münasibəti ayrı-ayrı mədəniyyət müstəvilərində başqa-başqa şəkildə təzahür edir. Rəhbərli nitqdə istifadə olunan dil vasitələrinin, xüsusən də, sözlərin mənalarında mənə çalarları çox zaman mədəniyyətin dilə təsirinin nəticəsi kimi verballaşır"[3].

Özündə dövlətlərin siyasi tarixini də ehtiva edən multikulturalizm mədəniyyət sahəsində cəmiyyətin siyasi tarixinin üzvü hissəsi və deməli, cəmiyyətdəki etnomillə və konfessional münasibət kimi, həm onun inkişafının nisbi sabitlik dövrünün, həm də müxtəlif xarakterli böhran dövrlərinin elmi tədqiqatlarının aktual obyektlərindən biridir. Multikultural cəmiyyətdə mövcud dillərin birgəyaşayışının təmini, bu dillərə tolerant münasibət, onların inkişafı üçün şərait yaradılması qarşılıqlı anlaşmanı möhkəmlədən mühüm və vacib vasitə funksiyasının reallaşmasına çevrilə bilər.

Ədəbiyyat

1. Astafyeva O. Mədəni siyasət strategiyasında multikulturalizm ideyalarının dinamikası// Multikulturalizm: nailiyyətlər və problemlər (MNP). Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumu. Elektron mənbə: <http://bakuforum.az/az/multikulturalizm-nailiyyetler-ve-problemler/?fid=2258>

2. Abdulla K. Azərbaycan multikulturalizminin ədəbi-bədii qaynaqları. Bakı, 2016.

3. Bayramova A. Dilçilikdə Mədəniyyət və Mədəniyyətlərarası Kontekst Məsələləri//Dil və ədəbiyyat. Bakı, ADU nəşri, 2015. S.65-68

Summary

The article touches upon the causes of creation of multicultural society and role of tolerance in the condition of multiculturalism. In the article alongside the issue, exhibiting the peaceful coexistence of peoples in the condition of multiculturalism, contacts of distinctive languages and religions also are considered. Language culture as a means to express and transfer cultural values plays an important role in the society. Directing the language contacts in the proper orientation ensures the understanding of specific features of this or that culture. The investigation shows that in the multicultural society translation of folklore and literary specimens belonging to different languages into general common language, pushes forward the integration of cultures.

Резюме

Статья касается причин формирования мультикультурального общества и роли толерантности в условиях мультикультурализма. Наряду с вопросом о мирном сосуществовании народов в условиях мультикультурализма, также рассматриваются контакты отдельных языков и религий. Языковая культура как средство выражения и передачи культурных ценностей, играет важную роль в обществе. Направление языковых контактов в нужное русло обеспечивает понимание особых свойств той или иной культуры. Исследование показывает, что перевод образцов фольклора и литературы, принадлежащим различным языкам, в мультикультурном обществе выдвигает интеграцию культур.

Könül Tahir qızı Fərəcbəyli

ADU, Bakı ş.

HEYDƏR ƏLİYEV- MULTİKULTURALİZMİN SİYASİ BANİSİ KİMİ...

Açar sözlər: multikulturalizm, xalqların mənəvi bərabərliyi, tolerantlıq, çoxmədəniyyətliliyin milli dəyərləri, mədəniyyətlər sistemi

Key words: multiculturalism, spiritual equality of peoples, tolerance, national values of multiculturalism, system of civilizations

Ключевые слова: многокультурность, духовное равенство народов, толерантность, национальные ценности мультикультурализма, система цивилизаций

Heydər Əliyev ona xas olan müdriklik və uzaqgörənliklə bizə tövsiyyə edirdi ki, Azərbaycan kimi tarixən çoxmillətli və çoxkonfessiyalı milli-mənəvi struktura malik olan ölkənin həyat qabiliyyəti onun milli və dini dözümlülük xarakterindən bilavasitə asılıdır.

Tolerantlıq şəraitində istənilən dini və ya etnik birliyin nümayəndəsi öz kimliyi zəminində inkişaf etmək, cəmiyyətə daşdığı milli və dini dəyərləri sistemi ilə birlikdə töhfə vermək, özünəməxsusluğunu qoruyub saxlamaq imkanlarına sahibdir.

Heydər Əliyevin multikulturalizm sahəsində baxışları ən ümumi şəkildə onun müstəqil Azərbaycan dövlətinin quruculuğu konsepsiyasının təməl prinsiplərindən hesab olunan azərbaycançılıq ideologiyası kontekstində nəzərdən keçirilə bilər.

Hazırda multikulturalizm adını almış həyat tərzi Azərbaycanın təkcə tarixi ənənəsi və milli-mənəvi xüsusiyyəti deyil, həm də ölkəmizdə milli dövlət quruculuğunun və müasir cəmiyyətin formalaşmasının fundamental təməl və bünövrə daşlarından ibarətdir.

Multikulturalizm Prezident İlham Əliyev tərəfindən Azərbaycan cəmiyyətinin formalaşmış modelinə yeni çalarlarla daxil edilmiş mədəni-mənəvi, milli dəyərdir.

Bütün mənalarda, Azərbaycanın multikulturalizmin mühüm regional, hətta beynəlxalq mərkəzə çevrildiyini cəsarətlə söyləmək olar və lazımdır.

Multikulturalizm - bir ölkədə yaşayan müxtəlif millətlərin, etnik qrupların nümayəndələrinin mədəniyyət hüquqlarını yaşadan geniş dünyagörüşlü bir siyasətdir.

Dağlıq Qarabağ məsələsi ortaya çıxanda öncə talışlar, ləzgilər, tatlar, ölkəmizdə yaşayan hər bir millətin nümayəndəsi cəbhəyə getdi. Bu isə azərbaycançılıq ideologiyasının nümunəsi idi.

Azərbaycan xalqının əsas hissəsi olan türk etnosunun digər etnoslara tolerant, dostcasına münasibət bəsləməsi sayəsində etnik və dini zəmində qarşılıqlı olmayıb.

Multikulturalizmdə isə çoxlu sayda mədəni və fiziki elementlər dünyanın rəngarəngləşməsini təmin edir.

Hər bir mədəni xalq mədəniyyət nümunələrini qorumağı bacarmalıdır.

Multikulturalizm bir dövlətin daxilində, insanların yaratdığı milli və mənəvi dəyərlərində yaşayır.

Multikulturalizm millətlərin və onların fəal nümayəndələrinin birliyini, bərabərliyini üzvü surətdə bir-birinə bağlayır, mədəni dəyərlərini inkişaf etdirir.

Toletantlıq - eyni bir ölkədə yaşayıb-yaradan müxtəlif xalqların nümayəndələrinin milli-mənəvi, dini və mədəniyyət hüquqlarını tanıyan bir fəal siyasətdir.

Multikultural prinsiplər və dəyərlər Azərbaycan kimi ərəzicə nisbətən kiçik, amma mənəvi, forma və məzmunca zəngin milli-mədəni, mədəni, dərin köklərə və tarixi mənbələrə malik ölkəmiz üçün zəruri əhəmiyyət kəsb edir.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin multikulturalizmin Azərbaycan modeli haqqında, RCP "Oliqrof" MMC, Bakı, 2017
2. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, "Azərənəşr", 1996
3. Heydər Əliyev siyasəti: Tolerantlıq, Çıxışlar, Nitqlər, Görüşlər, Təbriklər. Bakı, "Elm və Təhsil" nəşriyyatı, 2015
4. Kamal Abdullayev "Müasir dövrdə Azərbaycanda sosial-iqtisadi və mənəvi inkişafın harmoniyası", Bakı, "Münəccim" 2015

Summary

Poly-cultural ideas of Heydar Aliyev, the state-builder of independent and modern Azerbaijan, are analyzed in the field of multiculturalism in the article. The values on generating integral national political association are foregrounded on civic, religious and ethnic many-colored bases.

In the saying of İlham Aliyev, the President of the Republic of Azerbaijan, the multiculturalism traditions which are relatively new words in our lexicon have been existed for centuries. Although naming variously, it contains the immutable essence. In the article the situations of this essence are explained.

Резюме

В статье анализируются многокультуральные идеи, выдвинутые строителем современного Азербайджанского государства Гейдаром Алиевым, в сфере мультикультурализма. На первый план выдвигаются ценности формирования единого национального – политического сообщества на почве культурного, религиозного, этнического разнообразия азербайджанского общества.

По словам Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева, многие века в Азербайджане существовали традиции мультикультурализма, являющегося новым словом в нашем лексиконе. Хотя и называлось по – разному, но все же сохранил свою неизменяемую сущность. В статье, в частности, излагаются условия этой сущности.

д.ф.п.н. Ирина Александровна Кунина,
АУЯ г. Баку

МЕЖРЕЛИГИОЗНЫЙ ДИАЛОГ КАК ФАКТОР «МЯГКОЙ СИЛЫ» В МИРОВОЙ ПОЛИТИКЕ

Ключевые слова: *межрелигиозный диалог, мягкая сила, религия, Азербайджан,*
Açar sözlər: *dinlərarası dialoq, yumşaq güc, din, Azərbaycan*
Key words: *interreligious dialogue, soft power, religion, Azerbaijan*

На современном этапе возросло значение глубинного понимания хода мировых культурно-цивилизационных процессов, так и создание, и обеспечение политическими средствами климата содействия межкультурному и межрелигиозному диалогу. Проблема межрелигиозного диалога является крайне важной, в виду того, что культурно - религиозный фактор начинает оказывать все большее влияние на международные процессы. Многие ученые, исследователи приходят к выводу о возрождении религии в постсекулярном мире.

Понятие культура - многогранно, и имеет разные составные компоненты. Но самой значимой и притягательной всегда являлась религиозная составляющая. Религия является весомым критерием аутентичности общества, так как именно она становится смыслом и формой человеческого существования, объединяющим фактором в обществе, причем вне зависимости от того факта, это закрытая религия (индуизм, иудаизм, сикхизм), или религия, которой свойственен прозелитизм (ислам, христианство).

С одной стороны, вызовы глобализации, и как следствие рост миграционных процессов, формирование многонациональных, поликультурных обществ, сделали религию главным участником «политики идентичности». С другой, противоречия и конфликты во многих обществах вызвали стремление использовать религию в качестве инструмента в мировой политике.

Вследствие этого, существует настоятельная необходимость в организации постоянного диалога между различными конфессиями, как на государственном уровне, так и на международном. Межрелигиозный диалог с полным основанием можно рассматривать не только как способ обмена информацией, но и как средство формирования цивилизованных межконфессиональных взаимоотношений, которые открывают путь для успешного сотрудничества по проблемам, волнующим общество. О важности межрелигиозного диалога сейчас говорят и религиозные и политические деятели.

Основная цель межрелигиозного диалога – гармонизация межрелигиозных, межэтнических отношений, а также помочь лучше понять и устранить предвзятость о других вероучениях и конфессиональных общностях.

Следует выделить основные принципы межрелигиозного диалога – это толерантность, открытость, конструктивный подход и отказ от критического рассмотрения вероучительных вопросов. Проявление терпимости во взаимоотношениях является необходимым условием успешного диалога между религиями. Открытость – это нескрываемое от других искреннее выражение своей позиций, сочетающееся со стремлением слушать и слышать других, непредвзято воспринимая и оценивая их точку зрения. Настроенные на конструктивность субъекты диалога приходят при обсуждении общих проблем к принятию взаимно приемлемых решений на компромиссной основе. Разногласия устраняются путем согласований. Компромисс возможен и необходим в вопросах, касающихся земного бытия, социально-политических установок и культурного разнообразия. В свою очередь, начало полемики о преимуществах или недостатках того или иного религиозного учения означает конец диалога.

Межрелигиозный диалог представляется одним из наиболее действенных инструментов стабилизации политического процесса в условиях политической инструментализации религии, причем путем компромисса и убеждений. Таким образом, межрелигиозный диалог становится проявлением «мягкой силы». Согласно Дж.Наю «мягкая сила» исходит из того, что такие сферы как культура, ценности представляют собой определенные формы влияния, отличающиеся от «жесткой силы», направленной на достижение цели посредством санкций, экономического давления, использования вооруженных сил. «Мягкая сила» становится одним из важнейших ресурсов влияния в современном глобальном мире.

Примером страны, где межрелигиозный диалог поощряется как на государственном, так и на международном уровне является Азербайджанская Республика.

Важный аспект религиозной жизни Азербайджана – это развитие и укрепление межрелигиозного диалога. Начало этому было положено на Всемирном саммите религиозных лидеров в Баку 26-27 апреля 2010 года. Межэтнический и межконфессиональный диалог в Азербайджане является одним из ключевых факторов сохранения внутренней стабильности государства. Историческая память

азербайджанского народа, хранящая в своем сознании этапы прохождения через три религии – зороастризм, христианство и ислам – также является немаловажным фактором для построения сбалансированных органичных межкультурных коммуникаций, как внутри самой страны, так и на международной арене. В Азербайджане сложилась особая модель толерантности и межконфессионального диалога, ставшая примером для многих полиэтничных регионов мира. В рамках современной азербайджанской модели государственно-религиозных отношений все конфессии получили одинаковый статус, будучи равны перед законом.

Межрелигиозный диалог становится востребованной политической стратегией Азербайджана и помогает преодолевать современные деструктивные политические тенденции. Опасные в фаталистическом и пессимистическом духе прогнозы Хантингтона о столкновении цивилизаций – христианской и исламской – опровергают внешняя политика и деятельность Азербайджанской Республики в области международных отношений, основанных на идеях мультикультурализма. Таким образом, одним из направлений внешней политики нашей страны является поощрение межкультурного и междивизиационного диалога во всем мире. Отметим, что в этом направлении наша страна добилась больших успехов. Одним из таких успехов можно считать, вошедший в политический лексикон «Бакинский процесс». Под «Бакинским процессом» подразумевается развитие междивизиационного диалога, и с этой целью, для успешного продолжения этого процесса были заложены основы предложенных Азербайджаном проектов.

И не случайно 2017 год был объявлен «Годом Исламской солидарности», что стало логическим продолжением «Года мультикультурализма». О значимости этой инициативы Президента Ильхама Алиева можно сказать, что это является продолжением тех процессов, которые легли в основу «Бакинского процесса» в 2008 году.

Стоит отметить, что под этим подразумевается не только внутриисламская гармония в Азербайджане, но и гармония между другими внутренними конфессиями и конфессиями, существующими в мире.

Деятельность Президента Фонда Гейдара Алиева - Мехрибан Алиевой в сфере развития междивизиационного диалога, взаимопониманию различных культур, сохранению мирового наследия находит горячую поддержку в стране и за рубежом. В рамках проекта Фонда Гейдара Алиева «Адрес толерантности – Азербайджан» были проведены определенные мероприятия за рубежом: восстановление витражей Страсбургского кафедрального собора XIV века; Фонд принял участие в реставрации в департаментах Орн 7 церквей, относящихся к X-XII векам; в Риме между Фондом Гейдара Алиева и Святым Престолом были подписаны двусторонние соглашения «О восстановлении Римских катакомб», в рамках которого были восстановлены катакомбы Святых Марцеллино и Петра.

Принципы межрелигиозного диалога, сосуществования культур в условиях глобализации, сохранение общечеловеческих ценностей имеют на современном этапе большое значение. Институционализация межрелигиозного диалога является одним из востребованных параметров современности, позволяющих осмысливать современную политику, что может стать основой успешного решения многих глобальных проблем.

Aytən Arif qızı Rəcəbova

ADU, Bakı ş.

MULTİKULTURAL MÜHİTDƏ DİL SİYASƏTİ

Açar sözlər: dil siyasəti, multikulturalizm, multilingvizm

Ключевые слова: языковая политика, мультикультурализм, мультилингвизм

Key words: language policy, multiculturalism, multilingualism

Məlumdur ki, respublikada dil siyasətinin birmənalı şəkildə formalaşdırılması, ana dilinin dövlət dili kimi tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi və dünya azərbaycanlılarının ünsiyyət vasitəsinə çevrilərək milli həmrəyliyin göstəricisi kimi beynəlxalq aləmdə rolu və nüfuzunun yüksəlməsi Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır.

Bugün Azərbaycan dilinin milli dövlətçiliyin başlıca rəmzlərindən olaraq istifadəsi və əsaslı tədqiqi, ölkədə dilçilik elmi sahəsində vəziyyətin yaxşılaşdırılması üçün əlverişli zəmin yaratmışdır. Eyni zamanda elm və texnikanın sürətlə inkişaf etdiyi hazırkı qloballaşma dövrü Azərbaycan dilinin zənginləşməsi və tətbiqi imkanlarının genişləndirilməsi istiqamətində aparılan işlərin yeni səviyyəyə yüksəldilməsini tələb

edir. “Ümumxalq dilinin cilalanmış, müəyyən normalara salınmış qoluna ədəbi dil deyilir. Ədəbi dil ictimai müəssisə və idarələrdə, nəşriyyat və mətbuatda, kino və teatrlarda, radio və televiziya, maarif və mədəniyyət ocaqlarında və s. istifadə olunan dildir”(Qurbanov A. 2003, s.18).

Son illər dillərin qorunması probleminin vacibliyinin qlobal səviyyədə dərk edilməsi nəticəsində bir sıra bəyanatlar və digər mühüm sənədlər qəbul olunmuşdur. Belə ki, İnformasiya cəmiyyəti məsələləri üzrə Ümumdünya Sammitində (Cenevrə, 2003) qəbul olunan “Prinsiplər bəyannaməsi”ndə dil müxtəlifliyi və onun yayılmasının mühümlüyü qeyd edilmişdir. Dil problemlərinə böyük diqqət ayıran YUNESKO tərəfindən bir sıra əhəmiyyətli sənədlər hazırlanmışdır [<http://unesdoc.unesco.org/images>].

“The Independent” qəzetinin (Böyük Britaniya) yazdığına görə, Canlı Dillər İnstitutunun ekspertləri Devid Harrison və Qreq Anderson belə bir nəticəyə gəliblər ki, orta hesabla hər 15 gündən bir mövcud dillərdən biri öz işləkliyini itirir və sıradan çıxır. Bu əsrin sonuna kimi bütün mövcud dillərin 10%-nin qalması proqnozlaşdırılır. Yəni XXI əsrin sonuna kimi dünyada 700 dil qalacaqdır.

“Dildə norma tənzimləyici, nizamlayıcı funksyanı yerinə yetirir. Bu normalar dildə nisbi sabitliyi yaradır. Ədəbi dilin normaları mütləq deyil, dəyişkəndir, müəyyən tarixi şəraitdən asılı olaraq bu və ya digər dərəcədə dəyişikliyə uğrayır”. (Abdullayev N. 2005.121).

Ümumiyyətlə, dünyada mövcud olan dillərin 96 faizi dünya əhalisinin cəmi 4 faizi tərəfindən istifadə olunur. Alimlərin qiymətləndirmələrinə görə, dünya üzrə dillərin 40%-ə yaxını tamamilə sıradan çıxma həddinə çatıb. Belə ki, hal-hazırda dünya əhalisinin 80%-i ingilis, rus, çin dillərində danışır, digər kiçik dillər üçün yaşamaq və inkişaf üçün heç bir şans qoymurlar. Dünya üzrə dillərin ən çox sıradan çıxdığı regionlar Avstraliyanın şimal hissəsi, Cənubi Amerikanın mərkəzi, Oklahoma və ABŞ-ın cənub-qərbi, Sakit okeanın şimal-qərb hissəsi və Şərqi Sibirdir [Mir teryaet yazıki].

23 may 2012-ci il “Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamında” deyilir: “Hər bir azərbaycanlı tarixin ayrı-ayrı dövrlərində dilimizin dövlət dili kimi fəaliyyət göstərməsindən böyük qürur hissi keçirir. Ölkəmizin zaman-zaman müxtəlif imperiyalar tərkibində yaşamağa məcbur olmasına baxmayaraq, ana dilimiz həтта bu ağır vaxtlarda belə milli məfkurənin, milli şüurun və milli-mədəni dəyərlərin layiqincə yaşamasını və inkişafını təmin etmişdir. Bu gün onun qorunması və qayğı ilə əhatə olunması müstəqil Azərbaycanın hər bir vətəndaşının müqəddəs borcudur”(Elm qəzeti, s.1).

Ümumiyyətlə, təbii fəlakətlər nəticəsində hər hansı bir xalqın tamamilə məhv olması, təhsil sistemində bu və ya digər səbəbdən doğma dildən yox, digər dildən istifadə olunması, İKT-nin və İnternetin inkişafı nəticəsində virtual məkanda multidildən monodilə doğru prosesin sürətlənməsi kimi səbəblər dillərin mövcud olmasına təhlükələr yaradır. Elmi-texniki tərəqqinin inkişafı nəticəsində, yəni TV, İnternet, radio və digər vasitələrin köməyi ilə dillər ənənəvi arealdan çox geniş hədudlarda yayılır. Əlbəttə ki, bu yaxşı haldır. Amma bu proses digər dillərdə də getdiyindən virtual məkanda zəif istifadə olunan dillər üçün həm də böyük təhlükə yaranır. Hal-hazırda İnternetdə ən çox istifadə olunan ilk 10 dilin reyting göstəricisinə görə ingilis dili 30,0%, çin dili 13,8%, yapon dili 8,3%, ispan dili 7,3%, alman dili 5,6%, fransız dili 4,4%, koreya dili 3,2%, portuqal dili 3,1%, italyan dili 2,8%, rus dili 2,3% təşkil edir. İnternetdə istifadə olunan digər dillərin payına isə 19% düşür [www.internetworldstats.com]. Başqa sözlə, bu proses zamanı bir neçə geniş istifadə olunan dil daha böyük arealda yayılır, dünya xalqları arasında əsas ünsiyyət vasitəsinə çevrilir, eyni zamanda, digər dilləri sıxışdırır. Şübhəsiz ki, hər hansı bir dilin beynəlxalq dil statusuna yiyələnməsini şərtləndirən birinci amil qüdrətli dövlət faktorudur.

Müstəqil Azərbaycanın 1995-ci ildə ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul olunmuş Konstitusiyasında Azərbaycan dilinin Azərbaycan Respublikasının dövlət dili kimi təsbiti, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında” 2001-ci il 18 iyun tarixli 506 nömrəli və “Azərbaycan əlifbası və Azərbaycan dili gününün təsis edilməsi haqqında” 2001-ci il 9 avqust tarixli 552 nömrəli fərmanları, eləcə də “Azərbaycan Respublikasında dövlət dili haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu və dil siyasəti sahəsində normativ hüquqi aktlar, həmçinin digər tədbirlər Azərbaycanda dilçilik sahəsinin hüquqi əsaslarını və icra mexanizmini müəyyən etmişdir.

Əgər XX əsrin 80-ci illərinə qədər ədəbi dil normaları mətbuatda, kütləvi informasiya vasitələrində qorunub saxlanırdısa və nümunə olaraq insanlara düzgün danışmağı, yazmağı öyrədirdisə bugünkü mətbuata, televiziya, radio verlişlərinə bunu şamil etmək olmaz. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin yuxarıda adı çəkilən sərəncamında bu məqama da toxunulmuşdur: “Dilin böyük ictimai-siyasi hadisə və mənəvi həyatımızın mühüm amili olduğunu çox zaman nəzərdən qaçıran bəzi mətbuat orqanlarında, radio, televiziya kanallarında ədəbi dil normalarının pozulması adi hal olmuşdur. Dublyac edilən filmlərin, xarici dillərdən çevrilən elmi, bədii və publisistik əsərlərin tərcüməsi bir qayda olaraq yüksək estetik tələblərə cavab vermir, onlar sönük və yarıtmazdır, dilimizin hədudsuz ifadə imkanları ilə müqayisə edilməyəcək qədər aşağı səviyyədədir. Küçə və meydanlardakı reklamlarda, afişalarda Azərbaycan dilinin ən adi leksik və qrammatik

qaydalarının pozulması təkcə dil mədəniyyətinin deyil, ümumi mədəni səviyyənin də arzu edilməz göstəricisinə çevirilmişdir.”(Elm qəzeti, s.1).

Ümummillî lider Heydər Əliyevin “Ana dilini bilməmək, ana dilini qiymətləndirməmək, şübhəsiz ki, xalq qarşısında böyük qəbahətdir.”(Heydər Əliyevin aforizimləri, s.26). ifadəsi dövlətimizin dil siyasətinin əsas prinsipi olmalıdır. Müasir gənclərimiz, xüsusən də, ziyalılar dilin keşiyində durmalı, onun zənginləşməsinə xidmət etməlidirlər. Çünki hər bir xalqın nümayəndəsi necə ki, öz vətəninə sevir, eləcə də dilini sevməlidir.

Резюме

Статья посвящена исследованию сущности языковой политики в ситуации мультикультурализма. Мультикультурализм и мультилингвизм представляют собой, бесспорно, сложные, комплексные явления. Они имеют собственную логику и модель развития. Это развитие неотделимо от глобальных, реально существующих изменений в современном мире, которые усиливают значение культурных различий и культурной идентичности. Вопрос о перспективах мультикультурализма остается одной из важнейших открытых проблем современного гражданского общества.

Summary

Article is devoted to a research of essence of language policy in a multiculturalism situation. Multiculturalism and multilingualism represent, undoubtedly, the difficult, complex phenomena. They have own logic and model of development. This development is inseparable from global, real-life changes in the modern world which enhance value of cultural differences and cultural identity. The question of perspectives of multiculturalism remains to one of the most important open problems of modern civil society.

Səadət Mübariz qızı Bəşirova

ADU, Bakı ş.

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ MULTİKULTURALİZM İDEYALARI

Açar sözlər: multikulturalizm, kosmopolitizm, mədəniyyət.

Ключевые слова: мультикультурализм, космополит, культура

Key words: multiculturalism, cosmopolitan, culture

Çağdaş dövrümüzdə multikulturalizm termini həyatımızın vacib bir hissəsini təşkil edir. Bu sözə ilk dəfə 1941-ci ildə müraciət olunmuşdur. İlk dəfə olaraq bu terminin mənası fərdlərin azad və ön mühakiməsinin qəbul edildiyi bir cəmiyyət kimi başa düşülürdü. Fransada multikulturalizm barədə 1975-ci ildən danışılmağa başlamışdılar. Multikulturalizm dünyanın ən çox ehtiyac duyduğu sevgidir. Multikulturalizm dedikdə, insanların, millətlərin bir- birinə münasibəti, xalqların sülh vəziyyətində yaşaması, adət-ənənələrə hörmətlə yanaşılması məsələləri əsas götürülür.

Azərbaycanda multikultural həyat tərzinin qədim tarixi və böyük ənənələri vardır. Qədim zamanlardan bizim ölkəmizdə müxtəlif xalqların nümayəndələri birlikdə yaşamış, dostluq, qardaşlıq və əməkdaşlıq mühiti formalaşmışdır. Multikulturalizm xalqımızın tarix boyu formalaşan milli keyfiyyət dəyəridir və bu dəyərlər Ümummillî lider Heydər Əliyevin dövlətçilik prinsipləri əsasında durur.

Ümummillî lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Azərbaycan Respublikasının multikultural ənənələrinin dövlət tərəfindən qorunması işində mühüm addımlar atılmışdır. Müasir dövrümüzdə Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin yaradılması tolerantlıq prinsiplərinə sadıq qalmasının bariz nümunəsidir. Bunun əsas göstəricisi ölkəmizdəki etnik, dini və mədəni müxtəlifliklərin düzgün tənzimlənməsidir.

Multikulturalizm sözünün hərfi mənası “çoxmədəniyyətlik” anlamına gəlir.

Ölkəmizdə multikulturalizm artıq alternativ olmayan həyat tərzinə çevrilmişdir. Multikulturalizm deyəndə müxtəlif mədəniyyətlərə malik xalqların birgə yaşaması, mədəni münasibətlərini qarşılıqlı şəkildə qurması, tolerantlıq kimi dəyərlər başa düşülür. Azərbaycan xalqı digər etnik qrupların fərqli baxışlarına, adət və ənənələrinə həmişə hörmətlə yanaşmışdır. Azərbaycan xalqının zəngin multikultural keçmişi təkcə xalqımızın bugünkü tolerant yaşam tərzini deyil, həm də yaratmış olduğu ədəbi-bədii qaynaqlarda öz əksini tapmışdır.

Çoxəsrlik Azərbaycan ədəbiyyatı daim insanlığı uca tutmağı, birgə yaşayışa ehtiram bəsləməyi, cəmiyyətdəki münasibətləri tarazlamaqla dialoqa və həmrəyliyə əsaslanmağı təbliğ etmişdir. Ən qədim zamanlardan bizim ölkəmizdə müxtəlif xalqların nümayəndələri birgə yaşamış, burada dərin dostluq və qarşılıqlı əməkdaşlıq mühiti formalaşmışdır. Bütün bunlar öz növbəsində, Azərbaycan ədəbiyyatında milli dəyərlərlə yanaşı, bəşəri meyarları da qüvvələndirmişdir. Azərbaycandakı multikultural tarazlığın əsas

mənbələrindən olan ədəbiyyat cəmiyyətin inkişafında harmoniyanın rolunu, zəruriliyini diqqət mərkəzinə çəkmişdir. Ədəbiyyat tariximiz belə nümunələrlə zəngindir.

Multikulturalizm termini XX əsrin 70-ci illərindən etibarən elmi ədəbiyyatlarda daha geniş şəkildə istifadə edilməyə başlayır. Bu, Azərbaycan ədəbiyyatının bütün dövrlərə aid örnəklərində də özünün parlaq bədii əksini tapmışdır. Dahi şair və böyük mütəkkir Nizami Gəncəvinin məşhur “Yeddi gözəl” poeması multikultural ideyalar əsasında yazılmış möhtəşəm sənət nümunəsidir. Əsərdə Çin qızının, Slavyan gözəlinin, Rum qızının, Hind, Xarəzm, Məğrib gözəlinin dilindən deyilmiş hekayətlər də ayrı-ayrı xalqların taleyinin ən maraqlı anları, ibrətamiz hadisələri sanki Azərbaycan nağıllarında olduğu kimi təqdim olunur. Bu əsərdə milli mənsubiyyətindən və dini inancından asılı olmayaraq, ümumiyyətlə insana dərin ehtiram duyğuları ifadə olunmuşdur. İnsanı hər şeydən uca tutmaq ideyası Şərq intibah mədəniyyətinin ən mühüm çağırışıdır.

“Multikulturalizm ili” çərçivəsində ölkəmizdə və xaricdə görülən işlər böyük siyasi müdrikləklə mə-nəvi dəyərlərimizin yaşamasına, xalqın, millətin, dövlətin adının uca tutulmasına şərait yaradıldığını aydın göstərir. “Multikulturalizm ili” ilə bağlı ölkəmizdə bir sıra tədbirlər keçirilir. Bu tədbirlərin keçirilməsində məqsəd multikulturalizmin yaranma tarixi, ədəbi-bədii qaynaqları haqqında insanları məlumatlandırmaqdır.

XXI əsrdə beynəlxalq miqyasda ölkəmizdə multikulturalizmin dövlət siyasətinin mühüm istiqamətlərindən birinə çevrilməsi Azərbaycan dövlətçilik tarixində imza atılan uğurlu addımdır.

Summary

The Republic of Azerbaijan is known as one of the main centers of multiculturalism in the contemporary. It was formed as a concept in the 60s of the last century. Multiculturalism is the love that the world needs most. Culture is an expression of people's philosophical thinking as an object and, in this sense, it reflects generalized expressions of a complex character.

Резюме

В современную эпоху Азербайджанская Республика является как один из главных центров мультикультурализма. Как концепция, она была сформирована в 60-х годах прошлого века. Мультикультурализм проповедует любовь во всем мире. Культура - это выражение философского мышления народа и в этом смысле отражает обобщенные выражения комплексного культуры.

Professor Niyazi Mehdi,
ADU, Baki şəh.

MULTİKULTURİZM ÇƏRÇİVƏSİNDƏ DİNİ PLÜRƏLİZM. PROBLEMİN FƏLSƏFƏSİ VƏ AZƏRBAYCAN ÜÇÜN NƏTİCƏLƏRİ

Açar sözlər: din, islam, təriqətlər, bölünən hüceyrə, tolerantlıq, multikulturalizm, Azərbaycan

Ключевые слова: религиозная, ислам, сектами, разделенная ячейка, толерантность, мультикультурализм, Азербайджан

Key words: religion, islam, tolerance, multiculturalism, Azerbaijan

Dinlərdə budaqlanmaların qaçılmazlığı

Dünyada canlı nə varsa, bölünən hüceyrələr prinsipində parçalanaraq fraqmentləşməyə və bunun sonucunda növlərə ayrılmağa məruzdur. Beləcə fəlsəfə qollara, budaqlara haçalanıb (yeri gəlmişkən, «haça» ilə «xaç» sözünün oxşarlığı sual doğurur, ermənilərdəki «xaçık», bizdəki «Xaçın» yeri adı «haça» ilə bağlıdırsa, hansı-hansından törəyib?).

Biz növlərə haçalanmağı sənət tarixində də, din tarixində də görürük. Sələfilər, fundamentalistlər nə qədər çağırış etsələr də heç bir din ilkinliyində qalmır, tarixi gəlişmədə, qalxınmada (inkişafda) təriqətlərə bölünür. Xristianlıqda bunu ən azı Katolisizmdə, Pravoslavlıqda, Protestantlıqda görürük (hərçənd onda da ilkinə qayıdış çağırışları olur). Buddizmdə Zen buddizmdə, Lamaizmdə görürük. İslamda Sünnilikdə, Şiəlikdə görürük.

Dinin haçalanmasında nəinki qollar yaranır, hətta yeni dinlər də ortaya çıxır. İudaizmin haçalanmasından Xristianlıq yaranıb. İslamın haçalanmasından Yezidilik, Babizm, Bəhaizm doğub. Druzlardakı İsmayillıq da başqa dinə oxşayır.

Bu bölünmələr incəsənət və fəlsəfədə münaqişələr yaratsa da kütləvi ölüm-itimə gətirib çıxartmayıb (çıxardıbdir diniləşəndə). Qabaqca yeni fəlsəfi sistemləri, yeni sənət cərəyanlarını oturuşmuş fəlsəfə və sənət təmsilçiləri bəyənəməyib ələ salırlar və ya öfkə ilə qarşılayırlar. Ancaq sonra onların yaşamaq haqqı ilə barışmalı olurlar. Platon və Demokrit, Epikur fəlsəfələri bir-birinə prinsipial ziddiyyətdə idilər (bu ziddiyyəti

Sovet fəlsəfəsi materializmlə idealizmin ziddiyyəti kimi açırdı). Ancaq həmin ziddiyyətlər nifrət ritorikasında verballaşmamışdı, hətta sonralar onlar Antik fəlsəfənin kompendiumunda sakit qonşuluqda bulunmuşdular. Di gəl ki Aristoteldən ilham almış Akvinali Fomanın fəlsəfəsi İnkvizisiyada İfritə qətləri üçün «ağıllı» arqumentlər vermişdi. Bu variantda fəlsəfə diniləşəndə qətl silahına çevrilir.

Dinlərdə isə qarışıqlı sayğı ilə bir yerdə bulunmaq nadir hallarda və dövənlərdə olur. Görürsən ki, yeniliyi bidət kimi damğalayıb İblislə, küfrlə bağlayırlar. Bu yenilik geniş yayılıb çoxlu insanların inancı olanda isə yenə barışmayıb ona kinlə baxırlar. Katoliklərlə protestantların, sünnilərlə şiələrin bu ögeyliklərini çox yerdə görmək olar. Bu, öncələr çox vaxt belə olub. Yalnız Ortaçağda Böyük Moğollar nəslindən olan Əkbər müsəlman oluban Hindistandakı başqa dinləri barışdırmağa, hətta birləşdirməyə çalışmışdı. Ancaq orada da sonda nifrət qalib gəldi və Pakistanın qopması ilə nəticələndi. Çağdaş Azərbaycanda multikulturalizm ideologiyası altında yenidən dinlərin milli plyuralizmi üçün mühit yaradılır. Bizim Ana Yasa isə bu mühit üçün möhkəm qanunvericilik təməli qoyur, ona görə də məmləkətimizdə dinlərarası ilişkilərin gələcəkdə gərginləşəcəyi haqqında pessimizmə əsas yoxdur.

Ayrılanların düşmənçiliyi yox, rəqabəti olarsa

Bəs dini plüralizmin dini didişmələrə çevilməsinin qarşısını almaq üçün Ana Yasadan başqa hansı vasitələr var? Fəlsəfi-teoloji və kulturoloji planda çıxış yolu nədədir? Haçalanmaları qəbul etməmək mənasızdır, çünki onlara qalib gəlib yox etmək mümkün deyil. Bəyəm yəhudilər aralarından çıxan xristianlığa qalib gələ bildilər?! Bəyəm sünnilər şiəliyə qalib gəldilər?! Pravoslaviya Katolisizmi yox edə bildi?!

Məncə çıxış yolu dində haçalanmalara demokratiyanın tolerantlıq prinsipindən yanaşmaqdır. Mərhum prezidentimiz Heydər Əliyev bu yanaşmanı belə əsaslandırmışdı: "Dövlət, ölkə nə qədər çox xalqı birləşdirsə, bir o qədər zəngin olur, çünki onların hər biri... ümumdünya mədəniyyətinə və sivilizasiyasına öz töhfəsini verir" (Ulu öndər Azərbaycan multikulturalizminin siyasi banisidir // Azərbaycan, 23 İyul 2014). Azərbaycan üçün bu o deməkdir ki, ayrı-ayrı adamlar yox, sünni Azərbaycansevərlər də, şiə Azərbaycansevərlərdə də bir-birinə Azərbaycan İslamının zənginliyi kim baxmalıdırlar. Şiəliyin də, Sünniliyin də İslam düşüncəsinə, mənəviyyatına dəhşətli töhfələri olub. Yada şiə Füzulini və sünni Rumini salağ. Bunları bilən oxuduğunuz yazının yazarı şiə ola-ola İslamı sevdiyi üçün necə sünniliyi sevməsin?!

Ona görə də bizim bir formulamız var: insan İslamı sevirsə, şiə ola-ola sünniliyi də sevməlidir, İslamı sevirsə, sünni ola-ola şiəliyi də sevməlidir. Bəyəm musiqiçinin tarı sevməsi kamançanı sevməsinə əngəldir?! Dinlərin çoxluğu aralarında ölüm-itim qırğınları olmasa mənəviyyatı tar-kamança-skripka-piano konsertinin zənginliyində açar. Ayrı-ayrı dünya intellektuallarının kabinetində və başında Quran-Bibliya-Bhaqavat-qita-Dao-de-szin belə möhtəşm musiqini yaradır. Məşhur Avropa orientalistlərinin xeylisi xristianlıqlarında qala-qala Quranı, İslam mədəniyyətini sevmişlər. Qoldsier elə olub, Renan elə olub, Montqomeri - də elə olub. Əgər ayrı-ayrı adamların başında bu zənginlik ola bilərsə, niyə də uluslarda, millətlərdə olmasın?

Ona görə də bizi Əfqanıstanda, İraqda Şiə məscidinin sünni terrorisi tərəfindən partlatılması və bunun ca vabında şiə fanatikinın sünni məscidini partlatması üzür, hiddətləndirir. Görün nə axmaq vəziyyət yaranıb. Son zamanlar «şəhid» dilimizdə əziz sözə çevrilib. Yox, axmaq vəziyyət bu deyil. Axmaq vəziyyət odur ki, Şiə məscidində özünü partlatmağa yolladığı oğlanı hansı sünnilərsə şəhid adlandırır. Oxşar olaraq sünni məscidini özü ilə partladana şiələrdən də şəhid deyən tapılır.

Bizi Avropada müsəlman fanatiklərinin terror törətməsi də öfkələndirir. Ancaq «bizi qəzəbləndirir» deməklə yetərlənmək azdır. Hər bir dinin Allah yolunu tutmuş adamları öz dindəşləri arasında bölünən hüceyrə prinsipində haçalanan terrorçulara öz dinlərinin düşməni kimi baxmalıdır. Bizim variantda bu, İslama yeni fəlsəfə ilə yanaşma əsasında ola bilər.

Yaşatmağın iki yolu

Bu fəlsəfi yanaşmaya bir açıqlama: nəse əziz, dəyərlı olanı qoruyub saxlamağın iki yolu var. Biri dəyişməyə qoymamaqdır. İudaizmdə ortodokslar bu yolu tuturlar. Ancaq İsraildə başqa İudaizm də var. İslamda da oqmatiklər, ehkamçılar, bəlkə Şəriətçilər də bu yolu tuturlar.

Qorumağın başqa yolu dəyişdirəmk hesabına saxlamaqdır. Azərbaycan islahatçıları, Əfqanı, Əli bəy Hüseynzadə, Ağaoğlu, Məmməd Əmin məhz bu yolu tutmaqla İslamı qorumağa çalışmışlar. Hər iki yol bir-birinə nifrət etmədən yarışmalıdır, ürəklərə yol tapmalıdır. Ancaq ikisi də eyni dərəcədə fanatizmi, İşidsayağ ideologiyaları İslama zidd saymalıdır.

Son zamanlar İslamafobiyaya qarşı durmaq üçün deyim «icad ediblər»: Terrorun İslama dəxli yoxdur. Bu deyim işlənə öz kəsərini itirməyə başlayıb. Terrorun bütün dinlərə dəxli var. Bölünən hüceyrə prinsipində haçalanmalar başqalarına nifrət yönündə gedəndə terror alınır. Ona görə də bunun qarşısını almaq yollarını t

apmaq gərəkdir. Bayaقدan biz musiqi metaforasından istifadə edirik, bunu davam edək. Müqəddəs kitabları musiqiyə bənzətsək, belə deyə bilərik: bu musiqini elə oynamaq olar ki, bədən hərəkətləri melodinin mənəviliyini plastik görüntülərdən saçırsın, sezdirər. Elə də oynamaq olar ki, eybəcərlik alınar. Müqəddəs kitabların «musiqisini» eybəcər rəqsə çevirənlər bütün dinlərdə var. Bəyəm Səlib yürüşündə olan bir xeyli xristian cəngavərləri elə çevirməmişdilər?! Özünü partladan müsəlman fanatikləri də İslam musiqisini eybəcər rəqsə çevirənlərdir. İnanın, dinimizin bu musiqi və rəqs metaforasında yozulmasını ağıllı teoloji-fəlsəfi açıqlamalar əsasında xeyli ciddiləşdirmək olar. Ancaq bu başqa yazının işidir. İndilik isə söylədiklərimiz əsasında sonuncu ideyanı səsləndirək: Azərbaycan üçün multikulturalizm çərçivəsində dini plüralizmi alqış və öyünmə ritorikasında mədh etmək ən az önəmi olan işdir. Əsas məsələ isə bunlardır: Azərbaycan mentalitetinə dinlərin gizli və açıq dialoqu nə verib? Biz heç sünniliyin və şiəliyin milli mentalitetimizi necə zənginləşdirdiyini açmırıq. Xristian Albaniyası, Zərdüştlük Azərbaycanı necə dəyişdirib? Azərbaycan təsəvvüfünü milli musiqidə, sənətdə hansı sonuclar veib? Elan olunmuş çağdaş multikulturalizm ideologiyası Azərbaycan tarixinin multiculturalliyini araşdırmaq üçün yeni paradigmlar, narrativlər verirmi? Verirsə, hansılardır onlar?

Əlizadə Şəmil oğlu Nəcəfov t.ü.f.d.,
Anar Tahir oğlu Kərimli
ADPU-nun Ağcabədi filialı

MULTİKULTURALİZMİN AZƏRBAYCAN MODELİNİN BƏZİ CƏHƏTLƏRİ

Açar sözlər: multikulturalizm, vətəndaş cəmiyyəti, milli, etnik, dini mənsubiyyət

Key words: multiculturalism, civil society, national, ethnic, religious affiliation

Ключевые слова: мультикультурализм, гражданское общество, национальная, этническая, религиозная принадлежность

Multikulturalizm bu gün müasir dünyanın ən çox müzakirə etdiyi məsələlərdən biridir. Azərbaycan multikulturalizminin real vəziyyəti barədə akademik K. Abdulla demişdir: “Ulu öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan xalqının multikultural ənənələrinin qorunması sahəsində həyata keçirilən siyasi xətt hazırda Prezident İlham Əliyev tərəfindən inamla davam və inkişaf etdirilir.” [Abdullayev K. Azərbaycan multikulturalizmi bu gün. “Multikulturalizm” jurn. 2016. №1. s. 28]. Əsrlərlə Azərbaycanda inkişaf etmiş multikulturalizm və vətəndaş cəmiyyəti anlayışları həm leksik, həm də geniş mənada bir-birini şərtləndirən amillərdir. Akademik R.Mehdiyev yazır ki, “Multikulturalizm Azərbaycan xalqının milli sərvətidir. Multikulturalizm çoxmillətli dövlətlərdə siyasi sabitlik yaratmaq üçün ən səmərəli vasitədir. Azərbaycanda isə həyat tərzini və dövlət siyasətidir. Ona görə də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev 2016-cı ili Azərbaycan Respublikasında “Multikulturalizm ili” elan etmiş və xüsusi “Tədbirlər planı”nı təsdiq etmişdir. Respublikamızda 80-dən artıq xalqların, milli azlıqların və etnik qrupların nümayəndələri əsrlərdir ki, dinc, yanaşı, sülh və əminamanlıq şəraitində yaşayırlar və fəaliyyət göstərirlər. Əsasən siyasi, iqtisadi, sosial, milli-mənəvi və ailəvi münasibətləri özündə ehtiva edən vətəndaş cəmiyyəti könüllülük əsasında yaranan qeyri-dövlət qurumlarının birlik formasıdır.

Multikulturalizmlə vətəndaş cəmiyyətinin təməl prinsipləri demək olar ki, bir-birinə çox yaxın olub, biri digərini tamamlayır. Azərbaycan Respublikası polietnik dövlətdir. Xalq dövləti təşkil edən etnosdan Azərbaycan türklərindən və avtohton milli azlıqlardan – udinlərdən, inqloylardan, qızıqlardan, xınalıqlardan, buduqlardan, tatlardan, talışlardan, ləzgilərdən və b. təşkil olunmuşdur. Bu millətlərin tarixən Azərbaycandan başqa vətənləri olmamışdır və buna görə də Azərbaycan türkləri ilə birlikdə Azərbaycan millətinin nümayəndələri hesab olunmaqda haqlıdırlar. Bundan başqa Respublikada ruslar, ukraynalılar, belaruslar, kürdlər, yəhudilər, yunanlar, almanlar və tatarlar da yaşayırlar. Bu milli azlıqların müvafiq olaraq hər birinin tarixi vətənləri olmuşdur və Azərbaycan ərazisində yaşayan avtohton milli azlıqlara aiddirlər. Bakıda çoxsaylı mədəni icmalar fəaliyyət göstərir. Bunların arasında, rusların, ukrayınların, kürdlərin, lakların, ləzgilərin, slavyanların, tatların, tatarların, gürcülərin, inqloyların, talışların, avarların, axıska türklərinin, Avropa və dağ yəhudilərinin, gürcü yəhudilərinin, alman və yunanların cəmiyyətləri fəaliyyət göstərir. [Kunina İ. – Qafqazda Multikulturalizm: Azərbaycan modeli. s.1] Bu etnoslar Azərbaycan mədəniyyətinin içərisində öz mədəniyyətini, dilini, tarixi yaddaşını, milli kimliyini və etnopsixologiyasını qoruyub saxlayır. Azərbaycanda etnik azlıqların kompakt yaşadıqları yerlərdə, ümumtəhsil məktəblərində doğma dil tədris olunur. Dərslik və dərs vəsaitləri, qəzet və jurnallar çap edilir. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin uzaqgörən siyasəti nəticəsində Azərbaycanda dövlət-din münasibətlərinin müasir modeli çərçivəsində ölkədə olan bütün dinlər qanunla bərabər status almışdır. Azərbaycanda dini qurumların yenidən dövlət qeydiyyatına alınma prosesi başlayandan (01.09.2009) konfessional baxımdan qeydiyyatata alınan dini qurumlardan 27-si qeyri-islam

təmayüllüdür. Bunlardan 17-si xristian, 7-si yəhudi, 1-i krişna və 2-si bəhai təmayüllüdür. Hazırda ölkə ərazisində 13 kilisə və 7 sinaqoq da fəaliyyət göstərir. [İsmayılov G.Tolerantlıq, B., Nurlan, 2014, s.171] Respublikada etnik qrupların hüquq bərabərliyi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında göstərilmişdir. “Azərbaycan Respublikasında yaşayan milli azlıqların, azsaylı xalqların və etnik qrupların hüquq və əzaqlılıqlarının qorunması, dilinin və mədəniyyətinin inkişafına dövlət qayğısı haqqında” Azərbaycan Respublikasının prezidenti fərman vermişdir. Prezident aparatında millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə müşavirlik, Milli Məclisdə isə İctimai birliklər və dini qurumlar komitəsi yaradılmışdır. Müxtəlif millətlərin nümayəndələri hökumətdə və Milli Məclisdə rəhbər vəzifələr tuturlar. Milli, etnik, dini və digər mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, Azərbaycanın ərazisində məskunlaşmış hər bir vətəndaş dövlətimizin milli sərvətidir. Bu sərvəti qoruyub saxlamaq Azərbaycan vətəndaş cəmiyyətinin hər bir üzvünün bəşəri borcudur.

Ədəbiyyat

1. Abdullayev K. Azərbaycan multikulturalizmi bu gün. “Multikulturalizm” jurn. 2016. №1. s.28
2. İrina Kunina – Qafqazda Multikulturalizm: Azərbaycan modeli
3. İsmayılov G.Tolerantlıq, B., Nurlan, 2014, s.171

Summary

These days multiculturalism is one of the most discussed problem modern world. About real situation of multiculturalism in Azerbaijan the State Consultant academic K. Abdulla said: "The multicultural traditions of the Azerbaijan people Heydar Aliyev's political course in the field of protection and continued by President İlham Aliyev and development." For centuries, developed the concept of multiculturalism and civil society, as well as lexic, but also one of the factors in a broad sense.

Резюме

В наши дни мультикультурализм является одной из наиболее обсуждаемых проблем современного мира. О реальной ситуации мультикультурализма в Азербайджане государственный консультант-академик К. Абдулла сказал: «Поликультурные традиции азербайджанского народа Гейдара Алиева в области защиты и продолжаются президентом Ильхамом Алиевым и развитием». На протяжении веков развивалась концепция мультикультурализма и гражданского общества, а также лексическая, но также и один из факторов в широком смысле.

Севиндж Тофиг гызы Рзаева доцент

БСУ, г. Баку

МОТИВЫ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА В НЕМЕЦКОЯЗЫЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ И ЕЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОМУ ЧИТАТЕЛЮ

Ключевые слова: читатель, литература, восприятие, толерантность, мораль

Açar sözlər: oxucu, ədəbiyyat, qavrama, tolerantlıq, əhlaq

Key words: reader, literature, perception, tolerance, morality

«Многие особенности выделяют один народ среди других народов мира, приносят ему признание и уважение.

Самая ценная, самая значимая из них — это культура»

Гейдар Алиев

Известно, что заслуги нашего общенационального лидера Гейдара Алиева в области прогресса азербайджанской культуры неocenимы. Об этом свидетельствуют возведенные по его инициативе и под его руководством мавзолеи Молла Панаха Вагифа, Гусейна Джавида, воздвигнутые памятники И.Насими, Дж.Джабарлы и созданные ряд произведений искусства.

Гейдар Алиев, добившись проведения на основе принятого ЮНЕСКО постановления 1300-летнего юбилея дастана «Китаби-Деде Горгуд», придал этому мероприятию международный характер. Ибо, как отмечал он, дастан «Китаби-Деде Горгуд» свидетельствует всему миру о наших исторических корнях, доказывает наше огузско-тюркское происхождение и богатую историю. После этого постановления в Бакинском Славянском Университете под руководством академика Камала Абдуллы появился проект о проведении совместных симпозиумов, посвященных сравнению двух средневековых эпосов «Китаби

Деде Горгуд» и «Песнь о Нибелунгах, в которых также выявлялись элементы мультикультурализма и толерантности. Эти симпозиумы были успешно проведены как в Азербайджане, так и в Германии.

Но в данном тезисе я хотела бы затронуть элементы мультикультурализма и толерантности в немецкоязычной литературе 20-го века и их восприятие со стороны азербайджанского читателя.

Начало 20-го века является для немецкой литературы очень важным периодом – периодом современной эпикки (*Moderne Epik*). В этот период появляются великие прозаические произведения, которые подхватывали и далее развивали старые формы. Здесь важно назвать имена таких известных писателей как – Генриха Манна (1871-1950), которого в раннем творчестве можно назвать предшественником экспрессионизма, Томаса Манна (1875-1955), Райнера Марии Рилке, Германа Броха (1886-1951), Роберта Музиля (1880-1942), Франца Кафки (1883-1924) и Германа Гессе (1877–1962).

Первое прямое знакомство азербайджанского читателя с немецкоязычной литературой попадает на 30-е годы прошлого века, наряду с романами Б. Келлермана, А.Зегерс и Е.М.Ремарка появилась также и новелла Стефана Цвейга «Страх». Лишь спустя 23 года в азербайджанской газете появились имена австрийских авторов. Речь шла об Эрнсте Фишере с его «Песней о свободе» [«Азербайджан», 1953, №10].

Как известно, Азербайджан до 1992-го года был частью Советского Союза, и русский язык был, как и для всех постсоветских народов, вторым родным языком. При этом можно утверждать, что немецкоязычная литература, переведенная на русский язык, также читалась и в Азербайджане, но, в основном, конечно, со стороны интеллектуалов и в столице, так как в провинциях совсем немногие могли читать на русском. Это означает, что немецкоязычная литература и ее такие известные представители, как И.В. фон Гёте, Ф.Шиллер, Ф.Кафка, Г. Боль, Г.Гейне, Г.Гессе, Т.Манн, С.Цвейг и многие другие, упоминались, в основном, на лекциях в ВУЗ-ах или в интервью с писателями.

Великий австрийский писатель Роберт Музиль, роман под названием «Человек без свойств» которого был признан лучшим романом 20-го века, до начала 21-го века едва был знаком азербайджанскому читателю. Первые исследования его творчества с нашей стороны приходятся на 2003-2007-е годы. Была написана диссертация на тему «Концепция личности и общества в романе Роберта Музиля «Человек без свойств»», появилась монография под названием «Общественные отношения в Австро-Венгерской империи», а также произведение писателя «Три женщины» было переведено на азербайджанский язык, что послужило появлению большого интереса азербайджанского читателя и литературоведов к этому великому художнику слова.

Все произведения Р.Музиля, в особенности его вышеуказанный роман «Человек без свойств», предельно конкретны, неразрывно привязаны к определенным историческим событиям, к определенному общественно-духовному настроению в Австро-Венгерской Империи в конце XIX и в начале XX веков и, естественно, требовал от исследователей всегда адекватного подхода [Dahrendorf R., 1967, 213]. В этом, пожалуй, и заключается главное отличие творчества Роберта Музиля от творчества его знаменитого земляка и современника Франца Кафки.

Несмотря на то, что Р. Музиль и Ф. Кафка исходили из довольно отличных друг от друга мировоззренческих позиций и отличных друг от друга объектов исследования (столица и провинция), тем не менее, оба выразили определенный инвариант общечеловеческой духовности, толерантности, а также морали и, поэтому со временем сумели занять ведущие позиции в истории не только художественной, но и обще-гуманитарной мысли [Рзаева, С.Т., 2009, 11-14].

Франц Кафка появился в Азербайджанской литературе в 1966-м году с новеллой «Превращение» в популярном в то время журнале «Азербайджан». За новеллой последовала обширная статья «Франц Кафка и вопросы модернизма» со стороны азербайджанских литературных критиков, что для того времени было не типичным. Позже появились еще два рассказа Ф.Кафки на азербайджанском языке: «Сон» в сборнике «Мир» (1990) и «Приговор» в журнале «Хазар» (1993). Первая книга с произведениями Кафки на азербайджанском языке с 530-ю страницами появилась в 1996-м году, в которой опубликовались новеллы автора, переведенные с немецкого на азербайджанский язык, такими азербайджанскими переводчиками-германистами как – Черкез Гурбанлы, Виляят Гаджиев и молодой переводчик-литературовед Махир Гараев. Последний охарактеризовал Кафку в предисловии к книге под названием «Кафка мира и мир Кафки» так: «Кафка казался окруженным витражами. Мир казался ему открытым, а сам он был в этом мире полностью замкнутым» [www.trans/14_Nr/hajiyev_14.htm].

Так, например, Стефан Цвейг являясь также австрийским автором, публиковался и издавался в Советских республиках, в том числе и в Азербайджане, как друг страны. Почти во всех изданных в Азербайджане книгах Стефана Цвейга, в предисловии особо выделялось, что он в 1929-ом году посещал Советский Союз и был другом страны. После 1930-го года уже в 1974-м году в Азербайджане вышел в свет сборник новелл Стефана Цвейга. Две новеллы - «Письмо незнакомки» и

«24 часа из жизни женщины» - были переведены прямо с немецкого языка. До тех пор все книги иностранных авторов переводились с русского. [Rzayeva, 2009, 98-99].

Среди литературоведов-переводчиков немецкоязычной литературы на азербайджанский язык, наряду с вышеназванными специалистами, можно назвать также Юсифа Савалана, Гамида Арзулу, Гюляру Гейдарову, Алекбера Губатова, Заура Саттарлы, Афет Наби, Севиндж Рзаеву и других, которые сыграли большую роль в рецепции немецкоязычной литературы в Азербайджане.

Литература

1. Dahrendorf R. Homo soziologicus: Versuch zur Geschichte, Bedeutung und Kritik der Kategorie der sozialen Rolle. München, 1967, 549 S.
2. Rzayeva, Landeskunde von Österreich, Bakı: Elm və Təhsil”, 2009, 108 стр.
3. www.trans/14 Nr/hajiyev 14.htm

Монографии

4. Рзаева, С.Т. Монография. Общественные отношения в Австро-венгерской империи, Баку: Elm, 2009, 157 стр.
5. Рзаева С.Т. Монография. Восприятие литературы (на основе немецкоязычной прозы XX века). Баку: Турхан, 2016, 288 с.

Xülasə

Təqdim olunmuş tezisdə 20-ci əsrin əvvəlindəki almandilli ədəbiyyatında tolerantlıq və multikulturalizm motivlərinin mövcud olmasından söhbət açılır. Burada həmçinin almandilli ədəbiyyatının Azərbaycan oxucularına təqdim olunması və onların əsərlərinin dilimizə tərcüməsi tarixinə nəzər salınır. Həm Alman, həm də Avstriya yazıçılarının əsərlərinin adları cəkilir və həmin əsərlərdə oxşar problemlərin aşkara çıxması göstərilir.

Summary

The Multicultural motives in German-languaged literature and their presentation to Azerbaijan reader.

The thesis studies the tolerant and multicultural motives in german-languaged literature at the beginning of the XX century. At the same time the presentation of German-languaged literature to Azerbaijan reader and their translation history to our language is also touched upon. The names of both German and Austrian writers' works are enumerated here and the similar problems in these works are compared.

Diana Spulber

International Institute of Management, IMI-NOVA. Moldova

MULTICULTURALISM A SOCIAL CHALLENGE

Multiculturalism in today era is facing to a deep crisis. The uncontrolled immigration the bombing the foreigner's criminality and the emphasis in worse light that is given from mass-media to this fact is worsening. Checking the news and the archive of news paper it can be affirmed that since the 2010 multiculturalism start to be seen as a fail of EU policy.

This work purpose to analyze a theoretical framework of multiculturalism with a particular attention to educational process, to analyze the state of art in Educational System of different Countries, and finally to analyze how Educational process can contribute to Multiculturalism as a social challenge.

Francesca Longo

UNICT, Italy

THE IDEOLOGY OF MULTICULTURALISM AND TOLERANCE

This contribution aims at identifying some factors that can contribute to the debate on the “rise and fall” of multiculturalism as it is animated since the middle 2000’,

Multiculturalism, intended as the legal and political accommodation for ethnic diversity, emerged in democratic countries as an alternative for replacing older forms based on racial and ethnic hierarchical mechanisms.

However, since the middle 2000' the last events in Europe, namely the so called "migration and refugees crisis", challenged the multiculturalism either at theoretical level and at policy level. The rise of populist political parties and movements in Europe and the reassertion of some notions as nationalism, "nativism" and unitary citizenship in the political debate have the result to decrease public support towards multicultural approach. Moreover, populist rhetoric considered the inclusion of ethnic minority groups and migrants into the social policies as the main source of social problems as poverty, unemployment, segregation, increase in crime rate, terrorist attacks.

Since multiculturalism is to be considered as a live option for maintaining democracy in the Western countries, a process of re-reframing multiculturalism is needed in order to offer an explanation of multiculturalism as a model for democratic politics, effective social policies and citizenship approach based on the respect of human rights.

Guido F. Amoretti

DiSFor - Università di Genova

PSYCHOLOGICAL OBSTACLES TO MULTICULTURALISM: HOW STEREOTYPES AND MECHANISMS OF DEFENCE

As an undeniable matter of fact, each culture has its own peculiar traditions, customs and habits, sometimes different from others sharing the same environment. In fact, the acceptance of different cultures may therefore meet some resistance, i.e. culture differences may be seen as major obstacles in the acceptance process for part of the dominant culture, also causing an increasing fear of being overpowered. The object of this paper is not dealing with anthropological roots and sociological reasons causing adverse behaviours in the multicultural process but it will focus on the psychological aspects that may push respectable people to take on xenophobic attitudes and behaviours. Underlying the psychological reasons involved in xenophobic behaviours has not to be intended as an apology of such kind of behaviours, but only as a way of understanding their deep motivations in order to neutralise them if possible.

Nicoletta Varani

DiSF - Università di Genova

TRANSNATIONAL MIGRATION BETWEEN RIGHTS AND GEOPOLITICS

The complex of the problems, perspectives, processes of interaction and the social construction of forms of living together more or less conflicting, and/or open and aware in the society of immigration, presents a series of questions to the social sciences, and geopolitics, calls to reflect on these issues both on a regulatory level, as well as of the empirical investigation. A first definition of theoretical and empirical migration is useful to clarify the scope of this phenomenon, is that it highlights the complex nature and the composite, which is the result of a flowers, variety of factors, economic, geopolitical social, cultural and psychological: migration can be considered as "social facts" total as well as the facts of geopolitical. This is because they stem from, and at the same time to trigger, a complex of social relations that involve migrants, non-migrants, those who can become it, the society of arrival and departure, the transnational space of the relations between societies, between groups, individuals, States.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ KULTUROLOJİ STRATEGİYALARA ƏSASLANAN DÜŞÜNÜLMÜŞ MULTİKULTURALİZM SİYASƏTİ

Açar sözlər: multikulturalizm, tolerantlıq, dini qurumlar, etiqad azadlığı

Ключевые слова: мультикультурализм, толерантность, религиозные организации

Key words: multiculturalism, tolerance, religious organizations, freedom of religion

1991-ci il oktyabrın 18-də Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra dövlət dini azlıqların hüquqlarının qorunması və təminatı sahəsində ciddi addımlar atdı. 20 avqust 1992-ci ildə “Dini etiqad azadlığı haqqında” qanunu qəbul edildi. 1995-ci il noyabrın 12-də qəbul edilmiş Konstitusiyanın 48-ci maddəsinin II-ci bəndində deyilir. “Hər kəsin dinə münasibətini müstəqil müəyyənləşdirmək, hər hansı dinə təkbaşına və ya başqaları ilə birlikdə etiqad etmək, yaxud heç bir dinə etiqad etməmək, dinə münasibəti ilə bağlı əqidəsini ifadə etmək və yaymaq hüququ vardır”. [1,s.27] 1998-ci il oktyabrın 1-2-də Bakıda keçirilən “Müasirlik və dini-mənəvi dəyərlər” adlı beynəlxalq konfransda Heydər Əliyev dünyəvi dövətdə etiqad azadlığı prinsipini daha geniş açıqlayaraq demişdir ki: “Dövlətimiz insanlara bütün azadlıqları vermiş və vicdan azadlığını, din azadlığını öz siyasətinin əsas hissəsi hesab etmişdir, ona görə də bizim dövlətimiz dünyəvi dövətdir. Ancaq biz dindən ayrı deyilik”. [2] “Biz azərbaycanlılar, bu, sonralar gələcək bütün nəsillərə də tövsiyə olunur heç vaxt inamımızdan, dinimizdən uzaqlaşmayacaq və bu mənəvi mənbələrimizdən istifadə edərək gələcəyimizi quracağıq». [3,s.81] 2003-cü ildə hakimiyyətə gələn İlham Əliyevdə 2003-2017-ci illər ərzində multikulturalizmin (ingilis dilindən tərcümədə “çoxlu mədəniyyətlər” deməkdir) qorunub saxlanması üçün o bir sıra sərəncamlar imzalamışdır. 2009-cu il sentyabrın 1-i Dini qurumların yenidən dövlət qeydiyyatına alınması prosesi başlayandan sonra AR 649 dini qurum qeydiyyatdan keçmişdir. 18 yanvar 2014-cü ildə Azərbaycanda dini mədəniyyətin, tolerantlığın, dinlərarası və mədəniyyətlərarası dialoqun təbliğinin gücləndirilməsinə dair əlavə tədbirlər planı işlənilib hazırlanması haqqında sərəncam, 4 dekabr 2015-ci ildə “Dini ekstremizmə qarşı mübarizə haqqında” qanun, 11 yanvar 2016-cı ildə verilmiş fərmanla isə AR konstitusiyasının 109-cu m.32 bəndini rəhbər tutaraq 2016-cı il “Multikulturalizm ili” elan etmişdir. Bundan əlavə 28 fevral 2014-cü il tarixli Sərəncamı ilə AR Millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət müşavirliyi xidməti, 7 may 2014-cü il tarixli Fərmanı ilə AR Prezidenti yanında Bilik Fondunun və 2014-cü il mayın 15-də prezidentin fərmanı ilə yaradılan Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin (BBMM) yaradılmasını göstərmək olar. 2008-ci ildə İlham Əliyev tərəfindən mədəniyyətlər arasında dialoqun qurulması məqsədilə “Bakı prosesi” kimi qlobal bir təşəbbüs irəli sürüldü. Həmin ilin 2-3 dekabrında Bakıda keçirilən Avropa Şurasına üzv dövlətlərin mədəniyyət nazirlərinin “Mədəniyyətlərarası dialoq Avropa və onun qonşu regionlarında davamlı inkişafın və sülhün əsasıdır” mövzusunda konfransına Azərbaycanın təşəbbüsü ilə ilk dəfə olaraq 10 islam ölkəsi də dəvət olunmuş və bununla yeni bir formatın əsası qoyulmuşdur. Avropa və ona qonşu regionlardan 48 ölkənin, 8 beynəlxalq təşkilatın təmsil olunduğu konfransda AR təşəbbüsü ilə “Mədəniyyətlərarası dialoqun təşviqinə dair Bakı bəyannaməsi” qəbul edildi. “Bakı prosesi”nin davamı olaraq 2009-cu ilin oktyabrında Bakıda keçirilmiş islam ölkələri mədəniyyət nazirlərinin VI konfransına 10-dan artıq Avropa dövləti də dəvət edildi. AR tərəfindən atılan bu addımlar beynəlxalq tədbirlərin iştirakçılarının tərkibinin müəyyənləşdirilməsinə yeni ənənələr gətirmiş oldu. [7,s.40-41] 2010-cu il sentyabrın 23-də BMT Baş Assambleyasının 65-ci sessiyasında İlham Əliyev Bakıda ilk Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumunun keçiriləcəyini elan etdi və I-ci forum 7-9 aprel 2011-ci il tarixində baş tutdu. 2013-cü il mayın 29-31-də “Çoxmədəniyyətli dünyada sülh şəraitində birgə yaşama” devizi ilə II-ci Forum, 18-19 may 2015-ci il tarixində isə “Müştərək təhlükəsizlik üçün mədəniyyətləri paylaşmaq” devizi altında III-cü Forum uğurla gerçəkləşdi. Qeyd etmək lazımdır ki, bu tədbirlərin hər üçündə BMT-nin Sivilizasiyalar Alyansı, eləcə də UNESCO, Avropa Şurası, Avropa Şurasının Şimal-Cənub Mərkəzi, İSESCO kimi beynəlxalq təşkilatlar əsas tərəfdaş kimi çıxış etmişlər. BMT Sivilizasiyalar Alyansının VII Qlobal Forumu (25-27 aprel 2016-cı) bu sahədə Azərbaycan örnəyini nümayiş etdirməklə bərabər, hazırda dünyada baş verən prosesləri qiymətləndirməyimiz üçün mühüm bir imkan oldu. AR Prezidentinin 2015-ci il 24 iyul tarixli sərəncamına əsasən BMT-nin Sivilizasiyalar Alyansının VII Qlobal Forumunun 25-27 aprel 2016-cı il tarixində Bakıda keçirilməsi ilə bağlı Təşkilat Komitəsi yaradıldı. Forumda İlham Əliyev demişdir. “Azərbaycan əsrlər boyu dinlər, mədəniyyətlər və sivilizasiyaların bir araya gəldiyi məkan olmuşdur. Biz Şərqlə Qərblə arasında yalnız coğrafi körpü deyil, həm də mədəniyyət körpüsüyük. Əsrlər boyu müxtəlif dinlərin və mədəniyyətlərin nümayəndələri Azərbaycanda sülh şəraitində və ləyaqətlə yaşayıblar. Dini dözümlülük və multikulturalizm burada hər zaman mövcud olmuşdur. Multikulturalizm sözü mövcud olmadığı bir

zamanda belə, həmin ideyalar daim yaşayıb"[5] AR multikulturalizm siyasətinin həyata keçirilməsində Heydər Əliyev fondunun da xidmətlərini qeyd etməliyik. Fondun Parisdə, Moskvada, Berlində, Romada, Vatikanda təşkil etdiyi tədbirlərdə Azərbaycanın multikulturalizm modelinin təbliğində mühüm rol oynayıb. Azərbaycan Vatikanda sərgi təşkil edən ilk müsəlman ölkəsi kimi tarixə düşüb. Bu işə bəşəri multikulturalizmin ən ali nümunələrindən biri kimi dəyərləndirilə bilər. Bundan başqa 2015-ci il mayın 29-da Berlində yerləşən Berlin-Brandenburg Elmlər Akademiyasında "Azərbaycanda multikulturalizm və dinlərarası dialoq: tarixi təcrübə və gələcəyin cəmiyyət modeli" başlıqlı simpozium, həmin il noyabrın 18-də isə Azərbaycanın İsveçdəki səfirliyinin, (BBMM)-in və İsveçin Təhlükəsizlik və İnkişaf Siyasəti İnstitutunun (İSDP) birgə təşkilatçılığı ilə Stokholm şəhərində "Multikulturalizm və dinlərarası tolerantlıq: Azərbaycanın təcrübəsi və onun Avropa üçün əhəmiyyəti" mövzusunda keçirilən konfransda AR millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət müşaviri, BBMM-in Himayəçilər Şurasının sədri Kamal Abdullayevin rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyəti iştirak etmişdir. 26 noyabr 2015-ci ildə Bakıda keçirilən İslam Təhsil, Elm və Mədəniyyət Təşkilatının (ISESCO) Baş Konfransının XII sessiyasında çıxış edən Prezident İlham Əliyev demişdir: "Biz tam əminik ki, multikulturalizmin gözəl gələcəyi var. Sadəcə olaraq bəzi siyasətçilər, ictimai xadimlər öz çıxışlarında daha da diqqətli olmalıdırlar. Çünki multikulturalizmin alternativini yoxdur. Alternativ ayrışdırıcıdır, diskriminasiyadır, islamofobiya, ksenofobiya. Bu, gələcəyə aparacaq yol deyil bilməz. Ona görə, biz bu bölgədə öz siyasətimizlə və təşəbbüslərimizlə dinlərarası münasibətlərin gücləndirilməsi üçün çalışırıq və çalışacağıq." [4]

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası.// Bakı-2008,107səh.
2. "Xalq qəzeti" 26 avqust 2014// Teymur Bunyatov, Anar İsgəndərov " On ikinci Şeyxülislam Şeyxülislam Allahşükür Paşazadə – 65"
3. Heydər Əliyev. Müstəqillik yolu.// Bakı, 1997-ci il, 367səh.
4. http://multiculturalism.preslib.az/az_a1.html
5. <http://scwra.gov.az/structures/60/>
6. BMT-nin Sivilizasiyalar Alyansının VII Qlobal Forumunun rəsmi açılışında Prezident İlham Əliyevin nitqi //26 aprel 2016-cı il/ - <http://www.president.az/articles/19727>.
7. "Strateji təhlil" jurnalı.//Etibar Nəcəfov "Azərbaycan Respublikasının multikulturalizm siyasətinin onun xarici siyasətinə təsiri"347 səh.Bakı-2016,Say1-2(15-16)

Резюме

1 сентября 2009 года после перерегистрации религиозных организаций в Азербайджанской Республике было зарегистрировано 649 религиозных организаций. 15 мая 2014 года, начал работать Бакинский международный центр мультикультурализма, который был создан по указу Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева. Подписанным декретом 11 января 2016 года в республике провозгласили год мультикультурализма.

Summary

September 1, 2009 After the re-registration of religious organizations, 649 religious organizations were registered in the Republic of Azerbaijan The Baku International Center for Multiculturalism, which was established under the decree of the President of the Republic of Azerbaijan İlham Aliyev, began on May 15, 2014. 11 January By 2016, the year 2016 has proclaimed the Year of Multiculturalism.

Putayeva Elnarə Eldar

ADU, Bakı ş.

MULTİKULTURALİZMİN VƏ TOLERANTLIĞIN AZƏRBAYCAN MODELİ: DÜNYANIN MÜKƏMMƏL NÜMUNƏSİ KİMİ

Açar sözlər: multikulturalizm, tolerantlıq, mədəniyyət, inteqrasiya

Key words: multiculturalism, tolerance, culture, integration

Ключевые слова: мультикультурализм, толерантность, культура, интеграция

Hazırkı qloballaşma dövründə insanların yerdəyişmələri, iş və əsas yaşayış məqsədilə hər hansı bir dil və mədəni, ictimai, siyasi mühitdən digərinə köç etmələri adı hala çevrilir və bu da mədəniyyətlərin və sivilizasiyaların dialoqunu zəruriləşdirir. Bu proses istənilən halda digər xalqın həyatını, mədəniyyətini,

tarixini, adət-ənənələrini və s. öyrənməyi və onlara hörmətlə yanaşmağı labüdləşdirir. Hal-hazırda bu proseslər bir çox hallarda çox fərqli keçir. Buna görə də hazırki dövrdə bu problem dövlət qurumları və dövlət başçılarınun diqqət mərkəzində olmalı və mədəniyyətlərin “toqquşa” biləcəyi incə məqamlar əvvəlcədən müəyyənləşdirilib həll edilməlidir. Bu problem ölkə rəhbərliyinin də diqqət mərkəzindədir. Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanında deyilir: “Sivilizasiyaların qovuşuğunda yerləşən Azərbaycanın zəngin mədəni-mənəvi irsə və tolerantlıq ənənələrinə malik olması beynəlxalq aləmdə etiraf edilən həqiqətlərdəndir. Mövcud milli-mədəni müxtəliflik və etnik-dini dözümlülük mühiti onu çoxmillətli diyar kimi dünya miqyasında mədəniyyətlərarası dialoqun bənzərsiz məkanı etmişdir.” [BBMM-in yaradılması haqqında AR Prezidentinin Fərmanı, 2016, 1]

Bu problemin aktuallığı və onun həllinə dövlət səviyyəsində diqqət yetirilməsinin əsas səbəbi Azərbaycanın çoxmillətli ölkə olması ilə bağlıdır. Azərbaycanda tarix boyu müxtəlif xalqların yanaşı yaşaması nəticəsində müəyyən birgəyaşayış qaydaları formalaşmış, milli və dini tolerantlıq kənardan tətbiq edilən siyasət olmayıb, tarixi təcrübə nəticəsində həyat tərzinə çevrilmişdir.

Multikulturalizm konseptinin və məfhumunun yaranmasının əsas səbəbi xalqların və ya böyük kütlələrin bu və ya digər səbəblərdən başqa bir ölkəyə yerdəyişməsi, orada müəyyən müddətdə və ya həmişəlik qalması, milli identikliyi saxlamaq istəyi və başqa bu kimi məqamlarla bağlıdır. Çünki, qloballaşma dövründə milli identikliyi itirib assimilyasiyaya uğramaq təhlükəsi artır. Bu isə müəyyən mənada güclü əks təsir doğurur. Əraziyə köç edənlər bu və ya digər dərəcədə din, dil və mədəniyyət baxımından öz milli xüsusiyyətlərini saxlamaq istəyində olurlar. Bununla yanaşı, tarixən eyni bir ərazidə yanaşı yaşayan, sülh şəraitində bir-biri ilə ünsiyyətdə olan və çoxluqda olan xalqın dilində könüllü şəkildə ümumi ünsiyyət vasitəsi kimi istifadə olunan ərazilərdə multikulturalizmin təzahürü tamamilə başqa şəkildə baş verir. Bu tip multikulturalizmi biz Azərbaycanda timsalında görə bilərik.

Multikulturalizm hər hansı bir dövlətdə fərqli xalqlara və dinlərə aid insanların mədəni və milli-mənəvi fərqliliklərinin hiyf olunması və inkişafı, azsaylı xalqların tərkibinə daxil olduqları dövlətlərin milli mədəniyyətinə inteqrasiyasına yönəldilmişdir. Multikulturalizm modeli dedikdə, bir dövlətin sərhədləri daxilində müxtəlif etnomədəni tərəflərin dinc yanaşı yaşaması və öz mədəni xüsusiyyətlərini, həyat tərzini rəsmən ifadə etmək və qoruyub saxlamaq hüququna malik olması nəzərdə tutulur. Multikultural və tolerant dəyərlər ümumbəşəri xarakter daşıyır. Azərbaycanda multikulturalizm, tolerantlıq və dini dözümlülüğün dövlət siyasəti səviyyəsində inkişaf etdirilməsinin əsaslarını ölkənin qədim dövlətçilik tarixi və bu ənənələrin inkişafı təşkil edir. [Prezident kitabxanasının materialları, 1-6]

Tolerant ölkə olan vətənimizdə müsəlmanlarla yanaşı digər dinlərə etiqad edən insanlar da yaşayırlar. Sevindirici haldır ki, müxtəlif dövlətlər bizim təcrübəmizdən yararlanmağa çalışırlar. İndi dünyada bu sahədə ən ideal model kimi Azərbaycan nümunəsi öyrənilir. 2013-cü ildə 70-dən çox ölkədən 800-ə yaxın tanınmış elm, mədəniyyət xadiminin toplaşdığı III Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumunda xüsusi olaraq vurğulanmışdır ki, bu sahəyə aid məsələlərin müzakirəsi üçün paytaxtımızda hər zaman xüsusi imkanlar yaradılır və burada azərbaycanlı elm xadimlərinin multikulturalizmin bariz nümunəsi olan ölkəmiz haqqında mülahizələri də böyük marağa səbəb olmuşdur. [Hüseynov, 2016, 13]

“Azərbaycan əhalisinin çoxmilli tərkibi bizim sərvətimizdir, üstünlüyümüzdür. Azərbaycanın ən başlıca sərvətlərindən biri qədimlərdən bu torpaqda yaşayan, öz taleyini, öz həyatını bu torpağa bağlayan müxtəlif dinlərə etiqad edən adamlardır. Dövlət, ölkə nə qədər çox xalqı birləşdirsə, bir o qədər zəngin olur, çünki onların hər biri ümumdünya mədəniyyətinə və sivilizasiyasına öz töhfəsini verir. Azərbaycan onun ərazisində yaşayan bütün millət və xalqların ümumi vətənidir. Azərbaycanlı sözü bizi həmişə birləşdirib”. Bu baxımdan ümummillət lider Heydər Əliyevin azərbaycançılığı milli ideologiya olaraq irəli sürməsi onun Azərbaycan dövlətçiliyi naminə həyata keçirdiyi təqzibolunmaz tarixi xidmətdir. Çünki azərbaycançılıq bizim keçmişimizdən gələn milli-mənəvi dəyər olaraq vahid Azərbaycanın ideya əsası, ölkəmizdəki bütün azsaylı xalqların anlaşma içində birgəyaşayışının tarixi təcrübəsidir. [Mehdiyev, 2017, 156-157]

Vətənimizdə tolerantlıq mühiti həmişə ən yüksək səviyyədə olduğu üçün burada multikulturalizm, millətlər və dinlər arasında olan münasibətlərə, dialoqa həsr edilmiş beynəlxalq səviyyəli bir çox tədbirlər, elmi konfranslar keçirilir. Dünyanın müxtəlif ölkələrinin ənənəvi dünya dinlərini təmsil edən 200-dən çox nümayəndənin iştirak etdiyi “Qloballaşma, din, ənənəvi dəyərlər” mövzusunda tədbir 2010-cu ilin aprelində məhz Bakı şəhərində keçirilmişdir. Bunu Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə tanınması, multikulturalizmi və tolerantlıq şəraitinin genişlənməsi və inkişafı ilə əlaqələndirmək olar. 2011-ci ildən başlayaraq, ölkə prezidenti İlham Əliyevin şəxsi təşəbbüsü ilə hər iki ildən bir Bakıda Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumu keçirilir. Bu Forumlar Avropa Şurası və onun Şimal-Cənub Mərkəzi, İSESCO və UNESCO, eləcə də BMT-nin Sivilizasiyalar Alyansının birbaşa tərəfdaşlığı ilə təşkil olunur.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan multikulturalizmi. Prezident kitabxanasının materialları. //http://multiculturalism.preslib.az/az_a1.html/
2. Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı/ Bakı, 2016
3. Hüseynov C., "Azərbaycanda multikulturalizm." Xalq səbhəsi qəzeti, Bakı, yanvar 2016
4. Mehdiyev R., Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev multikulturalizmin Azərbaycan modeli haqqında. Bakı, 2017, 526 s.
5. Mükərrəmoğlu M., "Azərbaycan dünyada sivilizasiyalararası dialoq və multikulturalizm mərkəzinə çevrilmişdir." Xalq qəzeti, Bakı, aprel 2014.

Summary

In the current globalization process people's immigration to any other cultural, social and political environment is commonplace, and this makes necessary the dialogue of cultures and civilizations. By the model of multiculturalism is meant to have a peaceful coexistence within the borders of one state and to express and maintain officially its lifestyle and cultural characteristics. Multiculturalism is a necessary tool for the dialogue between cultures and civilizations. The basis of improvement of multiculturalism and tolerance is the state policy of the development of Azerbaijan.

Резюме

В нынешнюю эпоху глобализации движения людей с любой культурной, социальной и политической среды становится все более распространенным и это дает возможность на диалог между культурами и цивилизациями. К модели мультикультурализма относится государства в границах своих собственных культурных особенностей с различных этнических и культурных сторон, поддерживающий мирного сосуществования разных национальностей. Мультикультурализм считается необходимым инструментом диалога между культурами и цивилизациями. В Азербайджане улучшение мультикультурализма и толерантности является развитием принципов государственной политики страны.

Сулейманова Хатира Этибар

АУЯ, г. Баку

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ И ИДЕИ ТОЛЕРАНТНОСТИ В ПОЛИТИКЕ ГЕЙДАРА АЛИЕВА

Ключевые слова: мультикультурализм, толерантность, народ

Açar sözlər: çoxmədəniyyətlilik, tolerantlıq, xalq

Key words: multiculturalizm, tolerance, people

На мировой политической сцене долговечность государства зависит от способности сплачивать все народы, проживающие на его территории. Мультикультурализм является основой для культурной и религиозной толерантности. Азербайджанский народ испокон веков отличался толерантностью, пониманием к представителям других наций. На сегодняшний день, независимо от языка, вероисповедания, мультикультурализм и толерантность стали образом жизни для каждого гражданина Азербайджана.

Как известно, исторически на территории Азербайджана проживали разные нации. Азербайджанский народ всегда жил без каких-либо столкновений, размеренной, спокойной жизнью, формируя прекрасные отношения между представителями разных групп. В основе таких отношений лежит способность нашего народа налаживать диалог, взаимодействовать с представителями других этносов во многих сферах.

Несмотря на тяжёлый и кровавый территориальный конфликт с Арменией, в результате которого произошла оккупация 20 процентов территорий и наличие более 1 миллиона беженцев и вынужденных переселенцев, азербайджанский народ является подлинным образцом межцивилизационного и межрелигиозного диалога и весь мир изучает этот образец. Мультикультурализм является основой философии этой модели. Президент Ильхам Алиев отмечал с самых высоких трибун тот факт, что армянские оккупанты уничтожили около 600-а исторических и архитектурных памятников, 22 музея с 40000 экспонатами, 10 мечетей. Несмотря на этот вандализм, в центре Баку со стороны государства была отреставрирована армянская церковь. Этот факт вновь и вновь доказывает толерантность азербайджанского народа.

Как известно, мультикультурализм является полным противоречием ксенофобии, исламофобии и расизма. Общенациональный лидер Гейдар Алиев развил и претворил в жизнь новый подход к веками сформировавшейся модели мультикультурализма. Он говорил: "То, что Азербайджан-это многонациональная, толерантная страна это наше богатство и преимущество. Азербайджан является общей Родиной для всех наций, проживающих на его территории. Лезгины, авары, курды, талыши, удины и другие нации, проживающие на территории нашей страны - азербайджанцы. Слово " Азербайджан" нас всегда объединяло."

Гейдар Алиев считал, что страна богаче настолько, насколько больше народов она объединяет. И, действительно, эти ценные мысли заставляют каждого задуматься. Общенациональный лидер в совершенно ином свете представляет нам идеи азербайджанства.

Известно, что 13 августа 2001 года Гейдар Алиев издал указ об охране национальных и моральных ценностей. В указе отмечается, что "каждый гражданин имеет свои обычаи и традиции, национальные и моральные, а также религиозные ценности. Если кто-то осмелится выступить против национальных и моральных ценностей Азербайджана, а также азербайджанского менталитета, то все эти попытки будут строго пресечены."

Особое внимание лидер уделял азербайджанцам, живущим за границей. Он отмечал, что независимо от того, по каким причинам они покинули нашу страну, они должны действовать в диаспоре. Гейдар Алиев встречался с азербайджанцами в каждой стране, в котором он находился с визитом. Он отмечал, что азербайджанцы могут жить в любой стране мира, но тем не менее, им не следует терять свои национальные корни и национальную принадлежность. Именно в этом и заключается идея азербайджанства: сохранить свою национальную принадлежность и моральные ценности, и в то же время, пользоваться плодами их синтеза с общечеловеческими ценностями.

В нашей стране правительство тратит огромные средства на реставрации не только мечетей, но и церквей, синагогов, что ещё раз доказывает необходимость в межкультурном диалоге. На сегодняшний день фонд Гейдара Алиева претворяет в жизнь огромные и ценные проекты с целью пропаганды мультикультурализма: проведение первых Европейских игр в Азербайджане, Исламские игры солидарности, формула 1 и т.д. Таким образом, ясно прослеживаются попытки новаторского продолжения курса политики мультикультурализма, автором которого является великий лидер Гейдар Алиев.

Xülasə

Hazırkı tezis Azərbaycanda çoxmədəniyyətliliyin və tolerantlığın inkişafından bəhs edir. Azərbaycan hakimiyyətinin və xalqının ölkəmizin ərazisində yaşayan başqa xalqların nümayəndələrinə, onların adət-ənənələrinə hörmətlə və anlayışla yanaşmalarından danışılır.

Summary

The present thesis deals with the development of multiculturalism and tolerance in Azerbaijan. It tells about the approach of our government and people to the representatives of other nations, living on the territory of our country and protect their customs and traditions.

Qurbanova Gülnarə Qorxmaz qızı

AZƏRBAYCANDA TOLERANTLIQ VƏ MULTİKULTURALİZM ƏNƏNƏLƏRİNİN İNKİŞAFI

Açar sözlər: tolerantlıq, dəyər, çoxmillətli, çoxmədəniyyətli, mədəniyyət

Ключевые слова: толерантность, ценность, многонациональный, культура

Key words: tolerance, value, multinational, multicultural, culture

«Dövlət, ölkə nə qədər çox xalqı birləşdirsə, bir o qədər zəngin olur, çünki onların hər biri ümumdünya mədəniyyətinə və sivilizasiyasına öz töhfəsini verir»

Heydər Əliyev

Qədim insan məskənlərindən biri olaraq tanınan Azərbaycan ərazisində illər boyu xalqımızla yanaşı bir sıra digər xalqların nümayəndələri də məskunlaşaraq günümüzədək yaşayıblar. Ölkəmizdə yaşayan milli azlıqlara heç bir təzyiq göstərilmir, əksinə onların tarixi keçmişinə, mədəniyyətlərinin özünəməxsusluğuna dövlət səviyyəsində qayğı göstərilir. Onlar Azərbaycan ərazisində sərbəst şəkildə yaşayırlar, azərbaycan vətən-

daşlarına məxsus bütün imtiyazlardan sərbəst şəkildə istifadə edirlər. Dövlətimiz həmişə ərazisində yaşayan çoxsaylı xalqlara dövlət qayğısı göstərir. Bu çoxsaylı xalqlar sərbəst şəkildə öz dillərindən istifadə edirlər, bununla bağlı onlara heç bir təzyiq göstərilir. Çoxsaylı xalqların nümayəndələri azərbaycanlılarla bərabər ali təhsil müəssisələrində təhsil alırlar. Keçmişin dərinliklərindən irəli gələn tarixi vərəqlədikcə təkrarən əmin olursan ki, bu ərazidə müxtəlif etnosları və inancları bir araya gətirən multikultural ənənələr qədim və zəngindir. Hal-hazırda ölkəmiz bütün dünyada humanizm prinsiplərinə sadıq, multikultural və tolerant ölkə olaraq tanınır və multikulturalizm siyasəti bir sıra digər dünya ölkələri üçün nümunə hesab olunur.

Təzəcə müstəqilliyə qədəm qoyan ölkə dünyada gedən demokratiya, inkişaf və qloballaşma prosesindən geridə qalmamalı, həm milli mədəniyyətini və simasını, mənəvi özəlliyini yaşatmalı, həm də başqa mədəniyyət və dinlərlə dözümlülük şəraitində münasibət qurmaları idi. [Abdulla, 2007,20] Məhz belə bir dövrdə Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycan ərazisində multikultural dəyərlərə sadıqlıyı dövlət siyasəti səviyyəsinə yüksəldərək tolerantlıq və multikulturalizm ənənələrini siyasi və hüquqi müstəvidə yenidən bərpa etmişdir. Mərhum prezidentimizin təşəbbüsü ilə keçirilən tədbirlərlə Azərbaycan ərazisində yaşayan milli azlıqların adət-ənənələrinin, dilinin qorunub saxlanılaraq inkişaf etdirilməsinə siyasi və hüquqi zəmin yaradıldı. Bildiyimiz kim islamofobiya, siyasi sferada gedən ziddiyətli proseslər ümumbəşəri faciələrin əsas hissəsini təşkil edir. Multikulturalizmin kökünün qədim olması göstərir ki, ölkəmizdə tolerantlıq yüksək şəkildə inkişaf etmiş və xalqlar arasında bərabərlik mövcuddur. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin yürütdüyü siyasi-mədəni xəttin layiqli davamçısı prezident İlham Əliyevin inamla və sədaqətlə həyata keçirməkdə olduğu mədəniyyət siyasətinin uğurlu nəticələri və perspektivləri artıq göz qabağındadır. [Abbasov, 2008, 5] Hörmətli Prezidentimiz İlham Əliyev hal-hazırda Heydər Əliyevin multikultural dəyərlərin qorunub inkişaf etdirilməsi ilə bağlı siyasəti uğurla davam etdirir. İlham Əliyev bir sıra çıxışlarında multikulturalizmin dünya üçün nə qədər önəmli olduğunu dəfələrlə vurğulamışdır. Prezidentimiz İlham Əliyin rəhbərliyi ilə 2014-cü ildə Bakı Multikulturalizm Mərkəzinin əsası qoyuldu, 2016-cı il isə ölkəmizdə “Multikulturalizm ili” elan olundu. Yeni yaradılan Bakı Multikulturalizm Mərkəzi və “Multikulturalizm ili” bütün dünya ölkələri üçün nümunə oldu. Həyata keçirilən davamlı və ardıcıl tədbirlər multikulturalizmin həm Azərbaycanda, həm də dünyada geniş şəkildə təbliğ olunması işinə təkan verdi. Xalqımız multikulturalizmə siyasi baxımdan da çox önəm vermişdir. Birinci vitse-prezident Mehriban Əliyevanın başçılığı ilə Heydər Əliyev Fondunun müxtəlif ölkələrdə həyata keçirdiyi bir sıra projelər buna bariz nümunədir. Azərbaycan ta qədimdən çoxmədəniyyətli ölkə olaraq tanınır. Ölkəmiz çoxmədəniyyətli ölkə olaraq dünya xalqların humanitar inkişafına və mədəniyyətinə həssaslıqla yanaşdığını göstərir. Bu gün ölkəmizdə müsəlman, yəhudi icmaları və xristianlar arasında dostluq əlaqələri yüksək səviyyədədir. Bu isə ölkə ərazisində müxtəlif mədəniyyətlərin və dinlərin yanaşı mövcudluğunun, ənənəvi mühitin qorunub saxlanmasının nəticəsidir. Heydər məscidinin tikintisi islami, Qafqazın ilk xristian abidəsi Alban məbədinin bərpası xristian dəyərlərinə hörmətin timsalıdır. Azərbaycan xalqının, həm də tarixən Azərbaycan Respublikasında yaşayan etnik qrupların mədəni irsinin qorunub saxlanması və inkişaf etdirilməsi, mədəniyyət fəaliyyətilə məşğul olan ictimai birliklərin və təşkilatların yaradılması imkanları təmin olunur. [Abbasov, 2009,83] Bütün bu deyilənlər göstərir ki, Azərbaycanda əsası mərhum prezidentimiz Heydər Əliyev tərəfindən qoyularaq gerçəkləşdirilən davamlı siyasət olan multikulturalizm bir kampaniya deyildir, multikulturalizm xalqımızın gündəlik həyat tərzidir və xalqımız həmişə humanist dəyərlərə sadıq xalq olaraq qalacaqdır.

Ədəbiyyat

1. Adil Abdulla Əl-Fələh. Heydər Əliyev və milli-mənəvi dəyərlər [Mətn] /Adil Abdulla Əl-Fələh; İmi red. və ön sözlü müəll. A.Paşazadə; Dizayn. M.Xəlilov.- B.: Qismət, 2007.- 108 s.
2. Abbasov N. Müasir şəraitdə Azərbaycan dövlətinin mədəniyyət siyasəti və mənəvi dəyərlərin inkişaf amilləri. Bakı, 2008, 238 s
3. Namiq Abbasov. Mədəniyyət siyasəti və mənəvi dəyərlər. Bakı, 2009, 444 səh.
4. Heydər Əliyev Azərbaycanı dünyaya tanıdır. Bakı: Azərbaycan, 1994, 174 s
5. Heydər Əliyev mədəni irsimizin keşiyində. I kitab.Bakı: “Bakı”, 2001, 440 s.
6. Həsənova V. Qloballaşma prosesinin mədəniyyətlərin və sivilizasiyaların qarşılıqlı dialoquna təsiri. “Mədəniyyət dünyası”, X buraxılış. Bakı: ADMİU, 2005, s.127-130.
7. Hüseynov İ.H. Milli-mədəni irsimizin təntənəsi. “Mədəniyyət dünyası”, III buraxılış, Bakı, 2001, s.102-103.
8. Hüseynov İ.H. Abbasov N. Milli ideyaların inkişafı naminə. “Mədəni-maarif”, 2004, № 5, s.9-11.

Summary

The country, which has attained a degree of independence, must not leave behind the global process of democracy, development and globalization, to maintain its national culture and image, its spiritual identity, and tolerance in other cultures and religions. In such a period, Heydar Aliyev restored the traditions of tolerance and

multiculturalism in the political and legal context by raising the loyalty to multicultural values in the territory of independent Azerbaijan to the level of state policy. By the initiative of the late president, political and legal basis for the preservation of the traditions and language of national minorities living in Azerbaijan has been created.

Резюме

Страна, едва достигшая определенной степени независимости, не должна была отставать от процесса развития и глобализации в мире, поддерживать свою национальную культуру и ее образ, свою духовную особенность, так же выявлять терпимость по отношению с другими культурами. Именно в этот период великий лидер Г.Алиев восстановил традиции терпимости и мультикультурализма в политическом и правовом контексте, возвысил многокультуральные ценности до уровня государственной политики.

Vüqar Ələsgərov
ADU, Bakı ş.

AZƏRBAYCAN MULTİKULTURALİZMİ AVROPA TƏSİSATLARININ SƏNƏDLƏRİNDƏ

Açar sözlər: multikulturalizm, tolerantlıq, milli azlıqlar
Key words: multiculturalism, tolerance, ethnicities

Ümummilli lider Heydər Əliyevin 1993-cü ildə təkrarən ölkə rəhbərliyinə qayıtması Azərbaycan xalqının həyatında ciddi dönüş nöqtəsi oldu. Təfərrüatlarına varmadan qeyd edək ki, bu böyük qayıdış Azərbaycan xalqını gözləyən parçalanma, müstəqilliyin və dövlətçiliyin itirilməsi kimi təhlükələri birdəfəlik tarixin arxivinə atdı. Artıq ölkənin həyatında yeni bir dövr açılmışdı.

Ümummilli lider tərəfindən təməli qoyulmuş və bu gün də uğurla davam etdirilən siyasətin təməl prinsipləri arasında multikulturalizm və tolerantlıq da başlıca yer tutur. Bu siyasət həm də dünyada, global səviyyədə mədəniyyətlərarası toqquşmalar barədə iddiaların ortaya atıldığı bir dövrdə həyata keçirilir. Son illərdə dünyanın aparıcı ölkələrinin siyasətçilərinin çıxışlarına nəzər salaq:

Nikola Sarkozi: “multikulturalizm məğlubiyyətdir”,

Devid Kameron: “multikulturalizm məhv olub”,

Angela Merkel: “Bu yanaşma (*multikulturalizm – V.Ə.*) özünü qətiyyənlə doğrultmayıb uğursuzluqla nəticələndi”.

Lakin sözügedən məsələyə Azərbaycan kontekstində yanaşsaq, tam başqa mənzərənin şahidi olarıq. Multikulturalizm siyasəti uğurla həyata keçirilir, bütün milli və dini azlıqların hüquq bərabərliyi konstitusional səviyyədə təsbit edilib. Bu əslində, ölkəmizin bütün dövlətçilik tarixi boyunca mövcud olmuş ənənənin ölkənin əsas qanunu səviyyəsində möhkəmləndirilməsidir. Konstitusiyanın 25-ci maddəsində (Bərabərlik hüququ) göstərilir:

III. Dövlət, irqindən, etnik mənsubiyyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, mənşəyindən, əmlak vəziyyətindən, qulluq mövqeyindən, əqidəsindən, siyasi partiyalara, həmkarlar ittifaqlarına və digər ictimai birliklərə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verir. İnsan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını irqi, etnik, dini, dil, cinsi, mənşəyi, əqidə, siyasi və sosial mənsubiyyətə görə məhdudlaşdırmaq qadağandır.

Dövlət başçısı İlham Əliyev dəfələrlə Azərbaycan multikulturalizm modelinin başqa ölkələr üçün nümunə olacağını vurğulamışdır. Eyni zamanda, müxtəlif etnik azlıqlara qarşı xoş münasibət beynəlxalq təşkilatların da hesabatında yer almışdır.

Bu tezidə biz 2 təşkilatın sənədlərində Azərbaycandakı milli azlıqların vəziyyətinə dair məlumatlara nəzər yetirəcəyik. Bu sənədlərdən ən vacibi Azərbaycanın Avropa Şurasına üzvlüklə bağlı müraciəti əsasında tərtib edilmiş 23 may 2000-ci il tarixli 8748 sayılı hesabatdır. O dövrdə Azərbaycan üçün Avropa Şurasına üzvlük prioritet məsələ idi və bu üzvlük heç də asan başa gəlməmişdir. 112 maddədən ibarət olan sənədin 86-cı maddəsində göstərilir ki, hesabat müəllifləri bir çox milli azlığın (avar, yəhudi, kürd, ləzgi, rus, talış, tatar) nümayəndələri ilə görüşüblər. Heç bir halda diskriminasiya faktına rast gəlinməyib. Milli azlıqlar sərbəst surətdə öz mədəni həyatlarını davam etdirirlər. Həmçinin qeyd olunur ki, ölkədə əlavə olaraq Orta Asiyadan gəlmiş 50 min məhsəti türkü də tarixi vətənləri olan Gürcüstana qayıtmaq üçün müvəqqəti olaraq məskunlaşıb.

AŞPA-nın 27 yanvar 2004-cü il tarixli iclasında Rusiyadan olan deputat İlyas Umaxanov qeyd edib ki, “demokratiyanın vacib elementlərindən biri də milli azlıqlarla rəftar məsələsidir. Bu xüsusda, Baltika respublikalarından fərqli olaraq multietnik Azərbaycanda müxtəlif etnik qruplar arasında tarazlıq yaradılmış və onların hər birinin inkişafına şərait yaradılmışdır”. İclasda həmçinin Azərbaycan

Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Avropa dəyərlərinə və qanunlarına yaxından bələd olan siyasətçi kimi səciyyələndirilmişdir.

AŞPA-nın 2007-ci ilə qəbul etdiyi 11226 sayılı sənəddə də ölkəmizdəki multietnik vəziyyət və milli azlıqların vəziyyəti təqdir edilir. Sənədin 8.15-ci maddəsində göstərilir:

“Azərbaycan çox sayda milli azlığın əsrlər boyu süll şəraitində yaşadığı vətənidir. Milli azlıqların müdafiəsi üzrə Çərçivə Konvensiyasının məsləhət komitəsi Azərbaycan hökumətinin bu konvensiyanın milli azlıqlara tətbiqini genişləndirmək cəhdini alqışlayır” (2).

Ölkəmizdəki multikultural vəziyyətə dair Avropa təşkilatlarının tərtib etdiyi ən son sənəd isə Rasizm və dözümsüzlüyə qarşı Avropa Komissiyasının (ECRI) Azərbaycanla bağlı 2017-ci ildə nəşr etdirdiyi beşillik hesabatdır. Hesabatda yer almış bəzi məqamlara diqqət edək:

“Hesabat dövründə etnik azlıqlara qarşı heç bir niyyətli çıxış qeydə alınmayıb. Azərbaycanda mədəniyyətlərarası dialoqla bağlı bir neçə beynəlxalq forum keçirilib və 2014-cü ildə Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi təsis edilib. Son 5 ildə ölkədə irqi zəmində heç bir cinayət hadisəsi qeydə alınmayıb”.

“Müsbət məqam kimi qeyd edək ki, nümayəndə heyətinin Qubaya səfəri zamanı məlum oldu ki, burada 20-dən çox xalqın nümayəndələri qarşılıqlı ünsiyyət, xalqlar dostluğu və tolerantlıq mühitində yaşayırlar. Hökumət nümayəndələri bu ərazini etnik müxtəliflik modeli kimi təqdim edirlər. Söhbət zamanı yerli yəhudilər heç vaxt antisemitizmlə rastlaşmadıqlarını bəyan etdilər”. (Rapport de l’ecri sur l’Azerbaïdjan, s.18)

Hesabatda həmçinin qeyd edilir ki, Azərbaycan xalqın tarixən bu ərazidə yaşamış bütün milli azlıqlarla xoş münasibətdə olub. Eyni zamanda dövlət bütün dini icmaların qeydiyyatı proseduru çox qısa zamanda həyata keçirir.

Azərbaycana dair hesabatlarda ölkəmizdəki multikultural vəziyyət, azlıqların vəziyyəti barədə bir qayda olaraq müsbət məqamlar yer alıb. Artıq qlobal miqyasda ölkəmizin multikulturalizm modeli nümunə kimi göstərilir. Bunu sübut edən ən son faktlardan biri Rumıniyanın Baş naziri Viorika Dençilenin VI Bakı Qlobal Forumunun iştirakçılarına ünvanlanmış məktubdur. Hökumət başçısı qeyd edir ki, “Qərblə Şərqlin kəsişməsində Azərbaycan multikultural cəmiyyəti olan etibarlı regional oyunçu kimi vacib rol oynayır. Mən inanıram ki, Azərbaycanın bu sahədə vacib təcrübəsi var və bizimlə bölüşə bilər. Bizim regiona bu cür müsbət təcrübə lazımdır”.

Bu sözlərin Avropa İttifaqına üzv ölkənin ikinci şəxsinin dilindən səslənməsi faktın mötəbərliyini artırır. Avropanın bir çox ölkəsində ksenofobiya, rasizm, islamofobiya və digər irqçilik təzahürlərinin az qala həyat normasına çevrildiyi bir vaxtda Şərqlə Qərbin kəsişməsində yerləşən bir ölkənin təcrübəsini hər bir dövlət model olaraq götürüb tətbiq edə bilər. Avropalı siyasətçilərin multikulturalizmlə bağlı iddialarına isə antitezis kimi Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti Leyla Əliyevanın bir cümləsini qoymaq olar: *“tolerantlıq anlayışı xalqımız üçün hər hansı nailiyyət deyildir: bu, normadır, bu, həyat tərzidir, biz heç vaxt başqa cür yaşamamışıq”*.

Bibliografiya

1. Rapport de l’ecri sur l’Azerbaïdjan. Strasburq, 2017. 56 s.
2. <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=8943&lang=fr>

Резюме

Исторически Азербайджан это страна, где представители различных народов, культур и конфессий живут в условиях мира. Толерантная атмосфера в нашей стране отражена в документах Совета Европы и других организаций. В докладе Европейской Комиссии по борьбе с расизмом и нетерпимостью, опубликованном в 2017-ом году, приветствовалось создание Бакинского международного центра мультикультурализма.

Summary

Throughout the history Azerbaijan has been a country, where representatives of different ethnic groups and religions lived in peace. Tolerant atmosphere in our country is also reflected in the documents of the Council of Europe and other institutions. The report issued by the European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) in 2017 praised the establishment of Baku International Multiculturalism Center.

HEYDƏR ƏLİYEVİN MİRASI – TOLERANTLIĞIN ÜNVANI AZƏRBAYCAN

Açar sözlər: Heydər Əliyev, multikulturalizm, tolerantlıq, Heydər Əliyev Fondu, Beynəlxalq layihələr

Ключевые слова: Гейдар Алиев, мультикультурализм, толерантность, Фонд Гейдара Алиева, интернациональные проекты

Key words: Heydar Aliyev, multiculturalism, tolerance, Heydar Aliyev Foundation, International projects

«Kəssə hər kim tökülən qan izini, Qurtaran dahi odur yer üzünü.»

Hüseyn Cavid

Azərbaycan əsrlər boyu sivilizasiyaların və mədəniyyətlərin qovşağında yerləşdiyindən, Asiya ilə Avropa arasında körpü olması ölkəmizdə mədəniyyət müxtəlifliyinin yaranmasında mühüm rol oynayıb. Çoxmədəniyyətli, çoxmillətli diyar olan Azərbaycanda tarixən müxtəlif xalqlar, millətlər azad, firavan yaşamış, özlərinə hər zaman tolerant münasibət görmüş, öz etnik-mədəni xüsusiyyətlərinin etnik-mədəni xüsusiyyətlərini heç bir təqibə məruz qalmadan inkişaf etdirə bilmişlər. Bu da onu deməyə əsas verir ki, Azərbaycan multikulturalizmin və tolerantlığın beşiyidir.

“Heydər Əliyev Böyük Azərbaycanlı, Azərbaycan xalqının, Azərbaycan torpağının misilsiz, təəssübkeşi, dövlətçiliyimizin xilaskarıdır”. Heydər Əliyev şəxsiyyəti öyrənilməmiş dünyadır!. Heydər Əliyev hakimiyyətə qayıtması ilə Azərbaycan dövləti məhv olmaq təhlükəsindən xilas oldu. Azərbaycanın parçalanıb yox olmaq qorxusu aradan qalxdı. Dövlətimizin qorunub saxlanması isə azadlığımızın, müstəqilliyimizin qorunub saxlanması deməkdir. Dahi Azərbaycan dramaturqu Hüseyn Cavidin bir kəlamını xatırlatmaq istərdim “Kəssə hər kim tökülən qan izini, Qurtaran dahi odur yer üzünü”! Heydər Əliyevin uzaqgörən siyasəti nəticəsində Azərbaycanda sülh və əmin-amanlıq yarandı. Ölkəmizdə yaşayan bütün etno-mədəni xalqlar bir birilə sülh və əmin-amanlıq şəraitində yaşamağa başladı. Müstəqillik qazandığımız ilk illərdə Heydər Əliyevin “Azərbaycan Respublikasında yaşayan milli azlıq, azsaylı xalq və etnik qrupların hüquq və azadlıqlarının qorunması, dil və mədəniyyətlərinin inkişafı üçün dövlət yardımı” haqqında fərmanına əsasən etnik qruplar Azərbaycan Respublikasının bərabərhüquqlu vətəndaşları hesab edilir. İrqiindən, dilindən və dinindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq bərabərliyi təmin edildi. Ulu Öndərində dediyi kimi həqiqətən də “Azərbaycan onun ərazisində yaşayan bütün millət və xalqların ümumi vətənidir. Ərazimizdə yaşayan azərbaycanlı da, ləzgi də, avar da, kürd də, talış da, udin də, kumık da, başqası da-bütünlükdə hamısı azərbaycanlıdır”. Ümummillə lider Heydər Əliyev çıxışlarının birində belə bir tarixi fikir səsləndirmişdir: “Ölkə nə qədər çox xalqı birləşdirsə, bir o qədər zəngin olar. Çünki onların hər biri dünya mədəniyyətinə və sivilizasiyasına öz töhfəsini verir.” Ümummillə Lider Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikasında milli azlıqların hüquqlarının qorunması istiqamətində həyata keçirdiyi ardıcıl və davamlı siyasət bu gün də ölkə prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən uğurla inkişaf etdirilir.

Multikulturalizm siyasətinin həyata keçirilməsində Heydər Əliyev Fondunun rolunu xüsusilə qeyd etmək istərdim. Azərbaycan multikulturalizminin siyasi banisi və dövlət qurucusu Heydər Əliyevin adını daşıyan “Heydər Əliyev Fondu” multikultural dəyərlərin və tolerantlıq prinsiplərinin təbliği istiqamətində fəaliyyəti dünyanın ən qədim və zəngin dövlətçilik ənənələrinə malik xalqımız tərəfindən yüksək qiymətləndirilir. 2004-cü il 10 mart Azərbaycan Respublikasının prezidenti cənab İlham Əliyev imzalanan fərmana əsasən yaradılan Heydər Əliyev Fondu tariximizə dövlət qurucusu kimi daxil olmuş Heydər Əliyevin xatirəsini əbədiləşdirmək, ölkə əhalisinin sosial-iqtisadi rifahını yaxşılaşdırmaq, azərbaycançılıq fəlsəfəsini ölkəmiz üçün əhəmiyyətini nəzərə çatdırmaq, Ulu Öndərin zəngin mənəvi irsini öyrənmək, milli dövlətçilik ideyalarının gələcək nəsillərə çatdırmaq kimi zərurətlərdən irəli gələrək yaradılmışdır.

“Tolerantlığın ünvanı- Azərbaycan” layihəsi çərçivəsində Heydər Əliyev fondunun Azərbaycanın sərhədlərində kənarında bir sıra tədbirlərin keçirilməsi, müqəddəs xristian abidələrinin bərpası öz əksini tapır. Buna misal olaraq XIV əsrdə salınmış vitraj şüşələrinin üzərində Müqəddəs Məryəm və İsa Peyğəmbərin həyatı əks olunmuş Strasburq Katedral kilsəsinin vitrajlarının bərpası, X-XII əsrlərdə Fransanın Orn, Kurjust, Revayon və Mal yaşayış qəsəbələrində yeddi kilsənin bərpasında göstərdiyi maliyyə yardımı, İkinci dünya müharibəsi illərində dağıdılmış və yandırılmış Berlin qəsrinin bərpası ilə əlaqədar başlanan İana kompaniyasına Heydər Əliyev Fondunun töhvəsi olaraq 50 min avro məbləğində pul çekini Berlin qəsrinin rəhbərləyinə təqdim etməsi, Romanın Kapitolini Muzeyinin “Filosoflar zalı”nın təmir edilməsi, 2012-ci ildə Heydər Əliyev Fondu tərəfindən Parisin Luvr muzeyində İslam incəsənətinə həsr olunmuş yeni zalların yaradılması, elə həmin il Heydər Əliyev fondu ilə Müqəddəs Taxt-Tac arasında “Roma katakombalarının bərpasına dair ikitərəfli saziş” imzalanmış və Müqəddəs “Marçellinio” və “Pietro” katakombaları bərpa edilməsini göstərə bilərik. Təsədüfi deyil ki, Roma Papasının Müqəddəs Arxeologiya üzrə Şurasının sədri

kardinal Can-Fransko Ravazi Heydər Əliyev Fondunun xristian aləminin qədim dini və mədəni abidələrinin bərpasında göstərdiyi xidmətləri yüksək dəyərləndirmiş və bu işləri müsəlman dünyasının bir parçası olan Azərbaycanın xristian dünyasına hədiyyəsi kimi xarakterizə etmişdir. Qeyd edim ki, bu, müsəlman dünyasının Xristian aləminin müqəddəs abidələrinə yüksək töhvəsi kimi dəyərləndirilmiş ilk belə hadisədir.

Tolerantlıq Azərbaycanın əvəzsiz, dünyanın bir çox ölkələrinin həsəd apardığı milli mənəvi sərvətdir. Bu gün hər bir Azərbaycan vətəndaşının əsas vəzifəsi Ümumilli lider Heydər Əliyevin miras qoyduğu multikulturalizm və tolerantlıq irsini qoruyub saxlamaq, inkişaf etdirmək və gələcək nəsillərə çatdırmaqdır.

Rəsul Qərib oğlu Mehdixanov t.ü.f.d.
DİN.Daxili Qoşunlar Akademiyası

MÜSTƏQİL AZƏRBAYCANDA MİLLİ AZLIQLAR VƏ MULTİKULTURALİZM

Açar sözlər: zəngin, müxtəliflik, milli, fədakar

Ключевые слова: богатый, многогранный, национальный самоотверженный

Key words: rich, diversity, national, selfless

«Hər bir xalqın öz adət-ənənəsi, öz milli-mənəvi və dini dəyərləri var. Biz öz milli-mənəvi dəyərlərimizlə fəxr edirik, bizim xalqımız yüz illərlə adət-ənənələrimizi, milli mənəvi dəyərlərimizi yaradıblar və bunlar indi bizim xalqımızın mənəviyyatını təşkil edən amillərdir»

H.Əliyev

Azərbaycan xalqını vahid ideologiya ətrafında birləşdirən onun zəngin mədəniyyəti mənəvi dəyərləri, adət ənənələridir. Bu ənənələr mədəni irsimiz qanuni əsaslarla qorunur. Bu əsaslar 1995-ci il 12 noyabr tarixdə qəbul edilmiş Konstitusiyamızda öz əksini tapdı. Konstitusiyanın qəbulu ilə Azərbaycan Respublikasının dövlət quruculuğunun hüquqi qanuni əsasları qoyuldu. Qəbul edilmiş konstitusiyamızda qeyd olunur.

Azərbaycan xalqının və dövlətinin ən ali mühüm məqsədləri Azərbaycan dövlətinin müstəqilliyini, suverenliyini və ərazi bütövlüyünü qorumaq, Konstitusiya çərçivəsində demokratik quruluşa təminat vermək, vətəndaş cəmiyyətinin bərqərar edilməsinə nail olmaq, xalqın iradəsinin ifadəsi kimi qanunların aliliyini təmin edən hüquqi, dünyəvi dövlət qurmaq, ədalətli iqtisadi və sosial qaydalara uyğun olaraq bütün dünya xalqları ilə dostluq, sülh və əmin-amanlıq şəraitində yaşamaq və bu məqsədlə qarşılıqlı fəaliyyət göstərməkdir.

Odur ki, Azərbaycan Respublikası demokratik ruhda qeyd olunan məqsədə çatmaq üçün əməli tədbirlər görməkdədir. Azərbaycan çoxmillətli bir dövlətdir. Burada bir çox xalqların nümayəndələri yaşayır və fəaliyyəti göstərir. Azərbaycanda yaşayan etnik qruplar siyasi-hüquqi terminlərdə «Milli azlıq» kimi şərh edilir. Bu qruplar etnososial, xüsusi etnik etnopsixoloji, dil və dini əlamətlərə malikdir. Müasir dövrdə bu etnik qruplar xüsusi əlaqələr irqi və fiziki yaxınlıq, orta qənənələr, din mədəni dərkətmə, ailə-nigah münasibətlərinə daha çox rast gəlinir.

Beynəlxalq hüquqi azlıqda qalma anlayışı 1560-1648-ci illərdə baş verən protestant-katolik qarşıdurması ilə ortaya atılmışdır. Bu qarşıdurmada çoxlu sayda insanlar həyatın itirmişdilər. Həmin hadisələrdən sonra etnik sözü latın dilində təkcə, xarici mənasında işlədilmişdir.

Milli-azlıqlar müxtəlif xalq və millətləri təşkil edən etnik birlikdən ayrılmış, etnik proseslər zamanı xüsusi forma və məzmun kəsb etmiş, ayrıca etnik qurumlardan ibarətdir. Hər bir etnik azlığın öz dili, adət-ənənəsi və mənəvi birliyi mövcuddur. Etnik qruplar müəyyən bir ərazidə kompakt halında yaşayırlar. Azərbaycanda da etnik azlıqlar üçün səciyyəvi bir sıra xüsusiyyətləri vardır və bu da onların başqa xalq və millətlərlə qaynaq qarışmasına heç də təsir göstərə bilməz. Bununla yanaşı etnik azlıqlar tarixən həyatda baş verən proseslər nəticəsində bütünlüklə özlərinin adət-ənənələrini, etnik əlamətlərini qoruyub saxlayır və regionda yaşayan qonşu xalq və millətlərdən də müəyyən əlamətləri və xüsusiyyətləri özündə birləşdirir.

Milli azlıqlar dedikdə bu və ya digər ölkələrdə, dövlətlərdə, respublikalarda yaşayan, o ölkənin və ya Respublikanın əhalisinin çoxunu təşkil edən millət və xalqdan sonra azlıqda qalanlar nəzərdə tutulur. Azərbaycan Respublikasında yaşayan ruslar, malakanlar, ukraynalılar, gürcülər, tatlar da milli azlıqlar hesab olunurlar. Müasir dövrdə də dünyanın müxtəlif ölkələrində elə xalqlar yaşayır ki, onlar tarixən özlərini həmin ölkənin və ya Respublikanın yerli xalqları hesab edir və əhali tərkibinin sayından asılı olmayaraq, kompakt halında bir ölkədə, bir respublikada konkret ərazidə məskunlaşırlar. Ona görə də belə xalqlar bu və ya başqa ölkədə, Respublikada yaşayan azsaylı xalqlar kimi tanınılır və qəbul edilir.

Bütün ictimai cəmiyyətdəki etnik-mədəni müxtəlifliyin qorunmasını yüksək dəyərləndirən Ümumilli lider Heydər Əliyev qeyd edirdi ki, “Dövlət, ölkə nə qədər çox xalqı birləşdirsə, bir o qədər zəngin olur, çünki onların hər biri ümumdünya mədəniyyətinə və sivilizasiyasına öz töhfəsini verir”.

Milli azlıqların qısa xarakteristikası ilə yanaşı, son dövrlər dünyanın ictimai-siyasi sosial-mədəni həyatına nüfuz edən multikulturalizm anlayışı milli azlıqlar problemini Azərbaycanda və digər ölkələrdə öyrənilir və yayır. Deməli Multikulturalizm milli-dini, irqi və mədəni fərqliyin qarşılıqlı münasibəti və anlaşma zəminində qəbul edilməsi, cəmiyyətin bütün üzvlərinin konstitusiyaya aktına uyğun qorunması, xalqların ümumi rifahına, sabit inkişafına xidmət etməsinə nail olan təbii və düşünülmüş həyat tərzinin nəticəsi kimi başa düşülməlidir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin qeyd etdiyi kimi, Azərbaycanda multikulturalizm xalqımızın həyat tərzini kimi ifadə edilir.

Ümummillə lider Heydər Əliyev kursunu ləyaqətlə davam etdirən prezident İlham Əliyev milli mənəvi dəyərlərin inkişafı və qorunub saxlanması yolunda böyük fədakarlıq göstərir.

Ədəbiyyat

1. Niyaz Niftiyev: Azərbaycan birgə yaşayış və Multikulturalizm. Bakı, 2015.
2. R.Mirzəzadə. Multikulturalizm siyasəti. Din və Gender dialoqunda. Bakı, 2013.
3. Azərbaycan tarixi. İddicilik. 7-ci cild, Bakı, Elm, 2003.

Резюме

Исторически национальные меньшинства, этническая и этническая идентичность регулируются принципами мультикультурализма для пленных в Азербайджане.

Summary

Historically, national minorities, ethnic and ethnic identities are regulated by the principles of multiculturalism for captives in Azerbaijan.

Севинч Джабраил кызы Азадалиева

доцент UNEС, г. Баку

ГЕЙДАР АЛИЕВ И РАЗВИТИЕ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Аçar sözlər: böyük tarix, tarixi şəxsiyyət, multikulturalizm, tolerantlıq

Ключевые слова: великая история, историческая личность, мультикультурализм, толерантность

Key words: great history, historical personality, multiculturalism, tolerance

«Многонациональный состав Азербайджана – это наше богатство и преимущество. Чем больше государство будет стараться объединить народ, тем богаче оно будет, так как каждый гражданин вносит свой вклад во всемирную культуру и цивилизацию»

Г.А.Алиев

Новая история Азербайджана связана с именем великого Гейдара Алиева.

Г.Алиев, можно сказать, 35 лет своей жизни посвятил построению суверенного, цивилизованного, сильного Азербайджанского государства, его процветанию и благосостоянию народа.

В 1993 году, Мудрый лидер Азербайджана, сумел положить конец межнациональным и межрелигиозным трениям, избавил страну от сепаратизма, объединил национальные силы вокруг идеологии единения представителей многих народов, века ми живущих в Азербайджане став архитектором мультикультурализма в Азербайджанской модели.

В основе идеологии политики Г.Алиева лежит идея единства, основанная на исторических и культурных традициях народов, исторически проживающих на территории современного Азербайджана.

Для Азербайджана, конечно же, совершенно естественно придерживаться толерантной позиции в отношении различий во взглядах, обычаях, традициях, потому что, расположенный на историческом Шелковом Пути, Азербайджан, являясь пространством пересечения различных цивилизаций, веками известен также как край, где формировалась среда национально-культурного разнообразия, где в условиях мира, благополучия, взаимопонимания и диалога проживают представители разных национальностей. И либеральность по отношению к особенностям различных народов, национальностей, религий присуща менталитету азербайджанского народа. На всех исторических этапах, на территории Азербайджана между этническими и религиозными сообществами, формировались тесные

взаимоотношения, где не были отмечены факты дискриминации на национальной, религиозной и расовой почве.

Как известно, еще в 2001 году, высоко оценив наличие у нас в стране мультикультурализма, Патриарх Московский и Всея Руси Алексей II во время награждения в Баку Гейдара Алиева орденом Святого князя Московского Даниэля сказал: «Толерантность и религиозная терпимость в Вашей стране является примером для других стран». А визит Папы Римского Иоганна Павла II в Азербайджан, где число католиков составляет всего 0,5 процента населения, несмотря на настойчивые приглашения исповедующих католическое направление христианства стран, говорит об уважении и непоколебимом хорошем отношении к малочисленным национальностям и их вероисповеданиям. Главный директор ISESCO Абдулазиз бин Осман, не скрывая своего восхищения образцовой религиозной толерантностью в Азербайджане, сказал: «ISESCO должен довести до всего мира, какой древней и богатой культурой Вы обладаете. Мы со своей стороны исполним любое требование для реализации документов, подписанных в сфере сотрудничества с Вашей страной. И это сотрудничество станет примером для других государств-участников».

Еще один пример высокой религиозной терпимости азербайджанцев - Римский Патриарх Варфоломей I во время визита в нашу страну в 2003 сказал: «Я очень доволен уровнем религиозной терпимости в стране. В Азербайджане каждый может исповедовать религию по своему желанию и совершать обряды».

Азербайджанский мультикультурализм играет незаменимую роль в комплексе взаимодействия государственных, политических, общественных, неправительственных институтов, обеспечивая тем самым демократический путь развития страны. В этом ключе трудно переоценить смысл реформ Гейдара Алиева, обеспечивших соблюдение прав и свобод каждого гражданина на формационном изломе времен. Это означает, что молодая страна не только декларирует высокие цели, но и реально следует соблюдению важных намерений, которые выступают гарантом неприкосновенности принципов демократии.

В 1995 году в конституции Азербайджанской Республики были закреплены идеи равенства всех граждан, независимо от расы, религии, языка. В одном из своих выступлений Гейдар Алиев подчеркнул: «Многонациональный состав Азербайджана – это наше богатство и преимущество. Мы это ценим и постараемся сохранить. Чем больше государство будет стараться объединить народ, тем богаче оно будет, так как каждый гражданин вносит свой вклад во всемирную культуру и цивилизацию».

В 1993-1995 годах, что были отмечены неимоверно трудными процессами, Гейдар Алиев поддерживал живой контакт с представителями различных народов и этнических групп. Совместной работой созидательный потенциал общин и меньшинств был органично вовлечен в процесс формирования единого азербайджанского общества.

Как известно, Азербайджан в начале 90-х годов также столкнулся с гуманитарной катастрофой. 1 000 000 человек были вынуждены покинуть родные очаги в результате армянской оккупации. Азербайджан, можно сказать, самостоятельно преодолел этот кризис. И сегодня предпринимаются значительные действия для трудоустройства и улучшения условий жизни переселенцев. Построены около 90 поселков, приблизительно 250 тысяч переселенцев размещены в новых благоустроенных квартирах и домах.

В декабре 2008 года в Баку была проведена конференция министров культуры европейских и соседствующих с Европой стран. На этом респектабельном мероприятии приняли участие представители 48 стран, в том числе, 10 исламских государств, 8 международных организаций, ряда международных неправительственных организаций. По инициативе азербайджанской стороны впервые была принята «Бакинская Декларация о поощрении межкультурного диалога», заложено основание для «Бакинского процесса», нацеленного на достижение и развитие диалога между цивилизациями. А 30 января 2015 года в Нью-Йорке состоялась презентация «Бакинского процесса» и 3-го Всемирного Форума Межкультурного Диалога. На том самом мероприятии, названном «Историческим событием», была особо отмечена важная миссия «Бакинского процесса» и форума – сохранение мира и безопасности во всем мире, служение принципам создания плодотворного взаимного диалога, были высоко оценены глобальная инициатива Азербайджана и опыт создания диалога.

На всенародном торжестве по случаю Праздника Новруз Президент Ильхам Алиев, в очередной раз раскрывая миссию и цели азербайджанской модели мультикультурализма, сказал: «Мы демонстрируем, что все национальности, представители всех религиозных конфессий живут и будут жить как одна семья. Азербайджанское государство охраняет их, их интересы, их национальное чувство и достоинство. Они наши братья. Наша сила в единстве. Азербайджан – многонациональная страна. Это наше богатство».

C уверенностью можно сказать, что проведение в 2015 году первых Европейских Игр в Азербайджане открыло новую веху в истории мирового спорта. Приезжающие в страну гости и спортсмены были очарованы гостеприимством нашего народа, красотой, богатой историей и современным развитием Баку, достигнутыми за короткое время успехами. Баку уже ведет подготовку к проведению Исламских Игр Солидарности в 2017 году. А это наглядно демонстрирует редкую миссию Азербайджана в мире: Азербайджан отныне воспринимается как пространство сотрудничества культур, религий, различных геополитических полюсов.

Благодаря независимой политике политического преемника общенационального лидера Гейдара Алиева – Президента Илхама Алиева, Азербайджан имеет веское слово на международной арене, демонстрируя свой путь развития. В основе достигнутых успехов лежит поистине историческая роль духовного наследия общенационального лидера Гейдара Алиева, в котором роль мультикультуральных ценностей неоспорима и незыблема.

Объявление 2016 года «годом мультикультурализма в Азербайджане» в соответствии с Распоряжением Президента Ильхама Алиева, еще раз подтвердило то, что управление государством осуществляется на основе принципов толерантности и терпимости.

Резюме

В статье широко раскрывается политическая деятельность Общенационального Лидера Азербайджана Г.А.Алиева на пути создания толерантного государства, сумев положить конец межнациональным и межрелигиозным трениям. Ещё в конце 60-х в начале 70-х годов 20 века термин «мультикультурализм» вошёл в политический лексикон и получил дальнейшее развитие в будущем.

Summary

The political activity of the Nation-wide Leader of Azerbaijan. G.A.Aliyev on the way of creating a tolerant state, having managed to put an end to interacial and interreligious tensions in the article. In the late 60-ies and in the early 70-ies of the 20th century the term "multiculturalism" entered the political lexicon and gained further development in the future.

Şəfiqə Şirali qızı Tahirova

ADU, Bakı ş.

HEYDƏR ƏLİYEVİN SİYASİ İRSİNDƏ MULTİKULTURALİZM VƏ TOLERANTLIQ İDEYALARI

Açar sözlər: siyasi irs, dövlət siyasəti, həyat tərzü. multikulturalizm və toleranlıq, dünya xalqları

Ключевые слова: политическое наследие, государственная политика, образ жизни, мультикультурализм и толерантность, народы мира

Key words: political heritage, state policy, life style, multiculturalism and tolerance, world populations

Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin siyasi irsində gənclərin vətənə, xalqa, doğma yurda, dövlətçiliyə sədaqət ruhunda tərbiyə olunması əsas vəzifə kimi qarşıya qoyulur. Ulu öndər daim çıxışlarında, məruzələrində, müsahibələrində adət-ənənələrimizi, tariximizi, dilimizi, dinimizi məənəviyyatımızın əsasını təşkil etdiyini dönə-dönə vurğulamışdır.

Ulu öndər 2 fevral 1996-cı ildə Müstəqil Azərbaycan Respublikası Gənclərin Birinci Forumundakı nitqində demişdir ki, gənclərimiz milli ruhda tərbiyə olunmalıdır, bizim milli-məənəvi dəyərlərimizin əsasında tərbiyələnməlidir. Gənclərimiz bizim tariximizi yaxşı bilməlidir, keçmişimizi yaxşı bilməlidir, dilimizi yaxşı bilməlidir, milli dəyərlərimizi yaxşı bilməlidir.

Ölkəmizdə yaşayıb-yaradan hər bir gənc, o cümlədən hər bir vətəndaşı yaxşı başa düşür ki, Azərbaycanın gücü-qüdrəti burada yaşayan xalqların güc birliyindən asılıdır.

Unutmaq olmaz ki, Azərbaycan əsrlər boyu onun torpağında yaşayan dini mənsubiyyətindən, milliyətindən, irqindən, mədəniyyətindən, həyat tərzindən asılı olmayaraq hər bir insanın vətəni olub və həmin vətəndaşlar azərbaycanlılar kimi bərabər hüquqlara malik olublar. Əsrlər boyu Azərbaycanda müxtəlif xalqlar: ruslar, malakanlar, avarlar, inqloylar, saxurlar, tatlar, qırızlar, hapıtlar, udinlər, gürcülər, lazlar, ləzgilər, yəhudilər, tatarlar, kürdlər, talışlar, kumıklar lahıclar və b. kompakt halda yaşamışlar. Bu xalqların hər birisi Azərbaycanın bərabərhüquqlu vətəndaşı kimi qayğı ilə əhatə olunmuşlar. Bütün bunları ona görə cəsarətlə qeyd edirəm ki, mən də on illərlə, yüz illərlə Azərbaycanda yaşayan azsaylı xalqların nümayəndələ-

rindən birisiyəm. Mənim böyüyüb boya-başa çatdığım bölgədə də qarışıq millətlərin: rusların, malakanların, hupitların, qırğızların, lahicların, ləzgilərin, kürdlərin və başqa xalqların nümayəndələri daim birlikdə yaşamışdılar. Hətta bu bölgədə illərlə üzdənirəq qonşularımız ermənilər də yaşamışlar. Onun canlı şahidi olmusam ki, ulu öndər vaxtaşırı bu millətlərin nümayəndələri ilə görüşür, onların problemləri ilə tanış olur və bu problemlərin qısa müddət ərzində aradan qaldırılmasına nail olurdu. Hər bir xalqın yaşadığı ərazidə onların adət-ənənələrinə, mədəniyyətinə, ana dilinə xüsusi qayğı, ehtiramla yanaşırdı. Respublikaya rəhbərlik etdiyi dövəmdə çalışırdı ki, həmin xalqların güzəranı, məişət şəraitləri daha yüksək olsun. Onların yaşadığı kəndlərdə klub, kitabxana, məktəb, xəstəxana, tibb məntəqələri, uşaq bağçaları həmçinin digər müəssisə və idarələr fəaliyyət göstərmişdir. Həmçinin qeyd etmək istərdim ki, sözügedən müəssisələrdə və idarələrdə əksər hallarda ayrıseçkiliyə yol verilmədən, bərabərlik prinsipləri gözlənilərək həmin ərazidə yaşayan əzsayı xalqların nümayəndələri çalışırdılar, həmçinin müxtəlif vəzifələrə təyin olunurdular.

Ulu öndər Azərbaycan əhalisinin çoxmilli tərkibini Azərbaycanın sərvəti, üstünlüyü hesab edirdi. O, çıxışlarının birində demişdir ki, Azərbaycan vətəndaşları, Azərbaycan xalqı deyəndə, biz Azərbaycanda yaşayan bütün millətlərin birliyini dərk edirik.

Tolerantlıq və multikulturalizm ulu öndərin siyasi irsində demokratiyanın əsas prinsiplərindən olan vicdan və söz azadlığının təmin edilməsi və qanunun aliliyi kimi önə çəkilir. Fikrimizi bir qədər də konkret ifadə etsək, multikulturalizm, tolerantlıq həm də cəhalətin, irqçiliyin, ayrıseçkiliyin, millətçiliyin süqutu, yer üzündə sülhün, əmin-amanlığın, firavan həyatın, xoşbəxt gələcəyin təminatıdır. Odur ki, müxtəlif siyasi, sosial, iqtisadi və coğrafi şəraitlərdə xalqların birgəyaşayış qaydalarına hörmət və ehtiram bəsləməsi ilk növbədə çox mədəniyyətliliyin təmin edilməsindən əsaslı şəkildə asılıdır.

Bəşər tarixi yaranandan bu günə kimi tarixdə həm milli, həm də dini zəmində xeyli sayda müharibələr olmuş və minlərlə, milyardlarla insan bu müharibə, münəqişə və çəkişmələrin qurbanı olmuşdur. Lakin heç bir müharibə, münəqişə və çəkişmə Yer kürəsinin məhvi ilə nəticələnməyib. Yaşadığımız müasir dövrdə dini zəmində yarana biləcək adi bir qığılcım, işartı çox qısa bir zaman kəsiyində böyük bir insidentə zəmin yaratmış olar. Fikrimizi daha dəqiq ifadə etsək, regional və qlobal müharibəyə çevrilə bilər. Yaşadığımız əsr ötən əsrlərə bənzəmir, XXI əsrin insanı bütün dünyanı məhv edə biləcək nüvə silahına malikdir. Bütün bunlardan sonra insan multikultural dəyərlərin, tolerantlığın gücünü və qüdrətini daha da aydın şəkildə hiss edir. Bu gün multikultural dəyərlər və tolerantlıq dünyanın möhkəmliyi üçün alternativsiz, analoqu olmayan xilas yoludur. Multikultural dəyərlər və tolerantlıq bu gün vətəndaş cəmiyyətinin bel sütunudur, onun əsası əxlaq prinsipləridir.

Ulu öndərin uzaqgörən siyasəti nəticəsində Azərbaycan bu gün dünyanın multikulturalizm və tolerantlıq mərkəzinə çevrilmişdir. Yeri gəlmişkən qeyd etmək yerinə düşərdi ki, multikulturalizmin, tolerantlığın və o cümlədən dini tolerantlığın Azərbaycanda mövcud olan yəhudilik, xristianlıq və islam kimi üç səmavi dinin, həmçinin müxtəlif insanların qarşılıqlı anlaşma şəraitində yaşaması, tarixi ənənələrin və müasir dövrdə düzgün qurulmuş dövlət siyasətinin göstəricisidir.

Ulu öndər çıxışlarının birində qeyd edirdi ki, tolerantlıq, dözümlülük çox geniş anlayışdır. O, həm insani münasibətlərin, həm insan cəmiyyətində gedən proseslərin, dinlərarası münasibətlərin bir çox cəhətlərinə aiddir... O, təkəcə dinlərin bir-birinə dözümlülüyü deyil, həm də bir-birinin adətlərinə, mənəviyyatına dözümlülük, mədəniyyətlərə dözümlülük deməkdir.

Beləliklə ulu öndərin siyasi irsində müstəsna əhəmiyyət kəsb edən multikulturalizm və tolerantlığa dair ideyaları aşağıdakı şəkildə qruplaşdırmaq olar:

- Azərbaycanın təhsil siyasətində yetişən məsələ multikultural dəyərlərə və tolerantlığa hörmət aşılması çox mühüm amildir.

- İnsan hüquqları və azadlıqlarının, multikulturalizm və tolerantlığın prioritet kimi qəbul olunması ictimai həyatımızın bütün sahələrində, o cümlədən təhsil sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsipi kimi müəyyənləşdirilməsi çox zəruridir.

- Azərbaycanda tarix boyu etnik və dini azlıqlara daim hörmət və ehtiram göstərilmişdir. Gələcəkdə də bu amillərin göstərilməsi vacib şərtidir.

- Hər bir etnik qrupun ana dilinə hörmətlə yanaşılmalıdır.

- Dini zəmində hər bir qarşıdurma yolverilməzdir.

- Tolerantlıq, dözümlülük və multikulturalizm, çoxmədəniyyətlilik haqqında Azərbaycan modeli bütün dünyaya örnək və nümunə olmalıdır.

- Mədəni müxtəlifliyin qorunub saxlanması və sivilizasiyalar arasındakı qarşılıqlı münasibətlər yüksək səviyyədə tənzimlənməlidir.

- Multikulturalizm və tolerantlıq hər kəsin həyat tərzinə çevrilməlidir.

Резюме

В политическом наследии общенационального лидера мультикультурализм и толерантность занимают важное место. Модель толерантности, терпимости и мультикультурализма в Азербайджане на сегодняшний день является образцом и моделью для всех народов мира. В Азербайджане всегда проявляется почитание и уважение к малочисленным народам, этническим группам, независимо от религиозной принадлежности, языка, расы. Представители каждого народа, проживающего в Азербайджане сегодня имеют равные права, не допускается какая-либо дискриминация. В тезисе кратко отображены идеи о мультикультурализме и толерантности общенационального лидера. В тезисе отмечается, что превращение мультикультурных ценностей и толерантности в истинный образец в Азербайджане является результатом верного политического курса, проводимого общенациональным лидером.

Summary

Multiculturalism and tolerance have special place in political heritage of nationwide leader. Azerbaijan model about tolerance and multiculturalism is the real example for all world population nowadays. Minority people and ethnic groups have always received great respect in Azerbaijan not depending on their religion and language and race. Representative of each people living in Azerbaijan today has equal rights and no discrimination is allowed here. Thesis was referred to brief information about ideas of nationwide leader about multiculturalism and tolerance. It is also indicated in thesis that, turning of multicultural values and tolerance to real ample in Azerbaijan is the logical result of correct political course of nationwide leader.

**Гюльнара Намик кызы Рзаева,
д.ф.ф., Лала Тофик кызы Мамедова
UNEC, г. Баку**

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ – НЕОТЪЕМЛЕМАЯ ЧАСТЬ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ

Açar sözlər: multikulturalizm, tolerantlıq, qloballaşma, çoxsəviyyəli dialoq, dillər, mədəni dəyərlər, ənənələr

Ключевые слова: мультикультурализм, толерантность, глобализация, многоуровневый диалог, языки, культурные ценности, традиции

Key words: multiculturalism, tolerance, globalization, multilevel dialogue, languages, cultural values, traditions

В современном мире особо остро на первый план выдвигаются задачи, связанные с необходимостью поднятия на новый уровень проблем взаимопонимания между народами. В период глобализации растут число и масштабы глобальных угроз, стоящих перед человечеством. Для противостояния этим угрозам, предотвращения противоречий и конфликтов необходимо прилагать определённые усилия. А этого можно достичь только в условиях межцивилизационного диалога.

Идея мультикультурализма и становление глобального гражданского общества сегодня – самые вероятные способы преодоления противоречий между универсальностью мирового развития, что выражается концепцией либерализма, и особенностями, присущими развитию отдельных культур и цивилизаций.

Мультикультурализм является политикой, которая предполагает культурный плюрализм и способствует его развитию. Это связано с уважением прав всего населения любой страны независимо от этнических, расовых и религиозных различий людей. В мультикультуралистическом обществе все граждане страны имеют равные права в развитии своей культуры, языка, традиций, этнических и религиозных ценностей.

Было бы несправедливо не отметить, что мультикультурализм является политикой, очень близкой по своей сущности с политикой толерантности. Важнейшей чертой толерантного общества является параллельное существование различных культур. В толерантном обществе мультикультурализм способствует взаимному обогащению культур, и это связано с процессом проникновения одной культуры в другую в целях дальнейшего культурного объединения людей. Общение между культурами осуществляется как многоуровневый диалог, в результате которого мы познаем не только другую культуру, но и Азербайджан – одно из ключевых государств, находящихся в процессе формирования современной системы международных отношений. Азербайджан, находясь на стыке Запада и Востока, выступает как симбиоз двух цивилизаций, каждая из которых имеет свои культурно-духовные ценности. «История, традиции и наша география диктуют, что Азербайджан может стать пространством, где сливаются цивилизации» [Алиев, 2017]

На протяжении веков на древней азербайджанской земле жили представители разных этносов, народов, звучали разные языки, исповедовались разные религии. Общенациональный лидер азербайджанского народа Гейдар Алиев придавал огромное значение вопросам культуры и духовности страны.

Уважение и толерантность к национальным меньшинствам были основой самого развития страны с древних времен, во времена Шелкового пути, вплоть до настоящего времени. А наша страна – территория толерантности. «Азербайджанский народ сам по себе, а также благодаря своей природе и своему характеру обладает высоким чувством толерантности». Этими словами Великий Лидер Гейдар Алиев дал самое оригинальное и ясное объяснение нашего отношения к мировым ценностям, назвал Азербайджан родиной представителей различных народов, независимо от национальности и вероисповедания. Российский исследователь А. Г. Нестеров отмечал, что пространство Азербайджана (в широком смысле этого термина) всегда являлось местом пересечения цивилизационных, культурных, этнических и религиозных традиций, поэтому сосуществование различных (даже в цивилизационном отношении) культур сохранялось на этом пространстве на протяжении многих веков [Нестеров, 2016, с. 197].

Обсуждая проблемы современного мультикультурализма, необходимо отметить одну особенность, которая зачастую реализуется в политике большинства европейских государств на уровнях принятия решений и того, что существует в качестве официальной позиции. Зачастую эти два уровня входят в противоречия, и многие решения принимаются с позиции прагматизма, а не идеологических установок.

Всё это лишь подтверждает, что огромная роль в сохранении и укреплении данной политики принадлежит Президенту Ильхаму Алиеву, который продолжил курс общенационального лидера азербайджанского народа Гейдара Алиева.

Концепция азербайджанского мультикультурализма провозглашает объединение проживающих на территории страны народов и народностей, создания для них условий комфортного и мирного сосуществования на благо будущего Азербайджана. Для реализации этих масштабных целей руководство страны прилагает множество усилий, направленных на сохранение национальными общинами своих традиций, культуры и языка. Ведь создавая условия для национальных общин, азербайджанцы сохраняют свою идентичность как мультикультурального государства.

Особо хотелось бы отметить большую работу, проводимую в этом приоритетном направлении Фондом Гейдара Алиева, руководимым первым вице-президентом Азербайджана, послом Доброй воли UNESCO и ISESCO Мехрибан ханум Алиевой, которая с честью продолжает дело, начатое Общенациональным лидером. Своей многогранной деятельностью Фонд вносит неопределимый вклад в процессы воспитания школьной и студенческой молодежи, формирования у молодого поколения чувств патриотизма и преданности национальным культурным ценностям, социальной активности и открытости к инациональным ценностям.

Фондом проводятся просветительские и благотворительные мероприятия, фестивали, соревнования, оказывается поддержка коллективам самодеятельности, различным кружкам в этих учреждениях. Отметим, что образовательные, просветительские, культурные и благотворительные проекты Фонда не ограничиваются территорией Азербайджана и охватывают многие зарубежные страны, в том числе Россию.

В реализации задач поликультурного воспитания школьной и студенческой молодежи особую роль играет учебно-образовательный процесс, в том числе в учебных заведениях с русским языком обучения, имеющих в Азербайджане богатую историю развития и учебно-методический опыт.

Языки служат для опосредования нашего опыта, нашей интеллектуальной и культурной среды, наших форм общения с группами людей, наших систем ценностей, социальных кодов и чувства принадлежности как на коллективной, так и личностной основе.

С точки зрения культурного разнообразия языковое разнообразие отражает творческую адаптацию людских групп к их меняющейся физической и социальной среде. В этом смысле языки не просто являются средством коммуникации, но и представляют собой самую суть форм культурного самовыражения, носителей идентичности, ценности и мировоззрения.

Влияние процесса глобализации на языки является сложным и действует во многих направлениях, в то время как новая лингвистическая практика возникает в различных социальных группах, особенно среди молодежи.

Эта практика открывает широкий диапазон новых форм культурного разнообразия. Значение языков как маркера социальной идентичности становится очевидным в вопросах, относящихся к утрате языка и появлению новой лингвистической практики. С точки зрения межкультурных

отношений, сохранение лингвистического разнообразия идет рука об руку с развитием многоязычия и должно поддерживаться соответствующими усилиями для того, чтобы языки служили мостами между культурами как средство развития плодотворного разнообразия культур мира.

Сегодня в Азербайджане в общественной и культурной жизни страны наряду с родным азербайджанским языком активно функционирует русский язык. На этом языке издаются газеты и журналы, учебники, научная и художественная литература, транслируются телевизионные и радиопередачи на русском языке. Имеется широкая сеть дошкольных, средних и высших учебных заведений с русским языком обучения.

На протяжении многих лет успешно функционируют Русский государственный драматический театр, Бакинский Славянский университет, Бакинский филиал Московского государственного университета им. М.Ломоносова, филиал Медицинского университета им. И.М.Сеченова, центры русского языка и культуры, «Дом русской книги», информационные агентства, развивается русскоязычное научное и художественное творчество и т.д.

Образование на русском языке в Азербайджане имеет богатые исторические традиции и массовый характер, в этой области накоплен положительный научный и методический опыт, который может быть полезен в изучении типологии этого явления и решении стоящих перед педагогическим сообществом вопросов поликультурного образования в целом.

Необходимо отметить, что русскоязычное образование в Азербайджане – часть государственной образовательной системы и полностью финансируется из бюджета Республики. Созданы все условия для развития русской культуры, функционирования русского языка, реализации творческого потенциала русского и русскоязычного населения республики.

Всё это является следствием того, что толерантность азербайджанского общества высоко оценивают и общественно-политические деятели России. Приведем слова председателя межпарламентской группы дружбы Россия – Азербайджан Дмитрия Савельева: «Здесь нет необходимости бороться за право говорить на родном языке, нет проблемы религиозной и бытовой нетерпимости. Поэтому наши соотечественники могут направлять свою энергию на то, чтобы достичь успеха в карьере, построить семью, вести нормальную полноценную жизнь». По словам руководителя представительства Россотрудничества в Азербайджане Валентина Денисова, «де-факто русский язык является вторым языком в Азербайджанской Республике. В стране ведется системная работа по изучению русского языка, которая складывалась многие годы». [Денисов, 2016]

Мы помним частые встречи общенационального лидера Гейдара Алиева с представителями русской диаспоры, его заботу об образовании на русском языке и в целом о русской культуре в Республике. И сегодня Президент страны Ильхам Алиев оказывает всемерную поддержку учебным и культурным заведениям с русским языком обучения, сохранению и развитию традиций русской духовности в стране.

Причинами тому являются, бесспорно, как известная еще с советских времен традиционная открытость азербайджанцев к другим культурам, так и относительно высокое по сравнению с соседними кавказскими республиками число этнических русских в стране (порядка 120 тысяч). Но залогом сохранения и развития русского языка в республике стала активная государственная политика, осуществляемая правительством в этой сфере.

Так, в Азербайджане действует 327 смешанных государственных общеобразовательных школ, преподавание в которых осуществляется как на русском, так и азербайджанском языках. Помимо этого, в стране функционирует еще 16 государственных школ, образовательный процесс в которых ведется исключительно на русском языке. Кроме того, при поддержке министерства образования Азербайджана, посольства РФ в Баку и азербайджанского представительства «Россотрудничества» в 50 республиканских общеобразовательных школах осуществляется пилотный проект по углубленному изучению русского языка. Гуманитарное сотрудничество с Российской Федерацией является краеугольным камнем политики мультикультурализма в Азербайджане.

Как уже отмечалось, общение между культурами представляет собой многоуровневый диалог, в результате которого мы познаем не только другую культуру, но учимся еще бережнее относиться к своей собственной.

В общегражданском воспитании молодежи Республики важным элементом является карабахская тема. История и культура карабахского региона Азербайджана, традиции толерантности азербайджанцев, этнический плюрализм, культурное и конфессиональное многообразие в нашем обществе рассматриваются в учебных и научно-популярных материалах на основе исторических фактов и современных реалий национального мультикультурного образа жизни. Школьники и студенты принимают участие в различных мероприятиях и проектах, посвященных карабахскому конфликту,

из которых можно особо выделить международную кампанию «Справедливость к Ходжалы», реализуемую по инициативе вице-президента Фонда Гейдара Алиева, лидера азербайджанской молодежной организации России (АМОР) Лейлы Алиевой.

Духовно-нравственное воспитание молодежи на основе культурных ценностей и народных традиций, национальной и общегражданской идентичности и устойчивого развития является одной из основных задач учебных заведений Республики.

В последние годы, особенно после первых Европейских игр (2015), особый размах в Азербайджане приобрело волонтерское движение, что способствует развитию организаторских навыков и умений функционирования в инациональной среде, углублению чувства национальной идентичности и толерантности у молодежи.

Особо хотелось бы подчеркнуть, что Азербайджан в ходе проведения любых международных мероприятий прикладывает максимальные усилия к тому, чтобы познакомить иностранных гостей со своими традициями, историей и бытом не только через социальные сети или СМИ. Культурные программы Бакинского международного гуманитарного форума 2011-2016 годов были организованы таким образом, чтобы предоставить гостям страны возможность услышать неповторимый азербайджанский мугам, посмотреть на достопримечательности и архитектуру разных регионов Азербайджана, прочувствовать атмосферу азербайджанского быта.

Все это – серьезные и успешные шаги, направленные на укрепление позиции мультикультурализма как государственной политики. Данная модель, сформированная как результат мудрой политики великого лидера Гейдара Алиева и успешно развиваемая Президентом страны Ильхамом Алиевым, должна пропагандироваться в качестве испытанного образца и тем самым служить сохранению и укреплению мира и спокойствия, торжеству мультикультуральных ценностей как в самом регионе, так и во всем мире.

Литература

1. Абдуллаев К.М. Азербайджанский мультикультурализм сегодня: от Португалии до Индонезии. Федеральная Культурно-Национальная Автономия Азербайджанцев России, 2016, источник: <http://fnkaa.ru/азербайджанский-мультикультурализм/>.

2. Алиев И.Г. Из выступления Президента Азербайджана Ильхама Алиева Ильхама Алиева на IV Всемирном форуме по межкультурному диалогу// 2017, источник: <http://ru.president.az/articles/23555> =

3. Велиев И.О. Азербайджанский мультикультурализм и его особенности. // Эхо (Баку), 2016// источник: <http://echo.az/article.php?aid=105872>.

4. Денисов В.П. Из выступления руководителя представительства Россотрудничества в Азербайджане Валентина Денисова в мероприятии «Видео-мост Баку-Москва на тему: «Россия и Азербайджан: взаимодействие в гуманитарной сфере». 03 марта 2016// источник: <http://www.echo.az/article.php?aid=97366>

5. Зейналова С.М Из истории мультикультурализма в Азербайджане. // Агентство новостей «Тренд». 2016// источник: <https://www.trend.az/azerbaijan/politics/2486766.html>.

4. Нестеров А. Г. Россия, Европа, Азербайджан: опыт политики мультикультурализма // Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumunun materialları (2—3 oktyabr 2014-cü il). — Bakı : Şərq-Qərb, 2016. — s. 195—2017

5. Смирнов А.Н. 2005. Этничность и культурный плюрализм в контексте государственной политики.// Политические исследования. № 4. с. 30-52.

6. Тишков В.А. 2013. Полиэтническое общество и государство: понимание и управление культурным разнообразием. // Кризис мультикультурализма и проблемы национальной политики. М.: Весь Мир, с.400

Xülasə

Bu məqalədə Azərbaycanın müasir daxili və xarici siyasətində əhəmiyyətli rol oynayan multikulturalizm konsepsiyasından bəhs olunur. Bu siyasətin qorunması möhkəmləndirilməsində Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin siyasi kursunu davam etdirən Prezident İlham Əliyevin böyük xidməti vardır. Məqalədə qeyd olunur ki, multikulturalizm özündə birlik, müxtəliflik, mədəniyyətlərin fərqi kimi problemləri birləşdirir; bu problemə müxtəlif yanaşma üsullarını təhlil edirlir. Məqalənin sonunda multikultural dəyərlərin gənclərin dünyagörüşünün formalaşmasındakı əhəmiyyəti qeyd olunur.

Summary

This article examines the concept of multiculturalism, which plays a significant role in the contemporary domestic and foreign policy of Azerbaijan. The relevance of the study is determined, in particular, by the fact that President İlham Aliyev, who continued the course of the national leader of the Azerbaijani people Heydar Aliyev, has contributed to the preservation and strengthening of this policy. The article notes that multiculturalism includes such problems as unity, diversity, and cultural differences. The author analyzes various approaches to the problem. In conclusion, the significance of multicultural values in the formation of the world outlook of the youth is pointed out.

Мамед Ариф оглы Алиев
доктор философских наук, профессор
АУЯ, г. Баку

РЕЛИГИОЗНАЯ ТОЛЕРАНТНОСТЬ И МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ В СОВРЕМЕННОМ АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Açar sözlər: suverenlik, multikulturalizm, din, tolerantlıq

Ключевые слова: суверенитет, мультикультурализм, религия, толерантность

Key words: sovereignty, multiculturalism, religion, tolerance

После распада СССР на бывшем постсоветском пространстве появились новые суверенные демократические государства, среди которых и Азербайджан. В этот период в общественном сознании стали формироваться новые ценностные отношения. И как показывает сегодня история, оставляя в прошлом более двадцати лет, путь, выбранный молодой страной себя оправдал. Процесс строительства нового демократического Азербайджана связано с жизнью и деятельностью Общенационального лидера азербайджанского народа Гейдара Алиева.

В обращении Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева к участникам международной конференции «Гейдар Алиев и религиозная политика в Азербайджане: реальности и перспективы» отмечается: «Историческое выступление Гейдара Алиева на состоявшемся в декабре 1988 года в Баку Международном симпозиуме: «Исламская цивилизация на Кавказе» которое охватывало такие глобальные вопросы, как религиозный фактор в транснациональных отношениях и жизни общества, место и роль ислама в происходящих в мире сложных этнополитических процессах, необходимость диалога между цивилизациями во имя дальнейшей судьбы человечества, и сегодня не утратило своей актуальности и политической ценности» (7, 4).

«Специфика ислама... заключается в том, что это не только религия в традиционном понимании слова, но и образ жизни, тип культуры, мышления и поведения... эта религия активным образом влияет на современную политику, экономику различных государств, а также оказывает заметное воздействие на динамику массовых социальных движений во многих странах и регионах мира» (5, 12).

Так, уже с приходом к политической власти Общенационального лидера Азербайджана Гейдара Алиева в Азербайджане был создан Государственный комитет по религиозным делам.

Современная система международных отношений имеет в основном светский характер. Тем не менее религиозные воззрения того или иного народа играют определенную (а иногда и весьма существенную) роль как во внутривнутриполитической жизни отдельных стран, так и в развитии межгосударственных связей. Многие факты свидетельствуют о том, что в последние десятилетия в различных странах мира имеют место усиление религиозности населения и активизация религиозных движений. Растет число международных организаций и фондов, а также религиозных движений, партий и сект, деятельность которых имеет международный характер.

Ислам – наиболее сильная из религий мира. И это определяется тем, что как религия и форма социальной организации он всегда играл на мусульманском Востоке несколько иную роль, нежели христианство в Европе. Ислам формировался в условиях религиозно-политического единства, а предводителями его были сами политические и одновременно религиозные вожди – Пророк Мухаммед, халифы, эмиры и их помощники на местах. Именно это слияние светского и духовного начал в единое целое способствовало абсолютизации религиозного авторитета и снижению значения административно – бюрократической иерархии. Любой чиновник всегда и во всем должен был согласовывать свои действия с нормами Корана и шариата.

Большинство прогрессивно мыслящих политиков в трудные дни для молодых стран (имеются в виду постсоветские государства) стали чаще обращаться в религиозным ценностям, заповедям, к религиозным канонам.

После исторических событий (провозглашения суверенитета) количество людей, официально обращающихся к религии, увеличивались. Одним из ярких проявлений сплоченности азербайджанского народа явилось отношение к павшим шахидам в ночь с 19 на 20 января 1990 года. Именно советская империя, находившаяся в то время в состоянии предсмертной агонии, нарушив все законы как в области политики, а также в области морали, нравственности и религии начала убивать мирных граждан, и тем самым продлевая жизнь умирающей империи. Именно проводы национальных героев-шахидов, многомиллионные проводы героев явилось тесным проявлением религиозной культуры, религиозной осознанности древнего азербайджанского народа. И сегодня спустя более 20 лет после

этой трагической, но в то же самое время героической летописи, весь азербайджанский народ свято почитает память своих национальных героев. И никогда народ не забудет, как пристально и с чувством большого уважения Общенациональный лидер Азербайджана Гейдар Алиев дал распоряжение о создании аллеи Шехидов в Баку. Таких примеров, которые свидетельствует о глубоком уважении Общенационального лидера Азербайджана Гейдара Алиева, Президента Азербайджана Ильхама Алиева, I вице Президента Азербайджанской Республики, Президента Фонда Гейдара Алиева, первой леди Азербайджана, Посла Доброй воли ЮНЕСКО, депутата Милли Меджлиса Мехрибан ханум Алиевой к исламским ценностям, защите национально- нравственных ценностей, подготовка проектов с целью дальнейшего восстановления и перестройки ряда исламских мечетей и святынь, так и неисламских храмов.

Сегодня Азербайджан по праву считается центром религиозной толерантности и центром мультикультурализма. Свидетельством этому проводимые в Азербайджане международные конгрессы, форумы по проблемам религиозной толерантности и межкультурных диалогов, встречи духовных и религиозных лидеров всех религий. 2017 год в Азербайджане объявлен годом исламской солидарности.

«Ислам в Азербайджане специфичен не только главенством шиизма, но и мирным сосуществованием с другими религиозными организациями. В Баку функционируют помимо Управления Мусульман Кавказа, Епархия русской православной церкви, Церковь Михаила Архангела, Церковь Адвентистов 7-го дня, Синагога Европейских евреев, Синагога Горских евреев, Международное общество «Сознания Кришна», Международная Библейская организация «Животворящая Благодать» и др.» (2, 111).

«Ярким доказательством может служить тот факт, что шейхульислам Гаджи Аллашукюр Пашазаде в сентябре 2005 года был награждён орденом Преподобного Сергия Радонежского» (2, 111).

Именно сегодня религии присущи такие функции в сфере политики, как легитимная, представительная, дифференцирующая, интегрирующая и так далее. И каждая из названных функций проводит реализацию в общественной жизни страны. К примеру, на сегодняшний день в республике зарегистрирована более 500 религиозных общин, сегодня в Азербайджане наряду с исламом, проповедуется христианство, иудаизм и т.д. Это является проявлением дальновидной и мудрой политики Общенационального лидера Азербайджана Гейдар Алиева и последователя его идей и стратегии Президента Азербайджана Ильхама Алиева.

Законы Азербайджанской Республики, регламентирующие свободу совести и вероисповедования - Конституция Азербайджанской Республики (12 ноября 1995 года) (4) , Закон Азербайджанской Республики «О свободе вероисповедания» (20 августа 1990 года) (2), Закон Азербайджанской Республики «О неправительственных организациях (общественных объединениях и фондах)» (13 июня 2000 года) (3) и другие являются ярким показателем религиозной толерантности в демократическом Азербайджане. Все вышеназванные документы являются проявлением гарантии свободы совести, свободы мировоззренческого выбора и религии, гарантии равноправия независимо от отношения к религии, то есть запрет дискриминации по религиозному принципу, конституционные гарантии.

Отремонтированные и вновь открытые как в Баку, так и в регионах христианские церкви, еврейская синагога, признание города Баку столицей исламской культуры 2009 года и другие являются ярким проявлением связи религии и политики.

Азербайджанская республика – полиэтничное государство, где компактно проживают представители многих этносов, каждый из которых является носителем уникальных особенностей, сохраняет собственную материальную и духовную культуру, язык и самоидентификацию, историческую память и менталитет, этническое самосознание и этнопсихологию.

Литература

- 1.Обращение Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева к участникам международной конференции «Гейдар Алиев и религиозная политика в Азербайджане: реальности и перспективы». - «Гейдар Алиев и религиозная политика в Азербайджане: реальности и перспективы». Баку, 2007, с.3-6.
- 2.Закон Азербайджанской Республики «О свободе вероисповедания» (20 августа 1990 года).
- 3.Закон Азербайджанской Республики «О неправительственных организациях (общественных объединениях и фондах)» (13 июня 2000 года).
- 4.Конституция Азербайджанской Республики (12 ноября 1995 года). Баку, 1995.
- 5.Алиев М. Исламско-христианский диалог: история, современность и перспектива. Баку, 2007.
- 6.Алиев Гейдар. О государстве, демократии, законности (цитаты из речи и выступлений). Баку, 2004.

Alessandro Figus and Andrea Pisaniello
Fondazione Sicurezza e Libertà, Italy

MULTICULTURALISM AND OSTALGIE

Ostalgie is coming from a German term referring to nostalgia for aspects of life in East Germany, and not only. It is a new multipurpose and new expression related the German words Nostalgie (nostalgia in Italian) and Ost (East). Its anglicised equivalent, ostalgia (rhyming with "nostalgia"), is also sometimes used. The collapse of Soviet Union and the Berlin Wall demolition, was the concept guarded concrete barrier that physically and ideologically divided Berlin from 1961 to 1989 but especially divided West and East European countries. The Wall was constructed by the German Democratic Republic (GDR, East Germany), starting on 13 August 1961, the Wall cut off (by land) West Berlin from virtually all of surrounding East Germany and East Berlin until government officials opened it in November 1989. Its demolition officially began on 13 June 1990 and finished in 1992 and coincides in some generation from the Warsaw Pact countries, formally the Treaty of Friendship, Cooperation and Mutual Assistance with URSS of the birth of "ostalgie", that it goes against with modern principle of multicultural society and globalisation of the world. It is also an interesting picture of two different time, the first in 1957 with EU-6 and today with EU-27 and will refer to the phenomenon "ostalgie" (only DDR or more?). We would like to consider a deep analysis of social and political society before and after the time considered and will be possible to involve several countries as Italy, that was part of EU-6 and is part of EU-27, and ex-URSS, or countries influenced by URSS. At the eighth congress of the communist party Lenin recognized the right to self-determination of the populations of the empire and promised them significant concessions, although its final intent was to reach the true dictatorship of the proletariat which would have rendered the ethnic-national distinctions useless. The Soviet Union became the incubator of new nations with the dissolving of the Russian nation in the Soviet state. Does the "ostalgie" refer to the USSR, is this compatible with multiculturalism? Is it compatible with that plurality of tending different cultures that coexists in mutual respect and which implies the preservation of their specific traits by rejecting any type of homologation or fusion in the dominant culture?

Maura Di Giacinto
Roma Tre University, Italy

THE EDUCATIONAL DIMENSION IN COMPLEX SOCIETIES: BETWEEN HISTORY AND TOPICALITY

Recent historiographical studies, both national and international, have shown that the varied migratory phenomenon and its outcomes are deeply dependent on the geographical contexts of departure and destination, the historical periods in which they occur, the age of the protagonists and all the other variables that insist on the migratory phenomenon, whether this is female, male or family migration. Starting from these premises, the present essay illustrates some thought-provoking issues that emerged from a previous research I carried out on social history of education themes which, focusing on a gender and inter-generational perspective, investigated the experiences and representations of migrant families living in Italy. Starting from the accounts and narratives concerning the experience of motherhood and paternity in «migration», gathered during the research, the contribution intends to enhance the strategic role of education and training in managing the challenges offered by the educational, social, cultural and relational complexity that is an outcome of migrations, of cultural pluralism and increasingly multicultural and multi-ethnic social contexts.

The centrality of the educational dimension as an indispensable intervention strategy in the matter of reception and security is aimed at promoting and fostering effective integration paths; an educational dimension that, addressing children, families, teachers, educators/operators, company managers, public administration, police forces, etc., is increasingly committed not only to describing the complex processes that determine the migratory phenomenon but above all to investigate in depth its impact on an educational, social, cultural and relational level and to create integration and inclusion programs and projects able to combine hospitality with security in order to significantly and effectively intervene, and affect, in the territorial contexts for which they are intended.

Stefano Mustica
prof. Link Campus University, Italy

MULTICULTURALISM, INNOVATION AND LEARNING

Globalisation is considered to be reinforcement the ideal of multiculturalism and promote the education and the learning system of world society comprising of variety and diversity of social-cultural groups. Given the historical evidence globalisation in the sense of connection with cultures and nations all across the world is very experienced in Europe and by European culture and society. The difference at present between the “North” and the “South” of the Globe got thinner over the improvement of technology, the technological advancement, and other mechanism applied for the people interaction, however the innovation ensure mutual coexistence between people of various dissimilar background. The learning system is integrated in the new society that seems have formed with the globalisation and the use of new technology, today it is impossible look to the future without new form of education and innovation.

Аида Мамед кызы Юсифзаде
доцент, АУЯ г. Баку

ПОСТРОЕНИЕ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОГО ОБЩЕСТВА В ПОЛИТИКЕ ГЕЙДАРА АЛИЕВА

Носителями символических культурных программ выступает общество, оно может воспроизводиться и развиваться, только при условии сохранения, взаимодействия и прогресса составляющих его этносов, их языков и культур, т.е. «равноправного сосуществования различных форм культурной жизни», равноправии меньшинств и большинства» [6; 42], т.е., - мультикультурного взаимодействия. В соответствии с этим Построение мультикультурных обществ является важнейшей глобальной задачей, отличающейся естественностью поставленной цели, вытекающей из масштабности демократического процесса.

Идеалы свободы, уважение человека, невзирая на его цвет кожи, язык, национальность, религию, политические или иные убеждения, социальное происхождение, имущественное, сословное или иное положение, служат постулатами демократии и опорой демократических государств. Всеобщая декларация прав человека провозглашает: «Все люди рождаются свободными и равными в своем достоинстве и правах. Они наделены разумом и совестью и должны поступать в отношении друг друга в духе братства» (ст.1). [2]

Однако, несмотря на это, в странах Западной Европы политика мультикультурализма в силу специфических внутренних и внешних факторов перестала быть ориентиром в построении новых обществ. Но, она не перестала быть культуро-образующей феноменальной ценностью, без которой не видится будущее мира. Общенациональный лидер Гейдар Алиев, отличающийся даром политического прогнозирования, хорошо понимал, что высоко моральные демократические ценности, являются носителями важнейших элементов мультикультурализма. Без них он не представлял картину перспективного глобального развития, поэтому не дал раздробить и ослабить Азербайджан в начале девяностых годов XX века, когда страну охватили внутренние раздоры и подрывная деятельность сепаратистских сил. По просьбе народа, по велению своей высокой нравственности и патриотизма, Гейдар Алиев возглавил страну, чтобы предотвратить ее крах. К тому времени, Азербайджан вернул себе независимость и его советская политическая система, требовала глубокой модернизации. Гейдар Алиев понимал, что, начинать надо с реконструкции идеологии, отвечающей духу времени и новому, демократическому государству. Он предложил идеологию азербайджанизма, в компоненты которой включил мультикультурализм и сопутствующие ему, толерантность и гуманизм.

Следует отметить, что народ Азербайджана, благодаря своей ментальности и полному доверию своему общенациональному лидеру - Гейдару Алиеву, оказался благодатной почвой для столь высоких демократических идеалов. На всех этапах исторического развития, несмотря на все перипетии, народу Азербайджана, удалось сохранить свои исторические традиции уважения и восприятия других культур. Поэтому неудивительно, что современное демократическое и светское государство Азербайджан, преданное национальным и духовным традициям единения, ныне представляет глобализующемуся миру образцовую модель отношений между культурами, расами, религиями и нациями.

Несмотря на то, что Азербайджан – мусульманское государство и часть его мира, по факту, в нем свободно функционируют разные религии: Ислам, Христианство, Буддизм, Иудаизм с их разветвлениями. Если Грузия и Армения, даже во времена СССР, когда выполнялась установка Центра на смешение наций, оставались монокультурными, то Азербайджан отличался многоцветьем. 96% современного населения Азербайджанской Республики составляют мусульмане, 4% – представители других религий (иудаизма, христианства, бахаизма и сознания Кришны). [4]

В 2017 году в Азербайджане функционировало 760 религиозных общин, прошедших государственную регистрацию, из них - 732 мусульманские, 28 – немусульманские (17 – христианские, 8 – еврейские, 1 – сознание Кришны и 2 – бахаи). В Республике действуют 2166 мечетей, 13 церквей и 7 синагог. [4]

В период религиозных праздников, таких как: Новруз байрам, Гурбан байрамы, Новый год, Рождество, Еврейская пасха, Ханука и другие, принимают участие все религиозные конфессии.

Выше приведенные данные свидетельствует о состоятельности межконфессионального диалога в Республике.

Другой характерной чертой Азербайджана, является многонациональность. На мероприятии по случаю чествования 93-й годовщины со дня рождения общенационального лидера Гейдара Алиева, Президент Азербайджана Ильхам Алиев, напомнил его слова о том, что «это наше богатство, которое необходимо сохранять». [1]

При этом Президент Ильхам Алиев отметил: «Сегодня многонациональное, многоконфессиональное общество – наше большое достояние. Азербайджан преподносит себя миру как мультикультуральное общество. Наш пример глубоко анализируется во многих странах мира. Именно поэтому мы всегда говорим, что Гейдар Алиев является архитектором независимого Азербайджана». [1]

В настоящее время политика, которую заложил общенациональный лидер Гейдар Алиев, продолжает успешно развиваться. Основной Закон Азербайджанской Республики – Конституция, охраняет права людей независимо от их расы, вероисповедания и национальности. «Государство гарантирует каждому равенство прав и свобод независимо от расы, национальности, религии, языка, пола... Запрещается ограничение прав и свобод человека и гражданина по признакам расовой, национальной, религиозной, языковой принадлежности, пола, происхождения, убеждений, политической и социальной принадлежности». [3]

Как видим, Конституция Азербайджанской Республики полностью соответствует установке Всеобщей декларации прав человека. [2]

Многообразие культур заставляет современное общество отказываться от всяких проявлений нетерпимости и стремиться к цивилизованному разрешению конфликтных ситуаций, т.е. идти от образа существования к взаимному уважению и пониманию других социальных групп.

Однако взаимодействию культур противостоят невежество и высокомерие. «Они являются основными причинами возникновения стереотипов, предубеждений, ненависти и дискриминации в культурном, религиозном, расовом и этническом контекстах». [5; 35-39]

Нельзя воспитывать молодое поколение в духе ненависти к другим конфессиям и национальностям. Молодые люди должны быть открыты для взаимовосприятия и взаимоуважения. Именно в таком духе в Азербайджане было и продолжает воспитываться каждое новое поколение. Поэтому, несмотря на то, что в современный период, элементы мультикультурализма можно обнаружить в общественной жизни и других многонациональных государств, Азербайджан является одним из самых ярких примеров строительства демократического общества, следствием успешной государственной политики, заложенной общенациональным лидером Гейдаром Алиевым.

Литература

1. В Баку проводится конференция на тему «Наследие Гейдара Алиева и мультикультурные ценности/ Xalq qəzeti/ АЗЕРТАДЖ/ [http:// www. xalqazeti. com/ ru/ news/ politics/ 19735/ 10.05.2016](http://www.xalqazeti.com/ru/news/politics/19735/10.05.2016)
2. Всеобщая декларация прав человека./ www.humanrights.com/ ... human... /universal-declaration-of-human-right...
3. Конституция Азербайджанской Республики. Раздел III, ст.25/ [www. caa. gov. az/ index. php? option= com_ k2& view= item& id= 93](http://www.caa.gov.az/index.php?option=com_k2&view=item&id=93)
4. Организация Объединенных Наций. Общий Базовый Документ – Азербайджанская Республика/ Page 1 GE.18-01651 @ 060218 060218
5. Суконкина Т.Н. Феномен мультикультурализма в современном обществе /Практична фшософш. № 4, 2008, с.35-39
6. Хабермас Ю. Вовлечение другого. Очерки политической теории. СПб.: Наука, 2001, с. 417

БИЛИНГВИЗМ КАК ПРОЯВЛЕНИЕ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА И ИДЕЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ В СОВРЕМЕННОМ АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Ключевые слова: билингвизм, мультикультурализм, толерантность, мультикультурные ценности

Açar sözlər: bilinqvizm, multikulturalizm, tolerantlıq, multikultural dəyərlər

Key words: bilingualism, multiculturalism, tolerance, multicultural values

Билингвизм, будучи лингвистическим, социальным, культурным и политическим феноменом в современном Азербайджане является не только атрибутом многосторонности общества, но и в определенной мере проявлением мультикультурализма и идей толерантности.

Испокон веков Азербайджан являлся страной, отличавшейся культурным многообразием, где представители различных национальностей и этнических групп мирно сосуществовали и успешно развивали свою национальную культуру и традиции. Еще со времен древних государств на территории Азербайджана, геополитическое расположение которого непосредственно способствовало миграционным процессам, как Кавказского региона, так и Ближнего и Среднего Востока, наблюдалась тенденция многонациональности и разнообразия этнического состава. При всем этом местное азербайджанское население не только не противилось подобному этническому разнообразию, наоборот, обогащалось обменом культур, традиций и языков, что благотворно повлияло на языковую картину в стране и развитию ценностей мультикультурализма и идей толерантности.

С точки зрения билингвизма как лингвистического, социального и политического феномена, успешно развивающего в современном азербайджанском обществе идей толерантности являются непосредственным проявлением мультикультурализма в Азербайджанской Республике. В частности, азербайджано-английский билингвизм, который является сравнительно неолингвистическим явлением в нашем мультикультурном обществе является живым показателем азербайджано-английских языковых контактов в сфере экономики, политики, культуры, искусства и науки.

С развитием современных отраслей промышленности, туристической индустрии, международных отношений в сфере военно-политических, экономических и культурных взаимоотношений Азербайджана с англоязычными странами, двуязычие является приоритетным лингвистическим явлением и носителем мультикультурных ценностей среди интеллигентных слоев общества, владеющими английским языком и будет способствовать обогащению мирового культурного наследия.

В преддверии третьего десятилетия XXI века в период политических катаклизмов, изменений в структуре политической карты мира, борьбы с терроризмом, коренных изменений в международных дипломатических отношениях между странами, влияющих на мультикультурные ценности в мире, билингвизм станет не только приоритетным социально-лингвистическим явлением, но и крайней необходимостью в глобализирующемся мире.

Сегодня билингв, владеющий одновременно азербайджанским и английским языками является носителем элементов восточной и западной культуры, что чрезвычайно важно в период политических конфликтов, недопонимания между Востоком и Западом, а также для формирования личности гражданина мира, принадлежащего не только своей стране, но и мировому сообществу. С этой точки зрения Азербайджанский университет языков, являющийся ведущим языковым высшим учебным заведением страны, занимается подготовкой билингвальных специалистов в педагогической, филологической, дипломатической сферах, а также в сфере журналистики.

Билингвы с академическими знаниями не только глубже осознают, сохраняют и обогащают накопленные столетиями исторические ценности мультикультурализма, этнического, культурного и лингвистического разнообразия и идей толерантности в Азербайджане, а также передают богатый опыт мультикультурализма из поколения в поколение.

Xülasə

Tezisdə müasir Azərbaycanca multikulturalizm dəyərlərinin və tolerantlıq ideyalarının təzahüründə bilinqvizmin müstəsna rolu açıqlanır. Azərbaycanın multikulturalizm sahəsində zəngin tarixə malik olduğu vurğulanır və ikidilli şəxslərin bu dəyərləri qoruyub nəsilədən nəsilə ötürməsindən bəhs olunur.

Summary

The abstract deals with the significant role of bilingualism in expressing multicultural values and tolerance ideas in modern Azerbaijan. The rich historical experience of Azerbaijan in developing multiculturalism is highlighted and it is told about how bilingual individuals preserve multicultural values and pass from generation to generation.

Məsmə Yaqub Zöhrab-Məcid qızı

ADU, Bakı ş.

MULTİKULTURALİZM VƏ TOLERANTLIQ HEYDƏR ƏLİYEV SİYASİ KURSUNUN TƏRKİB HİSSƏSİ KİMİ

Açar sözlər: multikulturalizm, tolerantlıq, etnik-mədəni inkişaf, sivilizasiya, humanist dünyagörüşü

Key words: multiculturalism, tolerance, ethnic-cultural development, civilization, humane outlook

Ключевые слова: мультикультурализм, толерантность, этническо-культурное развитие, цивилизация, гуманное мировоззрение

Müasir dövrdə dünyada baş verən qlobal problemlər – beynəlxalq terrorizm, dini və etnik ziddiyyətlər, siyasi qarşıdurmalar və ən başlıcası sivilizasiyaların toqquşması dünyanın əksər dövlətlərində siyasi və iqtisadi vəziyyətin daha da gərginləşməsinə gətirib çıxarmışdır. Bununla yanaşı, dövlətlərarası ziddiyyətlərin dərinləşməsi, genişmiqyaslı münaqişə ocaqlarının meydana çıxması, ekoloji balansın pozulması, ərzaq qıtlığı və s. kimi qlobal problemlər bəşəriyyət üçün çox aktualdır və belə bir qlobal problemlərin həlli fərqli yanaşma tələb edir. Dünya dövlətlərinin adı çəkilən problemlərlə qarşılaşmasına baxmayaraq Azərbaycan həm sabitliyi, həm də tolerantlığına görə sivilizasiyalararası dialoq prosesinə öz müsbət töhfələrini bəxş edir. Bu kontekstdə etnik-mədəni ziddiyyətlərin tənzimlənməsi istiqamətində Azərbaycan daha məqbul inkişaf modelini seçməyə və multikulturalizm adlı siyasəti həyata keçirməyi mühüm məsələ kimi qarşısına məqsəd qoymuşdur. Bu bir danılmaz faktdır ki, Azərbaycanda dövlət-din münasibətlərinin müsbət istiqamətdə inkişafında, ölkədə siyasi və dini sabitliyin bərqərar olmasında dahi şəxsiyyət Heydər Əliyevin rolu əvəzsizdir. Onun müdrik siyasəti sayəsində Azərbaycan tolerantlıq və multikulturalizm ənənələrinin nəinki hüquqi, həm də siyasi müstəvidə yenidən bərpasına nail olmuşdur. Multikulturalizm və tolerantlıq Heydər Əliyevin yeritdiyi uğurlu siyasətin prioritet istiqamətlərindən biri kimi dəyərləndirilir.

Məlumdur ki, Azərbaycanda müxtəlif etnik qruplara, müxtəlif millətin nümayəndələrinə, dinlərə adət və ənənələrə həmişə hörmət və mehriban münasibət olmuşdur. Əsrlərlə mövcud olan bu ənənə Heydər Əliyevin mükəmməl siyasəti nəticəsində daha da gücləndirilmiş və Azərbaycanın müstəqilliyinin qorunub saxlanılmasında, Azərbaycan dövlətinin möhkəmləndirilməsində böyük rol oynamışdır və əbəs yerə deyil ki, ümummilli lider Heydər Əliyev Azərbaycanda multikulturalizm və tolerantlıq modelinin banisi hesab olunur.

Azərbaycanda multikulturalizm və tolerantlıq mövzusunda saysız-hesabsız tədbirlər təşkil olunmuş və indi də davam edir. Qeyd etmək lazımdır ki, ulu öndər Heydər Əliyev islam dininə, islami dəyərlərə böyük önəm vermişdir və hər zaman başqa dinlərə hörmətlə yanaşmağı təbliğ etmişdir. O, “İslam Sivilizasiyası Qafqazda” adlı Beynəlxalq simpoziumda aşağıdakı fikirləri vurğulamışdır: “Dünyada bir çox dinlər mövcuddur. Hər dinin özünəməxsus yeri var. Biz azərbaycanlılar İslam dini ilə fəxr edirik, eyni zamanda heç vaxt başqa dinlərə qarşı mənfi münasibət göstərməmişik. Hesab edirəm ki, insanlar hansı dinə, hansı mədəniyyətə mənsubluğundan asılı olmayaraq, bütün başqa dinlərə, mədəniyyətlərə hörmət etməli, o dinlərin bəzən kiməsə xoş gəlməyən adət-ənənələrinə dözümlü olmalıdırlar”. Multikulturalizm termini dilin leksikonuna daxil olmamışdan əvvəl bəşəriyyət multikultural həyat tərzini duymuş və bu yolla inkişafın mümkünlüyünü dərk etmişdir [Əliyev H. 1998, Müstəqilliyimiz əbədidir. Bakı, s. 104]. Məhz bu səbəbdən qədimlərdə multikultural həyat tərzinin mövcudluğu müxtəlif xalqların mehriban, əmin-amanlıq şəraitində yaşamasına və stabil cəmiyyətin formalaşmasına təkan vermişdir. Deməli, multikulturalizm cəmiyyətin hərəkətverici qüvvəsi, millətlərin və xalqların birgə yaşaması üçün zəmin yaradır. Multikulturalizm termininin aşağıdakı tərifləri mövcuddur:

1. Multikulturalizm – sivilizasiyalararası dialoqdur.
2. Multikulturalizm – müxtəlif xalqların birgə yaşayışı, həmrəyliyi və tolerantlığın təcəssümüdür.
3. Multikulturalizm – ölkələrin mənəvi-siyasi zənginliyinin əsas göstəricilərindən biridir.
4. Multikulturalizm – birgə mədəniyyətlərin qarşılıqlı təsiri zamanı meydana çıxan keyfiyyətdir.
5. Multikulturalizm – demokratik dövlət strategiyasıdır.
6. Multikulturalizm – azadlığı və bərabərliyi özündə əks etdirən müsbət dəyərlərdir.

Azərbaycanda 2016-cı ilin “ Multikulturalizm ili” elan olunması ölkədə multikultural dəyərlərlərin daha da inkişafına böyük təkan verdi və beynəlxalq aləmdə çox müsbət qarşılandı. Biz bir daha milli-mənəvi, tarixi dəyərlərimizi dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq şansı əldə etdik [Abdullayev K. 2016, Multikulturalizm jurnalı №4, s. 22].

Qloballaşan dünyada millətlərarası və dini münaqişələrin tüğyan etdiyi bir dövrdə Azərbaycan öz sabitliyini qoruyub saxlamağa çalışır və öz tolerantlıq prinsiplərinə görə bütün dünyaya nümunə sayıla bilər. Tolerantlıq bütün dünyada sülhün qorunub saxlanmasına, insanların hüquq və azadlıqlarının tanınmasına kömək edən siyasi və hüquqi tələbatdır. Tolerantlığın qorunub saxlanması ilə bağlı bir çox islahatların həyata keçirilməsində dahi lider Heydər Əliyevin böyük rolu olmuşdur. Hakimiyyətə gəldikdən sonra o, bütün dinlərə bərabər diqqət və qayğı ilə yanaşmağın daha vacib məsələ olduğunu ön plana çəkmişdir. Ulu öndər sovet hakimiyyəti illərində dağılmış xristian kilsələrinin yenidən bərpasını təmin etmişdir. Bundan başqa, 1997-ci ildə gürcü yəhudilərinin sinaqoqunun bərpasını həyata keçirmişdir. Azərbaycan öz müstəqilliyini qazandıqdan sonra ölkə daxilində yaşayan yəhudi icmaları beynəlxalq yəhudi təşkilatları ilə münasibətlərini möhkəmləndirmiş, əlaqələrini gücləndirmiş və mədəniyyət mərkəzlərini yaratmışlar. Heydər Əliyevin göstərişi ilə etnik və milli azlıqların mədəniyyət, dil, tarixi adət-ənənələrin qorunub saxlanması və inkişaf etdirilməsinin qanuni əsası qoyulmuşdur. Dinindən və dilindən, irqindən, cinsindən asılı olmayaraq hər bir kəsin, eləcə də hər bir icmanın hüquq və azadlıqlarının təminatı öz əksini Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsində tapmışdır. Ulu öndər öz çıxışlarında qeyd edirdi ki, “Dövlət nə qədər çox xalqı birləşdirsə, bir o qədər zəngin olur, çünki onların hər biri ümumdünya mədəniyyətinə və sivilizasiyasına öz töhfəsini verir.” [Yusifzadə, 2014, 242].

Əsası Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan multikulturalizm və tolerantlığın müstəqil dövlətimizdə sütunları da möhkəmdir. Yuxarıda qeyd olunduğu kimi multikulturalizm və tolerantlıq qədim dövrlərdən bu günə qədər azərbaycanlılara xas həyat tərzini hesab olunur və milli kimliyindən və dinindən asılı olmayaraq Azərbaycanda yaşayan hər bir vətəndaş buna yüksək qiymət verir. Hal-hazırda multikultural dəyərlərin və tolerant həyat tərzinin möhkəmləndirilməsində Azərbaycanın prezidenti İlham Əliyev mühüm layihələri həyata keçirir.

Beləliklə, Heydər Əliyev siyasi kursunun tərkib hissəsi olan multikulturalizm və tolerantlıq bütün dünyaya nümunə ola bilər və müstəqil Azərbaycanın çiçəklənməsində və inkişafında, eləcə də vətəndaş həmrəyliyinin güclənməsində əhəmiyyətli rol oynayır.

Ədəbiyyat

1. Abdullayev K. , Multikulturalizm jurnalı №4, Bakı, 2016.
2. Əliyev H. Müstəqilliyimiz əbədidir. Bakı, Azər nəşr, 1998.
3. Yusifzadə Z. Böyük insan. Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, Bakı, 2014.

Summary

The article deals with the ideology of multiculturalism and tolerance model founded by nation-wide leader Haydar Aliyev. Multiculturalism and tolerance are commented like the practice of giving importance to all cultures and religions in a society. It is mentioned that multiculturalism is considered to be as a way of life belonging to the Azerbaijani people from the ancient periods to the present time. It is also noted that as a result of wise and prescient policy of Haydar Aliyev Azerbaijan regained the practice and tradition of multiculturalism and tolerance both legally and politically. So, multiculturalism and tolerance are characterized as a way of life and contains one of the major directions of a state policy.

Резюме

Данная статья посвящена модели идеологии мультикультурализма и толерантности основоположником которой является общенациональный лидер Гейдар Алиев. Основоположющей идеей мультикультурализма является осознание важности культур, а также религии представленных в обществе. Здесь отмечается, что мультикультурализм присущ азербайджанскому как образ жизни народу с древних времен по сегодняшний день. Также отмечается, что благодаря мудрой и дальновидной политике Гейдара Алиева, Азербайджан возродил идею и традицию мультикультурализма и толерантности как в правовом, так и в политическом аспектах. В результате этого, мультикультурализма и толерантность будучи образом жизни, являются одним из основных направлений Государственной политике.

AZƏRBAYCANDA YAŞAYAN YUNANLAR MULTİKULTURALİZM ŞƏRAİTİNDƏ

Açar sözlər: Yunanıstan, multikulturalizm, tolerantlıq, dostluq, birgəyaşayış

Keywords: Greece, multiculturalism, tolerance, friendship, togetherness

Ключевые слова: Греция, мультикультурализм, толерантность, дружба, сосуществование

Vikipedia açıq ensiklopediyasında multikulturalizm anlayışına bu cür tərif verilir: Multikulturalizm – çox mədənilik, bir çox fərqli mədəniyyətin, bir arada yaşadığı cəmiyyəti təyin edən sözdür [https 1]. Azərbaycanda yaşayan azsaylı millətlər arasında yunanlar da var. Əsasən Pont yunanlarının törəmələri olan ölkəmizdəki yunanlar, vaxtı ilə Osmanlı imperiyasını tərk edərək buraya gəlmişlər. Azərbaycanda son siyahıya alınma nəticəsində, cəmi 535 yunan yaşadığı məlum olmuşdur. Hazırda, 176 ailədən ibarət olan yunanlar əsasən Azərbaycanın Bakı şəhərində məskunlaşmışlar. Bununla belə, az sayda da olsa, Sumqayıt, Qax, Gəncə, Quba və Xaçmaz şəhərlərində yaşayırlar. Azərbaycanda ilk yunanlar, Qarabağın Mehmana kəndində məskunlaşmışlar. Bu kənd Kəlbəcər rayonunun inzibati ərazi vahidində, Tərtər çayının sahilində yerləşir. Mehmana kəndi, əvvəllər DQMV-nin Ağdərə rayonunun inzibati ərazisinə daxil idi, lakin 1992-ci ildə Ağdərə rayonu ləğv edilərək, onun ərazisi qonşu Ağdam, Tərtər və Kəlbəcər rayonları arasında bölüşdürüldü. Mehmana kəndi də, Kəlbəcər rayonuna birləşdirilən kəndlərdən biridir. 1993-cü ildə Qarabağ müharibəsi zamanı, Mehmana kəndi Ermənistan Respublikası Silahlı Qüvvələri tərəfindən işğal edilib. XIX əsrin 40-cı və 50-cı illərdə, Azərbaycanda gələn ilk yunanlar, saxtaçılar idilər [Anqelidis, 2006, 26]. 1830-cü il mayın 23-də Qarabağ komendantı mayor Kalaçevski, yunanların nikaha girmək, ibadət etmək və digər mənəvi tələbatlarını ödəmək üçün, Gürcüstan ekzarxından ərizə ilə xahiş edir ki, Qarabağ əyalətində məskunlaşan “qonaqlara” keşiş göndərsin. Beləliklə, Pravoslav kilsəsinin keşişi Vasiliy Andrianov, Mehmana kəndinə təyin olunur. XIX əsrin ortalarında Ordubad və Daşkəsəndəki mədənlərdə, bəzi yunanlara rast gəlinirdi. Onlar əsasən bənna, dülgər və digər mövsümü işlərdə çalışırdılar. Xüsusilə, kilsə tikintisi üstünlük təşkil edirdi. 1850-1857-ci illərdə, Bakıda 400 nəfərə xidmət edən Nikolayevsk kilsəsi, Semyon Qiter və Xaralampiy Palistovun başçılığı ilə inşa edilmişdir. 1854-1855-ci illərdə Şamaxı yaşayan yunanlar tərəfindən, Altıağac kəndində Murad Xarlamov, Dmitriy İlyev və Vasili Yeqorov tərəfindən Müqəddəs Nikolayın şərəfinə kilsə inşa edilir. XIX əsrin sonlarına qədər Bakı quberniyasında yunan millətinin nümayəndəsi yaşamayıb. 1897-ci il siyahıya alınması zamanı görürük ki, Bakı quberniyasında 278 yunan qeydə alınmışdır. Yelizavetpol quberniyasında isə bu zaman 658 yunan yaşayırdı. Sonradan, Bakıda sənaye sahəsində yaşanan canlanma nəticəsində, iş və yaxşı qazanc axtarışında Trabzondan, Qarsdan, Şimali Qafqazdan və Gürcüstandan yunanlar gəlir. Elə bu zaman Bakıda yaşayan yunanlar icma şəklində birləşərək, Yunan Xeyriyyə Cəmiyyətini yaradırlar. 1907-ci ildə Bakıda 800 yunan yaşayırdı. Onların çoxu Kiçik Asiyadan gəlmişdi. Bu zaman yunanlar öz dillərinin qorunması üçün tədbirlər görürdülər. 1917-ci ilə qədər Bakı şəhərində yunanların sayı dəyişməz olaraq qalır. Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulandan sonra, yunanlar burada yaşamağa maraq göstərərək. Yunanların ikinci dalğası, birinci dünya və vətəndaş müharibələrindən sonra Azərbaycana köç ediblər. Tədqiqatlarımız zamanı, qarşımıza maraqlı statistika çıxmışdır. 1937-ci ilə qədər aparılan siyahıyalma nəticəsində məlum olmuşdur ki, SSRİ-də yaşayan bütün xarici vətəndaşlar arasında yunanlar, birinci pillədə olmuşlar. Onların sayı, 95% təşkil edirdi [Pilibjev, 2016, 7]. 1937-ci ildə yunanların Bakıdakı xeyriyyə cəmiyyəti bağlanır. “Millətlər atasının” dövründə, yunanlara qarşı olan münasibət kökündən dəyişir. Bundan sonra, yunanların represiyası başlanır. Pianoçu Yanis Karayani, ilk həbs olunanlardan olur. Bu zaman ölkədə yaşayan 904 yunandan, 35 nəfəri həbs olunur. 1949-cu ilin 13-14 iyun tarixlərində, Qafqazda yaşayan onminlərlə yunanlar, Cənubi Qazaxıstana köçürülür. 1949-cu ildə may ayında MK Təşkilat Bürosunun qətnaməsində deyilir ki: yunanların deportasiyasının səbəbi, Qara dəniz sahillərində və Qafqazda siyasi etibarsız elementlərdən təmizlənməsidir. Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi zamanı, ermənilər tərəfindən aparılan etnik təmizləmə siyasətinin qurbanları sırasında yunanlar da olur. 1990-1992-ci illərdə Azərbaycanda müharibə ilə əlaqədar vəziyyət pisləşir. Bakı və Sumqayıtdan 100 yunan miqrasiya etməli olur. Qarabağ müharibəsi ilə əlaqədar Mehmana kəndi boşaldılır. Ümummilli lider Heydər Əliyevin hakimiyyəti illərində ölkədə vəziyyət stabilləşməsi ilə, multikulturalizm dəyərlərinə sadıqlıq nümayiş olunur. 1993-cü ildə Azərbaycanda Yunanıstanın səfirliyi açılır. 1994-cü ilin iyul ayında yunanların mədəniyyət mərkəzi açılır. 1997-ci ildə 100 yunan ailəsindən ibarət “Arqo” icması təşkil edilir. Azərbaycanda yaşayan yunanlar, Azərbaycan elminə, mədəniyyətinə və incəsənətinə böyük töhfələr veriblər. Panfiliya Nikolayevna Tanailidi 1891-ci ildə İrəvan xanlığı Zəngəzur mahalının Başkənd şəhərində doğulub. Ailəsi buraya Türkiyənin Qars şəhərindən gəlib və bir müddət

yaşayandan sonra Tiflisə köçüblər. Türkcə təmiz danışan Panfiliya xanım, Tiflisdə rus və gürcü dillərini də öyrənib. Xüsusi təhsil görməyib. O, ən müxtəlif ritimli rəqsləri uşaq yaşlarından məharətlə oynayıb. 1937-ci ildə tüğyan edən şəxsiyyətə pərəstiş dövrünün repressiyası, Panfiliya Tanailidən də yan keçməyib. Dekabr ayının 15-dən 16-na keçən gecə həbs olunub. Dəhşətli və işgəncəli istintaq, uzun müddət davam edib və aktrisanın güllələnməsi barədə hökm çıxarılıb. Şən xasiyyətli, şux zarafatları ilə seçilən və kollektivin rəğbətini qazanmış Panfiliya Tanailidi 1938-ci il oktyabr ayının 15-də, axşam saat onun yarısında Bakıda güllələnilib. Məzarı yoxdur. Yalnız 1957-ci ildə ona bəraət verilib. Yunanıstan Respublikası Azərbaycanda yaşayan yunanları həmişə diqqət mərkəzində saxlayır və onların buradakı vəziyyəti ilə maraqlanır. 2004-cü il 21 iyun tarixində ölkəmizdə rəsmi səfərdə olan Yunanıstan Respublikasının Prezidenti Konstantinos Stefanopulos Azərbaycandakı yunan diasporunun nümayəndələri ilə görüşmüşdür. [Az. 1, 4]. 7 il sonra, Yunanıstan Respublikasının Prezidenti Karolos Papulyas 2011-ci il 5-6 aprel tarixlərində Azərbaycana dövlət səfəri çərçivəsində ölkəmizdəki yunan diasporunun üzvləri ilə görüşüb. Ölkəsinin üzləşdiyi maliyyə böhranına toxunan Prezident Karolos Papulyas yunan xalqının bundan da çətin vəziyyətlə üzləşdiyini, lakin hər zaman bu cür problemlərin öhdəsindən uğurla gəldiyini vurğulayıb. [Az. 2, 2]. Dünya sivilizasiyasının və elminin beşiklərindən sayılan, antik mədəniyyətin əsas hərəkətverici qüvvələrindən hesab olunan yunan xalqının nümayəndələrinin Azərbaycanda yaşaması, maraqlı faktdır, onların müxtəlif tarixi dövrlərdəki fəaliyyətləri müəllifin gələcək tədqiqatlarında geniş yer alacaqdır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 2014-cü il oktyabrın 2-də IV Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumunun rəsmi açılış mərasimindəki nitqində bildirmişdir ki: “Multikulturalizm Azərbaycanda həyat tərzidir. Düzdür, bu termin nisbətən yenidir. Ancaq əsrlər boyu Azərbaycanda multimədəni cəmiyyətlər mövcud olub” [https 2]. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Nazirlər Kabinetinin 2015-ci ilin sosial-iqtisadi inkişafının yekunlarına və qarşıda duran vəzifələrə həsr olunan iclasında demişdir ki: “Azərbaycan multikulturalizmlə bağlı çox böyük işlər görüb. Azərbaycan nümunəsi göstərir ki, multikulturalizm yaşayır. Baxmayaraq bəzi siyasətçilər deyirlər ki, multikulturalizm iflasa uğrayıb. Bəlkə haradasa iflasa uğrayıb. Amma Azərbaycanda yaşayır və bu meyillər, bu ideyalar güclənir, ictimaiyyətdən də daha çox dəstək alır. Biz bu yolla gedəcəyik. Beləliklə, bu il Azərbaycanda “Multikulturalizm ili” elan olunur” [https 3]. Bugün, Azərbaycanın multikulturalizm modeli dünyanın bir çox universitetlərində öyrənilir və tədqiq olunur. Beləliklə, Azərbaycandakı tolerantlıq, dini dözümlülük və multikultural dəyərlər örnək kimi göstərilir. Bunun nəticəsidir ki, Azərbaycanda yaşayan yunanlar da digər millətlər kimi özlərini burada çox rahat hiss edirlər.

Ədəbiyyat

1. Anqelidis Sokrat. Azərbaycanın yunanları (yunan dilində) Saloniki, 2006-cı il, 64 səh.
2. Pilibidjev. İ. X. Azərbaycanda yunanlar. Məqalələr və xatirələr toplusu. “Qanun”, 2015-ci il, 128 səh.
3. https 1 – <https://az.wikipedia.org/wiki/Multikulturalizm>
4. https 2 https://azertag.az/xeber/Bakida_IV_Beynelxalq_Humanitar_Forum_ise_baslayibAzərbaycan_Prezidenti_Ilham_Aliyev_Forumun_resmi_achilis_merasiminde_istirak_edib_VIDEO-800118
5. https 3 https://azertag.az/xeber/Prezident_Ilham_Aliyev_Multikulturalizm_Azərbaycanda_heyat_terzidir-918878
6. Az. 1 – Azərbaycan qəzeti. №143 (3758) 22 iyun 2004-cü il.
7. Az. 2 – Azərbaycan qəzeti. №72 (5762) 7 aprel 2011-ci il.

Summary

The title of this thesis: Greeks living in Azerbaijan, in conditions of multiculturalism. The Azerbaijani model of multiculturalism today is one of the most urgent in the modern world. This work is devoted to the historical events and cultural ties of the Greeks in Azerbaijan. The author considers the life of the settlement of the Greeks in Azerbaijan, in the times of the USSR, of the 90s of the 20th century and ends with modernity.

Резюме

Название данного тезиса: Греки, живущие в Азербайджане, в условиях мультикультурализма. Азербайджанская модель мультикультурализма сегодня является одной из актуальных в современном мире. Данная работа посвящена историческим событиям и культурным связям греков в Азербайджане. Автор рассматривает жизнь поселения греков в Азербайджане, во времена СССР, 90-х годов XX века и завершает современностью.

MULTIKULTURALİZM KEÇMİŞDƏN BU GÜNƏ

Açar sözlər: multikulturalizm, tolerantlıq

Keywords: multiculturalism, tolerance

Ключевые слова: мультикультурализм, толерантность

“Azərbaycanın ən başlıca sərvətlərindən biri qədimlərdən bu torpaqda yaşayan, öz taleyini, öz həyatını bu torpağa bağlayan müxtəlif dinlərə etiqad edən adamlardır. Dinindən, dilindən, irqindən asılı olmayaraq Azərbaycanın bütün vətəndaşları eyni hüquqlara malikdirlər və bu hüquqlar qorunmalıdır” deyən ulu öndər Heydər Əliyevin Azərbaycanda yaşayan azsaylı xalqlara olan hümanist münasibəti, nümunəvi diqqəti və qayğısı bu gün də özünü göstərir. Göründüyü kimi Ümummilli liderin alicənablığı bir çox sahələrdə olduğu kimi multikulturalizm sahəsində də diqqət çəkir.

Multikulturalizm termini son dövrlərə təsadüf etsə də bu hadisənin tarixi Azərbaycan Respublikasında ta qədim zamanlara gedib çıxır. Keçmişimizə nəzər saldıqda görürük ki, multikulturalizm bir çox sahələrdə özünü göstərmiş və bu gün də göstərməkdə davam edir.

Multikulturalizmin izləri Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatından da yan keçməmişdir. Daha doğrusu şifahi xalq ədəbiyyatında öz əksini geniş formada göstərir. Folklorumuzda özünə yer tutan digər xalqlara məxsus folklor nümunələri bu gün folklor nümunələrimiz ilə yanaşı işlənməkdədir. Bu nümunələr atalar sözlərində, dastanlarda, nağıllarda və digər nümunələrdə özünü geniş şəkildə göstərir. Bu da onu göstərir ki, Azərbaycan xalqı keçmiş zamanlarda belə dinə, dilə, irqə ayrımcılıq etməmiş, əksinə, digər xalqların milli-mənəvi dəyərlərinə, folkloruna dəyər vermişdir.

Azərbaycanda multikulturalizmin bir göstəricisi də digər xalqlara məxsus dastanların, nağılların Azərbaycan dilinə tərcümə olunmasıdır. Tərcümə olunan bu əsərlər millətlərarası əlaqələrin genişlənməsinə, onların mədəniyyətinə, milli-mənəvi dəyərlərinə, folkloruna yaxından bələd olmasına əsas verir. Bu tərcümələrin digər müsbət cəhətlərindən biri də başqa millətlərə, xalqlara məxsus folklor nümunələrinin orta məktəb dərsliklərində və sinifdən xaric oxu kitablarında uşaqlara tədris olunmasıdır.

Şifahi xalq ədəbiyyatı ilə yanaşı, yazıçı və şairlərimiz ortaya dəyərli əsərlər qoymaq üçün digər millətlərin mahiyyətini, mədəniyyətini, tarixini dərinlən öyrənmiş, bunu əsərlərində əks etdirmişlər. Bu yerdə dəyərli yazıçı və şairlərin yaradıcılığına nəzər salmaq lap yerinə düşər. Nizami Gəncəvi, Şah İsmayıl Xətai, Molla Vəli Vidadi, Molla Pənah Vaqif, Məhəmməd Hadi, Abdulla Şaiq, Hüseyn Cavid və başqaları yaradıcılıqlarında multikultural dəyərlərə müxtəlif formalarda yanaşmışlar.

Belə ki, bir çox yazıçıların əsərlərinə diqqət yetirdikdə baş qəhrəmanlarının başqa millətdən olduğunu görürük. Belə ki, dahi şair Nizami Gəncəvinin “Yeddi gözəl” əsərində hər gözəlin başqa bir millətdən olması multikultural dəyərdən xəbər verir. Dahi şair “Yeddi gözəl” poemasında yeddi ölkə gözəllərinin hər birinin müxtəlif dinə, millətə, əqidə və düşüncəyə sahib olmasını əsər boyu hiss etdirməyib. Məhz dahi şairə dünya sevgisini, dünya şöhrətini qazandıran özəlliklərdən biri də budur.

Nizami Gəncəvinin təkə “Yeddi gözəl” poemasında yox, bir çox əsərlərində bunu görürük. “Xosrov və Şirin” poemasında atəşpərəstliyin, xristianlığın, büt-pərəstliyin insan səadəti və xoşbəxtliyi yolunda heç bir maneə törətməməsi mütəfəkkir şairdə multikultural dəyərin yüksək olmasını bir daha sübut edir.

Multikulturalizmin izlərini böyük dramaturq, romantik şair Hüseyn Cavidin 1914 - cü ildə məhəbbət mövzusunda yazdığı “Şeyx Sənan” mənzum dramında da açıq şəkildə görmək mümkündür. Bildiyimiz kimi bu dram Sənanla gürcü qızı Xumarın sevgisindən bəhs edir. Hüseyn Cavid “Şeyx Sənan” dramında baş qəhrəmanlarının birini müsəlman, birini xristian gürcü seçməklə, yəni başqa millətə, xalqa məxsus seçməklə, dinə, irqə ayırım etməmiş, əksinə multikultural ruhlu olduğunu sübut etmişdir. Onu da qeyd edək ki, multikultural dəyəri mütəfəkkir şairin təkə “Şeyx Sənan” əsərində deyil bir çox əsərlərində görmək mümkündür. Mütəfəkkir şairin bu qəbildən olan əsərlərindən diqqətimizi daha çox çəkəni “Qız məktəbində” şeiridir. Böyük şair bu şeirdə balaca qızın-Gülbaharın dili ilə dünyadakı bütün insanlara bəslədiyi sonsuz sevgi və məhəbbət duyğularını ifadə edir. Bu yerdə həmin şeirin son misralarını xatırlamaq lap yerinə düşər.

– Pək doğru söz... Bu dünyada sənin ən çox sevdiyim

Kimdir, quzum, söylərmisin?

– Ən çox sevdiyim ilkin

O Allah ki, yeri-göyü, insanları xəlf eylər.

– Sonra kimlər?

– Sonra onun göndərdiyi elçilər.

- Başqa sevdiklərin nasıl, yoqmu?
- Var...
- Kimdir onlar?

Anam, babam, müəlliməm, bir də bütün insanlar..

Bu multikultural dəyərlərin tarixi qədim olsa da müstəqillik dövründə Ümummilli liderimiz tərəfindən daha da genişləndirildi və bununla bağlı xeyli işlər görüldü. “Dövlət, ölkə nə qədər çox xalqı birləşdirsə, bir o qədər zəngin olur, çünki onların hər biri ümumdünya mədəniyyətinə və sivilizasiyasına öz töhfəsini verir” deyən Ümummilli liderin bu dəyərli düşüncələri Azərbaycan Respublikası yaranandan bu günə kimi özünü göstərir. Azərbaycanda yaşamaqlarına baxmayaraq digər xalq və millətlər bu torpaqda bütün milli mənəvi dəyərlərinə sahibdirlər. Bütün bu deyilənlər onun göstəricisidir ki, multikultural dəyərlər bizim üçün çox önəm daşıyır.

Bəli, bu gün də Ulu Öndərin qoyduğu siyasət Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. Bu siyasət digər sahələrdə olduğu kimi multikulturalizmin Azərbaycan modelində də özünü geniş formada göstərir. Hamımıza da yaxşı məlumdur ki, Azərbaycan dövləti hər zaman multikultural dəyərləri qorumuş və bununla bağlı bir çox işlər görmüşdür. Bunun ən bariz nümunəsi kimi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin imzaladığı sərəncama əsasən 2016-cı ilin “Multikulturalizm ili” elan edilməsini göstərə bilərik.

Bildiyimiz kimi, Azərbaycan çox millətli və çox xalqlı respublikadır. Azərbaycanda yəhudilər, tatlar və lahicilər, saxurlar və udilər, talışlar və ləzgilər, laklar və avarlar, ingiloylar və kürdlər, rutullar və başqa xalqlar və etnik qruplar yaşayır və buranı özlərinə doğma vətən hesab edirlər. Burada yaşayan digər xalqlar və millətlər adət-ənənələrinə hər zaman dəyər və hörmət görürlər. Onlara burada öz milli bayramlarını keçirmələri üçün hər cür şərait yaradılmışdır.

Azərbaycan ərazisində məskunlaşan, yaşayan bütün xalqlar və etnik qruplar öz doğma dillərini unutmamaları üçün və öz ana dilində sərbəst danışa bilsinlər deyər, həmin xalqların yaşadığı ərazilərdə, övladlarının təhsil aldıkları məktəblərdə, ya təhsil həmin xalqların öz dillərində aparılır, ya da həftədə bir neçə saat öz ana dillərinin öyrədilməsinə şərait yaradılıb. Bu da Azərbaycan dövlətinin digər xalqların, millətlərin milli-mənəvi dəyərlərinə, mədəniyyətinə, folkloruna verdiyi dəyərin bir göstəricisidir.

Multikulturalizm bir siyasətdir və bu siyasət Azərbaycanda qədim zamanlardan özünü göstərə-göstərə gəlib bu günümüze çatmışdır. Qədim zamanlardan bu günə kimi Azərbaycan millətindən, irqindən, dilindən, dinindən asılı olmayaraq hər bir millətə, xalqa, hər bir kəsə qucaq açmış, ona özünün doğması kimi dəyər vermiş, onun milli dəyərlərinə bütün dövrlərdə hörmət etmiş və onlara öz yaşamında xüsusi yer ayırmışdır.

Fidan Nizaməddin qızı Abdurəhmanova
fil.f.dok., dos. ADU, Bakı ş.

ƏDƏBİ ABİDƏLƏRİN MÜQAYİSƏLİ TƏDQIQI MULTİKULTURALİZM KONTEKSTİNDƏ

Açar sözlər: mədəniyyətlərarası dialoq, multikulturalizm, epos

Ключевые слова: межкультурный диалог, мультикультурализм, эпос

Key words: intercultural dialogue, multiculturalism, epos.

“Bizim zəngin tariximiz, qədim mədəniyyətimiz və milli mənəvi dəyərlərimiz “Kitabi-Dədə Qorqud” eposunda öz əksini tapmışdır. Bu epos bizim ümumi sərəvətimizdir və hər bir azərbaycanlı onunla haqlı olaraq fəxr edə bilər. Dastanın məzmununu, mənasını, onun hər kəlməsini hər bir azərbaycanlı məktəbdən başlayaraq bilməlidir. Bu, bizim ana kitabımızdır və gənclik bu kitabı nə qədər dərinləndirə bilsə, millətini, xalqını, vətənini, müstəqil Azərbaycanı bir o qədər də çox sevməkdir.”

Heydər Əliyev,
ümummilli lider

Azərbaycan xalqı müasir dövrdə öz toleranlığı ilə, müxtəlif etnosların sülh şəraitində yaşadığı bir diyar kimi fərqlənməkdədir. Ümummilli Lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə yaradılmış multikultural ənənələr Şərqi Qərbi ənənələrini özündə yaşadaraq Azərbaycanda bu gün sivilizasiyalar və mədəniyyətlərarası dialoq və beynəlxalq tədbirlər şəklində davam etdirilir ki, bu da ölkəmizin bu sahədə artıq bir mərkəzə çevrilməsindən xəbər verir. Prezident İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə 2014-cü ildə Bakı Multikulturalizm mərkəzinin yaradılması, 2015-ci ilin may ayında III Ümumdünya Mədəniyyətlərarası dialoq Forumunun keçirilməsi, 2016-cı ildən başlayaraq “Multikulturalizm Azərbaycanda həyat təzi kimi: oyrən-araşdır-paylaş-2016” və “Multikulturalizmə giriş” fənlərinin tədrisi Azərbaycanda multikultural dəyərlərin öyrənilməsi və təb-

liğindən ibarətdir. “Şübhəsiz Qərbi Avropa ölkələri ilə müqayisədə Azərbaycanın demokratik inkişaf sahəsində real təcrübəsi azdır. Amma mənəvi təcrübəsi böyükdür. Dastanlarımızdan, nağıllarımızdan klassik ədəbi nümunələrimizdən qədim demokratik prinsiplərlə bağlı yetərincə misal və nümunələr göstərmək olar. Bunlar təbii ki, multikultural tərzin Azərbaycan cəmiyyətinə öncədən xas olmasına bir sübutdur” [Heydər Əliyev irsi və multikultural dəyərlər, 2016, 78].

Bütün türk xalqlarının ədəbiyyatında o cümlədən Azərbaycan ədəbiyyatında multikulturalizm qədim zamanlardan ictimai və mənəvi münasibətlərin tərkib hissəsi kimi öz əksini tapmışdır. Təsadüfi deyil ki, dünyada mövcud olan türk eposlarında xüsusən türk epos mədəniyyətinin şah əsəri olan Kitabı-Dədə Qorquda başqa xalqlara onların inam və inanclarına hörmət əsas yer tutmuşdur. “Kitabi-Dədə Qorqud Azərbaycan xalq ədəbiyyatının qədim yazılı abidəsi, onun bədii tarixidir. O, ədəbiyyatşünas üçün epopoyası, etnoqraf üçün isə xalqın milli əlamətlər salnaməsidir” [Cəmişidov, monoqrafiya, 1969, səh.4]. Folklorumuzun bütün janrlarında həmçinin klassik ədəbiyyatımızda xalqımızın bəşəri – multikultural mövqeyi həmişə diqqət mərkəzində olub. Bu ona görə belə idi ki, qədim türklər əcnəbi xalqlara da ehtiramla yanaşmış, fəh etdiyi xalqı incitməmiş, öz cəmiyyətlərində əcnəbilərə rahat yaşamaq imkanı vermişdir. Bu da təbii olaraq türk mədəniyyətinin ali qayəsi kimi eposda, folklorada və klassik ədəbiyyatda öz əksini tapır. Multikulturalizmin müqayisəli tədqiqləri: nəzəriyyədən humanist təcrübəyə doğru. Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin təqdimatının Humanitar Forum çərçivəsində “Nibelunqlar haqqında nəğmə” və “Kitabi-Dədə Qorqud” eposları haqqında fikir mübadiləsi zamanı akademik Kamal Abdulla “Fon Dits və onun «Kitabi-Dədə Qorqud» araşdırması” məruzəsində o, Azərbaycan tədqiqatçılarının elmi fəaliyyətinin “Nibelunqlar haqqında nəğmə” dastanına, alman tədqiqatçılarının diqqətinin isə “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanına yönəlmələrini multikulturalizmin bariz təzahürü olduğunu göstərdi. Burada eposlar arasında paralellər aparıldı, multikulturalizm, arxetip anlayışlarına toxunmuş, xalqların standartlar sistemini müəyyən etmək üçün qədim epik abidələrin müqayisəli öyrənilməsini təklif etmiş və bu eposlarda ümumbəşər motivlərini müəyyən etməyə cəhd etmişdir. Hər iki eposda, xalqların müxtəlif coğrafi məkanlara məxsus olmasına baxmayaraq, bir çox oxşar motivlərin olduğunu vurğuladı.

Mədəniyyətlərin səviyyəsini müəyyənləşdirmək üçün identikliyin mühüm rol oynadığı multikulturalizm bəşəri dəyərlərə əsaslanır. Xanlar xanı Bayandur xan oğuz tayfalarının bağında yalnız öz igidliyinə görə dayandığı nüfuz və igidliyinə görə dayanırdı. O eyni zamanda böyük mənəvi aləmə və dərin idraka malik bir şəxsiyyət idi. Sərhədsiz düşüncəyə malik bayandur xan bir işi həyata keçirəndə öz qonçuları ilə məsləhətləşirdi. “Qazılıq qoca oğlu Yeynək boyu” boydakı bir mülahizə bu fikrimizi konseptual formada təsdiq edir.

Oğuz bəyləri Bayandur xanın bir rəhbər olaraq onu öz müraciətlərində belə xarakterizə edirdilər:

Səhər çağı sərt yerdə tikilən hündür evli!

Atlasdan yapılmış göy alaçıqlı!

Tövlə-tövlə çəkilən şahənə atlı!

Çağıranda hay verən, yolu çavuşlu!

Süfrəsindən yağ tökülən, bol nemətli!

Bayandır xan əmr etdi “İyirmi dörd vilayətin bəyləri gəlsin!” [“Kitabi-Dədə Qorqud”, “Yazıçı”, 1988-ci il, 193] bayandır xan iyirmi dörd vilayətin pəhləvanlarını Yeynəyə belə yoldaş etdi. Dastanın bu epizodunda türk oğuz bəylərinə məxsus önəmli cəhətlər igidlik, varlı həyat tərz, insanlara humanist münasibət, başqa xalqlara hörmət və ali humanist münasibət öz əksini tapır. Buradan görünür ki, türklər bəşəri düşüncəyə malik insansevən bir xalq olublar. Böyük çöl mədəniyyətinə malik oğuzlar insanlar arasında sərhəd qoymurdular. İndiki anlamla desək, milli ayrışçılıq, milli-dini ayrışçılıq irqi ədavət aparmırdılar.

“Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının tariximizdə və mədəniyyətimizdə yeri və rolu barədə saatlarla danışsaq belə qurtarmaz. Bu dastan xalqımızın ən böyük şah əsəridir. Maraqlı burasıdır ki, bu xəzinəyə hər dəfə müraciət etdikcə yeni bir şey kəşf etməli olursan” (Fikrət Türkmən, Türkoloq). Dastan həm islamı qəbul ərəfəsində, həm də ondan çox-çox əvvəlki əsrlərdə oğuzların maddi-məişət həyatı, sosial güzəranı, mənəvi mədəniyyəti, hər b sənəti, ən çox isə əxlaq və mənəviyyatı barədə zəngin təsəvvür yaradır. Bu ata mənəviyyatının əsas göstəricisi, “ana kodeksi” isə halallıq, cəngavərlik, qadın, ana və vətən sevgisidir.

Ədəbiyyat

1. Heydər Əliyev irsi və multikultural dəyərlər, Bakı – 2016. Yeni Azərbaycan Partiyası, 2016. 615 səh.
2. Cəmişidov Ş.A. “Kitabi-Dədə Qorqudu vərəqləyərkən”, (monoqrafiya), Bakı – 1969, 100 səh.
3. “Kitabi-Dədə Qorqud”, “Yazıçı”, 1988-ci il.

Резюме

Азербайджанский народ отличается своей толерантностью и предпочитает мирное сосуществование с разными этническими группами в наше время. Сегодня мультикультурные традиции, созданные под руководством Национального лидера Гейдара Алиева, продолжают развиваться в форме цивилизаций и межкультурного диалога и международных событий в традициях Востока и Запада, а это означает что наша страна превратилась в центр мультикультурализма в международном масштабе.

Summary

The tolerance of modern Azerbaijan is different in the world of mixed ethnic groups. Multicultural traditions created under the leadership of National Leader Heydar Aliyev are continuing in the form of civilizations and intercultural dialogue and international events in the East and West traditions, which means that our country is transforming into a center in this area.

Azad Cəfərov fəlsəfə ü.f.d., dosent
ADNSU, Bakı ş.

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ MULTİKULTURALİZM

Açar sözlər: Azərbaycan multikulturalizmi, milli ideologiya, azərbaycançılıq, siyasət, tolerantlıq

Keywords: azerbaijanism, national-spiritual values, national ideology, dynamic development, multiculturalism

Ключевые слова: азербайджанизм, национально-духовные ценности, национальная идеология, динамическое развитие, мультикультурализм

Bakıda 2018-ci il fevralın 22-də keçirilən “Heydər Əliyev və multikulturalizmin Azərbaycan modeli” mövzusunda elmi-praktik seminarda AMEA -nin həqiqi üzvü, əməkdar elm xadimi K.Abdullayev bildirmişdir ki, ümummilli lider Heydər Əliyev, multikulturalizm siyasətini ölkənin demokratik inkişafının tərkib hissəsi saymışdır. Bu siyasətin davamı olaraq ölkə prezidenti İlham Əliyevin “Bizim üçün multikulturalizm dövlət siyasətidir və bizim həyat tərzimizdir” [Multikulturalizm, dərslik, 24] deməsi siyasi kursun qeyd olunan istiqamətdə davam etməsinə dəlalət edir. Ölkə rəhbəri öz xalqının lideri olaraq, xalqın təbiətindən və ruhundan irəli gələn məsələni, dünyanın diqqətinə çatdırmaqda ısrarlıdır.

Ulu öndər Heydər Əliyevin “azərbaycançılıq ideologiyası Azərbaycan xalqının məfkurəsidir. Məfkurəçilik bizim əsas siyasi xəttimizdir. Azərbaycançılıq ümumi-milli mədəniyyətimizin əsasını təşkil” [Cəfərov, 2012, 109] etməsi siyasətini irəli sürür. Heydər Əliyev digər dinlərə və mədəniyyətə olan düşmənçiliyin insanlığa verdiyi zərərin bədəlini gələcək nəsillərin ödəyəcəyini qeyd edirdi. Ulu öndər yalnız mədəniyyətlərin və dinlərin ünsiyyətinə və anlaşılmasına yönələn söyləri əsas və önəmli sayırdı. Sivilizasiyaların yaxınlaşmasına və bu yaxınlaşmadan yalnız ümumibəşəri dəyərlərə fayda verəcəyini düşünürdü.

Təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, bu günkü reallıq ondan ibarətdir ki, mənəviyyatı zənginləşdirməyə yönələn ideyaları maddi və siyasi maraqlara qurban verirlər. Bunun nəticəsi olaraq terror hadisələri müxtəlif radikal qüvvələr tərəfindən, bəzi hallarda himayə edilir və dəsdəklənir. Fərqli mədəniyyətə və fərqli dinlərə qarşı dözümsüzlüyü təbliğ edən siyasətə qarşı bəşəriyyət birləşməlidir. İnkişafa qarşı çıxan siyasəti pisləyib ifşa etməklə, ona qarşı müttəfiqlərimizi birləşdirib, təklənmə siyasəti yürüdülməlidir. Əzəli mübarizədə xeyirin şər üzərində qələbəsi baş verməlidir. İnsani dəyərləri meyar edən ideyalara prioritet verilməlidir. Müasir dövrdə mədəniyyətin və dinin fəlsəfəsi, insanın rifahına, cəmiyyətin sabitliyinə, mənəviyyat cəhətdən zəngin vətəndaşın formalaşmasına, iqtisadi –texnoloji mühitin yaranmasına xidmət etməlidir. Bu işə azərbaycançılıq ideologiyasına əsaslanan azərbaycanlı mentalitetini formalaşdıran” mental təxəyyüllü insanların məişətində əks etdirməklə xalqın mədəniyyətinə mühüm təsir göstərmək olar [Hacıyev, 2011, 405].

Heydər Əliyevin multikulturalizm siyasəti çoxmillətli, müxtəlif dinlərə mənsub olan cəmiyyətdə sabitliyi təmin etməklə bərabər, eyni zamanda azərbaycanlı millətinin mənəviyyatının önəmli hissəsini təşkil edən, cəhəti və tərbiyyəni, bütün dünyaya mümayiş etdirməkdən ibarət olmuşdur. Multikulturalizmin Azərbaycan modeli “ksenofobiya, islamafobiya və irqçiliyin alternatividir. Onlar bir-birinə antoqonistdir. Bizi barışığa çağırır, digəri ədavətə. Hər ikisi strateji hədəfə malikdir” [Hacıyev, 2011, 405]. Nə qədər dünya tez başa düşsə ki, pis və ya yaxşı cəhətlərə malik mədəniyyətlərə görə cəmiyyətləri, bir –birindən ayırmaq olmaz. Bir o qədər mədəniyyətlərin yaxınlaşması, dialoqu baş verir. Belə ki, müasir dövrdə mədəniyyətin fəlsəfəsində yalnız inkişaf etdirilən və inkişaf etdirilməyən mədəniyyət mövcuddur.

Azərbaycan reallığına gəldikdə multikultural dəyərlərə önəm verən və bugünkü dövlət siyasətinin əsasını təşkil edən konkret addımlara, həm ölkə vətəndaşları, həm də dünya ictimaiyyəti şahidlik edir. Bu

istiqlamətdə aparılan müxtəlif beynəlxalq tədbirlərə rəsmi bəki həm ev sahibliyi edir, həm də dünyada keçirilən tədbirlərdə fəal, aktiv iştirak edir. Ölkə başçısının “multikulturalizm bizim adət- ənənəmizdir”, “dövlət siyasəti və ictimai sifarişdir”, “həyat tərzimizdir”, deməsi və bu istiqamətdə çoxsaylı layihələrin həyata keçirilməsi, gələcəkdə də bu ənənəyə sadıq qalmağımızdan xəbər verir.

Dünya tərəfindən və Azərbaycan multikulturalizm modelinin tanınması və nümunə olaraq qəbul edilməsi istiqamətində, Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsləri ardıcıl və dinamik zəhmətin bəhrəsidir. Fond tərəfindən göstərilən səylər millətlərəarası etimada, mütərəqipərvər qüvvələrin birləşməsinə, elmi-tədqiqat araşdırmalarına, mədəniyyətlərin və sivilizasiyaların yaxınlaşmasına, insanların təhlükəsiz əmin-amanlıq və sülh şəraitində fəaliyyət göstərməsinə, talerant mühitdə xalqların yaşamasını və fəaliyyət göstərməsini nəzərdə tutur.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan multikulturalizmi. Dərslik. Bakı: 2017.
2. Cəfərov A. Elmi əsərlər, №2(29), Bakı: 2017.
3. Cəfərov A. Ümummillə lider Heydər Əliyevin irsi və Politologiyanın aktual problemləri. Bakı, 2012.
4. Hacıyev T.Y. Azərbaycanşünaslığın aktual problemləri. Bakı-Gəncə 2011.
5. Nəsirov E. “Xalq qəzeti” 2016-cı il 14 may.

Summary

This article is about the development of our national-spiritual values, the transformation of this development into dynamic process; the role of public historical, cultural, socio-psychological, moral factors; the transformation of existing values into government policy by Heydar Aliyev; integration and initiative of national-spiritual values transformation into brand by the president İlham Aliyev and vice-president Mehriban Aliyeva.

Резюме

В данной статье говорится о развитии наших национально-духовных ценностей, основы преобразования этого развития в динамический процесс, роль общественных, исторических, культурных, социально-психологических, моральных факторов; преобразование Гейдар Алиевым существующих ценностей в государственную политику; интеграция и инициатива превращения в бренд национально-духовных ценностей Азербайджана со стороны президента Ильхама Алиева и вице-президента Мехрибан Алиевой.

Aynur Muxtar qızı Budaqova, fil.f.d.

ADU, Bakı ş.

MULTİKULTURAL İŞÇİ QRUPLARI

Açar sözlər: *multikulturalizm, cəmiyyət, mədəni fərqlilik, təşkilati davranış, işçi qrupları*

Key words: *multiculturalism, society, cultural differences, organizational behavior, work groups*

Ключевые слова: *мультикультурализм, общество, культурные различия, организационное поведение, рабочие группы*

İstənilən dəyərin, ideyanın cəmiyyətdə yaşaması və inkişafı onun möhkəm təməllərə və güclü dəstəyə malik olmasından asılıdır. “Azərbaycan xalqı özlüyündə, təbiətinə görə, öz xarakterinə görə yüksək tolerantlıq hissənə malikdir”, deyən Ulu Öndər Heydər Əliyev bizim cəmiyyət olaraq bəşəri dəyərlərə münasibətimizin ən orijinal və aydın izahını vermiş, Azərbaycanı milliyyətdən və dinindən asılı olmayaraq müxtəlif xalqların nümayəndələrinin doğma vətəni adlandırmışdır. Çünki, tarixin bütün dövrlərində ölkəmizdə bu gün multikulturalizm adlandırdığımız sosial münasibətin mövcudluğu və davamlılığını şərtləndirən çoxsaylı amillər olmuşdur. Bu amillərdən dinc birgəyaşayış ənənəsini, tolerantlıq, qarşılıqlı hörmət və ehtirama söykənən köklü münasibətləri misal göstərə bilərik. Fərqli insanlarda hər bir mövzu ilə bağlı fərqli fikirlər əmələ gəlir. Multikulturalizm bir bölgədə və ya ölkədə iki və ya daha çox mədəniyyətin müxtəlifliyidir. Multikulturalizm mübahisəli məsələdir. Bəzi insanlar multikulturalizmin mənfi olduğunu düşünür, bəziləri isə çoxmədəniyyətliliyin müsbət olduğunu düşünürlər. Multikulturalizm bir çox müxtəlif dini ənənələrin və mədəniyyətlərin bir araya gəlməsidir. Multikulturalizm mədəniyyəti, irqi, etnik mənşəyi, sosial-iqtisadi statusu, dini, dili, cinsi oriyentasiya, cinsi ifadə və gender bərabərliyini əhatə edir. Multikulturalizm sosiologiya, siyasi fəlsəfə və gündəlik istifadədə bir sıra mənə daşıyır. Sosiologiya və gündəlik istifadədə, bu, bir çox mədəni ənənələrin mövcud olduğu qarışıq bir etnik icma sahəsini və ya

bunların tərkib hissəsi olan bir ölkəni təsvir edə bilər. Yerli bir etnik qrupla əlaqəli qruplar və əcnəbi etnik qruplar tez-tez diqqət mərkəzindədirlər. Multikulturalizm bir siyasi fəlsəfə kimi bir cəmiyyətdə müxtəlif mədəniyyətlərə bərabər hörmətdən, mədəni müxtəlifliyin qorunması siyasətinə, müxtəlif etnik və dini qrupların insanları olan siyasətlərə qədər fərqlənən ideologiyalar və siyasətləri əhatə edir. onlar aid olduğu qrup tərəfindən müəyyən edilmiş qaydada səlahiyyətli tərəfindən səslənir.

Multikultural cəmiyyət nədir və multikultural cəmiyyətin işçi qruplarına təsiri özünü necə göstərir? Bilirik ki, müasir dünyada bir çox ölkələr multikulturalizmlə üzləşirlər. Ölkələrin əksəriyyəti çoxmədəniyyətliliyin mənfi təsirlərini aradan qaldırmaq məcburiyyətindədir, əks halda, cəmiyyətin çoxsaylı müxtəlif qruplara bölünməsi və sosial harmoniyanın davam etməməsi mümkündür. Bu baxımdan, bu, universal problemdir. Digər tərəfdən multikulturalizm müxtəlif dini ənənələrin və mədəniyyətlərin bir araya gəlməsi. Müasir dünyamızda qloballaşma daim artmaqdadır və müxtəlif mədəniyyətlər müxtəlif mədəniyyətlərlə işləmək üçün getdikcə uyğunlaşmağa məcbur olurlar. Bu səbəbdən iş adamları, tələbələr və insanlar ümumiyyətlə digər mədəniyyətlərdən olan insanlar ilə işləmək, ölkə sərhədlərindən kənar da iş aparmaq bacarığına malikdirlər. Çox mədəniyyətli bir işçi qüvvəsi, təşkilatdakı işçilər arasında geniş bir mədəni fərqlilik olduğu bir yerdir. Birdən çox millətə malik olan şəxslərdən ibarət olan çoxmədəniyyətli qruplar təbii olaraq gələcək iş qrupuna çevrilir, şirkətlər daha çox beynəlxalq səviyyəli şirkətlərə çevrilirlər. İşçilər və işəgötürənlər çoxmədəniyyətli qruplarda tapşırıqlar, layihələr və ya tam zaman işləməli olurlar. Bu həm çətin, həm də maraqlı ola bilər, amma ən əsası budur ki, vəziyyətin həmişə asan olmamasına baxmayaraq, işçilərin anlayışa ehtiyacı olur. Bu səbəbdən, biznes tələbələrə təhsil sahəsində artıq çoxmədəniyyətli qrup iş təcrübəsi almaq çox vacibdir. İnsanların işlərini təhlil etməkdə mühüm bir hissəsi təşkilati davranışı anlamaqdır, bu da insanların təşkilatlanma qaydalarına necə əməl etdiyini və təşkilati davranışa təsir edən bütün strukturları və mədəniyyətləri anlamaq deməkdir. Müllinsə görə, təşkilati davranışın öyrənilməsi insanların davranışını, idarəetmə prosesini, təşkilati konteksti və prosesləri və təşkilat və onun ətraf mühiti arasında qarşılıqlı əlaqələri anlamaq deməkdir. Beləliklə, işçilərin davranışını başa düşmək üçün, təşkilatların tərkiblərini və münasibətləri əlaqələndirmək lazımdır, çünki insanların davranışlarına təsir edən bir neçə komponentlər vardır. Təşkilata və onun işçilərinin davranışına təsir edən amillərdən biri təşkilati mədəniyyətdir. bu nə deməkdir? Bir şirkətin işçilərinin düşüncələri, hissləri, dəyərləri və hərəkətləri həmin şirkətin fikirləri, dəyərləri və inancları ilə idarə olunursa bu, artıq təşkilatın mədəniyyəti deməkdir. Qruplar bir sıra təşkilatlarda komandalar adlandırılı bilər. İşçi qruplarının bir neçə komponentləri vardır. Onlar ölçülərinə və növlərinə görə müxtəlif ola bilərlər. Qrup işinin səmərəliliyini başa düşmək üçün qrupun inkişaf səviyyəsini bilmək də vacibdir. Digər bir maraqlı amil qrupların məhsuldarlığıdır. Qrupun iş prosesinə və fəaliyyətinə təsir edən digər əsas aspekt qrupun birləşməsidir, yəni birgə fəaliyyət göstərmə bacarığıdır.

İş yerləri getdikcə müxtəlifləşir. Təşkilatlar müxtəlif fərqli mədəniyyətlərə mənsub olan işçi qüvvəsinin təmin etdiyi perspektivlər və təcrübələrdən faydalanırlar. Bununla yanaşı, müxtəlif işçi qüvvəsini idarə etmək daha çətin ola bilər və bəzi mənfi cəhətləri də meydana çıxar bilər. Müxtəlif işçi qüvvələrindən ibarət olan şirkətlər müxtəlif perspektivləri təşviq edir və alternativ perspektivlərdən öyrənməyi münasib bilirlər. Müxtəlif işçi qüvvəsi şirkətin irqi, cinsi, fiziki və əqli qabiliyyəti, etnik mənşəyi, yaşı, sinfi, mənəvi praktikası və cinsi oriyentasiya baxımından fəaliyyət göstərdiyi cəmiyyəti əks etdirməlidir. Müxtəlif işçi qüvvəsi ilə işləmək, şirkətə ziddiyyətli fikirlərə hörmət edən və işçi qüvvəsinin hər bir üzvünün ləyaqətini inkişaf etdirən bir mədəniyyət yaratmağı tələb edir. Araşdırmalar göstərir ki, etnik və irqi idarəetmə müxtəlifliyinə malik olan şirkətlər digər şirkətlərə nisbətən 35 faiz daha yüksək mənfəət əldə edirlər. Bu əlbəttə ki, bu şirkətlərdə mövcud olan fikir və ideya müxtəlifliyindən irəli gəlir. Bundan əlavə, şirkətlər müxtəlif fikir və perspektivləri təşviq etməklə tez-tez yaradıcılıqlarını artırır bilirlər. Multikultural iş mühitində meydana gələn üstünlüklərə nəzər salaq:

- daha çox anlama və hörmət;
- yaradıcılığın artması;
- işçi qrupuna daxil olan insanların bir-biri ilə rəftarında fərqlilik;
- gələcəkdə global işçi qüvvəsi ilə uyğunlaşma;
- ana dilinin istifadəsi;
- ikinci və ya üçüncü dil bacarıqlarını gücləndirmək;
- müştərilər və tərəfdaşlara daha yaxşı xidmətin göstərilməsi.

Müxtəlif mədəniyyətlərə mənsub olan işçi qüvvəsinin istifadəsi çox üstünlüklərə malik olsa da, bəzi mənfi cəhətlər də mövcuddur. Müxtəlif işçi qüvvəsi olan bir şirkət, işçilər arasında gərginliyin qarşısını almaq üçün ləyaqət və hörmətə xidmət edən bir mədəniyyət yaratmalıdır. Bundan əlavə, əməkdaşların ilk dili ingilis dilində olmadıqda ünsiyyət mənfi təsirlənə bilər. Digər bir mənfi cəhət kimi, mənfi münasibətlərə və təqiblərə dair işçilərin şikayətlərinin araşdırılması əhəmiyyətli dərəcədə idarəetmə vaxtına mənfi təsir edə bilər.

Ədəbiyyat

1. Alvesson, M.; Understanding Organizational Culture. London: SAGE Publications Ltd. 2002,
2. Novinger, T.; Intercultural Communication: A practical Guide. Austin: University of Texas Press, 2001.
3. Mullins, L.; Management and Organisational Behaviour. Pearson Education, 2007.
4. Тишков В.А. Политика мультикультурализма: Теория и практика, Москва, 2002.
5. <http://www.yap.org.az/az/view/interview/254/>
6. <http://smallbusiness.chron.com/definition-multicultural-workplace>

Summary

The article deals with the multiculturalism and the impact of multiculturalism on society. Multiculturalism is one of the varieties of cultural diversity manifested in society. Multiculturalism is a positive social phenomenon. It creates excellent conditions for the development of society. To a high degree, it prevents the development of ethnic clashes and strengthens trust between people. The author speaks about the advantages and disadvantages of the multiculturalism, gives information about the multicultural society and multicultural work groups, emphasizes pros and cons of the multicultural work groups. The research shows that working in multicultural work groups is challenging and interesting.

Резюме

В статье рассматривается мультикультурализм и влияние мультикультурализма на общество. Мультикультурализм является одной из разновидностей культурного многообразия, проявляющегося в обществе. Мультикультурализм – это позитивное социальное явление. Оно создает прекрасные условия для развития общества. В высокой степени оно предотвращает развитие этнических столкновений и укрепляет доверие между людьми. Автор говорит о преимуществах и недостатках мультикультурализма, дает информацию о мультикультурном обществе и многокультурных рабочих группах, подчеркивает плюсы и минусы многокультурных рабочих групп. Исследования показывают, что работа в многокультурных рабочих группах является сложной и интересной.

Севиндж Зейналова
доцент АУЯ, г. Баку

ГЛОБАЛИЗИРУЮЩИЙСЯ МИР И АЗЕРБАЙДЖАНСКАЯ КУЛЬТУРА

Key words: *multiculturalism, tolerance, principle of democracy, culture*

Ключевые слова: *мультикультурализм, толерантность, принципом демократии, культура*

Açar sözlər: *multikulturalizm, tolerantlıq, demokratiya prinsipi, mədəniyyət*

Охрана государством традиций мультикультурализма в Азербайджане является отражение данного вопроса по инициативе и указанию общенационального лидера Гейдара Алиева в правовых документах, в том числе в Конституции Азербайджанской Республики. Так, составляющий основу политики мультикультурализма принцип толерантности (терпимости) в ясной форме декларируется в ряде статей Конституции Азербайджанской Республики. Великий лидер справедливо считал политику мультикультурализма составной частью демократического развития страны. Сохранение прав и свобод, в том числе этокультурных, религиозных ценностей национальных меньшинств, живущих на территории Азербайджана, он видел в контексте основных прав и свобод человека, являющихся важным принципом демократии. Вышедшая под руководством великого Лидера на путь безвозвратного демократического развития Азербайджанская Республика должна была обеспечить, как он подчеркивал, «вне зависимости от религии, языка, расы равные права всех граждан Азербайджана». И в качестве альтернативы национализму великий Лидер выдвинул принцип азербайджанизма (как национальную идеологию), обуславливающий возвышение азербайджанского народа и общества в целом, и вместе с тем азербайджанской государственности, и являющийся основной духовной базой мультикультурализма. Он подчеркнул, что этнический национализм, в конечном итоге, приводит к этническому сепаратизму, межнациональным конфликтам. А идеология азербайджанизма вне зависимости от религии, языка, расы объединяет всех живущих в стране граждан. Им справедливо было отмечено, что «Азербайджан представляет собой общую родину всех живущих на его территории наций и народов. Живущие на нашей территории и азербайджанец, и лезгин, и авар, и курд, и талыш, и удин, и кумык и др. – все вместе азербайджанцы». Эти слова

крайне важны и для настоящего времени и делает актуальной следующую ясную политическую истину: мы, то есть живущие в Азербайджане все народы, лишь вместе, будучи азербайджанцами, можем представлять собой интерес для мира. По отдельности мы никому не интересны.

Современные глобализационные процессы, наряду с другими областями, расширяются также и развитием культуры. С течением времени виды культуры и искусства распространялись среди народов с одной точки мира до другой. Постепенное сближение культурных связей между различными странами мира в свете культурной глобализации оказывает сильное влияние и на укрепление международных связей. Это приводит и к расширению национальных культур во всем мире. В настоящее время распространившийся повсюду интернет, туризм и др. играет большую роль в развитии культурной глобализации. Одним из основных признаков глобализации заключается в том, что каждому народу создаются условия для пропаганды своей культуры. Глобализация культуры составляет также взаимосвязь мировых культурных связей. Расширение культурных связей между народами, вместе с тем, обуславливает сближение друг с другом этих народов. В начале XXI века новые призывы глобализации повысили значение развития межгосударственных культурных связей. Будучи важным фактором, устраняющим дискриминацию между народами и странами, культурные связи создают почву для развития богатой палитры межгосударственных связей (1).

В настоящее время Азербайджанская Республика сотрудничает с такими международными и региональными институтами, как ЮНЕСКО (Организация Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры), ИСЕСКО (Исламская организация по вопросам образования, науки и культуры), Европейский союз. Несмотря на широкое распространение глобализации, каждый народ сохраняет привязанность к национальным корням. Поскольку, если эта связь оторвется от своего корня, последствия глобализации могут быть еще большими. При условии неотрывной связи от национальных корней, духовности, нравственных ценностей и языка, глобализацию можно принять. Глобализация требует также взаимный обмен и синтез нравственных ценностей. Поскольку глобализация происходит на основе идеологических стандартов, признаваемых приемлемыми западными государствами, мусульманский мир столкнулся с необходимостью определить уделенное им место (2. стр.127). Хотелось бы отметить, что Гейдар Алиев, своей политикой развив сформировавшуюся веками традицию мультикультурализма, перенес её на качественно новый уровень. Великий лидер своими словами «Азербайджан – общая родина живущих на её территории всех наций и народов» на самом деле начертал контуры мультикультурализма. Великий лидер в одном из выступлений говорил: «Наш народ - древний народ, народ, обладающий великой историей, великой культурой». Культура каждого народа представляет собой воплощение его величия, мудрости, единства. Азербайджанский народ известен уже во всем мире в качестве народа, обладающего древней историей и культурой. В возникновении и высокой оценке духовной роли азербайджанской культуры исторически заслуги были у многих личностей, и подобной масштабной личностью новой эпохи был как раз Гейдар Алиев. Во всестороннем развитии азербайджанской культуры и донесении его богатого культурного наследия в мир мировой культуры Гейдар Алиев сыграл очень большую роль, и эта деятельность имеет значение образца для будущей духовно-политической жизни республики, и важное значение в отношении к наследию в контексте создания концепции политики. (3. стр. 10). В условиях глобализации существуют проблемы и в пропаганде межкультурного диалога, их решение зависит не только от проводимой конкретным государством политики, от желания и мечты конкретного народа, но и от общего развития и отношения к этой теме народов мира. В деле создания в глобализирующемся мире эстетико-литературных образцов, объединяющих в себе интеграцию культур, самых ценных сторон отличающихся цивилизаций, донесения их до широкой человеческой массы, большим помощником творческим интеллектуалам становятся последние достижения научно-технического процесса - письменные и электронные СМИ. Интернет, электронные информационные носители, средства мобильной связи. О романе японского писателя, написавшего о жизни соотечественников в США, или же о творческих успехах азербайджанского художника, открывшего выставку в Стамбуле, мгновенно узнают люди, живущие в любом уголке мира, были бы интерес и желание. (4. стр.17). Проводимые в Баку Всемирные форумы межкультурного диалога стали наглядным примером культурной интеграции Азербайджана в мировое сообщество.

Литературная политика общенационального лидера Гейдара Алиева была одной из основных направлений развития его общегосударственной политики. Академик Бакир Набиев подчеркивает, что «Общенациональный лидер на основании имеющихся у него богатых исторических знаний показывал, что Азербайджан своими корнями представляет собой восточную, исламскую страну. Многие полагают, что мы хозяева расположенной на азиатском континенте страны. Однако расположившейся на стыке Азии и Европы Азербайджан входит в Европу. Конечно же, по своим

корням, религиозной принадлежности, традициям Азербайджан принадлежит к миру Востока, исламскому, тюркскому миру. Среди народов подобного рода, азербайджанский народ в XIX-XX веках, не отрываясь от своих национальных корней, свою литературу, культуру смог соединить с развитой западной культурой, литературой. Люди, трудившиеся, боровшиеся во имя этого, создавшие синтез нашей национальной литературы и культуры с западной культурой и литературой, были очень дальновидными, мудрыми людьми» (5. стр. 5). В целом, в период руководства Азербайджаном общенациональный лидер азербайджанского народа Гейдар Алиев сыграл большую роль в более широкомасштабной пропаганде нашей литературы, нашей культуры на мировых меридианах.

Литература

1. Велиев А. Культурная дипломатия в век информации и Азербайджан // Журнал стратегического исследования. 29 декабря 2015 года.
2. Гасанова В. Влияние процесса глобализации на взаимный диалог культур и цивилизаций // «Мир культуры». Баку, 2005, стр. 127.
3. Эфендиев Т. Гейдар Алиев – Культура и литература. Баку: Образование, 2013, стр.
4. Айдын Хан (Абилов). Поэтика мультикультуральной глобализации. Культурологическое осознание мира. Баку: Переводчик, 2009, стр. 17.
5. Гейдар Алиев и азербайджанская литература. Баку: Восток-Запад, 2009

Xülasə

Tezisdə Azərbaycanda multikulturalizm ənənələrinə dövlət dəstəyindən bəhs olunur. İlk dəfə Azərbaycan respublikasının konstitusiyasından multikulturalizm prinsiplərinin əksinin müəllifi Azərbaycançılıq ideologiyasının banisi ümummilli lider Heydər Əliyev olmuşdur. Azərbaycan ərazisində yaşayan milli azlıqların hüquqlarının qanuni yolla əsaslandırılması ümummilli lider tərəfindən Azərbaycançılıq prinsipinin mühüm elementi kimi dəyərləndirilirdi. Hal-hazırda bu ənənələr prezident İlham Əliyevin siyasəti vasitəsilə də uğurla davam etdirilir. Azərbaycan ərazisində yaşayan hər bir kəs etnik müstəvidə təhsil, söz azadlığı, dini azadlığa malikdir və öz milli-mədəni ənənələrini yaşatmaq hüququna malikdir.

Summary

Thesis deals with the state support to the traditions of multiculturalism in Azerbaijan.

For the first time the national leader Heydar Aliyev was the founder of Azerbaijani ideology, the author of the controversy of the principles of multiculturalism from the Constitution of the Republic of Azerbaijan. Legalization of the rights of national minorities living in Azerbaijan was regarded by the national leader as an important element of the principle of Azerbaijanism.

At present these traditions are successfully continued through President Ilham Aliyev's policy. Everyone living in the territory of Azerbaijan has the right to education, freedom of expression, religious freedom and the right to live in the national-cultural traditions of the ethnic minority.

Лейли Джангир кызы Эфенди

UNEC, г. Баку

ДИАЛОГ МЕЖДУ КУЛЬТУРАМИ – ОСНОВА ТОЛЕРАНТНОСТИ И МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА

Açar sözlər: multikulturalizm, cəmiyyət, mədəni fərqlilik

Key words: multiculturalism, society, cultural differences

Ключевые слова: мультикультурализм, общество, культурные различия

XXI тысячелетие называют веком глобализации и интеграции. Это означает, что народы, чтобы продолжать достойное существование, должны совершенно по новому подходить к тем проблемам, которые сегодня нацелены на спасение человечества. Основная проблема, которая выступает во всём мире на первый план – это проблема мирного сосуществования различных культур.

В результате многовековой эволюции духовная культура была универсальной основой интеллектуального развития человечества. Духовная культура во все времена оказывала огромное влияние не только на уровень и темпы формирования глобального общества, но и на политику, управление государством, экономику, а также на отношения между народами.

Актуальность темы исследования заключается в том, азербайджанский опыт мультикультурального развития смело можно считать частью опыта универсального развития человечества, основанного на бережном и чутком отношении к другим нациям, народностям и культурам, населяющим его территорию.

Культурный обмен и взаимное обогащение народов, знание и творческое использование истории мировой культуры имеют важное теоретическое и практическое значение для устойчивого, конкурентоспособного и безопасного развития Азербайджана в условиях глобализации.

Новизна исследования состоит в том, что в качестве парадигмы диалога между культурами предлагается такая модель, которая основана на принципах толерантности и мультикультурализма не с позиции теоретического обоснования этих понятий, а с позиции практического их применения.

На протяжении всей своей истории Азербайджан демонстрирует миру добрососедские отношения различных народов, культур и религий.

Целью статьи является анализ мудрой политики, проводимой Общенациональным лидером Гейдаром Алиевым в области прав и свобод национальных меньшинств, проживающих в Азербайджане, включая этнические, культурные и религиозные ценности в контексте основных прав и свобод человека.

Выводы, сделанные на основе представленных фактов, позволяют считать, что Азербайджан в сравнении со странами Западной Европы на сегодняшний день имеет относительно небольшой опыт демократического развития, но, то духовное богатство, основы которого так мудро были заложены Общенациональным лидером Гейдаром Алиевым, сегодня может служить примером для многих стран.

Sylvie JOSSERAND, Prof.
University of NIMES

MULTICULTURALISM AND TOLERANCE: A PERMANENT CHALLENGE FOR FRANCE

The history of France is marked by the confrontation of the religions and even, by the religious wars.

In 1801, then in 1905, two legal texts of major importance allowed a pacified cohabitation of the religions.

However, in 21th century, one attends in France with a phenomenon of tension of the population in front of multiculturalism. For twenty years, difficulties have emerged, born from the presence on the French soil of various cultures and various religions associated with phenomena of immigration and delinquency. However, the governments remained passive, and preferred to deny the reality of the difficulties.

Today, the population translates for its fears in an electoral vote extremist.

“To live together” became true political problems whose governments seem to have taken tardily conscience.

The history of France marked by the religious wars

At the 16th century, France is the theatre of wars between the Catholics and the Protestants.

On August 24th, 1572, day of the St.Bartholomew's Day Massacre, the Protestants are massacred in Paris, then in all France in the days which follow.

In 1598, the king Henri IV signs a text called “edict of Nantes”.

This text says that there is no official religion in France. On the contrary, the French have a freedom of conscience. In other words, the Catholic religion of the king is not binding to the inhabitants of France.

Moreover, this text says that each one can exert civil services, whatever its religion. In other words, there is an equality between the French. It does not matter their religion.

In 1685, Louis XIV revokes the edict of Nantes and restores the religious unit of the kingdom of France. France becomes again catholic.

The religious unit is conceived like the condition of the political unit. The Protestants are again persecuted and must hide.

In 1790, the French revolutionists adopt “the civil constitution of the clergy”. This text institutes a national church with priests and bishops paid by the State is held to lend oath of fidelity “to the nation, the law, to the king”. This text is condemned by the Pope.

Two clans are opposed in France: partisans of a clergy faithful to the Pope and partisans of a clergy faithful to the Republic.

I. The return to religious peace in 1801 and in 1905

In 1801, Napoleon signs with the Pope a text called “the legal settlement”.

The Pope recognizes the Republic.

On the other hand, the Republic recognizes “the Catholic religion of the more majority of French”. Moreover, the Republic remunerates all the ministers of religion, which they are Catholic, Protestant or Jewish.

The legal settlement marks the return of religious peace in France.

The French are relieved because they were exhausted by all these years of civil war and religious.

One can observe that the legal settlement approaches article 48 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan who grants a material aid and financial registered to the budget of the nation to all the minorities.

In 1905, the legal settlement is removed.

A law of December 9th, 1905 poses the principle of the separation of the Church and the State.

The law says that “the Republic ensures the freedom of conscience”.

The law also said that “the Republic does not recognize nor does not subsidize any worship”.

Consequently, no expenditure relating to the exercise of the worships is financed by the national budget.

One can observe that the legal settlement is always in force in a region located east of France, in Alsace and the Moselle. The reason is historical: in 1905, Alsace and the Moselle were integrated into the German territory and under German government. The law of 1905 never applied, even after the return of Alsace and the Moselle within the French territory in 1918.

Alsace and the Moselle are between France and Germany, just like Azerbaijan is between Europe and Asia.

In 1958, the Constitution of the fifth French Republic stating its article first that: “France is a laic Republic... it respects all the beliefs”.

II. Since the beginning of the 21e century, the crispatation.

Today, “food together” in France became a problem. During several decades, the French governments did not want to admit that acts of delinquency were made by members of cultural minorities.

This refusal of an objective sociological analysis gave birth to from the phenomena of racism, xenophobia, anti-semitism, discrimination, islamophobie.

The cohabitation between the cultures and the religions became very difficult in certain places in France.

The rights and the culture of the minorities are regarded as bearing reached with the values of the majority.

To try to regulate the difficulties, the only legal tool is the constitutional principle of secularity.

The Council of State, more the high administrative jurisdiction of France, is thus brought to decide regularly on the way in which it is necessary to interpret the principle of secularity vis-à-vis the port of the Islamic veil at the school, at work, or in the public places, vis-à-vis the burkini with the beach, vis-à-vis the pork in the school canteens, or vis-à-vis the crib of Christmas in the public places.

The French government gives also a penal answer. The lines the acts of discrimination and racism are severely punished.

However the various cultures isolate and develop a mistrust and even a distrust.

Part of the French population gets impatient and votes for candidates of the parties extremists with the elections.

There is no doubt that France could usefully take as a starting point the Republic of Azerbaijan who knew to raise the multiculturalism with the row of policy of State.

A hope: In France, the word “fraternity” is still written on all the pediments of the public buildings, with the national currency “freedom, equality, fraternity”.

Yunusova Günel Xanlar

ADU-nun doktorantı

AZƏRBAYCANDA MULTİKULTURAL DƏYƏRLƏRİN YERİ VƏ ROLU

Açar sözlər: milli azlıqlar, multikultural dəyərlər, tolerantlıq

Key words: minorities, multicultural values, tolerance

Ключевые слова: национальные меньшинства, мультикультурные ценности, толерантность

Azərbaycan multikulturalizmi xalqımızın tarixi kökündə formalaşan və yaşayan möhtəşəm mənəvi, elmi-siyasi qaynaqlara əsaslanmışdır. İstər tarixi mənbələr, istərsə ədəbi-bədii abidələrdə yaşayan bu qaynaqlar xalqımızın daxili aləmini, ruhunu, mənəvi zənginliyini adekvat göstərən etibarlı mənbədir. Bu gün xalqımıza xas olan tolerant, multikultural dəyərlər əsrlər boyu əcdadlarımızın canında, qanında yaşayıb bizə miras qalan dəyərlərdir.

Azərbaycanda bütün tarixi dövrlərdə etnik və dini icmalar arasında möhkəm dözümlülük əlaqələri formalaşmış, milli, irqi və dini zəmində heç bir ayrı-seçkilik faktı qeydə alınmayıb. Müxtəlif tarixi dövrlərdə Azərbaycan ərazisində məskunlaşmış dini-etnik qruplar özlərini yad hesab etməyiblər.

Azərbaycanda milli mədəniyyətə müvəffəqiyyətlə inteqrasiya olan müxtəlif xalqların nümayəndələri harmonik inkişaf edirlər. Multikulturalizmdən imtina etmək qarşıdurmaya, fobiyaya, milli və dini münaqişələrə şərait yaratmaq deməkdir. "Multikulturalizm başqa dinin, millətin nümayəndəsinə insani münasibət deməkdir" [2, səh 5].

Respublikamızda yaşayan etnik etnonimlər - xınalıq, tat, kürd, talış, udin, avar, ləzgi, qırız, buduq və b. multikulturalizmin daşıyıcılarıdır. Məhz onların birliyi ölkəmizdə dövlət siyasətinin aparıcı istiqamətlərindən biridir, xalqımızın alternativsiz həyat tərzidir, bütövlükdə Azərbaycanın zəngin mənəvi sərvəti və toxunulmaz xəzinəsidir. Bir sözlə, Azərbaycan multicultural durumunun dünyaya açılan aynasıdır.

Multikulturalizm ideyaları ictimai şüurda möhkəmlənir. Azərbaycanda multikulturalizmin dövlət siyasəti və həyat tərzinə çevrilməsi onun yüksək inkişaf mərhələsindən xəbər verir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev multikulturalizmin xalqımızın həyat tərzinə çevrilməsini haqlı olaraq mühüm üstünlük hesab edir: "Azərbaycanda hökm sürən ab-hava, dinlərarası, millətlərarası münasibətlər, multikulturalizm dəyərləri - bunlar bizim üçün həyat tərzidir. Ancaq əgər biz bəzi başqa ölkələrə nəzər yetirsək görərik ki, bu, heç də hər yerdə belə deyil. Əksinə, milli, dini zəmində qarşıdurmalar, müharibələr, toqquşmalar baş verir, məzhəb zəminində qan tökülür"[1, səh 4].

Müasir dövrdə dünyanın müxtəlif bölgələrində baş verən hadisələr mədəniyyətlərin müxtəlifliyini qəbul etməyən, digər din və mədəniyyətlərin nümayəndələrinin adət-ənəlinə, həyat tərzinə, əqidə və düşüncəsinə hörmətlə yanaşılmayan cəmiyyətlərdə davamlı sabitliyə və inkişafa nail olmağın qeyri-mümkün olduğunu göstərir [3, səh 85].

Multikulturalizmi təbliğ edən Azərbaycan onu azərbaycançılıq məfkurəsinin tərkib hissəsi, dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldırmışdır. Mədəniyyətin mühüm elementi olan tolerantlıq bu gün müxtəlif inanc, mədəni ənənə, siyasi məslək daşıyıcısı olan insanların ictimai vəhdətləşməsinin zəruri şərti kimi qəbul olunur. Eyni zamanda, tolerantlıq vətəndaş cəmiyyətinin əsas əxlaq prinsipidir.

Xalqlar, xüsusilə etnik qruplar mədəni və mənəvi dəyərlərini itirir və ya onları global dəyərlərlə əvəzləyir. Qloballaşma insanları bir-birlərinə yaxınlaşdırdıqca onlar arasındakı dini fərqlilik dərinləşir. Lakin qloballaşma sürətləndikcə dünyada tolerantlıq prinsipləri güclənmək əvəzinə zəifləyir.

Amma hər kəsin, hər bir dövlətin, ölkənin, xalqın qorumalı olduğu ümumi bir dəyər də var: tolerantlıq. Azərbaycan indi dünyanın nadir ölkələrindəndir ki, burada bütün millətlər, bütün xalqlar, bütün dinlərin nümayəndələri bir ailə kimi yaşayır. Ölkəmizdə dini və milli dözümlülük, tolerantlıq yüksək səviyyədədir. Tolerantlıq bir mənəvi keyfiyyət, bir əməldir, yəni başqalarına əlini uzatmaq və mövcud fərqlilikləri maneə kimi deyil, dialoq və anlaşmaya dəvət kimi qəbul etməkdir. Tolerantlıq insanlar arasında körpülər salmaqla və ünsiyyət üçün yollar açmaqla bu çətinliklərin bir qisminə cavab verir.

Azərbaycanda tolerantlığın yüksək səviyyədə olması həm də xarici siyasətçilərin və diplomatların etiraf etdikləri həqiqətdir.

Ədəbiyyat

1. Prezident İlham Əliyev müqəddəs Ramazan ayı münasibətilə iftar mərasimində iştirak edib /11 iyul 2015/ - <http://www.president.az/articles/15819>
2. Abdullayev K. Multikulturalizm siyasətinin nikbinlik və bədbinlik qütbləri. "Respublika" qəzeti, 13 aprel 2016-cı il, s.5
3. Dövlət və din jurnalı. Noyabr, 2006.

Summary

Article explores the rights and freedom of national minorities living in Azerbaijan, as well as the protection of the ethnic, cultural and religious values, in the context of fundamental principle of democracy, human rights and freedom. President Ilham Aliyev's announcing 2016 as "The year of multiculturalism" in Azerbaijan is the proof of these in an official form and their realizing is the distinct example and declaring to the world of the attention and care of the president.

Резюме

В статье исследуются вопросы культурное разнообразие, мультикультуральные ценности и толерантность защиты прав и свобод национальных меньшинств в Азербайджане. Объявление президентом Азербайджана господином Ильхамом Алиевым 2016-го года – «годом Мультикультурализма» и уделение внимания и заботы этому вопросу является наглядным примером того, насколько это важно для государства.

Anar Nagiyev

AUL, Baku

BUILDING A SOCIETY THROUGH INTERCULTURAL SUSTAINABILITY

In recent years the notion of multiculturalism has been a topic for discussions in political, philosophical, sociological and other discourses. Some stress its importance while others are skeptic whether multiculturalism as a phenomenon is crucial or not, and unfortunately some believe that the idea itself has already failed. My goal today is not to engage into these discussions to seek answers for the questions raised above, but concentrate on the practice that is in place in my country.

There are so many of us who have gathered here to discuss the further development of our society, the one and the only society, our global kinship. We all are different, we speak different languages, we all are with different cultural backgrounds, we represent different societies and groups of interests, we are concerned about our personal engagements in global development, we all seek platforms to express ourselves, and today, at this international platform, we again do it differently, in our own way and in different variants, dialects and accents of English. But do all these differences change us? Should all differences in minds and thoughts put us on different sides of the table? NO! Because we all are of the same origin, we all are human creatures whose particular interests are to be satisfied within the framework of universal values, where there is no violence to life, where there is no violence to values, where one can feel safer! And only then we will find our values universalized. Because we all are sharing the same values: the Universal values of humanity!

Dear friends, I wish to underline some important aspects of my country's life, in order to demonstrate that multiculturalism is vital, and sustainable peaceful coexistence is possible only through intercultural approaches in the society. Azerbaijan is relatively small sized country with a little bit more than 10 million of population. This old nation is relatively new in the political map of the contemporary world too – it gained its independence from the “evil empire” – the Soviet Union in 1991, which used to be called the “prison of nations”, where most of those universal values were not put into agenda. Yet, back in late 1989 and early 1990, this nation fought for its independence with the slogans of “equality for all”, “equality and opportunities for all people”. Unfortunately the outrage of the bloody war and occupation of almost 1/5 of the country's territories brought many unexpected realities and undesirable challenges for newly independent country.

So, we had to start from zero again. The pillars of society were to be raised by ensuring that a) interests of all groups (ethnic, religious, social and etc) were included; and b) all those groups were encouraged to share their own values in order to contribute to the country's development. But how was that possible?

I was very young, 14 years old, when my hometown was occupied by the Armenian armed forces, and like many of children of today's Syria or other war-torn regions I turned to be a homeless person deprived of all primitive conditions for life. But like ten thousands of other Azerbaijani refugee and IDP kids I was also given a chance to reintegrate into society, to study, to get a diploma from the country's biggest and most prestigious university, to get a chance to study abroad and become the first Azerbaijani citizen holding a degree from one of the top European universities. For last several years as a dean of the faculty I lead a school at one of the leading universities in Azerbaijan. And today, after 25 years, I am in front of you – that young kid, whose wishes were destroyed by bloody war; a young boy with limited chances but with very clear vision to future.

Dear colleagues, the vision is very important. It is crucial. It is important to build our societies, it is important to build our future, and the future of our children. The vision in my country is clear: we continue building a society where intercultural approaches are on the top. We understand that the tolerance is important but for us it is not the highest point to achieve. Tolerance in itself might mean a lot, but we want to find a color of mutual respect in it. Because we do not want just to tolerate each- other, we want to demonstrate mutual respect and continuous assistance to each other. This comes from the history of peaceful coexistence of ethnic groups residing in the territories of Azerbaijan for many centuries. Baku International Multiculturalism Center along with the relevant department at the President's Administration and the State Committee for minority issues work tightly with the government and parliament of Azerbaijan in order to ensure that the intercultural approach is ensured at all levels of relationships in the country. In recent years Baku International Multiculturalism Center had started several projects contributing to intercultural sustainability (Terrorism against multiculturalism, Summer and Winter Schools on multiculturalism, Online roundtables dedicated to international Tolerance Day, Training of Teachers (“Multiculturalism in Azerbaijan”), Multiculturalism is taught at the Universities, and Azerbaijani multiculturalism is taught at various universities of our globe.

As mentioned above, there are 10 million people reside in Azerbaijan. 90% of them are Muslims, while there are 21 non-Muslim communities are officially registered. There are 12 orthodox and catholic churches in the country. Azerbaijan is a unique Muslim society where **The Church of the Virgin Mary's Immaculate Conception, a catholic church** was built for just about 400 catholic residents of the country, yet back in 2006. One of the biggest synagogues of Europe, the **Ashkenazi Jews synagogue** was opened in Baku in 2003. There are dozens of small ethnic groups who are fully engaged in the country's political and social life. Almost half of municipal members and more than 20% of the MPs are women. There are number of institutes and centers which study the languages and the history of small ethnic groups. Azerbaijani University of Languages is a vivid example of multiculturalism policy in my country.

Dear colleagues, we all know that a peaceful coexistence exists when it needs to be supported by different state-holders. It is possible due to education. Only educated societies will flourish, and only flourished societies will be able to prevent violence. According to World Economic Forum 2015 Human Capital Report Azerbaijan ranked among the top 20 nations along with the countries like Norway, Sweden, UK, US and others. The Global Competitiveness Report 2015 ranked Azerbaijan at the 26th place after the countries like Sweden, US, Germany, and only Estonia was above among the former Soviet Union nations. The "Strategic Roadmap on the perspectives of national economy of Azerbaijan" signed by the President of Azerbaijan on December 6, 2016 puts forward number of goals in order to further improve the educational system in the country, and calls for development of curriculum in relevance with international practice. The Presidential Decree on the "National Strategy of the development of education" from 23rd of October 2013 also underlines the importance of curriculum development at secondary school levels too. The Ministry of Education along with other relevant Government ministries puts endeavors in implementing new methodologies in order to assure quality and inclusiveness at the education processes at all levels. Many international projects are implemented to assist the improvement of quality at educational institutions (like EU Twinning projects to assure quality at HEI, etc). In this process, we look forward working along with our international partners to reach to the new points together. In this line, Baku International Multiculturalism Center along with other international partners develops project proposals within many international partnerships. We believe that development of any society goes through education. Generally, Our Center is dedicated not only contributing to multicultural traditions in Azerbaijan, we also eager to take our traditions and practice beyond our borders. We have established international centers in Italy, Bulgaria, Indonesia, Germany, Moldova, Israel, and I believe that these centers may also become a hub on implementing joint international actions.

By concluding, I call all of us to stand for the peace and coexistence in societies, to ensure that the word of tolerance sounds the same way as respect, and our children live in a more peaceful and flourishing world. They deserve it!

Aysel Mohubbat qizi Baghirova

AUL, Baku

HEYDAR ALIYEV: AN ARCHITECT OF THE MULTICULTURALISM POLICY OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

"Regardless their religion, language, race all citizens of Azerbaijan have equal rights and these rights should be protected"

National leader Heydar Aliyev

"Today multiculturalism is a state policy as well as lifestyle in Azerbaijan"

*President of the Republic of Azerbaijan
Ilham Aliyev*

Multiculturalism is the phenomenon which reflects many different cultures, races, ethnicities living together in a society with acknowledging, keeping and developing their customs, traditions and specific features. Multiculturalism calls all the countries and people all over the world to peace. Although the concept of multiculturalism is a new one, the representatives of the different religious confessions and ethnic identities live in Azerbaijan in peace and mutual understanding across the centuries. Therefore Azerbaijan has very rich experience about peaceful coexistence of the various cultures, religions and ethnic groups. After returning Heydar Aliyev to power by the demand of the people of Azerbaijan in June 15 1993 Azerbaijan's political stability, social, economic, cultural progress began. National leader Heydar Aliyev is the political founder of multicultural and tolerant Azerbaijan. Multicultural harmony and multiculturalism as

a state policy of Azerbaijan was founded by national leader Heydar Aliyev. Great leader Heydar Aliyev improved multicultural tradition in Azerbaijan. One of our rich cultural heritage “Kitabi-Dede Gorgud”, Nizami Gancavi’s “Treasury of Secret” (1175), “Leyli and Majnun” (1188), “Seven Beauties” (1197) and “Iskander-Nameh” (1203) poems, "Sheikh Sanan" by Huseyn Javid (1914), Tahir Salahov’s paintings and others are examples of the rich multiculturalism history of Azerbaijan.

The root of multiculturalism policy of our country is Azerbaijanianism and tolerance. Heydar Aliyev gathered the people around the national ideology of Azerbaijanianism. The Republic of Azerbaijan is a supporting country of intercultural dialogue in the world. National leader Heydar Aliyev always took attention to the activity of the eparchy. Great leader Heydar Aliyev took equal care to the representatives of the different nations living in Azerbaijan meeting with them systematically. Various ethnic and religious communities congratulate their holidays, special days every year; our government takes care of their traditions and customs.

National leader Heydar Aliyev’s role in establishing modern statehood of Azerbaijan is crucial and great. Today Azerbaijan is one of the multiculturalism centers of the world. National leader Heydar Aliyev’s multiculturalism state policy is the demonstration of Azerbaijan’s democratic development. Protection and promoting cultural and religious values of people is a principle of international law. The constitution of the Republic of Azerbaijan and other legal documents reflects equal rights to all the citizens regardless of their religion, race and ethnic identity, the protection of the multicultural traditions. Article 25 of the Constitution is about right for equality. According to this article all people are equal with respect to the law and law court, men and women possess equal rights and liberties, everyone has equal rights and liberties irrespective of race, ethnicity, religion, sex, origin, property status, social position, convictions, political party, trade union organization and social unity affiliation, limitations or recognition of rights and liberties because of race, ethnicity, social status, language, origin, convictions and religion are prohibited, no one may be harmed, granted advantages or privileges, or deprived from granting advantages and privileges on the basis of the abovementioned grounds. According to the Article 44 of the Constitution everyone has the right to keep his/her nationality and nobody may be forced to change his/her nationality. According Article 48 everyone enjoys the freedom of conscience, everyone has the right to define his/her attitude to religion, to profess, individually or together with others, any religion or to profess no religion, to express and spread one's beliefs concerning religion, everyone is free to carry out religious rituals, however this should not violate public order and contradict public morals, religious beliefs and convictions do not excuse infringements of the law, no one shall be forced to express (or demonstrate) his/her religious faith and belief, to execute religious rituals or participate in religious ceremonies [1].

President Ilham Aliyev continues national leader Heydar Aliyev’s multiculturalism policy successfully. Azerbaijan’s tolerant and multicultural environment is demonstrated successfully all over the world by the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev, the President of the Heydar Aliyev Foundation Mehriban Aliyeva. According of the decree of President Ilham Aliyev Baku International Centre of Multiculturalism opened in May 2014 and today continues its activity in the country and around the world successfully with the aim to maintain, develop and popularize the multicultural traditions of Azerbaijan [2]. Baku International Centre of Multiculturalism organizes and implements the regional and global events, conferences in international level independently and with other organizations. The President of the Republic of Azerbaijan declared 2016 year “A Year of Multiculturalism” in the country [4]. Declaration of 2017 as “The Year of Islamic Solidarity” in Azerbaijan is an example of successful multicultural policy of our country [4].

The Heydar Aliyev Foundation established in 2004 [6]. Since then, the Heydar Aliyev Foundation has been actively participating in education, public health, culture, sports, science and technology, environment, and social and other spheres. President of the Heydar Aliyev Foundation Azerbaijan's First Lady, UNESCO and ISESCO Goodwill Ambassador Mehriban Aliyeva has a great role in preserving and developing Azerbaijan’s multicultural values.

Azerbaijan is the centre and cradle of intercultural dialogue of the world. The policy of multiculturalism of our country widely promotes the priorities of the state policy. At the time which the world is rich with the conflicts and bloody wars multiculturalism and intercultural dialogue between countries are the best way for building and keeping peace and prosperity. Although about 96 percent of the people of the country are Muslims, worshippers of the other religions enjoy freedom here. Jewish synagogues and Orthodox and Christian churches and other religious centers are functioning freely in Azerbaijan. Nowadays, “Azerbaijan multiculturalism” as a subject is taught in 15 universities of the world and in 40 higher educational institutions in Azerbaijan [3].

We thank to great leader Heydar Aliyev’s successful internal and foreign policy for the political stability and social-economic development of our country.

References

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası // [file:///C:/Users/User/Desktop/tez/Milli %20M %C9%99clis.html](file:///C:/Users/User/Desktop/tez/Milli%20M%C9%99clis.html)
2. Azərbaycan multikulturalizmi: ümumi məlumat // http://multiculturalism.preslib.az/az_a1.html
3. “Azərbaycan multikulturalizmi” fənninin tədrisi İndoneziyanın Qacah Mada Universitetində // <http://multikulturalizm.gov.az/azerbaycan-multikulturalizmi-fenninin-tedrisi-ndoneziyanin-qacah-mada-universitetinde/>
4. 2016-cı ilin Azərbaycan Respublikasında “Multikulturalizm ili” elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı // <http://www.president.az/articles/17437>
5. 2017-ci ilin Azərbaycan Respublikasında “İslam Həmrəyliyi İli” elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı // <http://www.president.az/articles/22420>
6. The Heydar Aliyev Foundation // <http://www.heydar-aliyev-foundation.org/en/content/index/47/>

Xülasə

Tezisdə dünyanın qlobal təhlükələrlə mübarizə apardığı bir dövrdə Azərbaycan multikulturalizminin bütün dünyada sülh və təhlükəsizliyin təmin edilməsində nümunə və örnək olması əsaslandırılmışdır. Tezisdə Azərbaycanda multikultural cəmiyyətin əsasının ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulduğu və Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirildiyi əsaslı şəkildə nəzəri və praktik cəhətdən izah edilmişdir.

Али Саяд оглу Мамедов

АУЯ, г. Баку

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПОЛИТИКИ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Политика мультикультурализма была и остается государственной стратегией Азербайджана. Данная стратегия, руководствуясь логикой нового этапа государственного строительства Азербайджана, опираясь на признанную миром азербайджанскую модель мультикультурализма, является основой для дальнейшего развития государственной политики в межэтническом и межконфессиональном сфере, совершенствования системы нормативных правовых актов, социально-экономических, политических и управленческих мер по регулированию различных сфер в стране.

Азербайджан является одним из международно признанных центров мультикультурализма. Мультикультурализм – государственная политика Азербайджана. (1,356). Концепция политики мультикультурализма в Азербайджане представляет систему официальных взглядов на совершенствование межэтнических и межконфессиональных отношений, укрепление светских устоев государства и недопущение использования религии в деструктивных целях.

В Азербайджанской модели мультикультурализма на основе анализа основных тенденций и особенностей определены стратегические цели и важнейшие направления государственной политики в межэтнических отношениях.

Развитие мультикультурализма и толерантности, на уровне государственной политики в Азербайджане, основывается на древней истории государственности страны и на развитие этих традиций. Хотя и в различные периоды исторического развития этот термин назывался по-разному, но суть понятия не менялся. (1.178)

Решая противоречия и конфликты на пути развития, за 27 лет независимости, Азербайджан, как суверенное государство, признанное мировым сообществом, имеет уникальный опыт успешного продвижения межрелигиозного и межконфессионального диалога и согласия. Сегодня в Азербайджане проживают представители более чем 100 национальностей. Каждый из этих народов имеет свою неповторимую, уникальную культуру, свой язык, исповедует свою религию. Здесь, в Азербайджане, возвышаются мечети, церкви, синагоги, а также святые места представителей самых разных религиозных течений. Этническое разнообразие – это большое достижение страны в целом.

В отличие от Азербайджана, на территории соседней Армении, можно сказать, нет национальных меньшинств. Армения – моноэтническая страна. Ксенофобия, которая является основой государственной политики Армении, является причиной того, что национальные меньшинства были вынуждены покинуть территорию Армении. В этом плане является позитивным утверждение в Азербайджане политики мультикультурализма - ненасилия, компромисса, толерантности, терпимости. Политические и правовые основы данных традиций были созданы общенациональным лидером Гейдаром Алиевым после обретения Азербайджаном независимости. Неприятия войны, (военный конфликт в Нагорном Карабахе был навязан Азербайджану Арменией), насильственных

методов в решении проблем различного рода, является основой мультикультуральной модели Азербайджанской республики и мировоззрения азербайджанского этноса в целом. Азербайджанский народ осуждает любую форму насилия .

Концепция мультикультурализма предполагает комплексный подход к видению государственной политики в общественной сфере, включая правовые, методические и организационные меры.

Данная модель призвана консолидировать усилия центральных и местных исполнительных органов, религиозных объединений и институтов гражданского общества по развитию государственной политики в общественной сфере, выработать ориентиры в дальнейшем развитии азербайджанской модели межэтнических и межконфессиональных отношений, основанной на особенностях историко-культурного наследия азербайджанского народа.

На территории республики, где на протяжении многих веков мирно сосуществовали и культурно взаимообогащали друг друга представители различных этносов и конфессий, впервые созданы необходимые политико-правовые и социально-экономические условия для развития культуры и традиционных духовных ценностей азербайджанского народа.

В настоящее время, мультикультурализм благодаря усилиям правительства, приобрело форму идеологии государства и политической практики (государственной политики), в то время как политические основы этих понятий нашли свое отражение в соответствующих положениях статей Конституции, правовых актах, указах и распоряжениях. В соответствии с Конституцией в Азербайджане сформирована светская модель государственно-конфессиональных отношений на принципах равенства всех граждан перед законом и уважительного отношения к личным убеждениям каждого, независимо от языка и отношения к религии. «Это наше большое достояние. Армения, которая довела исламофобию до предела, совершила многочисленные акты вандализма, разрушения всех мечетей на оккупированных территориях». (И.Алиев, выступление на 72-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН. 20.09.2017.)(1,395)

В отличие от армянской исламофобии, в современном Азербайджане мультикультурализм проявляется и релизуется на различных уровнях. Во-первых, это терпимые отношения между людьми различных культур, религий и конфессий, а также религиозных объединений. Эти отношения основаны на принципе взаимоуважения, взаимного признания прав на существование и деятельность. Во-вторых, это признание государством права на существование различных культур, а не только культуры титульной нации - азербайджанцев. В настоящее время в Азербайджане, помимо титульной нации – азербайджанцев, проживают десятки разных народностей: лезгины и русские, талыши и евреи, удины и таты, татары и украинцы, поляки и немцы и многие-многие другие. Для них Азербайджан - родина.

В отличие от мультикультурализма ряда стран, для азербайджанской модели мультикультурализма, не приемлема политика государства основанная на культуре одного, господствующего этноса, нетерпимость и резко отрицательное, негативное отношение к гражданам иной культуры, иного этноса, иных культурных традиций , иных конфессии, которая может выражаться в ущемлении их прав, в репрессиях, гонениях и преследованиях, а так же в отрицании государством их права на сохранение своей национальной культуры, исповедание своей веры и отправление религиозного культа .

В современном Азербайджане общество опирается на принципы и идеи мультикультурализма . С этой точки зрения, можно отметить, что отношения между разными культурами народов, проживающих на территории Азербайджана, строятся на взаимоуважительных отношениях между религиозными организациями, на взаимном признании права на существование религиозной деятельности, на отсутствии обращений к государству с просьбой предоставить преференции и льготы какой-либо религиозной организации (статус «равнее других»), и тем более об отсутствии призывов ограничить деятельность других религиозных организаций. Следует также подчеркнуть необходимость толерантных отношений между верующими и неверующими.

Литература

1. Президент Азербайджанской Республики Ильхам Алиев об азербайджанской модели мультикультурализма. Баку 2017.
2. Декларация принципов толерантности. 1995 г.

**Misgər Yolçu oğlu Məmmədov,
Aidə Aydın qızı Hüseynova
ADU, ADİU, Bakı ş.**

MULTİKULTURALİZMİN SOSIAL-PSIXOLOJİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: davranış, tərbiyə, arxetipik obraz, multikultural davranış, psixi enerji

Key words: behavior, upbringing, archetype, multicultural behavior, mental energy

Ключевые слова: поведение, возрастить, архетипик изображение многокультурное поведение, умственная энергия

Cəmiyyətin fəaliyyəti nəticəsində əldə etdiyi mədəniyyət məhsulları içərisində əhalinin sürətlə artması, qlobal istiləşmə, ətrafın çirklənməsi, nüvə tullantıları, terrorizm, narkomaniya, irqi dözümsüzlük, yoxsulluq və s. kimi əlamətlər insan *d a v r a n ı ş ı n* nəticələridir. Bəşəriyyətin mövcudluğu bəlkə də bizim bir-birimizi anlamaqda nə qədər inkişaf etməyimizdən asılıdır.

Davranış psixoloji amil olmaqla insanın ətraf aləmlə qarşılıqlı təsiri, insanın daxili fəallığı, insanın həyat fəaliyyətinin xarici ifadə vasitəsi ilə şərtlənib və psixikanı təyin edən kateqoriyadır.

Şəxsiyyətin psixoloji strukturunda şüurlu fəaliyyətin xarici və daxili aktivliklə şərtlənməsi obyektiv və subyektiv determinantların hesabına baş verir. Şüurlu fəaliyyət təkcə biliklərin məcmusundan ibarət deyil, həm də biliyə olan münasibətlə xarakterizə olunduğu bir faktdır. L.S.Viqotski [Выготский 1983] şüurlu davranış formalarında mədəni-tarixi təcrübənin və S.L.Rubinşteyn [Рубинштейн, 2002] təəssuratların şüurlu davranışını, şüur və fəallığın vəhdəti hesab edərək belə qərara gəlmişlər ki, sosial mühitin determinantların variant hüdudsuzluğu və introspeksiya təfəkkürün təşkilində universallıq prinsipinə səbəb olur.

Beləliklə, biz, şüurun xarakter xüsusiyyəti olaraq biliklərin məcmusunu və onun inikas etdirdiyi hadisələrə münasibəti kimi təşkeildicilərlə rastlaşırıq (iqlim rəngarəngliyi, relyefdə düzən sahələrin genişliyi, ictimai tarixi təcrübə və ona olan ilkin münasibəti, mədəniyyəti, multikultural davranışın ifadə səviyyəsinə təsir etməsi və onun aşkarlanma xüsusiyyəti nəzərdə tutulur).

Təbii amillərin tolerantlıqla müşayiət olunan determinantları xarakterin dözümlülük paradigmasının informasiya dayağı olmaqla davranışı motivləşdirir. Xarakterin dözümlülük paradigmasının təbii əsası şüur səviyyəsində real biliklərin inikasıdır. Real biliklərə münasibət sabit gözləmə və ya fəallıqla bağlıdır. Şəxsiyyətin psixoloji strukturunda toplanmış biliklərdən dərk edilməyən tərbiyə “məsələn ana arxetipinin təsəvvürlərində bəzədilmiş *t ə r b i y ə* ilə bağlıdır” [Хьелл, 2014]. Multikultural davranış inikas olunmuş biliklərə insanın daxili fəallığı nəticəsində göstərilmiş münasibətdir və tərbiyə onun təşkeildicilərindən biridir.

Torpaq, od, su, hava kimi təbii determinantların xarakteri formalaşdırmaqda iştirakı, sosial münasibətlərdə xeyirxahlıq dəyərlərinin çoxluğu, ruhani ideyaların insansevərlik çağırışları və dövlət siyasəti ilə stimullaşdırılan multikultural davranış cəmiyyətin gələcək inkişafının perspektivlərindən və sivilizasiyalar içərisində dayaqlarının möhkəmlənməsinə istiqamətlənib.

Multikulturalizm ideyasının Azərbaycanın daxili və xarici siyasətinə daxil edilməsi Ümumilli lider H.Əliyevin uzaqgörən siyasətinin nəticəsidir. Multikultural tərbiyə sahəsində aparılan məqsədyönlü fəaliyyət (dərslilər, dərslər vəsaitləri, kafedra və dərslər, təbliğat mərkəzləri, dəyirmi masa və seminarlar, beynəlxalq konfranslar) həmçinin dövlət siyasətinin istiqamətlərində üstünlüklü müşayiət olunan davranışlar Azərbaycan Respublikası prezidenti tərəfindən stimullaşdırılır. Multikultural siyasətin tərbiyə sahəsində ADU-da təşkil olunmuş icraçı qurumların fəaliyyəti isə yetərinə fəaldır. Multikultural tərbiyənin sosial bazası da bu dəyərin qavranılmasında fəallıq göstərir. Multikultural davranış iki komponentlə siyasi istiqamətlə və pedaqoji-psixoloji meyillə tamamlanır. Multikultural davranışın tərbiyəsi Azərbaycan Respublikası prezidenti İ.Əliyev tərəfindən dövlətçilik səviyyəsində siyasi orientirə çevrilmişdir və bu siyasətin icrası Universitet rəhbərliyinin pedaqoji sahədə və xarici əlaqələrində fəaliyyətinin ümumi istiqamətini müəyyənləşdirmişdir.

Multikultural davranışın etnopsixoloji informasiya dayağı Azərbaycan xalqının mədəni ənənələrindən ibarətdir. Bu etnomədəni dəyərlər içərisində mövcud olan milli sərəvtlər, adət və ənənələr, dünyanı anlamaq üslubu tarixin sınaqlarından keçib, siyasi perspektivlər vəd edən, təbii-mədəni informasiya əsası olan fenomendir.

Multikultural davranışın azərbaycanlının şüurluluq elementi kimi müsbət əks-sədası son yüz ildə bir çox xalqların Azərbaycana sığınması, mədəniyyətini və maarifini inkişaf etdirməsini və ona majorite tərəfindən göstərilən insani, hüquqi, dövlət qayğısı göstərir ki, yerli xalq üçün belə davranış vərdiş kimi formalaşmış və ona dövlət statusu vermək isə müasir siyasi rəhbərlik tərəfindən uzaqgörənliklə həyata keçirilib.

Multikultural mental özünəməxsusluq azərbaycanlı arxetipik cəhətləri ilə “şəxsiyyətin kollektiv şüursuzluq səviyyəsində” [Юнг, 2006] mürəkkəb şəbəkə təşkil edir. Belə ki, həyat tərzinin (heyvandarlıq, köç və çöl mədəniyyətinin zənginliyi, əkinçilik, sənətkarlıq (xalçaçılıq) müxtəlifliyi mental mənəzərin çoxüzlü

koloriti fərdi şüurda qarşılıqlı təsirin davranış tipologiyasını yaratmışdır. Bu binarizm azərbaycanlı təfəkkürünə şirinmiş prinsip deyil, mentalitet üçün xarakterikdir. İsti və şən rənglərin harmoniyası və üstünlüyü ilə müşayiət olunan mədəniyyət (xalça) məhsulları azərbaycanlı mentalitetinin görüntüləridir, şüurun qavranılmış elementlərə münasibətidir, etnopsixoloji səviyyədə istilik və şən əhval-ruhiyyə xeyirxahlıq kimi dəyərin yaranmasını stimullaşdırır.

Multikultural mentalliğin təşəkkülündə rəng kodunun arxetipik obrazı sifət kateqoriyası ilə ifadə olunur. Z.Freyd [Фрейд, 1991] qeyd edirdi ki, psixi enerjinin daşıyıcısı sifətlərdir, mentalitetimizin rəng kodu isti və şən rənglərlə formalaşdığından o həmçinin bizi sülh şəraitində yanaşı yaşamağa təhrik edir, bu rənglər içərisində qorxu, təhlükə, inamsızlıq və etibarsızlıq ifadə edən rəng kodlarının üstünlüyünə azərbaycanlının mədəniyyət məhsulunda rast gəlmək olmur.

Multikultural mentalitetin özünəməxsusluğunu arxetipik xüsusiyyətlərinin məzmunu ailə kultu, ağsaqqal, qadın, ana, qonaq, qonaq otağı kimi real adət-ənənələrlə doldurulmuş və yazılmamış, amma əməl olunmasına xüsusi ehtiyac duyulan kollektiv şüursuzluğun elementlərinə rast gəlik və arxetipik obrazlar tərbiyənin predmeti olaraq irsən xalq tərəfindən həyata keçirilir. Azərbaycanlı mentalitetində olan ilkin modellər multikultural dəyərlərlə çox zəngindir. Bu ilkin modellər üzərində azərbaycanlının dünyadərki dayanır. Azərbaycan insanının multikultural davranışları tolerant dəyərlərlə zəngin olan ilkin modellərin motivləşdirilməsi nəticəsində həyata keçirilir.

Bir psixoloji mexanizmi belə halda xüsusi olaraq qeyd etmək yerinə düşərdi. Kollektiv şüursuzluqda toplanmış arxetipik davranışların şüurluluq səviyyəsinə transendent olunması rahat yol deyil, prosesin baş verməsi üçün multikultural davranışın empatiya səviyyəsini aktuallaşdırılır və bu psixoloji prosesə səbəb azərbaycanlının qarşı tərəfə inamıdır, o öz subyektiv münasibətini xeyirxah razılıqla əks tərəfə istiqamətləndirir və bu onun həqiqi keyfiyyətinə xələl gətirmir. Empatiya vasitəsi ilə azərbaycanlı əks tərəfin mədəniyyətində bəzən əslində olmayan minimum oxşarlıqlar tapır və onu multikultural dəyər səviyyəsində ümumiləşdirir. Bax buna görə azərbaycanlı multikultural davranış digər mədəni davranış formalarından fərqlənir – digər mədəniyyətlərin ali dəyərlərinə hörmət etməklə aid olduğu cəmiyyətin bir hissəsinə çevirir, onun mədəniyyətinin yerində özününkünü hiss edir.

Mentalitetdə mövcud olan ilkin modellərə azərbaycanlı konkret situasiyalarda emosional, koqnitiv və davranışlarındakı multikultural dəyərlərə xoş niyyətlə cavab verir. Mentalitetdə ilkin modellərin emosiyalara təsiri fikrin ifadəsində rənglərin harmoniyası və spektirində, koqnitiv üslublarda dünyanın poetik dərkinə üstünlükdə, davranışda qonaq otağı timsalında kimliyindən asılı olmayaraq ona ön toxunulmaz, əziz, müqəddəs Evində rahatlıq təmin etməkdə ifadə olunur.

Şüurlu multikultural davranışın məzmun şəxsiyyətin psixoloji strukturunun tərkib hissəsidir və onun determinantları bioloji, fizioloji, psixoloji və sosial xüsusiyyətlərə malikdir.

Ədəbiyyat

1. Выготский Л.С. История развития высших психических функций. Соб.сочинений в 6 т. Т.3, М., 1983.
2. Рубинштейн С.И. Основы общей психологии. Питер, 2002.
3. Фрейд З. Введение а психоанализ. Лекции. М., 1991.
4. Хьелл Л., Д.Зиглер. Теории личности. М., 2014.
5. Юнг К.Г. Психологические типы. Минск, 2006, 309 с.

Summary

The multicultural behavior in the psychological structure of personality is a distinguished feature of Azerbaijanism. As the early models of the perception of the world the archetype images of collective unconsciousness have multicultural values. The construction of this real psychological content is a part of the state policy and is successfully implemented by the higher educational institutions of the country.

Резюме

Мультикультуральное поведение в психологической структуре личности является отличительной чертой Азербайджанизма. Как ранние модели восприятия мира архетипичные образы коллективной бессознательности обладают мультикультуральными ценностями. Воспитание этого реального психического содержания является частью государственной политики и успешно реализуется высшими учебными заведениями страны.

MULTİKULTURALİZMİN TƏBLİĞİNDƏ QAFQAZIN ALMAN ƏHALİSİNİN TARİXİNİN ARAŞDIRILMASININ ƏHƏMİYYƏTİ HAQQINDA

Açar sözlər: multikulturalizm, german xalqları, koloniyalar, yenidən məskunlaşma

Ключевые слова: мультикультурализм, немцы, колонисты, переселение

Keywords: multiculturalism, German people, colonists, resettlement

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin 11 yanvar 2016-cı il tarixli sərəncamı ilə 2016-cı il respublikamızda "Multikulturalizm ili" elan edilib. Eyni zamanda, hazırda ölkəmiz beynəlxalq səviyyədə mədəniyyətlərəarası dialoq mərkəzi kimi tanınır.

Şərqlə Qərbin qovuşduğu yerləşən Azərbaycan çox maraqlı geosiyasi məkana, zəngin tarixi və mədəni irsə malikdir. Tarixin ayrı-ayrı dövrlərində ölkəmizə müxtəlif xalqların, mədəniyyətlərin və konfessiyaların nümayəndələri köçüb məskunlaşıblar.

XIII əsrdən başlayan almanların kütləvi miqrasiyası tarixdə baş verən ən möhtəşəm, dünyanın siyasi xəritəsinə, onun etnik, konfessional tərkibinə önəmli təsir etmiş ən güclü əhali miqrasiyalarından biri olmuşdur. XX əsrin ortalarına qədər davam etmiş bu proses geniş coğrafi areala malik olmuş, Şimali və Cənubi Amerikanı, Afrikanı, Avstraliyanı, Ön Asiyani, Şərqi Avropadan tutmuş Uzaq Şərqə qədər, yəni ingilis politoloqu C.Makinderin «yerin ürəyi» adlandırdığı böyük bir Avrasiya məkanını əhatə etmişdir. Göründüyü kimi, almanların məskunlaşması ayrı-ayrı istiqamətlərdə getmiş, müxtəlif dövrlərdə, müxtəlif regionlarda bu prosesin xarakteri, məqsədləri, məzmunu, sosial və siyasi bazası eyni olmamışdır. Əhalinin bu qlobal yerdəyişməsi prosesində milyonlarla alman əhalisi iştirak etmişdir.

Dispers halda almanlara Rusiya imperiyasının demək olar ki, bütün ərazilərində rast gəlinirdi. 1897-ci ildə əhalinin siyahıya alınmasına görə çar Rusiyasının ərazisində 1 mln. 813 min alman əhalisi qeydə alınmış, XX əsrin əvvəllərində onların sayı artıq 2 milyonu keçmişdi.

Stalinizm dövründə SSRİ-nin başqa xalqları ilə yanaşı, almanlar da repressiyalara məruz qalmış, ədalətsiz olaraq onlara "casus", "diversant" damğaları vurulmuş, SSRİ –nin Avropa hissəsində yaşayan yüzminlərlə alman əhalisi Orta Asiya, Sibir və Uzaq Şərqə deportasiya edilmişdir. Bütün bu məhdudiyətlərə baxmayaraq, SSRİ dövründə də alman əhalisi sovet cəmiyyətinin əhəmiyyətli hissəsini təşkil edirdi: 1989-cu ildə əhalinin siyahıya alınmasının nəticələrinə görə SSRİ-də 2 milyondan artıq alman əhalisi qeydə alınmışdır. Son 20 il ərzində onların müəyyən hissəsi xaricə mühacirət etsə də, bu gün postsovet məkanında almanların sayı 700 mindən artıqdır və onların da təqribən 30 mini Qafqazda yaşayır.

SSRİ dağılıdıqdan sonra Azərbaycan, o cümlədən başqa Qafqaz respublikalarının müstəqillik qazanması nəticəsində sovet dövrü qadağan olunmuş bir çox mövzuların, o cümlədən alman koloniyalarının tarixinin tədqiqinə qoyulan məhdudiyətlər aradan qaldırıldı və adı çəkilən tarixşünaslıq probleminin araşdırılması üçün münbit şərait yarandı.

Bu gün Qafqazda alman məskunlaşmasının tarixi həm elmi, həm ictimai, həm də siyasi dairələrdə böyük maraq doğurur və bu nöqtəyi nəzərdən Qafqazda mövcud olmuş alman koloniyalarının tarixinin araşdırılması böyük aktuallıq kəsb edir.

Qafqaz almanlarının tarixinin öyrənilməsi region dövlətləri və ilk növbədə Azərbaycan üçün vacib olan bir sıra məsələlərə aydınlıq gətirilməsində yardımçı ola bilər. Belə ki, çarizmin XVIII əsrin ikinci yarısından başlayaraq apardığı məskunlaşdırma siyasətinin əsas obyektlərindən biri də Qafqaz regionu idi və məzmun etibarilə Qafqazdan türksoylu və digər müsəlman xalqların sıxışdırılmasına, bölgənin daha çox xristian dininə etiqad edən xalqlarla məskunlaşdırılmasına xidmət edirdi. Bu mənfur siyasətin həyata keçirilməsində çar hökumətinin əlində alətə çevrilən alman əhalisinin tarixinin tədqiqi Rusiyanın Qafqaz siyasətinin əsas məzmununu, istiqamətlərini aydınlaşdırmağa imkan verər, müasir dövrdə Azərbaycan cəmiyyəti üçün aktual olan bəzi məsələlərin və birinci növbədə Qafqazda slavyan, erməni elementlərinin sayının artması, türk mənşəli, islam dininə aid xalqların öz tarixi torpaqlarından sıxışdırılması faktlarının bir daha sübut olunmasında yardımçı ola bilər.

Qafqaz kimi polietnik bir regionda yaşamış alman kolonistlərinin tarixinin araşdırılmasının aktuallığı həm Azərbaycanda və həm də qonşu Qafqaz dövlətlərində çoxsaylı milli və etnik azlıqların yaşaması ilə izah olunur. Tarix sübut edir ki, milli azlıqlar, milli qurumlar dövlətin daxili və xarici siyasətində müsbət rol oynamaqla yanaşı, müəyyən tarixi məqamlarda dövlətlərəarası münasibətlərin qurbanına çevrilə bilər.

Qafqazda mövcud olmuş alman koloniyalarının tarixi həm də ona görə xüsusi aktuallıq kəsb edir ki, bu Rusiya imperiyasında, özgə bir coğrafi, etnik, mədəni məkanda fəaliyyət göstərən milli azlığın, milli diasporanın tarixidir. Müasir dövrdə dövlətlərin xarici siyasətində, dövlətlərəarası problemlərin həllində milli

diaspor təşkilatları böyük təsirə malikdir. Əsasən də, Azərbaycan üçün milli diaspor təşkilatlarının fəaliyyəti ilə bağlı məsələlər daha aktualdır. Belə ki, bu gün dünyanın 70-dən artıq ölkəsində 150-dən çox Azərbaycan diaspor təşkilatları fəaliyyət göstərir və onlar öz ətrafında 20 mln. soydaşımızı birləşdirirlər. Bu təşkilatların fəaliyyətinin effektivliyinin yüksəldilməsi, daha optimal metodların işlənilib hazırlanması, onların siyasi təsir dairəsinin genişləndirilməsi bu sahədə qazanılmış dünya təcrübəsindən səmərəli istifadə əsasında mümkündür.

Bu gün müstəqil Azərbaycan Respublikası iqtisadi cəhətdən Qafqazın ən dinamik inkişaf edən ölkəsi olmaqla yanaşı, həm də regionun siyasi, mədəni həyatında aparıcı rol oynayan dövlətə çevrilməkdədir. Son illər dünyanın aparıcı ölkələri, o cümlədən Almaniya Qafqaz regionu ilə əməkdaşlıq məsələlərinə böyük önəm verir. Bu səbəbdən, Almaniya Qafqazın lider ölkəsi – Azərbaycan Respublikası ilə əlaqələrin genişlənməsinə və dərinləşməsinə maraq göstərir. Qafqazda yaşayan azərbaycanlılar, ruslar, gürcülər, ermənilər, çeçenlər, osetinlər, abxazlar və sair xalqlarla alman əhalisi arasında mövcud olmuş münasibətlərin xarakterinin elmi-obyektiv şəkildə araşdırılması bir daha göstərir ki, Qafqazda alman kolonistləri ilə daha sıx əməkdaşlıq etmiş, həmişə kolonistlərə təmənnasız yardım əli uzatmış xalq azərbaycanlılar olmuşdur ki, bu faktın daha dərinlən tədqiq olunaraq geniş ictimaiyyətə çatdırılması Azərbaycan – Almaniya dostluq münasibətlərinin daha da inkişaf etməsinə təkan verəcəkdir.

Beləliklə, Qafqaz alman koloniyalarının tarixinin aktuallığı bu problemin arxiv sənədləri və sair mənbələr, elmi ədəbiyyat əsasında, geniş şəkildə tədqiq olunması zərurəti yaradır.

Резюме

В статье исследуется проблема сотрудничества восточной и западной культур. Автор показывает, что сегодня эта проблема очень важная. В мире есть угроза войны между разными цивилизациями. По мнению автора, исследование истории немецкого населения Кавказа имеет важное значение. Потому, что эта история сотрудничества европейской, христианской культуры с азиатской, мусульманской культурой. Немцы проживали на Кавказе 150 лет. За этот период они создали хорошую экономику, развивали свою национальную культуру, сохранили свой родной язык. Они имели близкие отношения с местными мусульманскими народами. Мусульмане им помогали в решении всех проблем. Немцы как христианский народ сохранял свою религию. Немцы и мусульманские народы имели отношения в экономике, но никогда не вмешивались в религиозные дела друг друга.

Summary

In article is investigated the problem of cooperation of east and western cultures. The author shows that today this problem very important. In the world there is a war cloud between different civilizations. According to the author, research of history of the German population of caucasus has great value. Because this history mutual relations the European, Christian culture with the Asian, Muslim culture. Germans lived on Caucasus 150 years. For this period they have created good economy, developed the national culture, have kept the native language. They had close relations with the local Muslim people. Moslems helped them with the decision of all problems. Germans as the Christian people kept the religion. Germans and the Muslim people concerned in economy, but never interfered with religious affairs each other.

Zərifə Şamil qızı Cavadova
dosent ADPU-nun Şamaxı filiali

AZƏRBAYCANDA MULTİKULTURALİZM ƏNƏNƏLƏRİNİN QORUNUB SAXLANMASI VƏ İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİNDƏ HEYDƏR ƏLİYEVİN ROLU

Açar sözlər: multikulturalizm, Ulu Öndər, Ümumilli Lider, multikulturalizm ənənələri, tolerantlıq

Ключевые слова: мультикультурализм, Великий вождь, Всенародный Лидер, традиции мультикультурализма, толерантность

Key words: multiculturalism, national leader, wise leader, multicultural traditions, tolerance

Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin xalqımız, dövlətimiz qarşısında əvəzsiz xidmətlərindən biri də ölkəmizdə multikulturalizm ənənələrinin qorunub saxlanması və inkişaf etdirilməsinə nail olmasıdır. Ümumilli Liderimizin bu sahədəki fəaliyyətini belə ifadə etmək olar ki, məhz Heydər Əliyev Azərbaycan multikulturalizminin siyasi banisidir. Ümumilli Lider Heydər Əliyev həmişə ölkə ərazisində yaşayan azsaylı xalqlara hörmətlə yanaşmış, onların bütün sahələrdə azad fəaliyyəti üçün şərait yaratmışdır. “Ümumilli liderimiz Heydər Əliyev hələ 1993-ci ildə özünün ölkə Prezidenti kimi andiçmə mərasimində söylədiyi proqram nitqində deyirdi: “Azərbaycan çoxmillətli respublikadır. Bu respublikanın səciyyəvi cəhətidir. Bunun böyük tarixi var və bu tarixlə, respublikanın bu ictimai-siyasi mənzərəsi ilə biz fəxr edirik. Respublikamızda

bütün vətəndaşların dini və milli məsuliyyətindən asılı olmayaraq eyni hüquqa malikdirlər və bundan sonra da bütün vətəndaşlar bərabər hüquqla Azərbaycan Respublikasının ictimai-siyasi həyatında iştirak etməsi üçün imkanlar yaradılacaqdır.” [Həsənov, 2016.]

Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinin ilk dövrlərində Ulu öndər Heydər Əliyev Azərbaycanın gələcək uğurlu inkişafı üçün multikulturalizmi ideoloji hədəf seçmiş və onu keyfiyyətcə yeni müstəviyə keçirmişdi. Bununla da, ilk növbədə multikulturalizmin siyasi modelinin assimilyasiya və təcridçilik kimi digər mümkün siyasi modellərindən üstün olduğunu bütün dünyaya nümayiş etdirmişdi. Təsadüfi deyildir ki, Ümumilli lider Heydər Əliyev multikultural dəyərlərə əvəzsiz sərvət kimi yanaşmışdır. “Azərbaycanın çox millətli, tolerant ölkə olması bizim böyük sərvətimizdir, üstünlüyümüzdür. Azərbaycan onun ərazisində yaşayan bütün millət xalqlarının ümumi vətənidir. Ərazimizdə yaşayan azərbaycanlı da, ləzgi də, udin də, kumik da, başqası da-bütünlükdə hamısı azərbaycanlıdır. Azərbaycan sözü bizi həmişə birləşdirib” İfadələri bunu bir daha sübut edir. Ulu Öndərin 13 avqust 2001-ci il tarixində milli –mənəvi dəyərlərimizin qorunması ilə bağlı verdiyi bəyanatda səslənən fikirlər də kifayət qədər aktual, xəbərdaredici və ibrətamizdir: “ Hər xalqın öz adət-ənənəsi var, öz milli və mənəvi və dini dəyərləri var. Biz öz milli-mənəvi dəyərlərimizlə, adət-ənənəmizlə fəxr edirik.” [Nəsirov, 2016]

Xalqımızın sıx bağlı olduğu multikultural dəyərləri Ulu Öndər Heydər Əliyevin Azərbaycanda siyasi hakimiyyətdə olduğu 70-80-ci illərdə xüsusən inkişaf etmişdi. Ulu Öndər hakimiyyətinin ilk dövrlərindən etibarən burada yaşayan xalqların mənəvi dəyərlərinin, dilinin məhərətlə qorumasına, təbliğ edilməsinə nail olmuşdur. Eyni əzmkarlıqla bu ərazidə yaşayan etnosların da hüquqlarının qorunmasına nail olmuş, digər xalqların da öz mədəniyyətlərini, adət-ənənələrinin təbliğinə şərait yaratmışdı. Ulu Öndər milli azlıqların kompakt şəkildə yaşadıkları kənd və qəsəbələrdə sosial problemlərin dərhal aradan qaldırılmasına, onlar üçün zəruri infrastrukturlar yaradılarkən klublar, muzeylər, onların milli dəyərlərini yaşadacaq mərkəzlər yaradılmasını nəzərə almışdı. Təsadüfi deyildir ki, məhz ötən əsrin 70-80-ci illərində Azərbaycanda yaşayan xalqlar da milli mənəvi intibah mərhələsini yaşamışlar. Onların öz folklor ansamblları yaradılmış, arxasınca tarixi qəhrəmanları və şəxsiyyətləri barədə kitablar nəşr olunmuş, onların xatirələri əbədiləşdirilək küçələr adlandırılmış, büstləri qoyulmuş, mədəniyyət abidələri təmir və bərpa edilmişdi. Mənəvi dəyərlərinin təbliği üçün dövlət dəstəyi formalaşdırılmış, həmçinin müxtəlif mədəni festivallar keçirilmişdi. Bir sözlə Heydər Əliyevin sayəsində çoxmillətliyyətin əsliində etnik zənginlik olduğu bir həqiqət kimi ortaya çıxmışdı.

Məhz Ulu Öndərin uzaqgörən siyasəti nəticəsində multikulturalizm xalqın yaşam tərzinə çevrilmişdir. Ölkəmizdə yaşayan xalqların hüquq və azadlıqları, mədəniyyətləri, azad etiqatları üçün geniş şərait yaradılmışdır. Ulu Öndərimiz ölkədə yaşayan bütün xalqları Azərbaycanın mənəvi bayrağı altında birləşdirmişdi. Lakin 1987-ci ildə Heydər Əliyevin istefasında sonra bu sahədə də dağıntılar, qarşıdurmalar üçün bəzi üzdənirə qüvvələr istifadə etmiş, vaxtilə Ulu Öndərimizin yaratdığı millətlərin mənəvi ittifaqını məhv etməyə başlamışdılar. 1990-ci illərdə Azərbaycan müstəqillik əldə etsə də ölkəmizdə acınacaqlı bir vəziyyət yaranmış, ölkəmizə həm xarici təsirlər, həm də güclü hakimiyyətin olmaması separatizm meyillərini güclənmişdi. Lakin Ulu Öndərimizin ikinci dəfə hakimiyyətə qayıdırdından sonra bütün bunların qarşısı mərdliklə alınmışdı. Adi bir çağırışla rus da, talış da , ləzgi də, kürd də, tat da, molokon da , bir sözlə , bütün xalqlar vahid dövlət maraqları ətrafında səfərbər olmuş, bir çağırışa Ulu Öndərin ətrafında birləşməyə nail olmuşdular. Bu xalqlar da anlamışdılar ki, yalnız Heydər Əliyev bayrağı altında onların təhlükəsizliyi, rifahı, təmin oluna bilər, milli hüquqları qorunur.

Hakimiyyətdə olduğu bütün dövrlərdə Ulu Öndərimiz hər hansı bölgəyə səfəri zamanı həmişə həmin bölgədə olan etnik xalqları unutmur, ən əvvəl onlarla görüş keçirir, problemləri ilə maraqlanır, bütün dini icmaların normal fəaliyyəti üçün lazımı şərait yaradırdı. Ləzgilər udinlər və s. üçün öz ana dillərində ibtidai siniflərdə dərslər tədris olunur, rus dilində təhsil və s. geniş imkanlar yaradılırdı. Azərbaycan xalqının qüdrətini bu ölkədə yaşayan bütün dini, etnik, sosial qrupların həmrəyliyində və dostluğunda görən Ümumilli Lider Heydər Əliyev deyirdi :“Dövlət, ölkə nə qədər çox xalqı birləşdirsə, bir o qədər çox zəngin olur, çünki onların hər biri ümumdünya mədəniyyətinə və sivilizasiyasına öz töhfəsini verir” [Quliyev, 2016]. Ulu Öndərin peyğəmbərcəsinə söylədiyi bu fikirlər muasir dünyamızda milli –etnik və dini dözümsüzlük mühiti formalaşdırmaqla idarə olunan, xaos vəziyyəti yaranan qüvvələrin kimliyini anlamaq və nəticələr çıxarmaq üçün olduqca ibrətamizdir.

Ulu Öndərimizin multikulturalizm sahəsindəki siyasəti də hal-hazırda Prezidentimiz İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilməkdədir.

Ədəbiyyat

1. Həsənov S. Azərbaycanın zəngin təcrübəsi artıq dünyanın öyrəndiyi təkmil modelidir. Ölkəmizdə mültikulturalizmin və tolerantlığın əsas amili həm də dinlərin qanun qarşısında bərabərliyi. "Azərbaycan" qəzeti 13 yanvar 2016-cı il №07 (7151)
2. Quluyev M. Azərbaycançılıq ideyası və multikultural dəyərlər "Xalq" qəzeti 4 may 2016-cı il № 95 (28188)
3. Nəsirov E. Heydər Əliyev və Azərbaycanda multikulturalizm siyasəti: varislik, novatorluq. "Xalq" qəzeti 14 may 2016-cı il № 103 (28196)

Summary

One of the unexampled services of our national leader H. Aliyev before his people has been the saving and developing of multicultural traditions in Azerbaijan. While being on reign national leader H. Aliyev has provided good circumstances for coexisting of all peoples and developing of cultures. Both his decisions and his visits to regions have provided consolidation of multiculturalism. The political founder of multiculturalism has just been H. Aliyev.

Резюме

Одной из неповторимых заслуг великого вождя народа Гейдара Алиева - это сохранение дальнейшего развитие в Азербайджане традиций мультикультурализма. За время пребывания общенародного лидера у власти были созданы все условия для того, чтобы все народы прожили мирно и добрососедских отношениях, сохраняя и культурное наследие и толерантность. Как в принятых им постановлениях, так и во время поездок в различные регионы Гейдар Алиев стремился к дальнейшему укреплению мультикультурализма. Политическим основателем мультикультурализма в Азербайджане является именно наш великий вождь.

Суад Рафик кызы Бабаева
UNEC, г.Баку

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ И ТОЛЕРАНТНОСТЬ – ДОСТОЯНИЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО НАРОДА

Ключевые слова: мультикультурализм, толерантность, мирное сосуществование, полиэтничная и поликонфессиональная страна

Açar sözlər: multikulturalizm, tolerantlıq, sülhün bərqərar olması, politetik və polyqonfessional ölkə

Key words: multiculturalism, tolerance, peaceful coexistence, polyethnic and polyconfessional country

Культурное пространство конца XX - начала XXI века основано на новых глобальных культурных реалиях. По этой причине политические и идеологические модели и механизмы межкультурных отношений породили широкие дебаты. Сегодня одной из проблем глобализации является проблема сохранения, наряду с процессом социокультурного объединения, культурного разнообразия, отношений и сосуществования отдельных культурных и исторических сообществ.

Дословный перевод английского слова «мультикультурализм» означает «много культур». Мультикультурализм направлен на сохранение, развитие и гармонизацию культурного разнообразия представителей различных религий и национальностей в отдельно взятой стране и во всем мире в целом, на интеграцию малых народов в национальную культуру государств.

Под моделью мультикультурализма понимается мирное сосуществование в границах одного государства различных этнокультурных сообществ, имеющих право на официальное выражение, защиту и сохранение культурных особенностей и образа жизни. Мультикультурализм представляет собой необходимый инструмент для диалога культур и цивилизаций.

Сегодня взгляды на перспективы мультикультурализма диаметрально противоположны. Некоторые считают, что мультикультурализм является фундаментальным условием сосуществования культур. Другие утверждают, что идея мультикультурализма в принципе несет в себе риск потери культурной самобытности, а третья группа считает, что мультикультурализм в современных условиях является новым типом модернизированной дискриминации в процессе глобализации.

Азербайджан традиционно является многонациональной, многокультурной страной. Можно сказать, что этническая множественность сохранилась в Азербайджане до наших дней. На протяжении всей нашей истории мы всегда жили в мире с другими народами независимо от политической ситуации или системы. Так было до того, как Азербайджан вошел в состав Российской империи, во

время нее, затем во времена Советского Союза, а традиция мультикультурализма еще больше укрепилась в период независимости. «В нашей стране мультикультурализм это образ жизни. Мультикультурные ценности основаны на вековых традициях толерантности». [Абдуллаев, 2016].

Можно сказать, что Азербайджан стал центром культурного разнообразия после того, как он стал частью Шелкового пути. Шелковые дороги – караванные пути из Китая в Европу – сыграли важную роль в межкультурном обмене в регионе. На нынешней территории Азербайджана обитают мусульмани, христиане, евреи и другие. Азербайджан является одной из самых полиэтнических и поликонфессиональных стран в мире.

Помимо азербайджанских тюрков, представители горских евреев, татов, талышей, курдов, молочкан, ингилойцев, цахуров, аварцев, лезгин, хыналыгов, будуклусов, грыз и других этнических групп считают себя азербайджанцами, но каждая группа сохранила отличительные элементы своей культуры.

Благодаря политической воле общенационального лидера нашего народа Гейдара Алиева Азербайджан восстановил в правовой и политической плоскости традиции толерантности и мультикультурализма, которыми обладал исторически. Гейдар Алиев избрал точную идеологическую цель будущего успешного развития Азербайджана и своей дальновидной, мудрой политикой развил сформировавшуюся на протяжении столетий традицию многокультурности и поднял ее на качественно новый этап. Можно однозначно заявить, что великий лидер является политическим основоположником азербайджанского мультикультурализма. По инициативе и указанию Гейдара Алиева была создана законная почва для сохранения и развития литературы, культуры, языка, истории, обычаев и традиций национальных меньшинств.

«Государство становится богаче, если оно населено многими народами, потому что все эти народы вносят свой вклад в мировую культуру и цивилизацию». Это заявление национального лидера страны Гейдара Алиева отражает саму природу современной азербайджанской государственности, а также политическое, психологическое и идеологически-культурное происхождение политики современного азербайджанского государства.

Азербайджан является многонациональной и поликонфессиональной страной, где национальная политика планируется и осуществляется в духе традиционной толерантности и гармоничного сосуществования различных этнических и религиозных групп. Равенство всех граждан без какой-либо этнической, национальной, религиозной или языковой предвзятости гарантируется законом. Согласно его конституции, Азербайджан является демократической, правовой, светской и унитарной республикой, в которой государственная власть основана на принципе разделения властей.

Существование различных религий в Азербайджане связано с его историческим развитием, географией и этническим составом населения. Буддизм, зороастризм, иудаизм, христианство, ислам и многие другие религии существовали в стране в разное время и влияли друг на друга. В настоящее время в Азербайджане насчитывается более 510 зарегистрированных религиозных общин, среди которых 32 являются неисламскими.

Несмотря на трудности из-за неразрешенных вооруженных конфликтов с Арменией, Азербайджан продолжает проводить политику защиты прав меньшинств. Национальные меньшинства сегодня составляют 9,4% населения Азербайджана. Конституция Азербайджанской Республики, принятая в 1995 году, гарантирует соблюдение прав и свобод человека независимо от этнического происхождения, религии или других различий.

В настоящее время в Азербайджане насчитывается десятки национальных культурных центров и более 20 различных культурных общин в Баку. Среди них россияне, украинцы, курды, лаки, лезгинь, славяне, таты, татары, грузины, ингилойцы, талыши, аварцы, турки-месхетинцы, европейские и горские евреи, немцы и греки.

Тот факт, что правительство Азербайджана инициирует и спонсирует строительство и реабилитацию не только мечетей, но и церквей и синагог – пример толерантности – привлекает много внимания. Одной из важных черт мультикультурализма являются права меньшинств, а также свобода использования языка меньшинств в школах, средствах массовой информации и т. д.

Развитие и пропаганда толерантности и мультикультурализма в Азербайджане является приоритетом государственной политики. С 2011 года эта деятельность имеет два направления: Бакинский международный гуманитарный форум и Всемирный форум по межкультурному диалогу. Бакинский международный гуманитарный форум в настоящее время стал уже традицией: в этом ежегодном мероприятии собираются важные представители политических, научных и культурных элит мирового сообщества, известные государственные деятели, лауреаты Нобелевской премии в различных областях науки и руководители влиятельных международных организаций для проведения диалогов, дискуссий и обмен мнением по широкому кругу глобальных проблем в интересах всего

человечества. Не случайно, учитывая важность глобальных проблем, обсуждаемых на форуме, участники назвали его «интеллектуальным Давосом» [Арье Гут, 2014].

Одним из инициаторов форума является президент Ильхам Алиев. Перед организаторами и участниками форума стоит задача по формированию новой гуманитарной программы с целью ее дальнейшего рассмотрения в мировом масштабе. Объединение представителей всех сфер человеческой деятельности действительно может привести к плодотворным дискуссиям по различным вопросам. Цель форума – наладить диалог посредством круглых столов, и его задача – основа для конструктивных дискуссий, обмена идеями, теоретических и практических знаний.

Мультикультурализм является одним из направлений государственной политики в Азербайджане, и страна уделяет ему особое внимание. Были предприняты усилия, такие как создание Государственного совета по межэтническим, многокультурным и религиозным вопросам Азербайджанской Республики, Международного центра мультикультурализма. Азербайджан открыт и готов к сотрудничеству в области межкультурного диалога с другими странами.

Указывая, что в XXI веке мультикультурализму нет альтернативы, глава Азербайджанского государства отмечает: «Иногда слышим, что мультикультурализм не имеет будущего. Считаю, что в этом вопросе мы должны продемонстрировать миру свой положительный опыт. Опыт Азербайджана в данной области весьма позитивен» [Алиев, 2015].

Поставленная Президентом Азербайджана задача по изучению мультикультуральных традиций в мире, ознакомлению мирового сообщества с опытом нашей страны в области толерантности и мультикультурализма успешно решается.

Сегодня своей политикой мультикультурализма и достигнутыми в этой области успехами Азербайджан является примером для многих стран мира. Его опыт показывает, что в мусульманской стране можно построить современное, светское общество – общество, которое уважает другие традиционные религии и основано на универсальных ценностях. Поликультурная безопасность в стране полностью обеспечена, и попытки ее успешно преодолены государством. Можно решительно констатировать, что азербайджанский мультикультурализм стал одним из основных черт политического облика нашей страны.

Литература

1. Абдуллаев К.М. «Мультикультурные ценности в Азербайджане основаны на вековых традициях толерантности». 2016// источник: <http://bilikfondu.gov.az/2/pages/5/category/5/news/917>
2. Алиев И.Г. 2015// [электронный ресурс]: https://azertag.az/ru/xeber/Tolerantnost_eto_uvazhenie_k_inakovosti-901643
3. Арье Гут. Из выступления на израильской государственной радиостанции «Голос Израиля» в передаче «Актуальные события дня» об итогах IV Бакинского Гуманитарного форума. 09 октября 2014// источник: <https://ru.sputnik.az/politics/20141009/301023803.html>
4. Иманов К.С. Об азербайджанской модели мультикультурализма (на основе данных об идентичности). – Баку, 2016.
5. Abdullayev K.M. Ulu Öndər Azərbaycan multikulturalizmin siyasi banisi kimi. Azərbaycan qəzeti, 23.07.2014
6. Heydər Əliyev, “Müstəqillik yolu”, Seçilmiş fikirlər. Bakı, 1997.
7. Mehdiyev R.Ə. Azərbaycan: Qloballaşma dövrünün tələbləri, Bakı, 2012

Xülasə

Məqalə Azərbaycanda multikulturalizmin tarixi və ənənələrinə həsr olunub. Ötən illərdə Azərbaycan çoxmədəniyyətliyyətin qürurunu dünyaya qürurla açıb öz yaradıcılığını və yaradıcılıq potensialını açmaqla qeyd etdiyimiz tanınmış yerlərdən birinə çevrilmişdir. Azərbaycanın multikulturalizmi bütün dünya ictimaiyyəti üçün təqlid üçün ən yaxşı modeldir.

Summary

This article is devoted to the history and traditions of multiculturalism in Azerbaijan. Over the past years, Azerbaijan has become one of the recognized spaces where multiculturalism celebrates the victory by boldly opening its dignity and creative potential to the world. Azerbaijan's multiculturalism is the best model for imitation for the whole world community.

Hacı Rauf Məmmədcan

dosent

Elza İlqar qızı Məmiyeva

BSU, Bakı şəhəri

AZƏRBAYCANDA MULTİKULTURALİZM VƏ ERMƏNİ VANDALİZMİ

Açar sözlər: Azərbaycan Respublikası, Ümummilli lider, əhalinin siyahıyaalınması, birgəyaşayış, insan haqları, erməni vandalizmi

Key words: Azerbaijan, population census, National Leader, coexistence, human rights, the Armenian vandalism

Ключевые слова: Азербайджанская Республика, Национальный лидер, перепись населения, сосуществование, права человека, Армянский вандализм

Azərbaycan Respublikası ümumbəşəri dəyərlərə əsaslanaraq insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi və demokratiya yolunda uğurlar qazanır. Respublikamızda azərbaycanlılardan başqa, müxtəlif xalq və etnik qrupların nümayəndələri yaşayır. BMT-nin 10 dekabr 1948-ci ildə qəbul etdiyi “Ümumdünya insan hüquqları” Bəyannaməsində qeyd olunur: “Hər bir insanın yaşamaq, azadlıq və şəxsi toxunulmazlıq hüququ vardır, heç kəs insan ləyaqətini azaldan və qeyri-insani cəza və işgəncələrə məruz qala bilməz” [3]. Vətənimizdə yaşayan insanlar sülh şəraitində yaşayırlar. Onlardan fərqli olaraq ermənilər çar Rusiyası tərəfindən köçürülməklə onlara olan xoş münasibətdən “xoşhallanaraq” tarixi Azərbaycan torpaqlarına göz dikmiş, torpaq iddialarına əl atmışlar [4]. Türkmənçay müqaviləsinə əsasən ermənilər azərbaycanlılara məxsus ərazilərdə məskunlaşdıqdan sonra xalqımızın maddi-mədəniyyət nümunələrini məhv etməklə onların tarixi izlərini silməyə çalışmış, bu, mümkün olmadıqda isə həmin maddi-mədəniyyət nümunələrinin “qədim ermənilərə” aid olmaları barədə tarixi faktlar yaradırdılar. Tarixdə erməni dövlətinin m.ö 96-65-ci illərdə II Tıqran tərəfindən yaradılmasına cəhd edilsədə lakin ilk erməni dövləti 1918-ci il mayın 28-də keçmiş İrəvan xanlığının ərazisində yaradıldı. 1923-cü il iyulun 7-də isə İran və Osmanlı ərazisindən Qarabağ xanlığının ərazisinə köçürülən ermənilərə süni surətdə muxtariyyət hüququ verilməklə DQMV yaradıldı. Qarabağ ərazisində e.ə. II minilliyə aid Xocalı-Gədəbəy mədəniyyəti, e.ə. IV əsrdən-eramızın VIII əsrin əvvəlində Azərbaycan Alban dövlətinin, VIII-XII əsrdə Sacilər, Salarilər, Rəvvadilər dövlətlərinin, Səlcuq imperiyasının və Azərbaycan Eldənizlər (Atabəylər) dövlətinin, XIII-XV əsrlərdə Hülakilər, Qaraqoyunlu və Ağqoyunlu dövlətlərinin, 1501-1736-cı illərdə Səfəvilər dövlətinin, 1748-1821-ci illərdə Azərbaycanın ayrılmaz tərkib hissəsi olan Qarabağ xanlığının tərkibində olmuşdur.

Azərbaycan SSR 17 dekabr 1926-ci ildə SSRİ əhalisinin ilk siyahıyaalınması 35 şəhər və 5788 kənddə keçirilməklə Azərbaycan SSR-nin 85,968 km² ərazidə 88 etnik qrupun cins tərkibində ermənilər xüsusi yer tuturdu [5]. Türklərin sayı 1 437 977 idisə, ermənilər digərdən sayca üstün olmaqla 282 004, kişilər 144 877, qadınlar isə 137 127 nəfər idi [6].

Etnik qrup	Kişilər	Qadınlar	Cəmi	Ö.m.d.a.d	T.d.a.d.s.	R.d.a.d.s.	D.d.a.d.s	A.d.g.
<u>türk</u>	758 431	679 546	1437977	1 344 370	1 344 370	580	85 035	7 992
<u>erməni</u>	144 877	137 127	282 004	276 223	239	3 949	1 064	439

Sovet hökumətinin məqsədyönlü siyasət nəticəsində Qarabağın dağlıq hissəsində çoxluq təşkil edən ermənilər, 1988-ci ilin əvvəllərində rəsmi Moskvanın bilavasitə təhriki ilə vilayəti Azərbaycan SSR-dən ayıraraq Ermənistan SSR-ə birləşdirmək niyyətilə separatçı-terrorçu çıxışlara başlamaqla nəticədə DQMV və ətrafındakı rayonları işğal etdi. Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində Şuşada Alban məbədləri, Şuşa Tarix-Memarıq Qoruğunun qala divarları, Natəvanın ev muzeyi, Vaqifin məqbərəsi, yüzlərlə tarixi-memarıq abidələri, Cəbrayıl rayonu ərazisində bölgənin çox qiymətli memarıq abidəsi olan Xudafərin körpüsü işğal altındadır.

1991-1994-cü illərdə Ermənistanın Azərbaycana hərbi təcavüzü nəticəsində Dağlıq Qarabağ və onun ətrafındakı 7 rayon-Laçın, Kəlbəcər, Ağdam, Füzuli, Qubadlı, Zəngilan və Cəbrayıl işğal edilmişdir. Ermənilərin torpaqlarımıza təcavüzü nəticəsində 25 minədək azərbaycanlı həlak olmuş, 4866 nəfər itkin və əsir düşmüş, girov götürülmüşdür. Təxminən 100 min nəfər yaralanmış, 50 min nəfər müxtəlif dərəcəli xəsarətlər alaraq əlil olmuşdur. Hərbi təcavüz ölkəmizin 17 min kv. km. ən məhsuldar torpaqlarının işğalına, 900 yaşayış məntəqəsinin, 130939 evin, 2389 sənaye və kənd təsərrüfatı obyektinin, 1025 təhsil və 798

səhiyyə ocağının, 1510 mədəniyyət müəssisəsinin, 5198 km avtomobil yollarının, 348 körpünün, 7568 km su və 76940 km elektrik xəttinin məqsədli olaraq ermənilər tərəfindən dağılmasına səbəb olmuşdur [7].

Erməni işğalçıları tərəfindən işğal edilmiş və regionun talan edilmiş muzeylərində Azərbaycan xalqının tarixi və mədəniyyəti ilə bağlı qiymətli əşyalar, rəssamlıq və mədəniyyət əsərləri, dünya şöhrətli xalçalar erməni vandalları tərəfindən xüsusi qəddarlıqla məhv edilib. Ermənilərin ələ keçirdikləri ərazilərdə 12 muzey, 6 rəsm qalereyası, tarixi əhəmiyyətli 9 saray qarət edilmiş, nadir tarixi əhəmiyyətli 40 min muzey sərəvəti və eksponatı talan olunmuşdur. Bununla bərabər 152 ibadət yeri, məbəd, o cümlədən 62 məscid erməni təcavüzünün qurbanına çevrilmişdir. Dağıdılan və yandırılan 927 kitabxanada 4,6 milyon kitab və misilsiz əlyazma nümunələri məhv edilmişdir. Dağlıq Qarabağ bölgəsində və ətraf rayonlarda Azərbaycanın milli mədəniyyət ocaqlarına erməni təcavüzkarlarının vurduqları ziyanı ilkin hesablamalarına əsasən, Ermənistan Silahlı Qüvvələrinin təcavüzü nəticəsində Azərbaycan iqtisadiyyatına 300 milyard ABŞ dollarından çox ziyan dəymişdir. Bu gün Şuşa rayonunun 39 ərazi vahidi, Ağdam rayonunun 138 ərazi vahidindən 80-i, Kəlbəcər rayonunun 147 ərazi vahidi, Xocalı rayonunun 52 ərazi vahidi, Xocavənd rayonunun 83-dən 10 azərbaycanlı kəndi, Laçın rayonunun 127 ərazi vahidi, Qubadlı rayonunun 94 ərazi vahidi, Zəngilan rayonunun 85 ərazi vahidi, Cəbrayıl rayonunun 97-dən 96-sı, Füzuli rayonunun 100 inzibati ərazi vahidindən 54-ü, Tərtər rayonunun 77-dən 13-ü, Qazax rayonunun 7, Naxçıvan Muxtar Respublikasının 1 yaşayış məntəqəsi Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altındadır. Bunlardan əlavə, Dağlıq Qarabağla və Ermənistanla həmsərhəd olan Ağcabədi rayonunda 1 kənd, Gədəbəy rayonunda 2 kənd, Tovuz rayonunda 8 kənd, Naxçıvan Muxtar Respublikasında 1 kənd Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində dağıdılmış, müxtəlif formalı ziyan çəkmişdir. Şuşa, Ağdam, Füzuli Cəbrayıl, Zəngilan və Qubadlı şəhərləri Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən tamamilə viran və talan edilmiş, Laçın və Kəlbəcər şəhərlərinə Ermənistandan və xaricdən köçürülüb gətirilən ermənilər məskunlaşmışdır. Tarixi Azərbaycan ərazisi olan indiki Ermənistan ərazisində mindən artıq Azərbaycan yaşayış məntəqəsi, yüzlərlə tarixi-memarlıq abidələri, karvansaralar, imarətlər, məscidlər, mavzoleylər, məqbərələr, qəbiristanlıqlara qarşı vandallıq aktları nəticəsində monoetnik erməni dövləti yaranmışdır [7].

XX əsrin əvvəllərində İrəvan quberniyası ərazisində 310 məscid qeydə alındığı halda, bu gün Ermənistan ərazisində yalnız bir məscid-Göy məscid qismən salamat qalmış və o da xarici qonaqlara “fars” məscidi kimi təqdim edilir. Erməni vandalları Sərdar məscidinin “qorunan” divar qalıqlarını isə 2014-cü ilin noyabr ayında yer üzündən sildilər. 1988-1989-cu illərdə Ermənistanın 22 rayonundan (170 azərbaycanlı və 94 ermənilərlə qarışıq yaşayış məntəqələrinin dən) 250 min azərbaycanlı deportasiyaya məruz qaldı. Bununla tarixi Azərbaycan torpaqlarında monoetnik erməni dövləti yarandı. Azərbaycanlıların qoyub getdikləri yaşayış məntəqələrində 234 məktəb, 214 kitabxana, 268 mədəniyyət müəssisəsi, 235 səhiyyə ocağı, 112 uşaq bağçası, 152 məişət evi ermənilərin əlinə keçdi. Azərbaycanlılara məxsus 223 qəbiristanlıq, 49 məscid, 68 tarixi-memarlıq abidəsi tədricən erməni vandalları tərəfindən səssiz-səmirsiz dağıldı [7].

Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində Qarabağ ərazisinə aid olmayan Qazax rayonunun 154 sosial və texniki infrastrukturuna zərər dəymiş, 12 səhiyyə obyektini, 15 bağça və 19 məktəb erməni təcavüzündən zərər görmüş, 25 tarixi və mədəniyyət abidəsi erməni vandalları tərəfindən dağıntılara məruz qoyulmuşdur. Azərbaycanın işğal edilmiş ərazilərində, istərsə də Ermənistan respublikası ərazisində azərbaycanlılara məxsus maddi-mədəni irsinin məhv edilməsi prosesi bu gün də erməni vandalları tərəfindən davam etdirilir. Monoetnik erməni dövlətində azərbaycanlıların yaşadıkları 703 yaşayış məntəqəsinin adlarını dəyişdirərək erməniləşdirmişlər. Özlərini dünyaya “qədim və mədəni xalq” kimi təqdim edən ermənilər azərbaycanlıların mədəni irsinə qarşı əsl barbarlıq və vandallıq “nümunəsi” göstərirlər.

Bu gün Azərbaycanda təkcə işğal edilmiş Dağlıq Qarabağ ərazisində deyil respublikamızda 30 min erməninin yaşadığı qeyd edilir. 1999-cu il siyahıyaalınmasında Bakıda 400 nəfər erməni milliyyətini gizlətməyərk erməni olduqlarını etiraf etmiş, 2009-cu il aprel ayının 13-dən 22-dək həyata keçirilən siyahıyaalınmada isə daha 100 nəfər Bakı ermənisi milliyyətini gizlətməmişdir. Bu Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin və hazırkı Prezident İlham Əliyevin multikulturalizm siyasətinin bariz nümunəsidir. 1995-ci ildə Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında qəbul olunmuş Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Konstitusiyasının 25-ci maddəsində “dövlət irqindən, milliyyətindən, dinindən, dilindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verir. İnsan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını irqi, milli, dini, dil, mənşəyi, əqidə, siyasi və sosial mənsubiyyətə görə məhdudlaşdırmaq qadağandır” [1, 18]. Konstitusiyanın 44 və 45-ci maddələri vətəndaşların milli mənsubiyyəti və ana dilindən istifadə hüquqlarını əks etdirir. Heç kəs milli mənsubiyyətini dəyişdirməyə məcbur edilə bilməz [1, 27-28]. Azərbaycan Konstitusiyasında beynəlxalq hüquq normalarına tam uyğun olaraq Ümumdünya İnsan hüquqları Bəyannaməsində təsbit edilmiş ideyalar əksini tapır. 1998-ci il iyunun 18-də Ulu öndər Heydər Əliyevin imzaladığı “İnsan hüquqlarının müdafiəsinə dair dövlət Proqramı”nda Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə Müvəkkili təsisatının yaradılması, normativ hüquqi aktların insan hüquqlarına dair beynəlxalq standartlara

tam uyğunluğunun təmin edilməsi və digər mühüm məsələlər nəzərdə tutulmuşdur [2, s.169-170]. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin 28 fevral 2014-cü il tarixli sərəncamı ilə respublikanın Millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə dövlət müşavirliyinin yaradılması, 2016-cı ilin “Multikulturalizm ili”, 2017-ci ilin isə “İslam həmrəyliyi ili”nin elan edilməsi insanların birgə yaşaması istiqamətdə görülən tədbirlərdən biridir.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Bakı “Azərbaycan” nəşriyyatı, 1997, 112 s.
2. AMEA Fəlsəfə və Hüquq İnstitutu. Siyasi elm və dəyərlər, bəzi aktual
3. “Azərbaycan” qəzeti, 18 iyun, 2014-cü il.
4. 1926-cı ildə Azərbaycan SSR-də əhalinin ilk siyahıyaalınması və onun etnik tərkibi. (Arxivləşdirilib)
5. Букшпан А. Азербайджанские курды: Лачин, Кельбаджары, Нахкрай: Заметки. Азербайджанский Гос.Научно-Исслед. Институт Отделение Востока Баку,1932. 94 с.
6. Всесоюзная перепись населения 1926 г. СССР.Наличное городское и сельское население. Азербайджанская ССР.Еженедельная демографическая газета Демескоп.
7. Prezident Kitabxanası “Erməni vandalizmi: əsirlikdə olan Azərbaycan abidələri” adlı elektron kitab.

Summary

The paper is shedding the light on the issues of coexistence and solidarity in the frame of Islamic values in Azerbaijan. One of the main goals of the research is to analyse the forms of religious diversity and possibilities of improvement of peaceful living together and interreligious dialogue. The article considers the multiculturalism state policy of the Republic of Azerbaijan and the impact of tolerance on improvement of social integration.

Günəl Məhəmməd qızı Bayramova

fil.f.d ADU, Bakı ş.

ORTA ƏSR VENESIYA MƏNBƏLƏRİNDƏ QAFQAZ SƏRHƏDLƏRİNƏ XARAKTERİK TOLLERANTLIQ NÜMUNƏLƏRİ HAQQINDA

Açar sözlər: tollerantlıq, konfessiya, multikulturalizm, siyasət, mədəniyyət

Ключевые слова: толерантность, конфессия, мультикультурализм, политика, культура

Key words: tolerance, confession, multiculturalism, politics, culture

Qədim dövrlərdən zəngin mədəni palitrası ilə seçilən Azərbaycan ərazisi bu ərazidə mehriban qonşuluq şəraitində dinc, yanaşı yaşayan və ümumi ənənələri olan müxtəlif etnos və konfessiyalardan ibarət xalqların birgə həyat sürdüyü məkan olmuşdur. Bu baxımdan Azərbaycanı, rəngarəng etnik-mədəni dəyərə, müxtəlif din və inanclara, irq və mənşəyə, etik-psixoloji dəyərlərə malik xalqların və dövlətlərin mövcud olduğu böyük dünyamızın Qafqazda kiçik maketi kimi səciyyələndirsək, zənnimizcə yanılmazdır. Əzəldən burada multikulturalizm təkcə tollerantlıq kimi deyil, ümumilikdə həyat vərdişi, birgə mövcudiyyət şərti olaraq müxtəlif xalqların vahid ortamda yaşam tərzini dəyişdirilmişdir.

Azərbaycan ərazisində əsrlər boyu müxtəlif xalqların bir-birini əvəzləyən hakimiyyətinin mövcudiyyəti də bu ərazilərdə tollerantlığın səbəblərindən biri kimi göstərilə bilər. Bununla bağlı M.Garzanti özünün “Qafqazdan Azov dənizinə qədər” adlı orta əsrlər tarixi və araşdırmalarına aid fundamental tədqiqat işində yazır ki, “Qafqazda mövcud olan müxtəlif konfessiyalar haqqında dolğun fikir əldə edə bilmək üçün ayrı-ayrılıqda hər bir ərazi bir müəyyən dövr çərçivəsində təhlil olunmalıdır...” Qafqazda bir-birindən kəskin fərqlənən və mövcud olduğu mühitdə cəmiyyətin ruhuna hopan üç müxtəlif konfessiyaya malik qrupun kiçik ərazidə birgə yaşadığını qeyd edən Garzanti bu qruplar arasında xristian, müsəlmanlarla yanaşı, bütərəst Kumanlardan olan türk köçəri tayfalarını da qeyd edir. Müəllif bildirir ki, şamanlığın mövcud olduğu bu ərazilərdə bu qədər fərqli əqidəyə malik xalqlar sərbəst şəkildə mövcudiyyət sürmüşlər [M.Garzanti, səh 169]. Tarixin müxtəlif mərhələlərində istər siyasi, iqtisadi, ticari, istərsə də digər səbəblərdən Azərbaycan ərazisində mövcud olan ayrı-ayrı xalqların nümayəndələrinin burada rastlaşdığı qeyri-adi tollerantlıq və multikultural mühit bəzən bu haqda xüsusi bəhs etməyə də zəmin yaratmışdır. Bununla bağlı tədqiqat obyektimiz olan Venesiya arxivinin mənbələrində də maraqlı faktlar ortaya çıxır. Belə ki, Ağqoyunlu hökmdarı Uzun Həsənin sarayında elçi olan məşhur Venesiyalı diplomat, siyasətçi və səyyah Giosafat Barbaro-nun 1487-ci ildə qələmə aldığı “Səyahətnamə” əsərində rast gəlinən bir sıra faktlar, bu ərazilərdə mövcud tollerantlıq və multikonfessional mühiti aydınlığı ilə əks etdirir. Hətta Uzun Həsənin Dəspinə adı ilə

tanınan xristian mənşəli Kira Katerina ilə ailə qurmasını Minorski belə təsvir etmişdir: “O xristian kahinlərinin ardınca varid oldu və Ağqoyunlu hökmdarı onun məzhəbinin Qafqaz sərhədlərinə xarakterik tollerantlıqla qarşılıdı...”. Əlbəttə burada siyasi məqsədlər ön plana çəkilir. Lakin ümumilikdə Uzun Həsənin qonaqpərvərliyi, xristian mənşəli Barbaroya göstərdiyi etimad müəllifin özünün qələmində dəfələrlə əks olunmuşdur. Məsələn: “El seguente zorno lo ritrovai sentato al suo logo usato, dove li fu portate 8 piadene grande de legno in ciascuna de le qual erano un pan de zucharo candi fatto in diversi modi, de peso de libre 8 l’uno, et atorno eran tazete con confetion de diversi colori ma per la mazore parte de terzie; poi fo portate piadene assai con altre confetion e frutti. Queste 8 ordinò a cui se dovesseno dar, nel numero di quali io fui el primo.”- “Səhərisi gün onu (Uzun Həsəni-*G.B.*) həmişəki yerində əyləşmiş gördüm. Onun qarşısına 8 böyük taxta vazalarda hər biri 8 girvəngə olmaqla müxtəlif formalı ağ kəllə qənd gətirilmiş, onların yanına isə çoxlu şirni olan rəngbərəng şirniyyatlarla dolu qablar qoyulmuşdu; daha sonra yenə də şirniyyat və meyvə ilə dolu digər qabları gətirdilər. O, 8 vazanı kimlərə bəxşiş veriləcəyini əmr etdi və həmin insanların arasında mən birinci idim.” Daha sonra Barbaro yazır: “...e vestivanoli secondo la lor conditione et ad alcuni davano de le ditte selle, ad alcuni altri davano cavalli, li quali a mio giuditio furon da 40. Li vestidi furon da circa 250, tra quali fui anchora io.”- “...onları rütbəsinə uyğun geyindirirdilər, bəzilərinə yuxarıda təsvir olunan yəhərləri verir, digərlərinə isə at verirdi (yenə də Uzun Həsənə istinadən-*G.B.*), axırıncıların sayı mənim fikrimcə 40-a yaxın olardı. Geyinələrin sayı təxminən 250 nəfər idi, bunların arasında mən də var idim.” [*G.B.*, səh.128]. Göstərdiyimiz nümunələrdən aydın olur ki, Venesiyalı elçi Ağqoyunlu hökmdarının sarayında xüsusi qonaqpərvərliklə qarşılanmışdır.

Bundan başqa əlyazmada rast gəlinən digər maraqlı qeydlər də diqqəti cəlb edir. Xüsusilə islamın geniş şəkildə yayılmağa başladığı mərhələdə Venesiya tarixi abidələrində mövcud bir fakta nəzər yetirək. Uzun müddət Persiyada, Təbrizdə qalan, Bakı (Xəzər) dənizi, Şamaxı, Dərbənd kimi ərazilərdən bəhs edən Barbaro bu yerlərdə islam dininin yayılması haqda bəhs edərkən belə bir hadisəni nəql edir. “...essendo in Thauris uno Armenio chiamato Choza Mirech, richo mercadante in bazarò a certa sua botega de orevese el venne li uno azi al suo modo sancto et disseli che’l dovesse renegar la fede de Christo e farsi machometano...Costui li mostrò certi denari con intentione de dargeli, et ello li disse: “Non voglio denari, ma voglio che tu renegi” Respondendogli Coza Mirech che’l non voleva renegar, ma voleva star alla sua fede de Iesù Christo, quel ribaldo..l’amaciò...El signor ordinò che’l fu preso..; el quale fu portato avanti el seignor con sua propria man lo amaciò e commisse che’l fusse butato in piacia, dicendo: “Come? La fede di Machometo cresce in questo modo?”- “Təbrizdə olarkən bazarda zinət əşyaları dükkanı olan Choza Mirech adında bir varlı erməni tacirin yanına müqəddəs görkəmdə bir hacı gəldi və ona İsanın dinindən (xristian dini) imtina etməsini müsəlman olmasını dedi...O müəyyən miqdar pul göstərərək ona vermək istədi, hacı isə dedi: “Pul istəmirəm, müsəlman olmanı istəyirəm”. Choza Mirech dinindən dönmək istəmədiyini və İsa peyğəmbərin dinində (Xristian dini) qalmaq istədiyini deyəndə bu dələduz onu öldürdü... Hökmdar bunu bildikdə onu tutmağı əmr etdi...Hökmdar onu öz əli ilə öldürərək əmr etdi ki, meydana atınsınlar və dedi: “Belə şey olar? Məgər Məhəmmədin dinini (islam dini) bu yolla yayarlar?!” [*G.B.*, səh.169]. Qeyd edək ki, burada söhbət 1478-ci ildə hakimiyyətə gələn Uzun Həsənin yeddinci oğlu Yaqubdan gedir. Barbaro özü də qeyd edir ki, hökmdar sonradan erməni taciri Coza Mirech-in oğlunu öz sarayına çağırmış və baş verən bu ədalətsizlik və özbaşnalığa görə üzrxahlıq etmişdir. Və islam dininin bu şəkildə yayılmasının qarşısını almaq üçün lazımi tədbirlər görmüşdür.

Ümumiyyətlə qədim Venesiya mənbələrində Qafqazda dini tollerantlıq, multikultural mühiti sərgiləyən faktlar bununla bitmir. Belə ki, Venesiya elçisi Təbrizdən şimala doğru əraziləri təsvir edərkən, buradan 12 günlük məsafədə yerləşən Şamaxı şəhərini, Şirvanşahların hakimiyyət sürdüyü əraziləri qeyd edir. Xəzər dənizindən Qara dənizə uzanan “Monte Caspis” (Qafqaz dağları) haqqında bəhs edərkən o yazır: “antiquamente si nominava Monte Caspio. De presente se chiama Santa Maria de Monte Caspio, dove se riduceno frati di San Francesco e qualche nostro prete a latina.”- “qədimdə onlar Monte Caspio (Kaspi Dağı-yəni Qafqaz dağı- *G.B.*) adlanıb. İndi isə Santa Maria de Monte Caspio (Müqəddəs Məryəm Kaspi Dağı) adlanır və burada Müqəddəs Francesco rahibləri, digər latın mənşəli keşişlər moizə oxuyur.” [*G.B.*, səh.156]. Barbaronun qeydlərindən məlum olur ki, bu ərazilərdə müxtəlif dini təriqətlər olan yunan, katolik, müsəlman dini ayinləri eyni zamanda və sıx coğrafi yaxınlıq şəraitində yerinə yetirilmişdir.

Əlbəttə bu ənənə sonralar əsrlərlə davam etmiş və müasir dövrdə də mövcuddur. Qeyd etmək lazımdır ki, tolerantlıq günümüzdə bütün ənənəvi dini icmaların maddi-mənəvi cəhətdən dəstəkləndiyi ölkəmizdə daim mövcud olmuşdur. Lakin son zamanlar bu sahəyə dövlət qayğısı xüsusilə artmış, multikultural həyat tərzinin dinlər və məzhəblərarası müstəvidə inkişafı üçün ölkəmizdə mühüm işlər görülmüşdür.

Summary

At different stages of the history, representatives of different peoples living in the territory of Azerbaijan, for political, economic, commercial and other reasons, encountered an extraordinary tolerance and multicultural environment. In this regard, the source of the Venice archive our research object, is of interest. The Venetian diplomat, politician and traveler Giosafat Barbaro's "Travels" contains a number of facts that are reflected in the tolerance and multiconfessional environment in these areas.

Резюме

На разных этапах истории представители разных народов, посещающие Азербайджан по политическим, экономическим, торговым и другим причинам сталкивались с необычайной терпимостью и многокультурной средой. В этой связи представляет особый интерес для нашего исследования источники Венецианского архива. Венецианский дипломат, политик и путешественник Иосафат Барбаро в своем произведении «Путешествие» отмечает ряд фактов о толерантности и многоконфессиональности в этих областях.

Səməndər Nazim oğlu Həsənov

ADU, Bakı ş.

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ ONUN MULTİKULTİRALİZM İDEYALARI

Açar sözlər: multikulturalizm, tolerant, mədəniyyət, din, dil, irq

Key words: multiculturalism, tolerant, language, religious, race, culture

Ключевые слова: мультикультурализм, толерантность, язык, религия, раса, культура

Multikulturalizm nədir? Bu ilk növbədə, bir ölkədə mədəniyyətlərin qarşılıqlı təsirinə yönəlmiş demokratik dövlət strategiyasıdır. Multikulturalizm hamı tərəfindən tanınan, müxtəlif mədəniyyətlərə tolerant münasibətə əsaslanan dinc yaşama prinsipidir. Multikulturalizm öz mahiyyəti etibarilə tolerantlıqla da sıx bağlıdır. O, müxtəlif mədəniyyətlərin paralel şəkildə yaşamasını qəbul edən tolerant cəmiyyətin başlıca xüsusiyyətlərindən biridir. Tolerant cəmiyyətdə multikulturalizm mədəniyyətlərin qarşılıqlı surətdə zənginləşməsinə, xalqları birləşdirən mədəniyyətin formalaşmasına səbəb olur ki, bu da insanların gələcək mədəni birliyi məqsədilə bir mədəniyyətin digər mədəniyyətə inteqrasiya prosesi ilə əlaqədardır. Bu, ölkə əhalisinin etnik irqi və dini müxtəlifliyindən asılı olmayaraq, onların hamısının hüquq və azadlıqlarına hörmətlə bağlıdır [2].

Qərb dövlətlərinin multikulturalizm siyasətindən üz çevirdiyi bir dövrdə Azərbaycanda əsası Ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş multikulturalizm siyasəti müasir dövrdə Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. Prezident İlham Əliyevin qeyd etdiyi kimi, multikulturalizm xalqımızın yaşam tərzinə çevrilmişdir. Ümummilli Liderimizin ən böyük uğurlarından biri də o idi ki, xalqımızın ən dəyərli keyfiyyətlərindən olan digər millətlərin hüquq və mədəniyyətlərinə hörmətlə yanaşma xüsusiyyətini milli ideologiya – azərbaycançılıq səviyyəsinə qədər yüksəltdi və rəsmiləşdirdi.

Ulu öndər Heydər Əliyev “Azərbaycan onun ərazisində yaşayan bütün millət və xalqların ümumi vətənidir”; “Azərbaycanın ən başlıca sərvətlərindən biri, bəlkə də ən başlıcası qədimlərdən bu torpaqda yaşayan, öz taleyini, öz həyatını bu torpağa bağlayan müxtəlif dinlərə etiqad edən adamlardır” kimi bəyənət xarakterli sözləri ilə, əslində, multikulturalizmin siyasi bazasının konturlarını cızdı. Ümummilli Lider Heydər Əliyev haqlı olaraq multikulturalizm siyasətini ölkənin demokratik inkişafının tərkib hissəsi hesab edirdi. Ölkəmizdə müxtəlif millətlərə, dinlərə, adət və ənənələrə mənsub olan insanlar arasında tarixən mehriban münasibətlər mövcud olmuşdur. Müstəqillik illərində isə bu mühüm ənənənin daha da gücləndirilməsi müasir Azərbaycan dövlətinin ən böyük nailiyyətlərindən biridir. Lakin qeyd etdiyimiz kimi, Azərbaycanda əsrlər boyu bu ənənə mövcud olsa da, cəmiyyətin multikultural xarakteri məhz Heydər Əliyevin dövlətçilik dühası nəticəsində siyasi və hüquqi prinsiplər cərgəsinə yüksəldilmiş, Azərbaycanın dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən biri olaraq qəbul edilmişdir. Azərbaycan xalqının yüksək milli şüurunun və təkəkkürünün göstəricisi olan bu dəyər ulu öndər Heydər Əliyevin azərbaycançılıq ideyasının mühüm cəhətlərindən biri kimi Azərbaycanın müstəqilliyinin möhkəmlənməsində, dövlətçiliyimizin qüdrətlənməsində və dövlət quruculuğu prosesində mühüm rol oynamışdır [2].

Ümummilli Liderin böyük müdrikləklə irəli sürdüyü dövlətçilik konsepsiyası mahiyyət etibarilə Azərbaycanın tarixi ənənələrini və müasir Avropa dəyərlərini özündə birləşdirən yeni bir inkişaf modeli idi. İctimai-siyasi sabitliyi və sosial-iqtisadi inkişafı bu modelin əsas dayacağına çevirən Heydər Əliyev cəmiyyətdə dayanıqlı milli birliyə nail olmaq üçün hər şeydən öncə, insan hüquq və azadlıqlarının maksimum təminatı məsələsinə xüsusi diqqət yetirirdi. Tariximizin çətin dövrlərində – 1993-cü ildə Heydər Əliyev bu ərazidə

yaşayan digər millətlərin nümayəndələri ilə intensiv görüşlər keçirir, onların yaşayış məntəqələrini ziyarət edir, onların tamhüquqlu Azərbaycan vətəndaşı olduqlarını anladır. Ölkəmizdə yaşayan bütün xalqların birlikdə vahid Azərbaycan cəmiyyətini formalaşdırdıqlarını ümummilli məram kimi müəyyənləşdirən dahi şəxsiyyət bu insanların yeni müstəqil dövlətin möhkəmlənməsinə töhfə vermələrinə də hər cür şərait yaratdı.

Təsadüfi deyil ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsi ilə mənşəyindən, irqindən, dinindən və dilindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqlarına hörmət təmin olundu. Bununla yanaşı, ulu öndərin hakimiyyətə gəlməsindən sonra qəbul edilən bir çox qanunlarda Azərbaycan ərazisində yaşayan bütün xalqların mədəni kimliyinə təminat verildi. Onların ədəbiyyat, mədəniyyət, dil, tarix, adət-ənənələrinin qorunub saxlanmasına, inkişaf etdirilməsinə hüquqi zəmin yaradıldı. Ümummilli liderin bu siyasəti beynəlxalq qurumlar tərəfindən də hər zaman müsbət qarşılandı [1, 11].

Ümummilli lider Heydər Əliyev haqlı olaraq qeyd edirdi ki, “Azərbaycan əhalisinin çoxmilli tərkibi bizim sərvətimizdir, üstünlüyümüzdür. Biz bunu qiymətləndiririk və qoruyub saxlayacağıq. Dövlət, ölkə nə qədər çox xalqı birləşdirsə, bir o qədər zəngin olur, çünki onların hər biri ümumdünya mədəniyyətinə və sivilizasiyasına öz töhfəsini verir”.

Ümumiyyətlə, müxtəlif sivilizasiyaların, qərblə-şərqi qovuşuğunda yerləşən Azərbaycanda tarixən milli və dini zəmində ayrışmış, qarşılıqlı etimada, hörmətə əsaslanan mütərəqqi milli mədəni və dini münasibətlər hökm sürmüşdür. Ona görə bu gün sürətli inkişaf yolunda olan respublikamız həm də müxtəlif mədəniyyət və dəyərlərə malik olan xalqların, dinlərin nümayəndələrinin mehriban şəraitdə yaşadığı multikultural, tolerant məkandır. Ona görə ki, multikulturalizm Azərbaycan xalqının həyat tərzidir.

Ədəbiyyat

1. Babaoğlu H. Ulu öndər Heydər Əliyev və multikulturalizm siyasəti “İki sahil”.-2016.- 12 may.- S.11.
2. <http://yap.org.az/az/view/interview/284/ulu-onderimiz-heyder-eliyev-azerbaycanin-multikulturalizm-ve-tolerantliq-modelinin-banisisdir>

Резюме

В тезисах нашли свои отражения общенационального лидера Гейдара Алиева и его идеи мультикультурализма.

Summary

National leader Haydar Aliyev and his multiculturalism ideas is reflected in thesis.

Jafarguliyeva Mayya Rzagulu

BSU, Baku

MULTICULTURAL DIMENSION OF EDUCATION: STRATEGIES, VALUES AND INNOVATIVE APPROACHES (AZERBAIJANI CASE)

Key words: *multiculturalism, education, strategies, values, innovations*

Açar sözlər: *multikulturalizm, təhsil, strategiyalar, dəyərlər, innovasiyalar*

Ключевые слова: *мультикультурализм, образование, стратегии, ценности, инновации*

Nowadays, importance of recognition and understanding different challenges of cultural interaction causes the emergence of new approaches to education aimed at innovative value-oriented teaching. It definitely creates a healthy academic environment that also enhances learning achievements and develops students' intellectual, social skills and intercultural competences that last throughout the whole life. Taking into account a great variety of life-long intercultural communicative situations, both in the social and professional reality, multicultural skills allow students to act adequately in changing circumstances [Banks J. A., & McGee Banks C. A, 2010, 56]. It is quite natural to consider the component of multiculturalism as a part of the internal and external internationalization of education. The student, being a part of a multicultural society, implements the functions of “actor”, “participant” of intercultural interaction. In this regard it is very important to organize the educational process taking into account the transmission of the existential values inherent in different cultures, which helps to avoid misunderstanding in further future and allows achieving a constructive dialogue between the participants of cross-cultural actions.

There are different ways of incorporation of multicultural strategies in education. The first step in that direction is “content integration” when teaching refers to submit interdisciplinary content of the histories, languages, values, beliefs, and perspectives of different experiences from various cultural backgrounds [Arslan H., & Rata G., 2013, 14]. It is not truthful to argue that language teachers or teachers on humanities and arts are more successful in that case and they have more possibilities than, for example, teachers on chemistry. Teaching chemistry also allows integrating into obligatory content the component of additional case-studies on minority chemists, also civilizational approaches on scientific experience of East-West chemistry, “exceptionality” or gender gradients (women/men, racial recognition of famous people who were chemists). It is obvious that multicultural strategies are absolutely applicable to any area of studies. The heart question of multicultural education is how reflect a better cultural plurality in any teaching course with the help of modifications.

The second way to multicultural education is going through the special pedagogy targeted on diverse group of students [Collier P., 2001, 132]. It simply means that teachers should use special approaches and methods changing the way of teaching when it is necessary to achieve the “spirit of cooperation” between girls and boys or representatives of different social levels that makes possible to apply the principles of equality.

The third and the main principle of multicultural strategies in education is respect the diversity avoiding hate speech. It is absolutely unacceptable to indicate students’ religion, race, and their ethnic or gender identities. Pedagogical staff should be open-minded and very flexible to prevent any discomforts due to diverse environment during the classes.

At last, multicultural education refers to providing competences and knowledge that makes possible political and social participation of students as citizens and their personal acting as human-beings (“universal citizens”). This is the most important point because of its complexity and variety of forms of expression. The main goal is to teach how to accept, respect and treat the diversity. Introducing “tolerance” or better define it as “mercy”, one of the main principle of being human, we have a chance to create future generation which would be able to achieve harmony in diversity. Besides, it is important to share the knowledge of participation effectively in a diverse society to prevent stratification and polarization. Less you participate, less you know others. In that case we have dilemma between promoting individual recognition and community approaches in multicultural societies.

Multiculturalism is an irreplaceable part of Azerbaijani education. This core principle reflects in Constitution of Azerbaijan providing guarantees of favorable conditions for all citizens to be educated prohibited discrimination on race, language, faith, political attitudes, abilities\disabilities, social status and national origin bases. Both male and female students have equal opportunity to study without any gender bias. Male and female students are educated in shared classrooms that promote equality and healthy perception of differences. Two teaching courses “Azerbaijani multiculturalism” and “Introduction to multiculturalism” were integrated to curricula of the local universities. In 2016, Ministry of Education of the Republic of Azerbaijan launched pilot-project on promoting multicultural values among the schoolchildren in Baku. One of the main parts of this project was good structured guest lecturing program to improve multicultural competencies in schools. Currently, different ethnic groups live in 13 regions of Azerbaijan. State provides all possibilities for ethnic groups representatives to preserve their native language, cultural customs and traditions. In particular, approximately 35.000 schoolchildren representing ethnic groups have opportunity to study on their native language at 357 schools.

The application of multicultural strategies in education laid the foundation for successful partnership with European institutions. Numerous projects implemented with the support of the both sides rendering professional assistance to re-innovations investigated different areas such as governance, economy, and education. Erasmus+ gave almost 900 students and academic staff from Azerbaijan the opportunity to study or teach in the EU countries between 2015 and 2017. The Council of Europe is one of the most active international partners rendering expert assistance to reforms in the field of education, carried out in the country. There several projects implemented within the cooperation between COE and Azerbaijan such as “Education on Democratic Nationality” (2002) as well as “Educational policy and ethnic minorities” project (2013). Implication of multicultural strategies in education also addresses specific sectors of a population such as people with disabilities. The "State Program on Development of Inclusive Education for Persons with Disabilities in 2018-2024" was adopted in February, 2018.

References

1. Arslan H.& Rata G. Multicultural Education: From Theory to Practice. Newcastle upon Tyne, UK: Cambridge Scholars Publishing, 2013.

2. Banks J. A., & McGee Banks C. A. Multicultural Education: Issues and Perspectives (Seventh ed.). Hoboken, NJ: John Wiley, 2010.
3. Collier P., Implication of Ethnic Diversity, Policy, 32, 2001, 129-166.
4. Jandt F., Intercultural Communication: An Introduction, Sage, London, UK, 2001.

Xülasə

Tədqiqatın əsas məqsədi multikultural strategiyalarının təhsildə əks olunmasının müxtəlif aspektlərini müəyyən etməkdir. Məqalədə multikulturalizm prinsiplərinə təhsil prosesində riayət olunmasına dair nəzəri əsaslar əks olunur. Bu istiqamətdə Azərbaycanda mövcud olunan təcrübə təhlil olunur. Elmi araşdırma multikultural təhsil konseptinin formalaşması və mədəni müxtəliflik mühitində tətbiq olunmasının əsas xüsusiyyətlərinin öyrənilməsinə həsr olunmuşdur.

Резюме

Основной целью исследования является изучение различных аспектов применения мультикультурных стратегий в образовании. В статье находят свое отражение теоретические аспекты соблюдения принципов мультикультурализма в образовательном процессе. Также проведен анализ опыта Азербайджана в этом направлении. В целом научное исследование посвящено изучению специфики формирования концепта «мультикультурное образование» и его применения в условиях культурного многообразия.

Elfinaz Nicran qızı Hüseynova

РОЛЬ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В МНОГОКУЛЬТУРНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Açar sözlər: multikulturalizm, mədəniyyətlərarası səriştə, etnik və mədəni homogenlik, multicultural (çoxmədəniyyətli) ünsiyyət

Ключевые слова: мультикультурализм, межкультурная компетентность, этническая и культурная однородность, мультикультурная коммуникация

Key words: multiculturalism, intercultural competence, ethnic and cultural homogeneity, multicultural communication

Культура, охватывающая как конкретные, так и абстрактные аспекты норм, ценностей, взглядов и точек зрения людей, живущих в определенном обществе, имеет взаимоотношения с языком, который трансформирует культуру и в то же время формируется культурой.

У разных людей разные взгляды на вещи, они любят или не любят, соглашаются или не соглашаются. Мультикультурализм - спорный вопрос в мире. Некоторые люди считают, что мультикультурализм отрицателен, а некоторые другие считают, что мультикультурализм является положительным. По моему мнению, мультикультурализм положительный. Многие города по всему миру получили огромную пользу от мультикультурализма. Есть плюсы и минусы мультикультурализма. Многие люди считают, что мультикультурализм необходим в нашей борьбе за более культурно принимающее общество. Многие другие твердо убеждены в том, что мультикультурализм сделает культурные различия более очевидными и вредными.

Мультикультурализм - это слово, описывающее общество, в котором живут разные культуры. В мультикультурном обществе не существует официальной (определяемой ответственностью) культуры, в которой каждый должен быть частью. Вместо этого все культуры соблюдают друг друга. Многокультурное общество может возникнуть, когда люди из разных стран мигрируют в одно место или империя побеждает во многих странах. Толерантность - большая помощь для мультикультурализма, ксенофобия (это страх или неприязнь к незнакомцам или неизвестным вещам. Ксенофобия также может означать страх попробовать новые вещи, но обычно это страх перед различиями между людьми. Ксенофобия может быть о чужих вещах или людях, или просто отношении группы к другим группам. Это может увеличиться из-за иммиграции.) причиняет ей боль.

На протяжении всей истории человека люди выходили из своей родины и культур, чтобы идти по пути познания. Помимо преимуществ интернационализованного образования, люди, выезжающие за границу, испытывают трудности с языковыми различиями и неадекватными знаниями или опытом в области межкультурного взаимодействия. В нескольких исследованиях, посвященных международным студентам, основное внимание уделяется культурной адаптации, экономическим и академическим трудностям, с которыми они сталкиваются, а также их психологическим и умственным последствиям в их жизни. Утверждается, что иностранные студенты подвергаются трудностям адап-

тации к новому образу жизни, различным культурным ценностям, чувствам, поведению и проблемным вопросам с точки зрения коммуникации. В сущности, утверждается, что такие проблемы, возникают в результате различных ситуаций, существующих во всех обществах и могут решаться путем сотрудничества всех стран, работающих вместе. Это подразумевает, что только усилия и попытки страны или ее университета или колледжа не могут быть достаточными для решения таких проблем, возникающие в ситуациях в разных странах. Каждое подразделение должно проводить необходимый процесс или отвечать потребностям учащихся, чтобы помочь программе идти по плавному маршруту. Мы хотим указать, что период времени, проведенный в стране или обществе, играет жизненно важную роль в процессе корректировки. Чем дольше времени они проводят, тем лучше процесс адаптации иностранных студентов.

Язык является жизненно важным средством передачи культуры и общего источника путаницы, даже среди членов одной и той же культуры. Каждый язык является частью культуры, и он служит и отражает культурные потребности. Чтобы оценить роль языка в интеграции и мультикультурализме, мы должны начать с перечисления основных функций языка,

В настоящее время английский язык является самым разговорным языком в мире, а не только как первым, так и вторым, но также и иностранным языком. Люди используют английский язык в основном для общения с другими людьми, который обозначает отправку и получение сообщений, и эти сообщения понимает не только отправитель так и получатель. Следовательно, английский имеет особый статус и роль, которые принимаются во всем мире и оказывают положительное и отрицательное воздействие. Как международный язык, английский оказывает большое влияние на политический и экономический рост и развитие, и существует огромный спрос и потребность в знаниях английского языка. В настоящее время на всех деловых встречах и конференциях английский используется как средство коммуникации. Позитивный эффект английского языка как международного языка можно заметить не только в экономическом и политическом росте, но и в развитии туризма в одной стране. Например, свободное владение английским языком и профессионализм граждан привлекают больше посетителей, поскольку они могут легко достичь общения. Главное, прежде всего, не знание конкретного языка является ключевым компонентом развития туризма и привлечения туристов. В качестве международного языка знание английского языка способствует улучшению общения с иностранцами, международными певцами, спортсменами, актерами и актрисами и т. д. Влияние английского языка как нейтрального языка, используемого в многокультурном обществе, принадлежит к списку преимуществ.

Когда люди, которые разделяют разные языки и фоны, встречаются, им нужно общаться и использовать определенный язык, чтобы понимать друг друга. Поэтому необходимость глобального общения и взаимопонимания в многокультурном обществе привела к увеличению числа англоязычных людей и продвижению английского языка как наиболее широко распространенного языка. На протяжении всей истории было много доминирующих языков. Греческий язык был широко распространенным языком античного времени. Во время царствования Александра Великого греческий язык разделил роль доминирования с латынью. В средние века рост Рима дал латыни роль авторитетного языка. В период с 17-го по начало 20-го века латинский язык начал терять свое господство и был заменен французским языком, который использовался как международный язык дипломатии во всем мире. Наконец, к концу 20-го века английский язык получил статус лингва-франка, язык, который облегчает общение между людьми.

Литература

1. Goldberg D.T "Multiculturalism: A Critical Reader" Wiley, 1995; 468 p.
2. Tariq Modood "Multiculturalism" 2007
3. Patricia G. Ramsey, Edwina Battle Vold, Leslie R. Williams, Taylor & Francis "Multicultural Education: A Source Book" 1989; 177 p.
4. James A. Banks, Cherry A. McGee Banks "Handbook of Research on Multicultural Education", 2nd Edition, 2003, 1120 p.
5. Дмитриев Г.Д. "Многокультурное образование" М. Народное образование, 1999; 208 p.
6. <https://en.wikipedia.org/wiki/Multiculturalism>
7. <https://www.britannica.com/topic/multiculturalism>
8. <http://www.gramota.net/materials/>

Xülasə

Məqalə multikulturalizm, multikulturalizmin yaranma tarixindən və multikulturalizmin cəmiyyətə təsirindən bəhs edir. Müəllif bütövlükdə dünyada müxtəlif millətlərə və məzhəblərə məxsus insanların mədəni müxtəlifliklərinin qorunması, inkişafı və harmonizasiyasına, azsaylı xalqların dövlətlərin milli mədəniyyətinə inteqrasiyasına yönəldilmiş multikulturalizm haqqında geniş məlumat vermiş, multikultural cəmiyyətdə tarixən dominant dillərə və onların cəmiyyətdəki roluna toxunmuş, multikultural təhsildə ingilis dilinin müsbət və mənfi təsirindən danışmış, eyni zamanda multikultural təhsilin tələbələrə mənfəətindən bəhs etmişdir.

Summary

The article deals with the multiculturalism the history of multiculturalism and the impact of multiculturalism on society. The author touches upon the multiculturalism that is protection, development and harmonization of cultural diversity of people of different nationalities and religions around the world, aimed at integration of the indigenous peoples into the national

Ибрагимова Х.М.

БСУ, г.Баку

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ КАК ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА СОВРЕМЕННОГО АЗЕРБАЙДЖАНА

Ключевые слова: *религия, политика, идеология, общество, мультикультурализм*

Keywords: *religion, politics, ideology, society, multiculturalism*

Açar sözlər: *din, siyasət, ideologiyası, cəmiyyət, multikulturalizm*

Интерес Азербайджанской Республики и общества к мультикультурализму как к одной из важнейших стабилизационных парадигм является ярким отражением ответственного подхода нашего государства к своей роли в системе национальных и глобальных координат. Как подчёркивает политолог и культуролог Тофик Аббасов, «...наши официальные и гражданские институты нацелены на расширение религиозной диалоговой площадки, призванной в первую очередь поддерживать динамику во взаимодействии культур и цивилизационных дискурсов» [1, 14].

Мультикультурализм в Азербайджане имеет прочные исторические корни. И опираются теории нашего мультикультурного государства тоже на древние и мудрые традиции. Разумеется, некоторые из них по истечении веков изменились по своей политической сути, но сохранились в том же религиозном содержании. Многонациональная республика уже на рубеже XX-XXI столетий сумела найти наиболее оптимальное решение данного вопроса. Сущность его состояла прежде всего в восстановлении религиозно-культурного наследия: мечетей, монастырей, храмов, церквей и т.д. Комплекс мечети Гейдара был построен по указанию Президента Азербайджана Ильхама Алиева. В эксплуатацию он был сдан в 2014 году.

В то же время в Баку за последние годы построена крупнейшая на Кавказе синагога, в Шекинском районе отреставрированы и охраняются законом христианские и католические церкви, православные храмы, восстанавливаются древние албанские храмы. В 2001 году в Баку реконструирован крупный православный храм – Собор Рождества Пресвятой Богородицы. Весной 2008 года в Баку состоялась официальная церемония открытия католической церкви Пресвятой девы Марии. В церемонии открытия принимал участие Президент Азербайджана Ильхам Алиев.

В 2013 году состоялось открытие Православного религиозно-культурного центра, который был построен на государственные средства. В церемонии его открытия также принимал участие Ильхам Алиев. Он подчеркнул: «Мы восстанавливаем все религиозные памятники. Азербайджан является такой страной, в которой пересекаются многие религии, а народы всегда жили в мире, согласии и сотрудничестве. Мы сегодня по праву гордимся тем, что самая древняя на Кавказе церковь находится именно в Азербайджане, близ Шеки. Древнейшая мечеть, построенная в 743 году, также расположена на территории Азербайджана, в Шамахе, и она восстановлена в этом (2017) году. Кроме того, в Баку в наши дни как памятник нашего исторического прошлого действует Храм огнепоклонников-зороастрийцев. Восстановлена и функционирует католическая церковь. Всё это – яркий показатель развития нашего общества, пример высокой религиозной толерантности.

Для Азербайджана ключевым вопросом в данном аспекте является проблема сосуществования ведущей религии – ислам – с государством, так как он был и остаётся важнейшим компонентом

цивилизированной, культурной и этнической идентичности. Следует отметить, что вопрос о взаимодействии политики и религии можно и должно рассматривать не только с теоретической, но и практической точки зрения. Последнее стало в особенности заметным, волнующим прогрессивное человечество после трагических событий, произошедших 11 сентября 2001 года в США.

Азербайджанские политики и религиоведы разных направлений вынуждены были признать, что влияние вероисповедания на политику государства нельзя анализировать только в теоретическом аспекте. Указанные события ясно и демонстративно показали, в какой весомой степени так называемый религиозный фундаментализм представляет собой угрозу для всего цивилизованного мира.

Что же объективно он несёт с собой наши дни? До сентября 2001 года Азербайджан был знаком лишь с отдельными проявлениями террористических актов. Это различные террористические акты в метро, в городском транспорте и т.д., организованные армянскими агрессорами. Хочется в этой связи напомнить, что несколькими годами раньше (точнее, в 1997) по личной инициативе Г.А. Алиева в Баку состоялась международная конференция на тему: «Исламская цивилизация на Кавказе». Среди ряда вопросов, непосредственно связанных с религией и политикой, было актуальное выступление Президента Азербайджана о предупреждении угрозы исламского фундаментализма. Г. Алиев подчеркнул: «На сегодняшний день, в некоторых мировых центрах много говорится об исламском фундаментализме. Я считаю, что наша священная книга «Гурани Шериф» никогда не закладывала основу фундаментализма. Исламскую культуру, священные духовные ценности Ислама мы принимаем так, как написано в книге «Гурани Керим». Если сказать на языке религии, то их составление невозможно повторить» [5,157].

Идеи толерантности и мультикультурализма мы встречаем в произведениях Мирзы Казем-бека, Г.Зардаби, А.Агаева, А.Гусейн-заде, Джагила Мамедкулизаде, Мухаммеда Хади, А.Топчибашева, М.А.Расулзаде и многих других выдающихся азербайджанских поэтов, писателей, философов, просветителей. Терпимость в азербайджанском обществе, начиная со средневековья, в наши дни создала уже уникальную толерантную атмосферу, которая как образец привлекает внимание международной общественности.

Литература

1. Аббасов Т. Мультикультурализм как бренд // Каспий, 8 апреля, 2017 года, 24 с.
2. Алиев И.Г. Участникам международной конференции на тему «Роль средств массовой информации в развитии толерантности и взаимопонимания» // Газета «Бакинский рабочий», 2007, 27 апреля, № 75.
3. Алиев М.А. Исламско-христианский диалог: История, современность и перспектива. Баку: Китабалями, 2007, 207 с.
4. Алиев М.А. Религиозная толерантность в современном Азербайджане // Сборник научных трудов учёных. Москва: Наука, 2012, с. 296- 299.
5. Гейдар Алиев и религиозная политика в Азербайджане: реальности и перспективы. Международная конференция. Баку: «Абилов, Зейналов и сыновья», 2007, 400 с.
6. Книга моего деда Коркута. М.: Художественная литература, 1962, 187 с. (Текст на русском языке).
7. Бакинский Международный гуманитарный форум. Сентябрь-октябрь 2011 года. Обсуждение проблем мультикультурализма за «Круглым столом». http://www.bakuforum.org/ru/main_page_forum_2011/stenogramma/multiculture/
8. Официальный сайт первого Вице-Президента Азербайджанской Республики Мехрибан Алиевой. www.mehriban-aliyeva.az
9. Официальный сайт Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева. ru.president.az
10. Речь Президента Азербайджана Ильхама Алиева на церемонии открытия Православного религиозно-культурного центра 15 ноября 2013 года / *bakufor*

Резюме

Статья посвящена одной из актуальных тем современной политической мысли - идеологии мультикультурализма в современном Азербайджане. Автор исследует этот вопрос с периода приобретения суверенитета Азербайджана до настоящего момента, и показывает роль Общенационального лидера Азербайджана Гейдара Алиева в данном процессе.

Summary

In this article is considered the one of the actual topic of modern political thought – the ideology of multiculturalism in modern Azerbaijan.

The author studying this question from the period of the acquisition of sovereignty in Azerbaijan till present and demonstrates the role of the Azerbaijani National Leader HeydarAliyev in this process.

MULTICULTURALISM FROM DIFFERENT PERSPECTIVES

Multiculturalism is the state strategy of our country. Today we live in the country accepting no alternatives to new civilization and cultures, but obeying the principals of tolerance and respect of cultural identity. All the activities and efforts should be directed to the growth of young generation in the spirit of tolerance. Effective base of ethnic and religious equality were created in the independence years in Azerbaijan. During the Soviet period of 71 years as a result of atheism arrays of our mosques were destroyed which is trends of intolerance of the other religions and cultures. Nowadays, there are more than 2000 mosques in our country side by side with numbers of churches and synagogues. This approach opened ways to a new model of multiculturalism. That is Azerbaijani model of multiculturalism. Our country welcomed many other nations to our motherland and gave them a chance to live here. Azerbaijan is a polyethnic country where many religions and languages can be found. The people living here consider this country their own motherland. It is mentioned by President İlham Aliyev in his speech at the opening ceremony of the Second World Forum on Intercultural Dialogue that Azerbaijan has been the homeland for the representatives of all ethnicities and confessions living here for centuries. Mr. President expressed his proud that the independent Azerbaijan is still a multiethnic and multireligious country. He described all religions and ethnicities here living like a family, in an atmosphere of peace, friendship and mutual understanding. [1, 441]. One of the obvious examples to this policy is the relations between Azerbaijan-Russia which have reached to the level of strategic partnership. The use of the Russian language side by side with Azerbaijani at schools fastens these relations. The Russian Information and Cultural Center, which was opened in January 22 2011 in Baku, is one of the factors for contributing to the humanitarian dialogue, which is necessary for both countries. The relations between Belarus and Azerbaijan also reveal our country's friendly attitude to other nations, their cultures, traditions and customs. Alexander Lukashenko in his interview to Trend News Agency remarked: "The Belarus-Azerbaijan bilateral relations are time-tested. The relations were brought to the level of strategic partnership, which is based on openness, trust, friendship and mutual assistance" [2]. Being multicultural does not only mean being tolerant towards other religions, cultures, traditions but also mutually suffering in hardships and searching solutions for them.

Although multiculturalism is new for Azerbaijan as a term, as a notion it has been felt for centuries. The President of Azerbaijan Republic İlham Aliyev remarked in his speech at the opening ceremony of the Church of the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary that there have never been any conflict or even discontent on the national or religious grounds in Azerbaijan and in the history of Azerbaijan as our people and representatives of other ethnicities have lived in an atmosphere of peace for centuries [1, 395]. We can see the remarkable mixes of people and traditions here. The president of the republic in his speech described the countours of the Azerbaijan model of multiculturalism in the anniversary of National Academy of Sciences of Azerbaijan (ANAS): "Multiculturalism is the state strategy in Azerbaijan . At the same time social order. Because it is the normal life standard" [3]. This multicultural ideas are the continuation of state policy of the national leader Heydar Aliyev who created a fruitful sphere for the people form other nations and ethnicities to live in peaceful and brotherhood condition where they may feel relayable for preservation of their treasure: culture, religion, customs, traditions, languages, etc.

There are many examples about ancient traditions of multiculturalism one of which may refer to culture, to literature in particular. If there were no such ideas in human mind, Nizami Gencevi would not write "Seven Beauties" (Yeddi Gozel) reflecting seven cultures in itself. Professor Teymur Kerimli, the Deputy Director of Academic Studies at the Nizami Institute of Literature of ANAS and a Doctor of Philology, in his article called "Nizami - Poet for All Humanity" noticed that his works, with their unique poetic innovations and universal themes, have transcended borders to influence the literature of distant lands [2]. The title itself proves the fact that the humanity with its problems has been interesting for the people in eastern country of Azerbaijan, or problems concerning eastern countries have been challenging for the people in west as well. Otherwise, Johann Wolfgang von Goethe, a German writer and statesman would not write "West-Eastern Diwan" in the writing of which he was inspired by Persian poet Hafez. The phrase "west-eastern" refers not only to an exchange between Germany and the Middle East, but also between Latin and Persian cultures, as well as the Christian and Muslim cultures. In the frame of Azerbaijani model all the religions have equal status. Azerbaijan has the model of being example to other countries for having polyethnic groups. Each of the representative of polyethnic group is the carrier of unical characteristics of their treasure. Our country is not only the place of living together, but also favourable home of international solidarity. Without depending

on ethnic, religious belonging every Azerbaijan citizen is considered Azerbaijan's wealth. In today's global and technologically developed twenty first century the dramatic and psychological condition of the society is continuously changing. We believe that friendship, respect, mutual understanding, peace, solidarity will not change its image among countries and nations in the society.

References

1. The President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev on the Azerbaijani Model of Multiculturalism, Baki, 2017
2. <https://www.azernews.az/nation/105596.html>
3. <http://www.president.az/articles/16703>
4. <http://www.visions.az/en/news/271/a3e8bd5c/>

Adil Məhəmməd oğlu Babayev, Prof.

ADU, Bakı ş.

DƏDƏ QORQUD DASTANLARINDA XALQIMIZIN MİLLİ-MƏNƏVİ DƏYƏRLƏRİ VƏ İSLAM ƏXLAQI

Açar sözlər: Dədə Qorqud, mənəvi dəyər, islam əxlaqı

Ключевые слова: Дедэ Коргуд, национальное достояние, исламская мораль

Key words: Dada Gorgud, moral value, Islamic morality

Məqaləmizi Ulu öndər H.Əliyevin sözləri ilə başlayırıq: “*Kitabi-Dədə Qorqud həm də bizim etika kitabımız, əxlaq kodeksimizdir. Böyüyə hörmət, ata-anaya məhəbbət, iman və etiqad, namus və qeyrət, ailəyə, torpağa, Vətənə sədaqət – bu iman keyfiyyətlər mənəvi məziyyətlər Qorqud övladlarının qanına ana südü ilə, ana nəfəsi ilə birlikdə daxil olur, son mənzilə qədər onlarla birlikdə gedir. Dədə Qorqud dünyasındakı milli dəyərlər, stereotiplər. Rituaallar sistemi əslində hər bir azərbaycanlının varlığının ayrılmaz hissəsidir. Müasir dövrdə azərbaycanlıların mentalitetində milli və ümumbəşəri dəyərlərinin yerinin müəyyənləşdirilməsi də Dədə Qorqudun etik prinsiplərindən çıxış etməklə müəyyənləşir.*” (1, s.8)

Ulu öndərin bu sözləri Dədə Qorqud mövzusunda neçə-neçə kitabın yazılmasına istiqamət verir. Bu haqda çox deyilmiş hələ çox deyiləcək. Bzi bu mövzuda yalnız kitabdakı bir boyu – uşun qoca oğlu səğrəyin boyu haqqında bəhs edəcəyik.

Mövzunu bilərəkdən belə adlandırırıq. Yəni Dədə Qorqud dastanlarında islam əxlaqı varmı, islam dininin təsiri varmı? Onda belə çıxır ki, “Dədə Qorqud” islamı qəbul etdikdən sonra yaranmışdır. Əgər dastanda islam əxlaqı izləri varsa onda Qorqud ata peyğəmbər olmalı idi ki, islami dəyərləri öndən görüb ondan isitifadə etsin. Bəs məsələnin mahiyyəti nədədir ?

“Dədə Qorqud”da milli dəyərlərimiz yetərinə verilmiş; xalqımızın namus, qeyrət, ana haqqı, ata haqqı, düzgünlük, mərdlik, sözünə bütövlük, insana hörmət (hətta tolerantlıq) və s. cəhətlər geniş şəkildə öz əksini tapmışdır. Belə ki, xalqımızın bu gün də yaşayan “Böyük- kiçik” məsələsi dastanda çox geniş şəkildə öz əksini tapmışdır. İndi də qədim adətımız olan “Məclisin başında ağsaqqalı, alimi, igidi oturtmaq” dastanda öz əksini tapmışdır. Məsələn, “Uşun Qoca oğlu səğrəyin boyunu bəyan edər” boyuna baxaq; burada uşun qocanın oğlu Əgrək bəyləri aşağı başda qoyub, özü yuxarı başa keçir. Burada tərsusaməş deyilən bir oğuz bəyi əgrəyə irad tutaraq deyir: “*Ay uşun qocanın oğlu, burada oturan bəylər hər biri oturduğu yeri qılinc ilə, çörəyi ilə almışdır. Əy, sən başımı kəsdin, qanımlı tökdün, acımı doyurdun, yalın adamımı geyindirdin?*”

Burada aydın olur ki, düşməne qılinc vurmaq, düşməni başı kəsmək fəxri yerdə oturmağa hüquq verir. O yuxarı başda oturmağıdır. Çünki qəhrəmandır. Acları doyurmaq, yalın adamı geyindirmək, messenatlıq, keyirxahlıqdır, belə adam yuxarı başda oturmağa layiqdir.

Həmin boyda verilən Əgrək də bunu başa düşüb Qazan bəydən izn aldı üç yüz igidlə yürüş-qabağı yemək-içmək təşkil etdi, sonra Şiroke kənarından Göycə yoluna qədər çalib-çapıb getdilər. Sən demə burada Qara Təkur Əgrəyə və başından igidə bir tələ qurubmuş. Qara Təkur üç yüz igidin üzərinə 600 kafir onlara hücum etdi. Əgrəyi əsir aldılar. Bu xəbəri alan Uşun qocanın ailəsində yas qurulur, “Qız-gəlinlər ağ çıkarıb qara geyir”. Bir müddət sonra Uşun qocanın oğlu Şəgrək “Pəhləvan Cussəli cəsur bir igid olur”. Bir dəfə Şəgrək görür ki, bir oğlanla bir qız savaşı. Özünü yetirib onları ayırır. Məhz indi də belə edərildilər. Gücsüzü güclüdən xilas etmək milli adətlərimizin ən dəyərlilərindən biridir. Səğrəyin şillə vurduğu oğlan onun üzünə qabararaq deyir: “*Ə... bizi niyə vurursan? Hünərin varsa qardaşın Əlincə qalasında əsirdir. Get onu qurtar.*”

Səgrək oradan anasının yanına qayıdıb deyir:

Ana...Mənim qardaşım varmış,

Yolumdan qayıtmaram!

Oğuz elində qardaşsız durmaram!

Ana haqqı, tanrı haqqı olmasaydı

Böyük iti polad qılıncımı götürərdim

Bircə onda gözəl başımı kəsərdim

Al qanını yer üzünə tökərdim,

Ana zalım ana!

Səgrək qardaşının dalınca getməyə qərar verir. Atası Qazan xana adam salıb deyir ki, Səgrək qardaşının dalınca gedir. Bizə nə məsləhət görürsən? Qazan deyir ki, “Ayağına ət tusağı vurun!” – yəni evləndirin. Əvvəlcədən nişanladıkları qızı gəlin gətirirlər. Oğlan gəlinin yalvarışlarına baxmadan qılıncı çəkib ikisinin arasına qoyur. Bu adət şifahi xalq ədəbiyyatımızda mifik təfəkkürün başlanğıc mərhələsi olaraq geniş yayılmışdır. Qız yalvarır ki, “məni başı aşağı eləmə. Murad ver, murad al”. Səgrək deyir: “Qardaşım ölmüşsə qanını almayınca, sağdırsa üzünü görməyincə muradıma çatsam qoy qılıncımla doğranım, oxuma sancılım, oğlum doğulmasın, doğulsa da on yaşına çatmasın” Bu özünə qarşı yenə də ulubabalarımızın özünə bədduasıdır ki, bütün dastan və nağıllarımızda tez-tez rast gəlinir. Belə ifadələri ozanlar, aşıqlar sazla, sözlə təbliğ edib milli mentalitetimizə çevirmişlər. Oğlan qızı əmin edir ki, “Bir il yola bax əgər gəlməsəm, o vaxt bil ki, ölmüşəm...Gözün kimi tutarsa, könülüm kimi seversə, ona get”. Cavabında qız deyir:

İgidim mən səni bir il gözlərəm,

Bir il gəlməsən, iki il gözlərəm.

İki il gəlməsən, üç-dörd il gözlərəm.

Dörd il yox, beş-altı il gözlərəm.

Altı yolun ayrıcında çadır quraram.

Gedəndən, gələndən xəbər soruşaram.

Xəbər gətirənə at, don verərəm

Qaftanlar geydirərəm,

Şad xəbər gətirənin başını kəsərəm,

Erkək bir milçək də sinəmə qondurmaram.

Min bəlkə də iki min il bundan əvvələ aid olan bu hadisə indi də sədaqətli qadın və kişilərin Milli adətidir. Mən özüm uşaq ikən 1941-45-ci illər müharibəsinə gedən kişilərimizin qadınlarının necə ərlərinə və nişanlılarına söz verib əməl etdiyinin şahidi olmuşam!

Səgrək inad etdiyini görəndə “gəlin” qaynatasına və qaynanasına bunu bildirmək üçün onlara müraciət edir:

Atamdan yaxşı qaynata

Anamdan yaxşı qaynana.

Bu, milli adətimizin bariz nümunəsidir ki, gəlin qaynata və qaynanasının öz ata-anası qədər uca tutur. Bu gözəl əxlaq nümunəsidir ki, İslam peyğəmbəri də belə vəsiyyət etmişdir: “Qiyamət günündə Məminin əməli soruşularkən, gözəl əxlaqdan ağır bir şey tapılmaz. Allahu-Təala həzrətləri çirkin və kobud sözlü kimsələri sevməz” (1, s.52)

Yenə həmin boyda təsvir olunan hadisəyə qayıdaq. Səgrək qardaşını axtara-axtara gəlir. Onu yuxu tutub yatır. Bunu təkura xəbər verirlər, o iki-üç dəfə Səgrəyin üzərinə yüz, iki yüz, üç yüz adam göndərir, ona qalib gələ bilmirlər. Nəhayət, Əgrəyi göndəriirlər. İki qardaş bir-birini tanıyır. Səgrək qardaşının kimsən sualına belə cavab verir:

Qara dövrandə yol azsam, ümidim Allahdır,

Böyük bayraq götürən xanımız Bayındır xandır!

Döyüş günü öndə duran igidimiz Salur Qazandır.

Atamın adını soruşsan Uşun qocadır!

Sonra qardaşlar qalib şəkildə evə dönr. Atası hər iki qardaşın toyunu birgə edir. Onlar muradına çatır.

Dədə qorqud gəlib boy boylayır, soy soylayır:

Ölüm gəldikdə Allah sizi imandan ayırməsın,

Günahınızı Məhəmməd üzü suyuna bağışlasın(1, s.213)

Əslində, türk tayfaları islamı qəbul etmədikləri erkən çağlarda tanrıçılıq inancları islamda verilən Allah anlayışından o qədər də fərqlənmiş.

“Kitabi Dədə Qorqud”dakı oğuz türkləri bir olan tanrını bütün işlərin rəvac verəni bilmiş, hər əməlin onun izni ilə yerinə yetdiyinə iman etmişlər: “Allah-Allah deməyincə işlər dönməz”, “Qadir Allah verməyincə ər bayınmaz” bundan sonra “üstümüzdə Allah”, “Qadir”, “Qəhhar”, “Haqq-Təala”, “Yaradan

qadir Tanrı”, “Yaradan Allah”, “Ucalardan uca”, “Yoxdan var edən” (4, s.22). Hələ onu demirik ki, Dəd Qorqud igidləri Qurani-Kərimin iklas surəsini Allaha müraciət zamanı belə dilə gətirirdilər.

Ucalardan ucasan

Kimsə bilməz necəsən

Anadan doğmadın, sən atadan olmadın

Kimsə rizgin yemədin,

Kimsəyə suç etmədin

Qamu yerdə əhədsən, Allu-Səmədsən.

Quranda bu belədir: “Qul hu vəllahu-əhəd (de ki Allah təkdir)

Allahussəməd (Allahın heç kəsə ehtiyacı yoxdur hamı ona möhtacdır)

Ləm yəlid və ləm yuləd (Sən doğmadın, doğulmadın)

Və ləmyəkulləhu kufuvən əhəd (onun heç bir tayı-bərabəri yoxdur)

Biz bir məqalə-məruzə həcmində cəmi bir boydan bəhs edə bildik. Əslində milli dəyərlərimiz o qədər ali və müqəddəs təmiz olmuşdur ki, islam dinini qəbul etməmişdən əvvəl də xalqımız “Müsəlman” olmuşdur. Bu haqda geniş araşdırma aparacağıq.

Ədəbiyyat

1. Dədə Qorqud dünyası. Öndər nəşriyyat, B, 2004.

2. “Kitabi Dədə Qorqud” (Tərtib edənlər: F.Zeynalov və S.Əlizadə) B., 1988.

3. Karaca Mustafa. Hz. Peyğəmbərin vasietləri, İstanbul, 1998.

4. Qurani Kərim. Təbriz, 2011

Резюме

В статье доворится о национальных обычаях тюркско-огузского племени и об исламской морали, что они совпадают.

Summary

The abstract is about the Turkic-speaking peoples of the Russian Federation and the obsessed morals, which they are competing.

Əli Rizvan oğlu Fərhadov, t.ü.f.d.

ADU, Bakı ş.

HEYDƏR ƏLİYEV YOLU: AZƏRBAYCANÇILIQ VƏ MULTİKULTURALİZMİN HARMONİYASI

Açar sözlər: Heydər Əliyev, İlham Əliyev, tolerantlıq, multikulturalizm, azərbaycançılıq

Ключевые слова: Г.Алиев, И.Алиев, толерантность, мультикультурализм, азербайджанство

Key words: H.Aliyev, I.Aliyev, tolerance, multiculturalism, Azerbaijanism

XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 23 aylıq mövcudiyyəti ilə milli dövlətçiliyimiz formalaşsa da, təəssüf ki, davam edə bilmədi. XX əsrdə Azərbaycan dövlətçiliyinin yenidən formalaşması və möhkəmlənməsi Ulu öndər Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. H.Əliyevin möhtəşəm adı Azərbaycan Respublikasını sadəcə siyasi, hərbi baxımdan gücləndirməklə əlaqəli olmayıb, eyni zamanda bu dövlətin siyasəti olan multikulturalizm ideologiyasının siyasi banisi olması ilə bağlıdır. Onun - "Dövlət, ölkə nə qədər çox xalqı birləşdirsə, bir o qədər zəngin olur, çünki onların hər biri... ümumdünya mədəniyyətinə və sivilizasiyasına öz töhfəsini verir" sözü bu ideologiyanın sistemləşdirilməsinin əsas dayaqlarından biridir. Ulu öndərin sistemləşdirdiyi azərbaycançılıq məfkurəsi də özündə multikultural dəyərləri ehtiva edir.

2001-ci il noyabrın 10-da Dünya azərbaycanlılarının I Qurultayında Heydər Əliyevin nitqi azərbaycançılığın multikultural məramını idarə edən düstur sayıla bilər: “Azərbaycançılıq öz milli mənsubiyyətini qoruyub saxlamaq, milli-mənəvi dəyərlərini qoruyub saxlamaq, eyni zamanda, onların ümumbəşəri dəyərlərlə sintezindən, inteqrasiyasından bəhrələnmək və hər bir insanın inkişafının təmin olunması deməkdir”.

Heydər Əliyevin: "Milli ideologiyamız tarixi keçmişimizlə, millətimizin adət-ənənələri ilə, xalqımızın, dövlətimizin bugünü və gələcəyi ilə bağlı olmalıdır. Bu ideologiya bütün xalqın, dövlətin mənafeyinə uyğun olmalı, müxtəlif sosial təbəqələrin, siyasi partiyaların bir ideya ətrafında birləşməsinə yol açmalıdır" sözü bü-

tün azərbaycanlıların, etnik mənşəyindən, siyasi düşüncəsindən aslı olmayaraq bütün Azərbaycan vətəndaşlarının vahid bir ideya – milli birlik və milli məfkurə ətrafında birləşməsi üçün hərəkətverici qüvvə olmalıdır.

Akademik Ramiz Mehdiyevin “Azərbaycançılıq-millî ideologiyanın kamil nümunəsi” adlı məqaləsində qeyd olunduğu kimi, “azərbaycançılıq” anlayışı ölkədə yaşayan bütün etnik qrupları və millətləri ümumdövlət mənafeləri və dəyərləri əsasında real surətdə birləşdirmək ideyasının verballaşdırılması kimi, 1992-1993-cü illərdə, xüsusilə, geniş yayılan şovinist və separatçılıq əhval-ruhiyyəsinə qarşı mübarizə ideyası kimi meydana gəlmişdir. Məhz bu ağır dövrdə H.Əliyevin qətiyyətli, eyni zamanda multikultural ideyalara söykənən siyasəti Azərbaycanın etnik seperatçılığa qurban getməsinin qarşısını aldı, ölkəmizdəki bütün ünsürləri vahid dövlətçilik istiqamətində birləşdirə bildi. Təsadüfi deyildir ki, ümummilli lider Heydər Əliyev multikultural dəyərlərə əvəzsiz sərvət kimi yanaşırdı: “Azərbaycanın çoxmillətli, tolerant ölkə olması bizim böyük sərvətimizdir, üstünlüyümüzdür... Azərbaycan onun ərazisində yaşayan bütün millət və xalqların ümumi vətənidir. Ərazimizdə yaşayan azərbaycanlı da, ləzgi də, avar da, kürd də, talış da, udin də, kumik da, başqası da-bütünlükdə hamısı azərbaycanlıdır. “Azərbaycan” sözü bizi həmişə birləşdirib”. Zəmanəmizin dühası Heydər Əliyev Azərbaycanın çoxmillətli dövlət olaraq milli siyasətinin əsas məzmununu belə müəyyən etmişdir: “...Respublikamızın ən başlıca sərvəti əsrlərdən bəri bu torpaqda yaşayan, öz taleyini, öz həyatını bu torpağa bağlayan, müxtəlif millətlərdən olan, müxtəlif dinlərə etiqad edən adamlardır. Ölkə nə qədər çox xalqı birləşdirsə, bir o qədər zəngin olar”. Ümummilli liderin peyğəmbərcəsinə söylədiyi bu fikirlər, müasir dünyamızda milli-etnik və dini dözümsüzlük mühiti formalaşdırmaqla “idarə olunan kaos” vəziyyəti yaradan qüvvələrin kimliyini anlamaq və nəticələr çıxarmaq üçün olduqca ibrətamizdir.

H.Əliyevin "Dinimiz-mütərəqqi dindir və İslam bunu əsrlər boyu sübut etmişdir; bu dinin ümumbəşəri əhəmiyyəti vardır. İnsanların öz kökünə və dininə qayıtmasına heç bir qüvvə mane ola bilməz. Hətta sovet dövründə tətbiq olunmuş yeni qanunlar, adət və ənənələrdən daha güclü olmuşdur" sözləri Azərbaycanın islam dünyası ilə həmrəyliyinin də bir sübutudur və xalqımızın mənəvi dəyərlərinə Ulu Öndər tərəfindən necə hörmət edildiyinin göstəricisidir. Multikulturalizmin ölkəmizdəki əsas səciyyəvi xüsusiyyətlərdən ən mühümləri də din və məzhəb tolerantlığıdır. Dini tolerantlığa nümunə kimi ölkədə bütün dini konfessiyaların nümayəndələri qarşılıqlı anlaşma və dinc şəraitdə yaşayır və fəaliyyət göstərirlər: onlara münasibətdə hər hansı bir ayrı-seçkilik müşahidə edilmir. Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycan torpaqlarını işğal etmişdir, dinc insanları qətlə yetirmişdir, adamları öz yurd-yuvalarından didərgin salmışdır, ancaq bütün bunlara baxmayaraq, indi də Azərbaycanda 35 mindən artıq erməni hər hansı bir təzyiqa və təcavüzə məruz qalmadan rahat yaşayır. Bakıdakı erməni kilsəsi və içindəki ermənicə kitablar qorunur. Təkcə, bu faktın özü Azərbaycan xalqının sivil-mədəni səviyyəsini göstərən ən tutarlı misaldır. Eyni zamanda Azərbaycanda müxtəlif məzhəblər var, ancaq bu məzhəblər arasında toqquşma halları yoxdur. Halbuki, islam dünyası məzhəb ixtilafı, təriqət çəkişmələrindən çox əziyyət çəkir. Azərbaycanda isə müasir dövlətin yaradıcısı Heydər Əliyevin dərin zəkası və qətiyyətliliyi, eləcə də, onun layiqli davamçısı cənab İlham Əliyevin uzaqgörən siyasəti həmin bəlanın qarşısına möhkəm, keçilməz sədd çəkmişdir. Vəhdət namazı ilə sünni və şiə müsəlmanları öz aralarındakı ixtilafları tərgidərək vahid islam qardaşlığında birləşə biliblər.

Azərbaycanın multikultural ruhunun qorunması Heydər Əliyevin təşəbbüsü və göstərişi ilə hüquqi sənədlərdə, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında əks olunmuşdur. Belə ki, multikulturalizm siyasətinin əsasını təşkil edən tolerantlıq (dözümlülük) prinsipi Konstitusiyanın bir sıra maddələrində açıq şəkildə təqdim edilmişdir. Bununla bağlı "Bərabərlik hüququ" (maddə 25, bənd 3), "Ana dilindən istifadə hüququ" (maddə 45, bəndlər 1, 2), "Vidən azadlığı" (maddə 48, bəndlər 1-5), "İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təminatı" (Maddə 71, bənd 4), "Din və dövlət" (Maddə 18, bənd 1-2) və başqa maddələri göstərmək mümkündür.

Heydər Əliyev tərəfindən başlanılan və Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilən uğurlu tolerantlıq və multikulturalizm siyasəti özünü bütün ictimai, mədəni sahələrdə də göstərir. Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında Azərbaycan xalqının multikultural ənənələrinin qorunması və inkişaf etdirilməsi siyasəti cənab Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla inkişaf etdirilir. Multikulturalizmin Azərbaycan təcrübəsinin nümayişi nəticəsində bu gün ölkəmiz multikulturalizmin mərkəzi kimi tanınır. Qətiyyətlə deyə bilərik ki, Azərbaycan multikulturalizmi ölkəmizin siyasi simasının əsas göstəricilərindən birinə çevrilmişdir. Azərbaycan multikulturalizminin siyasi banisinin arzularından biri də elə bu idi.

АЗЕРБАЙДЖАНО-УКРАИНСКИЕ ОТНОШЕНИЯ В СВЕТЕ НЕФТЯНОЙ СТРАТЕГИИ ГЕЙДАРА АЛИЕВА

Восстановление государственной независимости Азербайджана создало благоприятные условия для интенсивного развития нефтегазовой промышленности, которая является ведущей отраслью экономики республики. *«Контракт века», подписанный 20 сентября 1994 года между Азербайджаном и консорциумом иностранных нефтяных компаний, заложил основу нефтяной стратегии Гейдара Алиева. Основной смысл этой стратегии заключается в эффективном использовании углеводородных ресурсов Азербайджанской Республики.*

Благодаря осуществлению нефтяной стратегии Гейдара Алиева расширились международные связи Азербайджана, развиваются двусторонние отношения республики с отдельными иностранными государствами, в том числе с Украиной.

Дипломатические отношения между Азербайджанской Республикой и Украиной были установлены 6 февраля 1992 года. Азербайджан и Украина тесно сотрудничают как в двусторонних, так и в многосторонних форматах, принимают участие в различных глобальных и региональных проектах. Можно сказать, что за годы независимости азербайджано-украинские отношения успешно развивались во всех сферах, в том числе в нефтяной сфере.

Тот факт, что Азербайджан является производителем энергоресурсов, а Украина потребителем, обе страны имеют большие транзитные возможности, оказывает положительное влияние на развитие взаимовыгодного сотрудничества в энергетической сфере. Официальные круги обеих стран неоднократно подтверждали свою готовность сотрудничать в нефтяной сфере, для этого создана определенная нормативно-договорная база. В 2004 г. в Киеве было подписано *«Соглашение между Правительством Азербайджанской Республики и Кабинетом Министров Украины о принципах сотрудничества в нефтяной отрасли»*, в 2011 г. в Давосе – *«Соглашение о мерах по развитию сотрудничества в сфере транспортировки нефти через территорию Украины между правительством Азербайджанской Республики и Кабинетом министров Украины»*, *«Меморандум о сотрудничестве в организации поставок сжиженного газа в Украину между правительством Азербайджанской Республики и Кабинетом министров Украины»*.

Азербайджан поставляет на украинский рынок сырую нефть, керосин для реактивных двигателей, тяжелые дистилляты или газойль, смазочные масла и нефтяной кокс, однако физические объемы поставок этих товаров не соответствуют потенциальным возможностям двух стран.

В 2011 г. Азербайджан экспортировал в Украину 949,8 тыс. тонн сырой нефти на сумму 792.717 тысячи долларов. В 2013 г. эти цифры уменьшились до 254,2 тыс. тонн или 210.379,1 тысячи долларов, а согласно информации Государственного Статистического Комитета Азербайджанской Республики в 2014-2016 гг. полностью прекратился экспорт азербайджанской нефти в Украину (1), что было связано с прекращением перекачки сырой нефти по участку магистрального нефтепровода от Одессы в Кременчуг. Следует отметить, что основная часть *сырой нефти*, поставляемой из Азербайджана, пере-рабатывалась на Кременчугском НПЗ.

В ноябре 2016 года украинская государственная компания «Укртранснафта» подписала протокол с компанией «Укртатнафтой» о намерениях транспортировать около 1,3 млн. тонн азербайджанской нефти на Кременчугский НПЗ. В марте 2017 г. работа участка нефтепровода от Одессы до Кременчуга была восстановлена, что позволила транспортировку азербайджанской нефти (2). В течение этого года **Азербайджан экспортировал в Украину нефти на 376,8 млн. долларов. Это означает, что «на Азербайджан пришлось 85,2 процента поставок нефти в Украину» в 2017 г. (3).**

Как уже отмечено выше, Азербайджан участвует в удовлетворении потребностей украинского рынка в нефтепродуктах. 2011 г. Азербайджан экспортировал в Украину 29.264 тонн керосина для реактивных двигателей на сумму 17.741 тыс. долларов, 68,1 тыс. тонн тяжелые дистилляты или газойль на сумму 58.638 тыс. долларов, 22.171 тонн смазочные масла на сумму 14.946 тыс. долларов, 19.499 тонн кокс нефтяной на сумму 1.378 тыс. долларов. В 2016 г. экспорт керосина для реактивных двигателей составил 42.348 тонн (на сумму 13.690 тыс. долларов), тяжелых дистиллятов или газойля - 51,2 тыс.тонн (на сумму 10.524 тыс. долларов), смазочных масел -4.523 тонн (на сумму 1.403 тыс. долларов) (1).

В настоящее время Государственная Нефтяная Компания Азербайджана – SOCAR активно действует в украинском рынке. Компания имеет здесь более 60 автозаправочных станций, вложил в экономику *Украины* более 200 млн. долларов инвестиций (4).

Азербайджан и Украина заинтересованы в возобновлении работы нефтепровода «Одесса-Броды». В июле 2016 г., во время встречи в Баку, Президент Азербайджана Ильхам Алиев и Президент Украины Петр Порошенко выразили *заинтересованность* в использовании *нефтепровода «Одесса-Броды»* для транспортировки азербайджанской нефти в Европу.

Литература

1. The State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan - <https://www.stat.gov.az/?lang=en>
2. "Укртатнафта" и "Укртранснафта" запустили нефтепровод для поставки азербайджанской нефти на Кременчугский НПЗ - <https://economics.unian.net/energetics>
3. Свыше 85% импортируемой Украиной нефти приходится на Азербайджан - <http://caspiabarrel.org>
4. Чем завершился визит президента Украины Порошенко в Азербайджан - <http://ukrop.org>

Səbinə Əmir qızı Seyidova, doktorant
ADU, Bakı ş.

HEYDƏR ƏLİYEVİN AZƏRBAYCANÇILIQ FƏLSƏFƏSİ

Açar sözlər: Azərbaycançılıq, şəxsiyyət, vətən

Key words: Azerbaijanism, personality, homeland

Ключевые слова : Азербайджанизм, личность, родина

Hər insan fərqli olduğu kimi, hadisələrə baxış prizması, düşüncələri və dəyərləri də fərqli olur. Şəxs bu dəyərlərə və düşüncə tərzinə görə insanları, qrupları və hətta cəmiyyətləri müəyyən kateqoriyalara: “pis və ya yaxşı”, “dost və ya düşmən”, “yararlı və ya yarasız” və s. kimi bölür.

Şəxsin düşüncə tərzinin formalaşması anadan olduğu andan başlayır. Ailədə valideynlərin ona öyrətdikləri, ilkin münasibətlər, dost əhatəsi, daha sonra məktəb və oradakı insanlarla münasibət, universitet həyatı, iş həyatı və qatıldığı digər bütün sosial qruplar zamanla həmin insanın şəxsiyyətinin, o cümlədən dəyərlər sisteminin və düşüncə tərzinin formalaşmasına gətirib çıxarır.

Hər bir şəxs doğulduğu gündən onu müəyyən mühit əhatə edir. Bu mühitin onun dünyagörüşündə, gələcək həyatında, bir şəxsiyyət kimi formalaşmasında böyük rolu vardır. Bir şəxsə formalaşarkən ailəyə, valideynə, vətənə, öz əşyalarına sevgi aşılanmalıdır. Fikrimcə, hər şeyin kökündə sevgi yadır. Öz torpağına, doğulduğu yerə, böyüyüb boya-başa çatdığı məkana səmimi qəlbədən bağlanmaq, sevmək lazımdır. Azərbaycan bizim doğma diyarımız, vətənimiz! Hər zaman dahi şəxsiyyətlər yetişdirən torpaq! İstər siyasət, istər musiqi, istər idman, istər mədəniyyət sahəsində nə qədər ünlü, əyilməz, daim zirvələrdə olan görkəmli şəxsiyyətlərimiz vardır. Bu şəxsiyyətlərdən biri də istər XX, istər XXI əsrin tanınmış siyasətçisi, Azərbaycan dövlətçiliyinin memarı, ulu öndərimiz Heydər Əlirza oğlu Əliyevdir. Məhz diyarımızın bu mətin, dahi oğlu olan Ulu öndərimiz vətəninə, böyüyüb boya-başa çatdığı Azərbaycana çox bağlı idi. O, öz vətəninə böyük bir məhəbbətlə sevir. Bunu onun hər bir kəlməsindən duymaq olardı. “Hər bir insan üçün onun milli mənsubiyyəti onun qürur mənbəyidir! Mən həmişə fəxr etmişəm, bu gün də fəxr edirəm ki, mən azərbaycanlıyam”. Azərbaycana ürəkdən bağlı olan ulu öndərimiz hətta çıxışlarının birində S.Vurğunun “Azərbaycan” şeirindən bir parça söyləyərkən kövrəlir. Bəli, məhz bu baxımdan biz qətiyyətlə “Heydər Əliyev və Azərbaycan”, “Heydər Əliyev və azərbaycançılıq” fikirlərini yanaşı tuta bilərik. Azərbaycançılıq ideologiyası, fəlsəfəsi Heydər Əliyev siyasi xəttinin əsasını təşkil edirdi. Çıxışlarının birində o qeyd etmişdi. “Bizim üçün bir tarixi amil var - azərbaycançılıq”.

Ümummillil liderimiz Heydər Əliyev Azərbaycana rəhbərlik etdiyi dövrdə həmişə xalqımızın milli mənəvi dəyərlərinin, milli mədəniyyətimizin inkişafına, xalqın adət-ənənələrinin zənginləşməsinə çalışmışdır. Sovet imperiyasının Azərbaycan xalqı əleyhinə apardığı siyasət nəticəsində Azərbaycan Respublikasında bütün sahələrdə olduğu kimi, milli mənəvi sahədə də böhran hökm sürmüş və 1960-cı illərdə bu böhran özünün kuliminasiya nöqtəsinə çatmışdı. 1969-cu ildə hakimiyyət sükanının arxasına keçən ümummillil lider Heydər Əliyev qısa müddət ərzində zəngin milli mənəvi dəyərlərimizin qorunması və inkişafına şərait yaratdı. Azərbaycan xalqı tarixin ən keşməkeşli mərhələsində belə mənəviyyatın təntənəsinə xidmət edən islam dinin zəngin dəyərlərindən dönməyərək bu dəyərlərə həmişə sadiq qalmışdır. Ulu öndərimiz Heydər Əliyev

bu haqda demişdir “Bizim xalqımız yüz illərlə, min illərlə adət-ənənələrimizi, milli mənəvi dəyərlərimizi yaradıbdır və bunlar indi bizim xalqımızın mənəviyyatını təşkil edən amillərdir”.[1.]

Xalqımızın mədəni irsimizin, dilimizin, ədəbiyyatımızın, mədəniyyətimizin, təhsilimizin inkişaf etdirilməsində, dünyada tanınmasında, böyük ulu öndərimizin əvəzsiz rolu və qayğısı vardır. “Məktəbin, müəllimlərimizin, ən əsas vəzifəsi bizim cəmiyyətimizə, xalqımıza, ölkəmizə dəyərli vətəndaşlar hazırlamaqdır” [2.] söyləyən dahi şəxsiyyət Azərbaycan təhsilinə böyük önəm verdiyini göstərmişdir. Çünki hər bir millətin gələcəyi məhz onun təhsili üzərində kök atır, inkişaf edir, ağıllı, savadlı, məntiqli gənclər yetişir. Ulu öndərin “Dövlətinə sadıq, millətinə sadıq, ənənələrinə sadıq, xalqına sadıq vətəndaş olsun “[2.] kəlamı yuxarıdakı fikrlə həmahəngləşir. Doğma dilinə ürəkdən bağlı olan Heydər Əliyev haqlı olaraq doğma dilini bilməyənləri şikəst adamlara bənzədirdi. Azərbaycançılıq onun üçün hər şeydən üstün idi.

Əlbəttə, Ulu öndərimizin Azərbaycan dövləti, milləti üçün xidmətləri əvəzsizdir. Bu gün onun bu siyasi kəsini uğurla prezident İlham Əliyev davam etdirir. Biz gənc kadrlar da öz ölkəmizi, vətənimizi, bizə buraxılan bu irsi layiqincə qorumaq və gələcək nəsillərə ötürməliyik.

Ədəbiyyat

- 1.www.femida.az saytı
- 2.www. you tube

Summary

Heydar Aliyev is the founder of Azerbaijani state. Azerbaijanism was the main line of his policy. He had great services in the field of culture, sports and education.

Резюме

Философия азербайджанизма Гейдара Алиева Гейдар Алиев был основателем Азербайджанского государства. Основным направлением его политики был азербайджанизм. Он оказал огромные услуги в области культуры, спорта и образования.

Elçin Əli oğlu İbrahimov, F.f.d.

ADU, Bakı

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANÇILIQ: AZƏRBAYCANDA DİL SİYASƏTİ

“Dil hər bir millətin mənliliyinin əsasıdır. İnkişaf etmiş zəngin dil mədəniyyətinə sahib olan xalq əyilməzdir, ölməzdir, böyük gələcəyə malikdir. Bizim çox gözəl, zəngin Azərbaycan dilimiz var”
Heydər Əliyev

Hər bir xalqın milli dəyərlərini yaşadan, onu inkişaf etdirən əsas atributlardan biri onun dilidir. Dil, xalqın varlığının ən əsas təminatçısıdır. Azərbaycan xalqının milli varlığını, mövcudluğunu müəyyən edən əsas atributlardan biri onun dilidir. “Dilimiz xalqımızın keçdiyi bütün tarixi proseslərin içində olmuş onunla birgə olmuş, onun yaşadıkların yaşamışdır”.

Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi elan edilməsində ümummilli lideri Heydər Əliyevin çox böyük və əvəzsiz xidmətləri olmuşdur.

Heydər Əliyev dövlət dili sahəsindəki fəaliyyətlərinə hələ Azərbaycanda rəhbərliyə gəldiyi ilk günlərdən (1969) başlamışdır. 1970-ci illərin ortalarından başlayaraq SSRİ-yə daxil olan respublikaların ictimai-siyasi həyatında dil məsələsi yenidən gündəmə gətirildi. SSRİ Konstitusiyasının qəbulundan sonra milli dillərin sıxışdırılması prosesi daha da gücləndirilmişdir. Rus dilinin hüquqlarının genişləndirilməsi ilə əlaqədar “vahid dil” siyasəti daha geniş şəkildə təbliğ olunurdu. Belə bir şəraitdə ana dili məsələsinin təbliği ilə məşğul olmaq çox riskli və qorxulu idi. Dil məsələsini qabardanlar Sibirə sürgün olunurdu. Hətta milli respublikaların rəhbərləri də ana dili məsələsini gündəmə gətirməkdə aciz idilər. Çünki bu, onlardan ötrü tale məsələsi ola bilərdi. Bütün bunlara baxmayaraq, o vaxt Azərbaycan Respublikasının rəhbəri olan Heydər Əliyev dil məsələsində öz mövqeyini çox cəsarətlə, qətiyyətlə bildirmişdi. Böyük tarixi şəxsiyyət SSRİ Konstitusiyası haqqında danışarkən öz nitqində xüsusi olaraq vurğulamışdır ki, Konstitusiya vətəndaşlara təhsil hüququ vermişdir. Bu hüquq ana dilində oxumaq imkanı ilə təmin olunur. Bu, əslində ana dilinin dövlət dili statusunu qorumaq məqsədi güdürdü.

1978-ci il Konstitusiyası həqiqətən Heydər Əliyevin öz xalqı, öz vətəni qarşısında göstərdiyi böyük xidmət idi. Nəticədə Azərbaycan Konstitusiyası böyük tarixi şəxsiyyət Heydər Əliyevin təklif etdiyi şəkildə

qəbul olundu və Azərbaycan dili dövlət dili statusu aldı. Azərbaycan dilinə dövlət dili statusunun verilməsi ümummilli lider Heydər Əliyevin xalq qarşısında ən böyük tarixi xidmətlərindən biridir. Ulu öndər bununla gələcək müstəqil dövlətçiliyin milli atributlarından birini məharətlə qorumuşdur. Bundan sonra isə ana dilimizin inkişafı və qorunması sahəsində mühüm əhəmiyyətli tədbirlərin həyata keçirilməsinə nail olmuşdur.

Azərbaycanda latınlaşma hərəkatının rəhbərlərindən olan F.Cəlilov 30 mart 1990-cı ildə “Azərbaycan” qəzetində nəşr etdirdiyi “Ziyanın yarısından” adlı məqaləsində yazırdı: “Azərbaycan xalqı latın əlifbasını öz istəyi ilə, kiril əlifbasını isə təzyiq altında qalaraq qəbul etmişdir. Azərbaycan xalqı son iki yüz ildə bütövlüyünü, müstəqilliyini, milli ənənələrini, imanını, inancını, oğullarını, milli adını, soyadını, yazı mədəniyyətini itirdi. Xalqın mədəniyyətinə ziyan vuran, eyni dildə danışan doğmalarından uzaq salan bir əlifbanı çətin vəziyyətdə olsaq belə dəyişdirməliyik. Anadoludakı qardaşlarımız bir başqa əlifbada, Arazın o tərəfindəkilər də bir başqa əlifbada, biz isə hər ikisinin başa düşmədiyi bir əlifbada “tarix” yazırıq. Ziyanın yarısından da qayıtmaq kişilikdir”.

Həmin dövrdə “Yeni Fikir” qəzetinin 17 aprel 1991-ci il sayında Ə.Hüseynovun suallarına cavab verən T.Hacıyev deyirdi: “Bizim fikrimizcə, dilimizin süni bir şəkildə “türkləşdirilməsi” ilə “ruslaşdırılması” arasında elə də ciddi fərq yoxdur”.

Bu mübahisəli məsələlər Azərbaycan Respublikası Ali Soveti Milli Şurasının 25 dekabr 1991-ci ildə keçirilən iclasında həll edildi. Müzakirələr nəticəsində “Latın əlifbası əsaslı Azərbaycan əlifbasının islah edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edildi.

Qeyd edək ki, Azərbaycan əlifba tarixində bu, ilk hadisə deyildi. Ərəb əlifbasından latın əlifbasına keçid mərhələsi zamanı da eyni vəziyyət yaranmışdı.

H.Əliyevin Azərbaycan dilinin qorunması və inkişafı istiqamətində gördüyü ən böyük xidmət dilimizə Dövlət statusu verilməsi istiqamətində gördüyü əməli işlərdir. Xüsusilə son bir neçə ildə Azərbaycan dili və əlifbası, xalqımızın mənəvi dəyərləri ilə bağlı hörmətli prezidentimiz H.Əliyev cənablarının imzaladığı tarixi fərman və sərəncamlar bu istiqamətdə olduqca əhəmiyyətli işlərin görülməsinə imkan yaratmışdır.

Prezident Heydər Əliyevin 2001-ci il iyunun 18-də “Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında” fərmanı ilə 2001-ci il avqustun 1-dən Azərbaycanda bütün media və kütləvi nəşrlərin latın qrafikalı əlifbaya keçməsi rəsmiləşdirildi. Azərbaycan Prezidentinin əlifba ilə bağlı fərmanından sonra bütün dövlət idarələrində, mətbuatda, məktəblərdə, özəl iş yerlərində, rəsmi sənədlərdə və s. sahələrdə latın əlifbasının istifadə edilməsinə keçildi və bunlar haqqında mətbuatda da çox geniş məlumatlar verildi.

4 iyul 2001-ci ildə Azərbaycan Respublikası Dövlət Dil Komissiyasının tərkibinin təsdiqi haqqında sərəncam verən Heydər Əliyev həmin il avqustun 9-da imzaladığı fərmanla Azərbaycan Dili və Əlifbası Gününü təsis etdi. Məhz həmin tarixdən etibarən, fərmana uyğun olaraq, hər il avqustun 1-də Azərbaycan Dili və Əlifbası Günü qeyd edilir.

Həmin tarixdən etibarən Azərbaycan dövlət dilinin tətbiqi və genişləndirilməsi ilə bağlı verilmiş bəzi fərmanları xatırlatmaq istərdik:

1. “Dövlət dili haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu.
2. “Dövlət dili haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun tətbiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı.
3. “Azərbaycan Milli Ensiklopediyasının nəşri haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı.
4. “Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı.
5. “Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı.

Aytac Xalid qızı Zeynalova f.f.d, dosent
ADU, Bakı ş.

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ KLASSİK ƏDƏBİ İRS

Açar sözlər: Heydər Əliyev, ədəbiyyat, klassik, poetika, dövlətçilik

Key words: Heydar Aliyev, literature, classic, poetics, state system

Ключевые слова: Геидар Алиев, литература, классический, поэтика, государственность

*“Dünyanın ən qədim şeirlərinin yarandığı bir məkan varsa, o da Azərbaycanıdır.”
H.Əliyev*

Tarixi-mədəni kökləri bəşər sivilizasiyasının ilkin dövrlərinə söykənən xalqımızın bu günü də ehtişama layiq hesab edilə bilər. Siyasi-mədəni dəyərləri, iqtisadi-sosial rifahı, güclü inkişaf tempi ilə seçilən müstəqil respublikamız həm də dövlətçilik və idarəçilik siyasəti ilə dünya gücləri arasında nüfuzunu saxlamaqdadır. Hər xalqın tarixində şəxsiyyətlərin rolu danılmaz olduğu kimi, XX əsr Azərbaycan gerçəkliyində də Heydər Əliyev fenomeni inkarolunmaz faktdır. Elm, təhsil, mədəniyyət, ədəbiyyat sahəsində milli ideologiyamızın qorunması, ədəbi-mədəni irsin gələcək nəsələ ötürülməsi azərbaycançılıq ideyalarının gücləndirilməsi üçün bir zəmindir. H.Əliyevin vahid sistemə çevirdiyi azərbaycançılıq ideyası türkçülük, islamçılıq təsəvvürlərini genişləndirmək, milli dəyərlərə sahib durmaq, onu mübadilə predmetinə çevirmək məqsədi daşıyır. Dünya və respublika səviyyəsində keçirilən yubiley və konfranslar, müxtəlif silsilə tədbirlər buna bariz nümunədir.

Mədəniyyət, incəsənət, xüsusən də ədəbiyyat güclü təbliğat vasitəsi olsa da, tarix boyu qayğıya, dəstəyə ehtiyac duymuşdur. Bir şəxsiyyət kimi H.Əliyev ədəbiyyata maraq və məhəbbətini belə izah eirdi: **“Şəxsən mən ədəbiyyatı çox sevən adamam... Bu gün sizə deyə bilərəm ki, şəxsən mənim bir insan kimi formalaşmağım, təhsilimdə, əxlaqımda, mənəviyyatımda ədəbiyyatın, mədəniyyətin çox böyük rolu olmuşdur.”** Onun ədəbiyyat haqqında bir dövlət siyasətçisi kimi fikirləri daha çox maraq doğurur: **“Ədəbiyyata, mədəniyyətə diqqət yetirmək, qayğı göstərmək lazımdır, ədəbiyyatdan, mədəniyyətdən həyatın başqa sahələrində işin müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsi üçün istifadə etmək lazımdır.”** Göründüyü kimi, H.Əliyevin ədəbiyyat sahəsindəki siyasətini iki istiqamətdə müşahidə etmək mümkündür. Birinci, ədəbiyyatı inkişaf etdirərək milli sərvətlərimizi artırmaq, sahib çıxmaq, dünya miqyasında təbliğ etmək, ikinci isə tarix boyu böyük siyasətçilərə məxsus şəkildə ədəbiyyatdan, mədəniyyətdən siyasi vasitə kimi istifadə etmək olmuşdur.

Ədəbiyyatımızın dünya inkişaf axımına doğru irəliləməsi, klassik ədəbiyyatın görkəmli simalarının, onların ədəbi-bədii irsinin obyektiv şəkildə tədqiq edilməsi, zaman-zaman elm, təhsil proqramlarına daxil edilməsi ədəbiyyata böyük rəğbət bəsləyən H.Əliyevin fəaliyyəti ilə sıx bağlıdır. Müstəqillik illərində o, bir siyasi xadim kimi bu fəaliyyəti daha da genişləndirərək dünya miqyasında böyük layihələrə imza atmağa müvəffəq olmuşdur. Xalq sənətinin, ədəbi-mədəni nümunələrin, söz-sənət incilərinin ölkəmizdən kənar da yüksək səviyyədə təbliği Heydər Əliyevin xarici siyasətinin bariz nümunəsi olmuşdur. Bu işdə ilk uğurlarından biri “Dədə Qorqud”la bağlıdır. Həmin silsilə tədbirlərin birində o, söyləyirdi: **“Azərbaycanın bu günü və gələcəyi üçün ən böyük nailiyyətlərdən biridir ki, biz “Dədə Qorqud”u repressiyadan xilas etdik, xalqımıza qaytardıq.”** “Dədə Qorqud” abidəsinin 1300 illik yubileyinə hazırlaşarkən onun bu irsə layiqli şəkildə sahib çıxmaq üçün böyük tədbirlər planı hazırladığı hamıya məlumdur. Bu işdə o, bir dövlət başçısı kimi həm dünyanın, həm də dövlətçiliyimizin və xalqımızın böyük təcrübəsindən istifadə etmiş, bu tədbirə bir hadisə kimi yanaşmışdır. Həqiqətən də bu zəka sahibinin böyük ədəbiyyata münasibətində məhəbbət və siyasət iki paralel xətt kimi maraq doğurur: **“Kitabi-Dədə Qorqud” bizim ana kitabımızdır... “Kitabi-Dədə Qorqud” xalqları, millətləri daim birliyə, sülhə dəvət edibdir. 1992-ci ildə Türkdilli Dövlətlər Birliyinin yaranması Dədə Qorqud vəsiyyətlərinin yerinə yetirilməsinin parlaq nümunəsidir.”**

Bu mənada müstəqil respublikanın sosial-mədəni infrastrukturunun yaranması, yenilənməsi və inkişafında onun xüsusi xidmətləri olmuşdur. Ədəbi nümunələrə və onların zənginləşməsinə qayğı, söz-sənət sahiblərinə diqqət H.Əliyevin ədəbiyyat siyasətindən kənar qalmamışdır. Klassik ədəbi irsə münasibət isə xüsusilə vurğulanmalıdır. **“Xalqımızın tarixi çox zəngindir.... Biz Nizaminin, Xaqanınin, Nəsiminin, Füzulinin adlarını böyük iftixar hissi ilə çəkirik... Çünki bu böyük insanlar nəinki xalqımızı, bütün bəşəriyyəti, bəşər tarixini zənginləşdirən əsərlər yazmışlar.”**

Böyük öndər bu irsin mahiyyətinə yaxından bələd olduğu üçün yüksək dəyər vermiş, onu əvəzsiz nemət kimi qorumağı tövsiyə etmişdir. Çünki, Nizami, Füzuli, Nəsimi, Vahid kimi söz xiridarlarının yaradıcılığında İnsan Yaradan üçün ali varlıqdır və o, yalnız öz ləyaqətini yüslətməklə ən uca məqama çatmalıdır. Bu potensialı özündə daşıyan insan oğlu dünyanın bütün həvəslərinin və nemətlərinin qarşısına

saf mənəviyyatı ilə çıxmağı bacarmalıdır. Böyük Nizami “Aləmin pərgarında bilici mənəm, Aləmin gərdisini və sirlərini bilən mənəm”, yaxud “Xidmət surəti insanlığın surətidir, Xidmət etmək insan şərəfidir”, - söyləyərək insanlığa yüksək dəyər vermişdir.

Xalq təfəkküründən, “Quran” və islam mənəviyyatından qaynaqlanan Azərbaycan mədəniyyəti heç zaman elmdən uzaq olmamış, irfani düşüncədən kənar qalmamışdır. Klassik Azərbaycan poeziyasının özündə ehtiva etdiyi bəşəri məzmun əsrlərlə insanlığı ali məqama, daxili azadlığa, özünüdərkə, eyni zamanda barışa, vəhdətə, saflığa, paklığa çağırır. Heydər Əliyev bu sahədəki xidmətləri və ədəbiyyat siyasəti ilə xalqımızın tarix boyu barış, mədəni-mənəvi uralıq sərgiləmiş olduğunu dünyaya bir daha sübut etmişdir. Böyük Füzulinin anadan olmasının 500 illiyi münasibətilə dünya səviyyəsində keçirilən silsilə tədbirlərin birində o, fəxrlə **“Bu əlaqələri Məhəmməd Füzuli yaratmış, o bizə nəsihət etmiş, o bizə bəxş etmişdir.”**, - söyləmişdir.

“Quran”a, irfana söykənən, eləcə də orta çağların düşüncə tərzinə xas olan tolerantlıq və multikulturalıq əsrlərdən üzü bəri xalqımızın təfəkküründə, düşüncəsində dərin izlər qoymuşdur. Bu təfəkkür tarixinə dərinədən bələd olan H.Əliyev xalqımızı məhz öz dəyərləri ilə dünyaya tanıtdırmaq, mədəni-iqtisadi və s. əlaqələr vasitəsilə daim birlik yaratmaq istəmişdir. Xatırlamaq yerinə düşər ki, H.Əliyev Məhəmməd Peyğəmbərin mövlud günündə belə çıxış edərkən islam dinini, “Qurani-kərim”i saflıq, mənəvi təmizlik, ulvi mənəviyyətə aparan yol kimi qiymətləndirmiş, bu ideya və iman qaynağını da vəhdət yaradan sistem kimi dəyərləndirmişdir.

H.Əliyevin ədəbiyyat siyasətini əsas tutaraq dövlətimiz bu sahədə müxtəlif xətlərlə fəaliyyət göstərir. Müstəqilliyə qədəm basdığımız ilk günlərdən üzü bəri ədəbi irsimizin qorunması işi kitabxana, nəşriyyat işinin, təhsil məsələlərinin təşkili ilə kifayətlənməyərək, zamanın, həyatın ruhuna, tempinə uyğun şəkildə, xüsusi proqramlar çərçivəsində aparılırmıdır. Bu mədəni siyasət bu gün də davam etdirilərək respublikamızın daxilində, həm də xaricində xüsusi fəallıqla aparılır. Musiqi faktorunu ən işlək təbliğat mexanizmi olduğu üçün ədəbi-bədii irsə həm də bu xətt vasitəsilə yiyələnmək, onu dəyərləndirmək ölkəmizdə keçirilən müxtəlif sayda konkurs-müsabiqələrin (muğam, aşiq, caz sənəti və s.) üzünə düşür. Bu işdə Heydər Əliyev Fondunun fəaliyyəti xüsusi vurğulanmalıdır. Müasir və klassik poeziyanın gənc nəsəl çatdırılmasında, sahib olduqları irsə məsuliyyətlə yanaşmalarında, eləcə də ədəbi-tənqidi fikrin formalaşmasında bu fəaliyyətin rolu danılmazdır. 2003-cü ildə Azərbaycan muğamı UNESCO tərəfindən bəşəriyyətin qeyri-maddi irsinin şah əsəri elan olunmuşdur. Muğamın özündə saxladığı rəşional və irrəşional təfəkkür həm də söz əmili ilə şərtlənməkdədir. Bu mənada sözə qayğı yaradılışa, kökə, yüksək mənəviyyətə qayğıdır. İlahi başlanğıca malik olan söz təmsil etdiyi xalqın intellektinin, dünya duyumunun, bütövlükdə isə insan fəzilətinin nişanəsidir. Bu, H. Əliyevin azərbaycançılıq siyasətinin bariz nümunəsidir. XX əsrin görkəmli şairi Ə.Vahidin anadan olmasının 100 illik yubileyində onun fikirləri bunu bir daha sübut edir: O, Vahid irsini bir xəzinə adlandırır və söyləyir ki, mən qəzəlxan şairin həyatından özümçün nəticə çıxatdım ki, dövlət başçısı belə yaradıcı insanlara qayğıyla yanaşmalıdır. H.Əliyev həmin tədbirdə hətta meyxana janrına münasibətini bidirmiş, onu xüsusi folklor janrı kimi qiymətləndirərək, böyük səhnəyə çıxarılmasını alqışlamışdır.

Böyük öndərin dövlət siyasəti və gələcək Azərbaycan üçün müəyyənləşdirdiyi inkişaf istiqamətləri xalqın taleyində mühüm rol oynamaqdadır. Bu gün dövlət başçısı İlham Əliyev tərəfindən dayanıqlı inkişaf məqsədlərinin həyata keçirilməsinə dair mühüm qərarlar qəbul edilir. Ədəbi-mədəni sahələrdə aparılan fəaliyyət proqramları, elm-təhsil və s. ilə bağlı çoxlu sayda qlobal tədbirlərin həyata keçirilməsi H.Əliyevin siyasətinin bu gün də davam etdirilməsinin bariz nümunəsidir.

Резюме

Глубокое исследование трудов видных деятелей нашей классической литературы, благодаря деятельности политического лидера нашего государства, господина Гейдара Алиева расширяет развитие литературы в мировом масштабе. Благодаря глубоким знаниям и большому авторитету лидера Гейдара Алиева, наше национальная классическая литература ещё шире распространяется за рубежом, подписываются крупные проекты в период суверенитета нашего государства. Пропаганда Гейдаром Алиевым народной культуры, художественной литературы, искусства на высоком уровне стало прекрасным образцом зарубежной политики Гейдара Алиева. Уход залитературных образцов и в их обогащении, внимание на владельцам слова и искусства, не остались за рамками этой политики.

Summary

There are historical persons in a history of every nation and HaydarAliyev is an undeniable phenomenon of XX century for Azerbaijan reality. The right policy and the directions he defined for the development of modern Azerbaijan were a key to the destiny of the whole nation. The movement of our literature with the stream of the world literature, the study of prominent personalities of Diwan poetry and their literary heritage is regarded to be related with HaydarAliyev's activity. As a political person, he achieved a success for signing worldwide projects, by strengthening his activities. His worldwide contribution to the folk art, literary and artistic works can be related as a bright example to his foreign policy.

ÜMÜMMİLLİ LİDERİMİZ HEYDƏR ƏLİYEVİN AZƏRBAYCANÇILIQ İDEOLOGİYASI VƏ MİLLİ MƏNƏVİ DƏYƏRLƏRİMİZ HAQQINDA

Açar sözlər: Azərbaycançılıq ideologiyası, milli-mənəvi dəyərlər, muğam, Azərbaycan, mədəniyyət

Key words: The ideology of Azerbaijanism, national-moral values, mougham, Azerbaijan, culture

Ключевые слова: Идеология азербайджанства, национально-нравственные ценности, мугам, Азербайджан, культура

“Azərbaycançılığ”ı milli ideologiya olaraq irəli sürən ümummilli lider Heydər Əliyev mədəniyyətimizin, mənəvi dəyərlərimizin, milli varlığımızın və dövlət quruculuğumuzun bu ideologiya əsasında müəyyən-ləşməsinə xüsusi əhəmiyyət vermişdir. Akademik Ramiz Mehdiyev “Milli məfkürə, dövlətçilik, müstəqillik yolu ilə” adlı kitabında azərbaycançılıq ideyasına, bu ideologiyanın əsaslarına və mahiyyətinə aydınlıq gətirərək qeyd edir ki, “Azərbaycançılıq” termini, həmçinin ölkədə yaşayan bütün etnik qrupları və xalqları ümumdövlət mənafələri əsasında real surətdə birləşdirmək ideyası xüsusilə 1992 – 1993-cü illərdə geniş yayılmağa başlayan şovinst-millətçilik və separatçılıq əhval-ruhiyyələri ilə mübarizəyə yönəldilmiş ideya kimi irəli sürmüşdür” [Mehdiyev, 2002, 26]. Müəllif azərbaycançılıq ideyasının əsasında Azərbaycan millətinin tarixi, mənəvi-əxlaqi, milli mənəvi dəyərlərimiz və mədəni ənənələrinin vəhdəti ideyasının durduğunu göstərmişdir [Mehdiyev, 2002, 32-33]. Ulu öndərin ən böyük addımlarından biri misilsiz milli-sərvətimiz milli-mənəvi sərvətimiz olan “Kitabi-Dədə Qorqud” eposunun xalqımıza qaytarması oldu. “Dədə Qorqud” eposu 1930 –cu illərdən bəri qadağan olunmuş, ona pantürkizm damğası vurulmuşdu [Axundova, 2013].

Müstəqil Azərbaycan dövləti eposa öz rəsmi münasibətini bildirdi. Ümummilli lider Heydər Əliyev 1997-ci ildə Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günü münasibətilə xalqa müraciət edərkən bildirmişdi ki: “Azərbaycan xalqı dünya mədəniyyətində öz dəsti-xətti ilə seçilən xalqlardandır. Onun əsrlər boyu yaratdığı mədəniyyət və ədəbiyyat nümunələri həyat eşqi, azadlıq və müstəqillik duyğuları ilə aşılammışdır. Azərbaycanda "Kitabi Dədə Qorqud", "Koroğlu" dastanları kimi möhtəşəm sənət abidələri dünya sivilizasiya tarixində silinməz iz qoymuş, Nizami Gəncəvi, Əfzələddin Xaqani, Xətib Təbrizi, İmadəddin Nəsimi, Qətran Təbrizi, Məhəmməd Füzuli kimi korifeylərin yaradıcılığı bəşəri ideyaların tərənnümünə, haqqın, ədalətin, humanist ideyaların bərqərar olmasına xidmət etmişdir. Səfiəddin Urməvinin, Əcəmi Naxçıvaninin, Sultan Məhəmməd Təbrizinin dünya mədəniyyəti xəzinəsinə verdikləri incilər sənətsevərləri indi də heyran qoyur. Xalqımızın dünya elminə bəxş etdiyi töhfələrlə fəxr etməyə haqqı var. Nəsirəddin Tusinin, Əbülhəsən Bəhmənyarın, Mirzə Fətəli Axundovun, Abbasqulu Ağa Bakıxanovun və digər mütəfəkkirlərin adları dünya elm aləminə yaxşı tanışdır” [Əliyev, 2005, 13].

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin müasir inkişaf xüsusiyyətləri, ölkəmizdə müxtəlif dinlərin və etnosların qarşılıqlı anlaşma, qarşılıqlı dözümlülük prinsiplərinə əsaslanan birgə yaşayış modelinin formalaşması azərbaycançılıq ideologiyasının təəcəssümüdür. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev daim xalqımızın milli mənəvi dəyərlərinin, milli mədəniyyətimizin inkişafına, xalqın adət-ənənələrinin zənginləşməsinə çalışmışdır.

Müasir dövrdə milli musiqimizin, mənəvi dəyərlərimizin təbliği istiqamətində həyata keçirilən layihələr milli mədəniyyətimizin qorunub saxlanması, gələcək nəsillərə çatdırılmaqla və milli mənliliyimizin global təsirlərdən müdafiə olunması ilə bağlı böyük əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycan mədəniyyətinin qorunub saxlanması və təbliği istiqamətində həyata keçirilən mühüm tədbirlər sırasında “Muğam aləmi” Beynəlxalq festivalı xüsusi qeyd edilməlidir. Tam əminliklə deyə bilərik ki, Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyev bütün sahələrdə ümummilli liderimizin siyasi kursunu uğurla davam etdirir. Prezident İlham Əliyev beynəlxalq muğam festivalının rəsmi açılış mərasimində çıxış edərək, Azərbaycan musiqi mədəniyyətində muğam sənətinin əhəmiyyətli yerə malik olduğunu və muğam sənətinin milli mədəniyyətimizin ayrılmaz hissəsi olduğunu vurğulayaraq qeyd etmişdir ki: “Muğam Azərbaycanın milli sərvətidir. Azərbaycan xalqı əsrlər boyu bu gözəl sənəti öz həyatında uca tutmuşdur, öz qəlbində saxlamışdır. Nəsildən-nəslə keçən muğam sənəti bu gün də Azərbaycanda yaşayır, qorunur, inkişaf edir. Bizim görkəmli muğam ustalarımız öz məharətini, öz biliklərini gənc nəsllə ötürürlər. Azərbaycanda ənənəvi olaraq keçirilən muğam müsabiqələri də bu işdə çox mühüm rol oynayır. Azərbaycanı muğamsız və muğamı Azərbaycansız təsəvvür etmək mümkün deyildir. Təsədüfi deyil ki, birinci Beynəlxalq Muğam festivalı məhz Azərbaycanda, bu gözəl Muğam Mərkəzində keçirilir” [8]. Muğam sənətinin inkişafı istiqamətində həyata keçirilən əsas tədbirlərdən biri də “Muğam ensiklopediyası”nın hazırlanmasıdır. Bu ensiklopediyada milli musiqimizin əsas istiqamətlərindən olan muğam haqqında, həmçinin muğamın Azərbaycanda inkişaf tarixi, muğam sənətinin görkəmli nümayəndələri haqqında məlumatlar öz əksini tapmışdır. Hazırda Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, YUNESKO-nun və İSESKO-nun xoşməramlı səfiri, millət vəkili Mehriban Əliyeva milli mədəniyyətin qorunması və təbliği ilə

bağlı fəaliyyətinin əsas məğzini təşkil edir. Mehriban Əliyevanın bu istiqamətdəki fəaliyyəti öz ardıcılığı və əhatə dairəsinin genişliyi ilə seçilir. Qeyd etmək lazımdır ki, Mehriban Əliyeva mədəniyyətlərarası dialoq, sivilizasiyaların yaxınlaşdırılması sahəsindəki xidmətlərinə görə İSESCO-nun xoşməramlı səfiri kimi fəxri adla təltif edilmiş ilk qadımdır. Bu hadisənin özü də sivilizasiyaların dialoqu və yaxınlaşmasında Azərbaycanın əldə etdiyi nailiyyətlərin göstəricisi kimi qəbul edilə bilər. Belə ki, indiyədək islam dünyasında cəmi üç görkəmli dövlət və ictimai xadim İSESCO-nun xoşməramlı səfiri olmuşdur. İSESCO Azərbaycanda təhsilin və mədəniyyətin inkişafının dəstəklənməsi istiqamətində Heydər Əliyev Fondu ilə sıx əməkdaşlıq əlaqələri saxlayır[8]. Mehriban Əliyeva Heydər Əliyev Fondunun xətti ilə milli mənəvi dəyərlərimizlə bağlı istiqamətində bir sıra iri miqyaslı tədbirlərin, konfransların və beynəlxalq forumların keçirilməsinə nail olmuşdur. Bu tədbirdə müxtəlif mədəniyyətlərə və dinlərə tarixən hörmətlə yanaşılması və Azərbaycanda dözümlülük ənənələrinin güclü olması fikri vurğulanmışdır. Qeyd edilməlidir ki, Azərbaycan tarixən müxtəlif mədəniyyətlərə mənsub olan xalqların məskunlaşdığı ərazi olmuşdur və demək olar ki, ölkəmizdə milli, yaxud dini zəmində qarşıdurmalar, anlaşılmazlıqlar olmamış, heç bir əsasda (dini, milli, irqi, cinsi və s.) ayrı-seçkiliyə yol verilməmişdir. Bu gün Azərbaycan Respublikası böyük tarixə malik olan milli-mədəni ənənələrinə sadıqdır və bu ənənələrin gələcək nəsillərə ötürülməsini əsas məqsəd kimi həyata keçirir. XXI əsrdə ölkəmizin missiyası milli identikliyimizi, mədəniyyətimizi, dinimizi qoruyub saxlamaqla yanaşı, dünya sivilizasiyasına inteqrasiya etməkdən ibarətdir.

Ədəbiyyat

1. Əliyev Heydər. Müstəqilliyimiz əbədidir. Bakı: Azərnəşr, 2005, 520s
2. Əliyev Heydər. Azərbaycan XXI əsrin və üçüncü minilliyin astanasında. Bakı: BDU nəşriyyatı, 2001, 132 s.
3. Əliyev Heydər. Dünya Azərbaycanlılarının I qurultayında nitq. // Dirçəliş – XXI əsr. 2001, № 45, s. 5-30
4. Əliyev Heydər. Dinimiz xalqımızın milli-mənəvi sərvətidir. Bakı: "İrşad" Araşdırmaları Mərkəzi, 1999, 165 s.
5. Elmira Axundova. Heydər Əliyev. Şəxsiyyət və zaman. Qayıdış Bakı, 2013 1-ci hissə. 480 s.
6. Mehdiyev Ramiz. Milli məfkurə, dövlətçilik, müstəqillik yolu ilə: məqalələr, çıxışlar, müsahibələr. I cild: İyun 1971 – iyun 2001 /red. A. Aslanov, V. Musayev.- B.: XXI-YNE, 2006.- 624 s.
7. Mehdiyev Ramiz. Milli məfkurə, dövlətçilik, müstəqillik yolu ilə: məqalələr, çıxışlar, müsahibələr. II cild: Yanvar, 2002 – dekabr, 2006 /red. A. Aslanov, V. Musayev.- B.: XXI-YNE, 2007.- 672 s.

İnternet Resursları

8. Heydər Əliyev Fondu heydar-aliyev-foundation.org/

Summary

The article is dedicated National Leader of Azerbaijan people, genius statesman Heydar Aliyev's great merits in the development of national spiritual values and music art. It is historical and research of peculiarities of development of the process of moral and ideological unity of the Azerbaijanis in the world as an important component of national ideology of "Azerbaijanism" laid by the nation-wide leader Heydar Aliyev. Considerable works of the Azerbaijani state for intercivilization dialogue at last time, in particular, president of Fund Heydar Aliyev, Goodwill ambassador of UNESCO and İSESCO, member of Milli Majlis Mehriban khanum Aliyeva are widely analyzed. Creation of the International Mugham Center in the City of Baku in order to widely promote in the world the Azerbaijani mugham, proclaimed by UNESCO as Masterpiece of the Oral and Intangible Heritage of Humanity, is of special importance among the projects accomplished towards the safeguarding of the national moral values and promotion of the Azerbaijani culture. Round Table initiated by President of the Foundation Mrs Mehriban Aliyeva was held in 2005 with the participation of outstanding mugham masters and a decision was made to establish the International Mugham Center in the City of Baku.

Резюме

Статья посвящена национальным лидерам азербайджанского народа, великим лидерам Фонда Гейдара Алиева. Это историческая и научно обоснованная часть национальной идеологии «национализма» Гейдара Алиева. Был широко проанализирован президент Фонда Гейдара Алиева, посол доброй воли ЮНЕСКО и ИСЕСКО, член Национального собрания Мехрибан Алиева. Создание Международного центра мугама в городе Баку, провозглашенное ЮНЕСКО как шедевром устного и нематериального наследия человечества, является сохранение Миссис Мехрибан Алиева была проведена в 2005 году с участием выдающихся мастеров мугама и Международного центра мугама в городе Баку.

Nuridə Muxtarzadə, fil.ü.f.d.

ADU, Bakı ş.

“KİTABI-DƏDƏ QORQUD” DASTANI VƏ MİLLİ-MƏNƏVİ DƏYƏRLƏRİMİZ HEYDƏR ƏLİYEVİN AZƏRBAYCANÇILIQ KONSEPSİYASI KONTEKSTİNDƏ

Ключевые слова: Дастан «Китаби Дедэ Горгуд», философия азербайджанства, национально-духовные ценности, моральные качества, идеология

Key words: “Kitabi-Dada Qorqud” epos, Azerbaijani philosophy, national-spiritual values, moral values, ideology

Açar sözlər: Kitabi Dədə Qorqud eposu, Azərbaycan fəlsəfəsi, milli mənəvi dəyərlər, ideologiya

“Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının ən böyük mənası, əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, bu bizim milli azadlığımızı, dövlət müstəqilliyimizi, sərbəstliyimizi bir daha nümayiş etdirir.”

Heydər Əliyev

Hər bir xalqın mənəvi dünyasının, milli mövcudluğunun, varlığının mədəniyyətinin ümdə göstəricilərindən biri onun mədəniyyəti, tarixi, fəlsəfi dünyagörüşü və ideologiyasıdır. Xalqımızın mədəni irsinin, adət-ənənələrinin, qədim tarixə malik bir xalq kimi mövcudluğunun dünya miqyasında təbliğində və tanıtılmasında dahi şəxsiyyət Heydər Əliyevin əvəzsiz xidmətləri danılmazdır. Azərbaycan dövləti müstəqillik əldə etdikdən sonra respublikamızda istər mədəniyyət, incəsənət, istər iqtisadiyyat, istərsə də təhsil və s. sahələrdə mühüm dəyişikliklər əldə edilmişdir. Təbii ki, bu konseptual dəyişikliklərdə Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin dövlətimizə, millətimizə göstərdiyi diqqət, vətənə sevgi, humanistlik ideyaları bütün struktural mahiyyəti ilə öz əksini tapmışdır.

Dahi şəxsiyyət Heydər Əliyevin siyasəti nəticəsində dövlətimiz, millətimiz həqiqətən də yüksəliş dövrü keçdi. Bu gün bizim azadlığımızı, müstəqilliyimizi, tarixi keçmişimizi, öz mədəniyyətimizi, mənəvi dəyərlərimizi olduğu kimi təhlil edib onu dünyaya tanıtməyə müvəffəq olmuşuqsa, mühtəmələn, bu Ulu Öndərimiz Heydər Əliyevin güclü siyasəti və millətimiz üçün yaratdığı imkanlar sayəsində mümkün olmuşdur.

Məlumdur ki, müstəqilliyə, suverenliyə nail olmaq, ictimai-siyasi həyatımızda köklü dəyişikliklər etmək çox məsuliyyətli bir işdir. Dövlətin suverenliyi, onun dünyaya tanıtılması sahəsində işlərin görülməsi çox mühüm amil olaraq Heydər Əliyevin azərbaycançılıq fəlsəfəsində ən ümdə məsələlərdən biri olmuşdur.

Bu gün dövlətimizin inkişaf prosesi, Heydər Əliyev siyasəti və Onun yaratdığı azərbaycançılıq ideologiyası bütün dünyada tanınır.

Heydər Əliyev qeyd edirdi ki, “Kitabi-Dədə Qorqud eposunun ideyası türk tayfalarını vahid xalq və dövlət kimi birləşdirməkdən ibarətdir”.

Məhz bu nöqtəyi nəzərdən də xalqımızın yazılı və şifahi ədəbiyyatının incisi olan Kitabi-Dədə Qorqud abidəsi müasir nəsilə yönələn ibrətamiz kitabdır.

Burada türkün qəhrəmanlığı yüksək mənəviyyətə və əxlaqa əsaslanır: türkün qəhrəmanlığı təkə onun gücündə yox, həm də ruhundadır. Ona görə də, dastanın mənəvi- didaktik konsepsiyasında yüksək torpaq və vətən sevgisi dayanır.

Müasir dövrümüzə möhtəşəmliyi ilə Qərb və Şərq tədqiqatçılarının diqqətini çəkən “Kitabi Dədə Qorqud” dastanı igidlik, mərdlik, dostluq, birlik dastanı olmaqla yanaşı, həm də namus, qeyrət, insanpərvərlik kimi əxlaqi, milli- mənəvi dəyərlərlə zəngin olan və gənc nəslin tərbiyəsində mühüm rol oynayan qədim söz abidəsidir. Qeyd edək ki, şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələri milli-mənəvi dəyərlərin formalaşmasında və tarixi cəhətdən araşdırılmasında xüsusi bir rola malikdir.

Bir müqəddimə və on iki boydan ibarət olan “Kitabi Dədə Qorqud” dastanı haqqında 200 il öncə alman sərqsünası H.F.Dits məlumat vermişdir. O, Təpəgöz boyunu 1815-ci ildə alman dilinə tərcümə və dərc etmişdir. Dastan müxtəlif dillərə tərcümə edilərək cap etdirilmiş və 1922- ci ildə tam tərcüməsi başa çatmışdır.

Ümummillə Liderin 1997-ci il aprelin 20-də imzaladığı Sərəncam əsasında “Kitabi-Dədə Qorqud”un 1300 illiyinin geniş şəkildə qeyd edilməsi üçün hərtərəfli tədbirlər həyata keçirilib, respublikamızda və bir sıra xarici ölkələrdə elmi konfranslar təşkil olunub. 1998-ci ildə UNESCO-da beynəlxalq simpoziumun təşkilatçıları tərəfindən dünya miqyasında təbliği işinə böyük töhfə verib. 2000-ci ildə ikicildlik “Kitabi-Dədə Qorqud” ensiklopediyasının nəşri də bu baxımdan böyük önəm daşıyır.

“Kitabi-Dədə Qorqud” dastanı çoxəsrlik zəngin bir tarixə malik olan Azərbaycan xalqının milli-mənəvi dəyərlərini özündə əks etdirərək ideoloji irs funksiyasını yerinə yetirir. Bu ideoloji irsin dərinədən öyrənilməsi elmi-nəzəri və praktiki baxımdan böyük əhəmiyyətə malikdir.

Резюме

В статье исследуется дастан «Китаби- Деде Горгуд» и национально – духовные ценности в контексте концепций азербайджанства Гейдара Алиева. Здесь идет речь о том, как после завоевания независимости Азербайджанского государства и в культуре, и в искусстве, и в экономике, и в образовании и в др. областях произошли большие изменения. Культурное наследие нашего народа, его обычаи и традиции, признание на мировом уровне как народа, с историческими корнями, уходящими в глубокую древность, и признание это принадлежит великой личности Гейдару Алиеву, который внес вклад в осуществление этой задачи.

Дастан «Китаби Деде Горгуд», который своим величием привлек внимание Западных и Восточных исследователей, является примером храбрости, мужества, стойкости, дружбы и единства, а также примером чести и достоинства, человеколюбия, насыщенная национально-духовными ценностями. Этот дастан и является древним словесным памятником, который служит для воспитания подрастающего поколения.

Summary

The article investigates “Kitabi-Dada Qorqud” epos and national-spiritual values in the context of Haydar Aliyev’s Azerbaijanian concept.

It deals with the vital cultural, artistic, economic educational changes Azerbaijani state has achieved after gaining its independence. It is stressed that Haydar Aliyev whith his genius personality has had irreplaceable services in the introduction and propacation of our national cultural heritage, traditions and its ancient history. It is stated that “Kitabi-Dada Qorqud” epos being a verbal monument which plays a great role in good breeding of younger generation and is full of such moral and national-spiritual values as manliness, zeal, humanism, together with bravery, openness, friendship, unity, by its magnificence draws affention of the Western and Eastern explorers nowadays.

Əyyub Sevdim oğlu Kərimov f.e.d.

Az.TU, Bakı şəhəri

AZƏRBAYCANÇILIQ İDEOLOGİYASI VƏ ONUN FƏLSƏFİ ƏSASLARI

Açar sözlər: *Azərbaycançılıq, dövlətçilik, milli-mənəvi dəyərlər, milli ideya, milli mentalitet, dialog*

Ключевые слова: *азербайджанство, государственность, национально-духовные ценности, национальная идея, национальный менталитет, диалог*

Key Words: *tatehood, national cultural wealth, national idea, national mentality, dialogue*

Dövləti və dövlətçilik ənənələri olan hər bir millətin milli ideologiyaya, milli məvkurəyə ehtiyacı vardır. Ölkəmizdə milli ideyanın təkamülündə, azərbaycançılığın formalaşmasında ən mühüm məqamlardan biri kimi Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması ilə əlaqədar milli ruhun oyanması və həmin illərdə ictimai fikrin avanqardı rolunda çıxış edən yeni ictimai-siyasi xadimlərin- Əhməd bəy Ağayev, Əli bəy Hüseynzadə, Məmmədəmin Rəsulzadə, Əlimərdan bəy Topçubaşov və bir sıra başqalarının Azərbaycan milli ideyasının daşıyıcıları olmaqla milli ideallar uğrunda mübarizəni demokratik dəyərlər və prinsiplərlə birləşdirmələridir. Lakin o vaxt Azərbaycanda müstəqil dövlət quruculuğu prosesi yarımçıq kəsildiyindən milli ideyanın sonrakı inkişafı üçün müvafiq sosial zəmin olmadı.

Milli ideyanın- azərbaycançılığın müasir mərhələdə təməlləri ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuşdur. Azərbaycançılıq ideologiyası dünya azərbaycanlılarının vahid ideya ətrafında birləşməsinə şərtləndirən tarixi- siyasi millətlərin təsnifatını, xaricdə yaşayan soydaşlarımızın hüquq və azadlıqlarının qorunması sahəsində Azərbaycan Respublikasına münasibətdə üzərinə düşən mənəvi öhdəlikləri, azərbaycanlı anlayışının sosial fəlsəfi məzmununu müəyyənləşdirən konsepsiya kimi nəzərdə tutulur. “Suverenliyimizi daim yaşatmaq, dövlət müstəqilliyimizi əbədi etmək üçün harada yaşamasından asılı olmayaraq bu gün hər bir azərbaycanlıdan müqəddəs Azərbaycan qayəsi ətrafında əməl və əqidə birliyi, sarsılmaz həmrəylik tələb olunur” [H.Əliyev .19971, 5]

Ulu öndərin irəli sürdüyü hər bir ideya, mənəvi-idaloji sahədə daha uzağa istiqamətlənmiş hər bir strateji əməl əsasən azərbaycançılıq məfkurəsi kontekstində köklənmişdir. Milli-mənəvi dəyərlərə dövlətçilik mövqeyindən qiymət verilməsi ölkəmizdə azərbaycançılığın qorunub-saxlanması və inkişaf etdirilməsi baxımından xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Heydər Əliyev azərbaycançılığın bütün tərkib hissələrini milli ideologiyamızın strukturuna daxil etməklə mənəviyyat və dövlətçiliyin sintezindən çıxış edirdi. Ümummilli lider dövlətçiliyimizi və milli-mənəvi dəyərlərimizi Azərbaycançılığın əsas komponentləri kimi təqdim edirdi. Heydər Əliyevə görə, dövlətçilik ənənələri dövlətçilik ideologiyası, dövlətçilik psixologiyası və dövlətçilik praktikasının vəhdətindən yaranır.

Azərbaycançılıq, milli inkişafın mədəni-tarixi təbəqəsi olmaqla strateji inkişafın əsas yollarını və istiqamətlərini müəyyənləşdirir, milli dilimizin sarsılmazlığında, milli mədəniyyətin üstün rolunda və milli dəyərlərin qorunmasında öz əksini tapır. Ərazi o zaman vətənə çevrilir ki, milli ruhla canlanmış olsun[Xəlilov 2012, 225].

Azərbaycanın və “azərbaycançılığın” əzəməti bu müqəddəs diyarı öz vətəni hesab edən və onun adı ilə adlanmaqdan qürur duyan bütün insanların maddi və mənəvi gücündə, qüdrətindədir. Bu səbəbdən də “azərbaycançılığın” ortağ dəyər və sərvətlərə dayaqlanaraq doğuracağı potensialın təsir və miqyasını az-çox təsəvvür edəndə, yalnız xoş məram və niyyətlə sevinənlər deyil, narahatlıq duyanlar da həmişə olmuşdur.

Yalnız torpağımızda yaşayan müxtəlif etnik və dini mənsubiyyətli insanlara ünvanlanmaqla kifayətlənməyib, coğrafi sərhəd və məkanların ayrıldığı dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşayan soydaşlarımızı da bizimlə bir ideya-fəlsəfi, mədəni məkanda bütövləşdirən qüvvə də məhz “azərbaycançılıq” ideologiyasıdır.

Azərbaycançılığın özülü olan milli-mənəvi dəyərlərimiz özü də mürəkkəb daxili struktura malikdir. Müdrik Rəhbər burada üç tərkib hissəni xüsusi qeyd edirdi: dil, din, adət-ənənə və milli mentalitet.

Heydər Əliyev milli-mənəvi dəyərlərimizin öyrənilməsini, qorunub saxlanmasını və inkişaf etdirilməsini əsas vəzifələrdən biri kimi irəli sürürdü. Bunlarsız millət yoxdur. Bunları qoruyub saxlamış xalq isə həmişə müstəqillik yolu ilə getmək, müstəqilliyini qorumaq əzmindədir. Çünki milli dövlətçilik və milli-mənəvi dəyərlər arasında sıx bir daxili əlaqə vardır. Belə ki, milli dövlət, bir tərəfdən ərazinin və iqtisadi sərvətlərin qorunmasına xidmət edirsə, digər tərəfdən və daha çox dərəcədə milli-mənəvi dəyərlərin qorunması və nisbi müstəqil inkişafının təmin olunması məqsədi daşıyır. Heç bir dövlət başçısı, heç bir siyasi lider və hətta heç bir millətçi ziyalı dövlət quruculuğu və idarəçiliyi ilə yanaşı, milli ideologiyanın əsas istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi, bu sahədə yeni mükəmməl elmi konsepsiyasının yaradılması və onun həyata keçirilməsi sahəsində ulu öndər qədər fədakarcasına çalışmamışdır.

Milli ideologiyamızın ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən müəyyənləşdirilmiş ən mühüm istiqamətlərdən biri olan azərbaycançılıq bir tərəfdən, Azərbaycanda vahid milli-dövlətçilik hissiyyatının formalaşmasını, etnik-milli yetkinləşmə və bütövləşməni nəzərdə tutursa, digər tərəfdən, Azərbaycan dilinin bir dövlət dili olaraq inkişafını və ölkə miqyasında, bütün fəaliyyət sahələrində mövqeyinin möhkəmlənməsini nəzərdə tutur.

Beləliklə, ümummilli lider Heydər Əliyev milli ideologiyamızın əsas prinsiplərini müəyyənləşdirməklə bərabər, onların həyata keçirilməsinə şəxsən özü nəzarət edirdi

Əlamətdar haldır ki, bu istiqamətdə yeni səhifələrin açılması da ilk növbədə Prezident İlham Əliyev və Birinci Xanım, Vitse Prezident Mehriban Əliyevanın ideya-nəzəri və əməli fəaliyyətləri bağlıdır.

12 iyul 2008-ci ildə Bibiheybət ziyarətqah kompleksinin təmirdən sonrakı açılışında Prezident bu məsələyə öz münasibətini belə bildirmişdir: "...çox şadam ki, Azərbaycan cəmiyyətində ümummilli ideya ətrafında bütün cəmiyyət səfərbər olunub, cəmiyyət azərbaycançılıq ideyası uğrunda, dövlətçilik ideyası uğrunda müstəqillik ideyası uğrunda və müstəqil həyat ideyası uğrunda birləşibdir"[İ.Əliyev 2008].

Azərbaycanın mədəniyyətinin dünyaya çatdırılması istiqamətində görülən işlər Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, millət vəkili Mehriban Əliyevanın apardığı məqsədyönlü fəaliyyət nəticəsində daha da aktuallaşmışdır. Məhz bu fəaliyyətin sayəsində Bakı 2009-cu ildə, bütövlükdə, İslam mədəniyyətinin paytaxtı elan olundu. Şərq ilə Qərbi birləşdirən İpək yolunun bərpası işinin təməli Bakıda qoyulduğu kimi, şəhərimiz "Şərq-Qərb" mövzusunda kinofestivallar, incəsənət bayramları, beynəlxalq elmi konfranslar üçün də mədəni-mənəvi məbədə çevrilmişdir. 8 aprel 2011-ci ildə Bakıda keçirilən Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumunda çıxışında Mehriban xanım Əliyeva demişdir: " Fikrimcə, bu gün hər birimiz çox yaxşı dərk etməliyik ki, biz öz ölkəmizin vətəndaşı olmaqla yanaşı, bəşəriyyət adlı bir ailənin üzvüyük. Qloballaşma prosesi hər birimizi böyük və ümumi bir məkanın sakinlərinə çeviribdir. Bu məkanda insanlararası, dövlətlərarası, xalqlararası dialoq məhz etik normal, haqq-ədalət prinsipləri əsasında qurulmalıdır" [M.Əliyeva, 2011]. Maddi mədəniyyətin, elmin, texnologiyanın, iqtisadiyyatın, fiziki sağlamlığın, idmanın prioritetliyinə əsaslanan Qərb sivilizasiyası və mənəvi mədəniyyətin, əxlaqın, dini dəyərlərin prioritetliyinə əsaslanan Şərq sivilizasiyası ancaq bir-birini qarşılıqlı surətdə tamamladıqda kamil insanın formalaşmasına xidmət edə bilər.

Ədəbiyyat

1. H. Ə. Əliyev. Müstəqillik yolu. Seçilmiş fikirlər. – Bakı: "Azərbaycan Universiteti" nəşriyyatı, 1997 — 136 s.
2. İlham Əliyev. Bibiheybət ziyarətqah kompleksinin açılış mərasimində nitq www.mediaforum.az/files/2008/07/12/073737589_0.doc
3. Mehriban Əliyeva. Aprelin 8-də Bakıda keçirilən Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumunda çıxış. Xalq qəzeti, 11 Aprel, 2011
4. Səlahəddin Xəlilov. Əbu Turxanın hikmət dünyası. Bakı, "Çaşıoğlu" nəşriyyatı, 2012, 445 səh.

Резюме

Каждая нация, особенно имеющая свое государство и традиции государственности, которая воссоединяет различные народы и этнические группы, нуждается в национальной идеологии. Азербайджанство, определенное великим лидером Гейдаром Алиевым как одно из важнейших направлений национальной идеологии, с одной стороны, подразумевает формирование единого национально-государственного сознания, этническо-национального созревания и целостности, с другой стороны - сохранение и развитие нашей культуры, национально-духовных ценностей в Азербайджане, укрепление позиции азербайджанского, как государственного языка во всех сферах деятельности в масштабе всей страны.

Summary

Each nation, that has its own state and nationhood traditions and joins different peoples and ethnic groups, needs national ideology. As one of the important directions the Azerbaijanianity, determined by great leader Heydar Aliyev from one side means formation of single national-state sense, ethnic-national growth and wholeness, and from the other side keeping and developing our culture, national-spiritual values, strengthening the position of Azerbaijan language in all activity spheres throughout all country as a state language.

Ramiz Asəf oğlu Qasimov

dos. AMEA Naxçıvan Bölməsi, Naxçıvan şəhəri

ÜMUMMİLLİ LİDER HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANÇILIQ MƏFKURƏSİ

Key words: National leader Heydar Aliyev, Azerbaijanism ideology, founder

Ключевые слова: Национальный лидер Гейдар Алиев, идеология азербайджанства, основоположник

Açar sözlər: Ümummilli lider Heydər Əliyev, Azərbaycançılıq ideologiyası

Ümummilli lider Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının milli ideologiyası olan Azərbaycançılıq məfkurəsinin müəllifi və banisidir. Tamamilə haqlı yanaşmadır ki: “Azərbaycançılıq anlayışı milli siyasi müstəvidə özünün ən yüksək ifadəsini ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin düşünülmüş və məqsədyönlü siyasəti sayəsində tapa bilmişdir. Məhz görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyev çoxəsrlik tariximizdə ilk dəfə olaraq azərbaycançılığı müstəqil Azərbaycan dövlətinin ideologiyası səviyyəsində çatdırmağa nail olmuşdur. Böyük və uzaqgörən siyasətçi Heydər Əliyevin apardığı müdrik siyasətin nəticəsində artıq Azərbaycançılıq dünya azərbaycanlılarının vahid milli amalına çevrilmişdir” [Həbibbəyli, 2012, 25]. Bu mənada Azərbaycançılığın milli ideologiya kimi bitkinləşməsi və formalaşmasının müəllifi, banisi məhz ümummilli lider Heydər Əliyevdir.

Bütün gerçəkliyi ilə demək olar ki, milli idoloogiya kimi formalaşmış Azərbaycançılığın müddəa və tezislərinin müəllifi məhz ulu öndər Heydər Əliyevdir. Onun müdrik və uzaqgörən fikirləri bu ideyanın əsas məğzi, mənası və müddəalarını təşkil edir. Əbədiyaşar lider deyirdi: “Müstəqil Azərbaycan dövlətinin əsas ideyası azərbaycançılıqdır. Hər bir azərbaycanlı öz milli mənsubiyyətinə görə qürur hissi keçirməlidir və biz ən əsası azərbaycançılığı – Azərbaycan dilini, mədəniyyətini, milli-mənəvi dəyərlərini, adət-ənənələrini yaşatmalıyıq” [Əliyev, 1997]. Dahi liderin: “Hər bir insan üçün milli mənsubiyyəti onun qürur mənbəyidir. Mən həmişə fəxr etmişəm, bu gün də fəxr edirəm ki, mən azərbaycanlıyam” [Əliyev, 1997] fikirləri azərbaycançılığın “kəlmeyi-şəhadəti” kimi səslənir. Müdrik və uzaqgörən rəhbərin: “Müstəqil Azərbaycan dövlətinin əsas ideyası Azərbaycançılıqdır. Hər bir azərbaycanlı öz milli mənsubiyyətinə görə qürur hissi keçirməlidir və biz Azərbaycançılığı - Azərbaycan dilini, mədəniyyətini, milli-mənəvi dəyərlərini, adət-ənənələrini yaşatmalıyıq” [Əliyev, 1997] – müdrik kəlamı azərbaycançılıq ideologiyasının məzmunu, məğzi, miqyası, parametrləri və atributları, azərbaycanlı və azərbaycançı vətəndaşın vəzifələri, məqsədi, ideyasınının müfəssəl, proqram xarakterli manifestidir.

Dahi liderin şəxsiyyəti xalqımızın ümummilli məsələlərinin təcəssüm və hərəkət xəritəsidir. Ümummilli liderimiz öz şəxsiyyəti ilə vətəncilik, vətəndaşlıq, azərbaycanlılıq və Azərbaycançılıq kimi vacib ümummilli xarakterin ideal daşıyıcısıdır. Onun vətəndaşlıq nümunəsi böyük təlim-tərbiyə mənbəyidir. Təsədüfi deyilmir ki, Heydər Əliyev ən ideal vətəndaş, bütün zamanların ən böyük azərbaycanlısı və azərbaycançısıdır. Dahi rəhbər Heydər Əliyev həm də öz uzaqgörənliyi və müdrikliyi ilə dünya azərbaycanlılarının həmrəylik ideyasının müəllifi və onun lideridir. “Heydər Əliyev nəinki müstəqil Azərbaycan dövlətinin yaradılması konsepsiyasını həyata keçirdi, eyni zamanda Azərbaycan vətəndaşlarını birləşdirən, xalqımızı beynəlxalq aləmdə vahid amal, əqidə, məqsəd və məram ətrafında səfərbər edən milli təlim – azərbaycançılıq ideologiyasını da yaratdı” [Həsənov, 468].

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev öz dərin, yığcam ibarəsi ilə: “Azərbaycanlı hər yerdə yaşaya bilər, ancaq azərbaycanlılığını, öz dilini, dinini, milli ənənələrini unutmamalıdır. Onun qəlbi daim doğma

Azərbaycanla bir vurmalıdır”, [Əliyev, 1997] - deyərək azərbaycanlılığın və Azərbaycançılığın məğzini ifadə etmişdir. Dahi lider azərbaycanlılığın qarşısında ən böyük vəzifə və məqsədi müstəqillik, azadlıq və bütövlük üzərinə müəyyənləşdirmişdir: “Hər bir vətənpərvər adam millətini, xalqını sevən hər bir azərbaycanlı Azərbaycanın müstəqilliyinin daimi, dönməz olması üçün səy göstərməlidir. Torpağımızı, vətənimizi, müstəqil Azərbaycan Respublikasının suverenliyini, ərazi bütövlüyünü qorumaq ən şərəfli vəzifədir və bu vəzifəni həyata keçirmək hər bir Azərbaycan vətəndaşının borcudur” [Əliyev, 1997]. Azərbaycan bir vətən kimi müqəddəs mənasını “Bizim hamımızın bir vətəni var – bu Azərbaycandır” [Əliyev, 2001], - deyən bu böyük dahinin fikir və nümunəvi ideal sevgisində tapmışdır.

Dahi rəhbərin zəngin, müdriklik dolu fikirlərində Azərbaycan müqəddəs vətən, qibləgah və səcdəgahdır. Bu böyük insanın qüdrətli xarakter və şəxsiyyətinin məzmununda, fəaliyyət təhrikində müstəqilliyi əbədi və dönməz olan bütöv, böyük Azərbaycanın konturları culğaşıb. Fikrimizcə, Heydər Əliyevin ömür yolu, həyat fəaliyyəti və fikir ümmanında Vətən qibləsinə durub Azərbaycan adlı Tanrıya səcdə edən, iman dolu sözlərini imanla ifadə edən vətən qazisinin ibadəti görünür. Bu mənada doğru deyilib ki: “Heydər Əliyev əsl ümummilli lider, azərbaycanlıların mənəvi atası”dır [Hüseynova, 227]. Müdrik liderin siyasi kursunun uğurlu davamçısı cənab İlham Əliyevin: “Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Gününün əsas məzmununu xalqımızın milli-mənəvi dəyərlərinə hörmət, Azərbaycan xalqına mənsubluq, vətənə bağlılıq, azərbaycançılıq duyğuları və ideyaları təşkil edir. Bu yüksək ideyaların birləşdirici dəyərlər kimi bütün dünyada yaşayan azərbaycanlılar arasında yayılması, dilimizin, mədəniyyətimizin, mütərəqqi adət-ənənələrimizin yaşadılması və inkişaf etdirilməsi ümummilli lider Heydər Əliyevin müqəddəs amalı idi” [Əliyev, 2009, 181] kimi fikirləri Azərbaycançılıq ideologiyasının mükəmməl şərhə kimi səslənir. Birmənalı qənaətdir ki: “Heydər Əliyev ... Azərbaycançılıq dövlət ideologiyasının yaradıcısıdır” [Həbibbəyli, 2015, 3].

Ədəbiyyat

1. Cəfərov N. Azərbaycanşünaslığa giriş. Bakı: Az AtaM, 2002, 602 s.
2. Əliyeva N. Heydər Əliyev epoxası. // <http://dq.mia.gov.az/upload/2.pdf>
3. Heydər Əliyev. Yeni 2001-ci il, yeni əsr və üçüncü minillik münasibəti ilə xalqa müraciət. “Respublika” qəzeti, 30 dekabr 2000-ci il.
4. Heydər Əliyev. Müstəqillik yolu. Seçilmiş fikirlər (Tərtib edənlər: Ş.Əsgərov, S.Xəlilov). Bakı: “Azərbaycan Universiteti” nəşriyyatı, 1997, 136 s.
5. Həbibbəyli İ. Milli ideologiya: Azərbaycançılıq. “Naxçıvan” ictimai-siyasi, ədəbi-bədii, elmi-publisistik jurnalı, 2012-ci il, № 25.
6. Həbibbəyli İ. Azərbaycançılıq ideologiyası konsepsiyası (layihə). / AMEA-nın “Xəbər”i (humanitar elmlər seriyası), 2015, № 1.
7. Həsənov Ə. Heydər Əliyev və milli dövlətçilik təlimi – Azərbaycançılıq. // <http://dq.mia.gov.az/upload/2.pdf>
8. Hüseynova İ. Cəmiyyəti milli ideya ətrafında birləşdirən lider (Məqalələr (2009 – 2014-cü illər)). // <http://dq.mia.gov.az/upload/2.pdf>
9. İlham Əliyev. İnkişaf məqsədimizdir. II kitab. Bakı: Azər nəşr, 2009, 432 s.
10. Qasımov R., İsmayıl Z. Müstəqillik yollarında: Liderlik missiyası. Naxçıvan: Əcəmi, 2016, 210 s.
11. Qasımov R., İsmayıl Z. Azərbaycan ədəbiyyatında milli düşüncə konsepsiyası və Azərbaycançılıq ideologiyası. Bakı: Elm və Təhsil, 2017, 192 s.
12. Mehdiyev R. Milli məfkurə, dövlətçilik, müstəqillik yolu ilə (məqalələr, çıxışlar, müsahibələr). II cild. Bakı: XXI – Yeni nəşrlər evi, 2006, 673 s.
13. <http://www.president.az/documents/statements>

Summary

The article deals with the unprecedented services of national leader of the Azerbaijani people Heydar Aliyev in the formation of the national ideology of Azerbaijanism. It is noted that prominent statesman and national leader Heydar Aliyev has provided important services for being Azerbaijani people around the national unity and single and national idea. His wise ideas and deep experience was an important factor in forming and completing the Azerbaijanism idea as a single, national ideology. In this sense, the founder of the Azerbaijanism ideology is the wise leader Heydar Aliyev.

Резюме

В статье рассматриваются беспрецедентные заслуги национального лидера азербайджанского народа Гейдара Алиева в определении национальной идеологии азербайджанства. Отмечается, что видный государственный деятель и общенациональный лидер Гейдар Алиев предоставил важные заслуги в развитии национальной единства и национальной идеи азербайджанского народа. Его мудрые идеи и глубокий опыт были важными факторами в определении и усугублении идеи азербайджанства как единой национальной идеологии. В этом смысле основоположником азербайджанской идеологии является мудрый лидер Гейдар Алиев.

Dilbər Zeynalova, dosent

ADU, Bakı ş.

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ MİLLİ-TARİXİ YADDAŞ

Açar sözlər: tarixi yaddaş, milli şüur, folklor, tarixi mövzu

Key words: historical memory, national consciousness, folklore, historical theme

Ключевые слова: историческая память, национальное сознание, фольклор, историческая тема

Milli özünütəsdıq yolu mənəvi sərvətləri, tarixi yaddaşı qorumaqdan keçir. XX yüzillikdə Azərbaycan xalqının yetirdiyi nadir şəxsiyyət Heydər Əliyev hələ sovet ideoloji sistemi daxilində tarixi yaddaş və etnik özünütanıma proseslərini uzaqgörən bir müdriklə diqqət önünə çəkirdi. Müxtəlif mövzulara həsr olunmuş müsahibələrində, ictimai-mədəni toplantılardakı məruzə və çıxışlarında milli təəssübkeşlik hissi ana xətt kimi keçirdi. Ulu öndər istər tarixi keçmişin ibrətverici hadisələrini xatırladanda, istərsə də içərisində yaşadığı mühitin mənəvi aşınmalarına qarşı etiraz səsinə ucaldanda bir qayda olaraq istisnasız şəkildə milli mənəfe, milli heysiyyət mövqeyində dayanmışdır. H.Əliyev bu istiqamətdə əsas yükün milli ziyalılığın, yazıçı, şair və jurnalistlərin üzərinə düşdüyünü göstərir, bədii ədəbiyyatı milli şüurun, tarixi yaddaşın oyanışındakı roluna xüsusi əhəmiyyət verirdi. Yazıçı və şairlərin folklor, tarixi mövzulara müraciət etməsini bu baxımdan zəruri və təbii bir qanunauyğunluq sayaraq həmin istiqamətdəki ədəbi-bədii fəaliyyətə olduqca həssas və məsuliyyətli yanaşmağı təvsiyə edirdi. Folklor və tarixi mövzunun özünəməxsus spesifikasiyası olduğunu, tarixiliklə müasirliyi qovuşdurmağın, dərin qatlardan gələn mənəvi bağları bu günə uzlaşdırmağın böyük sənətkarlıq və bədii məhəmət tələb etdiyini müdrik bir ədəbiyyatşünas kimi incə və dəqiq müşahidələr əsasında açıqlayır, qazanılmış uğurların, eləcə də yol verilmiş qüsurlar və yanlışlıqların səbəblərini aşkarlayırdı. Ulu öndər bu sıradan xalqımızın bənzərsiz milli-mənəvi sərvəti olan “Kitabi-Dədə Qorqud” eposunun tədqiqi və təbliği məsələsinə xüsusi həssaslıqla yanaşırdı. O, Dədə Qorqud mövzusunun ədəbi-tarixi əhəmiyyətinə yüksək qiymət verərək bu mövzuda qələmə alınan əsərlərin tarixi-milli yaddaşın möhkəmləndirilməsi, soykəmə bağlılıq, ana dili, milli kimlik duyğularının gücləndirilməsi sahəsində güclü təsir imkanlarına malik olmasını ayrıca qeyd edirdi: “Kitabi Dədə Qorqud” eposunun fəvqaladə əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, o bizim tariximizin 1300 illik dövrünü həm əks etdirir, həm də bir daha təsdiq edir. O, tarixi köklərimizi dünyaya göstərir, oğuz, türk mənşəmizi və zəngin tariximizi sübut edir. Bunlar bizim hamımız üçün, xalqımızın bu günü, gələcəyi üçün əhəmiyyətlidir” [“Heydər Əliyev və mədəniyyət. Müraciətlər, çıxışlar, müsahibələr, təbriklər, məlumatlar. 3 cildə, III c. 2008, 17-18].

Tarixi romanın milli ruh aşılamaq, qürür, ıftixar hissi tələqin etmək sahəsində, özünə inam duyğusunu gücləndirmək istiqamətində böyük imkanlara sahib olmasını nəzərə alan ulu öndər tarixi mövzunun məsuliyyət və əhəmiyyətinə ayrıca diqqət yetirirdi.

H.Əliyev yazıçıların, qələmə əhlinin dilimizə, onun bədii-üslubi imkanlarına dərinləndən yiyələnməsini çıxışlarında, sənət adamalarının yubiley mərasimlərindəki nitqlərində dönə-dönə qaldırırdı. Dili xalqın böyük sərvəti hesab edən ümummilli liderin qənaətinə görə ana dilimiz bənzəri olmayan milli-mənəvi sərvətdir. Yaradıcılıq aləmində, söz-sənət mühitində olduğu kimi cəmiyyət daxilində, ictimai sferada dilimizin mövqeyi, bir qədər də dəqiq desək, dilimizin statusu məsələsi görkəmli dövlət xadimini rahat buraxmırdı.

Heydər Əliyevin tarixi yaddaşın qorunması məsələsində xüsusi şəkildə vurğuladığı məsələlərdən biri də xalqımızın tarixi ilə əlaqədardır. Heç şübhəsiz ki, dil məsələsi kimi tarix məsələsi də xalqın tələyüklü problemlərindəndir. Bu baxımdan azərbaycançılıq düşüncəsi üzərində ciddi dayanan Ulu öndər Azərbaycanın milli tarixi probleminə həssas münasibət bəsləməsi təbii idi. O, tarixə sadəcə keçmişin xronikası kimi baxmır, tarixi xalqın mənəvi özünütəsdıq amillərindən biri hesab edirdi.

Heydər Əliyev Azərbaycana rəhbərlik etdiyi həm 1970-1982-ci illərdə, həm də 1993-2003-cü illərdə öz xalqını, onun milli-mənəvi dəyərlərini, mədəniyyətini, tarixini sevdiyini, qiymətləndirdiyini, qoruyub inkişaf etdirdiyini əməli fəaliyyəti ilə sübut edən liderdir.

Ədəbiyyat

1. Heydər Əliyev və mədəniyyət. Müraciətlər, çıxışlar, müsahibələr, təbriklər, məlumatlar. 3 cildə, I c. Bakı: Nurlar, 2008

2. Heydər Əliyev və mədəniyyət. Müraciətlər, çıxışlar, müsahibələr, təbriklər, məlumatlar. 3 cildə, II c. Bakı: Nurlar, 2008

3. Heydər Əliyev və mədəniyyət. Müraciətlər, çıxışlar, müsahibələr, təbriklər, məlumatlar. 3 cildə, III c. Bakı: Nurlar, 2008

4. Hüseynov R. Millət müəlliminə tarixin qiyməti. Xalq qəzeti, 2010, 11 dekabr, №272, səh.2-3

Summary

The article mentions that the ideas and speeches of the great leader Heydar Aliyev focusing attention in public-cultural meetings in their interviews on various topics are the leading line of national feelings of consciousness, forming a complete picture of the country's historical past, national identity, language, culture, national traditions and the system of thinking.

Резюме

В статье рассматриваются главное идейное направление выступлений Гейдара Алиева на общественно-культурных собраниях, характеризующей широким размахом всех форм и средств национального самовыражения народа, усилением чувства национальной гордости и реализацией стратегии стремительного развития, способствующей возвышению национального сознания.

Şubay Nuruzadə, dosent

ADPU, Bakı ş.

ZAMANI QABAQLAYAN ŞƏXSİYYƏT

Açar sözlər: SSRİ-Sovet Sosialist Respublikalar İttifaqı. Sov.İKP.MK-Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının Mərkəzi Komitəsi. DQMV-Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti

Key words: Phenomenon, Strategy, National, Tactical, Maneuver, Motive, Modern man, Educational system, XX century, Lifestyle

Ключевые слова: феномен, стратегия, национальный, тактики, маневр, мотив, современный человек, система образования, XX век, жизненный образ

Tarixi şəxsiyyətlər dünyaya gələn zaman adı adamlara xas olan şəxsiyyət təsiri bağışlayır. Amma onlar hələ ilkin formalaşma prosesində özlərinin istedadı, intellektual səviyyəsi, qüdrətli zəkası, dəmir iradəsi, uzaqgörənliyi, ən başlıcası isə baş verəcək hadisələri qabaqcadan görməyi və zamanı qabaqlamağı bacardıqlarına görə və başqalarından fərqləndiklərinə görə diqqəti cəlb edirlər, onlarda qeyri-adi xüsusiyyətlər müşahidə olunmağa başlayır. 1923-cü il mayın 10-da Naxçıvanda zəhmətkeş bir ailədə dünyaya göz açan Heydər Əlirza oğlu Əliyev də belə şəxsiyyətlərdəndir.

Heydər Əliyevin fenomen zirvəsinə yüksəlməsində şərti olaraq üç amil xüsusilə nəzərə alınmalıdır. Birinci ailə mühiti, ailədə ciddi intizam, vətənpərvərlik tərbiyyəsinin hələ ibtidai formasının düzgün formalaşdırılması. İkinci amil mükəmməl universitet təhsili, öz üzərində sistemli şəkildə çalışmaq, öz müəllimlərinin tövsiyələrinə və tapşırıqlarına hörmətlə yanaşaraq onların etimadını doğrultmaq. Üçüncü mühüm amil iş prosesində həddindən artıq intizamlı, tələbkar və qayğıkeşliyi onun layiqli vətəndaş, ədalətli rəhbər, vətənpərvər tarixçi-ziyalı, ictimai-siyasi xadimə çevrilməsində çox böyük rol oynayan amillərdən olmuşdur.

1969-cu ildən 1982-ci ilədək Azərbaycana rəhbərlik etdiyi 1-ci dövrdə respublikada qanunsuzluğun, neqativ hadisələrin qarşısının alınması uğrunda mübarizə zamanı Moskvanın lüzumsuz təzyiqlərinə baxmayaraq Heydər Əliyev SSRİ-nin digər respublikalarından fərqli olaraq özünün prinsipliliyi, obyektivliyi ilə əsil xalq rəhbəri obrazını yaratmış, milyonların sevimləsinə çevrilmişdir.

1982-ci ildə Moskvaya rəhbər vəzifəyə dəvət olunan Heydər Əliyev SSRİ miqyasında idarəçiliyin ən çətin sahələri tapşırılmış, SSRİ kimi nəhəng dövlətin idarəçilik sisteminin ən qüdrətli zəka sahiblərindən biri kimi tanınmışdı.

1985-ci ildə xarici kəşfiyyatın cəsusları olan Mixail Qorbaçovun hakimiyyətə gəlməsi Sovet-siyasi sisteminin deformasiyasını daha da sürətləndirdi. Heydər Əliyev dühası qarşısında həmişə aciz qalan M.Qorbaçov öz ətrafına topladığı B.Yeltsin, E. Şeverdnadze, E.Primakov və başqaları ilə birləşərək Heydər Əliyevə qarşı təxribatlar planı hazırlayır, onu Sov İKP.Mk-nın Siyasi büro üzvlüyündən uzaqlaşdırmağa çalışırdılar. Nəhayət, M.Qorbaçov özünün mənfur siyasətini həyata keçirərək Heydər Əliyev kimi işgüzar, özünün dəmir intizamı ilə hamıdan fərqlənən ictimai-siyasi xadimi 1987-ci ildə heç bir əsası olmadan təqaüdə göndərdi.

Heydər Əliyevin təqaüdə çıxması Ermənistanda erməni daşnakların və Qarabağda erməni seperatçılarının antiazərbaycançılıq mənfur siyasətinin fəallaşmasına zəmin hazırladı. Bu tarixi bir fakt idi ki, Heydər Əliyev nə qədər ki, Moskvada rəhbər vəzifədə işləyirdi, ermənilər Azərbaycana qarşı hər hansı təxribatın törədilməsinə risk etmirdilər. 1987-ci ildən başlayaraq Ermənistanda mono-etnik təmizləmə siyasəti yeni mərhələyə daxil oldu, milli tənhalıq hissi keçirən Azərbaycana qarşı erməni daşnakların Ermənistanda, Qarabağda və xarici ölkələrdə erməni lobbisinin antiazərbaycançılıq fəaliyyəti gücləndi.

Ermənistan KP.MK-nın 1-ci katibi K.Dəmirçiyev Heydər Əliyev fenomenindən daima ehtiyatlanaraq deyirdi: "Yadınızda saxlayın ki, bizim iki böyük düşmənimiz vardır. Onlardan biri Atatürk, o biri isə Heydər

Əliyevdir. Atatürk həyatda yoxdur, Heydər Əliyev isə yaşayır. Çalışıb onu birdəfəlik aradan götürmək lazımdır. Yoxsa, qazandığımız qələbələr də müvəqqəti olar.” Ermənistanın daşnak rəhbəri K.Dəmirçiyən yaxşı bildirdi ki, ondan fərqli olaraq Heydər Əliyev ümumxalq məhəbbəti qazanmış xalqın böyük oğlu, ulu öndəridir. O, öz xalqını sevdiyi kimi, xalq da onu sevir. Ona görə də Heydər Əliyev şöhrətli ömür sürüb, təbii olaraq xalqı ilə vidalaşdı. Karen Dəmirçiyən isə Ermənistan parlamentində deputatlar qarşısında vəhşicəsinə güllələndi.

Heydər Əliyevi düşündürən ən müqəddəs iş həmişə xalq və dövlətçilik amili olmuşdur. 1990-cı il yanvar qırğını törədən M.Qorbaçova cəsarətlə ilk söz deyən də Heydər Əliyev oldu. O, Moskvada ağır şəraitdə olmasına baxmayaraq Azərbaycan nümayəndəliyinə gələrək 20 yanvar Bakı qırğını lənətləməklə təkcə M.Qorbaçova nifrətini bəyan etmədi, o, həmçinin Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə milli tənhalığını, qanlı Qorbaçovun Azərbaycana qarşı məkirli siyasətini, ermənipərəst mövqeyini cəsarətlə dünyaya bəyan etmiş oldu. Heydər Əliyevdəki cəsarət, onun operativliyi, təşkilatçılıq qabiliyyəti hələ Moskvada rəhbər vəzifədə işlədiyi zaman hamının, hətta xarici dövlət rəhbərlərinin də diqqətini cəlb edirdi. SSRİ-nin M.Qorbaçov tərəfindən deformasiyaya uğradılması, onun süqutunun labüdlüyü hamını narahat etdiyinə görə dövlətin bu böhrandan çıxması üçün düşünənlər jurnalistlərlə müsahibələrində cəsarətlə demişdilər ki, bu işin öhdəsindən gələ bilən yalnız Heydər Əliyev ola bilər.

Azərbaycan hərbi-siyasi böhranla qarşılaşanda, Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzünün dayandırılması uğrunda mübarizədə yenə də Heydər Əliyev dühası xalqın imdadına çatdı, 1994-cü il may ayının 12-də Bişkek sazişinə əsasən Azərbaycanla Ermənistan arasında atəşin dayandırılması haqqında müqavilə imzalandı. Bu uzaqgörənlik, mövcud strateji vəziyyəti düzgün qiymətləndirmək, gələcək uğurlu tədbirlər üçün, iqtisadi, hərbi-güc toplamaq naminə beynəlxalq aləmdə milli tənhalıq hissi keçirən Azərbaycan üçün çox mühüm taktika idi və bu siyasət Heydər Əliyev dühasının, Heydər Əliyev qüdrətli zəkasının obyektivcəsinə yaradıcılığı idi.

Heydər Əliyev haqqında görkəmli şəxsiyyət kimi çoxlu kitablar yazılmışdır, bu inkaredilməzdir. Amma elə kitablar da var ki, o kitablar canlıdır, hərəkətlidir, cəmiyyətdə Heydər Əliyev fenomenini təbliğ etməklə yanaşı, onun dahiliyini gənclərə öyrədir, nəsil-dən-nəsilə davam etdirir. Bu Azərbaycan xalqının “qəlb kitabı”dır.

Heydər Əliyev iki əsrin həm XX, həm də XXI əsrin görkəmli ictimai-siyasi xadimi kimi bəşəriyyətin tərəqqipərvər qüvvələrinin rəğbətini qazanmışdır. Bunun başlıca səbəblərindən biri də o idi ki, tarix siyasətin dilində danışanda siyasətçi, siyasət tarixin dilində danışanda tarixçi idi. Bu hər adama qismət olan xüsusiyyət deyil. Ona görə də Heydər Əliyev milli tariximizi zənginləşdirən xoşbəxt tarixçi və Azərbaycanı özünün qüdrətli zəkası ilə dünyaya tanıdan xoşbəxt siyasətçi idi.

Təəssüflər olsun ki, xalqımızın Böyük oğlu Heydər Əliyev 2003-cü il dekabrın 12-də ABŞ-ın Klivlend klinikasında dünyasını dəyişərək əbədiyyətə qovuşdu. Heydər Əliyevin vəfatı ilə sanki, dünya bir qədər “kiçildi”. Sanki, zamanın rabitəsi qırıldı. Amma təsəllimiz ondan ibarət oldu ki, bu dahi şəxsiyyət ənənəsinə sadıq qalaraq estafeti etibarlı gənclərə verməklə, yenə də zamanı qabaqladı.

Ədəbiyyat

1. Казимиров В.Н. Мир Карабаху. Международное отношения. М., 2000. 455 с.
2. Шукюров И. Дипломатия мира. Обитогах визитов президента Азербайджанской республики Гейдара Алиева в зарубежные страны (1993-1997 г.) Б: Азербайджан 1997. 392 с.
3. Шукюров И.ОИК. Армения признана агрессорат (обитогах работы президента Азербайджана Гейдара Алиева на 7-м Исламском Саммите в Касабланке 13-17 декабря 1994 года В., 1995. 15 с.

Summary

This article is dedicated to the 95th anniversary of HeydarAliyev. 1969-1982 the period when he headed the Republic of Azerbaijan. 1982-1987 years the period when he worked in Moscow, the returns to Azerbaijan in 1993, intense activity during the social political tension of the republic, achieving ceasefire on May 12, 1994, preparation of new year oil strategy, struggle for statehood restoration, after his death in December 2002 the construction of HeydarAliyev course in the country has been investigated and analyzed.

Резюме

Статья посвящается 95 летию Гейдара Алиева, также 1969-1982 годы, когда он руководил Азербайджаном и с 1982 по 1987 годы являлся одним из руководителей СССР. С 1993 года с возвращением в Азербайджан и активное участие в восстановлениесуверинитета Азербайджанской Республики, общественно – политический период в Азербайджане, а также с 1994 года 12 мая о достижение прекращения огня в Нагорном Карабахе и восстановление мирным путем развития республики по всем областям. После смерти Гейдара Алиева в 2003 году, декабрь месяце, о передаче эстафета к молодому поколению.

Mikayılov Ülvi Aydın oğlu
BDU, Bakı ş.

AZƏRBAYCANÇILIQ İDEOLOGİYASI HEYDƏR ƏLİYEV İRSİNİN PRIORİTET İSTİQAMƏTİDİR

Açar sözlər: Heydər Əliyev, azərbaycançılıq, prioritet, milli dəyər, mənəvi dəyər

Ключевые слова: Ге́йдар Алиев, азербайджанство, приоритет, национальные ценности нравственные ценности

Keywords: Heydar Aliyev, azerbaijanism, priority, national values, moral values

Müasir Azərbaycanın qurucusu ümummilli lider Heydər Əliyevin apardığı siyasətin ümumən irsinin qayəsini azərbaycançılıq ideologiyası təşkil edir. Heydər Əliyevin hakimiyyət illəri Azərbaycanın çiçəklənmə və inkişaf dövrünün başlanğıcıdır. Ulu Öndərin hakimiyyətə gəlişi ilə Azərbaycanda bütün sahələrdə oyanış və canlanma, inkişafa doğru meyillər açıq-aşkar şəkildə hiss olunmağa başladı. Müstəqilliyini yenidən qazanmış dövlətin siyasi və iqtisadi sütunlarının qoyulmasında və həmin sütunların dayanıqlılığının təmin edilməsində Heydər Əliyevin əvəzsiz və son dərəcə böyük xidmətləri vardır. Heydər Əliyev dünya şöhrətli siyasi xadim olmaqla bərabər, həm də dahi bir şəxsiyyət idi. Heydər Əliyev çoxistiqamətli bilik, bacarıq və savadı ilə seçilən, həm də yüksək dünya görüşü və uzaqgörən siyasəti ilə nümunə olan fenomen şəxsiyyət kimi tanınır. Ulu öndər çıxışlarının birində demişdir: *Azərbaycanlı hər yerdə yaşaya bilər, ancaq azərbaycanlılığını, öz dilini, milli ənənələrini unutmamalıdır. Onun qəlbi daim doğma Azərbaycanla bir vurmaldır.* [3, s. 3-25] Ulu öndər milli mənəvi dəyərlərimizə daima xüsusi diqqət göstərmiş, tarixi adət ənənələrimizin qorunub saxlanılmasında bilavasitə iştirak etmişdir. Novruz, Qurban, Ramazan bayramlarının keçirilməsinə xüsusi önəm vermiş və həmin bayramlarda şəxsən iştirak edərək çıxışlar etmişdir. Heydər Əliyev dilimizi, dinimizi milli və tarixi ənənələrimizi azərbaycançılıq ideologiyasının əsas amillərindən hesab etmiş, bu istiqamətlərdə bütün həyatı boyu öz əməlləri və gördüyü işlərlə gələcək nəsillərə örnək olmuşdur. *Azərbaycanda milli ideologiyanın əsas aspektləri müəyyənləşdirildəndən sonra qarşıda duran başlıca vəzifə bu müxtəlif sahələr arasında daxili əlaqəni üzə çıxarmaq, ideologiyayı bütöv, mükəmməl sistem kimi formalaşdırmaqdan ibarətdir. Bu vəzifənin həyata keçirilməsində əsas birləşdirici amillərdən biri dildir. Təsadüfi deyil ki, Cənab Heydər Əliyev Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında fərmanda dilin ictimai mahiyyətinə, sintetik funksiyasına böyük önəm vermişdir. Azərbaycan dili həm azərbaycançılıq konsepsiyasında, özünüdərk prosesində mərkəzi yer tutmaqla həm də müxtəlif tarixi mərhələlər arasında körpü rolunu oynamaqla milli ideologiyanın formalaşmasında fəal iştirak edir.* [3, s. 3-99] Azərbaycan dilinin Dövlət dili kimi təşəkkül tapmasında Heydər Əliyevin xidmətləri son dərəcə böyük və əvəzsizdir. Ulu öndərin 1969-cu ildə Bakı Dövlət Universitetinin 50 illik yubileyində Azərbaycan dilində çıxış etməsi ana dilimizə verdiyi dəyərin nümunəsidir. O dövəmdə rəsmi tədbirlərdə yalnız rus dilinin hakim olduğu bir vaxtda bu cür cəsarətli və qətiyyətli çıxış bütövlükdə SSRİ-yə qarşı göstərilən cəsarətin təzahürü idi. Mərkəzi komitə katibləri Heydər Əliyevin bu çıxışına əleyhidar olduqda Dahi şəxsiyyət onları yaqın siz öz dilinizi sevmirsiniz deyər, ağıllı və düşündürücü bir fikirlə susdurmuşdur. Milli müstəqilliyimizin hərəkətverici qüvvəsi olan ümummilli lider Heydər Əliyev azərbaycançılıq ideologiyasını daxili siyasətlə bərabər xarici siyasətində də həyata keçirirdi. Həmin siyasətin nəticəsidir ki, bu gün müstəqil Azərbaycan dünyəvi dövlətləri sırasında ön pillələrdə yer alır.

Heydər Əliyev tarixi dövlətçilik ənənələrimizə yüksək önəm verərək bu ənənələri daim yaşatmışdır. Ümummilli Liderin dediyi fikirlər bu gün dillərdə süara çevrilmişdir. Ulu öndər çıxışlarının birində qeyd etmişdir ki, *hər bir azərbaycanlı öz milli mənsubiyyətinə görə qürur hissi keçirməlidir və biz azərbaycançılıq, Azərbaycan dilini, mədəniyyətini, milli mənəvi dəyərlərini, adət-ənənələrini yaşatmalıyıq.* [4, s. 4-478]

Ulu öndər milli dəyərlərin inkişafını siyasətin əsası hesab edirdi. Onun elm və mədəniyyət xadimləri ilə görüşləri, səmimi söhbətləri, bu sahələrə göstərdiyi diqqətdən xəbər verir. Ümummilli Lider ədəbiyyat, mədəniyyət və kino sahələri ilə yaxından maraqlanır, bu sahələrdə xidmət göstərən insanlara xüsusi diqqət və qayğı göstərirdi. *Ədəbiyyata xalqın taleyinin tarixi yaddaşının əks sədəsi kimi baxan Heydər Əliyev bədii düşüncədə tarixilik, millilik, müasirlik prinsiplərinə xüsusi dəyər vermişdir. Millilik, tarixilik və müasirlik Heydər Əliyevin Dövlətçilik təlimində ədəbiyyat siyasətinin əsasını təşkil edir. Bu prinsiplər qüdrətli Dövlət xadiminin siyasi fəaliyyətinin də təməl şərtlərindəndir.* [Həbibbəyli, 2013, 2-76]

Ulu öndər ədəbiyyat və poeziya ilə yaxından maraqlanarkən şair və yazıçılarla görüşlərində söhbətlər zamanı klassik və müasir ədəbiyyatdan nümunələr gətirməsi və geniş danışması bir tərəfdən heyrətləndirici olsa da, digər tərəfdən dinləyiciyə də bir vətəndaş kimi qürur verirdi. H.Əliyev siyasi xadim olmaqla yanaşı, ədəbiyyatçı ilə ədəbiyyatşünas kimi, dilçi ilə dilçi, tarixçi ilə tarixçi kimi danışmağı bacarır və geniş biliklərə

qadir olduğunu bir daha təsdiq edirdi. Elə bu səbəblər Heydər Əliyevi dahi fenomen şəxsiyyət, dünya şöhrətli siyasətçi uzaq görün dövlət xadimi kimi bu gündə yaşatmaqdadır. Ulu öndər apardığı siyasətlə bərabər xalqın gücünə arxalanırdı. Xalq da ona dəstək verərək sadıqlılığını hər zaman nümayiş etdirirdi. Ümummilli Lider Azərbaycan xalqını daima birliyə, həmrəyliyə səsləyirdi. 2001-ci ilin noyabrında ulu öndər Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayını təşkil etməklə həmrəylik ənənələrinin möhkəmlənməsinə zəmin yaratdı və həmin qurultayda nitq söyləyərək bildirmişdir ki, *Azərbaycan Dövlət müstəqilliyini əldə etdikdən sonra azərbaycançılıq aparıcı ideya kimi həm Azərbaycanda, həm də bütün dünyada yaşayan azərbaycanlılar üçün əsas ideya olubdur. Biz həmişə bu ideya ətrafında birləşməliyik. Azərbaycançılıq öz milli mənsubiyyətini qoruyub saxlamaq, milli mənəvi dəyərlərini qoruyub saxlamaq eyni zamanda onların ümumbəşəri dəyərlərə sintezindən, inteqrasiyasından bəhrələnmək və hər bir insanın inkişafını təmin etmək deməkdir. [2002, 1-17]*

Heydər Əliyevin apardığı siyasətin daha bir özəl cəhəti onda indi ki, o, azərbaycançılıq ideologiyasını rəhbər tutmaqla, ümumbəşəri dəyərlərə də önəm verirdi. Burada məqsəd azərbaycançılıq ideologiyası və ümumbəşəri dəyərlərin qarşılıqlı inteqrasiyası və bunun nəticəsində azərbaycançılıq həqiqətlərini dünyaya sərgiləmək idi. Təsadüfi deyil ki, ulu öndər elm, təhsil, ədəbiyyat, mədəniyyət, kino, teatr və idman sahələrinə xüsusi diqqət göstərirdi. Bu sahələrin inkişafı ilə azərbaycançılıq ideologiyasının əhatə dairəsi böyüyür və daha da geniş vüsət alırdı. Heydər Əliyevin siyasətdə azərbaycançılıq ideologiyası prinsipi bu gündə dünya miqyasında tanınan siyasətçi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir.

Ədəbiyyat

1. "Azərbaycan birliyin əsasıdır". Heydər Əliyevin nitqindən. Bakı, 2002, 35 s.
2. Həbibbəyli İ. Heydər Əliyev Dövlətçilik təlimi və müasir dövr. Naxçıvan, 2013, 272 s.
3. Heydər Əliyev və Azərbaycançılıq məfkurəsi. Elmi redaktor: Mehdiyev R., Bakı, 2002, 232 s.
4. Heydər Əliyev. "Dövlət Xalq Üçündür". Elmi redaktor: Vəliyev X., Bakı, 2008, 400 s.

Резюме

Основу политики всемирно известного политика Гейдара Алиева составляет идеология азербайджанства. Идеология азербайджанства включала в себя язык, религию, национальные, нравственные ценности, исторические государственные традиции. С приходом к власти Великого Лидера единство и солидарность азербайджанцев были восстановлены. Проведение в 2001 году инициативой Гейдара Алиева I Съезда азербайджанцев всего мира служит явным примером. Идеология азербайджанства, являющаяся целью политики Великого Лидера, в результате которого могущественный и процветающий Азербайджан и сегодня успешно шагает в будущее.

Resume

The ideology of Azerbaijanism is the basis of the policy of the world famous politician Heydar Aliyev. The ideology of Azerbaijanism included language, religion, national, moral values, historical state traditions. With the coming to power of the Great Leader, the unity and solidarity of the Azerbaijanis were restored. The holding in 2001 of Heydar Aliyev's initiative of the First Congress of Azerbaijanis from all over the world serves as a clear example. The ideology of Azerbaijanism, which is the basis of the policy of the Great Leader, is the result of which a powerful and prosperous Azerbaijan is successfully marching into the future.

Матанат Гидаят гызы Шадлинская

ГЕЙДАР АЛИЕВ - СТРОИТЕЛЬ СВОБОДНОГО АЗЕРБАЙДЖАНА

Ключевые слова: *распад советского союза, независимый Азербайджан, экономическая интеграция, заслуги общенационального лидера Г.Алиева, внешнеэкономическая политика, международная торговля, внешнеэкономические связи, международные организации*

Key words: *the disintegration of the Soviet Union, independent Azerbaijan, economic integration, the achievements of the Nationwide leader Haydar Aliyev, external economic policy, international trade, foreign economic relations, international organizations*

Açar sözlər: *Sovet İttifaqının dağılması, müstəqil Azərbaycan, iqtisadi inteqrasiya, ümummilli lider Heydər Əliyevin xidmətləri, xarici-iqtisadi siyasət, beynəlxalq ticarət, xarici-iqtisadi əlaqələr, beynəlxalq təşkilatlar*

После распада Советского Союза возникли интеграционные тенденции среди бывших советских республик. Сначала на первом этапе они проявились в попытках оградить, хотя бы частично, прежнее единое экономическое пространство от дезинтеграционных процессов.

В дальнейшем усилились стремления к интеграции на новых основах с учетом возникших реалий. Отрицательное воздействие на интеграционные процессы оказал финансовый кризис. Но международное внимание к независимому Азербайджану рос благодаря ее углеводородным ресурсам и общему повышению значения Каспийского региона в качестве источника энергоносителей для европейского рынка. Азербайджан, находясь в точке пересечения интересов различных держав, был вынужден вести выверенную и гибкую внешнюю политику. Тогда были провозглашены с трибуны парламента общенациональным лидером Гейдаром Алиевым, который был избран 15 июня 1993 года по настоятельной просьбе народа председателем Верховного совета Азербайджанской Республики: «В политике и экономике должны властвовать независимость, свобода человека, защита прав человека, а также установление принципов рыночной экономики». Им было отмечено, что «нашим стратегическим путем в экономической области является проведение экономических реформ для перехода к рыночной экономике и постепенное формирование во всех сферах в Азербайджане свободной экономики – рыночной экономики». [4]

Движение к рыночной экономике проявляется не только в развитии товарно-денежных отношений внутри страны, но и возрастающем приобщении к мировой хозяйственной системе. Уже закончилась эпоха плановых хозяйств, экономику стало трудно оградить границами страны. Границы становились все более открытыми.

Самым главным событием того периода явилось принятие конституции независимой Азербайджанской Республики, которая утвердила легитимность построения либеральной рыночной экономики, опирающейся на демократические ценности, в ней нашло отражение разделение власти, что имеет большое значение в управлении государством. Широкомасштабные экономические реформы стали проводиться в Азербайджане именно с 1995 года.

Благодаря политике гражданского мира, внутренней стабильности Азербайджан стал демонстрировать успех по темпам и результатам реформирования не только в рамках СНГ, но и в мировом масштабе. Сначала АР подписала двухсторонние соглашения о свободной торговле со следующими странами: Российская Федерация, Грузия, Казахстан, Молдова, Туркменистан, Узбекистан и Украина.

Торговля между странами, экономическое сотрудничество, расширение мировых хозяйственных связей, международное разделение труда дали ощутимые взаимные выгоды. Международная торговля – улица с двусторонним движением и целый ряд азербайджанских отраслей во многом зависел от иностранных рынков.

Путем расширения географии областей промышленности были сформированы новые отрасли промышленности такие, как электротехника, электроника, бытовая техника и военная промышленность. Было уделено внимание улучшению материального благосостояния азербайджанского рабочего; лучшим работникам выдавались поощрительные награды, было обеспечено их активное участие в органах государственного управления.

Международная торговля является средством, с помощью которого страны могут развивать специализацию, повышать производительность своих ресурсов и увеличивать общий объем производства. Однако такие другие государства, как Азербайджан, могли выиграть за счёт специализации на продуктах, которые они могли производить с наибольшей относительной эффективностью, и последующего их обмена на товары, которые они не в состоянии сами эффективно производить.

Экономическая эффективность, с которой страны способны производить различные товары, может измениться и действительно изменяется со временем. Сдвиги в распределении ресурсов и технологии могут приводить к сдвигам в относительности производства товаров в различных странах. [3]

Поэтому Азербайджан, экспортировавший раньше преимущественно сельскохозяйственные и некоторые промышленные товары и сырьё, теперь вывозит в большем количестве изделия обрабатывающей промышленности. Значит, по мере эволюции национальных экономик могут изменяться количество и качество рабочей силы, объем и состав капитала, возникать новые технологии.

Теперь Азербайджан не скован прямой внутренних производственных возможностей и не должен жертвовать производством, лишь бы продать. Специализация и торговля привели к появлению нового соотношения обмена, или торговли, которая представляется прямыми торговыми возможностями стран.

Общенациональный лидер, опираясь на поддержку народа, поднял Азербайджан с колен. Г. Алиев является строителем азербайджанского государства. Он создал политически стабильную, конкурентоспособную, инвестиционно привлекательную экономику страны. Были привлечены в экономику Азербайджана инвесторы, таких в мировом рейтинге мощных государств, как Великобритания, США, Япония, Норвегия, Турция, и т.д.

Г.Алиев заложил основу сбалансированного, много векторного, равноправного сотрудничества, прагматичного политического курса, осно-вывающегося на национальных интересах. Президент И. Алиев постоянно развивает линию государственного строительства Гейдара Алиева. И.Алиев представил новую модель развития, которая вызывает интерес у всего мира. Инициативы Президента чрезвычайно важны на международном уровне для глобальной политики. [4]

Сегодня Азербайджан – член ООН (с 1992) и ряда специализированных организаций (ЮНЕСКО, ЮНИДО, ВОЗ, ФАО, МФСР, МОТ, ММО, ИКАО, ВПС, ВОЙС, ВМО, МАГАТЕ, МБРР, МФК, и др.). Азербайджан является членом ОБСЕ (с1992г), СНГ (с1993г), ГУАМ, ОЧЕСОИК, Интерпола и т.д.

На сегодняшний день основными внешнеполитическими партнерами Азербайджана являются Турция, Россия, Иран, США, страны ЕС и т.д.

Литература

1. Дидиенко Н.И., Мировая экономика: методы анализа экономических процессов, Учебное пособие М: Высшая школа, 2008
2. Кэмпбелл Р. Макконелл, Стенли Л. Брю. Экономикс: Баку, из-во «Азербайджан», 1992
3. Международная экономика: Учебник для вузов (Кулаков М.В., Колесов В.П., Дидиенко Н.И.)
4. Шамсаддин Гаджиев, д.э.н. проф – «Гейдар Алиев – символ Азербайджана и гордость нации» (к 91-й годовщине со дня рождения общенационального лидера Гейдара Алиева)

Summary

After the disintegration of the Soviet Union there were integration tendencies among the former Soviet Republics. At first they were shown in attempts to protect former common economic space from disintegration processes. The international attention to independent Azerbaijan grew due to its economic potential. Heydar Aliyev laid the foundation of the balanced, equal cooperation, as well as, the pragmatic political policy, which was based on national interests.

Xülasə

Dövlətlər arasında diplomatik münasibətlərin qurulması ilə əsası qoyulan beynəlxalq iqtisadi münasibətlər həm də zaman keçdikcə siyasi əlaqələrin daha da möhkəmlənməsinə səbəb olur. Bunu Azərbaycan Respublikasının təmsalında da aydın görmək mümkündür. Ulu öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə işlənilib hazırlanmış yeni neft strategiyasının uğurla həyata keçirilməsi nəticəsində Azərbaycan Avropa və bir sıra dünya ölkələrinin enerji təhlükəsizliyinin təminatına mühüm töhfələr verməyə başlamışdır ki, bu da dövlətimizin beynəlxalq nüfuzunun xeyli artmasına səbəb olmuşdur.

Suğra Əkbər qızı Ələkbərli

ADU, Bakı ş.

ƏDƏBİYYATIMIZDA AZƏRBAYCANÇILIQ MƏFKURƏSİ

Açar sözlər: Heydər Əliyev, ədəbiyyat, Azərbaycançılıq

Ключевые слова: Гейдар Алиев, литература, азербайджанство

Keywords: Heydar Aliyev, literature, Azerbaijanism

Azərbaycançılıq məfkurəsinin ideoloqu ümummillə lider Heydər Əliyevdir. Azərbaycançılıq dedikdə milli mənsubiyyəti, milli-mənəvi dəyərləri hifz etmək, onların ümumbəşəri dəyərlərlə inteqrasiyasından bəhrələnmək, insanların hərtərəfli inkişafını təmin etmək nəzərdə tutulur. Heydər Əliyev azərbaycançılığı dövlətçiliyə tətbiq etdi, xalqda dövlətçilik hissini formalaşdırdı. Heydər Əliyev Azərbaycan dilinin, tarixinin, ədəbiyyat və mədəniyyətinin azərbaycançılıq məfkurəsi ilə dərkinin metodologiya və strategiyasını formalaşdırdı.

Tarixə nəzər salsaq, qüdrətli dövlət xadimlərin istər həyatında, istərsə də siyasi fəaliyyətlərində ədəbiyyatın mühüm yeri olduğunu şahidi oluruq. Dövlət xadimlərinin bir qismi mütaliəni çox sevmiş, digər bir qismi şeir həvəskarı olmuşdur. Eyni zamanda tarixən şeir yazan, əsərlərini tamaşaya qoyan rəhbərlərə də rast gəlinir. Bunlarla yanaşı, ədəbiyyatı dövlət siyasətinin bir hissəsi hesab edən və ondan milli siyasətin reallaşdırılmasında istifadə edən dövlət xadimləri də olub.

Ümummillə lider Heydər Əliyevin həm həyatında, həm də siyasi fəaliyyətində ədəbiyyat əsaslı yer tutur. Onun dünyagörüşünün formalaşmasında ədəbiyyat faktoru xüsusilə seçilir. Heydər Əliyevin Naxçıvan muzeyində qorunub saxlanan fotosəkilləri onun teatr həvəskarı olduğunu sübut edir. Heydər Əliyev

ədəbiyyatla bağlı zəngin biliyə sahib olmaqla yanaşı unikal yaddaşa da malik olmuşdur. O, ədəbiyyata xalqın ayrılmaz parçası kimi baxmış, xalqın mənəviyyatının, milli-tarixi varlığının tərkib hissəsi hesab etmişdir. Əslində onun ədəbiyyata olan dərin sevgisi vətəninə, xalqına olan tükənməz sevgidən və bağlılıqdan irəli gəlirdi. Heydər Əliyevin Azərbaycançılıq məfkurəsi ədəbiyyat və mədəniyyətdən yörgülüşdür.

Belə ki, müasir dövr Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən olan Bəxtiyar Vahabzadə, Məmməd Araz, Xəlil Rza Ulutürk, o cümlədən, Cənubi Azərbaycan şairi Məhəmməd Hüseyin Şəhriyar daim öz yaradıcılıqlarında milli azadlıq, vətənpərvərlik, azərbaycançılıq mövzularında əsərlər yazmışdılar.

Heydər Əliyev siyasi fəaliyyətində, bədii düşüncədə millilik, tarixilik, müasirlik prinsiplərinə ciddi şəkilə diqqət yetirmişdir. Heydər Əliyevin ədəbiyyat siyasətinin əsasını da bu prinsiplər təşkil edir. Və burada millilik anlayışı dedikdə bütövlükdə Azərbaycançılıq məfkurəsi nəzərdə tutulur. Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrinin məsələn: Nizami Gəncəvinin, Məhəmməd Füzulinin, Hüseyin Cavidin, Nəriman Nərimanovun, Rəsul Rza, İlyas Əfəndiyev və s. dövlət səviyyəsində yubileylərinin keçirilməsi, həmin sənətkarlarla bağlı tədqiqat və təbliğat işlərinin görülməsi həmin sənətkarları həm xalqa daha yaxından tanıdır, həm də Azərbaycançılıq ideyasının geniş şəkildə yayılmasına, dərinlən mənimsənilməsinə kömək göstərir.

Heydər Əliyevin ədəbiyyat siyasətinin əsas prinsipi ədəbiyyatdan istifadə edərək milli-mənəvi özünüdərkini daha da dərinləşdirilməsi və Azərbaycançılıq məfkurəsinin mənimsədilməsidir. Zəngin ədəbiyyatımız daima Azərbaycanın dünyada tanınmasına geniş imkanlar yaratmışdır. Buna Nizami Gəncəvi, Məhəmməd Füzulinin yubileylərini, "Kitabi Dədə Qorqud" dastanının yaranmasının 1300 illiyinin beynəlxalq miqyasda keçirilməsini misal göstərmək olar. Görkəmli şair və yazıçılarımıza fəaliyyətlərinə görə dövlət tərəfindən verilən yüksək qiymət, təltif və mükafatlar bu qayğının göstəricisidir.

Резюме

Основателем идеологии азербайджанство является выдающийся государственный деятель Гейдар Алиев. Азербайджанство нашло свое отражение в литературе, как и во всех областях жизни. Азербайджанское государство высоко ценит деятелей литературы и культуры во всех сферах. Азербайджанство привело к сплочению народа вокруг единой национальной идеологии.

Summary

The founder of the ideology of Azerbaijani is the outstanding statesman Heydar Aliyev. Azerbaijanis are reflected in literature, as in all areas of life. The Azerbaijan state highly values the figures of literature and culture in all spheres. Azerbaijanism led to the unity of the people around a single national ideology.

İradə Hüseynova,

*BDU. "Qafqaz xalqları tarixi" kafedrasının müdiri,
tarix elmləri doktoru, professor, YAP Siyasi Şurasının üzvü,
Azərbaycan Respublikasının Əməkdar müəllimi,
Elm, təhsil və innovasiyaların inkişafında xidmətlərinə görə
Beynəlxalq "Sokrat" mükafatı laureatı*

HEYDƏR ƏLİYEV MÜASİR AZƏRBAYCANIN MEMARI VƏ QURUCUSUDUR

Açar sözlər: ümummilli lider Heydər Əliyev, müdrik siyasət, inkişaf konsepsiyası, varislik keyfiyyəti, Azərbaycan prezidenti

Keywords: Всеобщий лидер Гейдар Алиев, мудрая политика, концепция развития, качество преемственности, Президент Азербайджана

Ключевые слова: Universal leader Heydar Aliyev, wise policy, the concept of development, the quality of continuity, the President of Azerbaijan

Tarix hər bir millətə əsl şəxsiyyətləri nadir hallarda bəxş edir. Bu cür nadir insanlar elə həmin tarixi yaradır, ona əbədi və silinməz qızıl hərflərlə şərfli sətirlər yazır, millətlərini, xalqlarını, dövlətlərini ucaldır. Ulu öndər Heydər Əliyev də Azərbaycan xalqının tarix boyu yetirdiyi belə nadir və qeyri-adi şəxsiyyətlərdən biri olaraq, bu gün milyonlarla insanın qəlbində yaşayır. Həyatının mənasını xalqa və dövlətə xidmətdə görün böyük öndərimiz bu müqəddəs amal uğrunda ən çətin maneələrə, problemlərə mərdliklə sinə gərən millət fədaisi kimi daim böyük ehtiramla, rəğbətlə anılır.

Ulu öndərimiz Heydər Əliyev siyasi fəaliyyətinin bütün mərhələlərində Vətənə, xalqa, torpağa sonsuz məhəbbət və sədaqət hissi, qurub-yaratmaq amalı ilə yaşamış, hər zaman milli dəyərlərə bağlı olmuşdur. Ümummilli liderimiz bütün zəngin və mənalı həyatı boyu daim xalqını, Vətəninə düşünmüş,

Azərbaycanın ən çətin məqamlarında onu üzləşdiyi faciələrdən, çətinliklərdən xilas etmək üçün misilsiz fədakarlıqlar göstərmiş, təbiətin ona bəxş etdiyi bir çox fitri keyfiyyətlər sayəsində tarixi hadisələrin inkişaf məcrasını qabaqcadan müəyyən edə bilmişdir.

Respublikamızın çoxəsrlik dövlətçilik tarixində Heydər Əliyev dövrü misilsiz əhəmiyyət kəsb edir. Dünya şöhrətli siyasətçi, görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyev öz müdrik fəaliyyəti ilə çağdaş Azərbaycan tarixinin ən şanlı və parlaq səhifələrini yaradıb. Ulu öndər Azərbaycanı dünyaya tanıdıb, onun etibarlı və nüfuzlu tərəfdaş olduğunu sübut edib. Bu dahi şəxsiyyət bir qərinəni əhatə edən dövrdə Azərbaycana rəhbərlik edib, 5 ildən artıq SSRİ kimi böyük bir dövlətin ali rəhbərlərindən olub. Müasir Azərbaycanın memarı Heydər Əliyev bu barədə belə deyirdi: “14 il burada çalışdım. Beş ildən artıq Moskvada işləyərkən yenə də Azərbaycana daha çox vəsait ayırmaqla, respublikamızın işini daha da irəliyə aparmaqla məşğul oldum. Mən üst-üstə 20 il bu işləri gördüm” [Səs, 13 iyul 2015].

Ümummillilərin SSRİ rəhbərliyindən uzaqlaşdırılmasının səbəbləri və xalqımız üçün ağır nəticələri tezliklə aşkar oldu. O, bu haqda demişdir: «Siyasi Bürodan istefa verdikdən 15 gün sonra Qarabağ məsələsi ortaya çıxdı. Qorbaçovun ən yaxın adamı, iqtisadi məsələlər üzrə müşaviri, milliyətcə erməni olan professor Aqanbəyqan Parisdə keçirdiyi bir mətbuat konfransında «Dağlıq Qarabağ Ermənistanına verilməlidir» – demiş, bu məsələ ilə əlaqədar Qorbaçovu da qızıqsırdırmışdı. Moskvanın Qarabağ əməliyyatı mənim Siyasi Bürodan getməyimdən 15 gün sonra həyata keçirilməyə başladı. Deməli, bu plan hələ əvvəlcədən hazırlanmışdı, lakin tətbiq olunmasında mən ciddi maneə imişəm» [Azərbaycan, 18 fevral 2014].

Lakin bu böyük şəxsiyyət fəaliyyətini dayandırmadı, əksinə xalqına daha çox fayda vermək naminə hər cür çətinliyə qatlaşdı. Ulu öndər Vətənin ağır günlərində xalqının yanında olmağa qərar verdi və bu məqsədlə də Azərbaycana qayıtdı. 20 iyul 1990-cı ildə Moskvadan Bakıya, iki gün sonra isə ağır blokada vəziyyətində olan Naxçıvana gələn Heydər Əliyevi xalq böyük coşğunluqla qarşıladı. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri Vasif Talıbovun dediyi kimi: “Moskvadan Naxçıvana qayıdış o dövrün bəzi qəzetlərində yazıldığı kimi, əyalət mərkəzinə yox, Vətənə qayıdış idi; böyük siyasətə yenidən və fəal şəkildə, birmənalı, ardıcıl, qətiyyətli qayıdış idi”.

1993-cü ilin iyununda - Heydər Əliyevin Azərbaycan respublikası rəhbərliyinə qayıdışı ərəfəsində Azərbaycan öz tarixinin ən faciəli anlarını yaşayırdı. Azərbaycan xalqı ulu Heydər Əliyevi özünün və dövlətin ən ağır günlərində yenidən ölkənin siyasi rəhbərliyinə dəvət etməklə gerçəkdən də müdrik addım atdı. Hamımızın yaxşı xatırladığı 1993-cü ilin təlatümlü yay günlərində Heydər Əliyev ölkə rəhbərliyinin təkidli xahişləri ilə Bakıya gələrək, yaranmış ictimai-siyasi və hökumət böhranını aradan qaldırmaq üçün gərgin fəaliyyətə başlamalı oldu.

Ümummillilərin liderimiz ölkənin siyasi rəhbərliyinə qayıtdıqdan dərhal sonra çoxşaxəli və möhtəşəm fəaliyyətini gerçəkləşdirdi, yığılıb qalmış problemlərin təxirəsalınmadan həllinə başlandı. O, iqtisadi inkişafı müstəqilliyin mühüm amili hesab edən ulu öndər iqtisadiyyata sərmayə qoyuluşunun prioritet əhəmiyyət kəsb etdiyini yaxşı bilirdi. 1994-cü il sentyabrın 20-də Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda yerləşən «Azəri», «Çıraq» yataqlarının və «Günəşli» yatağının dərinlikdə yerləşən hissəsinin birgə kəşfiyyatı, işlənməsi və hasilatın bölgüsü üzrə dünyanın tanınmış neft şirkətlərinin birləşdiyi konsorsiumla (ABŞ-ın «Amoko», «Yunokal», «Penzoyl», Böyük Britaniyanın bp, «Remko», Norveçin «Statoyl», Rusiyanın «LUKOyl», Türkiyənin «Türk Petrolları», Səudiyyə Ərəbistanının «Delta» şirkətləri) «Əsrin müqaviləsi» adlandırılan tarixi saziş imzalandı.

Prezident Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının yaradılmasında həm Azərbaycanın tarixi keçmişinin milli dəyərlərindən, həm də ümumbəşəri dəyərlərdən, dünyanın demokratik dövlətlərinin təcrübəsindən istifadə edilməsini mühüm vəzifə kimi irəli sürürdü.

Ölkəmiz demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət kimi ilk dəfə olaraq insan hüquqlarının prioritetliyini və hakimiyyət bölgüsünü özünün gələcək inkişafı kimi seçdi. Ulu öndərin birbaşa təşəbbüsü ilə hazırlanmış və ümumxalq səsverməsi nəticəsində qəbul olunmuş bu sənəd müstəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiyası kimi tarixə yazıldı. 1995-ci ildə müstəqil Azərbaycanın ilk parlamentinə keçirilən seçkilər isə dövlət müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi prosesinin hüquqi bazasının yaradılmasına daha geniş imkanlar verdi.

1996-cı il martın 8-10-da Gürcüstana rəsmi səfər edən Heydər Əliyev və Eduard Şevardnadze tərəfindən martın 8-də artıq elmi-siyasi ədəbiyyatda – tarixşünaslıqda “Tbilisi Bəyannaməsi” adlandırılan «Qafqaz regionunda sülh, sabitlik və təhlükəsizlik haqqında» Azərbaycan–Gürcüstan birgə bəyannaməsi imzalandı.

Bundan bir neçə ay sonra «Qafqaz dördlüyü» adlandırılan Rusiya Federasiyası, Azərbaycan, Gürcüstan və Ermənistan dövlətlərinin prezidentləri Qafqazda sülh, əmin-amanlıq, təhlükəsizlik və əməkdaşlıq məsələlərini müzakirə etmək məqsədilə 1996-cı il iyunun 3-də Şimali Qafqazda görüş keçirdilər. «Qafqaz dördlüyü»nün Kislovodsk görüşündə «Qafqazda əmin-amanlıq, sülh, iqtisadi və mədəni əməkdaşlıq uğrunda bəyannamə» qəbul edilmişdir. Həmin bəyannamədə Qafqazın sülh, əmin-amanlıq, təhlükəsizlik regionuna çevrilməsi, Qafqazda millətlərarası həmrəyliyin yaradılması, Qafqazda möhkəm sülhün və sabitliyin bərqərar

olmasına hərtərəfli kömək göstərilməsi, bölgədəki münaqişələrin beynəlxalq hüquq normaları əsasında yalnız sülh yolu ilə həll edilməsinin vacibliyi, Qafqazda tarazlaşdırılmış iqtisadi siyasətin həyata keçirilməsi, Qafqazın nadir təbiətinin qorunması və s. bu kimi qlobal məsələlərin birgə reallaşdırılması öz əksini tapmışdır.

Heydər Əliyevin bilavasitə təşəbbüsü ilə 1998-ci il sentyabrın 7-8-də 32 dövlətin və 13 beynəlxalq təşkilatın nümayəndələrinin iştirakı ilə Azərbaycanın paytaxtı Bakıda keçirilən tarixi Böyük İpək yolunun bərpası üzrə beynəlxalq konfransda imzalanan “Bakı Bəyannaməsi” və «Avropa–Qafqaz–Asiya nəqliyyat dəhlizinin yaradılmasına dair saziş» də Qafqazda sülh prosesini möhkəmləndirməyə, Qafqaz dövlətlərinin Avropa və Asiya ölkələri ilə, eləcə də region ölkələrinin bir-birilə inteqrasiyasına, qarşılıqlı anlaşma və etimadın inkişafına birbaşa xidmət edirdi.

Milli ideologiyamızın, milli məfkurəmizin yaradılması ümummillə lider Heydər Əliyevin tarixi xidməti idi. Onun əsası Azərbaycançılıqdır. Heydər Əliyevin müəllifi olduğu Azərbaycançılıq ideologiyasının təməl prinsipləri, başlıca konseptual müddəaları aşağıdakılardan ibarətdir: Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi, onun dönməzliyinin və əbədiliyinin təmin edilməsi; Azərbaycan xalqının bütövlüyünün, milli həmrəyliyinə təmin olunması, vətəndaş cəmiyyətinin formalaşması, dünya azərbaycanlılarının “Azərbaycan” ideali ətrafında birliyinə nail olunması; Azərbaycanın iqtisadi müstəqilliyinin, azad bazar münasibətlərinin bərqərar olunması; milli ideologiyanın ifadə vasitəsi olan müstəqil Azərbaycanın dövlət dilinin - Azərbaycan dilinin hərtərəfli inkişaf etdirilməsi və tətbiqi dairəsinin genişləndirilməsi; Azərbaycan xalqının milli-mənəvi dəyərlərinin, milli mentalitetinin inkişaf etdirilməsi; Azərbaycanın milli dövlətçiliyində ümumbəşəri dəyərlərin, dünyəvi, hüquqi-demokratik, sivil dövlət quruculuğu prinsiplərinin təmin olunması; Azərbaycanın dövlətçilik atributlarının milli ideologiyanın tərkib hissələrindən biri olması; Azərbaycançılıq milli ideologiyasının əsas müddələrinin, prinsiplərinin təhsil müəssisələrində öyrədilməsi, tədrisi, təbliği, təhsilin məzmununda milli-mənəvi və ümumbəşəri dəyərlərin geniş əks olunması, milli vətənpərvərlik tərbiyəsinin ön plana çəkilməsi və s. [Hüseynova, 2004 s. 430]. Ölkə rəhbəri İlham Əliyevin milli-mənəvi dəyərlərə münasibəti də ümummillə liderin azərbaycançılıq ideologiyası əsasında formalaşmışdır. Ulu öndər Heydər Əliyev zəngin dövlətçilik və siyasi irsinin qorunması, təbliğ edilməsi və gələcək nəsillərə ötürülməsi Azərbaycan xalqının milli dövlətçilik şüurunun inkişafının və yetişməkdə olan gənc nəslin dövlətçilik ənənələrinə sədaqət, azərbaycançılıq ideologiyası, Azərbaycan məfkurəsi ruhunda tərbiyə olunmasının ən vacib şərtlərindən biridir.

1. Siyasi fəaliyyətinin bütün mərhələlərində Vətənə, xalqa, torpağa sonsuz məhəbbət hissi, qurub yaratmaq amalı ilə yaşamış ümummillə lider Azərbaycanın gələcəkdə daha qüdrətli dövlət olması üçün ölkəyə rəhbərliyə layiq ola biləcək namizədini də tövsiyə etmişdi. Vətəninə canından artıq sevən ulu öndər 2003-cü il prezident seçkilərindən öncə xalqa müraciətində bildirmişdi: “İlham Əliyev yüksək intellektli, pragmatik düşüncəli, müasir dünya siyasətini və iqtisadiyyatının gözəl bilən, enerjili və təşəbbüskar bir şəxsiyyətdir. Sizi əmin edirəm ki, həm İlham Əliyev, həm də Yeni Azərbaycan Partiyası bundan sonra da xalqımızın ən layiqli övladlarını öz ətrafında sıx birləşdirərək, Azərbaycan dövlətinin inkişafı və xalqımızın firavanlığı yolunda çox işlər görəcəklər. İnanıram ki, mənim axıra çatdırma bilmədiyim taleyüklü məsələləri, planları, işləri Sizin köməyiniz və dəstəyinizlə İlham Əliyev başa çatdırma biləcək. Mən Ona özüm qədər inanıram və gələcəyinə böyük ümidlər bəsləyirəm” [Sülh və sabitlik prezidenti// http://azertag.az/xeber/SULH_VA_SABITLIK_PREZIDENTI-320061].

Həqiqətən də İlham Əliyev ulu öndərin və xalqın ona bəslədiyi inam və ümidləri doğrultdu. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin prezident kimi səlahiyyətlərinə başlamasından keçən dövrdə Azərbaycan daha sürətlə inkişaf edib, Azərbaycanın iqtisadi qüdrəti artıb, beynəlxalq aləmdə nüfuzu möhkəmlənib. Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafına istiqamətlənmiş Dövlət Proqramları (2004-2008-ci illər və 2009-2013-cü illər) ilə nəzərdə tutulmuş tədbirlərin uğurla yerinə yetirilməsi ölkə iqtisadiyyatının diversifikasiyasını təmin etmiş, qeyri-neft sektorunun dayanıqlı inkişafı, prioritet sahələrə iri həcmli investisiyaların yönəldilməsi regionlarda müasir infrastruktur layihələrinin reallaşdırılması, yeni istehsal və emal müəssisələrinin fəaliyyətə başlaması üçün zəmin yaratmışdır.

Son 10 ildə Azərbaycan iqtisadiyyatı dünyada ən sürətlə inkişaf edən iqtisadiyyat olmuşdur. Maliyyə və iqtisadi böhran illərinə baxmayaraq, ölkəmizdə iqtisadi inkişaf sahəsində pozitiv təmayüllər saxlanmaqdadır.

Heydər Əliyev siyasətinə sədaqət nəticəsində müstəqil Azərbaycan bu gün yeni inkişaf və tərəqqi dövrünü yaşayır, Heydər Əliyev ideyaları yaşayır, qalib gəlir. Müstəqil Azərbaycan möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin liderliyi altında sürətlə beynəlxalq birliyə sıx şəkildə inteqrasiya olunur və onun nüfuzlu üzvlərindən birinə çevrilir. Bu gün müasir Azərbaycan ulu öndərin əsasını qoyduğu təməl üzərində dayanmadan inkişaf edir, Azərbaycan bu gün heç bir alternativ olmayan Heydər Əliyev yolu ilə inamla irəliləməkdədir. Hər bir uğurumuz, nailiyyətimiz ulu öndər Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Azərbaycanın dünəni, bu günü və gələcəyi kimi dəyərləndirilən Heydər Əliyev ideyaları cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkəmizə qarşıdakı illər üçün daha möhtəşəm uğurlar vəd edir.

Ədəbiyyat

1. Əliyev Heydər. Müstəqilliyimiz əbədidir. İkinci kitab. Bakı: Azərənəşr, 1997, 604 s.
2. Əliyev Heydər. Müstəqilliyimiz əbədidir. Beşinci kitab. Bakı: Azərənəşr, 1998, 500 s.
3. Əliyev Heydər. Müstəqilliyimiz əbədidir. Altıncı kitab. Bakı: Azərənəşr, 1998, 511 s.
4. Əliyev Heydər. Müstəqillik yollarında. Üçüncü kitab, Bakı: Azərbaycan, 1997, 510 s.
5. Əliyev İlham. İnkişaf – məqsədimizdir. Bakı: Azərənəşr, 2009, 416 s.
6. Heydər Əliyev işığı – İpək yolu. Bakı, 2001, s.106
7. Mehdiyev Ramiz. XXI əsrdə milli dövlətçilik. Bakı: "XXI" - Yeni Nəşrlər Evi, 2003. - 248 səh.
8. Mehdiyev Ramiz. Milli məfkurə, dövlətçilik, müstəqillik yolu ilə. II cild (məqalələr, çıxışlar, müsahibələr). Bakı: XXI – Yeni Nəşrlər Evi, 2006, 673 s.
9. Həsənov Əli. Geosiyasət. Dərslük. Bakı: Aypara-3, 2010, 604 s.
10. Hüseynova İradə. Dövlətçilik naminə. Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2001, 294 s.
11. Hüseynova İradə. Müstəqilliyimizin təminatçısı. Bakı: Təhsil, 2003, 504 s.
12. Hüseynova İradə. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu. Bakı: Təhsil, 2004, 472 səh.
13. Hüseynova İradə. Heydər Əliyev – Müstəqil Azərbaycanda milli-mənəvi dirçəliş. «Dirçəliş-XXI əsr» jurnalı, № 74-75, 2004, səh. 177-199
14. Гусейнова Ирада. Гейдар Алиев – от политического руководителя к общенациональному лидеру. Bakı, 2005, 504 s.
15. Hüseynova İradə. Heydər Əliyev və Qafqazda sülh prosesi: Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı: Çarşıoğlu, 2008, 672 s.
16. Hüseynova İradə. Akademik Ramiz Mehdiyevin “Gorus-2010: absurd teatr mövsümü” adlı fundamental elmi-tədqiqat əsəri ermənilərin əsassız iddialarına tutarlı cavabdır. İki sahil, № 228, 8 dekabr 2010-cu il
17. Hüseynova İradə. Tarix.Zaman.Düşüncələr. I cild. Bakı: Elm və təhsil, 2016, 512 s.
18. Гусейнова Ирада. История народов Кавказа. Баку, 2017, 1232 с.
19. Aspirantların və gənc tədqiqatçıların “Respublika Günü”nə həsr olunmuş elmi konfransının materialları. Bakı, 2004, səh. 6-9
20. Bəşəriyyətə qarşı amansız cinayət // Azərbaycan, 18 fevral 2014
21. Rusiya Federasiyasının Dövlət Arxivi, Fond 7523, siyahı 134, iş 184, vərəq 107
22. Sülh və sabitlik prezidenti// http://azertag.az/xeber/SULH_VA_SABITLIK_PREZIDENTI-320061
23. 14 iyul 1969-cu il – milli tariximizin dönüş anı // Səs, 13 iyul 2015
24. Ulu öndərin Gəncəyə tarixi səfəri Azərbaycanı parçalanmaqdan xilas etdi // Xalq qəzeti, 13 iyun 2012-ci il

Tahirli Kürsümxanım

ADU, Bakı ş.

KLASSİK İRSİMİZ HEYDƏR ƏLİYEVİN DÖVLƏTÇİLİK TARİXİ KONTEKSTİNDƏ

Açar sözlər: Heydər Əliyev, klassik irs, Kitabı Dədə Qorqud.

Ключевые слова: Гейдар Алиев, классическое наследие, Книга – Дедэ Горгуд, независимость

Keywords: Heydar Aliyev, classical heritage, independence, “The Book of Dada Gorgud”

Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin dövlətçiliyimiz tarixində müasir Azərbaycan dövlətinin banisi, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti kimi müstəsna yeri olmuşdur. Müasir dövrdə nəinki Azərbaycanda, hətta bütün postsovet məkanında, eləcə də dünya miqyasında gedən prosesləri Heydər Əliyevin şəxsiyyətindən və fəaliyyətindən kənar təsvir etmək qeyri-mümkündür.

Ulu Öndər zəmanəmizin böyük filosofu və mütəfəkkiri idi. O, dünya, rus, türk və azərbaycan klassik ədəbiyyatı ilə yanaşı, şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrini hər zaman mütalib etmiş, yüksək əxlaq və düşüncə tərzinin formalaşmasında ədəbiyyatın əhəmiyyətini mühüm hesab etmişdir.

Yüzlərin qan yaddaşını daşıyıb gətirən tarixi-mənəvi dəyərlər, o sıradan folklor qaynaqlarına göstərilən qayğı və diqqət bütün Azərbaycan miqyasında özünü tanıma, özünüdərk və özünəqayıdış proseslərini hərəkətə gətirdi. Əvvəlki onilliklər üçün qadağan edilmiş “Dədə Qorqud”, “Oğuz”, “Oğuz yurdu”, “Ozan”, “Türk mədəniyyəti”, “Qan yaddaşı” anlayışları elmi toplantılarda, kitablarda, mətbuat və radio-televiziya verilişlərində öz əksini tapmağa başladı.

“Kitabi – Dədə Qorqud” eposundan tutmuş Məmməd Arazadək elə bir sima tapılmaz ki, Heydər Əliyev o mövzuya toxunmamış, öz fikirlərini qeyd etməmiş olsun. Heydər Əliyev xalqımızın milli- mənəvi dəyərlərini əks etdirən, müqəddəs kitabımız olan “Kitabi – Dədə Qorqud” eposunun uzun müddət diqqətdən kənar qalmasını öz çıxışlarında dəfələrlə qeyd etmişdir. Dastanla bağlı yazılan məqalələrin dünya miqyaslı

toplumlarda, dərgilərdə dərc olunmasını, Dədə Qorqudla bağlı tədbirlərin dövlət səviyyəsində keçirilməməsini təəssüf hissi ilə vurğulamışdır.

XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının parlaq səhifələri Ulu öndərin adı ilə bağlı olub, şair və yazıçılarımızın bəraət qazanmasına, əsərlərinin çap olunmasına, senzuranın ləğvinə nail ola bilmişdir.

“Kitabi – Dədə Qorqud” eposunun 1300 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında H.Əliyevin 1997-ci il 20 aprel tarixli fərmanı, Ümumilli liderin təşəbbüsü ilə UNESCO səviyyəsində bu eposa aid tədbirlərin təşkil edilməsi müstəqil Azərbaycanın ilk nəhəng elmi-mədəni tədbirlərindən biri kimi əhəmiyyət daşımışdır. Bu Azərbaycan xalqının həyatında böyük bir hadisə idi. Ulu Öndərin sözləri ilə desək, “bu, bizim tarixi köklərimizə, milli ənənələrimizə, elmimizə, xalqımızın çoxəsrlik tarixinə olan hörmət, ehtiram bayramıdır. Bu, bizim milli azadlığımızın, dövlət müstəqilliyimizin bayramıdır”.

Heydər Əliyev xalq ədəbiyyatına, onun zənginləşməsinə diqqət və qayğı göstərməklə yanaşı, klassik sənətkarlarımızın da yaradıcılığını nəzərdən qaçırmamış, yazıçı və şairlərimizin yubileylərinin təntənəli keçirilməsi, əsərlərinin çap olunması, təltif edilməsi, onların adına heykəllərin ucaldılmasında böyük rol oynamışdır.

1981-ci ilin avqust ayında Nizami Gəncəvinin anadan olmasının 840 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında qərar isə nizamişünaslıqda bir dönüş yaratmışdır. Heydər Əliyevin sözləri ilə desək “Bütün Azərbaycan xalqı Nizami Gəncəvi ilə fəxr edir. Onun yazdığı əsərlər bütün dünyada məşhurdur. Təsəvvür edin, 850 il bundan öncə bu qədər əsərlər yaratmaq! Bu əsərlər təkcə şeirdən ibarət deyildir, onların hər birində böyük elm var, böyük fəlsəfə, dahi fikirlər var. Buna görə onun əsərləri də yaşayır. Özü də yaşayır” (1981-ci ilin avqust ayı)

Heydər Əliyevin Nəsimi irsi ilə yaxından tanışlığı 60-cı illərə təsadüf edir. Nəsiminin yaradıcılığı ilə Füzuliyə qədərki anadilli poeziyamızın, təkcə milli şeirimizin deyil, ümumtürk poeziyasının tədqiqi və təbliğini genişləndirmiş, dünya miqyasında tanınmasına və öyrənilməsinə şərait yaratmışdır.

Ulu Öndər Məhəmməd Füzuli irsinin tədqiqi və nəşrinə də diqqət ayırmış, onu təkcə Azərbaycanda deyil, bütün türk dünyasında tanınması ilə fəxr etmişdir. 1994-cü ildə Füzulinin 500 illik yubileyi təkcə Azərbaycanda deyil, dünyanın bir çox ölkələrində keçirilirdi. Məhəmməd Füzulinin yaradıcılığı, əsərləri, irsi dünya ədəbiyyatına böyük töhfələr vermiş, onun zənginləşməsinə xidmət etmişdir. Şair 40 illik yaradıcılığı dövründə böyük əsərlər yaratmış, Azərbaycan şeirini Şərq şeirinin ən yüksək zirvəsinə çatdırmış, qəzəlləri, rübailəri, qəsidələri və poemaları ilə insanları mənəvi qidalandırmışdır.

Klassik irsimiz, klassik ədəbiyyatımız tariximizin bütün dövrlərində, mərhələlərində olduğu kimi bu gün də dövlətimizin diqqət mərkəzindədir.

Резюме

Гейдар Алиев – это великая личность, которая внесла непревзойденный вклад в развитие азербайджанской литературы. Он всегда интересовался классическим наследием и подчеркивал их литературное и историческое значение. В период руководства Гейдара Алиева в Азербайджане одним из наиболее важных вопросов в научном сообществе нашей страны стало проведение юбилея эпоса «Китаби-Деде Горгуд», а также юбилей таких великих художников как Низами, Физули и Насими.

Summary

Haydar Aliyev is a great personality with precious services in the development of Azerbaijani literature. Our National leader has always been interested in classical heritage and emphasized its literary – historical significance. During Haydar Aliyev’s leadership in Azerbaijan, organising as geniuses such as Nizami, Fuzuli and Nasimi were the most important issues in the scientific community of our country.

Elnarə Vaqif qızı Yəhyayev

ADU, Bakı

H.ƏLİYEVİN DİL SİYASƏTİ AZƏRBAYCANÇILIĞIN TƏRKİB HİSSƏSİ KİMİ

Açar sözlər: H.Əliyev, azərbaycançılıq, dövlət dili, multikulturalizm

Ключевые слова: Г. Алиев, азербайджанство, государственный язык, мультикультурализм

Key words: H. Aliyev, Azerbaijanism, state language, multiculturalism

Dil xalqın milli kimliyini təsdiq edən amillərdən biridir. Təsədüfi deyil ki, zaman-zaman Azərbaycanın bütövlüyü və müstəqilliyi uğrunda gedən mübarizələrdə Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi sabitləşməsi əsas məsələlərdən olmuşdur. Kifayət qədər dövlətçilik ənənələrinə malik olan respublikamızda

dövlət dili ənənələri də mövcuddur. XVI əsrdə Ş. İ. Xətəinin əsasını qoyduğu bu ənənə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti tərəfindən davam etdirildi və rəsmi olaraq, 27 iyun 1918-ci il tarixli qərarı ilə o zaman türk dili adlanan Azərbaycan dili dövlət dili elan edildi. Hökumət milliləşməni məhz dilin inkişafı fonunda həyata keçirmək niyyətində idi. Xalqın təəssübkeşləri ana dilini dövlətin və dövlətçiliyin dayağı hesab edirdilər. Hər dəfə uğursuzluğa uğrayan bu təşəbbüslər özünün birdəfəlik həllini ümummilli lider H. Əliyevin uğurlu siyasəti sayəsində tapdı. Uzaqgörən siyasi xadim başa düşürdü ki, xalqın özünüdərkli, siyasi azadlığı və milli müstəqilliyinə gedən yol onun dilinin inkişafından keçir. H. Əliyevin dil siyasətini üç dövrə bölmək olar: respublika rəhbərliyində olduğu birinci dövr, Moskva dövrü, respublika rəhbərliyində olduğu ikinci dövr. Birinci mərhələdə o, özünü artıq bir milli lider kimi təsdiqlədi. Bunun təzahürlərindən biri də Azərbaycan dilinin yüksələn siyasi nüfuzu idi. Gərgin bir siyasi dövrdə - 1969-cu ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin 50 illiyinə həsr olunmuş yubiley tədbirində məhz Azərbaycan dilində çıxış etməklə o, bir tərəfdən Moskvaya özünün siyasi cəsarətini nümayiş etdirdi, digər tərəfdən isə ictimaiyyətə ciddi bir mesaj verdi və bununla xalqa hiss etdirdi ki, artıq bu dilin keşiyində dayananı və bu xalqın müdafiəçisi var. Bu cəsarətli addım ziyalıları da dilimiz, tariximiz, dövlətçiliyimiz uğrunda mübarizəyə ruhlandırdı. Təsadüfi deyil ki, 60-cı illərdə Azərbaycan ədəbiyyatında yeni düşüncəli ədəbi nəsil yetişdi, Azərbaycan dilçilik elminə yeni nəfəs gəldi. 1974-cü ildə “Müasir Azərbaycan dili” dərsliyinin müəlliflərinə Dövlət mükafatı təqdim etməklə o, dilə və dilçilik elminə dəstək verdiyini bir daha sübut etdi. Moskvada Siyasi Bürodə və digər vəzifələrdə çalışarkən də H. Əliyev Azərbaycan mədəni mühitinə, gedən ictimai proseslərə, baş verən mədəni hadisələrə diqqət göstərir, özünün də qeyd etdiyi kimi, milli mətbuatı, xüsusilə, “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetini izləyirdi: “Mən 1969-cu ildən Azərbaycana rəhbərlik etmişəm, odan əvvəlki dövrdə də əgər bilavasitə Azərbaycana rəhbərlik eləməmişəmsə, tutduğum vəzifələrə görə Azərbaycanda gedən bu prosesləri həmişə izləmişəm, xüsusən tarix sahəsində, elm sahəsində, dil sahəsində.” (“Azərbaycan” qəzeti 10 noyabr 1995-ci il)

H. Əliyevin dil siyasətinin ən məhsuldar və ən gərgin dövrü onun ikinci dəfə respublika rəhbərliyinə qayıdışı dövrüdür. Bu, respublika üçün istər iqtisadiyyatın, istər siyasətin, istərsə də mədəniyyət və elmin tənəzzülə uğradığı çətin bir zaman idi. Hər şeydən əvvəl, dilimizin necə adlandırılması mübahisə obyektinə çevrildi. Ümummilli lider bu məsələnin sadəcə bir texniki düzəliş olmadığını, siyasi, strateji əhəmiyyətini, milli kimliyimizi təsdiqləyən tələpəli bir məsələ olduğunu nəzərə alaraq, məsələnin həllini ziyalıların və xalqın müzakirəsinə verdi. AMEA-da, Prezident Aparatında müzakirələr davam etdi. “Dil məsələsinin yalnız elmi – intellektual deyil, həm də sosial-kütləvi maraqla bağlı olduğunu nəzərə alan ümummilli lider “qeyri – qanuni qəbul olunmuş bu qanun respublikamızda birmənalı qəbul edilməyib” gerçəkliyini ifadə edirdi.” [Əhmədova, 2010] Ulu öndər məsələyə daha geniş və siyasi aspektdən yanaşırdı. Belə ki, həmin dövrdə dil məsələsi ilə paralel mədəni muxtariyyət məsələsi də səsləndirilirdi. Bu iki məsələ, əslində, bir-biri ilə və respublikamızın siyasi və ərəzi bütövlüyü ilə sıx bağlı idi. Dilimizin “türk dili” və ya “Azərbaycan türkcəsi” adlandırılması ölkəmizdə yaşayan əzəli xalqları və etnik qrupları təcrid etmək demək idi. Halbuki, Azərbaycanda formalaşmış multikulturalizmin ideal modeli dünya mədəniyyətinə bir nümunə ola bilər. Avropada multikulturalizm iflasa uğradığı halda, ölkəmizdə belə bir inkişafa malik olmasının səbəbi tariximizə və mədəniyyətimizə dayanır. İzlərinə “Dədə Qorqud” dastanlarında rast gəldiyimiz tolerantlıq, birgəyaşayış ənənələri xalqımızın xarakterindən qaynaqlanır. Tarixən ayrı-ayrı tayfalar, etnoslar Azərbaycana köçərək məskunlaşmışlar. Hətta yadellilərin yürüşləri, işğalçıların hücumları zamanı yerli xalq öz mədəni inkişafı ilə işğalçıları mədəni assimilyasiyaya uğrada bilmişdir. Ötən əsrin əvvəllərində çar Rusiyasının və 30-cu illərində Sovet hakimiyyətinin Azərbaycana sürgün etdiyi xalqlar, o cümlədən malakanlar, ruslar, və b. dərindən illərində qaçqın düşmüş axısqa türkləri burada nəinki həqarətlə qarşılanmadılar, əksinə, onlar öz varlıqlarını qorumağa, dillərini, mədəniyyətlərini, adət-ənənələrini yaşatmağa şərait qazandılar. Təsadüfi deyil ki, bu xalqların məskunlaşdıqları ərəzilərin adları belə, onların öz milli kimliklərini qorumağa imkan verir. Bir çox hallarda bu toponimləri həmin xalqlar özləri ilə gətirmiş və yaşadıkları ərəziyə vermişlər. Slavyanka, İvanovka, Pokrovka və s. toponimlər Azərbaycanın xəritəsində belə öz əksini tapmışdır. Tarixən ölkəmizin ərəzində yaşamış və ya məskunlaşmış tatlar, ləzgilər, talışlar, saxurlar, avarlar, ingiloylar və digərləri öz dillərini yaşatmaqla, bu dildə bədii əsərlər, mahnılar yazmaqla bərabər, təhsili Azərbaycan dilində alırlar, dünyaya bu dillə inteqrasiya olunurlar. Belə bir şəraitdə mədəni muxtariyyət nəinki respublikamıza, elə həmin xalqların özünə də heç bir fayda gətirməzdi. Təsadüfi deyil ki, dilimizin adı və dövlət statusu məhz bu xalqların da iştirak etdiyi ümummilli referendumla müəyyənləşdi.

Bir faktı da qeyd edək ki, H. Əliyev Azərbaycan dilini mükəmməl bilirdi və bu dilin imkanlarından məharətlə istifadə edirdi. “Ardıcılıq, məntiqilik və sistemlilik... – H. Əliyevin nitqini klassik natiqliyin bu keyfiyyətləri səciyyələndirir. Zahirən burada paradoks özünü göstərir...H. Əliyev şifahi nitqə üstünlük verir, şifahi nitq isə müəyyən qədər sərbəstdir, yəni burada, məsələn, ardıcılıq pozula bilər. məntiq tam yox, ümumən də gözlənilən bilər, sistemlilikdə müəyyən şərtlilik ola bilər... Lakin H. Əliyevin nitq praktikasında, natiqlik təcürübəsində vəziyyət belə deyil – sadələşdirmə kateqoriyalar klassik səliqə ilə gözlənilir.” [Xudiyev, 1997, 207]

H. Əliyevin dil siyasətinin əsasını milliliyə söykənmək, müasirliyi nəzərə almaq və dili praktikada tətbiq etmək təşkil edir. Odur ki, prezident olduğu dövrdə ulu öndər Azərbaycan dilinin qorunması, təkmilləşdirilməsi, tətbiqi ilə bağlı bir sıra fərman və sərəncam imzalamışdır. “Müstəqillik qazandıqdan sonra dilimiz Dövlət dili statusu aldı. Azərbaycan Respublikası Prezidenti H. Əliyev dilimizin dövlət səviyyəsində qorunması və tətbiqi üçün 4 fərman verdi” [A. Babayev. 2008, 22] Hətta Azərbaycan əlifbası və ana dili gününün təsis edilməsi də Ulu öndərin adı ilə bağlıdır: “Hər il avqust ayının 1 – i Azərbaycan Respublikasında Azərbaycan əlifbası və Azərbaycan dili günü kimi qeyd edilsin” (Azərbaycan əlifbası və Azərbaycan dili gününün təsis edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı, 9 avqust 2001 – ci il) Bizə miras qalmış, H. Əliyev tərəfindən azərbaycançılığın tərkib hissəsi kimi müəyyənləşdirilmiş dilimizin qorunması və təkmilləşdirilməsi işi bu gün də davam etdirilir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İ. Əliyevin 9 aprel 2013 – cü il Sərəncamı ilə “Azərbaycan dili qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı” hazırlanmışdır. Göründüyü kimi, ümummilli lider H. Əliyev tərəfindən qoyulmuş ənənə davam etdirilməkdədir.

Ədəbiyyat

1. Babayev A. Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti. Bakı, 2008, s.22,
2. Əhmədova S. Heydər Əliyevin dil siyasəti. Bakı, 2010 s.101, 211s
3. Əliyev H. “Azərbaycan” qəzeti 10 noyabr 1995 – ci il
4. Xudiyev N. H.Əliyev və Azərbaycan dili. Bakı, 1997, 207.287s

Резюме

В работе говорится о борьбе президента Азербайджанской Республики Г. Алиева за государственного статуса азербайджанского языка, чистоту языка и его защиту. Великий лидер Г. Алиев издал указы об улучшении защиты, совершенствования и применения азербайджанского языка и создал традицию защиты национальных и мультикультуральных ценностей.

Summary

Tazis speaks of the struggle of the President of the Republic of Azerbaijan H. Aliyev for the state of the Azerbaijani language, purity of language and its protection. The great leader H. Aliyev issued decrees on the improvement of the protection, improvement and application of the Azerbaijani language and created a tradition of protection of national and multicultural values.

**Kazımova Sevinc Beydulla qızı dosent,
ADU, Bakı ş.**

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANÇLIQ

Açar sözlər: siyasət, inkişaf, müasirlik

Key words: policy, development, modernity

Ключевые слова: политика, развитие, современность

Qocaman Şərqi Azərbaycansız təsəvvür etmək qeyri-mümkündür. Bu diyar özünün qədim, ulu tarixi, zəngin sərəvəti, qüdrətli şəxsiyyətləri, dünya mədəniyyətinin qızıl fonduna bəxş etdiyi yaradıcı insanları ilə bəşər tarixində əbədi yerlərdən birini tutur. Heydər Əliyevin ömür yolu millətin, bütünlükdə Azərbaycanın taleyi, səadət və xoşbəxtliyi üçün qüdrətli zəmanət olub, vətənin hər bir guşəsinə işıq saçır. Biz onun keçdiyi həyat yolunu ötrəri də olsa, nəzərimizdə canlandırsaq, bir neçə komponentlər üzrə tam bütöv, ecazkar portretini canlı və müəzzəm şəkildə gözlərimiz önünə gətirə bilərik. Bu nadir şəxsiyyətin işi, əməli, dünyagörüşü heç vaxt konyukturaya hakim sosial-siyasi axarı, çeşidli ideya streotipləri, lokal, yaxud global vəzifə səlahiyyəti çərçivələri daxilində də bir sabit məsləkə-mahiyyətdə, alt qatla həmişə əbədi milli-mənəvi ideala, Azərbaycanın dövlətçilik tarixində suverenliyi, müstəqilliyi təmin edən dəyərlərə sadıq qalmağa yollar tapa bilər. “M.F.Axundovun əlifba təlimi, M.Ə.Sabirin vətən, millət məfkurəsi, Ə.Hüseynzadənin, H.Cavidin dildə, düşüncədə inteqrasiya ideyaları hamısı hələ həmin illərdən Heydər Əliyevin fəaliyyətində perspektiv və strateji dövlət siyasətinə, dövlətçilikdə strateji proqramın tərkib hissəsinə, elm və fəlsəfədən əməli siyasət müstəvisinə keçir” [Qarayev, 2002, 629]. 1981-ci ildə “Literaturnaya qazeta”da H.Əliyevin çap etdirdiyi “Qoy ədalət zəfər çalsın...” adlı yazısı klassiklərə, onların yaradıcılığına, ənənə və novatorluğa,

nəsillər arasındakı rabitəyə, ədəbi vərəsəliyə düzgün münasibətin ən bariz ifadəsi kimi səslənir. O, özünün böyük əcdadı, əsrlərinin geniş, dünya miqyasında təbliğinə diqqəti bir anda zəiflətmədiyi dahi Nizaminin humanist ideyalarına arxalanaraq, tez-tez ona istinad edərək bu günün problemlərini çox böyük məharət və ustalıqla aydınlaşdırmağa müvəffəq olur. Demək olar ki, yazıçıların bütün qurultaylarında çox səbrlə, təmkinlə iştirak edən bu sənət dostu hər zaman ədəbiyyatla nəfəs almış, Nizamilər, Xaqanilər, Nəsimilər, Füzulilər, Vaqiflər, Sabirlər, Şəhriyarlar və neçə-neçə başqaları onun sevimli müəllifləri olmuş, onların qədr-qiymətinə bilmişdir. O yazmışdır ki, klassik Azərbaycan ədəbiyyatı öz inkişafında insana böyük məhəbbətlə dolu olan ecazkar, fəlsəfi lirikanın, orta əsrlərin ictimai və ənənəvi buxovları əleyhinə çevrilmiş üsyankar, azad fikirli şeirinə parlaq yollarından keçmişdir” [Əliyev, 1999, 79].

Ulu öndərimiz yalnız Azərbaycan xalqının deyil, keçmiş ittifaqın bütün ərazisində olan xalqların tarixinə, dünyanın siyasət tarixinə öz adını yazmış böyük Azərbaycanlıdır. Təbiət tərəfindən ona verilmiş dərin zəka, möhkəm iradə, yüksək idarəçilik qabiliyyəti, xalqına sonsuz məhəbbət onu Ümummilli lider səviyyəsinə yüksəltdi. H.Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi hər iki dövrdə ölkəmiz çox uğurlu inkişaf yolu keçmişdir. Birinci dövrü quruculuq, böyük nailiyyətlər, iqtisadiyyatın, həyatımızın bütün sahələrinin yeniləşməsi, müasirləşməsi dövrü kimi xarakterizə ediriksə, ikinci dövrdə müstəqilliyimizin qorunması, möhkəmləndirilməsi, bugünkü Azərbaycanın uğurları üçün zəmin yaradılmışdır. Bu günkü uğurlarımızın ümumiləşdirilmiş ifadəsi olaraq deyə bilərik ki, ulu öndər Heydər Əliyev Azərbaycanı dünyaya tanıtdı, dünyanı isə Azərbaycana gətirdi. Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi varlığını qoruyub, dünya birliyinin layiqli üzvünə çevirən Ümummilli lider Heydər Əliyev bildirirdi ki, müstəqillik yollarında yenidən addımlarını atan hər bir ölkənin qarşısında dayanan əsas vəzifələrdən biri ikitərəfli və beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində əməkdaşlıq əlaqələrinin yüksək səviyyədə qurulmasıdır. Dahi şəxsiyyət xilaskarlıq missiyasını uğurla həyata keçirərək düşünülmüş və məqsədyönlü siyasəti nəticəsində Azərbaycanın bugünkü uğurlarının təməlini qoydu.

Heydər Əliyev tərəfindən təməli qoyulmuş mədəni əlaqələr bu gün də Prezident İlham Əliyevin və Azərbaycanın birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, YUNESKO və İSESKO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban Əliyevanın xüsusi diqqəti əsasında davam etdirilməkdədir.

Ümummilli lider Heydər Əliyev həm də, müasir Azərbaycanın siyasi həyatının ən əlamətdar hadisələrindən olan Yeni Azərbaycan Partiyasının yaradıcısıdır. Partiyanın hansı şəraitdə, hansı zərurətdə yarandığı aydındır. Bu o dövr idi ki, Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərliyi, AXC - müsavət iqtidarı Azərbaycanı uçurum qarşısında qoymuşdu. Ölkədə xaos baş alıb gedirdi. Bir tərəfdən ölkədə siyasi gərginlik, digər tərəfdən torpaqlarımızın ermənilər tərəfindən işğal xalqın səbir kasasını doldurmuşdu. Belə bir şəraitdə Yeni Azərbaycan Partiyasının yaradılması tarixi zərurət idi. 91 nəfər Azərbaycan ziyalısının ulu öndər Heydər Əliyevə “Azərbaycan Sizin sözlünüzü və qəti qərarınızı gözləyir” müraciəti ölkə ictimaiyyəti arasında böyük canlanma yaratdı. Bu, yalnız 91 nəfərin deyil, ölkədə baş alıb gedən özbaşınalıqdan, siyasi gərginlikdən cana doymuş bütöv bir xalqın Heydər Əliyevə böyük ümidinin ifadəsi idi. Yeni Azərbaycan Partiyasının təsis konfransı 21 noyabr 1992-ci ildə Naxçıvanda keçirildi və ulu öndər Heydər Əliyev YAP-ın sədri seçildi. Konfransda Azərbaycanın əksər rayonlarından cəmiyyətin bütün təbəqələrini təmsil edən 550-dən artıq nümayəndə iştirak edirdi. Ulu öndər Heydər Əliyevin Azərbaycan dövləti, xalqı qarşısındakı xidmətləri danılmazdır. Bu günkü müstəqil, müasir, demokratik, iqtisadiyyatı sürətlə inkişaf edən Azərbaycan onun şah əsəridir.

Ədəbiyyat

1. Əliyev H. Mədəni irsimizin keşiyində. Bakı, 2001
2. Əliyev H. Ədəbiyyatın yüksək borcu və amalı. Bakı, 1999
3. Prezident 1993-1997. Bakı: West Print Digital Design Center, 1998
4. Xəlilov S. Heydər Əliyev və azərbaycançılıq məfkurəsi. Bakı, 2002
5. Xudiyev N. Heydər Əliyev və Azərbaycan dili. Bakı, 1997
6. Qarayev Y. XIX-XX yüzilliklər Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. Bakı, 2002

Summary

Heydar Aliyev, as a phenomenal person represented our nation, and thanks to his farsightedness he could convert course of happened events to the right direction. Great leader lived with a sense of endless love to his country, his nation and motherland, with the desire to build and create and was linked to the national ideals in all stages of his political activity. He lived with the desire to see native Azerbaijan as a leading country and our people as the happiest nation. As a result of it, in our republic the important areas as economy, education, medicine, culture have been developed to meet international standards.

Heydar Aliyev who was taken a rescue mission twice preserved historical, cultural and literary heritage and was the founder of the modern society. Nowadays Azerbaijan as an independent, democratic and modern country is able to speak up in the world stage.

Резюме

Гейдар Алиев, как феноменальная личность представлял свой народ и благодаря своей дальновидности мог направлять ход событий в нужное русло. Во всех этапах своей политической деятельности, великий лидер жил с бесконечной любовью своей родине, своему народу и земле, с желаниями построить и создать и всегда был верным национальным идеалам. Он хотел видеть родного Азербайджана передовой и развитой страной, а своего народа самым счастливым. В результате у нас в республике такие важные области, как экономика, медицина, образование, культура стали соответствовать мировым стандартам.

Гейдар Алиев, дважды взяв на себя миссию спасателя, оберегал историко-культурное, литературное наследие, также был создателем современного общества. Теперь Азербайджан как независимое, демократическое и современное государство, в состоянии сказать свое слово на мировой арене.

Məmmədova Səadət Davud qızı
dosent, AMEA Elm Tarixi İnstitutu, Bakı şəhəri

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ SOSIAL DÖVLƏT KİMİ FORMALAŞMASININ KONSTITUSİON ƏSASLARI

Açar sözlər: *sosial dövlət, AR konstitusiyası, Ümumi Bəyannamə, Bütçə Qanunu, insan və vətəndaş azadlıqları*

Ключевые слова: *социальное государство, конституция АР, Общая декларация, Закон о бюджете, права и свободы человека и гражданина*

Key words: *social state, constitution of AR, General declaration, Law on the budget, rights and freedoms of the person and citizen*

Elə ölkələr vardır ki, orada milli ideologiyayı konstitusiya əvəz edir, konstitusiya milli mənafehlərin ideoloji-siyasi əsası olur [Ağayev, 2006, 134]. Bu baxımdan Azərbaycan Respublikasının sosial dövlət kimi formalaşmasının konstitusiya əsaslarının öyrənilməsi xüsusi aktualıq kəsb edir. Prezident İlham Əliyev öz çıxışlarında xüsusi olaraq vurğulayır ki, “Azərbaycan özünü dünyaya sosial dövlət kimi təqdim edir. Bizim siyasətimiz məhz bundan ibarətdir” [Nazirlər Kabinetinin 2011-ci il iclası, 16 yanvar 2012]. Lakin Avropanın inkişaf etmiş bir sıra ölkələrindən fərqli olaraq Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında “sosial dövlət” anlayışı istifadə edilməyib. Belə ki, Azərbaycanın 1995-ci ildə qəbul edilmiş Konstitusiyasında Azərbaycan dövləti demokratik, hüquqi, dünyəvi, unitar respublika (1, maddə 7.1), dövlətin ali məqsədi isə İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi (1, maddə 12.1) elan edilir [AR Konstitusiyası, 2005].

Həmçinin Konstitusiyamızda sosial siyasətlə bağlı maddələr sosial dövlətin əsas xüsusiyyətlərini əks etdirən əsas ideyalara söykənir. Konstitusiyanın 15-ci, 16-cı və 38-ci maddələri bilavasitə sosial inkişaf məsələlərinə həsr edilib. Konstitusiyasının 15.1-ci maddəsində Azərbaycan Respublikasında iqtisadiyyatın inkişafının müxtəlif mülkiyyət növlərinə əsaslanaraq xalqın rifahının yüksəldilməsinə xidmət etdiyi göstərilir. Konstitusiyanın 16-cı maddəsi Sosial inkişafı ilə bağlıdır. Burada dövlətin xalqın və hər bir vətəndaşın rifahının yüksəldilməsi, onun sosial müdafiəsi və layiqli həyat səviyyəsi qayğısına qaldığı vurğulanır (1, maddə 16). Sosial məsələlərlə bağlı digər 38-ci maddə Azərbaycan vətəndaşlarının sosial təminat hüquqlarını əks etdirir. Burada qeyd edilir ki, hər kəsin sosial təminat hüququ vardır (maddə 38.1) və hər kəs qanunla müəyyən edilmiş yaş həddinə çatdıqda, xəstəliyinə, əlilliyinə, ailə başçısını itirdiyinə, əmək qabiliyyətini itirdiyinə, işsizliyə görə və qanunla nəzərdə tutulmuş digər hallarda sosial təminat hüququna malikdir (1, maddə 38.3), təqaüdlərin və sosial müavinətlərin minimum məbləği qanunla müəyyən edilir (1, maddə 38.4). Sosial dəstək məqsədilə dövlət xeyriyyəçilik fəaliyyətinin, könüllü sosial sığortanın və sosial təminatın başqa növlərinin inkişafı üçün imkanlar yaradır (1, maddə 38.5) [AR Konstitusiyası, 2005].

Azərbaycan Respublikası bütün əsas insan hüquqları və ya onların böyük bir hissəsi təsbit olunmuş ümumi beynəlxalq müqavilələrdən olan 19 dekabr 1966-cı il tarixli “İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında” Beynəlxalq Paktın, 19 dekabr 1966-cı il tarixli “Vətəndaş və siyasi hüquqlar haqqında” Beynəlxalq Paktın, “Vətəndaş və siyasi hüquqlar haqqında” Beynəlxalq Pakta birinci Fakültativ Protokolu, “Vətəndaş və siyasi hüquqlar haqqında” Beynəlxalq Pakta 15 dekabr 1989-cu il tarixli ikinci Fakültativ Protokolu, 4 noyabr 1950-ci il tarixli “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında” Konvensiya və onun 1, 4, 6, 7 sayılı Protokollarının iştirakçısıdır. 1995-ci il 12 noyabr tarixində qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikasının ilk milli Konstitusiyasında, “İnsan Hüquqları Haqqında Ümumi Bəyannamədə”, “İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında” Beynəlxalq Paktda, “Vətəndaş və siyasi hüquqlar haqqında” Beynəlxalq Paktda, “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında” Konvensiya

yada və digər insan hüquqlarına dair beynəlxalq müqavilələrdə nəzərdə tutulmuş insan hüquq və azadlıqları tam, əhatəli şəkildə təsbit olunmuşdur. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının II bölməsinin III fəslə bütünlüklə insan hüquq və azadlıqları ilə bağlı müddəaları əhatə edir. Konstitusiyasının “Əsas insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları” adlanan III fəslində mülki, siyasi, iqtisadi, sosial, mədəni, prosessual və digər hüquqlar təsbit olunmuşdur. Konstitusiyada təsbit olunmuş insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun tətbiq edilir [Beynəlxalq konvensiyaların AR qanunvericiliyində təsbiti, 2003, 58].

Sosial sahə dövlət idarəçiliyinin prioritet istiqamətlərindən biri olduğu üçün hökumət büdcənin təsdiq edilməsi zamanı bu sahəyə xüsusi diqqət ayırır. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının Büdcə sistemi haqqındakı Qanununda qeyd edilir ki, “Azərbaycan Respublikası dövlət büdcəsinin məqsədi ölkənin iqtisadi, sosial və digər strateji proqramlarının və problemlərinin həlli, dövlətin funksiyalarının həyata keçirilməsi üçün qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada maliyyə vəsaitinin toplanmasını və istifadəsini təmin etməkdir” (Fəsil II, maddə 8). Dövlət büdcəsindən sosial sahəyə ayrılan xərclər: “cari xərclər, o cümlədən əmək haqqı, əmək haqqına üstəlik, pensiya və başqa sosial müavinətlər və ödənişlər, ...və başqa xidmətlər üzrə xərclər, ...qrantlar, subsidiyalar ...” kimi təsnif edilir (maddədə 10.1.1) [AR Regionlarının 2014-2018-ci illərdə Sosial-iqtisadi İnkişafı Dövlət Proqramı, 2014].

Sosial inkişafı ilə bağlı büdcədən ayrılan məbləğ elm, təhsil, səhiyyə, sosial müdafiə və sosial təminat, mədəniyyət və idman xərclərinin əsas istiqamətləri üzrə aşağıdakı kimi bölüşdürülür: 1.Elm sahəsi. 2.Təhsil. 3.Səhiyyə. 4.Mədəniyyət, incəsənət, informasiya, bədən tərbiyəsi və digər kateqoriyalara aid edilməyən sahədə fəaliyyət. 5.Sosial müdafiə və sosial təminat [Dövlət və ictimai büdcə layihələrinin təqdimatı, 2013].

Cədvəl 1. Azərbaycan Respublikasının Dövlət büdcəsinin xərcləri [AR dövlət büdcəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu 2013, 2014, 2015, 2016, 2017]

Sosial sahələr / illər	Ümumi büdcə xərcləri	Elm xərcləri	Təhsil xərcləri	Səhiyyə xərcləri	Mədəniyyət, incəsənət, informasiya, bədən tərbiyəsi və digər kateqoriya-lara aid edilməyən sahədə fəaliyyət xərcləri	Sosial müdafiə və sosial təminat xərcləri
2013	19.850.000.000,0	130.499.837,0	1.530.482.591,0	669.250.451,0	289.729.709,0	1.813.581.507,0
2014	20.063.000.000,0	146.815.903,0	1.653.445.192,0	725.586.166,0	311.410.550,0	2.072.233.879,0
2015	21.100.000.000,0	150.457.284,0	1.711.180.403,0	777.668.395,0	348.317.149,0	2.040.534.753,0
2016	19.906.500.000,0	131.700.000	1.713.500.000	744.900.000	652.700.000	1.896.600.000
2017	16.600.000.000,0	125.318.640,0	1.859.499.497,0	755.785.130,0	513.011.808,0	2.117.719.373,0

Beləliklə, qeyd edə bilərik ki, Azərbaycan hökuməti sosial dövlətin mahiyyəti ilə bağlı olan sahələrin inkişafını Azərbaycanda sosial dövlət quruculuğunun prioritet istiqamətləri kimi müəyyənləşdirərək, qanuni əsaslarda möhkəmləndirir və proqramlı şəkildə həyata keçirir.

Ədəbiyyat

- 1.Ağayev İ.M. Müasir şəraitdə Azərbaycanda milli-etnik proseslər., Bakı: “MBM”, 2006
- 2.Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Bakı, “Qanun”, 2005
- 3.Azərbaycan Respublikasının iştirakçısı olduğu beynəlxalq konvensiyaların qanunvericilikdə təsbiti, Bakı: Qanun, 2003
- 4.Azərbaycan Respublikasının 2013-cü il dövlət büdcəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. İlham Əliyev Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Bakı şəhəri, 30 noyabr 2012-ci il № 473-IVQ
5. Azərbaycan Respublikasının 2014-cü il dövlət büdcəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. İlham Əliyev Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Bakı şəhəri, 22 noyabr 2013-cü il
6. Azərbaycan Respublikasının 2015-ci il dövlət büdcəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. İlham Əliyev Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Bakı şəhəri, 28 noyabr 2014-cü il
7. Azərbaycan Respublikasının 2016-cı ilin dövlət və icmal büdcələri üzrə layihələrin təqdimatı, Bakı, 2016
8. Azərbaycan Respublikasının 2017-ci il dövlət büdcəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. İlham Əliyev Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Bakı şəhəri, 2016-cı il

9. Azərbaycan Respublikası Regionlarının 2014-2018-ci illərdə Sosial-iqtisadi İnkişafı Dövlət Proqramı. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 27 fevral 2014-cü il tarixli 118 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir.

10. Bütçə sistemi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Heydər Əliyev, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Bakı şəhəri, 2 iyul 2002-ci il, № 358-IIQ

11. İlham Əliyevin sədrliyi ilə Nazirlər Kabinetinin 2011-ci ilin sosial-iqtisadi inkişafının yekunlarına həsr olunmuş iclası keçirilmişdir. 16 yanvar 2012. Azərbaycan Prezidentinin Rəsmi internet sahifəsi. <http://www.president.az/articles/4098/print>

12. 2013-cü ilin dövlət və ictimai büdcələrinin layihələrinin təqdimatı. <http://www.maliyye.gov.az/sites/default/files/2013-1.pdf>

13. Всеобщая декларация прав человека. Принята резолюцией 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН от 10 декабря 1948 года. http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml

14. Каменецкий В. А., Патрикеев В. П. Лекции по экономике. Проблемы становления социального государства. – Москва: АТиСО, 2001

Резюме

Есть страны, где национальная идеология заменяется конституцией, а конституция становится идеологически-политической основой национальных интересов. С этой точки зрения изучение конституционных основ Азербайджанской Республики как социального государства имеет особую актуальность. Однако в отличие от развитых европейских стран понятие «социальное государство» не использовалась в Конституции Азербайджанской Республики. Таким образом, в принятой в 1995 году Конституции Азербайджанской Республики отмечается, что «Азербайджанское государство является демократической, правовой, светской унитарной республикой (статья 7.1), а высшей целью государства является обеспечение прав и свобод человека и гражданина (статья 12.1)».

Summary

There are countries where the national ideology is replaced with the constitution, and the constitution becomes an ideological and political basis of national interests. From this point of view studying of the constitutional bases of the Azerbaijan Republic as social state has special relevance. The president İlham Aliyev has highlighted in the performances: "Azerbaijan represents itself as the social state in the world. It is our policy". However unlike the developed European countries the concept "social state" it wasn't used in the Constitution of the Azerbaijan Republic. Thus, in the Constitution of the Azerbaijan Republic adopted in 1995 it is noted that "The Azerbaijani state is the democratic, legal, secular unitary republic (article 7.1), and the prime target of the state is ensuring the rights and freedoms of the person and citizen (article 12.1)".

Sevda İmanova Rafiq

ADU, Bakı ş.

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANDA DİL SİYASƏTİ

Açar sözlər: Milli lider, dil siyasəti, dövlət dili, Azərbaycan dili və mədəniyyəti mərkəzi

Keywords: national leader, language policy, state language, Azerbaijani language and culture center

Ключевые слова: национальный лидер, языковая политика, государственный язык, центр азербайджанского языка и культуры

Məlum olduğu kimi, milli liderimiz Heydər Əliyev elə dahi şəxsiyyətlərdəndir ki, insanlar, yeniləşən nəsillər zaman keçdikcə də onun zəngin irsinə müraciət edir, ömür yolunu təhlil edir, öyrənir, liderlik bacarığından örnək alır. H.Əliyev hələ sovet dövründə ana dilimizə xalqın, millətin varlığının ifadəçisi kimi baxan bir rəhbər olmuşdur. Hələ keçən əsrin 70-ci illərində xalqın hələ ideoloji təzyiq altında yaşadığı bir zamanda IX çağırış Azərbaycan SSR Ali Sovetinin növbədənənar VII sessiyasında respublikamızda yeni Konstitusiya qəbul olunan zaman Konstitusiyanın 73-cü maddəsi Azərbaycan dilini dövlət dili kimi təsbit etmişdi. Bütün bunlar o dövrdə Azərbaycana rəhbərlik edən H.Əliyevin sayəsində mümkün olmuşdu. Ulu öndər öz siyasi təcrübəsi, yüksək intellekti ilə dilimizin inkişafı istiqamətində məqsədyönlü iş aparmış, dövrün gətirdiyi çətinliklərə baxmayaraq belə addım atmağa müvəffəq olmuşdu. Əlbəttə, o zaman üçün bu, əsl qəhrəmanlıq hesab olunurdu. Müttəfiq respublikalardan fərqli olaraq respublikamızın bütün idarə və təşkilatlarında, müəssisələrində, elm və təhsil ocaqlarında aparıcı dil olan rus dili ilə yanaşı, Azərbaycan dili də işlənməyə başlamışdı.

Azərbaycanda müstəqillik əldə olunduqdan sonra dövlət dil siyasəti xüsusi keyfiyyət qazandı. Əminliklə demək olar ki, müstəqil Azərbaycan dövlətinin dil siyasətinin müəyyənləşməsində Heydər Əliyevin müstəsna xidmətləri olmuşdur.

Keçən əsrin 90-cı illərində, daha dəqiq, ölkəmizə ikinci dəfə rəhbərlik etdiyi dövrdə H.Əliyev Azərbaycan dövlətinin müstəqillik təcrübəsinə əsaslanaraq dövlət dilinin ölkəmizdə bütün sahələrdə tətbiqi istiqamətində görülməsi vacib olan zəruri işlərin proqramını vermişdi.

H.Əliyev dil məsələsinə dövlət siyasətinin əsas tərkib hissəsi kimi yanaşırdı, milli maraqların qorunması üçün çalışırdı. Məlum olduğu kimi, Azərbaycanda müstəqillik əldə olunduqdan az sonra ilk yeni Konstitusiyamız qəbul olunmuşdu.

Bu ərəfədə ictimaiyyətin müxtəlif təbəqələrinin, dilçi alimlərin, tarixçilərin, ziyalıların, eləcə də müvafiq qurumların nümayəndələrinin fəal iştirakı ilə aparılan diskussiyalar, müzakirələr zamanı H.Əliyev bir rəhbər olaraq öz təmkinini saxlamağı bacarmış, nəhayət, milli maraqlara tam cavab verən yekdil qərar qəbul olunmuşdu. Xalqımız 12 noyabr 1995-ci ildə referendum yolu ilə dilimizin dövlət dili kimi təsbit olunmasına səs vermişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, müstəqil Azərbaycan dövlətinin dil siyasətinin müəyyənləşməsində Heydər Əliyevin 2001-ci il 18 iyun tarixli “Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında” fərmanı mühüm rol oynamışdır.

O dövrdə fərmanın tarixi əhəmiyyəti elmi-dilçilik mühitində yüksək qiymətləndirilmişdi. Çünki burada dilimizin tarixi, müasir vəziyyəti, inkişaf problemləri, tədrisi ilə bağlı məsələlər sistemli şəkildə aydın şərh olunmuşdu.

Fərmanın 4-cü maddəsində göstərilirdi: “Təhsil nazirliyi orta və ali məktəblərdə Azərbaycan dilinin tədrisi, bu dildə təhsilin keyfiyyəti ilə bağlı əsaslı dönüş yaratmaq istiqamətində qəti tədbirlər həyata keçirsin.” (1)

Keçən əsrin 90-cı illərinin sonlarında, Azərbaycanda mənəvi-ruhi rahatlıq və inkişaf dövrü kimi səciyyələnən dövrdə dilimizin tədqiqi, tətbiqi ilə bağlı aparılan müzakirələrin ictimailəşməsi, sonradan bir sıra mühüm sənədlərin qəbul edilməsi göstərirdi ki, dövlətin dil siyasəti xalqın dəyərlərinə yüksək qiymət verməklə, ana dilinin ifadəçisi sayılan ədəbiyyatı müxtəlif təsir və təzyiqlərdən qorumaq məqsədi daşıyır. Ümumiyyətlə, H.Əliyev xalqımızın milli mənsubiyyəti, dili, mədəniyyəti və s. haqqında daim düşünmüşdür. Ölkə rəhbəri olarkən dilimizlə bağlı bir sıra tarixi fərman və sərəncamlar vermişdir:

- “Azərbaycan Respublikası Dövlət Dil Komissiyasının tərkibinin təsdiq edilməsi haqqında” 04 iyul 2001-ci il tarixli sərəncam;
- 1 avqust tarixinin Azərbaycan əlifbası və Azərbaycan dili günü kimi təsis olunması barədə 2001-ci il avqustun 9-da imzalanan xüsusi sənəd;
- 2002-ci il sentyabr ayının 30-da “Azərbaycan Dövlət dili haqqında” 3 fəsil, 20 maddədən ibarət Qanun;
- 2003-cü il yanvarın 2-də Qanunun qüvvəyə minməsi ilə əlaqədar tətbiqinin təmin edilməsi məqsədilə “Azərbaycan Respublikasında Dövlət dili haqqında” imzalanmış Prezident fərmanı və b.

Bu tarixi, siyasi qərarlardan “Azərbaycanda Dövlət dili haqqında” Qanunun qəbul edilməsilə Azərbaycan dilinin bir növ dirçəlişi və inkişafı mərhələsi başlamışdır. Beləliklə, məhz Heydər Əliyevin siyasi uzaqqörənliyinin, müdrik idarəçilik və milli quruculuq siyasətinin nəticəsində dövlət müstəqilliyinin rəmzlərindən hesab olunan Azərbaycan dili xalqın milli mənəvi sərvətinə çevrilmişdir.

Bu gün Azərbaycan dilinə dövlət statusu verilmişdir. Lakin ölkədə yaşayan azsaylı xalqların doğma dillərində təhsil almaq imkanı da mövcuddur. Qax, Şəki, Zaqatala, Balakən bölgələrində gürcü dilində təhsil almaq istəyənlər üçün 10 məktəb fəaliyyət göstərir. Təhsil nazirliyinin verdiyi məlumata görə, ölkəmizdə talış dili 222, avar dili 19, ləzgi dili 102, sahur dili 5, kürd dili 1 məktəbdə tədris olunur. Bütün bunlar ulu öndərin dil siyasəti nəticəsində mümkün olmuşdur. Məhz bu siyasət nəticəsində multikultural ölkə olan Azərbaycanda müxtəlif xalqlar, etnik qruplar əmin-amanlıq şəraitində yaşayır və istədiyi dildə təhsil alır.

Bu gün dünyanın bir neçə nüfuzlu universitetlərində Azərbaycan dili və mədəniyyəti mərkəzləri mövcuddur. Rusiya, Çin, İndoneziya kimi ölkələrin aparıcı universitetlərində mövcud mərkəzlərdə tələbələr Azərbaycan dilini və mədəniyyətimizi öyrənir. H.Əliyev 1996-cı ildə keçirilmiş Gənclərin I forumunda demişdir: “Hər bir azərbaycanlı gənc çalışmalıdır ki, dünyanın bir çox dillərini mənimsəsin, öyrənsin. Bu lazımdır, çünki bu gün və gələcəkdə dünyanın bir çox ölkələrinin bir-birilə sıx əlaqəsi insanlardan bir çox dil bilməsini tələb edir.” (2)

Hazırda ölkəmizdə rus dilində orta məktəblər kifayət qədərdir, ali məktəblərdə rus dili bölmələri fəaliyyət göstərir. “Azərbaycanda rus dilini bilənlərin sayı əhalinin 70%-dir, təxminən 5.5 milyon nəfər (onlardan 150 min nəfər etnik ruslardır).” (3)

İndi gənclərimiz artıq xarici dillərdə sərbəst ünsiyyət quraraq Azərbaycanı layiqincə təmsil edirlər. Bu sahədə Azərbaycan Dillər Universitetində çox böyük işlər görülür. Universitetdə 20-dən çox xarici dillər tədris olunur. Xarici dillərə və onun mədəniyyətinə yiyələnməklə bərabər tələbələrimizin Azərbaycan dilinin və mədəniyyətinin də layiqincə tədrisinə önəm verilir.

Ədəbiyyat

1. Əliyev Vilayət. "Heydər Əliyevin dil siyasəti". Bakı, "Nurlan", 2003. səh. 26.
2. <https://haydaraliyevcenter.wordpress.com/heydər-əliyev/heyder-eliyev-muasir-gənclər-siyasətinin-banisi-dir/>
3. <https://www.7news.az/azerbaycanda-dil-siyaseti-rus-dili-bu-gn>

Summary

From the first day of establishment of independent state one of the main tasks for our national leader Heydar Aliyev was language policy. Prominent politician even during the Soviet period could give an official status to Azerbaijani language. Today in many Universities of the world are opening the centers of Azerbaijani language and culture for studying it.

Резюме

С первых дней построения независимого государства, одной из важных задач общенационального лидера была языковая политика. Дальновидный политик еще в годы советского правления добился предоставления азербайджанскому языку статуса государственного языка. Сегодня во многих университетах мира открываются центры азербайджанского языка и культуры где изучают азербайджанский язык.

Vidadi Bəşirov, dosent

ADU, Bakı ş,

HEYDƏR ƏLİYEVİN MƏNƏVİYYAT KONSEPSİYASI

Açar sözlər: milli-mənəvi dəyərlər, yaradıcı ömür, milli mənəviyyat, konseptual ideyalar, müdrik siyasət

Key words: nationals-moralvalues, creativelifestyle, nationalmorality, conceptualideas, wisepolities

Ключевые слова: нравственные ценности, творческая жизнь, национальная нравственность, концептуальные идеи, мудрая политика

Parlaq və yaradıcı ömrünün 95-ci çağında, bu böyük şəxsiyyətin ideya-mənəvi irsini vətəndaş-tədqiqatçı mövqeyindən araşdırmaq, onun çağdaş düşüncəyə, milli təəssübkeşliyə, bəşəri qüdrətə xidmət edən ideya-nəzəri baxışlarından gənc nəslin maariflənməsi istiqamətində milli mənəviyyat konsepsiyasından yetərinə istifadə etməklə həmin problemlərə yeni ruh və nəfəs gətirmək şövqü bu gün hər bir kəsin müqəddəs amalına, məram və inamyoluna çevrilməlidir. Bu barədə ən yetkin sözü isə, ölkə prezidenti, möhtərəm İlham Əliyevin parlaq düşüncəsindən süzülən müdrik bir çıxışında daha aydın və lakonik ifadə tərzii ilə görmək mümkündür. Belə ki, o "Dünya azərbaycanlılarının 31 Dekabr – Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik günü" münasibətilə təbrikində olduqca sərrast və yaradıcı təriqlə belə demişdir: "...Qəlbi həmişə doğma yurda sevgi hissi ilə döyünən bütün soydaşlarımızın milli-mənəvi dəyərlərə bağlılığı və Azərbaycanla əlaqələrinin daha da möhkəmləndirilməsi daim dövlətimizin diqqət mərkəzindədir. Ümummillii lider Heydər Əliyevin irəli sürdüyü azərbaycançılıq məfkurəsinə əsaslanan ardıcıl tədbirlər xaricdə yaşayan həm vətənlərimizin daha sıx birliyinin təşəkkül tapmasına təkan vermiş, ölkəmizin dünya dövlətləri ilə qarşılıqlı faydalı münasibətlərinin inkişafında diaspor təşkilatlarının rolunu xeyli gücləndirmişdir..."[3, s.1]

Heydər Əliyevin milli mənəviyyata, onun intişarına yönəlmiş konseptual ideyalarının əsas məğzi xəlqilik, ana dilinə məhəbbət, insanpərvərlik, milli və ümumbəşəri dəyərlərə hörmət, azərbaycançılığa, türkçülüyə, islami dəyərlərə sonsuz sədaqət ruhunda ehtiva olunmuş nəcib və müqəddəs keyfiyyətlər məcmuyunu kimi öz əksini tapmışdır.

Xüsusən, onun azərbaycançılıqla bağlı nəzəri-konseptual baxışlarının əsasında milli ruh, milli özünüdərk, milli ləyaqət, milli təəssübkeşlik, milli əzəmət, milli şövq və məhəbbət amalları ruhunda yeniləşən müdrik fikirləri bu gün daha yüksək və səfərbəredici ideya məzmununu kəsb edir. Millətinin və xalqının möhtəşəmlik zirvəsinə aparan yollarını məslək məramı bilən ulu öndər müstəqil məmləkətimizin qorunması yolunda hər bir Azərbaycan övladının vətənpərvərlik meracı olaraq qalır, onun əbədiyaşarlıq nümunəsi bu gün də söz yaddaşımıza, yaradıcı düşüncəmizə maraqlı, analitik heç vədə unudulmayan məzmun çalarları gətirir. Vətənə, topağa, xalqa bağlanmağın metodoloji prinsiplərini mənimsəməyi bizə öyrədir.

Ümummilli lider deyirdi: “Hər xalqın öz adət-ənənəsi var, öz milli-mənəvi və dini dəyərləri var. Biz öz milli-mənəvi dəyərlərimizlə, öz dini dəyərlərimizlə, adət-ənənələrimizlə fəxr edirik. Bizim xalqımız yüz illərlə, min illərlə adət-ənənələrimizi, milli-mənəvi dəyərlərimizi yaradıblar və bunlar indi bizim xalqımızın mənəviyyatını təşkil edən amillərdir...”

Əgər insan mənsub olduğu millətin milli-mənəvi dəyərlərini anlaya bilmirsə, yaxud onları qəsdən təhrif edirsə.... Onda təbiidir ki, bu, bizi narahat etməlidir”.[1, s.70]

İnsan səsinin, insan işığının həqiqət yolunu düzgün olaraq yaxşı insan, Vətən təəssübkeşliyinə çevriləcək idealları ilə çulğalaşdırmağın qanunauyğunluqlarını çox zəngin ideya-siyasi baxışlar sistemi ilə reallaşdıran ümummilli lider milli mənəviyyat problematikasına ümumxalq və ümumdövlət mənafeindən yanaşırdı. Özünün xalq ruhuna, milli dirçəlişə, azadlıq mücadiləsinə, humansit və demokratik baxışlara çox yaxından bələd olması onu xalqın gözündə məğrur və xatirələrdə müdriklik nişanəsi qoyan, milli dərəcəmizə halallıq məfkurəsi gətirən fenomenal söz və əməl sahibi kimi də çox yaxşı tanıdırdı.

O, insanı insan kimi dərk etməyin elmi-fəlsəfi aspektlərini müəyyənləşdirərək, milli-mənəvi dəyərlərimizdən dəstək almağın metodik imkanları ilə böyüyən nəsələ örnək olan amillərdən faydalanmağın konseptual müddəalarını, müasir təcrübədə onlara əsaslanmağın nümunəvi məzmunu ilə formalaşdırmağın aydın yollarını da göstərirdi.

Heydər Əliyevin milli-mənəviyyat konsepsiyasına aid niqtlərində istiqamətvericilik, yolgöstərənçilik və ruhlandırıcılıq diqqəti cəlb edir. Onun ideya-mənəvi baxışlarının böyük bir qisminə milli fütühata, milli müstəqilliyə, milli azadlığa, milli istiqlalə aparın yolun sahibinə çevriləcək daim alovlanan qüdrətli bir məşəl var. Ulu öndərin bu yönümdən olan tövsiyələri hər bir Vətən övladının ilkin yaradıcı təməlinin məhz, milli mənəviyyatçılıqdan nəşət tapdığını açıqlayan fikir və mülahizələrində daha bariz ifadəsini tapmışdır. Ulu Öndər bu yolda mətin və iradəli olmağın, mükəmməl təhsillənməyin, unudulmaz adət və ənənələrimizin sadıqkeşliyini öz çiyinlərində aparmağın da nə qədər güclü və səfərbəredici bir məram olduğunu xatırlayaraq öz fikirlərini belə təlqin edirdi: “Hər xalqın özünə,öz tarixi köklərinə, əcdadları tərəfindən yaradılmış milli-mənəvi dəyərlərinə bağlılığı böyük amildir. Biz də indi dünyanın mütərəqqi mənəvi dəyərlərindən istifadə edərək, xalqımızın mədəni səviyyəsini daha da inkişaf etdirərək gənc nəsli daha da sağlam əhval-ruhiyyədə, saf əxlaqi əhval-ruhiyyədə tərbiyələndirməliyik. [2, s.3]

Heydər Əliyevin ideya-mənəvi irsindən istifadə prinsiplərini hər bir gəncin dərinədən bilməsi, onun nəzəri və paraqmatik istiqamətlərindən peşəkarcasına faydalanması bu gün sərhədlərimizin qorunması, milli təsisatlarımızın keşiyində dayanan şərəfli əsgər övladlarımızın da mənəviyyatına milli şüur, hərbi-vətənpərvərlik coşqusu gətirməlidir. Onlar da bir qayda olaraq yaxşı nümunə fomalaşdıran keyfiyyətlər ruhunda tərbiyələnməli, ulu öndərin müstəqil siyasətindən istifadə edib Azərbaycanın sərhədlərinin toxunulmazlığına qadir şəxsiyyətlər kimi öz əsgər andlarına uyğun şəxsi nümunə göstərməlidirlər.

Ədəbiyyat

1. Ağayev Ə.Ə. Nəsillərə nümunə. Bakı, Mütərcim, 2016
2. Bəşirov V.P. Azərbaycan maarifpərvərlərinin mütərəqqi pedaqji ideyalarının inkişafı (1870-1920-ci illər). Bakı, OKA-Ofset, 2008
3. /Ədəbiyyat qəzeti, Bakı, 30 dekabr 2017, № 2

Summary

The article deals with the common nation leader H.Aliyev's theoretical conception at moral problematics, practical activity directions. Heydar Aliyev's ideal moral activity which is a specimen to young generation is investigated in the article. There are also opinions on the national moral validity in the article. The article paves light on the humanism, democracy, at our nation, too.

Резюме

В статье анализируются теоретические подходы и практическая направленность в реализации нравственной концепции общенационального лидера Гейдара Алиева.

Отмечается, что в этой концепции проливаются такие качества как народность, гуманизм, демократизм. Эти всемирные качества и сегодня, являясь актуальной задачей, проливают свет на общенациональную нравственность и являются примером для молодого поколения.

NATIONAL IDEOLOGY OF MODERN AZERBAIJAN – AZERBAIJANISM

Açar sözlər: Azərbaycan, Azərbaycançılıq, ideologiya, milli ideya, prinsiplər, milli ideologiya

Key words: Azerbaijan, Azerbaijanism, ideology, national ideology, modern Azerbaijan

Ключевые слова: Азербайджан, Азербайджанство, идеология, национальная идеология, принципы

Looking at our world, we see that each of the developing countries has reached today's level based on some principles. For example, India is based on the principles set out by Mahatma Gandhi. The US is based on the direction determined by the country's banners, the Declaration of Independence and the Constitution. The US Constitution reflects the principles on which the American people rely, at the same time, the traditions and the principles existed when this country was established are still the main principles. Although Britain is a constitutional monarchy, it is based on ideological principles came from history. Turkey Republic is based on principles of Atatürkism. Even if political strifes between the parties, change of power, etc. happen in Turkey, the principles set out by Atatürk continue to exist.

Azerbaijanism is closely linked to culture as an ideology form, national and statehood education. From the historical point of view ideology and culture have the same objectives: to shape the future! It takes the task of propagating the educational ideology and impressing the culture. The main task of culture in ideology is to bring up morality in the nation. In the hands of the state, culture is a symbolic ideological means of influence on the masses. [3, 78]

As you know, the history of the Azerbaijanism ideology covers the last two centuries. Until the representatives of the national enlightenment movement of the XIX century, Azerbaijanism was mainly used in the sense of patriotism, and its national mobilization effect was very low. However, representatives of the 19th century enlightenment movement, especially M. F. Akhundov, A. Bakikhanov, H. Zardabi, N. B. Vezirov, J. Mammadguluzadeh, O.F. Nemanzadeh, N. Narimanov and others propagated the Azerbaijanism as means against the occupation of our nation, the resistance to national deprivations, for the preservation of historical memory, for the survival, development of mother language, national traditions, morals, for awakening the national consciousness and so on.

The founders of the Azerbaijan Democratic Republic - Ali bey Huseynzadeh, Ahmed bey Aghayev, Alimardan bey Topchubashov, Mammad Amin Rasulzadeh and others tried to raise the idea of Azerbaijanism to the level of state policy in a slightly different context and tried to establish the activity of the Democratic Republic in accordance with this ideology. However, after the collapse of the Democratic Republic, the ideology of Azerbaijanism was suppressed and put under the shadow of the Communist ideology.

In the Soviet period, the ideology of Azerbaijanism existed only in works of art and traditions, and, of course, could not turn into a state ideology. However, the fact should be emphasized that favorable socio-political, scientific and moral conditions have been created for the development of Azerbaijan in the first half of Heydar Aliyev's leadership period - in the 60s and 80s.

It is known that the deep crisis of Azerbaijan in the early years of our independence was not related only to Armenia's military aggression against our country and the aggressive Armenian separatism in Karabakh. That time, the national-ethnic divide, the tendency of separatism in the country was growing and reflected in different regions. From this point of view Heydar Aliyev's advancement of Azerbaijanism as a nationwide ideology is his historical service to the Azerbaijani statehood. Namely, Azerbaijanism became a powerful ideological and political shield against the threats to Azerbaijan from different directions and attempts to break our country on the basis of ethnic division. As Azerbaijanism is the basis of Azerbaijan idea as a value coming from our past, the historical experience of all the confessions and ethnic groups living together in the country in solidarity and understanding. [1, 50]

Since 1993 Heydar Aliyev's political leadership, serious work has been done to unite all citizens of Azerbaijan, regardless of their language, religion, ethnicity, and all people supporting the independence of the country. The desire of independence dominating in the society, the transformation of Azerbaijanism into the supreme ideology of the whole population of the independent state, the necessity of ensuring the national unity was soon put on the agenda of public-political and moral circles.

Heydar Aliyev gave a completely new meaning to the idea of Azerbaijanism and adapted it to the national-ethnic features of Azerbaijan, to the requirements of modern times and the modern world. Hence, Heydar Aliyev can be considered as the founder of a modern national ideology – national doctrine considering the requirements of epoch, time, the basis of statehood and national-ethnic conditions. The

ideology of Azerbaijanism has turned into the state policy of the country, as a perfect ideological doctrine in the times of Heydar Aliyev.

Heydar Aliyev turned Azerbaijanism into a platform of national unity relying on a whole nation - the Azerbaijanis living all over the world, all of our compatriots connected with Azerbaijan. Until Heydar Aliyev, this ideology existed essentially as ethno-linguistic, ethnographic, literary, cultural-aesthetic, philosophical and moral value, however, at his leadership it became a general ideology system - an integral part of state building, supposing serious socio-political content.

Heydar Aliyev also regarded the idea of Azerbaijanism as a unifying factor of the domestic socio-political forces, social, national and religious groups. He pointed out that the government, the authorities and their activities can be contradicted. Nevertheless, the state, the statehood, the national unity, the ideology of Azerbaijanism embracing the common interest of the nation, the national-spiritual values, the nationalism, the national language, the national identity can never be contradicted.

Heydar Aliyev, saying Azerbaijanism, meant the Azerbaijani people relying on their national values accept universal values as well. Heydar Aliyev did not consider the issue to be theoretically proclaimed for the ideology of Azerbaijanism, and made significant efforts to turn Azerbaijanism into a unifying ideology for all Azerbaijanis in the world. In this regard, holding congresses of world Azerbaijanis and bringing this idea to Azerbaijanis living all over the world has played a very important role. The establishment of the State Committee for Work with Azerbaijanis Living Abroad, the meeting of Heydar Aliyev with Azerbaijanis during the visits to the foreign countries, the establishment of relations with our compatriots, and the joining of the Azerbaijani people closely around the idea of Azerbaijanism were triggering factors.

The issue of contacting the Azerbaijanis living in the world was in the focus of Heydar Aliyev's attention at the time of his leadership in Azerbaijan during the Soviet period. At that time there were societies of friendship and cultural relations, "Vatan" society acting to establish relations with the Azerbaijanis living abroad. These activities have been in the focus of attention of Heydar Aliyev at that time. [3, 80] Bringing the ideology of Azerbaijanism to the Azerbaijani people has taken one of the key places of the Heydar Aliyev's activities. A well-known word of national leader Heydar Aliyev was always a sample for our people. He said: "The state independence of Azerbaijan is our historical achievement". Having achieved independence over the centuries, it became an important duty for our people to maintain this independence, make its immortality persistent and strengthen it, turn Azerbaijan to a lighthouse for 50 million Azerbaijanis living in different countries of the world. While carrying out this duty, of course, there was a necessity to unite the nation around a common idea.

National leader Heydar Aliyev has given a great and important scientific-theoretical heritage to our people in the direction of the creation of national idea and passing it to our nation. Today, the independent Azerbaijan state is rapidly developing over that heritage. In recent years, great work was done and achievements were gained in terms of studying and investigation of this heritage left by the great leader.

Today, the idea of Azerbaijanism is in the center of the attention of the Azerbaijani people and President Ilham Aliyev carries out multifaceted and widespread activities in the direction of consolidation the Azerbaijani people around the idea of Azerbaijanism.

Bibliography

1. Babayev X. B. Azərbaycançılıq, elmi-dini maarifçilik, mənəvi özünüdərk nümunəsi. Bakı, Borçalı nəşriyyat, 2008.
2. Həbibbəyli İ. Z. Heydər Əliyev dövlətçilik təlimi və müasir dövr. Naxçıvan, Əcəmi nəşriyyat, 2013
3. Mehdiyev R.F. Heydər Əliyev və azərbaycançılıq məfkurəsi. Bakı, Azərbaycan nəşriyyat, 2002
4. Səyyahlı S. M. Heydər Əliyev siyasəti: Tolerantlıq, Bakı, Elm və Təhsil nəşriyyat, 2015.

Xülasə

Məqalədə müasir Azərbaycanın ideologiyası olan azərbaycançılığın taxiri araşdırılmışdır. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qurucularının azərbaycançılıq ideologiyasını dövlət siyasətinə çevirmə cəhdləri haqqında məlumat verilmişdir. Müstəqilliyimizin ilk illərində Ermənistanın ölkəmizə qarşı hərbi təcavüzü, Qarabağdakı aqressiv erməni separatçılığı, respublikada milli-etnik ixtilafın, azərbaycançılıq ideologiyasının inkişafına təsiri məqalədə öz əksini tapmışdır. Məqalədə, Heydər Əliyevin Azərbaycanın milli ideologiyasının və dövlətçiliyinin təməl prinsiplərinin müəyyən edilməsində əvəzsiz rolu öz əksini tapmışdır.

Резюме

В статье исследуется история азербайджанства, являющегося идеологией современного Азербайджана. Дается информация о попытках создателей Азербайджанской Демократической Республики превратить идеологию азербайджанства в государственную политику. В статье отражены влияние военного насилия Армении против нашей страны в первые годы нашей независимости, агрессивного армянского сепаратизма в Карабахе, а также национально-этнического конфликта в республике на развитие азербайджанской идеологии. В статье также отражена неотъемлемая роль Гейдара Алиева в определении основных принципов национальной идеологии и государственности Азербайджана.

Aygün Allahşükür qızı Kamandari Məmmədova

AZƏRBAYCANLI MÜHACİRLƏRİN FƏALİYYƏTİNDƏ AZƏRBAYCANÇILIQ İDEYASI

Açar sözlər: Heydər Əliyev, Azərbaycançılıq ideologiyası, milli şüur, xaricdə yaşayan həmvətənlərimiz, mühacirət

Ключевые слова: Гейдар Алиев, идеология азербайджанцев, национальное сознание, соотечественники проживающие за рубежом, эмиграция

Key words: Heydar Aliyev, Azerbaijanism ideology, national consciousness, compatriots living abroad, emigration

XX əsrin sonlarında Heydər Əliyevin müəllifi olduğu “Azərbaycançılıq” ideologiyası dünyanın bir çox ölkələrinə səpələnmiş azərbaycanlılar arasında milli birliyin yaradılması və təşkilatlanması prosesində geniş imkanlar yaratmış oldu. Öz milli-mənəvi dəyərlərini saxlamaqla, Qərbə inteqrasiya etməyə istiqamətləndirilən bu konsepsiya Dünya azərbaycanlılarının vahid ideya ətrafında birləşməsinin təməlini qoydu. Ulu öndərimiz tərəfindən irəli sürülmüş bu prinsip hər bir azərbaycanlının milli şüuruna, ictimai fəaliyyətinə hakim olan ideyaya çevrildi: “Biz azərbaycançılığı-Azərbaycan dilini, Azərbaycan mədəniyyətini, milli-mənəvi dəyərlərini, adət-ənənələrini yaşatmalıyıq” [5, 33].

Belə ki, müstəqillik yollarında ilk addımlarını atan hər bir dövlətin qarşısında dayanan həlli vacib məsələləri önə çəkərkən görkəmli siyasi xadim Heydər Əliyev milli birliyi, həmrəyliyi də xüsusi vurğulamışdı. Xarici siyasətin əsas tərkib hissələrindən biri kimi dünyanın müxtəlif ölkələrinə səpələnmiş soydaşlarımızın azərbaycançılıq ideyası ətrafında sıx birliyi, fəaliyyəti mühüm vəzifə kimi qarşıya qoyulmuşdu. Ulu öndərin təşəbbüsü və bilavasitə rəhbərliyi ilə biri-birindən çətin, o dövrdə həyatı əhəmiyyətli məsələlərin həlli üçün vacib olan xalqın birlik və həmrəyliyinə təminatı konsepsiyası hazırlanmışdı.

Bütün bu məsələlərlə yanaşı Heydər Əliyevin dövlət qurumlarının qarşısına qoyduğu vəzifələrdən biri də Azərbaycanın xaricdə təbliği və bu işə xaricdə yaşayan azərbaycanlıların yaxından cəlb edilməsi idi. Lakin təəssüf ki, SSRİ dağılana qədər xaricdə yaşayan həmvətənlərimizi eyni amal yolunda birləşdirə biləcək bir ideoloji zəmin yox idi. O, əsasını qoyduğu “Azərbaycançılıq” ideologiyasının yalnız Azərbaycanda deyil, həmçinin ölkəmizdən kənarında yaşayan həmvətənlərimizin də həyat fəlsəfəsinə çevirmək üçün əlindən gələni edirdi. İdeologiya kimi azərbaycançılıq müstəqil Azərbaycanın fəlsəfi-sosial doktrinasının sosiomədəni və etnik-geosiyasi cəhətlərini özündə birləşdirmişdir [4, 7]. Digər ideoloji meyillərdən fərqli olaraq, azərbaycançılıq hər bir azərbaycanlının milli özünüdərkinə, milli müəyyənliyinə, özünü digər toplumlardan fərqləndirməsinə geniş imkan vermiş olurdu. Uzun müddət vətəndən ayrı düşmüş və fərqli mədəni mühitə adaptasiya olmuş soydaşlarımızın vahid milli zəmində təşkilatlanması üçün Azərbaycançılıq ideologiyası çox mühüm amil idi [2, 24].

Müasir dünya yalnız iqtisadi, sosial-siyasi münasibətlər dünyası deyil, həm də etnik münasibətlər dünyasıdır. Odur ki, bu və ya digər xalqın ön sıralarda getməsi üçün tarixən qazandığı etnik potensialdan tələb olunan səviyyədə istifadə etməsi lazım gəlir. Belə ki, Azərbaycanın dövlətçiliyinin (müstəqilliyinin) XX əsrin əvvəlləri və sonlarında bərpa olunmasında siyasi mühacirlərimizin də böyük əməyi və xidmətləri olmuşdur [8, 280]. Məsələn, dünyanın bir çox ölkələrində eləcə də, ABŞ-də Azərbaycan icmaları yaxın keçmişdə - XX əsrin 20-ci illərində Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutundan və bolşeviklərin hakimiyyətə gəlməsindən sonra soydaşlarımızın bir hissəsinin Vətəni tərk etməsi nəticəsində yaranmışdı [1, 219].

Azərbaycan Avropa və Asiya qitələrinin qovşağında yerləşən ölkədir. Bizim sivilizasiya iki güclü qüvvənin təsiri altında formalaşmışdır. Şərq təməli və Qərb təsiri [4, 8]. Bu amillər Azərbaycan tarixində hər zaman müəyyən tarixi proseslərin bünövrəsinin əsas təməllərindən biri olmuşdur. XX əsrin 70-ci illərinin sonunda dünya siyasətində sağa doğru dönüş baş verdi. Mühafizəkar qüvvələr fəallaşdılar. Beynəlxalq aləmdə baş verən sosial-siyasi dəyişikliklər SSRİ-nin və onun ideoloji təsiri altında olan sosializm sisteminin iflasına səbəb oldu. Sovet İttifaqının tərkibinə daxil olan milli respublikalar, o cümlədən Azərbaycan suveren

dövlətə çevrildi. Baş vermiş hadisələr bu respublikaların ictimai həyatına təsirsiz qalmadı. Elmin müxtəlif sahələrində yeni-yeni mövzuların tədqiqat obyektlərinə çevrilməsinə səbəb oldu. Azərbaycan Respublikası öz müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra xarici əlaqələrinin genişlənməsi, sürətlənməsi nəticəsində bu sahənin tədqiqinə də maraq artmağa başladı. Müasir qloballaşma dövründə Azərbaycançılıq ideologiyasının dövlətlərarası münasibətlərin yüksələn xətt üzrə inkişafında da mühüm rol oynadığı nəzərə alınaraq onun araşdırılması zərurəti meydana gəldi. Belə ki, xaricdə yaşayan həmvətənlərimizlə əlaqələrin sıx qurulmasında məhz Azərbaycançılıq məfkurəsinin siyasi-tarixi, eləcə də elmi-mədəni aspektdən araşdırılması dövlətimizin yürütdüyü xarici siyasət konsepsiyasında prioritet məsələlərdən biridir. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin hələ 1969-1982-ci illərdə hakimiyyətdə olarkən xaricdəki soydaşlarımızla əlaqələrin inkişafına, onların təşkilatlanmasına xüsusi diqqət yetirən ulu öndərimiz müstəqil respublikaya rəhbərlik etdiyi ilk gündən “Azərbaycançılıq” ideyasının əsasını qoydu. Ulu öndər çalışdı ki, harada yaşamasından asılı olmayaraq, bütün dünya azərbaycanlıları vahid ideologiya ətrafında birləşsinlər. O, soydaşlarımıza tarixi Vətənlə əlaqələrinin sıx qurulmasına dair öz dəyərli tövsiyələrini əsirgəməirdi. Heydər Əliyev deyirdi: “Müstəqil Azərbaycan dövlətinin əsas ideyası Azərbaycançılıqdır. Hər bir azərbaycanlı milli mənsubiyyətinə görə qürur hissi keçirməlidir və Azərbaycançılığı, Azərbaycan dilini, mədəniyyətini, milli-mənəvi dəyərlərini, adət-ənənələrini yaşatmalıyıq” [3, 38]. Ulu öndərin bu müdrik sözləri Azərbaycan tarix elmində bu sahə üzrə tədqiqatları genişləndirmək üçün bir çağırış idi. XX əsrin 90-cı illəri XXI əsrin ilk on illiyində azərbaycanlıların xarici ölkələrə miqrasiyası bu sahənin tədqiqi üçün böyük imkanlar açdı. O, harada yaşamasından asılı olmayaraq, bütün dünya azərbaycanlıları vahid ideologiya ətrafında birləşmələrini xüsusilə vurğulamışdır: “Bütün azərbaycanlıların indi dünyada bir Vətəni var. O da müstəqil Azərbaycan Respublikasıdır. Bir dövləti var. Bu müstəqil Azərbaycan dövlətidir. Gəlin hamımız bu dövlətin, bu vətənin ətrafında sıx birləşək” [7].

Qədim dövrlərdən başlayaraq bu günə kimi Azərbaycan xalqının adət-ənənələrini, milli-mənəvi dəyərlərini, polietnik zənginliyini özündə yaşadan və birləşdirən baxışlar sisteminin əsasında azərbaycançılıq ideyası təşəkkül tapmışdır. Azərbaycan tarixən çoxmillətli ölkə, milli və dini tolerantlığın bərqərar olduğu məkan kimi tanınmış və bu üstün cəhətlər azərbaycançılıq məfkurəsinin əsasını təşkil etmişdir.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin müəyyənləşdirdiyi bu siyasi baxış ilk öncə, dövlətimizin milli strategiyası ilə vəhdət təşkil edir. Belə ki onun “Mən fəxr edirəm ki, azərbaycanlıyam” sözləri uzun illər vətəndən uzaqda qürbət həyatı yaşayan soydaşlarımızın vətəndaşı olduqları dövlətin maraqlarını, mədəniyyətini, dilini, tarixini, problemlərini dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq [6, 228-234] istiqamətində təşkilatlanmasına böyük dəstək olmuşdur.

Ədəbiyyat

1. Arzumanlı V. Azərbaycan Diasporu: reallıqlar, qayğılar, problemlər. Bakı, Qartal, 2001, s 800.
2. Arzumanlı V., Ağayev İ. Dünya azərbaycanlıları Konqresi. Dünən, bu gün, sabah. Bakı, 2007, s 188.
3. Azərbaycan Diasporu: böyük yolun başlanğıcı //Azərbaycan Respublikasının Diasporla iş üzrə Dövlət Komitəsi Bakı, Çəşoğlu, 2006., s 208.
4. Azərbaycan Diasporu Ensiklopedik məlumatlar toplusu. Bakı, “SƏS -2012” MMC, 2012., s 654.
5. Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayı / red. Ramiz Mehdiyev. Bakı, Azərbaycan Nəşriyyatı, 2002, s 351.
6. Əliyev H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir: çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar, məruzələr, müraciətlər, fərmanlar /H.Əliyev İyirmi üçüncü kitab: noyabr, 1999-dekabr/bur.məsul R.Ə.Mehdiyev- Bakı: Azər nəşr, 2008-480 s.
7. Əliyev H.Ə. Dünya azərbaycanlıların həmrəylik günü münasibətilə müraciəti // «Rabitə dünyası» qəzeti 07 may, 2008-ci il. Bakı: 26 dekabr, 2000-ci il.
8. İsmayıl Musa. Azərbaycanın xarici siyasəti (dövlətlərarası münasibətlər və Azərbaycan aprel 1920 – oktyabr 1991-ci illər) Bakı: “Bakı Universiteti” nəşriyyatı, 2010, s 516.

Summary

In the present article, noticed that Azerbaijanism ideology was a very important factor for the activity and organization of our compatriots who had been separated from their homeland for a long time and adapted to different cultural environments on a single national ground Haydar Aliiev tried that it didn't depend on where you lived, let all world fellow-countrymen join in the surroundings unique ideology of Azerbaijanism.

Резюме

В настоящей статье было отмечено, что идеология азербайджанцев является очень важным фактором для деятельности и организации наших соотечественников, которые долгое время были отделены от своей родины и адаптированы к различным культурным условиям на одной национальной почве. Гейдар Алиев старался, в не зависимости от того, где вы жили, пусть все мировые соотечественники присоединятся к окружающей среде с уникальной идеологии азербайджанцев.

Sevinc Musayeva

ADU, Bakı ş.

HEYDƏR ƏLİYEV DÜNYA TARİXİNİN DAHI DİL SİYASƏTÇİLƏRİNDƏN BİRİ KİMİ

Açar sözlər: lider, ideologiya, patriot, dil, ideal.

Key words: leader, ideology, patriot, language, ideal

Ключевые слова: лидер, идеология, патриот, язык, идеал

Hər bir xalqın milliliyini, mənəvi dəyərlərini yaşadan, inkişaf etdirən onun dilidir.

H. Əliyev

Uzun illər Azərbaycana başçılıq etmiş dahi şəxsiyyət Heydər Əliyevin azərbaycançılıq ideologiyasının inkişafında, yeni tarixi şəraitə uyğun interpretasiya olunmasında, modern səviyyədə təfsirində və həmin nəzəriyyənin tarixdə ilk dəfə ardıcıl həyata keçirilməsində xalqı ilə birlikdə apardığı mübarizə, əzmkarlıq tariximizdə şanlı bir səhifədir. Ümummilli liderin vətənpərvər, azərbaycançılıq düşüncəsinin daşıyıcısı olması, eləcə də milli ideologiyamızın inkişafı, həyata keçirilməsi tarixindəki rolu barədə bəhs edərkən bir həqiqəti xatırlamaq kifayətdir ki, azərbaycançılıq bir ideologiya kimi yarandığı vaxtdan istər ədəbi, istər siyasi romantik təsəvvürlərin tərənnüm obyektinə olmaqdan yan keçməmişdir. Məhz H. Əliyev azərbaycançılıq ideallarına bir millətin müqəddəratını təyin edəcək qədər rəsmi məzmun verməyi bacarmışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan tarixində XX əsrin əvvəllərində də belə bir cəhd müşahidə olunur, başqa sözlə, o dövrdə, daha dəqiq, 1918-ci ildə xalq öz görkəmli nümayəndələrinin şəxsinə ilk dəfə belə bir cəhd etmişdi, ancaq hadisələrin gedişi bu məramı yarımçıq qoymuşdu.

Azərbaycançılıq ideologiyasının tarixi, əslində, Azərbaycan xalqının tarixi qədər qədimdir; hər şeydən əvvəl ona görə ki, bu və ya digər xalq (etnos) özünün ümummilli məfkurəsini-həyat fəlsəfəsini zaman etibarilə yarandığı andan formalaşdırır. Sonradan tarixdə elə bir məqam yetişir ki, xalqın tanınmış, görkəmli nümayəndələrinin, ziyalıların təmsalında olunan idrakı uzun əsrlər ərzində təbii şəkildə formalaşmış həmin özünəməxsus, yaxud ümummilli məfkurəni formalaşdırır.

Məlum olduğu kimi, Sovet dövrünün mövcud olduğu 71 il ərzində milli idealların həyata keçirilməsi üçün çox məhdud şəraiti mövcud idi. Məhz belə bir dövrdə Azərbaycana rəhbərlik edən H. Əliyev respublikanın həm iqtisadi, həm də təsərrüfat həyatının canlandırılması, eləcə də elmin, təhsilin inkişafı, ana dilinin, ədəbiyyatın, incəsənətin mövqeyinin yüksəldilməsi, milli hərbi kadrların yetişdirilməsi, Azərbaycanın beynəlxalq miqyasda tanınması və s. kimi əhəmiyyətli işləri həyata keçirməyə müvəffəq olmuşdur. İdarəçilik təcrübəsi olan H. Əliyev bütün bunların həyata keçirilməsinin elə də asan iş olmadığını anlayırdı. Lakin o, bu tədbirləri elə həyata keçirmişdi ki, görülən işlər sovet rejiminin əks reaksiyası, dağıdıcı müqaviməti ilə qarşılaşmasın. H. Əliyev hələ 70-ci illərdə aydın dərk edirdi ki, onun ürəyində millət sevgisi olan yaxın sələfləri çox zaman məhz siyasi- ideoloji manevr imkanlarının olmamasına görə həm özlərini, həm də xalqı problemlər qarşısında qoymuşdu.

H.Əliyev XX əsrin 70-ci illərindən etibarən ölkəmizdə gedən milliləşmə prosesinə rəhbərlik edirdi. Sovet dövründə Azərbaycana rəhbərlik etdiyi dövrdən bu günə kimi ana dilimizin dövlət dili olması, inkişafı uğrunda gördüyü mühüm işlər onun dil quruculuğu haqqındakı elmi fikirlərinin araşdırılması hələ də dilçilikdə aktual olaraq qalmaqdadır. O, Azərbaycanın rəhbəri kimi anlayırdı ki, dilimiz xalqımızın mənəvi mövcudluğunun əsas amillərindəndir. Müstəqilliyimiz bərpa olunandan, yəni 90-cı illərdən dövlətin qurulmasına rəhbərlik etməklə yanaşı, dil məsələsinə xüsusi diqqət yetirirdi. Ona görə də əminliklə deyə bilərik ki, müstəqillik dövründə müəyyənləşən, daim diqqət mərkəzində olan dil siyasətinin zəmini əvvəlki dövrlərin tarixi təcrübəsi olmuşdu. Onun yürütdüyü dil siyasəti yalnız milli tarixi təcrübəyə əsaslanmır. Dünyada gedən prosesləri dərk edən bir siyasətçi olaraq xalqların taleyində dilin rolu məsələsinə diqqətdə saxlayan dahi şəxsiyyət hər zaman dünya tarixindəki bu məsələləri xatırladır, milli ictimai şüur üçün şərh etməyi bacarırdı. Azərbaycan dilinin türk dilləri ailəsinə daxil olduğunu, lakin tarixin gedişində özünəməxsus bir çox xüsusiyyətlər qazandığını, öz mükəmməlliyi ilə bu gün türk dilləri ailəsində seçildiyini dəfələrlə qeyd edən H. Əliyev musiqinin də, ədəbiyyatın da, tarixi abidələrin də millətin milliliyini təsdiq etdiyini xatırladır, göstərirdi ki, millətin milliliyini təsdiq edən ən birinci onun dilidir. Dillə bağlı müxtəlif tədbirlərdə çıxış edərkən daim ölkəmizin çoxmillətli olduğunu xatırladırdı, qeyd edirdi ki, ölkəmizdə yaşayan hər bir xalqın, eləcə də etnik qrupun öz dilində sərbəst ünsiyyət saxlamaq hüququ qorunmalıdır.

Ulu öndər KİV vasitələrinin dilimizin təbliğində xüsusi rolunu da qeyd edirdi. Xüsusilə televiziya dilinin öz nitq imkanları ilə milyonların dil zövqünə təsiri məsələlərinə toxunurdu.

Bu gün dilimizin inkişafının əsas təminatçısı dövlətimizdir. Artıq ölkəmizdə Azərbaycan dilinin hakim mövqeyi, dilimizin inkişafı təmin olunmuşdur. Bütün bu məsələlər dilin xalqın, dövlətin varlığının ifadəçisi

olduğunu dərk edən dahi bir şəxsiyyətin – H.Əliyevin fəaliyyəti sayəsində həyata keçmişdir. Bildiyimiz kimi, dilin qorunub saxlanması, hüquqi status qazanması fenomen şəxsiyyətlərin adı ilə bağlı olur. Bu gün əminliklə deyə bilərik ki, H. Əliyevin bir çox problemlərimiz kimi, dilimizin də inkişafı istiqamətində apardığı davamlı siyasət onun formalaşdırdığı ənənələrin davamıdır.

Ədəbiyyat

1. Heydər Əliyev dövlətçilik təlimi və müasir dövr. Naxçıvan, “Əcəmi”, 2013
2. Heydər Əliyev, iki cildə. I cild. Bakı, 2013.

Summary

The article tells about Heydar Aliyev's language policy. It is marked that even during his governing in Azerbaijan in Soviet time, the necessary works have been done to develop our native language with the purpose to become it our state language. His opinions about the language have kept their relevance at all times. The use of our language in all spheres is associated with Heydar Aliyev.

Резюме

В статье рассказывается о языковой политике Гейдара Алиева. Отмечается, что даже во время его правления в Азербайджане, когда это было сделано на нашем государственном языке. Его мнения о языке сохраняют свою актуальность во все времена. Использование нашего языка во всех сферах связано с Гейдаром Алиевым.

Рейхан Фахрат кызы Джафарова

АУЯ, г. Баку

РОЛЬ ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНОГО ЛИДЕРА ГЕЙДАРА АЛИЕВА В СТАНОВЛЕНИИ КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМА В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Açar sözlər: lider, dövlətçilik, konstitusionalizm, siyasi sistem, demokratiya

Key words: leader, statehood, constitutionalism, political system, demokrası

Последние три десятилетия XX века в жизни нашей страны коренным образом отличаются от предыдущих периодов и занимают особое место в истории Азербайджана. Эти годы неразрывно связаны с именем выдающегося политика и государственного деятеля - Гейдара Алиева. Формирование его личности и деятельность проходили во второй половине XX века в общественно-политических условиях СССР и Азербайджана, где он и вырос до всемирно известного профессионального политика и руководителя государства.

Отличительной особенностью Гейдара Алиева как руководителя было то, что он находился во главе Азербайджана при двух различных политических системах и в рамках требований обеих систем делал все для возвышения Азербайджана, духовного и культурного развития народа. [1,9].

После распада СССР, Азербайджан как и другие республики постсоветского прост-ранства, попал на полосу глубокого экономического и политического кризиса. Но в отличие от них, Азербайджан вместе с тем находился и в военном положении. Руководство страны находилось в подчинении политических дилетантов. В июне 1993 года положение в стране ухудшилось, соответственно, произошел спад экономики, преобладали хаос и анархия, общество раздирали противоречия. Такое сложное общественно-политическое положение в стране мог урегулировать только единственный лидер – Гейдар Алиев, который 15 июня 1993 года был избран Председателем Верховного Совета Азербайджанской Республики [2,5]. Этот день был объявлен Милли Меджлисом Днем национального спасения. Борьба Гейдара Алиева за безопасность и укрепление независимого государства, начатая в июне-октябре 1993 года и продолженная в последующие периоды, имела стратегические цели, суть которых он охарактеризовал следующим образом: «Азербайджанская Республика находится на пути государственного строительства. Решая социально-экономические проблемы, она движется в принятом ею стратегическом направлении. Это - путь строительства в Азербайджане демократического, правового, цивилизованного государства, путь постоянного развития принципов демократии, распространения и использования всех достижений демократии» [3, 30].

Гейдар Алиев предвидел, что только принятие новой Конституции может вывести азербайджанский народ из столь глубокого хаоса. Только Конституция, отвечающая требованиям и прин-

ципам демократии, может обеспечить динамичное развитие страны. Общенациональный лидер всегда считал, что новая Конституция обеспечит также независимость азербайджанского государства и послужит созданию демократического и светского государства. Несомненно, для достижения указанных целей, прежде всего, необходимо было обеспечить политическую стабильность в стране.

Второй период руководства Гейдара Алиева сопровождается новой идеологией, основными общечеловеческими ценностями которой стали государственность, демократия, справедливость, независимость, светскость и национальный прогресс.

Гейдар Алиев стал инициатором создания проекта новой Конституции в середине 1994 года. Принятие Конституции Азербайджана 12 ноября 1995 года явилось историческим событием, ставшим основой формирования в Азербайджане новой теории и практики конституционализма.

Как известно, фундамент этой Конституции был заложен великим лидером на много лет вперед. Работая над этим высшим документом, он был уверен в успешном будущем своей страны. Зная, что для этого главными факторами являются восстановление территориальной целостности страны и укрепление государственности, Гейдар Алиев говорил: «Если мы сумеем избавиться от армянской агрессии, укрепить нашу государственность, то знайте, что у Азербайджана очень большое будущее» [4,5-17]. Кроме этого, подчеркивая важность новой Конституции Азербайджанской Республики, общенациональный лидер отметил: «Несомненно, наша новая Конституция, в первую очередь, должна отражать государственную независимость Азербайджанской Республики, вечность этой независимости и все принципы для защиты, сохранения государственной независимости» [5]. Многие были сделаны для формирования нормативно-правовой базы строительства демократического государства и новой политико-экономической системы. После принятия Конституции высшим законодательным органом - Милли Меджлисом всего за пять лет, т.е. до 2000 года было принято более 900 законов, что явилось блестящим подтверждением торжества законности и создания правовой базы строительства нового государства в нашей республике.

Летопись жизни, политическая и государственная деятельность Гейдара Алиева - это история развития и укрепления национальной государственности Азербайджана, яркие страницы непростого периода в жизни страны. Годы руководства Гейдара Алиева Азербайджаном характеризуются прогрессом в экономической, общественно-политической, культурно-нравственной жизни нашей страны.

Пройдя яркий, содержательный жизненный путь, Гейдар Алиев стал образцом умелого политического лидера, воплотившего в себе черты великой исторической личности, наделенной высокими человеческими и нравственными качествами. С уверенностью следует отметить, что именно Гейдар Алиев стал главным зодчим независимой Азербайджанской Республики, ее государственного строительства, разработки ее Основного Закона - Конституции. Благодаря ему в нашей стране построено и ныне успешно развивается правовое, светское и демократическое государство. Его социально-экономическая политика успешно осуществляется во всех областях. Азербайджан крепнет, по праву обретая широкое признание мирового сообщества.

Литература

1. Ирада Гусейнова. Гейдар Алиев - от политического руководителя к общенациональному лидеру. Баку, «Тахсил», 2005, 504 стр.+40 прикл.илл., с. 9
2. Seyidov Ə. C. Heydər Əliyev və Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, UniPrint, 2009, 255 s.
3. Heydər Əliyev. Müstəqillik yolu. Seçilmiş fikirlər. Bakı, 1997, səh. 30.
4. Heydər Əliyevin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası layihəsini hazırlayan komissiyanın ilk iclasında çıxışı//Qanunçuluq jurnalı, 1996, № 1-2, s.5-17.
5. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Azərbaycan Respublikasının yeni Konstitusiyası layihəsinin hazırlayan komissiyanın iclasında çıxışı-3 oktyabr 1995-ci il/“Azərbaycan” qəzeti, 4 oktyabr 1995-ci il.

Xülasə

Bu tezisdə müəllif Ulu öndər Heydər Əliyevin Azərbaycanda dövlətçiliyin inkişafında mühüm rolunu qeyd edir. Məqalədə demokratiyanın tələblərinə və prinsiplərinə cavab verən və ölkənin dinamik inkişafını təmin edən yeni Konstitusiyanın əhəmiyyəti göstərilir.

Resume

In this thesis, the author points to the significant role of the National Leader Heydar Aliyev in the development of statehood in Azerbaijan. In the article is disclosed the meaning of the new Constitution, which meets the requirements and principles of democracy and which could ensure the dynamic development of the country.

Həmidə Əliyeva, dos.
ADU Bakı ş.

HEYDƏR ƏLİYEVİN AZƏRBAYCANÇILIQ İDEOLOGİYASINDA ƏDƏBİYYAT MƏSƏLƏLƏRİ

Açar sözlər: milli ideologiya, milli özünüdərk, azərbaycançılıq, ədəbiyyat, mədəniyyət

Ключевые слова: национальная идеология, национальное самосознание, Азербайджанство, литература, культура

Key words: national ideology, national self-awareness, Azerbaijanism, literature, culture

Ümummillî liderimiz, müasir Azərbaycan dövlətinin qurucusu Heydər Əliyev XX əsrdə Azərbaycan xalqının dünyaya bəxş etdiyi ən böyük şəxsiyyətlərdən biridir. Bu dahi insanın Azərbaycan xalqının qarşısındakı xidmətləri ölçüyəgəlməzdir və danılmazdır. Milli ideologiyamızın inkişafı və həyata keçirilməsi istiqamətində son dərəcə müstəsna rol oynayan Heydər Əliyev azərbaycançılıq məfkurəsini özünün bütün siyasi və ictimai fəaliyyətinin əsasına çevirmişdir. Azərbaycanın milli maraqlarının dünyada qorunmasını təmin etmək məqsədilə o, milli özünüdərk məsələsini siyasi müstəviyə qaldırmış və cəsarətlə buna nail ola bilmişdir. Ulu öndərin bu istiqamətdə atdığı ilk və uzaqgörən addımlardan biri 1991-ci il dekabrın 16-da dünya azərbaycanlılarını vahid məqsəd ətrafında birləşdirmək məqsədilə “Hər il dekabrın 31-də Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik və Milli Birlik gününün keçirilməsi haqqında” kimi mühüm bir qərarı qəbul etməsi idi. Bu qərarı verməklə o, yalnız Azərbaycanda yaşayan azərbaycanlıların deyil, dünyanın müxtəlif yerlərində məskunlaşan soydaşlarımızın da müstəqil dövlətçiliyimizin inkişafında, dövlət quruculuğu prosesində iştirakını təmin etmiş oldu.

Heydər Əliyevin azərbaycançılıq ideologiyasında mədəniyyət məsələləri prioritet təşkil edir. O, Azərbaycan tarixinin, mədəniyyətinin və ədəbiyyatının yenidən azərbaycançılıq ideologiyası baxımından dərkinin metodologiyasını və strategiyasını formalaşdırmışdır. Xalqların dünyada tanınmasında onların mədəniyyətlərinin aparıcı faktor olmasını vurğulayan Ulu öndər deyirdi: “Xalq bir çox xüsusiyyətlərilə tanınır, sayılır və dünya xalqları içərisində fərqlənir. Bu xüsusiyyətlərdən ən yüksəyi, ən böyüyü mədəniyyətdir”. Təsadüfi deyil ki, Heydər Əliyev mədəniyyətə olan münasibəti dövlət siyasətinin tərkib hissəsi hesab edirdi.

Ümummillî lider öz xalqının ədəbiyyatını, tarixini və incəsənətini dərinləndirirdi və bunu sevə-sevə təbliğ edirdi. Heydər Əliyev istər 1969-1982-ci illərdə Azərbaycana birinci dəfə rəhbərlik etdiyi dövrdə, istərsə də müstəqillik illərində (1993-2003) mədəniyyət sahəsinə xüsusi diqqət yetirmişdir. O, sənət adamlarına böyük qayğı ilə yanaşır, onları müxtəlif dövlət mükafatlarına təqdim edir, Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında müstəsna xidmətləri olan görkəmli şəxsiyyətlərin xatirə heykəllərinin ucaldılmasına göstərişlər verir, ev muzeylərinin açılmasına şərait yaradırdı. Müstəqillik illərində o, ilk dəfə xalqımızın üç məşhur şairini-Məmməd Arazı, Xəlil Rza Ulutürkü və Bəxtiyar Vahabzadəni Azərbaycanın ən yüksək ordeni olan “İstiqlal” ordeni ilə təltif etdi.

Akademik İsa Həbibbəyli yazır: “Ədəbiyyat vasitəsilə milli-mənəvi özünüdərk prinsiplərinin daha da dərinləşdirilməsi, Azərbaycançılıq məfkurəsinin mənimsədilməsi Heydər Əliyevin ədəbiyyat siyasətinin əsas prinsiplərindəndir. Heydər Əliyev bu tarixi vəzifəni həm ölkə daxilində, həm də Azərbaycandan kənar da böyük bacarıqla həyata keçirmişdir. Böyük ədəbiyyat Heydər Əliyevin Azərbaycanı dünyada tanıtdırması baxımından da mühüm vasitələrdən birinə çevrilmişdir”.

Dahi Azərbaycan mütəfəkkiri Məhəmməd Füzulinin 500 illik yubileyinə türkdillî dövlətlər qurumundan nümayəndələrin gəlməsi, N.Nərimanovun Tiflisdə ev muzeyinin açılması, Ulyanovskdə büstünün qoyulması, Molla Pənah Vəqifin Şuşadakı məqbərəsinin açılması, H.Cavidin qəbrinin Sibirdən doğma torpağı Naxçıvana gətirilməsi və orada dəfn edilməsi, “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının 1300 illik yubileyinin YUNESKO xəttilə bütün dünyada təntənəli surətdə qeyd olunması və onlarla bu kimi möhtəşəm hadisələr Heydər Əliyevin Azərbaycan mədəniyyətinə olan sevgi və qaygısının bariz nümunələridir.

Ulu öndər Azərbaycan xalqının milli-mənəvi dəyərlərini, əxlaqi keyfiyyətlərini, zəngin tarixi keçmişini, mədəniyyətini və digər milli xüsusiyyətlərini özündə əks etdirən “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanına xüsusi əhəmiyyət vermişdir. Dastanın mədəni irsimizin ən qiymətli incisi kimi qorunması və gələcək nəsillərə ötürülməsi istiqamətində Heydər Əliyevin xidmətləri əvəzsizdir. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının Azərbaycan xalqının milli kimliyini, əqidəsini özündə bütün aydınlığı ilə təqdim edən ilk ədəbi mənbə kimi nə dərəcədə böyük əhəmiyyətə malik olmasını uzaqgörənliklə duyan Heydər Əliyev dastanın yenidən tədqiqini, təbliğini və dünyada geniş yayılmasını ümumxalq işi səviyyəsinə qaldırdı və bütün ziyalıları buna səfərbər etdi. Məhz bu səbəbdəndir ki, Azərbaycanda yeni bir Qorqudsünaslıq məktəbi yarandı və bu məktəbin T.

Hacıyev, K.Abdulla, N.Cəfərov, Ş.Cəmşidov, K.V.Nərimanoğlu, B.Abdulla, M.Qasımlı, R.Qafarlı və digər bu kimi görkəmli nümayəndələrinin elmi fəaliyyəti sayəsində dastanın yaranma tarixi, tərcümə məsələləri, poetikası, dili və digər dünya eposları ilə müqayisəli şəkildə öyrənilməsi istiqamətində dəyərli, fundamental tədqiqat əsərləri yarandı.

Ulu Öndər Heydər Əliyev “Kitabi –Dədəd Qorqud” dastanının milli ideologiyamızın formalaşmasında oynadığı müstəsna rol barəsində demişdir:

“Kitabi –Dədəd Qorqud” qəhrəmanlıq eposudur, özü də bir cəngavər, bir igid haqqında yox, bütöv bir xalqın qəhrəmanlığını özündə cəmləşdirən bir eposdur. Onun ən böyük ideyası baş sərkərdədən tutmuş böyükdən kiçiyə kimi bütün qəhrəmanların doğma torpaqlarını qorumaq uğrunda canlarından keçməyə daim hazır olduqlarını göstərməkdir. Eposun əsas mahiyyətini qəhrəmanlıq ideologiyası təşkil edir. Ölkəmizin yaşadığı bugünkü mərhələdə xalqımızın qarşısında duran ən ümdə problemlərin həlli, o cümlədən respublikanın suverenliyinin və müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi, ərəzi bütövlüyünün qorunması baxımından müasir Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının bu qəhrəmanlıq ideologiyasından faydalanmasının nə dərəcədə vacib olduğu gün kimi aydındır.”

Heydər Əliyev özü çox mütaliləli insan idi və Azərbaycan ədəbiyyatı ilə yanaşı dünya ədəbiyyatı nümunələrini də dərinlən mənimsəmişdi. Onun bir insan kimi şəxsiyyətinin formalaşmasında və dünyagörüşünün zənginləşməsində ədəbiyyatın xüsusi rolu olmuşdur. Xalqlar arasındakı dostluq münasibətlərində bədii ədəbiyyatın rolunu yüksək qiymətləndirən Ulu öndər deyirdi: “Bədii ədəbiyyat xalqların mənəvi ünsiyyətinin, onların bir-birinin başa düşməsinin, sərvət və nailiyyətlərinin mübadiləsinin ən geniş, səmərəli, dərin nüfuz edən vasitəsidir”.

Резюме

В исследовании затронуты литературные вопросы концепции Азербайджанства в рамках государственной политики. Здесь также отмечается огромный вклад Г.Алиева в пропаганде Азербайджанской литературы во всем мире.

Summary

The thesis investigates the problem of literature in the concept of Azerbaijanis through the aspect of the state policy. Moreover, the article confines H. Aliyev’s huge contribution and deep consideration to introduce Azerbaijani literature for the world.

Fazil Rüstəmov

dosent. ADU. Bakı ş.

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANÇILIQ İDEOLOGİYASININ FORMALAŞMASI HAQQINDA

Açar sözlər: H.Əliyev, dövlətçilik, azərbaycançılıq, ideologiya

Ключевые слова: Г.Алиев, государственность, азербайджанство, идеология

Key words: H.Aliyev, statehood, Azerbaijanism, ideology

Milli dövlət quruculuğunda əsas amillərdən biri də ideologiyadır. Azərbaycan müstəqilliyini əldə etdikdən sonra ilk dəfə bu məsələ Heydər Əliyev tərəfindən irəli sürüldü. Azərbaycançılıq ideyasının dövlətçilik ideologiyasına çevrilməsi bilavasitə Heydər Əliyevin adı və fəaliyyəti ilə bağlıdır.

Dövlət quruculuğu istiqamətində başlıca amillərdən biri kimi ideologiyanın yeri və rolu xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Heydər Əliyev 1993-cü ildə ölkəyə rəhbərlik etməyə başlayanda dövlətin inkişaf dinamikasını, sosial-siyasi sabitliyi, ümumxalq həmrəyliyi, milli birliyi təmin etməli, sosial kataklizmləri identiklik böhranı aradan qaldırmalı olan, ümumi rifaha və maraqlara xidmət edə biləcək səmərəli ideologiyanın zəruriliyini önə çəkdi.

Məlumdur ki, sovet sisteminin süqutundan və kommunist ideologiyasının iflasından sonra nəzəri düşüncə tərzində, ideya-tərbiyə işlərində böyük bir boşluq əmələ gəldi. Əvvəlki ideoloji-siyasi sistemə xas olan sinfi baxış millilik, milli mənafe və milli birlik məfhumlarını anlamaqda əsas maneələrdən idi. Artıq müstəqilliyin ilk illərində cərəyan edən hadisələrin gedişatı göstərir ki, hüquqi, əxlaqi, milli-mənəvi dəyərlər məsələləri ilə yanaşı, ideologiya məsələsində də dövlət siyasətinin aydın istiqaməti müəyyənləşdirilməli, bu məsələlərin özbaşına axın istiqaməti cilovlanmalı, düzgün məcraya salınmalıdır. Xalqımızın tarixində

Heydər Əliyevin ən böyük xidmətlərindən biri də ondan ibarət oldu ki, o, müstəqil dövlətçiliyimizin sosial-siyasi, iqtisadi, milli-mənəvi, mədəni amilləri, prioritet istiqamətləri ilə yanaşı, onun mötəbər ideoloji təminatını da müəyyən etdi. Ulu öndər 1993-cü ilin sentyabr ayında ziyalılarla, alimlərlə görüşündəki çıxışında qeyd etmişdir: “Hər bir sistemin ideologiyası olmalıdır... Ötən 70 illik dövrdə tariximiz təhrif edilmişdir, həm XX əsrin, həm də XIX əsrin tarixi, həm də ondan əvvəlki dövrlərin tarixi təhrif olunmuşdur... İndi isə bir qütbdən o biri qütbə keçmək meylı görünür” [H.Əliyev,1997, 1,s.155].

Bu ictimai-tarixi meylin əsasında isə uzun müddət şüurlara hakim olmuş marksizm-leninizm ideologiyasından vahid azərbaycançılıq ideyasına əsaslanan milli məfkurəyə keçid dururdu. Kökü XIX əsrin ikinci yarısına gedib çıxan azərbaycançılıq ideyasının milli məfkurəyə, dövlətçilik ideologiyasına çevrilməsi Heydər Əliyevin adı və fəaliyyəti ilə birbaşa bağlıdır. Böyük öndərin hakimiyyəti illərində azərbaycançılıq “respublikada mövcud olan müxtəlif etnik ideyaların dövlət ideologiyasına inteqrasiyası zəminində yeni bir keyfiyyət halını almışdır” [Tağıyev Ə. və Yusifzadə A., 6]. Təmələndə dövlətçilik və vətənçilik amalı dayanan azərbaycançılıq ideologiyası Azərbaycanda tarixən yaşayan müxtəlif müxtəlif xalqların mənafeyini təmsil edən, dərin ictimai-siyasi xarakter daşıyan birləşdirici ideologiyadır, vətəndaşlıq, milli birlik və həmrəylik ideologiyasıdır. Onun əsas qayəsi müstəqil dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsi və tərəqqisi naminə bütün milli-ictimai qüvvələri səfərbər etməkdən ibarətdir.

Heydər Əliyev dühasının parlaq təcəssümü olan azərbaycançılıq ideologiyasının formalaşması və bərqərar olması müasir müstəqil dövlətçilik dövründə əldə edilən ən böyük və misilsiz nailiyyətlərdəndir. Özündə milliliklə ümumbəşəriyyəti dialektik vəhdətdə uzlaşdıran, milli-mənəvi dəyərlərlə müasir dövlətçilik, demokratiya, dünyəvilik, ədalət və tərəqqi kimi ümumbəşəri dəyərləri qarşılıqlı tərzdə ehtiva edən azərbaycançılıq ideologiyası bəşəriyyətə həm də bir örnək töhfəsi kimi olduqca dəyərli və həyatidir.

Heydər Əliyevin azərbaycançılıq ideoloji-siyasi konsepsiyası dövlətin müstəqilliyinin qorunması, inkişafı və dünyaya inteqrasiyasını təmin edəcək başlıca istiqaməti özündə birləşdirir: dövlətçilik və milli-mənəvi dəyərlərlə bağlılıq, sadıqlıq. Ümummilliyə lider banisi və qurucusu olduğu Yeni Azərbaycan Partiyasının 6-cı ildönümü ilə əlaqədar keçirilən təntənəli yığıncaqda (21 noyabr 1998) milli ideologiyanın təyinatı və struktur hissələri barədə öz konseptual fikirlərini belə ifadə etmişdir: “Bizim həm xarici siyasətdə, həm də daxili siyasətdə, həm ictimai-siyasi sahədə gördüyümüz işlər milli ideologiyanın üzərində qurulur. Bu milli ideologiya nədən ibarətdir? Birincisi, dövlətçilik ” [H.Əliyev,2].

Heydər Əliyevin azərbaycançılıq konsepsiyasının ikinci mühüm qolu öncə deyildiyi kimi, milli-mənəvi dəyərlərə sadıqlıq prinsipidir. Dahi öndər milli varlığın ümdə amillərindən olan milli mənəvi dəyərlərin daim qorunub saxlanılmasını, öyrənilib inkişaf etdirilməsini, gələcək nəsillərə çatdırılmasını bir vəzifə olaraq qarşıya qoyur, müstəqilliyi qorumaq, gələcəyi qurmaq yolunda həmin dəyərlərə söykənməyin vacibliyini irəli sürürdü. Bu konsepsiyada milli mənəvi dəyərlərimizin tərkib hissəsi kimi üç komponenti xüsusi yer tutur ki, bunların da ictimai şüurda inikasını milli mentaliteti təşkil edir: dil, din, adət-ənənə. Ümummilliyə lider Heydər Əliyev deyirdi: “Müstəqil Azərbaycan dövlətinin əsas ideyası azərbaycançılıqdır. Hər bir azərbaycanlı öz milli mənsubiyyətindən qürur hissi keçirməlidir və biz azərbaycançılığı - Azərbaycanın dilini, milli-mənəvi dəyərlərini, adət-ənənələrini yaşatmalıyıq” [Quliyev M,5].

Ümummilliyə lider Heydər Əliyev azərbaycançılıq ideyasının nəinki milli məfkurəyə çevrilməsinin, habelə təkcə ölkənin daxilində yaşayan onlarla xalqı, milli-etnik qrupları deyil, həm də ümumən bütün dünya azərbaycanlılarının bu məfkurə ətrafında birləşməsinin, həmrəyliyinə ideoloji-nəzəri müddəalarını formula etmiş, bu birliyin siyasi-təşkilatı əsasını, milli enerjinin milli məqsədə - Azərbaycan dövlətinin qüdrətlənməsinə, onun müstəqillik dayaqlarının möhkəmləndirilməsinə yönəltməyin təməlini qoymuşdur. 2001-ci il noyabrın 9-10-da Bakıda keçirilən Dünya azərbaycanlılarının I Qurultayı və həmin qurultayda Prezident Heydər Əliyevin söylədiyi proqram nitqi bunun parlaq təcəssümüdür. Ümummilliyə lider nitqində Dünya azərbaycanlılarının potensial imkanlarının ümumi vətən olan Azərbaycanda müstəqil dövlət quruculuğu prosesində meydana çıxan müxtəlif problemlərin həlli, milli tərəqqi naminə səfərbər edilməsinin, milli birliyə, həmrəyliyə və mütəşəkilliyə nail olmağın zəruriliyini xüsusilə vurğulayaraq demişdir: “Azərbaycan dövləti müstəqilliyini əldə edəndən sonra azərbaycançılıq aparıcı ideya kimi həm Azərbaycanda, həm də bütün dünyada yaşayan azərbaycanlılar üçün əsas ideya olubdur. Biz həmişə bu ideya ətrafında birləşməliyik. Azərbaycançılıq, öz milli mənsubiyyətini, milli-mənəvi dəyərlərini qoruyub saxlamaq, eyni zamanda onların ümumbəşəri dəyərlərə sintezindən, inteqrasiyasından bəhrələnmək və hər bir insanın inkişafının təmin olunması deməkdir” [H.Əliyev,3].

Azərbaycançılığın dövlət quruculuğundakı yeri və rolu barədə bir fikirdə deyilir: “Bu, bir faktdır ki, universal səciyyə daşıyan və özündə mütərəqqi dəyərləri ehtiva edən milli ideologiyalar onun daşıyıcıları və tərəfdarlarını bir mərkəzdə birləşdirməklə yanaşı, ümummilliyə həmrəyliyi-bütövlüyü təmin edən, ictimai şüuru milli inkişaf mənbəyinə çevirən komponent kimi çıxış edir.

Milli ideoloji sistem həm də milli inkişafın təminatçısı qismində çıxış edir. Çünki milli ənənələrlə müasir mənəvi potensialı uzlaşdıran, rəşional prinsipləri özündə ehtiva edən milli ideologiya fərdi və ictimai şüurun bütövlüyünü təmin etməklə yanaşı, insanların sağlam ideoloji oriyentirlərini müəyyənləşdirən və mənəvi şüurda rəşional korreksiyalar edən inkişaf mənbəyi kimi səciyyələndirilir. Bu işə nəticə etibarilə insanların ictimai-siyasi tərəkürünü gücləndirməklə ümummilli inkişafın mənəvi substratını təşkil etmiş olur...

Məhz bu nöqtəyi-nəzərdən yanaşdıqda təsbit etmək olur ki, universal ideoloji formula olmaq etibarilə azərbaycançılıq ideologiyası zamanın tələblərinə müvafiq olaraq dünya azərbaycanlılarını birləşdirən milli məfkurə, müstəqil Azərbaycan dövlətinin ideya əsası kimi çıxış etməkdədir” [Babaoğlu H.,4].

Beləliklə, azərbaycançılıq bir milli ideya kimi milli, sosial-siyasi maraqların mürəkkəb uyğunlaşmasını ehtiva edərək tarixi və müasir sosial təcrübəni ictimai şüurda birləşdirir, siyasi və iqtisadi inkişafın perspektivlərini müəyyən edir.

Xarakter və mahiyyət etibarilə hər cür antibəşəri ünsürlərdən uzaq olan azərbaycançılıq mütərəqqi, tolerant milli-dövlətçilik, milli birlik ideologiyasıdır, milli özünütəşdiq və özünümüdafiə məfkurəsidir.

Ədəbiyyat

1. H.Əliyev. Müstəqilliyimiz əbədidir.I kitab.Bakı: Azər nəşr,1997
2. H.Əliyev. Yeni Azərbaycan Partiyasının yaradılmasının VI ildönümünə həsr olunmuş yığıncaqda nitqi/“Xalq” qəzeti, 24 noyabr,1998-ci il.
3. H.Əliyev. Dünya Azərbaycanlılarının I qurultayında nitqi/“Azərbaycan” qəzeti, 10 noyabr, 2001-ci il.
4. Babaoğlu H. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin əsas ideyası azərbaycançılıqdır/ “Yeni Azərbaycan”qəzeti, 9 sentyabr, 2011-ci il.
5. Quliyev M. Heydər Əliyev siyasi irsi milli ideologiyanın inkişafına xidmət edir/“Azərbaycan” qəzeti, 28 aprel, 2010-ci il.
6. Tağıyev Ə. və Yusifzadə A. Azərbaycan milli ideyasının milli ideologiyaya çevrilməsində ümummilli lider Heydər Əliyevin rolu// Sosial-siyasi problemlər. “Elmi-nəzəri” jurnal.Bakı, 2009, N3 (23), s.7.
7. Yusifov M.İ. Heydər Əliyev və Azərbaycan ideologiyası. Bakı: Nurlan, 2003

Резюме

Идеология является одним из основных факторов национально-государственного строительства. После обретения независимости этот вопрос был снят Гейдаром Алиевым. Имя и деятельность Гейдара Алиева связано напрямую превратилась в идею азербайджанства государственном идеологии.

Summary

Ideology is one of the key factors of national state building. Upon regaining of the independence of Azerbaijan, this issue was first raised by H.Aliyev. The idea of Azerbaijanism turned to the idea of statehood, which is related to the name and activity of H.Aliyev.

Günay Nazim qızı Nadirova

AMEA Ədəbiyyat İnstitututu, Bakı ş.

HEYDƏR ƏLİYEV DÖVLƏTÇİLİK SİYASƏTİNDƏ MULTİKULTURALİZM VƏ ƏDƏBİYYAT

Açar sözlər: ümummilli lider, dövlətçilik siyasəti, multikulturalizm, multikultural dəyərlər, tolerantlıq, ədəbiyyat

Ключевые слова: национальный лидер, государственная политика, мультикультурализм, мультикультурные ценности, толерантность, литература

Key words: national leader, state policy, multiculturalism, multicultural values, tolerance, literature

“Dövlət, ölkə nə qədər çox xalqı birləşdirsə, bir o qədər zəngin olur, çünki onların hər biri... ümumdünya mədəniyyətinə və sivilizasiyasına öz töhfəsini verir”

Heydər Əliyev

Sivilizasiyaların qovuşduğunda, Tarixi İpək Yolunun üzərində yerləşən, Şərqlə Qərb arasında körpü rolunu oynayan Azərbaycanın zəngin mədəni-mənəvi irsə və tolerantlıq ənənələrinə malik olması beynəlxalq aləmdə danılmaz həqiqətdir. Mövcud milli-mədəni müxtəliflik və etnik-dini dözümlülük mühiti ilə, ölkədə

yaşayan müxtəlif xalqların hüquqlarını tanıyan humanist dünyagörüşü və ona uyğun siyasəti ilə Azərbaycan çoxmillətli, çoxkonfessiyalı diyar kimi min illərdə bəşəriyyətə nümunədir.

Əsası Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş azərbaycançılıq ideologiyası özündə ölkəmizdə yaşayan bütün xalqların və etnik qrupların birliyini və həmrəyliyini ehtiva edir. Ümummilli liderimizin xalqımızın ən dəyərli keyfiyyətlərindən olan digər millətlərin hüquq və mədəniyyətlərinə hörmətlə yanaşma xüsusiyyətini milli ideologiya – azərbaycançılıq səviyyəsinə qədər yüksəltməsinə və rəsmiləşdirməsinə ən böyük uğurlarından biri hesab etmək olar. Akademik İ. Həbibbəyli qeyd edir ki, “Görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin “Hamımızın bir vətəni var. Bu, Azərbaycandır!” təlimi ölkəmizdə birlik və həmrəyliyin, millətlərarası münasibətlərin əsasında dayanır. Ölkədə yaşayan bütün xalqları onların hamısının eyni dərəcədə inandığı və hörmət etdiyi vahid ideologiya - azərbaycançılıq ideologiyası ətrafında birləşdirmək müstəqil Azərbaycan dövlətinin mühüm nailiyyətidir.” [5]

Bu müdrik siyasət Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən böyük müvəffəqiyyətlə davam etdirilir. Bu istiqamətdə həyata keçirilən siyasi-ideoloji və ədəbi-mədəni tədbirlər Azərbaycan Respublikasında multikultural dəyərlərin daha da inkişaf etdirilməsinə və tolerantlıq mühitinin möhkəmləndirilməsinə xidmət edir. Azərbaycan xalqının zəngin multikultural keçmişi təkcə xalqımızın bugünkü tolerant yaşam tərzini müəyyənləşdirir, həm də yaratmış olduğu ədəbi-bədii, elmi-fəlsəfi, siyasi-hüquqi qaynaqlarda, sənədlərdə yaşayır.

Ulu öndər Heydər Əliyevin siyasi fəaliyyətində ədəbiyyat mühüm yer tutmuşdur. O, ədəbiyyatı dövlət siyasətinin üzvi tərkib hissəsi səviyyəsində qəbul etmiş və bu tükənməz xəzinədən milli siyasətin həyata keçirilməsində bacarıqla faydalanmışdır. Onu qeyd etmək önəmlidir ki, Heydər Əliyev geniş və sistemli ədəbi biliyə malik olan dünyanın nadir dövlət xadimlərindəndir. O, ədəbiyyatı xalqın taleyinin və tarixi yaddaşının əks-sədası kimi qəbul etmiş və bədii düşüncədə tarixilik, millilik və müasirlik prinsiplərinə xüsusi dəyər vermişdir.

Nəzərə alsaq ki, Azərbaycan qədim dövrlərdən bəri multikultural dəyərlərə önəm vermiş cəmiyyətə malikdir, dünya şöhrətli şair və yazıçılarımız öz əsərlərində və şəxsi həyatlarında bu dəyərlərə elə qeyri-iradi olaraq əməl etmiş və bunu adi həyat tərzini kimi qəbul etmişlər. Multikultural dəyərlər klassik Azərbaycan ədəbiyyatının da ayrılmaz tərkib hissəsi olub. Klassik ədəbiyyatı təmsil edən şair və yazıçıların çoxu bu mənəvi dəyərlərə əsərlərində geniş yer vermişlər. Akademik Kamal Abdullayev bununla bağlı yazır: “Minillik tarixə malik klassik ədəbiyyatımızın hər bir nümayəndəsi bu dəyərləri nəinki qəbul etmiş, hətta onları öz dünyagörüşünə çevirmişdir.” [1, s.3]

Ədəbiyyatımızda dünya mədəniyyəti xəzinəsinin ən fundamental incilərindən sayılan “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanından bu günə qədər çoxmədəniyyətliliyə, orta əsrlər Azərbaycan poeziyası nümayəndələrinin əsərlərində ümumbəşəri dəyərlərin təbliğinə geniş şəkildə rast gəlmək olur. Klassik Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli mütəfəkkiri Nizami Gəncəvinin əsərləri bu cəhətdən xüsusilə fərqlənir. Onun yaradıcılığının əsas hissəsini ictimai ədalət və xeyirxahlıq, bərabərlik, bəşəriyyətə sevgi kimi humanist mövzular təşkil edir. Dahi şairin əsərlərində multikultural dəyərlər geniş planda öz əksini tapmışdır. O, hələ XII əsrdə yeddi mədəniyyəti təsvir edən və şairin multikultural dəyərlərə verdiyi önəmin bariz nümunəsi olan “Yeddi gözəl” əsərini yaratmışdır. Nizami Gəncəvi üçün şəxsiyyətin ən yüksək meyarı insanlıq idi. İrqi, milli və dini ayrı-seçkiliyi qəbul etməyən bu şairin qəhrəmanları içərisində müxtəlif xalqların nümayəndələrinə rast gəlinir. Ədəbiyyat tariximizin belə nümunələrlə çox zəngin olması multikultural dəyərlərin və tolerantlıq ənənələrinin Azərbaycanda qədim zamanlardan mövcudluğundan xəbər verir.

Həmrəyliyə, tolerantlığa və dialoqa çağırış ədəbiyyatın, müasir elmin və ən əsası, dövlət siyasətinin ən mühüm vəzifələrindəndir. Hazırda Azərbaycan cəmiyyətində müxtəlif xalqların nümayəndələrinin vahid ailədə dinc və yanaşı yaşaması ölkəmizin əsas mənəvi sərvətlərindən biridir. Azərbaycandakı möhkəm multikultural əsaslara malik olan tolerant mühit gələcək nəsillərə təməli ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan dövlət siyasəti və bu gün yaradılan ədəbi nümunələr vasitəsilə ötürüləcəkdir.

Ədəbiyyat

1. “Azərbaycan multikulturalizminin ədəbi-bədii qaynaqları”, Bakı, Mütərcim, 2016, 287 s.
2. “Doktorantların və gənc tədqiqatçıların XX respublika elmi konfransının materialları”, II cild, Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi, Bakı-2016
3. Multikulturalizm – ədəbi-bədii, elmi-publisistik jurnal №3, Bakı-2016, 155s.
4. <http://xalqgazeti.com/az/news/politics/35310>
5. <http://scwra.gov.az/vnews/2656/>
6. <http://xalqgazeti.com/az/news/education/44237>
7. https://media.turuz.com/Turkoloji/2017/1679-Multikulturalizme_Girish-112s.pdf

Summary

In this thesis it is noted that since ancient times Azerbaijan has been a tolerant and multicultural society, and the ideology of Azerbaijanism, founded by Heydar Aliyev, was built on these values. This thesis tells that literature played an important role in the political activity of the national leader Heydar Aliyev, that the rich multicultural history of the Azerbaijani people lives in the literary and artistic sources created by our people, and that our world-famous poets and writers instinctively, without realizing it, propagandized these and other universal values in their works.

Резюме

В этом тезисе отмечается, что с древних времен Азербайджан был терпимым и мультикультурным обществом и что идеология азербайджанства, основанная Гейдаром Алиевым, была построена на этих ценностях. Этот тезис о том, что литература играла важную роль в политической деятельности общенационального лидера Гейдара Алиева, что богатая многокультурная история азербайджанского народа живет в литературных и художественных источниках, созданных нашим народом, и что всемирно известные наши поэты и писатели инстинктивно, сами этого не осознавая, пропагандировали эти и другие универсальные ценности в своих произведениях.

Pənəhov Azər Maarif

Bakı Biznes Universiteti, dos., Bakı ş.

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ BEYNƏLXALQ MÜNƏSİBƏTLƏR

Açar sözlər: Heydər Əliyev, davamlı inkişaf, iqtisadi-siyasət, sivilizasiyalararası münasibətlər

Ключевые слова: Гейдар Алиев, устойчивое развитие, экономическая политика, межцивилизационные отношения

Key words: Heydar Aliyev, sustainable development, economic policy, intercivilizational relations

Müasir dövrdə ictimai sahələrin bütün sahələri inteqrasiyaya, dünyanın indiki başlıca meylə olan qloballaşmağa məruz qalır. Qloballaşma - maliyyə bazarlarının və istehsal sahələrinin ümumi planetar miqyasda dəyişməsi prosesləridir. Bu prosesdə coğrafi sərhədlər, milli hökumətlər və sosial dövlət əslində kütləvi istehsalə və əmtəə istehlakına nəzarət edir. Dünyanın ən iri banklarının bilavasitə iştirakı ilə prinsipcə yeni siyasi əlaqələr və bunlar dövlət üstü təsisatlarının köməyi ilə reallaşdırılır. Son dövrlərdə «antiqloballaşma» hərəkatının kütləvi xarakter alması ilə əlaqədar olaraq transmilli şirkətlər «qloballaşma» terminindən istifadə edirlər (Mehdiyev, 2008, 773).

Ümummillə Lider Heydər Əliyevin uzaqqörən siyasəti nəticəsində multikulturalizm və tolerantlıq kimi dəyərlərin öyrənilməsi sayəsində sivilizasiyalararası münasibətlər –dövlətlərin sabit inkişafına iqtisadi münasibətlərinə xalqların rifahının yüksəlməsinə mühüm əhəmiyyət qazandırır. Ulu öndər etnik, dini, dili, cinsi ayrı seçkilik salmadan Azərbaycan xalqının hər bir nümayəndəsinin rahat, azad və əmin-amanlıq şəraitində yaşaması üçün səy və bacarıqlarını əsirgəmir, bu istiqamətdə iqtisadi-siyasi, sosial-mədəni dövlət siyasətini həyata keçirirdi. “Bununla da, Ulu Öndər Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikasının nümunəsində ilk növbədə multikulturalizm modelinin assimilyasiya və izolyasiya kimi digər mümkün siyasi modellərdən üstün olduğunu bütün dünyaya göstərmişdi” [İbrahimov, 2016, 106].

Ümummillə lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında hazırlanmış, dünyanın 8 ölkəsinin (Azərbaycan, ABŞ, Böyük Britaniya, Rusiya, Türkiyə, Norveç, Yaponiya və Səudiyyə Ərəbistanı) 13 ən məşhur neft şirkəti (“Amoco”, BP, “McDermott”, “Unocal”, SOCAR, “LUKoil”, “Statoil”, “Exxon”, “Türkiyə Petrolləri”, “Pennzoil”, “Itochu”, “Remco”, “Delta”) iştirak edən “Əsrin müqaviləsi” karbohidrogen ehtiyatlarının miqdarına, həm də qoyulan sərmayələrin həcminə görə bu qlobal layihə dünyada bağlanan ən iri sazişlər siyahısına daxildir. Respublikamızın salnaməsinə yeni neft strategiyasının şanlı səhifəsi kimi yazılan “Əsrin müqaviləsi” yalnız yeni neft strategiyasının şanlı səhifəsi kimi deyil, həm də multikultural münasibətlər üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. “Əsrin müqaviləsi”ni uğurla bağlayan Azərbaycan dövləti bir çox Qərbdövlətlərinin, sazişin imzalanması və uğurla həyata keçirilməsi istiqamətində görülmüş işlər nəticəsində dövlətimizin beynəlxalq aləmdə nüfuzunu xeyli yüksəltmişdir. “Azərbaycanda millətlərarası, dinlərarası münasibətlərin sağlam zəmində qurulması və dövlətin siyasi, iqtisadi, sosial həyatında müsbət nəticələrlə müşayiət olunması bu gün çox xarakterik, artıq dünyada da təsdiq və təqdir olunan göstəricidir” [Ələkbərov, 2016, 281].

Beləliklə, Azərbaycanda multikulturalizmin möhkəmlənməsində Ulu Öndərin siyasi-iqtisadi mövqeyi həlledici rol oynadı.

Ədəbiyyat

1. Heydər Əliyev irsi və multikultural dəyərlər, Bakı – 2016. Yeni Azərbaycan Partiyası, 2016. 615 səh.
2. R.Mehdiyev "Demokratiya yolunda: irs haqqında düşüncələr". B, 2008.
3. Urxan Ələkbərov "Multikulturalizm və Azərbaycanın iqtisadi-sosial inkişafı", Bakı – 2016

Резюме

В современную эпоху все сферы общественных областей подлежат интеграции и глобализации, которая в настоящее время является главной тенденцией в мире. В результате дальновидной политики Национального лидера Гейдара Алиева изучение таких ценностей, как мультикультурализм и толерантность, межцивилизационные отношения - экономическое развитие государств способствует благосостоянию народов.

Summary

In the modern epoch, all spheres of society are subsumed to integration and globalization, as the current time is reflected in the global tendency in the world. As a result of the far-sighted policy of the National Leader Heydar Aliyev, the study of values such as multiculturalism and tolerance, inter-civilizational relations - the economic development of the states promotes the welfare of the peoples.

Şəfəq Fərman qızı Mustafayeva

ADU, Bakı ş.

AZƏRBAYCAN-FRANSA ƏLAQƏLƏRİNİN İNKİŞAFINDA ULU ÖNDƏR HEYDƏR ƏLİYEVİN ROLU

Açar sözlər: Ulu öndər Heydər Əliyev, Azərbaycan, Fransa, Minsk qrupu, erməni lobbisi

Ключевые слова: Великий Лидер Гейдар Алиев, Азербайджан, Франция, Минская группа, армянское лобби

Key words: Great leader Heydar Aliyev, Azerbaijan, France, the Minsk Group, the Armenian lobby

1991-ci il oktyabrın 18-də Azərbaycan Respublikası öz dövlət müstəqilliyini bəyan etdi. 1993-cü ilin oktyabr ayının 3-də xalqın ısrarlı təkidi ilə yenidən hakimiyyətə gələn Ulu öndər Heydər Əliyev ilk növbədə cəbhədə atəşkəsə nail olmuş və ölkə daxili ixtişaşları tənzimləyərək, Azərbaycan Respublikasının siyasi, mədəni, iqtisadi, humanitar, sosial və digər sahələrin gələcək inkişafı üçün zəmin hazırlamışdır. Ulu öndər Heydər Əliyev xarici siyasət kursunun əsasında dünyanın bütün dövlətləri ilə bərabərhüquqlu, qarşılıqlı-faydalı əməkdaşlıq əlaqələri yaratmaq, bu əlaqələrdən respublikanın iqtisadiyyatının, elminin və mədəniyyətinin inkişafında səmərəli amil kimi istifadə etmək dayanır.

1993-cü ildə oktyabrın 3-də Azərbaycan Respublikasının prezidenti seçilən Heydər Əliyev Azərbaycan dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra Avropa ölkələri ilə münasibətlərin yaradılması və inkişafı onun xarici siyasətinin prioritet istiqamətinə çevrildi. Azərbaycan-Fransa münasibətləri yeni mərhələdə inkişaf etməyə başladı. 1992-ci ilin yanvar ayının 3-də Fransa Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini tanıdı. 1992-ci il fevralın 21-də iki ölkə arasında diplomatik münasibətlər quruldu.

1993-cü ilin dekabrın 19-da da Ulu öndər Heydər Əliyev hakimiyyətə qayıtdıqdan sonra ilk xarici səfərini Fransaya etdi. İlk rəsmi səfərin Fransadan başlaması maraqlı hadisə idi. Bu səfərin səbəblərini belə izah etmək qruplaşdırmaq olar:

1. Fransa dünyanın aparıcı dövlətlərindən biri kimi beynəlxalq münasibətlərdə fəal rol oynayır. Belə ki, BMT Təhlükəsizlik Şurasının daimi üzvi olan, Avropa İttifaqı, NATO kimi güclü beynəlxalq strukturların nüfuzlu aktoru kimi Fransa dünyanın demək olar ki, bütün regionlarında həlledici təsir imkanlarına malikdir. Təbii ki, Fransa ilə əlaqələrin qurulması Ermənistan- Azərbaycan münaqişəsinin gələcək həlli kontekstindən əhəmiyyətli idi.

2. Fransanın böyük erməni diasporasına malik olması və ermənilərlə tarixi-mənəvi yaxınlığı, onun Ermənistan ilə münasibətlərini fərqli müstəviyə yüksəldir və eyni zamanda Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində də təcavüzkar ölkəyənin xeyrinə addımlar atmaq üçün böyük imkanlar yaradırdı.

1996-cı il oktyabr ayının 11-də Fransa Xarici işlər naziri Erve de Şarett Azərbaycana səfəri zamanı Dağlıq Qarabağ problemi ilə bağlı öz ölkəsinin Azərbaycan ilə üst-üstə düşən mövqeyini bildirdi. Bu iki dövlət arasında əməkdaşlığın intensivləşdirilməsi istiqamətində aparılan siyasətin əhəmiyyətli nəticəsi idi.

ATƏT-in 1994-cü ilin dekabr ayında keçirilmiş sammitində Minsk qrupunda həmsədrlik institutunun yaradılması haqqında qərar qəbul edildi. 1996-cı ildə Lissabon sammitindən sonra ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrliyi uğrunda ciddi mübarizə müşahidə edilməyə başlandı. Belə ki, bu dövrdə Minsk qrupunun həmsədrləri Rusiya və Finlandiya idi, onların da mövqeyi əksər hallarda eyni idi. Gərgin müzakirələrdən sonra Finlandiyanın həmsədrliyi Fransa ilə əvəz olundu. Lakin bu da danışıqların gedişində Azərbaycanın mövqelərinin güclənməsinə xidmət etmirdi. Buna görə də Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə ABŞ-ın da həmsədr olması məsələsi gündəliyə gəldi. Ermənistan və Rusiya buna ciddi şəkildə müqavimət göstərsələr də, 1997-ci ilin fevralında ABŞ dövlət katibinin müavini Stroub Telbott ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədri vəzifəsinə təyin olundu.

1997-ci il yanvar ayının 15-də Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyev Fransa prezidentinin dəvəti ilə bu ölkəyə rəsmi səfərə yola düşdü. Ulu öndər Heydər Əliyevin 3 illik fasilədən sonra yenidən bu ölkəyə getməsi, Azərbaycan-Fransa əlaqələrinin inkişafına yeni imkanlar açdı. Parisin məşhur Yelisey sarayında hər 2 tərəf üçün əhəmiyyətli görüşlər keçirildi. Fransa prezidenti Jak Şirak bildirdi ki, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həlli məsələsində Fransanın mövqeyinin birmənalı olduğunu, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün təmin olmasının vacibliyini, münaqişəyə ədalətlə son qoyulması üçün Fransa söylərini əsirgəməyəcəyini bildirdi. Görüşdə Azərbaycan-Fransa əlaqələri tarixində ilk dəfə olaraq Fransanın "Total" Neft Şirkəti ilə Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti arasında hər iki dövlət başçısının iştirakı ilə sənəd imzalandı. Bu sənəd Azərbaycan-Fransa əlaqələrinin gələcək inkişaf konturlarını cızdı.

Prezident Heydər Əliyev ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədri kimi Fransanın Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli istiqamətində fəaliyyətini qənaətbəxş hesab etmirdi.

Fransanın həmsədr seçilməsindən sonra Minsk qrupu Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə tənzimləmək məqsədilə 1997-1998-ci illərdə üç təklif – "paket həll", "mərhələli həll", "ümumi dövlət" konsepsiyası – irəli sürmüşdü. Bu planlarla heç bir nəticə əldə edilmədiyi üçün, 1999-cu ildən başlayaraq Minsk qrupunun həmsədr ölkələri ikitərəfli danışıqlar formatından istifadə etməyə başladılar. Lakin bu münaqişənin həlli bu çərçivədə də həll edilməmiş qalır.

2001-ci ilin yanvar ayında Fransada Jak Şirakın təşəbbüsü ilə Azərbaycan və Ermənistanın dövlət başçıları arasında danışıqların növbəti mərhələsi başlasa da heç bir nəticə əldə edilmədi.

2002-ci ilin noyabr ayında NATO-nun Avroatlantika Tərəfdaşlıq Şurasının Praqa sammitində də görüşən Heydər Əliyev və Jak Şirak Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli məsələsini müzakirə etdilər. Jak Şirak Heydər Əliyevə vasitəçilik fəaliyyətini davam etdirməyə söz verdi.

2003-cü ilin oktyabr ayının 31-də İlham Əliyev Azərbaycan Respublikasının prezidenti seçildi. 2004-cü ilin yanvar ayında İlham Əliyevin prezident seçildikdən sonra ilk xarici səfərinin məhz Fransaya etməsi, onun da Ulu öndər Heydər Əliyev qədər Azərbaycan-Fransa münasibətlərinə önəm verdiyinin göstəricisidir.

Summary

The author researches the foreign policy course of the great leader Heydar Aliyev in the context of Azerbaijan-France relations. The thesis is about of the causes of Heydar Aliyev's first foreign visit to France after his return to power and the influence of the Armenian lobby on the French-Azerbaijani relations. With it, the author analyzes the chairs of the OSCE Minsk Group by means of a deductive-mental method and the inefficiency of the mediation mission of this country.

Резюме

Автор исследует курс внешней политики Великого Лидера Гейдара Алиева в контексте Азербайджано-французских отношений. В тезисе изучает причины первого зарубежного визита Гейдара Алиева во Францию после возвращения к власти, разрушительного влияния армянского лобби на Французско-Азербайджанские отношения. Наряду с этим, автор дедуктивным методом исследует сопредседательство Минской группы ОБСЕ и получает результат бездеятельности посреднической миссии этой страны.

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ REGIONAL TƏHLÜKƏSİZLİK MƏSƏLƏLƏRİNƏ DAİR

Açar sözlər: integrasiya, təcavüz, qətnamə, zirvə toplantısı, iqtisadi əlaqələr

Ключевые слова: интеграция, агрессия, резолюция, саммит, экономические связи

Key words: integration, aggression, resolution summit, economic relations

Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi yarandığı vaxtdan onun gedişatı Heydər Əliyevin diqqət mərkəzində olmuşdur.

Regional təhlükəsizliyin təmin olunması üçün Heydər Əliyevin keçirdiyi siyasət əsasən bir məqsədə - Azərbaycan və digər dövlətlərin ərazi bütövlüyünün təmin olunmasına, Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həllinə yönəlmişdir.

Azərbaycanın beynəlxalq integrasiya sistemində iştirakı ilə bağlı əsas məsələlər kimi isə Xəzər dənizinin enerji ehtiyatlarından, Avrasiya nəqliyyat dəhlizindən istifadə olunması kimi məsələləri göstərmək olar.

Beynəlxalq təşkilatların ərazi bütövlüyün təmin olunması məsələsində Azərbaycana dəstək verməsi bir qayda olaraq Heydər Əliyevin universal və regional beynəlxalq təşkilatlar və konfranslarda göstərdiyi diplomatik fəaliyyət nəticəsində həyata keçirilmişdir.

Heydər Əliyevin fəaliyyəti nəticəsində 1993-cü ildə BMT Təhlükəsizlik Şurasının məlum qətnamələri qəbul olundu. Həmin dövrdə Azərbaycan ərazisində müharibə vəziyyətinin kəskinləşməsi ilə əlaqədar olaraq və Ermənistan təcavüzünün qarşısını almaq tələbi ilə Azərbaycanın BMT-dəki Daimi nümayəndəsi 29, 30, 31 mart, 2,5 aprel 1993-cü il tarixli məktubları ilə BMT TŞ-nin Sədrinə müraciət edir [UNO documents / s.25488].

Eyni məzmununda məktublar BMT TŞ-nin Sədrinə 1993-cü il aprelin 3-də Türkiyənin BMT-dəki Daimi nümayəndəsi tərəfindən göndərilir.

BMT TŞ 1993-cü il 6 aprel tarixində 3194-cü iclasında Ermənistan təcavüzünün beynəlxalq hüquq və normaların zidd olduğu, Ermənistana qarşı beynəlxalq tədbirlərin tətbiq edilməsi, işğalın dayandırılması kimi məsələlər qaldırılmışdır. İclasın yekununda BMT TŞ-i Sədrinin Bəyanatı səsəndirildi. Bu Bəyanatda erməni qoşunlarının işğalçılıq siyasətini pislədi və qoşunları işğal olunmuş ərazilərdən çıxarılmasını zəruri saydı. [UNO documents / s. 25539]

Təcavüzün davam etdirilməsi Azərbaycanı BMT çərçivəsində, onun təşkil etdiyi konfranslarda fəal iştirak etməyə sövq edirdi. Məhz bu səylərin nəticəsində BMT TŞ 30 aprel 1993-cü il, 29 iyul 1993-cü il 853 saylı, 14 oktyabr 1993-cü il 874 saylı, 11 noyabr 1993 –cü il tarixli qətnamələr qəbul olunmuşdur. Bu qətnamələrdə ermənilərin hərbi əməliyyatları və işğalı birmənalı olaraq pislənilir, işğal olunmuş ərazilərin azad olunması, hərbi əməliyyatların dayandırılması, ATƏT çərçivəsində sülh prosesinin davam etdirilməsi məsələləri öz əksini tapmışdır.

1994-cü ilin iyununda Vyanada keçirilən ATƏT-in Parlamentlərarası Assambleyasında Heydər Əliyev səy və məsləhətləşmələr nəticəsində “Vyana Bəyannaməsinin”də Azərbaycan xarici siyasət mövqelərinə uyğun olan müddəaların qəbul olunmasına nail olmuşdur.

Heydər Əliyev həmçinin türkdilli dövlətlərin zirvə toplantılarında da öz diplomatik fəaliyyətini davam etdirmişdir. Bu toplantılarda türkdilli dövlətlərdən Azərbaycan, Türkiyə, Qazaxstan, Qırğızıstan, Türkmənistan və Özbəkistan iştirak etmişdilər. Türkdilli dövlət başçılarının 1992-1998 –ci illərdə keçirilmiş beş Zirvə toplantısında regional və dünya siyasəti məsələləri müzakirə olunmuş, iqtisadi əlaqələrin genişlənməsi məsələlərinə baxılmışdır. Heydər Əliyev bu görüşlərdə Azərbaycanı və bütün türk dünyasını maraqlandıran məsələlərə ttam aydınlıq gətirə bilmiş, onları konfrans iştirakçılarının diqqətinə çatdırmışdır.

Beləliklə, türkdilli dövlətlərin çoxtərəfli münasibətlərində Heydər Əliyev regional əməkdaşlıq və təhlükəsizlik sahəsində birgə səyləri birləşdirməyə çağırır, digər türkdilli dövlətləri vahid siyasi və iqtisadi əlaqələrlə birləşməyə çalışırdı

Ədəbiyyat

1. Axundov N., Qasımov M. Azərbaycan və beynəlxalq parlament təşkilatları. Bakı :1996
2. Bişkək Zirvə Toplantısında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H. Əliyevin çıxışı // Azərbaycan beynəlxalq aləmdə .C.2, Bakı :1997
3. Həsənov Ə. Azərbaycan ümumavropa təhlükəsizlik fonunda . Bakı , 1997
4. Əliyev O . Heydər Əliyev və Azərbaycanın çoxtərəfli diplomatiyası // Elm və cəmiyyət N 4 , 2004, s. 36-43
5. Заявления Действующего Председателя ОБСЕ Ф. Котти ./ мат. Лиссабонского Саммита ОБСЕ . Декабрь , 1997
6. UN Documents , 1993.

Резюме

С самого начала конфликта Армения – Азербайджан проблемы региональной безопасности были в центре внимания Гейдара Алиева. Основная цель этой политики была направлена на мирное урегулирование этого конфликта путем переговоров, на признание территориальной целостности как Азербайджана так и других государств региона. Среди основных приоритетов региональной политики Г. Алиева можно отметить вопросы международной интеграции Азербайджана, развитие демократии и соблюдение гуманитарных прав, использование энергетических ресурсов Каспийского моря, открытие транспортный коридоров и т.д. Результатом усилий Г.Алиева были приняты 4 резолюции ООН (822,853,874,884) , в которых требуется немедленный, полный и безоговорочный вывод армянских оккупационных сил из оккупированных территорий Азербайджана. К сожалению, эти резолюции остаются невыполненными до сих пор.

Summary

From the very beginning of the conflict Armenia-Azerbaijan the issues of regional security were in center of Heydar Aliyev's attention. The main aim of this policy was the peaceful settlement of this conflict by means of negotiations, the recognition of territorial integrity of Azerbaijan and other countries in the region . Among main priorities of Heydar Aliyev's regional policy one can mention the issue of international integration of Azerbaijan , strengthening of democracy and protecting human rights, the use of energetic resources of the Caspian Sea , the opening of transport corridors, etc. Due to his efforts 4 resolutions of UNO (822, 853, 874, 884) were accepted reaffirming territorial integrity of Azerbaijan, demanding withdrawal of all Armenian forces from occupied territories. Nevertheless, these resolutions remain unfulfilled up today.

Şəfəq Hüseyn qızı Abdullayeva
ADU. Bakı ş.

HEYDƏR ƏLİYEV – MÜKƏMMƏL XARİCİ SİYASƏTİN BANİSİ KİMİ

Açar sözlər: liderlik, effektiv idarəçilik, xarici siyasət, strateji əməkdaşlıq, geosiyasət, enerji təhlükəsizliyi, iqtisadi potensial.

Ключевые слова: лидерство, эффективноеуправление, внешняяполитика, стратегическое сотрудничество, геополитика, энергетическая безопасность, экономический потенциал

Key Words: Leadership, effective governance, foreign policy, strategic cooperation, geopolitics, energy security, economic potential

XX əsrin 90-cı illərində Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdiyi zaman dünya miqyasında mürəkkəb və ziddiyyətli geosiyasi proseslər baş verirdi. Belə bir şəraitdə müstəqil dövlət qurmaq son dərəcə müdrik, yaradıcı və çevik yanaşma tələb edirdi. Müstəqillik və suverenlik anlayışları yeni məzmun çalarları kəsb etməyə başlamışdı. Hər bir ölkənin müstəqilliyi onun ətraf aləmlə qarşılıqlı münasibətlərinin xarakteri və məzmunu ilə sıx bağlı olurdu. Qlobal güclərin dünyanı bir-birindən "qarşılıqlı asılı olan" dövlətlər sistemi kimi qəbul etməsi bir tərəfdən əməkdaşlıq imkanlarını artırırıdısa, digər tərəfdən bir sıra siyasi-ideoloji və geosiyasi modellərin ixracı üçün əsas hazırlayırdı. Bu səbəbdən müstəqilliyinə qovuşmuş dövlətlər xarici təsirlərlə daxili potensiallarını uyğunlaşdırmaq məcburiyyəti qarşısında qalmışdılar. Azərbaycan 1993-cü ildən başlayaraq bu vəzifənin öhdəsindən gəlməyə başladı.

Liderlik xüsusi istedad və qabiliyyət tələb edir. Milyonlarla insana rəhbərlik etmək üçün qüdrətli tarixi şəxsiyyət olmaq gərəkdir. Burada son dərəcə yüksək məsuliyyət tələb olunur. Heydər Əliyev qüdrəti XX əsr kimi mürəkkəb bir yüz ildə Azərbaycanın ümummilli lideri olmaq imkanı yaratdı. Sözün həqiqi mənasında o, müasir Azərbaycanın tarixi təkamülünə dinamika verdi. ulu öndər müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyinin qurucusu, siması və hərəkətverici qüvvəsi oldu. 1993-cü ilin may-iyununda hökumət böhranının son dərəcə kəskinləşməsi ilə ölkədə vətəndaş müharibəsinin baş verməsi və müstəqilliyin itirilməsi təhlükəsi yarandıqda Azərbaycan xalqı Heydər Əliyevin hakimiyyətə gətirilməsi tələbi ilə ayağa qalxdı. 1993-cü il oktyabrın 3-də ümumxalq səsverməsi nəticəsində Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçildi.

1993-cü ilin ikinci yarısından Azərbaycan sistemli bir xarici siyasət kursu götürmüşdür. Onun tərkibində qlobal geosiyasi mühitin nəbzini tutan, beynəlxalq münasibətlər sistemində dövlətimiz üçün əlverişli şərait yaradan, ölkənin bütün regionlarda yerləşən dövlətlərə əməkdaşlığını təmin edən istiqamətlər var. Bununla yanaşı, həmin kursda bazar iqtisadiyyatına keçid qarşısında yaradılan əngəlləri aradan qaldırılmasını və insan haqlarına əməl olunmasını təmin edəcək prioritetlər yer alıb [1].

Hazırda xarici siyasətin əsas istiqamətləri sırasında ikitərəfli əlaqələr əhəmiyyətli mövqeyini saxlamaqdadır. Bu zaman qarşılıqlı anlaşma prinsipi əsas götürülür. Beynəlxalq təhlükəsizlik baxımından həmin prinsip əhəmiyyətlidir. Azərbaycan xarici siyasətin əsas istiqamətlərini üç səviyyədə sistemləşdirmişdir.

1. Birinci səviyyə Azərbaycanla coğrafi qonşu olan böyük dövlətləri əhatə edir. Burada konkret olaraq Rusiya, Türkiyə və İran nəzərdə tutulur.

2. İkinci səviyyə Orta Asiya dövlətləri, Gürcüstan və Ermənistanla olan münasibətlərdən ibarətdir.

3. Üçüncü səviyyə isə Avropa, ABŞ və Uzaq Şərq də daxil olmaqla Asiya və islam dövlətləri istiqamətində aparılan siyasətdən ibarətdir. Bunların fonunda dünyanın bütün dövlətləri ilə siyasi əlaqələr qurmaq xətti yeridilir.

Müstəqil dövlət quruculuğundan danışarkən ölkənin xarici siyasət kursuna nəzər salmamaq mümkün deyildir. Müasir tarixi dövrdə xarici siyasətin daxili siyasətin davamı olması xüsusi məzmun və məna kəsb edir. Qlobal miqyasda baş verən sürətli geosiyasi dəyişikliklər suverenlik məsələsini daha da aktuallaşdırır. Dövlətin suverenliyinin təmini strateji aspektdə prinsipial əhəmiyyət daşıyır. Həmin müstəvidə müstəqil dövlət quruculuğu ilə suverenliyin təmini məsələsinin bir-birini tamamlaması son dərəcə vacib vəzifəyə çevrilir. Şübhəsiz, xarici siyasət kursu bu kontekstdə əsas funksiyalardan birini yerinə yetirməlidir.

Xarici siyasət sahəsində əldə olunan uğurlar Azərbaycanın Avropaya və dünya birliyinə inteqrasiyasını daha da sürətləndirmişdir. Bu gün ölkəmiz beynəlxalq təşkilatların fəal üzvüdür. Azərbaycanla daha da sıx münasibətlər qurmaq istəyən ölkələrin sayı ildən-ilə artır. Ölkə Prezidenti İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən məntiqli xarici siyasət dövlətimizi beynəlxalq aləmdə söz sahibi etmişdir. Bugünkü qüdrətli Azərbaycan Respublikasının milli və dövlətçilik baxımından maraqlarına yüksək səviyyədə cavab verən xarici siyasət strategiyasının əsas istiqamətlərini Ulu Öndər Heydər Əliyev müəyyənləşdirmişdir. Bu kursun əsas vəzifəsi dövlət müstəqilliyimizi qorumaq və möhkəmləndirmək, ölkənin təhlükəsizliyini, milli dövlətçilik hüquqlarını təmin etmək və beynəlxalq təhlükəsizlik sistemi ilə bağlamaqdan ibarətdir.

Hazırda Azərbaycanın dünyanın 176 dövləti ilə diplomatik münasibətləri vardır. Ölkəmizdə 81 diplomatik nümayəndəlik və konsulluq fəaliyyət göstərir. Öz növbəsində Azərbaycanın 62 ölkədə səfirliyi, 5 baş konsulluğu və 10 daimi nümayəndəlikləri mövcuddur. Avropa Şurasında, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatında, BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasında, Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatında, Qoşulmama Hərəkatında, YUNESKO-da, digər nüfuzlu təşkilatlarda Azərbaycanın xüsusi yeri vardır.

Beynəlxalq qurumlar Azərbaycandakı islahatları yüksək qiymətləndirirlər. Dünya Bankı, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı, Asiya İnkişaf Bankı, Beynəlxalq reyting agentlikləri bizdə aparılan islahatları yüksək qiymətləndirirlər. Davos Dünya İqtisadi Forumu rəqabət qabiliyyətliliyinə görə Azərbaycanı 35-ci yerə layiq görüb. Dünya miqyasında 35-ci yeri tutmaq, MDB məkanında isə birinci olmaq çox böyük nəticədir. İnküziv inkişaf indeksinə görə, Azərbaycan inkişafda olan ölkələr arasında üçüncü yerdədir. Bu siyahıda cəmi 80-ə yaxın ölkə var. Onu da qeyd etməliyəm ki, biz MDB məkanında bu göstəriciyə görə də birinci yerdəyik. Ermənistana gəldikdə isə o, 45-ci yerdədir və buna görə də çox sevinir, toy-bayram edir. Biz isə üçüncü yerdəyik və bizdən qabaq ancaq inkişaf etmiş ölkələrdir, onların da sayı 30-dur. İnkişaf etmiş ölkələrin reytinginə 30 ölkə daxil edilib və 80-ə yaxın ölkə inkişafda olan ölkədir. İnkişafda olan ölkələr arasında biz üçüncü yerdəyik. Deməli, dünya miqyasında inküziv inkişaf indeksinə görə biz 33-cü yerdəyik. Rəqabət qabiliyyətliliyə görə isə 35-ci yerdəyik [2].

Ölkəmiz Avropa İttifaqının TRASEKA, "Yeni Qonşuluq", "Şərq tərəfdaşlığı" kimi proqramlarının aktiv iştirakçısıdır. Bütün bunlara görə Azərbaycan ulu öndər Heydər Əliyevə borcludur.

Ədəbiyyat

1. Novruz Məmmədov. Mükəmməl xarici siyasətin banisi // Azərbaycan.-2015.-1 may.-№ 92.-S.2.

2 "Azərbaycan Respublikası regionlarının 2014-2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı"nın icrasının dördüncü ilinin yekunlarına həsr olunan konfransında Prezident İlham Əliyevin çıxışından.

Резюме

В статье «Гейдар Алиев – основатель идеальной внешней политики» рассматриваются лидерские качества Гейдара Алиева как основателя Азербайджанской Республики, дается информация о его эффективной деятельности в социально-экономическом развитии республики и ходе ее превосходной внешней политики и анализируется позиция Азербайджана в мире благодаря его способности к политическому лидерству. результаты представлены.

Summary

In the "HeydarAliyev - The Founder of the Perfect Foreign Policy" article examines the leadership qualities of HeydarAliyev as the founder of the Republic of Azerbaijan, gives information about its effective activity in the socio-economic development of the republic and the course of its excellent foreign policy and analyzes the position of Azerbaijan in the world thanks to its political leadership ability and the results are presented.

**AZƏRBAYCAN XALQININ ÜMUMMİLLİ LİDERİ H.ƏLİYEV VƏ GÜRCÜSTAN PREZİDENTİ
E.ŞEVARDNADZE ARASINDAKI DOSTLUQ MÜNASİBƏTLƏRİNİN
AZƏRBAYCAN-GÜRCÜSTAN MÜNASİBƏTLƏRİNİN İNKİŞAFINA TƏSİRİ**

Açar sözlər: Ümummilli lider, Bakı-Tbilisi-Ceyhan, Qarabağ, Abxaziya, Osetiya.

Ключевые слова: Общационального лидер, Баку-Тбилиси-Джейхан, Карабах, Абхазия, Осетия

Key words: National leader, Baku-Tbilisi-Ceihan, Garabagh, Abxazia, Osetia

Müasir dövrdə Azərbaycan-Gürcüstan münasibətlərinin müsbət istiqamətdə inkişaf etməsi həm hər iki dövlətin siyasi, iqtisadi, humanitar-mədəni sahələrdə inkişafına təkan verir, həm də Qafqazda sülhün, əmin-amanlığın və təhlükəsizliyin təmin olunmasında mühüm rol oynayır.

Azərbaycan ilə Gürcüstan arasında diplomatik əlaqələr 18 noyabr 1992-ci ildə yaradılmışdır. 1995-ci ilin fevral ayında Bakıda Gürcüstanın, 1996-cı ilin mart ayında isə Tbilisidə Azərbaycanın səfirlikləri açılmışdır. [4]

Lakin, Azərbaycan-Gürcüstan münasibətlərinin inkişafı məhz 1993-cü ildə Azərbaycanda Heydər Əliyevin və Gürcüstanda Eduard Şevardnadzenin hakimiyyətə gəlməsindən sonrakı dövrə aiddir. [5]

Səmimi dost olan bu iki şəxsiyyətin arasında qarşılıqlı inam və etimaddan doğan münasibət hər iki dövlətin strateji tərəfdaşa çevrilməsi ilə nəticələndi.

Qeyd etmək lazımdır ki, Heydər Əliyev və Eduard Şevardnadze arasındakı dostluq münasibətləri hələ sovet hakimiyyəti dövründən başlamışdır. Hər iki şəxs təqribən eyni vaxtda-Heydər Əliyev 1969-1982-ci illərdə Azərbaycanın [6], Eduard Şevardnadze isə 1972-1985-ci illərdə Gürcüstanın kommunist partiyasının birinci katibi olmuş [7] və bu imkandan həm öz ölkələrinin sosial-iqtisadi inkişafı üçün maksimum istifadə etmişlər, həm də səmimi dostluq münasibətləri yaradaraq və inkişaf etdirərək iki ölkə arasında münasibətlərin inkişafına lazımi şərait yaratmışlar. Heydər Əliyev 1982-ci ildə Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi Siyasi Bürosu üzvü seçilərək SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini təyin edilmiş [6], Eduard Şevardnadze isə 1985-ci ildə Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi Siyasi Bürosu üzvü seçilərək SSRİ-nin Xarici İşlər Naziri vəzifəsinə təyin edilmişdir [7] və iki şəxsin dostluğu SSRİ rəhbərliyindəki fəaliyyətləri dövründə də davam etmişdir.

Bir çox dövlətlər üçün nümunə hesab olunan Azərbaycan-Gürcüstan münasibətləri Heydər Əliyevin əvəzsiz xidmətləri nəticəsində daha da yaxınlaşdırılmış və strateji tərəfdaşlığa çevrilmişdir. [1]

Ümummilli lider Azərbaycanın enerji layihələrinin həyata keçirilməsi zamanı nəinki Gürcüstanın maraqlarını nəzərə almış, hətta bəzi məqamlarda əhəmiyyətli güzəştlər də etmişdir. Bunu təsdiq edən Gürcüstan Respublikasının Prezidenti Eduard Şevardnadze Bakı-Tbilisi-Ceyhan ixrac kəməri üzrə tranzit tarifləri müzakirə olunarkən Prezident Heydər Əliyevin Azərbaycanın tarif payından Gürcüstanın xeyrinə imtina etməsi barədəki tarixi qərarını minnətdarlıqla qeyd edərək demişdir: “Azərbaycan bizə hər zaman yardım etmişdir. Gürcüstan belə xeyirxah qonşuluğa görə Sizə dərin minnətdardır...”. [Hüseynova, 2008, 423-424]

Azərbaycanla Gürcüstan arasında sosial-iqtisadi sahədə əlaqələrin inkişaf etdirilməsi məqsədi ilə hər iki ölkə tərəfindən 1996-cı il iyulun 10-da “Azad ticarət haqqında”, “Ticarət-iqtisadi əməkdaşlıq prinsipləri haqqında”, 1997-ci il iyulun 10-da “Neft-qaz sənayesi sahəsində əməkdaşlıq haqqında”, “Standartlaşdırma, metrologiya və sertifikatlaşdırma sahəsində əməkdaşlıq haqqında”, 1998-ci ilin yanvarın 30-da “Sərnişin avtomobil daşımaları haqqında”, “Dəmiryolu nəqliyyatının fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi haqqında”, “Enerji sahəsində əməkdaşlığın gücləndirilməsi haqqında” imzalanan sazişlər qüvvəyə minmişdir. [Hüseynova, 2008, 428]

Lakin, əlbəttə ki, Azərbaycan-Gürcüstan münasibətlərini yalnız iqtisadi əlaqələrlə məhdudlaşmaq olmaz.

Gürcüstanla Azərbaycan arasında diplomatik münasibətlər qurulduqdan sonra prezidentlər Heydər Əliyev və Eduard Şevardnadze bütün regional məsələlərlə yanaşı, bölgədə sülhün və təhlükəsizliyin təmin edilməsi məsələsində də eyni mövqedən çıxış etmişlər. 1996-cı ildə H.Əliyev və E.Şevardnadze tərəfindən: “Dostluq, əməkdaşlıq və qarşılıqlı təhlükəsizlik” və “Qafqaz regionunda sülh, təhlükəsizlik və əməkdaşlıq” haqqında qarşılıqlı bəyannamələr imzalanmışdır. [Məmmədov, 1999, 234-235] “Tbilisi bəyannaməsi” adlanan həmin sənədlər hər iki ölkənin sülh və təhlükəsizlik sahəsində əməkdaşlığının bünövrəsini qoymuş oldu. 1997-ci ilin fevral ayında isə iki ölkə arasında strateji əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsinə dair imzalanmış sənəd “Tbilisi Bəyannaməsi”nin davamı olaraq, Qafqazda sabitliyin möhkəmləndirilməsində mühüm əhəmiyyət kəsb etmişdir. [Hüseynova, 2008, 436]

Strateji tərəfdaşlıq münasibətlərinin nəticəsi olaraq 2000-ci il martın 22-23-də Gürcüstanda səfərdə olan Prezident Heydər Əliyev və Eduard Şevardnadze arasında Qafqazda sülh və təhlükəsizlik sahəsində əməkdaşlığı gücləndirən daha bir bəyannamə imzalanmışdır. [8]

Bütün bunları ümumiləşdirərək qeyd etmək olar ki, müasir dövrdə Azərbaycan-Gürcüstan münasibətləri ikitərəfli əməkdaşlıq və mehriban qonşuluq münasibətlərində digər dövlətlər üçün nümunə olacaq səviyyəyə çatmışdır. Çünki münasibətlərin əsasları qarşılıqlı etimada və ümumi maraqlara əsaslanan möhkəm təməl üzərində qurulmuşdur.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan-Gürcüstan: dostluğumuzun təntənəsi. Bakı, 1996
2. Hüseynova İ. H.Əliyev və Qafqazda sülh prosesi. Bakı, 2008.
3. Məmmədov A. Müstəqil Azərbaycanın bərpası və möhkəmləndirilməsi uğrunda mübarizə. Bakı, 1999.
4. http://mfa.gov.az/files/file/Azerbaijan-Gurcistan_munasibetleri.pdf
5. https://az.wikipedia.org/wiki/Azerbaijan-Gurcistan_munasibetleri
6. https://az.wikipedia.org/wiki/Heydər_Əliyev
7. https://az.wikipedia.org/wiki/Eduard_Şevardnadze
8. <http://www.e-qanun.az/framework/351>

Summary

The Republic of Georgia is one of the countries which the Republic of Azerbaijan cooperates with in political, economic and cultural areas. After returning of National leader Heydar Aliyev to the political government these relations have developed much more and have turned into a strategic partnership. Beyond historical and geographical proximity, sincere friendship between H.Aliyev and E.Shevardnadze has played a great role in the development of mutual relations. In the result, partnership relations between two countries have developed and have reached to the level which can be a sample to other states.

Резюме

Грузия является одним из государств, с которым Азербайджанская Республика имеет тесные взаимоотношения в политических, экономических и культурных сферах. После прихода к власти общенационального лидера Г.Алиева эти отношения еще больше развиваясь превратились в стратегическое партнерство. В развитии двусторонних отношений наряду с исторической и географической близостью большую роль сыграло и искреннее дружественное отношение между Г. Алиевым и Э. Шеварднадзе. В результате этого партнерские отношения между двумя государствами развиваясь, стали для многих государств примером.

Rəna Kamil qızı Xəlilova

ADDA, Bakı ş.

BEYNƏLXALQ ƏLAQƏLƏR SİSTEMİNDƏ MÜASİR AZƏRBAYCANIN ÖZÜNƏMƏXSUS YERİ

Açar sözlər: siyasət, əməkdaşlıq, beynəlxalq əlaqələr

Ключевые слова: политика, сотрудничество, международные отношения

Key words: Politics, co-operation, international relations

Heydər Əliyev dəfələrlə vurğulayıb ki, «Azərbaycanın dövlət siyasəti azərbaycanlılıq əsasında qurulmuşdur».

1991-ci ildən bu yana Azərbaycan Respublikası müstəqilliyini əldə etdikdən sonra öz xarici siyasətini uğurla həyata keçirməyə başlamışdır. Bu uğurlu siyasət Azərbaycan dövlətçiliyini möhkəmləndirməyə və birbaşa öz milli mənafeələrini qorumağa yönəlmişdir. Azərbaycan xarici siyasəti aşağıdakı prinsiplərə əsaslanmışdır. Bunlar beynəlxalq hüquq prinsipi və normaları ərazi bütövlüyünə hörmət və dövlətimizin suverenliyidir və həmçinin digər dövlətlərin daxili siyasətinə qarışmamaqdır. Azərbaycan Respublikası müstəqilliyi əldə etdikdən sonra bir çox beynəlxalq təşkilatlara üzv olmuşdur. Bunlara Müstəqil Dövlətlər Birliyi, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı, Avropa Şurası, İslam Konfransı Təşkilatını misal gətirmək olar.

NATO və Avropa Birliyi kimi təşkilatlar da Azərbaycanla öz əlaqələrini daim inkişaf etdirir. Daxili və xarici siyasəti inkişaf etdirərkən Azərbaycan daim öz milli maraqlarını hər bir şeydən üstün tutmuşdur. QUAM-ın təsisçilərindən biri kimi də tanınır. Azərbaycan Respublikası bu gün Avropanın bir çox yerlərinin enerji təhlükəsizliyi üçün öz töhfəsini verərək fəal iştirakçı və regional gücə çevirmişdir. Ölkəmiz həmçinin beynəlxalq münasibətlər sistemində əməkdaşlıq əlaqələrinin qurulmasında və global təhlükəsizlik məsələlərində öz töhfəsini vermişdir. Həmçinin bilir ki, Azərbaycan Şimal və Cənub, Qərb və Şərq sivilizasiyaları arasında dəhliz rolu oynamaqla əhəmiyyətli ölkə kimi böyük rol oynayır. Aydın məsələdir ki, Azərbaycan bu cür nailiyyətlərə uğurlu xarici siyasət kursu nəticəsində əldə etmişdir. Azərbaycan özünün həm də digər qonşu ölkələrlə münasibətləri ilə məşhurdur. Ölkəmiz xarici dövlətlərlə də münasibətlərinə xüsusi əhəmiyyət verir.

Bilir ki, Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyini ilk olaraq Türkiyə Cümhuriyyəti tanımışdır və günü bu gündə Azərbaycanın mövqeyini dəstəkləməkdədir. Ulu öndər Heydər Əliyevin vurğuladığı kimi iki dövlət bir millət olan Türkiyə və Azərbaycan arasında olan münasibətlər olduqca mühümdür. Həm dil baxımından həm etnik mədəniyyət baxımından bir-birinə olduqca sıx bağlı olan bu 2 ölkə arasındakı münasibətlər daha da dərinləşməkdə və genişlənməkdədir. Azərbaycan Respublikasının Ali Baş Komandanı Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında balanslaşdırılmış və çox şaxəli xarici siyasət kursunu müvəffəqiyyətlə həyata keçirməklə öz nüfuzunu ortaya qoymuşdur.

Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi altında özünü çiçəklənən iqtisadi inkişaf dövrünü yaşayan Azərbaycan dünya birliyinin ən aktiv və nüfuzlu iştirakçılarından birinə çevrilib. Hal-hazırda Respublikamızın Türkiyə, Rusiya, ABŞ, Avropa İttifaqı, İslam ölkələri ilə əməkdaşlıq edir.

Azərbaycan Respublikası 2011-ci ildə 115 ölkənin səsini qazanaraq BMT Təhlükəsizlik Şurasının üzvü seçilmişdir. Həmçinin ölkəmiz bütün dünyada sülh və təhlükəsizliyin təmin olunmasında yaxından iştirak edərək fəal üzv imicini möhkəmləndirmişdir.

Müasir Azərbaycanın Multikulturalizm sahəsində əldə etdiyi nailiyyətlər onun xarici siyasətinin də uğurlu olmasına kömək edir.

Təsədüfi deyil ki, Ölkəmiz Multikulturalizm sahəsində Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumu, Ümumdünya Mədəniyyətlərsarı Dialoq Forumu və bir çox başqa geniş miqyaslı tədqiqatlar üçün bir platforma olub. Ölkəmiz həm Avropa Şurasının, həm də İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının üzvüdür. 2015-ci ildə ölkəmizdə ilk Avropa Oyunları, 2017-ci ildə İslam Həmrəylik oyunları keçirilib. Prezident İlham Əliyevin Müqəddəs Ramazan ayı münasibətilə çıxışında dediyi kimi: “Azərbaycan təkcə sivilizasiyalar arasında körpü deyil. Biz öz siyasətimizlə bu sahədə müsbət meyllərin də güclənməsinə təkan veririk.”

Ədəbiyyat

1. Heydər Əliyev İrsi, Beynəlxalq Elektron kitabxana, Bakı. Əbilov, Zeynalov və oğulları, 2006, 472s.
2. İlham Əliyev. İnkişaf məqsədimizdir, 38 cild, Bakı. Azər nəşr, www.president.az.

Summary

The specific place of modern Azerbaijan in the system of international Relations

Modern Azerbaijan plays a special role and has an important place in the system of the international relations. All of them testifies the successful inner policy of Azerbaijan's government. As inner policy of every country reflects it in the international world.

Резюме

В системе международных отношений современный Азербайджан играет особую роль и занимает значительное место. Всё это свидетельствует о том, что в стране проводятся успешная внутренняя политика. Поскольку внутренняя политика каждой страны является отражением его места в международном мире.

HEYDƏR ƏLİYEVİN “BP” ŞİRKƏTİ VƏ TƏRƏFDAŞLARININ TƏMSİL ETDİKLƏRİ DÖVLƏTLƏRLƏ SİYASİ-İQTİSADI ƏLAQƏLƏRİNİN YARADILMASI SİYASƏTİ

Açar sözlər: Heydər Əliyev, Azərbaycanın müstəqilliyi, Xəzər nefti, neft strategiyası, əsrin müqaviləsi, konsorsium

Ключевые слова: Гейдар Алиев, независимость Азербайджана, Каспийская нефть, нефтяная стратегия, контракт века, консорциум

Key words: HeydarAliyev,Azerbaydjan independent,Caspian oil, oil strategi,contract of the centry, consorsium

AXC hökumətinin hazırladığı neft müqaviləsini cəbhə hakimiyyəti 21 iyun 1993-cü il tarixdə imzalanmasını nəzərdə tutmuşdu.1993-cü il 15 iyun 1993-cü il tarixdə xalqın tələbi ilə ikinci dəfə Azərbaycanın siyasi rəhbərliyinə qayıdan Heydər Əliyev imzalanma üçün hazırlanmış layihələrlə tanış oldu.Bu layihələrin Azərbaycan xalqı və dövlətinin maraqlarına uyğun olmadığını bildirən Heydər Əliyev 1993-cü ilin 24 iyununda müqavilənin imzalanmasının dayandırıldığını elan etdi (5.s.70).

Neft kontraktlarının ən qısa vaxtda imzalanmasının Azərbaycan üçün həyati əhəmiyyətli olmasına baxmayaraq Heydər Əliyev bu müqavilədə pay almaq istəyən xarici şirkətlərin təmsil etdikləri Böyük Britaniya,ABŞ,Rusiya, Fransa, Norveç, İtaliya, Yaponiya və İran kimi dövlətlərlə iqtisadi və siyasi münasibətlərin hökumətlər səviyyəsində müqavilələrlə möhkəmləndirilməsi, hər bir adı çəkilən dövlətin yaradılmış süni Dağlıq Qarabağ probleminin həllində Azərbaycanın haqq işini dəstəkləməsinə nail olmaq siyasətini həyata keçirməyə başladı. İkinci həlli vacib məsələ isə Fransa, Rusiya və İran kimi dövlətlərin Xəzərin neft yataqlarının birgə işlənməsi barədə müraciətlərini AXC hakimiyyətinin cavabsız qoyması ilə əlaqədar yaranmış problemin həll edilməsi vəzifəsi idi.Layihədə geosiyasi maraqların nəzərə alınmaması Rusiya və İran kimi qonşu dövlətləri müqavilənin imzalanmasının baş tutmasına hər cür əngəllər yaratmağa sövq edirdi.Müqavilənin imzalanmasının təxirə salınması xarici neft şirkətləri ilə yanaşı onların təmsil etdikləri dövlətləri də narahat etməyə başlamışdı.Xüsusilə də Heydər Əliyevin Azərbaycan Prezidenti seçildikdən sonra Rusiya və İran amilinə diqqət ayırması,Azərbaycan hökuməti ilə Rusiya Federasiyasının Nazirlər Soveti arasında imzalanmış 1993-cü il 20 noyabr tarixli müqaviləyə uyğun olaraq Sazişdə “LUKOyl” şirkətinə 10 faizlik pay verilməsi niyyəti və İran prezidenti ilə 1993-cü ilin oktyabrında aparılan danışıqlar belə narahatçılıq yaratmışdı.Rusiya və İran ilə münasibətləri qaydaya salandan sonra Heydər Əliyev bütün diqqətini Qərb neft şirkətlərinin təmsil olunduqları dövlətlərlə siyasi- iqtisadi əlaqələrin yaradılmasına yönəltdi(1, s.222-227).

Fransanın neft-qaz şirkətlərinin Xəzərin karbohidrogen ehtiyatlarının işlənməsində iştirak etmək haqqında müraciətinə Ə.Elçibəy hakimiyyəti dövründə göstərilən biganəlik dünya siyasətində öz mövqeyi və kifayət qədər təsir imkanları olan bu dövləti və onun böyük şirkətlərini Azərbaycana sərmayə qoymaq imkanlarından məhrum etmiş,Ermənistanın ölkəmizə qarşı yeritdiyi işğalçılıq siyasətinə bu dövlətin seyirçi mövqedə olmasına əsas vermişdi. Elə buna görə də 1993-cü il oktyabrın 3-də Heydər Əliyev Azərbaycan Prezidenti seçildikdən sonra xarici ölkəyə ilk səfərini 19 dekabr 1993-cü il tarixdə məhz Fransaya etdi.

Bu rəsmi səfər zamanı Fransa prezidenti Fransua Mitteranla keçirdiyi görüşlərdən sonra Parisdə mətbuat konfransı keçirən H.Əliyev qeyd etdi ki,”... Mən burada olarkən daha çox yəqin etdim ki, Fransada Azərbaycan barəsində məlumat olduqca azdır.. Buna görə də hesab edirəm ki, Fransaya səfər iki ölkənin rəhbərləri arasında sıx qarşılıqlı əlaqələrin və münasibətlərin gələcək inkişafına bünövrə olmaqla yanaşı, Fransada Azərbaycanın daha yaxşı təsəvvür olunması mənasında böyük əhəmiyyətə malikdir.” H.Əliyev bildirdi ki, Azərbaycan bütün dünya,o cümlədən də Fransa üçün açıqdır. (1,s.293).H.Əliyevin Fransaya uğurlu səfərinin nəticəsi olaraq bu ölkənin neft-qaz şirkətləri də Xəzərdə neft-qaz yataqlarının işlənməsinə cəlb edildi.1996-cı il iyun ayının 4-də Bakıda “Şahdəniz” yatağının birgə işlənməsi haqqında ARDNŞ ilə xarici neft şirkətləri arasında imzalanmış müqavilədə Fransanın “Elf Akiten” şirkəti də 10 faizlik pay aldı. (4,s.250)

1997-ci ilin 13-15yanvarında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev Fransa Respublikasının Prezidenti Jak Şirakin dəvəti ilə Parisə rəsmi səfər etdi. Fransa prezidentinin iştirakı ilə Yelisey sarayında Fransanın “Elf Akiten” və “Total” şirkətləri ilə “Lənkəran-dəniz” və Talış-dəniz” neft yataqlarının birgə işlənməsi və istifadəsi haqqında müqavilələr imzalandı. Bu müqavilələrdə“Elf Akiten” 65 faiz,“Total” 10 faiz , ARDNŞ isə 25 faiz pay aldı” (2.s.268-269). Beləliklə, fransız şirkətləri ilə imzalanan bu müqavilələr”Əsrin müqaviləsi”imzalanandan ötən 2 il ərzində ARDNŞ ilə xarici neft şirkətləri arasında imzalanmış 5-ci müqavilə oldu ki, bu da Azərbaycan iqtisadiyyatına 15 mlrd.ABŞ dolları investisiya qoyulması demək idi (3. s.251).

Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığının Baş Naziri Con Meycor Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevi Londona rəsmi səfərə dəvət etdi. Səfərin yekunlarına həsr olunmuş mətbuat konfransında Heydər Əliyev qeyd etdi ki, "Danışqlarımızın yekunlarına əsasən ölkələrimiz arasında münasibətlər üçün çox mühüm 8 sənəd imzalanmışdır...İstər bu sənədlər, istərsə də bizimlə əldə edilmiş razılaşmalar belə deməyə əsas verir ki, Azərbaycanla Böyük Britaniya Krallığı arasında münasibətlərin inkişafı üçün yaxşı perspektivlər var"(6.s.36).

Nəhayət, 1994-cü il sentyabrın 20-də Bakıda "Gülüstan"sarayında "Əsrin müqaviləsi"nin imzalanması ilə Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin, Böyük Britaniya hökuməti və "Britiş Petroleum"şirkətinin səyləri nəticəsində XX əsrin ən böyük enerji layihələrindən birinin həyata keçirilməsinin bünövrəsi qoyuldu."BP" şirkəti "Əsrin müqaviləsi"ndə 17,1267 faiz pay aldı, 1998-ci ildə "AMOKO" ilə birləşəndən sonra isə onların birlikdə payı 34.1 faiz oldu(4. s.16).

"Əsrin müqaviləsi"nin imzalanmasından sonrakı dövrdə də həm Azərbaycan və Böyük Britaniya hökumətlərinin əlaqələri daha da inkişaf etdirildi. Bu əməkdaşlıq 1996-cı il iyun ayının 4-də Bakıda imzalanmış "Şahdəniz" yatağının işlənməsi müqaviləsində "BP"-nin 25,5 faiz pay almasına şərait yaratdı (4,s.249)

Yaranmış yaxşı əməkdaşlığın nəticəsi kimi Böyük Britaniyanın yeni Baş naziri Toni Bleyer də H.Əliyevi 1998-ci ilin 19-24 iyul tarixlərində Londona rəsmi səfərə dəvət etdi.(6.s.140). H. Əliyev və T. Bleyer Azərbaycan və Böyük Britaniya Krallığı arasında Dostluq münasibətləri və Tərəfdaşlıq haqqında Birgə Bəyannamə"ni imzaladılar. Daha sonra Xəzərin Azərbaycan sektorundakı "Araz", "Alov", "Şərq", quruda yerləşən Muradxanlı", "Cəfərli"neft yataqlarının və "Zərdab" strukturun kəşfiyyatı, işlənməsi və hasilatın pay bölgüsü haqqında sazişlər ARDNŞ ilə Böyük Britaniyanın "BP" və "Remko"şirkətləri arasında imzalandı (6.s.197)

ABŞ rəsmi dairələri 1990- 1994-cü illərdə Azərbaycanda gedən ictimai-siyasi prosesləri izləsələr də Böyük Britaniya hökuməti qədər Azərbaycan rəsmiləri ilə birbaşa təmaslara səy göstərmirdilər. Üstəlik, konqres təcavüzə məruz qalmış Azərbaycana qarşı 1992-ci ilin dekabrında "Azadlığı müdafiə aktı"adı altında humanitar yardım göstərilməsini qadağan etmişdi. "Əsrin müqaviləsi"ndə ABŞ-ın beş şirkətinin 47 faiz payla təmin olunması H.Əliyevə bu dövlətlə hərtərəfli münasibətlər yaratmaq imkanı verdi. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyevin ABŞ-a bu rəsmi səfərindən sonra digər ölkələrin şirkətlərinin də Xəzər dənizinə marağı daha da artdı. H.Əliyevin Norveç, İtaliya, Yaponiya və Çinə səfərləri nəticəsində "Əsrin müqaviləsin"dən sonra ötən beş ildə Xəzərdə neft-qaz yataqlarının işlənməsinə dair yeni müqavilələr imzalandı. Artıq 1999-cu ildə belə müqavilələrin sayı 19 oldu və sazişlərdə 15 ölkənin 30 böyük neft şirkətləri iştirak edirdi. Bu müqavilələr əsasında Azərbaycan iqtisadiyyatına qoyulacaq investisiyaların ümumi miqdarı 60 milyard dollara çatdı.

Ədəbiyyat

1. Əliyev H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir. Kitab 1. Azər nəşr 1997. 612s.
2. Əliyev H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir. Kitab 8. Azər nəşr 1997. 528 s.
3. Əliyev H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir. Kitab 11. Azər nəşr 1998. 488 s.
4. Əliyev H.Ə. Azərbaycan nefti dünya siyasətində. Azərbaycan n.1997. 478 s.
5. İ. H. Əliyev. Касрийская нефть Азербайджана. Москва 2003. 712с.
6. Azərbaycan-Böyük Britaniya: Əməkdaşlıq və tərəfdaşlıq (1991-2001) 2001 449с.

Резюме

По требованию народа возвратившийся повторно к власти Г.Алиев ознакомился с проектом нефтяных соглашений подготовленных властью народного фронта. Планируемое на 21 июня 1993-года подписание соглашения было приостановлено Г.Алиевым ввиду его несоответствия интересом Азербайджанского народа и было объявлено о необходимости разработки нового проекта соглашения. Г.Алиев начал претворять в жизнь активную внешнюю политику по направлению получения поддержки Азербайджанской независимости и решения Карабахской проблемы со стороны стран изъявивших желание участвовать в проекте. Проблемы связанные с участием французских, российских и иранских нефте-газовых компаний были решены. Также было обеспечено вовлечение в новые нефтяные соглашения компаний, которые представляли такие страны Британия, США, Норвегия, Япония и Италия. Благодаря активной внешней политике в течение 5 лет 30 компаний из 15 стран подписали 19 соглашений.

Summary

After people demands returned to the power H. Aliyev acquainted with prepared by People Front authority oil agreements project. He stopped signing of planned on 21 June, 1993 oil treaty because it did not meet interests of Azerbaijani people and state and announced that this treaty project needs in new elaboration. H. Aliyev began to

implement active foreign policy towards supports receiving on Azerbaijan independence and Garabakh problem solving from countries which companies wanted to participate in the project. The problems related with participation of France, Russia and Iran Oil-Gas Companies. Also, was ensured involvement in new oil agreements companies which represent Great Britain, USA, Norway, Japan and Italy. Due to active foreign policy results for 5 years 30 companies, representatives of 15 countries signed 19 agreements.

Qasimov Novruz Adil oğlu
ADPU-nun Şamaxı filiali

MÜASİR AZƏRBAYCAN BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR SİSTEMİNDƏ

Açar sözlər: Azərbaycan Respublikası, Heydər Əliyev, Xarici siyasət, Beynəlxalq münasibətlər

Ключевые слова: Азербайджанская Республика, Гейдар Алиев, Внешняя политика, Международные отношения

Key words: Azerbaijan Republic, Heydar Aliiev, Foreign policy, International relations

Yarandığı zamandan hərbi təcavüzə və işğala məruz qalan Azərbaycan Respublikası qarşısında yeni müstəqil xarici siyasət kursunun formalaşdırılması və uğurla həyata keçirilməsi kimi mühüm məsələ dururdu. Bu xarici siyasət kursunun əsas prioritet istiqamətləri ölkənin ərazi bütövlüyünün bərpa edilməsi, hərbi təcavüzün aradan qaldırılması, milli təhlükəsizliyin təmin olunması, region və dünya dövlətləri ilə diplomatik əlaqələrin yüksək səviyyədə qurulması və inkişaf etdirilməsi, regionda və dünyada baş verən proseslərdə yaxından iştirak etmək, ölkənin haqq işini beynəlxalq təşkilatlarda müzakirəyə çıxartmaq, beynəlxalq qurumlara inteqrasiya etmək kimi məsələlər təşkil edirdi. Bu zaman ölkəmiz xarici təzyiqlər və daxili çəkişmələr nəticəsində yaranan vətəndaş qarşıdurması ərəfəsində idi. O vaxt xalqın dəvəti ilə yenidən Azərbaycana qayıdan Ulu Öndər Heydər Əliyev vətəndaş müharibəsinin qarşısını almağa nail oldu [Əliyev, 1998, 439]. Həyata keçirilən yeni xarici siyasət dünyanın aparıcı dövlətlərinin iqtisadi və siyasi maraqlar sistemində daxil olan müstəqil Azərbaycan dövlətinə öz təhlükəsizliyi üçün etibarlı beynəlxalq təminat qazanmağa imkan verdi [Həsənov, 2005, 188]. Ölkəmizin müstəqillik yolunda uğurlu inkişafını təmin etmək üçün ilk növbədə onu müharibə vəziyyətindən çıxarmaq lazım idi. 1994-cü ilin may ayında Ermənistanla Azərbaycan Respublikası arasında atəşkəs əldə olundu.

Xarici iqtisadi siyasət Azərbaycanın beynəlxalq aləmdəki fəaliyyətinin tərkib hissəsi olmalıdır. Bu isə vahid xarici siyasət xətti çərçivəsində milli mənafehlərin beynəlxalq aləmdə dövlətin nüfuzunun qorunmasını və güdrətinin artırılmasını nəzərdə tutur [Qasimov, Abdullayev, 1999, 26].

Müstəqillik əldə etdikdən sonra ölkə üçün vacib məsələ Azərbaycan neftinin dünya bazarına çıxarılması idi. Bakıda 1994-cü ilin sentyabr ayında Azərbaycanla dünyanın müxtəlif neft şirkətləri arasında “Əsrin müqaviləsi” adlanan neft kontraktı imzalandı. O bizim nəzəri olaraq hazırlanmış neft strategiyamızın əməli surətdə həyata keçirilməsinin əsasını, başlanğıcını qoydu [Əliyev, 2011, 275].

Nəqliyyat əlaqələrinin yenidən qurulması ölkəmiz üçün həyatı əhəmiyyətli idi. Ümummillə liderimiz uğurlu xarici siyasət həyata keçirməklə “Tarixi İpək yolunun” bərpası ideyası xəyallardan reallığa çevrildi [İsakov, 2011, 9]. Məhz bu reallıq ölkəmizin geosiyasi və geostrateji əhəmiyyətini artıraraq, onu tranzit dövlətlərdən birinə çevirmişdir. TRASEKA proqramının həyata keçirilməsi üzrə ən mühüm addım 1998-ci il sentyabrın 7-8-də Bakıda 9 ölkənin dövlət başçısı, 13 beynəlxalq təşkilatın və 32 dövlətin nümayəndələrinin iştirakı ilə keçirilən konfransda “Avropa-Qafqaz-Asiya” nəqliyyat dəhlizinin inkişafı üzrə “Bakı bəyannaməsi”nin qəbul olunmasıdır.

Ümummillə lider 1994-cü il mayın 4-də Brüsseldə, NATO-nun “Sülh naminə tərəfdaşlıq” proqramının çərçivə sənədini imzalamaqla Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətində yeni prioriteti – Avroatlantik məkana inteqrasiya siyasətini müəyyənləşdirdi [Heydər Əliyev İrsini Araşdırma Mərkəzi, 2009, 11]. Bu əməkdaşlıq regionda sabitliyin yaranmasına, Azərbaycanın demokratik Qərbi dünyasına yaxınlaşmasına, onun zəngin təcrübəsindən bəhrələnmək, elm-texnika sahəsində əldə etdikləri ən son texnologiyaların alınaraq ölkəmizdə tətbiqinə imkan verirdi. Növbəti illərdə belə mötəbər təşkilatın rəsmi sənədlərində Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü öz təsdiqini tapdı. Azərbaycan cəmiyyətinin Avropa Şurasına inteqrasiyası ciddi hüquqi və siyasi islahatların həyata keçirilməsi nəticəsində reallaşmışdır [Suleymanov, 2011, 10].

1996-cı il aprelin 22-də Lüksemburqda Avropa İttifaqı və Azərbaycan Respublikası arasında imzalanmış “Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq Sazişi” ölkəmizin beynəlxalq sülhü və təhlükəsizliyi, insan hüquqlarını qorumaq və bu kimi digər sahələrdə səmərəli əməkdaşlığa nail olmaq üçün baza rolunu oynayır. Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin 2001-ci il yanvarın 17-də baş tutan iclasında ölkəmizin Avropa Şurasına tam

hüquqlü üzv qəbul edilməsi haqqında qərar qəbul olundu və yanvarın 25-də Strasburqda Avropa Şurasının binası önündə Azərbaycan Respublikasının dövlət bayrağı ucaldıldı.

Ulu Öndər xarici siyasətdə dünyanın hegemon dövləti olan Amerika Birləşmiş Ştatları ilə əməkdaşlığın inkişafına mühüm önəm verirdi. Onun 1997-ci il iyulun 31 tarixində etdiyi Vaşinqton səfəri iki ölkə arasında olan münasibətlərin inkişafına öz töhvəsini verdi. Bu səfər qarşısında ABŞ-ın siyasi dairələrində, Dövlət Departamentində, Konqresdə və Senatda Azərbaycanın liderə çevrilməkdə olduğu Xəzər hövzəsi qızğın müzakirələr mövzusunda çevrildi [Andriyanov, Mirələmov, 2008, 421].

Azərbaycan dövləti regionda siyasi sabitliyin bərqərar olması üçün yaxın qonşu dövlətlər olan Türkiyə, Rusiya, Gürcüstan, İran ilə münasibətlərin sıx əməkdaşlığa keçməsi üçün böyük işlər görmüşdür. Gürcüstanla qarşılıqlı münasibətlərin yüksək səviyyədə qurulmasına xüsusi önəm verirdi. Bu yalnız iqtisadi maraqlardan deyil, həmçinin Gürcüstanda yaşayan yarım milyondan çox azərbaycanlının təhlükəsizliyini təmin edilməsi məqsədi güdüdü. Əsas məqsəd sərhədlərimiz boyu mehriban qonşuluq zolağı yaratmaqla milli təhlükəsizliyimizi daha güclü təmin etmək idi.

Türkiyə 1918-ci ildə olduğu kimi yenədə birinci olaraq Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini 1991-ci il noyabrın 9-da tanıdı, 1992-ci il yanvarın 14-də diplomatik münasibətlər qurdu [Qasimov, Abdullayev, 1999, 91]. Ulu Öndərin Qardaş Türkiyə dövlətinə 1994-cü ilin fevralında 4 günlük səfəri zamanı dostluq və əməkdaşlıq, siyasi-iqtisadi münasibətlər sahəsində mühüm sənədlər imzalandı. Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinin bütün dövrləri öz aktuallığını heç zaman itirməyəcək. "Biz bir millət iki dövlətlik" [Andriyanov, Mirələmov, 2008, 415].

Keçmiş postsovet respublikaları ilə siyasi, iqtisadi, ticarət, mədəni sahədə əməkdaşlıq genişləndi. 1993-cü ilin sentyabrın 6-da Heydər Əliyev Moskvada Rusiya prezidenti Boris Yeltsin və Rusiyanın başqa rəhbər şəxsləri ilə görüşüb iki ölkə arasında münasibətlərin yaxşılaşması məsələlərini müzakirə etdi, sentyabrın 24-də Azərbaycan MDB-yə daxil oldu [Həsənov, 2005, 186].

Əsas Ümummilli Lider tərəfindən qoyulan və möhtərəm prezident İlham Əliyev tərəfindən bu gündə böyük əzmkarlıqla davam etdirilən xarici siyasət xətti ölkəmizin dünya birliyinə sıx inteqrasiya etməsinə, siyasi-iqtisadi yüksəlişinə xidmət edir.

Ədəbiyyat

1. Elxan Suleymanov. Azərbaycan 10 il Avropa Şurasında. Bakı- 2011.
2. Əli Həsənov. Müasir Beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti. Bakı-2005.
3. Heydər Əliyev. Müstəqilliyimiz əbədidir (beşinci kitab, noyabr 1995-mart 1996) Bakı 1998.
4. Heydər Əliyev. Müstəqilliyimiz əbədidir (otuz dördüncü kitab, may 2001-iyun 2001). Bakı 2011.
5. Heydər Əliyev İrsini Araşdırma Mərkəzi. Azərbaycan-NATO: Tərəfdaşlıqdan Başlanan Yol (1994-2009). Bakı 2009.
6. Hakim İsakov. Azərbaycan Respublikasının "Böyük İpək Yolu" nun bərpasında iştirakı (1991-2005-ci illər). Bakı 2011.
7. Musa Qasimov, Mahir Abdullayev. Beynəlxalq münasibətlər tarixi (XX əsr II hissə 1946-1999-cu illər). Bakı-1999.
8. Viktor Andriyanov, Hüseynbala Mirələmov. Heydər Əliyev. Bakı-2008.

Резюме

В статье повествуется о коренных изменениях во внешней политике Азербайджанской Республики после возвращения к власти великого вождя Гейдара Алиева, о том, как наша страна превратилась в одну из ведущих стран экспортирующих нефть и газ. Внешняя политика, основа которой была заложена великим Гейдаром Алиевым, сегодня успешно проводимая в жизнь Президентом Республики Ильхамом Алиевым, вывела нашу страну на уровень стабильных экономических результатов и позволила оказывать определенное воздействие на происходящие в мире процессы.

Summary

In the article it is dealt with returning our national leader Heydar Aliev's to the power and decply changes in our country and turning our country as exporter of oil and qas in the world. In the result of successful foreign policy laid the foundation by our national leader Heydar Aliev our country gained success. Mr İlham Aliev carries out this policy successfully, and as a result of this policy our country gained an opportunity to affect events happening in the region and the world.

Zeynalova Sənubər Sürxay qızı
ADU, Bakı ş.

AZƏRBAYCAN VƏ ALMANİYA ARASINDA MƏDƏNİ ƏLAQƏLƏR

Açar sözlər: multikulturalizm, dözümlülük, beynəlxalq əməkdaşlıq, Alman-Azərbaycan münasibətləri

Ключевые слова: мультикультурализм, терпимость, международное сотрудничество, германо-азербайджанские отношения

Key words: multiculturalism, tolerance, international cooperation, German-Azerbaijani relations

“Bu gün multikulturalizm Azərbaycanda dövlət siyasətidir və eyni zamanda, həyat tərzidir”

İlham Əliyev, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Multikulturalizm dövlətin ictimai siyasətinə təsir edən bir sıra sosial-fəlsəfi nəzəri yanaşmalar üçün ümumi termdir. Multikulturalistlər mədəni fərqlərin qorunması və tanınmasını müdafiə edirlər. Onun məqsədi, assimilyasiya üçün heç bir dövlət və ya qeyri-hökumət təbliği və ya "təzyiqi" olmadan yaranan çoxmədəniyyətli bir cəmiyyətdir. Və bu cəmiyyətdə etnik, mədəni qruplar ayrı-ayrılıqda inkişaf etməlidir. Bu model hər bir etnik qrupun qarşılıqlı anlaşma, hörmət, dözümlülük və bərabər hüquqlarını göstərə biləcəyi postulatlarına əsaslanır. Azərbaycanlıların ənənəvi etnik və dini tolerantlığı, əlbəttə ki, ölkənin ən vacib vizit kartıdır. Ümummillə Lider Heydər Əliyevin əsasını qoyduğu və Prezident İlham Əliyevin davam etdirdiyi parlaq siyasət nəticəsində Azərbaycan Respublikası tolerantlığın məkanına çevrilmişdir. Tolerantlığın məkanı, multikultural dəyərlərə sadıq olan müstəqil Azərbaycan mədəniyyətlərin dialoqunun inkişafına, mədəni müxtəlifliyin qorunub saxlanmasına və sivilizasiyalar arasındakı qarşılıqlı münasibətlərin tənzimlənməsinə yönələn mühüm layihələrin reallaşdırılması, mötəbər forumların keçirilməsi sahəsində zəngin təcrübəyə malikdir. Müasir Azərbaycan beynəlxalq münasibətlər sistemində xarici siyasətini özünə məxsus strateji vasitə kimi inkişaf etdirir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 11 yanvar 2016-cı il tarixli sərəncamı ilə 2016-cı il respublikamızda "Multikulturalizm ili" elan edilib. Son illərdə paytaxt Bakı çoxsaylı beynəlxalq tədbirlərə ev sahibliyi etmişdir; burada III Beynəlxalq Humanitar Forum, Dirlərərası Dialoqun Beynəlxalq Forumu, 2015-ci il Avropa Oyunları, İslam 2017-ci il Həmrəylik Oyunları və Birləşmiş Millətlər Sivilizasiyalar Alyansının VII Qlobal Forumu (25-28 aprel 2016). 2014-cü ildə ölkəmizin etnik, dini və mədəni müxtəlifliyini qorumağı və Azərbaycanda qlobal miqyasda multikulturalizmin mərkəzini qurmağı nəzərdə tutan Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi yaradılmışdır. Ölkənin tarixinə nəzər salsaq görərik ki, Azərbaycanda bir çox etnik və dini qruplar Səfəvilər dövründən və 19\20-ci əsrlərdən bəri bir yerdə yaşayır. Hazırda Azərbaycanda qeydiyyatdan keçmiş 649-dan çox dini icma var, bunlardan 37-ü müsəlman deyildir. Ölkədə dövlət tərəfindən yenidən təmir olunan və istifadə olunan 13 kilsə var. Roma katolik cəmiyyəti 1999-cu ildə qeydiyyatdan keçmişdir. Azərbaycan hökuməti ilə Vatikan arasında imzalanmış sazişə əsasən, 2007-ci ildə Bakıda Roma katolik kilsəsi istifadəyə verilmişdir.

Azərbaycan multikultural ənənələrə söykənərək uğurlu regional siyasət və beynəlxalq əməkdaşlıq yürüdür, ölkəmizin elm sahəsində həyata keçirdiyi layihələr beynəlxalq əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycan və Almaniya arasında mədəni əlaqələr isə intensiv şəkildə inkişaf edir. Almaniya və Azərbaycan arasında yaranan elmi, iqtisadi əlaqələrin məhz Azərbaycan xalqının tolerantlığa açıq olmasına bariz nümunədir. Almaniya Avropa və dünya ölkələri arasında kifayət qədər siyasi nüfuz və güclü iqtisadiyata sahib olan ölkələrdən biridir. Bu baxımdan Almaniya ilə iqtisadi, siyasi və mədəni əlaqələrin inkişafı həmişə Azərbaycanın maraq dairəsində olub. Azərbaycan isə Almaniya üçün neft-qaz ölkəsi kimi beynəlxalq layihələrdə mühüm tərəfdaşlardan biridir. Azərbaycanda alman məskənlərinin tarixinin araşdırılması və təşviq edilməsinin əhəmiyyəti, iki ölkə arasında münasibətlərin tarixinin alman elminə və ictimaiyyətinə tanıtılması üçün görülən işlər, Azərbaycana xas olan multikultural dəyərlər və dini tolerantlığın Almaniya təqdim edilməsi, Azərbaycan gənclərinin Almaniya və Almaniya gənclərinin Azərbaycan haqqında daha dərin məlumatlara yiyələnməsi üçün mövcud olan elm, təhsil və digər imkanlar mövcuddur.

İngilis və rus dillərindən sonra, alman dili də bu gün Azərbaycanda ən vacib xarici dildir. Təxminən 230 məktəbdə tədris olunan alman dili istər Azərbaycan, istərsə də Almaniya elminə töhvələr verən mütəxəssislər, germanistlər yetişdirir. Azərbaycan dinamik inkişaf edən, gənc əhalisi olan bir ölkədir və əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsi üçün çoxsaylı imkanları var. Xüsusən gənclər arasında təhsil mübadiləsi daha da inkişaf etməkdədir. Buna uğurlu Alman Azərbaycan Mübadilə Xidmətinin təqaüd proqramları və kursları misal ola bilər. Qöte-Institutun Bakıda açdığı mərkəz Alman mədəni həyatının genişliyinin məhz Azərbaycanda təbliği üçün təkandır. 1998-ci ildən Bakıda Azərbaycan Dillər Universitetində Alman oxuzalı fəaliyyət göstərir. 2009-cu ildə təqribən 23.000 alman öyrəncisinə Alman dilini inkişaf etdirmək üçün imkanlar aca dil öyrənmə mərkəzi (Sprachlehrzentrum) fəaliyyətə başladı. 2015-ci ildən etibarən Bakı

Slavyan Universitetində 300 tələbənin təhsil aldığı Germanistika İnstitutu açıldı. 2018- ci il mart ayının 1-də isə Akademik Kamal Abdullanın təşəbbüsü ilə Azərbaycan Dillər Universitetində açılan Germanistika İnstitutu isə təhsil sahəsində atılan ən muhum addımlardan biri oldu. Tələbə və müəllimlər üçün illik mübadilə təklif edən 4 tərəfdaş məktəb və kolleclər elm, təhsil sahəsində alman dilinin təbliğinə yönəlmiş mühüm addımlardandır. Azərbaycan və Almaniya arasında körpü salan insanlar kimi müəllimlər Alman dili və mədəniyyətinə böyük marağın yaranmasında mühüm rol oynayır. Qloballaşmış dünyada gənc insanların peşə sahəsində və şəxsi həyatında habelə xalqların bir-biri ilə anlaşmasında dil biliklərinin necə bir əhəmiyyət kəsb etməsi bu gün heç kəsə sırr deyil. Lakin alman dilinin tədrisi sadəcə dilin öyrədilməsi deyildir. Biz uşaqlara və gənclərə alman mədəniyyətini və Almaniya ölkəsini öyrədirik və bununla da Alman-Azərbaycan münasibətlərini canlandıraraq bu münasibətlərə həyat bəxş edirik.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 30 avqust 2016-cı il tarixli "Cənubi Qafqaz regionunda alman məskənlərinin salınmasının 200 illiyi haqqında" sərəncam imzalayıb. Bu sərəncam Azərbaycanda tarixi irsə diqqət və qayğının, respublikada alman mədəniyyət abidələrinin dövlət səviyyəsində qorunması və bərpaşının, ümumiyyətlə, ölkəmizdə tolerantlıq və multikulturalizm siyasətinin bariz ifadəsidir. Azərbaycanda bu gün almanların mədəni abidələri, o cümlədən, Bakı, Göygöl və Şəmkir şəhərlərində Lüteran kilsələri, burada yaşayan alman kolonistlərinin evləri və tikililəri saxlanılır. Bakıda fəaliyyət göstərən "Kapellhaus" Alman-Azərbaycan Mədəniyyət Birliyində mədəni tədbirlər, konsertlər, sərgilər keçirilir. Paytaxtımızda alman memarlarının layihələri əsasında inşa edilən memarlıq binaları qorunub saxlanılır. Bütün bunlar tolerantlıq və multikulturalizm siyasətinin, tarixi keçmişimizə, Azərbaycan ərazisində yaşayan müxtəlif etnik icma nümayəndələrinin mədəniyyətinə qayğıkeş münasibətin parlaq nümunəsi və təzahürüdür.

Резюме

Особое место в глобализованном мире занимает вопрос межкультурного и межрелигиозного диалога, а также вопросы, связанные с мультикультурализмом. Культурные отношения между Азербайджаном и Германией интенсивно развиваются. Научно-экономические отношения между Германией и Азербайджаном являются наглядным примером толерантности азербайджанского народа к толерантности. И с этой точки зрения развитие немецкого языка в Азербайджане находится в центре внимания Президента Азербайджанской Республики как в научных, культурных, так же в экономических сферах.

Summary

In the globalizing world, the issue of intercultural and inter-religious dialogue, as well as issues related to multiculturalism, has a special place. Cultural relations between Azerbaijan and Germany are intensively developing. The scientific and economic relations between Germany and Azerbaijan are an obvious example of the tolerance of the Azerbaijani people to tolerance. In this regard, the development of the German language in Azerbaijan is in the focus of attention of the President of the Republic of Azerbaijan, both scientifically, culturally and economically.

Nərmin Fərzəli qızı Qədirova

ADU, Bakı ş.

HEYDAR ALIYEV'S ROLE IN THE ESTABLISHMENT OF AZERBAIJAN-UNESCO RELATIONS

Heydar Aliyev is the architect of what Azerbaijan is today; independent, economically developed and strategically important amongst community of nations. He made all efforts to make his country important in the eyes of the West and equally secure relations with the East. Soon after becoming President of the country, the visionary leader was able to elevate the country's status as an important global player. In May-June 1993, as a result of the crisis in the country, people of Azerbaijan demanded to bring Heydar Aliyev to power. Heydar Aliyev, considering adversity of his nation, accepted the request and returned to great politics in Azerbaijan. [4]

The return of Heydar Aliyev brought hope and joy for his country. His talent of building strong state system establishment, the deep logics and understanding of the importance of issues enabled to form correct approach to the establishment of international relations. Azerbaijan is a member of 32 International and Regional organizations. Conceptual basis of Foreign policy of Azerbaijan aims to preserve and strengthen national independence and territorial integrity, develop equal mutually beneficiary relations, establish friendly links with all countries of the world.

As part of the USSR, Azerbaijan has taken an active part in the activities of UNESCO in the 20th century. The National Leader of Azerbaijan Heydar Aliyev greatly contributed to the development of relations between Azerbaijan and UNESCO even during the Soviet period. He actively participated in Azerbaijani cultural events arranged by UNESCO. In 1983, at the First International Symposium dedicated to the “Art of the Oriental Carpet”, he met with the Special Adviser to the Director-General of UNESCO Mr. Federico Mayor. That meeting had a salutary effect on already friendly relations between Azerbaijan and UNESCO, and laid the foundation for successful cooperation between Azerbaijan and UNESCO when Azerbaijan reestablished its independence. [2]

25 years have passed since the Republic of Azerbaijan became the member of the UNESCO - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. The Republic of Azerbaijan became member of UNESCO on 3 June 1992, after restoration of its independence. In December 1993, during his official visit to France, the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev met with the UNESCO Director-General Federico Mayor. His personal efforts in the establishment of current friendship relations between Azerbaijan and UNESCO have vital importance. According to Article 7 of the Constitution of UNESCO, each Member State shall form a National Commission to represent link between educational, scientific and cultural institutions of Azerbaijan and UNESCO. All the necessary steps were taken in that direction and the National Commission of the Republic of Azerbaijan for UNESCO was established under the Ministry of Foreign Affairs by the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev on 21 February 1994. Due to his efforts, Azerbaijan hosted many meetings and events, and funded and supported a range of projects in a transparent manner with the approval of the member states. On November 18, 1996 the UNESCO Director-General Federico Mayor visited Azerbaijan. A Memorandum of Cooperation was signed between UNESCO and the Republic of Azerbaijan. The Memorandum aimed at rendering support to Azerbaijan in scientific, cultural and other spheres. Moreover, assistance in preservation and restoration of cultural monuments of Azerbaijan were also reflected in the document. Also educational, scientific and cultural spheres of Azerbaijan were discussed in the meetings. On April 9, 2000 the UNESCO Director-General Koichiro Matsuura, at the invitation of the President Heydar Aliyev, participated at the Summit of Heads of the Turkic Speaking Countries dedicated to the 1300 anniversary of “Kitabi-Dede Korkut”, which marked his first visit to Baku. [2]

UNESCO-Azerbaijan relations started to grow more rapidly after Mrs. Mehriban Aliyeva became a Goodwill Ambassador of UNESCO in 2004. The First Vice President of the Republic of Azerbaijan, Goodwill Ambassador of UNESCO and ISESCO, President of Heydar Aliyev Foundation, Mehriban Aliyeva’s activity, global projects for the development of science, education and culture established a new stage in relations with UNESCO. The Heydar Aliyev Foundation led by Mrs. Mehriban Aliyeva has broadened this mission to include the development of other areas like science, education and culture. Global initiatives of Heydar Aliyev Foundation are introducing Azerbaijan as a tolerant and multicultural in the world. Mrs. Mehriban Aliyeva was awarded with the Commemorative Medal by former UNESCO Director-General Koichiro Matsuura (in 2008) and with the Golden Mozart Medal by Director-General Irina Bokova (2010). [3]

Nowadays, Azerbaijan contributes to the intercultural dialogue, multiculturalism, as well as with the rich national and cultural values, it is known as a place of understanding. In the foreign policy of the Republic of Azerbaijan according to the adopted norms and principles of UNESCO co-existence of different cultures, religious tolerance and basic human rights, education and copyright, sustainable development in economic and social spheres occupies an important place. [5] This allows achieving new goals and success in Azerbaijan-UNESCO relations in all the priority areas of the organization. Successful policy founded by national leader Heydar Aliyev and continued at present time by President Ilham Aliyev serious progress has been gained in education, specially our international relations widened much. [1]

References

1. <http://www.heydar-aliyev-foundation.org/en/content/index/47/ABOUT-FOUNDATION>
2. <http://www.mfa.gov.az/content/556>
3. <http://mehribanaliyeva.preslib.az/media-cd9bb64141.html>
4. <http://www.xalqgazeti.com/az/news/politics/60299>
5. <http://www.heydar-aliyev-foundation.org/en/content/view/66/2158/Conference-“UNESCO-Azerbaijan%3A-Bridge-to-Future”>

Нармина Вагиф гызы Дашдамирова

АУЯ, г. Баку

РОЛЬ МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ВО ВНУТРЕННЕЙ И ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ АЗЕРБАЙДЖАНА

В период глобализации большинство государств как внутри страны так и за рубежом ведут борьбу за общественное мнение, превращая его в важнейший фактор эффективной внешней политики. Сегодня, Азербайджан позиционирует себя как «светское, современное государство, восточное и западное, для которого характерны смешение этносов, языков и религий, их совместная жизнь в мире и согласии» (Р.Мехтиев. V Бакинский международный гуманитарный форум)

Как основной фактор, создающий позитивный имидж государства на международной арене, Азербайджан поощряет исследования в сфере изучения иностранных языков.

Для продвижения национальных интересов, как политических так и культурных, государство рассматривает роль русского и английского языков как внешнеполитического ресурса «мягкой силы».

Со времен бывшего СССР Азербайджан является частью русскоговорящего пространства. Данное языковое пространство включало в себя территорию Грузии, Дагестана и других советских республик, являясь при этом регионом двуязычия. В конце 80-х годов, в первые годы независимости постсоветские государства стали развивать национальные языки. Преодолев путь становления независимых государств, они стали налаживать культурные и экономические контакты. На территории СНГ в области межнационального общения русский язык остается незаменимым, Азербайджан также имеет отношения с центрально-азиатскими странами. Общение с грузинами, с народами Дагестана также происходит через русский язык. Значительно понимая друг друга тюркская группа народов выбирает средством общения русский язык.

Неоспоримым фактом является то, что «в XIX–XX веках азербайджанский народ приобщился к европейским и общечеловеческим ценностям, именно через Россию, через русское образование, через русскую культуру» [Речь Президента, 2000]

Внешнеполитическая деятельность выделяет особое значение «публичной дипломатии». Русский язык является инструментом как межнационального общения и так защиты дипломатических интересов Азербайджана на территории бывшего СССР тем самым. «Русский язык является одним из богатств нашей страны, нашей нации»³ (Речь-вице президента 2017)

Диана Николаевна Гусейнзаде

АУЯ, г. Баку

ГЕЙДАР АЛИЕВ И НЕФТЯНАЯ СТРАТЕГИЯ АЗЕРБАЙДЖАНА

Невозможно переоценить роль патриарха азербайджанской политики Гейдара Алиева в становлении азербайджанского государства в пост-советский период. Он как мудрый кормчий вел корабль государственности сквозь шторма политических кризисов и штиль экономического упадка, потрясавших Азербайджан в тот сложный переходный момент.

Становление Азербайджанской Республики в первые годы после развала СССР происходило в условиях сложной геополитической обстановки и тяжелейшего экономического спада. Оккупация Арменией Нагорного Карабаха и шести прилегающих районов, сотни тысяч беженцев и вынужденных переселенцев, легли тяжёлым бременем на общество и экономику Азербайджанской Республики. Нефти-машиностроительная промышленность постепенно переходила из состояния застоя в фазу распада. Нефтяные богатства Азербайджана, не приносили существенных доходов – цена нефти курсировала около 9-11 долларов США за баррель, в то время как большая часть месторождений на суше была истощена, а разработка нефтяных месторождений на море требовала передовых технологий и больших финансовых вложений.

В этих условиях было необходимо сделать выбор из передовых нефтяных компаний, обладающих финансовыми и технологическими ресурсами, и что более важно, влиянием потенциальных партнёров в западных политических кругах для решения вопросов, связанных с добычей и поставкой энергоносителей и осуществления поддержки Азербайджанской Республики на мировой политической арене.

В этот период, в июне 1993 года, на политическую арену азербайджанской политики возвращается Гейдар Алиев и уделяет особое внимание вопросам разработки нефтяного контракта и

четкой экономической концепции развития нефтяной промышленности и избавление от не выгодных Азербайджану договорённостей. Несмотря на предложенный азербайджанскому государству бонус в 70 млн. долларов для ускорения подписания контракта Гейдар Алиев проявил непреклонность и отложил подписание контракта, изначально намеченное на 21 июля 1993 года, настаивая на превалировании интересов государства и народа, но при этом подчеркивая стремление организовать общую работу на основе взаимовыгоды и взаимопонимания.

17 августа 1993 года на встрече с представителями ведущих нефтяных компаний Гейдар Алиев дал гарантию со стороны государства, что процесс соглашения будет сбалансированным и взаимовыгодным. Он сформулировал ясные ожидания от партнёров в деле содействия международной политике Азербайджана: «...если крупнейшие нефтяные компании мира проявляют интерес к нефтяным месторождениям Азербайджана, думаю, государственные круги этих стран также должны интересоваться нынешним общественно-политическим положением Азербайджанской Республики. Думаю, что большинство нефтяных компаний тесно связаны с представляемыми ими государственными кругами. Их работа здесь позволяет надеяться на дальнейшее улучшение отношения этих государств к Азербайджану» [1]. Переговорный процесс с западными компаниями был перезагружен и успешно вёлся. Необходимо отметить, что весной 1994 года с особой силой проявилось сопротивление Россией подписанию каких-либо соглашений по вопросам нефтедобычи на Каспии. Так, 27 апреля 1994 года российский МИД опротестовал подписанный Азербайджаном и Великобританией меморандум «О сотрудничестве в области энергетики», настаивая на том, что любой проект, касающийся разработки месторождений нефти на Каспии и ее транспортировки в страны Европы, не будет иметь юридической силы без предварительного соглашения со всеми странами бассейна. В связи с тем, что после распада СССР образовался вакуум в вопросах регулирования вопросов, связанных с использованием ресурсов Каспия, каждая из пяти прибрежных стран могла предъявлять своё понимание вопроса. Возник риск того, что контракт, даже будучи подписанным, будет заморожен на неопределённое время. В этой ситуации, выдающиеся дипломатические способности Гейдара Алиева помогли разрешить эту сложную проблему, ведь наряду с переговорами с Россией было необходимо умело управлять ожиданиями западных партнёров, которые грозились прекратить работу над контрактом [2]. В сложных переговорах с правительством России удалось прийти к компромиссу – российская нефтяная компания получила 10% долю в окончательном соглашении, а Азербайджан смог преодолеть сомнения остальных партнеров и довести интенсивный процесс переговоров до логического завершения.

20 сентября 1994 года в Баку был подписан 30-летний контракт о долевом разделе добычи нефти с каспийских месторождений «Азери», «Чираг» и глубоководной части «Гюнешли». Доходы от «Контракта века», создали огромные возможности для Азербайджана: с 2001 года по 1 февраля 2018 года с блока Азери-Чираг-Гюнешли в Государственный нефтяной фонд Азербайджанской Республики поступило 129 миллиардов 137 миллионов долларов [3]. Контракт стал не только экономическим проектом – он стал опорой государственного суверенитета и усилил внешнеполитический вес Азербайджана.

Первый АЧГ контракт, в рамках которого за 25 лет было инвестировано в экономику Азербайджана свыше 69 миллиардов долларов и добыто 3.3 миллиарда баррелей нефти, получил дальнейшее развитие [4]. Так, в 2017 году было подписано новое соглашение о продлении разработки блока АЧГ до 2050 года. О масштабе новых работ говорит тот факт, что сумма бонуса, который выплатят партнёры азербайджанскому правительству составит 3.6 миллиарда долларов [5].

Контракт века стал опорой независимой многовекторной политики Азербайджанской Республики, её многочисленных внешнеполитических и экономических успехов.

Литература

1. Речь исполняющего обязанности Президента Азербайджанской Республики, председателя Верховного Совета Азербайджанской Республики Гейдара Алиева на встрече с представителями ведущих нефтяных компаний и корпораций. “Heydar Aliyev Heritage” International Online Library. 17 августа 1993 года. <http://lib.aliyev-heritage.org/ru/7221901.html>
2. Алиев И. Каспийская нефть Азербайджана. - М.: Известия, 2003. - 712 с: ил. ББК 65.304.13 (5 Азе), ISBN 5-206-00618-1, стр. 73
3. Обнародованы доходы Госнефтефонда Азербайджана от АЧГ и "Шахдениз". <https://news.day.az/economy/974895.html> , 6 февраля 2018.
4. Оглашены объемы инвестиций в экономику Азербайджана в рамках проектов ВР. <https://news.day.az/economy/977138.html> 13 февраля 2018.
5. Азербайджан получит первый транш бонуса за продление разработки блока АЧГ. <https://oilcapital.ru/news/companies/11-01-2018/azerbaydzhan-poluchit-pervyy-transh-bonusa-za-prodlenie-razrabotki-bloka-achg> 11 января 2018.

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ İSLAM DÜNYASI

Açar sözlər: konstitusiya, dövlət quruculuğu, islam, dini azadlıq, etiqad azadlığı

Ключевые слова: конституция, государственное строительство, ислам, свобода вероисповедания, свобода вероисповедания

Key words: constitution, state building, Islam, religious freedom, freedom of religion

Heydər Əliyevin parlamentə sədr seçilməsindən sonra Milli Məclisdə verdiyi bəyanatda müstəqil dövlətçiliyin inkişaf konsepsiyası və yolları sistemli şəkildə verildi. Bu istiqamətdə məqsədyönlü tədbirlər həyata keçirilməyə başlandı. 1993–cü ilin iyun-oktyabr ayları və sonrakı dövrdə müstəqil Azərbaycan dövlətinin qorunması və möhkəmləndirilməsi uğrunda Heydər Əliyevin mübarizəsi strateji məqsəd daşıyırdı. O, strateji və demokratik yolun mahiyyətini belə səciyyələndirirdi: “Azərbaycan Respublikası öz dövlət quruculuğunda sosial–iqtisadi problemlərin həllində tutduğu strateji yolla gedir. Bizim bu yolumuz Azərbaycanda demokratik, hüquqi, sivilizasiyalı dövlət qurmaqdan, demokratik prinsipləri gündən-günə inkişaf etdirməkdən, dünyanın əldə etdiyi bütün demokratik nailiyyətləri Azərbaycanda yaymaqdan, onlardan bəhrələnməkdən ibarətdir”.

Dövlət quruculuğunun spesifik cəhətlərindən biri dini icmalar ilə iş və bundan irəli gələn məsələlərdir. Hazırkı dövrdə dini məsələlər və bununla əlaqədar olan problemlər beynəlxalq ictimaiyyətin daim diqqət mərkəzindədir. Təsadüfi deyildir ki, bir sıra başqa amillər ilə yanaşı dini müxtəliflik və buna tolerant münasibət ayrı–ayrı dövlətlərin imicinin göstəricisi kimi qəbul edilir. Məsələnin digər tərəfi də ondan ibarətdir ki, dini dözümlülük ümumiyyətlə dövlətin demokratikliyinin meyarlarından biri kimi çıxış edir.

Azərbaycanda dini mənsubiyyət daşıyıcıları müxtəlif olduğundan bu problem burada həmişə aktual olmuşdur. Dini tərkibin çoxçeşidliliyini bu sahədə müvafiq dövlət tənzimlənməsini zəruri edir ki, bunu üçün də konkret addımların atılması təxirəsalınmaz şəkil alır. Azərbaycan xalqının ənənələrindən irəli gələn yadfikirliyə, başqa həyat tərzinə dözümlülük keyfiyyəti əlahiddə problemlərin yaranmasına imkan verməyə də, hər halda dövlətin bu istiqamətdə siyasətinə tələbat vardır. Azərbaycanda dini qurumlar ilə iş üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması bu yöndə atılan addım olaraq dövlətin dini siyasətinin əsaslarının formalaşdırılması və həyata keçirilməsinə şərait yaradır.

Dünya dinlər olan islam, xristian və iudaizmin, eləcə də digər konfesiya daşıyıcılarının qarşılıqlı etimad şəraitində yaşamalarına Azərbaycanda dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsi işinin tərkib hissəsi kimi baxılmalıdır. Bu baxımdan dini əqidənin, vicdan və etiqad azadlığının maneəsiz həyata keçirilməsinin müstəsna əhəmiyyəti vardır. Azərbaycanda dini tolerantlıq qeyd edilən amillərin reallaşmasına əlverişli mühit yaradır. Belə ki, Azərbaycan bütün dövrlərdə müxtəlif dinlərin birgə mövcud olduğu məkan kimi tanınır. Bu barədə professor R.Mustafayev yazır: “Təsadüfi deyildir ki, ulu peyğəmbərimiz Məhəmməd Əleyhissəlam bütün insanları bərabər tutmağı, bütün dinləri müqəddəs saymağı tövsiyə edirdi. Elə bu baxımdan yanaşsaq, Azərbaycan bəlkə də dünyanın yeganə ölkəsidir ki, bütün millətlər yə dinlər min illərdir burada birlikdə yaşayırlar. Təsadüfi deyildir ki, ən qatı antiazərbaycanlılar belə Azərbaycanı hər hansı bir dini fundamentalizmdə və yaxud qatı millətçilikdə təqsirləndirə bilmirlər”. (1, s. 408)

Dövlətin müvafiq tənzimlənməsi də olmaq şərti ilə gələcəkdə də respublikamıza müxtəlif dini konfesiya qarşılıqlı hörmət və etimad şəraitində yaşayacaqlarını söyləmək olar. Azərbaycan cəmiyyətində sağlam mühitin olması, nəticədə yeni, demokratik prinsiplərin təşəkkül tapması bundan xeyli dərəcədə asılıdır.

Dinin cəmiyyətdə oynadığı rol artan tempə getdiyindən dinin sosial təchizat kimi dəyərləndirilməsinə əsas yaratmışdır. Bunun nəticəsidir ki, hazırkı mərhələdə din öz muxtariyyətini saxlamışdır. Dini etiqad və vicdan azadlığı öz əksini Azərbaycan konstitusiyasında tapmışdır. Konstitusiyanın 48–ci maddəsində deyilir: “Hər kəsin vicdan azadlığı var”. Əsas qanunda bu maddənin təsbiti insanların etiqad azadlığına təminat verməsinin göstəricisidir ki, bu da demokratik dövlət quruculuğunun komponentlərindən birini təşkil edir.

Ölkəmizdə dini azadlığın daha bir göstəricisi kimi konstitusiyada alternativ xidmət haqqında maddənin olmasını qeyd etmək olar. Bu maddə hərbi xidmətin başqa xidmətlə, yəni hərbi deyil, mülki xidmətlə əvəzlənməsini ehtiva edir. Məlumdur ki, bir sıra dini etiqadlara görə silahla hər cür təmas yasaq edilmişdir. Bu səbəbdən bəzi tərqiət mənsubları hərbi xidmətin onların etiqadına zidd olmasını əsas gətirərək onların haqlarının pozulduğu qənaətinə gəlirlər. 2002-ci il 24 avqust referendumunda alternativ xidmətin qəbul edilməsi, insan hüquqlarının qorunması və beləliklə də demokratik dövlətçiliyin bərqərar olmasının göstəricisi kimi diqqəti cəlb edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, demokratik dövlət quruculuğunun mürəkkəb proses olmasının fərqi nə varmıyən bəzi şəxslər hadisələrin inkişaf dinamikasının görünməyən tərəflərini sezməyərək tələsik müəyyən qənaətlərə gəlirlər. Təbii ki, belə yanaşmalarda elmilikdən daha çox subyektiv rəylər üstünlük təşkil edir. Unutmaq olmaz ki, uzun illər təcrübədə təsadüf edilməyən amillərin (demokratik təsisatların, ənənələrin) və s. formalaşması mürəkkəb prosesdir. Burada kənara çıxmalar, birmənalı qəbul edilməyən addımlar, gözlənilməz situasiyalar xarakterikdir. Odur ki, demokratik dövlət quruculuğundan danışarkən hər bir xüsusiyyəti ətraflı təhlil etmək daha məqsədə müvafiqdir.

Azərbaycanda dövlətçiliyin demokratik əsaslar üzərində qurulmasının vətəndaşlardan asılı olduğunu nəzərə alsaq, hazırkı mərhələdə hər bir fərdin məsuliyyətinin nə qədər böyük olduğu haqda dolğun təsəvvür yaranır. Əgər dövlət idarəçiliyi sahəsində hər hansı bir islahat keçirilərsə bunu üçün müəyyən dairələrin səyləri kifayət edə bilər.

Dövlət quruculuğu, demokratikləşmə prosesi ilk növbədə insanların düşüncə tərzində, təfəkküründə yeniləşmənin olmasını zəruri edir. Bu ondan irəli gəlir ki, demokratiya hər şeydən əvvəl düşüncə tərzidir. İnsanlar fikrən, ruhən bunu qəbul etməyə hazır olmadıqca demokratikləşmədən, dünyəvi, hüquqi dövlət quruculuğundan söhbət gedə bilməz. Təsadüfi deyildir ki, Azərbaycan dövlət müstəqilliyini bərpa etməsinin ilkin mərhələsində insanlarda anarxizm, xausa aludəlik meyli güclənmişdir ki, bu da demokratik təsisatların formalaşması prosesini ləngidir, hüquqi dövlət qurmaq işində baryerlər yaradır.

Demokratik dövlət quruculuğu prosesində insanların siyasi şüurunun pozitiv rolunu başa düşmək üçün son illərin xronikasına nəzər salmaq kifayətdir.

Azərbaycanda dövlət quruculuğunun ümumi inkişaf xətti barədə fəlsəfə elmlər doktoru, professor Ramiz Mehdiyev yazır: “XXI əsrin astanasında müstəqillik əldə etmiş Azərbaycan xalqı böyük tarixə və zəngin ənənələrə malik olan dövlətçiliyi bərpa etmək, məfkurəsini, öz milli ideologiyasını formalaşdırmaq, azad iqtisadi münasibətlərə əsaslanan, demokratik prinsipləri ehtiva və tətbiq edən hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu yolu ilə inamla irəliləyir”. (2, s. 30)

Fikrimizcə, bu sitatda əks olunan fikirlər Azərbaycanda dövlət quruculuğunun ümumi vəziyyətini obyektiv şəkildə əks etdirir. Azərbaycanda demokratik dövlət quruculuğu, demokratik təsisatların təkamülü prosesi dinamik şəkildə inkişaf edir və tarixi təcrübə göstərir ki, onun xüsusiyyətlərinin daha da formalaşması sahəsində mühüm dəyişikliklər nəzərə çarpır.

Demokratik təsisatların cəmiyyətdə qərarlaşması tələb edir ki, hər bir vətəndaş

ölkədə getməkdə olan ictimai–siyasi proseslərə, demokratik dövlət quruculuğu işlərinə ölkəmizin vətəndaşları xüsusilə ziyalılar biganə qalmamalı, laqeydlik göstərməməlidirlər. Çünki dövlətin həyatında mühüm hadisə hesab olunan quruculuq işlərinin düzgün həyata keçirilməsi təkcə dövlətdə yaşayan hər bir vətəndaşın bugünü, sabahı üçün mühüm əhəmiyyət daşıyır.

1995-ci ildən sonrakı dövrü ümummilli lider Heydər Əliyev müstəqil dövlətimizin konstitusiya əsasında inkişaf edib mühüm nailiyyətlər qazandığını qürurla göstərmişdir. O, “Azərbaycan XXI əsrin və III minilliyin ayrıcında adlı müraciətində məhz bu məsələlərə toxunaraq demişdir: “Azərbaycanda müstəqil dövlətin təsisatlarının yaranması və dövlət quruculuğu prosesi 199-cü ildə böyük vüsət aldı və bunun əsasını da Azərbaycanın qəbul etdiyi ilk konstitusiyası təşkil edirdi. Ondən sonrakı dövrdə Azərbaycanda dövlətçilik möhkəmlənib, demokratik prinsiplər bərqərar olubdur. Demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesi uğurla, sürətlə həyata keçirilir.”

Ədəbiyyat

1. Heydər Əliyev “Müstəqillik yolunda çıxışlar, məktublar, müsahibələr, müraciətlər”. Bakı 1997, səh. 408, 312, 309
2. Heydər Əliyev. “Müstəqillik yolu” Seçilmiş fikirlər. Bakı 1997, səh. 30, 8
3. Azərbaycan Respublikası prezidentinin fərman və sərəncamları. Azərbaycan qəzeti. 2003

Summary

It can be said different religious confessions will live in mutual respect and confidence in an republic in the future including appropriate state regulation.

Healthy atmosphere of Azerbaijan society depends on new, democratic principles very much.

Резюме

Можно сказать, что разные религиозные конфессии будут жить во взаимном уважении и уверенности. Здоровая атмосфера азербайджанского общества зависит от новых, демократических принципов.

AZƏRBAYCAN İLƏ TÜRKİYƏ ARASINDA DİPLOMATİK-SİYASİ MÜNASİBƏTLƏRİN İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİNDƏ HEYDƏR ƏLİYEVİN FƏALİYYƏTİ

Açar sözlər: Azərbaycan, Türkiyə, müqavilə, saziş, beynəlxalq əlaqələr, dövlət, dostluq, əməkdaşlıq

Ключевые слова: Азербайджан, Турция, договор, соглашение, международные отношения, государство, дружба, сотрудничество

Key words: Azerbaijan, Turkey, treaty, agreement, international relations, state, friendship, cooperation

1993-cü ilin yayında yaranmış ağır vəziyyətdən çıxmaq üçün xalqın tələbi və Azərbaycan rəhbərlərinin dəvəti ilə ikinci dəfə Azərbaycanda hakimiyyətə gələn Heydər Əliyev Türkiyə ilə diplomatik-siyasi münasibətlərin yeni təməl üzərində inkişaf etdirilməsi istiqamətində ciddi səylərə başladı. Az müddət keçdikdən sonra ikitərəfli diplomatik-siyasi münasibətlər normal-laşmağa, daha sağlam təməl üzərində inkişaf etməyə başladı. İlk növbədə müxtəlif səviyyəli qarşılıqlı səfərlərin sayı artdı.

1993-cü il sentyabrın 9-da Moskvaya gedərkən yolüstü Bakıda olan Türkiyənin baş naziri Tansu Çilləri Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev qəbul etdi [2]. Bu görüş münasibətlərin inkişaf etdirilməsində özünəməxsus rol oynadı

İki ölkə arasında diplomatik-siyasi münasibətlərin inkişafına Heydər Əliyevin verdiyi xüsusi diqqət özünü 1994-cü il fevralın 8-11-də Türkiyəyə rəsmi səfəri zamanı göstərdi. Səfər zamanı Azərbaycan rəhbəri Türkiyə Prezidenti S.Dəmirəl, baş nazir T.Çillər, TBMM sədri H.Cindoruk, siyasi partiyaların, din xadimlərinin, iş adamlarının, azərbaycanlıların nümayəndələri, xarici ölkələrin diplomatları və b. ilə görüşlər keçirdi. Səfərin nəticəsində iki ölkə arasında münasibətlərə dair 16 mühüm sənəd, o cümlədən əməkdaşlıq və qarşılıqlı yardım haqqında protokol imzalandı [3, I c., 62].

Türkiyənin baş naziri Tansu Çillər 1995-ci il aprelin 11-12-də Azərbaycana səfər edərkən Heydər Əliyev tərəfindən qəbul edildi. Səfərin gedişində neft sahəsində əməkdaşlığa dair sənəd imzalandı.

1995-ci il iyulun 10-da Türkiyənin baş naziri Tansu Çillər yenidən Azərbaycana səfər etdi. O, Heydər Əliyev tərəfindən qəbul edildi. Səfərin yekununda imzalanan birgə bəyannamədə iki ölkə arasında ticarət-iqtisadi, elmi-texniki, mədəni və humanitar əməkdaşlığın genişləndirilməsi niyyətləri ifadə olunmuşdu [1, IV kit., 500].

Heydər Əliyev 1995-ci il dekabrın 7-də Türkiyə Prezidenti Süleyman Dəmirəli qəbul edərkən iki qardaş ölkə arasında münasibətlərin daha da inkişaf etdirilməsinin zəruriliyini xüsusilə vurğuladı [1, V kit., 136]. Heydər Əliyevin təşəbbüsü nəticəsində Süleyman Dəmirəl Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının fəxri akademiki adına layiq görüldü [5].

Həmin ilin aprel ayında Türkiyənin baş naziri Məsud Yılmaz Bakıda səfərdə olarkən Heydər Əliyev tərəfindən qəbul edildi [1, VI kit., 115]. Görüşdə Azərbaycan rəhbəri ikitərəfli münasibətləri inkişaf etdirmək üçün mümkün olan bütün potensialdan istifadə edilməsinin zəruriliyini qeyd etdi. Səfər zamanı Türkiyənin baş nazirinə Bakı Dövlət Universitetinin fəxri doktoru diplomu verildi.

Heydər Əliyev Türkiyə ilə strateji əməkdaşlığın qurulması və inkişafına xüsusi əhəmiyyət verirdi. Heydər Əliyevin 1997-ci il mayın 5-8-də Türkiyəyə işgüzar səfəri mühüm yer tutdu [4]. Qarşılama mərasimində Azərbaycan və Türkiyə prezidentləri mətbuat üçün qısa bəyanatlarla çıxış etdilər. Bəyanatlar tərəflərin ikitərəfli, regional və beynəlxalq məsələlərə dair ümumi mövqelərini özündə əks etdirirdi [4, 9-10].

Səfərin gedişində iki ölkə arasında strateji əməkdaşlığın dərinləşdirilməsi haqqında bəyannamə imzalandı [3, III c., 181]. Heydər Əliyevin bəyanatında deyilirdi ki, Azərbaycanın digər dövlətlərlə qurduğu əlaqələr içərisində Türkiyə xüsusi yer tutur. Çünki Türkiyə daim Azərbaycanı dəstəkləmiş, Azərbaycanın müstəqil olması yolunda ölkəmizə daim öz rəğbətini bildirmiş, Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini elan edən kimi ilk dəfə respublikamızı tanıyan dövlət olmuşdur [4, 19].

Azərbaycan rəhbəri Türkiyə Böyük Millət Məclisində geniş bir nitq söylədi.

Səfərin ən mühüm yekunlarından biri Azərbaycan rəhbərinə Türkiyə dövlətinin ən yüksək mükafatı olan “Dövlət nişanı”nın təqdim edilməsi oldu.

Heydər Əliyevin 1998-ci ilin fevral ayında Türkiyəyə növbəti səfəri iki ölkə arasında müxtəlif sahələrdə əlaqələrin inkişafına kömək etdi. Keçirilən görüşlərdə Azərbaycan Prezidenti Türkiyə ilə münasibətlərdə qazanılmış təcrübəni qoruyub saxlamağı, zənginləşdirməyi və inkişaf etdirməyi tövsiyə etdi [3, IV c., 33].

Həmin ilin sentyabr ayında TRASEKA proqramı çərçivəsində keçirilən beynəlxalq konfransda iştirak edən Türkiyə Prezidenti Süleyman Dəmirəllə görüşündə Heydər Əliyev ikitərəfli və regional məsələləri əhatəli müzakirə etdi.

1998-ci ilin oktyabr ayında Heydər Əliyev Türkiyə Cümhuriyyətinin yaradılmasının 75 illiyi münasibəti ilə keçirilən tədbirlərdə iştirak etmək üçün bu ölkəyə səfər etdi. Səfərin gedişində Azərbaycan rəhbəri Türkiyə dövlət və hökumət başçıları ilə keçirdiyi görüşlərdə iki ölkə və türk dünyası arasında əməkdaşlığın genişləndirilməsi barədə müzakirələr apardı [3, III c., 370].

1995-ci il mayın 2-də Türkiyənin Azərbaycan Respublikasına yeni təyin edilmiş səfəri Ömür Orhunun etimadnaməsini qəbul edərkən əməkdaşlığı genişləndirməyin vacibliyini söyləyən Heydər Əliyev bildirdi ki, münasibətləri daha da inkişaf etdirmək zəruridir. [1, VII kit., 453].

Türkiyə ilə parlamentlərarası əlaqələrin inkişaf etdirilməsinə xüsusi diqqət yetirən Heydər Əliyev 1994-cü ilin noyabr ayında Türkiyəyə səfəri zamanı TBMM-də çıxış etdi və türk dövlətləri arasında ikitərəfli və çoxtərəfli əlaqələrin inkişafına xüsusi önəm verdiyini vurğulamışdı.

TBMM sədri Hüsəməddin Cindoruk başda olmaqla Azərbaycana gələn parlament nümayəndə heyəti 1994-cü il dekabrın 27-də Heydər Əliyev tərəfindən qəbul edildi. Səfər zamanı iki ölkənin parlamentləri arasında əməkdaşlığa dair sənəd imzalandı [6].

1997-ci il fevral ayının ortalarında Azərbaycana səfəri zamanı TBMM nümayəndə heyətini qəbul edən Heydər Əliyev bildirdi ki, iki ölkənin parlamentlərinin sıx əməkdaşlıq etmələri vacibdir. Onun bu mövqeyi 2001-ci ildə Türkiyəyə səfəri zamanı da özünü aydın şəkildə göstərdi. Türkiyə Böyük Millət Məclisi-də etdiyi nitqində Heydər Əliyev birmənalı olaraq deyirdi: “Bizim parlamentlərarası əlaqələr inkişaf etməlidir” [7, 12].

Beləliklə, aparılan araşdırmalar və təhlil göstərir ki, Heydər Əliyev Türkiyə ilə ikitərəfli diplomatik-siyasi münasibətlərin inkişaf etdirilməsinə böyük əhəmiyyət verir və bu istiqamətdə ciddi səylər edirdi. Bilavasitə onun fəaliyyəti nəticəsində qarşılıqlı səfərlərin sayı artdı, iki ölkə arasında bir sıra müqavilə, saziş və protokollar imzalandı.

Ədəbiyyat

1. Əliyev Heydər. Müstəqilliyimiz əbədidir. IV kitab. Bakı: Azər nəşr, 1997, 528s.; V kitab. Bakı: Azər nəşr, 1998, 500 s.; VI kitab. Bakı: Azər nəşr, 1998, 512 s.; VII kitab. Bakı: Azər nəşr, 1998, 520;
2. Heydər Əliyevin Tansu Çillər ilə görüşü. “Azərbaycan” qəzeti, 1993, 10 sentyabr, №175 (687).
3. Azərbaycan beynəlxalq aləmdə (Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin 1993-1994-cü illərdə xarici ölkələrə səfərlərinə dair materiallar). I cild. Bakı: Şuşa nəşr., 1996, 268 s., II cild. Bakı: Göytürk, 1997, 762 s.; III cild. Bakı: Göytürk, 1998, 776 s.; IV cild. Bakı: Göytürk, 1999, 520 s.; V cild. Bakı: Göytürk, 2000, 476 s.
4. Azərbaycan-Türkiyə: dostluq, strateji əməkdaşlıq. Bakı: Şərq-Qərb nəşr., 1997, 200 s.
5. Нури. Турция и Азербайджан используют свой шанс. Некоторые итоги визита в Баку Сулеймана Демиреля. Газ., “Зеркало”, 1996, 16 декабря, № 47 (431).
6. Türkiyə Böyük Millət Məclisinin sədri Bakıya gəlmişdir. “Azərbaycan” qəz., 1994, 28 dekabr, №250 (1014).
7. Türkiyə Böyük Millət Məclisində Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin nitqi // “Dirçəliş – XXI əsr” jurn., Bakı, 2001, №4, s.3-12.

Резюме

Поиски и анализы показывают, что Гейдар Алиев проявлял большое усердие в развитии двусторонних, политико- дипломатических отношений с Турцией.

В результате его творческой деятельности увеличилось число визитов, были подписаны договора, соглашения и протоколы.

При усердии Гейдара Алиева была заложена основа политико- дипломатических отношений и стала развиваться. Это основа опиралась на реальную политику.

Во время его правления неуместные лозунги были устранены. Гейдар Алиев особо обращал внимание на развитие отношений в разных направлениях.

Summary

The research and analysis show that Heydar Aliyev attaches great importance to the development of bilateral diplomatic relations with Turkey and made serious efforts in this direction. As a result of its activity, the number of reciprocal visits increased and a number of agreements, and protocols were signed between the two countries. Bilateral diplomatic and political relations were established and developed on the basis of Heydar Aliyev's efforts. It was based on real politics. During his rule, he was denied undue slogans in mutual relations. Heydar Aliyev paid special attention to the establishment and strengthening of material bases of the relations in different directions.

Ирина Александровна Кунина, д.ф.п.н.
Азербайджанский университет языков (АУЯ)

МЕЖРЕЛИГИОЗНЫЙ ДИАЛОГ КАК ФАКТОР «МЯГКОЙ СИЛЫ» В МИРОВОЙ ПОЛИТИКЕ

Ключевые слова: *межрелигиозный диалог, мягкая сила, религия, Азербайджан*
Açar sözlər: *dinlərarası dialoq, yumşaq güc, din, Azərbaycan*
Key words: *interreligious dialogue, soft power, religion, Azerbaijan*

На современном этапе возросло значение глубинного понимания хода мировых культурно-цивилизационных процессов, так и создание, и обеспечение политическими средствами климата содействия межкультурному и межрелигиозному диалогу. Проблема межрелигиозного диалога является крайне важной, в виду того, что культурно - религиозный фактор начинает оказывать все большее влияние на международные процессы. Многие ученые, исследователи приходят к выводу о возрождении религии в постсекулярном мире.

Понятие культура - многогранно, и имеет разные составные компоненты. Но самой значимой и притягательной всегда являлась религиозная составляющая. Религия является весомым критерием аутентичности общества, так как именно она становится смыслом и формой человеческого существования, объединяющим фактором в обществе, причем вне зависимости от того факта, это закрытая религия (индуизм, иудаизм, сикхизм), или религия, которой свойственен прозелитизм (ислам, христианство).

С одной стороны, вызовы глобализации, и как следствие рост миграционных процессов, формирование многонациональных, поликультурных обществ, сделали религию главным участником «политики идентичности». С другой, противоречия и конфликты во многих обществах вызвали стремление использовать религию в качестве инструмента в мировой политике.

Вследствие этого, существует настоятельная необходимость в организации постоянного диалога между различными конфессиями, как на государственном уровне, так и на международном. Межрелигиозный диалог с полным основанием можно рассматривать не только как способ обмена информацией, но и как средство формирования цивилизованных межконфессиональных взаимоотношений, которые открывают путь для успешного сотрудничества по проблемам, волнующим общество. О важности межрелигиозного диалога сейчас говорят и религиозные и политические деятели.

Основная цель межрелигиозного диалога – гармонизация межрелигиозных, межэтнических отношений, а также помочь лучше понять и устранить предвзятость о других вероучениях и конфессиональных общностях.

Следует выделить основные принципы межрелигиозного диалога – это толерантность, открытость, конструктивный подход и отказ от критического рассмотрения вероучительных вопросов. Проявление терпимости во взаимоотношениях является необходимым условием успешного диалога между религиями. Открытость — это нескрываемое от других искреннее выражение своей позиций, сочетающееся со стремлением слушать и слышать других, непредвзято воспринимая и оценивая их точку зрения. Настроенные на конструктивность субъекты диалога приходят при обсуждении общих проблем к принятию взаимно приемлемых решений на компромиссной основе. Разногласия устраняются путем согласований. Компромисс возможен и необходим в вопросах, касающихся земного бытия, социально-политических установок и культурного разнообразия. В свою очередь, начало полемики о преимуществах или недостатках того или иного религиозного учения означает конец диалога.

Межрелигиозный диалог представляется одним из наиболее действенных инструментов стабилизации политического процесса в условиях политической инструментализации религии, причем путем компромисса и убеждений. Таким образом, межрелигиозный диалог становится проявлением «мягкой силы». Согласно Дж.Наю «мягкая сила» исходит из того, что такие сферы как культура, ценности представляют собой определенные формы влияния, отличающиеся от «жесткой силы», направленной на достижение цели посредством санкций, экономического давления, использования вооруженных сил. «Мягкая сила» становится одним из важнейших ресурсов влияния в современном глобальном мире.

Примером страны, где межрелигиозный диалог поощряется как на государственном, так и на международном уровне является Азербайджанская Республика.

Важный аспект религиозной жизни Азербайджана – это развитие и укрепление межрелигиозного диалога. Начало этому было положено на Всемирном саммите религиозных лидеров в Баку 26-27

апреля 2010 года. Межэтнический и межконфессиональный диалог в Азербайджане является одним из ключевых факторов сохранения внутренней стабильности государства. Историческая память азербайджанского народа, хранящая в своем сознании этапы прохождения через три религии – зороастризм, христианство и ислам – также является немаловажным фактором для построения сбалансированных органичных межкультурных коммуникаций, как внутри самой страны, так и на международной арене. В Азербайджане сложилась особая модель толерантности и межконфессионального диалога, ставшая примером для многих полиэтничных регионов мира. В рамках современной азербайджанской модели государственно-религиозных отношений все конфессии получили одинаковый статус, будучи равны перед законом.

Межрелигиозный диалог становится востребованной политической стратегией Азербайджана и помогает преодолевать современные деструктивные политические тенденции. Опасные в фаталистическом и пессимистическом духе прогнозы Хантингтона о столкновении цивилизаций – христианской и исламской – опровергают внешняя политика и деятельность Азербайджанской Республики в области международных отношений, основанных на идеях мультикультурализма. Таким образом, одним из направлений внешней политики нашей страны является поощрение межкультурного и межкультурного диалога во всем мире. Отметим, что в этом направлении наша страна добилась больших успехов. Одним из таких успехов можно считать, вошедший в политический лексикон «Бакинский процесс». Под «Бакинским процессом» подразумевается развитие межкультурного диалога, и с этой целью, для успешного продолжения этого процесса были заложены основы предложенных Азербайджаном проектов.

И не случайно 2017 год был объявлен «Годом Исламской солидарности», что стало логическим продолжением «Года мультикультурализма». О значимости этой инициативы Президента Ильхама Алиева можно сказать, что это является продолжением тех процессов, которые легли в основу «Бакинского процесса» в 2008 году.

Стоит отметить, что под этим подразумевается не только внутрисламская гармония в Азербайджане, но и гармония между другими внутренними конфессиями и конфессиями, существующими в мире.

Деятельность Президента Фонда Гейдара Алиева - Мехрибан Алиевой в сфере развития межкультурного диалога, взаимопониманию различных культур, сохранению мирового наследия находит горячую поддержку в стране и за рубежом. В рамках проекта Фонда Гейдара Алиева «Адрес толерантности – Азербайджан» были проведены определенные мероприятия за рубежом: восстановление витражей Страсбургского кафедрального собора XIV века; Фонд принял участие в реставрации в департаментах Орн 7 церквей, относящихся к X-XII векам; в Риме между Фондом Гейдара Алиева и Святым Престолом были подписаны двусторонние соглашения «О восстановлении Римских катакомб», в рамках которого были восстановлены катакомбы Святых Марцеллино и Петра.

Принципы межрелигиозного диалога, сосуществования культур в условиях глобализации, сохранение общечеловеческих ценностей имеют на современном этапе большое значение. Институционализация межрелигиозного диалога является одним из востребованных параметров современности, позволяющих осмысливать современную политику, что может стать основой успешного решения многих глобальных проблем.

Yeganə Nəhmətulla qızı İsmayılova
Filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
Bakı Dövlət Universiteti, Bakı

**“KİTABİ DƏDƏ QORQUD” DASTANLARI VƏ AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI
PROBLEMLƏRİNİN TƏDQIQINDƏ “FOLKLOR VƏ YAZILI ƏDƏBİYYAT”
MÜNASİBƏTLƏR MODELİ**

Açar sözlər: «Kitabi-Dədə Qorqud» epos, folklor, yazılı ədəbiyyat
Keywords: “Kitabi-Dede Gorgud” epos, folklore, written literature

“Kitab-i Dədə Qorqud”un milli tariximizin dünəni və bugünkü rolunu müdrikcəsinə “Milli varlığımızın mötəbər qaynağı kimi” səciyyələndirən ulu öndər H.Ə.Əliyevin söylədiyi kimi: “Bizim zəngin tariximiz, qədim mədəniyyətimiz və milli-mənəvi dəyərlərimiz “Kitab-i Dədə Qorqud” eposunda öz əksini tapmışdır...”.

İlk olaraq Azərbaycanlıların qəhrəmanlıq dastanları sırasında yer alan ən qədim yazılı abidəsi “Kitab-i Dədə Qorqud” obrazlarının həyatında multikulturalizm yaşantılarının necə yer aldığına diqqət edək. Və öncə onu vurğulayaq ki, dastandakı qəhrəmanların müsəlman dindarlığı mühafizəkarlıqdan xeyli uzaq bir məzmunudur. Azərbaycanlıların əcdadları ilk müsəlmanların bu cür təqdimatında hətta din xadimləri zümrəsi də yer almır. Qorqud qəhrəmanlarının tapındığı din falçı, pir, molla, imam dini deyil, sözün birbaşa mənasında Quranda ifadəsini tapan xalis dindir. Allahın dinidir. Bamsı Beyrək boyunda olduğu kimi: “Ol zamanda bəylərin alqışı alqış, qarğıışı qarğıış idi. Duaları müstəcəb olurdu”.

Kitabdakı boyların biri “Qanlı Qoca oğlu Qanturalı” boyudur. Burada əhvalat belə qurulur ki, gənc Qanturalı evlənmək üçün “kafir” qızının - sarı donlu Selcan xatunun, Trabzonun xristian başçısının qızını seçir. Oğuz bəyləri üçün bu dini mənsubiyyət heç bir mənada başqalığ ifadə etmir. Qanturalının gələcək həyat yoldaşında görmək istədiyi yalnız bu keyfiyyətlərdir: “Ata, məni evləndirmək istəyirsənsə, bilirsənmi mənə layiq qız necə olmalıdır?... Mən yerimdən durmadan o durmuş olsun! Mən Qaracığ atıma minmədən o minmiş olsun!...”.

Selcanla evlənməsinə qızın atasından icazə üçün Qanturalı onun üçün hazırlanmış ağır sınaqdan keçərək özü də təbii ki, bir igidlik nümunəsi sərgiləməli olur, bir buğa, ardınca da bir aslanla çarpışır. Sınağını qələbə ilə başa vurub Selcan xatunla öz yurduna yola düşür. Qızını müsəlman oğuz gəncinə verdiyindən peşmançılıq çəkən Trabzon təkuru onların ardınca qoşun göndərir. İki gəncin üstünə bu dəfə düşmən qismində gələn təkur döyüşçülərini Qanturalı ilə Selcan xatun, biri müsəlman, o bir xristian inanclısı olaraq birləşdirmişdir.

Dastan boyu Selcan xatuna dini baxımdan heç bir ögeylik sərgilənmir. Əksinə, onun qəhrəmanlığının təsvirində şəxsinə məhrəm bir münasibət ifadə olunur. Selcan obrazı qadına ailə namusu, qəbilənin şərəfi, mənəvi-əxlaqi təmizlik və qəhrəmanlıq nümunəsi kimi baxılan oğuz qadınlarının mühitində tam doğmalaşmış birisidir ki, bu keyfiyyətlərin hamısını Azərbaycanlı oxucu onda görür. Və buna görə də bu xristian Selcan xatunu müsəlman oğuz qızlarından fərqləndirə bilmir.

“Kitab-i Dədə Qorqud”da başqa bir qadın obrazı da var ki, dini mənsubiyyətcə o da xristiandır, ancaq oğuz qadınlarının içində deyil, düşmən tərəfdədir. “Baybörənin oğlu Bamsı Beyrək boyu”nda bu xristian qızı düşmən cəbhəsində olsa da Azərbaycanlı oxucunun rəğbətini qazanır. Bu, Bayburd hasarı bəyinin qızıdır. Beyrək onun atasının əsirliyində olarkən bu oğuz bəyinə aşiq olur. Dustaqxanada ona yaxınlaşıb deyir: “Əgər səni hasardan örkənlə aşağı sallasam, sağ-salamat ata-ananın yanına getsən, məni burda gəlib halallığa alarsanmı?” Beyrək bu xristian qızının şəxsiyyətini uca tutduğuna görə müqəddəs Oğuz andı içir: “Oğuz yurduna salamat çatsam, gəlib səni halallıqla almasam, qılıncımla doğranım! Oxuma sancılım! Yer kimi çatlayım, torpaq kimi sovrulum!”. Xristian qızının əsirlikdən azad etdiyi Beyrək öz nişanlısı Banuçiçəyə qovuşur və təbii ki, xristian qızı ilə evlənmək andına xilaf çıxır. “İç Oğuz Dış Oğuz asi olub Beyrək öldüyü boy”da Beyrəyin həlak olması bu andına xilaf çıxmağının nəticəsi kimi də məntiqli görünür.

«Kitab-i Dədə Qorqud»un Azərbaycan şifahi ədəbi düşüncə tarixinə təsiri əvəz edilməzdir. Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı bütün növ və janrlar sistemi, mövzu, məzmun və ideya qaynaqları etibarilə qədim və orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatının davamıdır. «Kitab-i Dədə Qorqud» özündən sonrakı ədəbi düşüncəyə, xüsusilə Azərbaycan qəhrəmanlıq və məhəbbət dastanlarına çox güclü təsir etmişdir. Bu səbəbdən müasir Azərbaycan ədəbiyyatının «Kitab-i Dədə Qorqud»la əlaqəsinin bir xətti də orta əsrlər Azərbaycan şifahi ədəbiyyatıdır. Yəni, “Kitab-i Dədə Qorqud” eposunun təsiri orta əsr Azərbaycan dastanlarından keçməklə də gəlib müasir ədəbiyyatımıza çatmışdır.

«Kitab-i Dədə Qorqud»un yazılı ədəbi düşüncə tarixinə təsiri misilsizdir. Azərbaycan alimlərinin ədəbiyyatımızda «Dədə Qorqud ənənələrinə dair apardığı araşdırmalar göstərir ki, epos qədim və orta əsrlər ədəbiyyatımıza da güclü təsir göstərmişdir. Məsələnin bu tərəfi məlum edir ki, müasir Azərbaycan ədəbiyyatının «Kitab-i Dədə Qorqud» eposu ilə əlaqəsinin bir qaynağı da bu istiqamətdə axtarılmalıdır. Çünki müasir ədəbiyyat ənənə kontekstində qədim və orta əsrlər ədəbiyyatının varisidir.

«Dədə Qorqud» eposunun müasir milli ədəbiyyatla əlaqələrinə «folklor və yazılı ədəbiyyat» münasibətlər modelində baxıldıqda məsələnin tarixən çox mürəkkəb olduğu meydana çıxır. Akad. K. Abdulla bu modeli daha dərin tarixi aspektdə «mif və yazı» münasibətlər modeli kimi müəyyənləşdirib «Kitab-i Dədə Qorqud»a bu kontekstdə yanaşmışdır. Alimin fikrincə, bu münasibətlər modeli son dərəcə dərinədir və ilk növbədə mif ilə yazı mədəniyyətlərinin (kodlarının) sistem kimi hüduqları və biri-birinə keçidi nəzərdə tutan sistemlərarası diffuz məqamları ilə bağlıdır. O yazır: «Vacib olan odur ki, biz belə bir aydın sualın əhəmiyyətini dərk edək: mifoloji təsəvvür harda qurtarır və Yazı mədəniyyəti hardan başlayır? Və vacib deyil ki, biz bu sualın dəqiq cavabını bilmirik, bəlkə, heç bunu bilməyimiz mümkün də deyil. Əsas məsələ odur ki, bu iki nəhəng mədəniyyət tiplərinin bu sualdan çıxış edib özünəməxsus xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirmək mümkündür. Özü də bu, ona görə mümkündür ki, xoşbəxtlikdən Dastan (“Kitab-i Dədə Qorqud-Y.İ.) özündə mifoloji dünyagörüşünün və Yazı mədəniyyətinin ən əlamətdar cizgilərini saxlayır. Bir az da

dəqiqləşdirsək, bu mədəniyyətlərin birindən digərinə körpü salan böyük və zəngin keçid mərhələsini özündə əks etdirir. Təkrar edək ki, açıq-aydın şəkildə yox, gizli şəkildə əks etdirir».

Akad. K.Abdullanın bu fikrində mövzumuzla bağlı çox maraqlı iki məqam var. Birinci məqam ondan ibarətdir ki, «Kitabi-Dədə Qorqud» mifdən yazıya (uyğun olaraq: «folklardan ədəbiyyata») keçidi özündə yaşadan «körpüdür». Bu məqam «Dədə Qorqud» eposunun müasir Azərbaycan ədəbiyyatına coşqun və məhsuldar təsirinin, ədəbi düşüncədə meydana gələn «Dədə Qorqud» cazibəsinin səbəblərini izah edir. Yəni bu eposun bədii mayasında, poetik strukturunda folklardan yazılı ədəbiyyata keçidin hazır mexanizmləri var. Həmin mexanizmlər XX əsrin birinci yarısında Azərbaycan ədəbiyyatının üföqlərində «Dədə Qorqud» eposunun göründüyü «an»dan işə düşür və milli ədəbiyyatımızda «Qorqud» epoxasının başlanğıcını qoyur. İkinci məqam isə mifdən yazıya («folklardan ədəbiyyata») keçidin mexanizmlərinin eposun strukturunda gizli şəkildə mövcud olmasının prof. K.Abdulla tərəfindən xüsusi vurğulanmasıdır. Bu, bizim yuxarıda artıq hallandırdığımız «Dədə Qorqud» ədəbi ruhudur. Həmin ruh milli ədəbiyyatımızın bütün tarixi boyunca ona xas olub, «Kitabi-Dədə Qorqud» vasitəsi ilə müasir Azərbaycan ədəbiyyatında yenidən canlanaraq ədəbi düşüncəyə yeni həyat (yeni məzmun və forma əlvanlığı) vermişdir.

Xülasə

«Kitabi-Dədə Qorqud» dastanlarının müasir Azərbaycan ədəbiyyatına təsiri mövzusunun tədqiqi problemə ilk növbədə «folklor və yazılı ədəbiyyat» aspektində yanaşma tələb edir. Bu, çox mühüm yanaşmadır və onun nəzərə alınması son dərəcə vacibdir. «Kitabi-Dədə Qorqud» bütün hallarda folklor abidəsidir. Folklor abidəsinin bütün quruluş elementləri (mövzu, məzmun, forma, obraz, süjet, motiv, epizod, bədii dil, onun təsvir və ifadələr sistemi və s.) istisnasız şəkildə folklor poetikasının qanunauğunluqlarına tabedir və heç bir halda ondan qırağa çıxmır. Folklor mətninin poetikası ilə yazılı ədəbiyyatın poetikası biri-biri ilə qırılmaz şəkildə bağlı olduğu kimi, onların arasında kəskin fərqlər də vardır.

Resume

The epos “Kitabi-Dede Gorgud” is examined on the one hand as the first stage of the national literary - aesthetic consciousness and on the other hand as its source. On the basis of it are determined the role and place of the epos in the history of the development of the national literary consciousness. It is emphasized that the epos influenced the ancient and medieval oral and written creation very much. The epos formed the unified poetical tradition of oral and written literature and played a unique role in this tradition. It reflected the previous poetical traditions, developed them and gave them to the following poetical creation.

А.М.Амирова, д.ф.п.

*Азербайджанский государственный экономический университет
(UNEC), БАКУ*

РЕЛИГИОЗНАЯ ТОЛЕРАНТНОСТЬ КАК ВАЖНЕЙШАЯ МЕНТАЛЬНАЯ ЧЕРТА АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО НАРОДА И ВНИМАНИЕ К НЕЙ В ПОЛИТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ГЕЙДАРА АЛИЕВА

После распада мировой коммунистической системы в 1991 году на международной арене постепенно возникли новые независимые государства. Со вступлением этих стран на путь самостоятельного развития их культуры начали взаимодействовать с различными системами цивилизаций. В XXI веке этот процесс стал особенно актуальным. В наши дни он реально определяет внутренне противоречивое содержание переходного периода, переживаемого посткоммунистическими (или, по другой терминологии, постсоциалистическими) странами. Независимые государства стремятся заимствовать ценности той системы, которая исторически сумела доказать свои некоторые политические преимущества.

Для нашей республики в указанный исторический период настало время политико-ценностного государственного самоопределения, когда от принципов бывшей советизации следовало плавно перейти к президентскому правлению. В последовательной эволюции данного процесса трудно переоценить роль гениальной личности. Под мудрым руководством Гейдара Алиева на рубеже XX-XXI веков разнородный в национальном и конфессиональном отношении Азербайджан в весьма непростой ситуации сумел найти ряд уникальных по своей политической значимости решений.

«Это наш гениальный современник, - читаем мы в одной из статей. - В то же время это и великая историческая личность, судьбой подаренная нашему народу. Он дал чрезвычайно мощный импульс общему процессу исторического развития азербайджанского народа. Именно Гейдар Алиев как

созидатель независимого азербайджанского государства заложил идейные основы нашей национальной государственности. Всесторонняя деятельность Гейдара Алиева как политического деятеля, посвятившего всю жизнь своему народу, стала подлинной школой государственного управления» [3,2].

Гейдар Алиев явился подлинным созидателем азербайджанской модели наиболее оптимального соотношения политических и ценностных ориентиров государственной власти. Одним из доминантных признаков этой власти является толерантность как основополагающая черта ментальности нашего народа.

Не случайно большинство современных азербайджанских учёных (Мамед Алиев, РоидаРзаева, Рафик Алиев и многие другие) справедливо утверждают, что, формируясь на основе человеческого поведения, толерантность в Азербайджане охватывает не только собственно политику, но и другие сферы человеческой деятельности (культуру, идеологию, семейные отношения и т.д.). Выделяя религиозный аспект, мы, однако, должны учитывать и то обстоятельство, что толерантность можно рассматривать и анализировать в широком смысле. Именно поэтому данное понятие является частью мультикультурного общества как плацдарм для налаживания взаимоприемлемого диалога между нациями, народностями, конфессиями и культурами в целом. На этом моменте в нашей статье мы остановимся особо.

Что собой представляет толерантный диалог в наши дни? Не подлежит сомнению тот факт, что он занимает всё больше места в современной политической жизни нашей республики. Как подчёркивает политолог и культуролог Тофик Аббасов, «...наши официальные и гражданские институты нацелены на расширение религиозной диалоговой площадки, призванной в первую очередь поддерживать динамику во взаимодействии культур и цивилизационных дискурсов» [1, 14].

Действительно, есть многочисленные подтверждения тому, что в наше время на территории Азербайджана компактно и абсолютно бесконфликтно проживают мусульмане, православные, иудеи и (правда, в меньшей степени) представители иных вероисповеданий. Сущность религиозной толерантности в том и состоит, чтобы сохранить и приумножить в обществе нравственные нормы и ценности. Политические же деятели в свою очередь призваны поддерживать правопорядок в стране, укрепляя духовные интересы, запросы и потребности людей.

О таких кардинальных переменах в жизни нашего общества неоднократно с высоких трибун говорил Гейдар Алиев. Но – важнейшая поправка – не только говорил и писал, но и утверждал, визирировал в форме требований и резолюций, внедрял в практику культурной жизни как рычаг идеологического воздействия на массы. Наиболее значимым событиям в жизни нашей республики Г.А. Алиев умел придавать стратегически правильное направление, которое по оценкам специалистов точно и верно характеризовало не только реальность видения проблемы, но и определяло перспективы на будущее. Воистину гений, стоящий над временем, он умел видеть будущее.

Прежде всего подчеркнём, что его гражданская позиция и в советскую эпоху оставалась твёрдой и непреклонной. Полностью солидаризируясь с духом и буквой закона об отделении религии от политики современного государства, общенациональный лидер азербайджанского народа мудро и дальновидно трансформировал проблему взаимоотношения этих понятий в аспект традиционных для азербайджанского народа эстетических национально-духовных ценностей. Среди них религиозная толерантность неизменно занимала ведущее место. Г.А. Алиев предостерегал: забвение или всего лишь принижение этого культурологического и политического признака в истории некоторых союзных республик приводило к грубому и насильственному насаждению атеистических идей. В итоге происходило не обоснованное реальными обстоятельствами выхолащивание из политического строя этических представлений. Г.А. Алиев утверждал: «Мы, азербайджанцы, никогда не оставим нашу веру, нашу религию и, используя эти нравственные источники, построим наше будущее» [8].

Политическую линию Гейдара Алиева в наши дни продолжает Президент Азербайджана Ильхам Алиев. В заключение нашей статьи приведём один показательный пример. В конце 2017 года И.Г. Алиев обратился к православной общине Азербайджана. Вот что, в частности, прозвучало в обращении: «Между различными народами, которые столетиями проживают в Азербайджане, всегда существовали традиционные отношения дружбы, взаимовыручки и братства. Отдельные религии и верования сосуществовали в условиях взаимного доверия и уважения. С гордостью могу сообщить, что сегодня Азербайджан известен в мире прежде всего как край образцовой толерантности и мультикультурализма. Мы расцениваем этот факт как огромный успех в политике национальной государственности, считаем также успешным сохранение богатого историко-духовного наследия и этно-культурного разнообразия, поощрение и активную пропаганду общественных отношений. Они в первую очередь опираются на мультикультурные традиции как одно из важнейших направлений нашей деятельности» [6,2].

Literatura

1. Аббасов Т. Мультикультурализм как бренд // Каспий, 8 апреля, 2017 года, 24 с.
2. Алиев М.А. Религиозная толерантность в современном Азербайджане // Сборник научных трудов учёных. Москва: Наука, 2012, с. 296- 299.
3. Великий кормчий. АзербТадж// Бакинский рабочий, 2003, 14 декабря, 8 с.
4. Лессинг ГотхольдЭфраим. Лаоокон и о границах живописи и поэзии. М.: Просвещение, 1979, 314 с.
5. Померанцев Г.С. Диалог и молчание // Человек, 1996, № 3, с. 60-63.
6. Радости и благосостояния. Президент Азербайджана Ильхам Алиев поздравил православную христианскую общину страны. Каспий, 15 апреля 2017 года, № 65, 24 с.
7. Huntington S. The class of civilization and the remarking of world order. Simon and Schuster, 1996, 311 p.
8. <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/217805.html>

Xülasə

Məqalə ümummilli lider Heydər Əliyevə həsr olunmuşdur. Qeyd olunduğu kimi, Uluöndər müxtəlif din və mədəniyyətlərə tolerant münasibəti ilə həmişə seçilmişdir. Heydər Əliyev tolerantlığı və multikulturalizmi dövlətimizin demokratik inkişafının ayrılmaz bir hissəsi hesab etmişdir. Uluöndər Azərbaycanda yaşayan bütün millətlərə hörmət və ehtiram göstərmişdir.

Məqalədə qeyd olunduğu kimi, Azərbaycanda dini tolerantlığın əsasını Heydər Əliyev qoymuşdur.

Hal-hazırda Prezident İlham Əliyev atasının siyasətini layiqincə davam etdirir.

Summary

The article is dedicated to the national leader Haydar Aliyev. As mentioned, the great leader has always been distinguished by his tolerant attitude to different religions and cultures. Haydar Aliyev considered multiculturalism and tolerance as an integral part of the democratic development of our state. The great leader respected all nations living in Azerbaijan.

As it mentioned in the article, the basis of religious tolerance in Azerbaijan was laid by Haydar Aliyev.

At the moment, İlham Aliyev continues his father's policy worthily.

Qasımova Lamiyə Həsən qızı

AZƏRBAYCANIN ƏRAZİ BÜTÖVLÜYÜ UĞRUNDA ÜMUMMİLLİ LİDER HEYDƏR ƏLİYEVİN DİPLOMATİK SƏYLƏRİ

Açar sözlər: Azərbaycan Respublikası, Ümummilli lider Heydər Əliyev, Ermənistan - Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, ərazi bütövlüyü, diplomatik vasitələr, İlham Əliyev

Ключевые слова: Азербайджанская Республика, Национальный лидер Гейдар Алиев, армяно - азербайджанский Нагорно-Карабахский конфликт, территориальная целостность, дипломатические средства, Ильхам Алиев

Key words: The Republic of Azerbaijan, National Leader Heydar Aliyev, Nagorno - Karabakh conflict between Azerbaijan and Armenia, territorial integrity, diplomatic means, İlham Aliyev

Azərbaycan zaman-zaman işğallara məruz qalan və torpaq itirən bir ölkə olmuşdur. Aparılan tədqiqatlar göstərir ki, Azərbaycanın ərazisi 1828-ci ildə bütövlükdə 410 min kvadrat kilometr olduğu halda, 1918-ci ildə 114 min kvadrat kilometrə, 1991-ci ildə 86,6 min kvadrat kilometrə enmişdir. Hazırda isə torpaqlarımızın 20 faizə qədər yenidən erməni terrorçuları tərəfindən işğal edilmişdir.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin imzaladığı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Azərbaycanlıların soyqırımını haqqında" 26 mart 1998-ci il tarixli fərmanında deyildiyi kimi, 1813-cü və 1828-ci illərdə imzalanan Gülüstan və Türkmənçay müqavilələri Azərbaycan xalqının parçalanmasının, tarixi torpaqlarımızın bölünməsinin əsasını qoydu. Azərbaycan xalqının bu milli faciəsinin davamı kimi onun torpaqlarının zəbtə başlandı.

Sovet dönməndə, Azərbaycanın ayrılmaz tərkib hissəsi olan Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Ermənistan Respublikasına birləşməsi haqqında Ermənistan rəhbərliyi tərəfindən vaxtaşırı cəhdlər edilmiş, lakin bu cəhdlərin qarşısı alınmışdı. 1969-cu ilin mayında Qazax və bir neçə başqa rayonun ərazisində yerləşən bəzi kəndlərin Ermənistana birləşdirilməsi barəsində bu ölkənin Ali Soveti qərar qəbul etdi. Bu qərar SSRİ Ali Soveti tərəfindən də təsdiq olundu. Lakin Heydər Əliyevin Azərbaycan SSR Kommunist Partiyası

Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi seçilməsi (14 iyul 1969-cu il) bu qərarın həyata keçməsinə imkan vermədi.

Bütün bunlara baxmayaraq "Böyük Ermənistan"a gedən yol Qarabağ torpaqlarının işğalından keçirdi və elə buna görə də ermənilər müxtəlif vasitələrlə bu ərazini Azərbaycandan qoparmağa çalışdılar. Lakin qarşıda kifayət qədər ciddi bir maneə var idi - Heydər Əliyev. Onun həyata keçirdiyi uzaqgörən siyasət nəticəsində erməni şovinistlərinin Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Ermənistana birləşdirilməsi haqqında cəhdləri qətiyyətlə dəf edilmişdi.

Keçmiş Sovet İttifaqında "yenidənqurma"nın müəllifi M.Qorboçovun məkrli siyasəti nəticəsində Heydər Əliyev "səhhətinə görə" ölkə rəhbərliyindən uzaqlaşdırıldıqdan sonra ermənilər və onları müdafiə edənlərin əl-qolu açılır, ermənilərin Qarabağ iştahasının qarşısında dayanan əsas maneə aradan götürülmüş olurdu.

Azərbaycanda ən gərgin vəziyyət və siyasi sabitsizlik 90-cı illərin əvvəllərində başladı. Bakıda 1990-cı il Yanvar faciəsi, 1991-ci ildə Xocavənd yaxınlığında ermənilərin törətdiyi Qarakənd terroru və 1992-ci ildə baş verən Xocalı soyqırımını göstərilən vəziyyətin nəticəsində baş verdi.

Araşdırmalar göstərir ki, 20 Yanvar cinayəti erməni separatçılarının torpaq iddialarına qarşı Azərbaycanın ərazi bütövlüyü və suverenliyi uğrunda getdikcə geniş miqyas alan ümumxalq hərəkatını boğmaq üçün bilərəkdən təşkil olunmuşdu. Yenə də məhz Heydər Əliyev bu terror aktına açıq etirazını bildirdi. 1990-cı il yanvarın 21-də onun Azərbaycanın Moskvadakı nümayəndəliyinin binasında qəzəbli və qətiyyətli bəyanatının doğurduğu əks-sədanı bütün dünyaya eşitdi.

1993-cü ilin yayında Azərbaycan vətəndaş müharibəsi təhlükəsi ilə üz-üzə qaldı. Bütün bunlara son qoymaq və ölkədə ictimai-siyasi sabitlik yaratmaq, cəmiyyətin ümumi təhlükəsizliyini təmin etmək üçün xalqın böyük əksəriyyətinin təkidi ilə Heydər Əlirza oğlu Əliyev Bakıya dəvət olundu. Məhz onun müdrik fəaliyyəti nəticəsində Azərbaycan vətəndaş müharibəsi təhlükəsindən xilas oldu.

Heydər Əliyev qarşısında duran vəzifələri həll etmək üçün yalnız siyasi-diplomatik üsula üstünlük verdi. Əvvəla, bununla o, cəmiyyətimizin fərqli cəhətlərini nəzərə alaraq gələcək düşmənçiliyin yaranmasına imkan vermədi, ikincisi, xarici düşmənlərin bundan yararlanmaq şansını əldə etməsinin qarşısını kəsdi, üçüncüsü, Azərbaycanın siyasi səhnəsində diplomatik fəaliyyət mədəniyyətinin yerini möhkəmləndirdi, dördüncüsü, növbəti nəsil siyasətçilərə nümunə oldu.

Ümummillə lider müasir dünyanın ziddiyyətli və ədalətsiz reallıqlarına dərinləndirən bələd olan bir siyasi xadim kimi ilk növbədə beynəlxalq müstəvidə təbliğatın düzgün qurulmasına və beləliklə də dünya dövlətlərinin diqqətini bu işğal faktının əsl səbəblərinə yönəltməyə nail ola bildi.

Yüksək səviyyədə dövlət başçıları və nümayəndə heyətləri ilə ikitərəfli, eləcə də çoxtərəfli görüşlərinə ATƏT-in zirvə toplantılarında, Minsk qrupunun həmsədrləri ilə aparılan müzakirələrdə, eyni zamanda Ermənistan prezidenti ilə danışıqlarda göstərdiyi səylər ümumillə liderin apardığı məqsədyönlü siyasətin mühüm tərkib hissəsini təşkil etmişdir.

Ümumiyyətlə, münaqişənin həlli üçün hüquqi və siyasi addımlar beynəlxalq hüququn norma və prinsipləri, BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələri, Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı (ATƏT) və digər beynəlxalq təşkilatların müvafiq sənəd və qərarlarına əsaslanır.

Burada haqlı sual meydana çıxır. Əgər bu cür mötəbər təşkilatların qərar və qətnamələri indiyə kimi icra edilmirsə, onda bu qərarlar kimin üçün və nəyə görə qəbul edilir?! Bütün bunlar dünyada hələ də beynəlxalq səviyyədə müxtəlif məsələlərin, o cümlədən ərazi münaqişələrinin həllində ikili standartların mövcud olmasını bir daha təsdiq edir.

Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin Azərbaycan Respublikasının suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə riayət edilməsi əsasında diplomatik vasitələrlə həlli Prezident İlham Əliyevin xarici siyasətinin prioriteti olaraq qalır.

Prezident İlham Əliyevin vurğuladığı "Azərbaycan torpaqları danışıq predmeti ola bilməz", "Azərbaycanın ərazi bütövlüyü danışıqların mövzusu deyildir və heç vaxt olmayacaqdır..." kimi mötəbər fikirləri tariximizin bugünkü reallığını əks etdirir.

Azərbaycan xalqı əmindir ki, Ümummillə lider Heydər Əliyevin müdrik, uzaqgörən və çevik daxili və xarici siyasətini özünün siyasi kursu elan etmiş, Heydər Əliyev idarəçilik məktəbinin layiqli davamçısı hesab edilən İlham Əliyevin məqsədyönlü fəaliyyəti nəticəsində Dağlıq Qarabağ problemi beynəlxalq hüquq normalarına uyğun olaraq yaxın vaxtlarda öz ədalətli həllini tapacaqdır.

Резюме

Одной из глобальных проблем, стоящих перед независимым Азербайджаном, является восстановление территориальной целостности государства, нарушенной армянскими воинскими частями, возвращение беженцев и вынужденных переселенцев в родные места. Под руководством общенационального лидера Гейдара Алиева были проделаны меры в целях объективного осведомления международного сообщества о конфликте, и в этом направлении достигнуты весьма значительные успехи. Несмотря на существующие трудности, в политике Гейдара Алиева, вопросы урегулирования армяно-азербайджанского Нагорно-Карабахского конфликта всегда были на первом месте.

Resume

One of the global problems the independent Azerbaijan state faced is the restoration of the territorial integrity of the Republic of Azerbaijan by the Armenian military units and the problem of returning the refugees and IDPs to their hometowns. In the past age, under the leadership of national leader Heydar Aliyev has done much work to raise the awareness of the international community about the conflict and there are quite significant achievements in this direction. Generally, in the policy of Heydar Aliyev, the issues of the settlement of the Nagorno Karabakh between Azerbaijan and Armenia, have always been at the forefront of the historical processes, despite the existing hardships.

Eişən Nazim oğlu Məcidov
ADU-nun, Regionşünaslıq kafedrasının müəllimi

АНАЛИЗ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ ГЕЙДАРА АЛИЕВА

Приход общенационального лидера Азербайджана – Гейдара Алиева к власти, ознаменовал коренные изменения во внешнеполитической парадигме страны. Внешняя политика прежних глав государств и общемировые политические тенденции были тщательно исследованы и на основе сравнительного анализа была сформулирована стратегия национальной безопасности Азербайджана.

Для того чтобы проанализировать теоретические основы внешней политики Г. Алиева целесообразно обратиться к общелогической методологии, а конкретно к закону Клавия и методу фальсификации. В логике, одним из методов проверки утверждения на истинность является выдвижения его антитезиса с последующим выведением из него следствия и их проверки на опыте. Если хоть один из следствий не подтверждается на опыте то основа – антитезис тоже считается ложной и согласно закону исключения третьего (из двух противоречащих высказываний если одно ложно, то другое должно быть истинным) мы получаем истинность тезиса.

Таким образом руководствуясь законом Клавия, законом исключения третьего и методом фальсификации мы можем выводить определенные следствия из либеральной, неолиберальной, реалистической и неореалистической парадигмы с их последующей проверкой на внешнеполитической практике Г.Алиева.

Насколько это парадоксальным не казалось бы с первого взгляда, но Гейдара Алиева невозможно причислять к сторонником реалистической школы. Этот вывод базируется на том что, во внешней политике Г.Алиева не встречаются основные постулаты этой парадигмы:

➤ Г.Алиев не рассматривал государства единственными и главными акторами международных отношений как того требует реализм. В его время Азербайджан, стал участником многих международных организаций и тесно связал свои отношения со многими международными неправительственными организациями, транснациональными корпорациями и транснациональными банками.

➤ Г.Алиев не признавал хаотический характер международных отношений и не руководствовался его главным принципом «помоги себе сам». В выступлениях и политике президента «добраго соседства» помимо национальных интересов отчетливо наблюдался идеологические, ценностные и культурные оттенки.

➤ Крайне сложно найти принципы «*homo homini lupus est*» (человек человеку волк) и «*bellum omnia contra omnes*» (война всех против всех) во внешней политике Г.Алиева. Напротив, президент на одинаковой плоскости анализировал как союзнические, так и сопернические государства поставив краеугольным камнем своей внешней политики сотрудничество со всеми странами представляющих для Азербайджана интерес.

➤ Вопреки идеям реалистов рассматривающих национальную безопасность и власть как приоритетные цели и задачи внешней политики, Г.Алиев, к каждому из этих категорий подходил с других позиций. Поддержав проект общей безопасности в Закавказье Г.Алиев тем самым наглядно

продемонстрировал что безопасность он рассматривал не только в национальном, но и в региональном масштабе, а также не стремился к установлению единоличной гегемонии Азербайджана в Закавказье.

То что Г. Алиев не рассматривал экономические интересы в отрыве от политических, сообщает нам о не наличие в его внешнеполитической стратегии неореалистических элементов. Напротив, президент рассматривал трубопроводы Баку-Тбилиси-Джейхан и Баку-Тбилиси-Эрзурум одновременно и как источник экономических дивидендов, и как гарант независимости Азербайджана.

Именно во время правления Г.Алиева было подписано соглашение о прекращение огня между Арменией и Азербайджаном. Во внешней политике Азербайджана стали доминировать либеральные и неолиберальные элементы. Согласно десятой статье – принятой во времена правления Г.Алиева – Конституции Азербайджанской Республики: «Азербайджанская Республика строит свои отношения с другими государствами на основе принципов, предусмотренных в общепризнанных международно-правовых нормах». Во времена Г.Алиева Нагорно-Карабахский конфликт перестав рассматриваться внутригосударственной проблемой, вышел на международную плоскость.

Азербайджан основывает свою внешнюю политику на такие нормы международного права как доктрину Стимсона 1932-го года о непризнании любых изменений достигнутых при помощи силы, трем принципам «*jus cogens*» (нерушимость границ, территориальная целостность, защита основных прав и свобод людей), венской конвенции о праве международных договоров («*pacta sunt servanda*») согласно которому «каждый действующий договор обязателен для его участников и должен ими добросовестно выполняться», документы ПАСЕ «О признании геноцида, учиненного армянами против азербайджанского населения», «О военнопленных и заложниках, удерживаемых в Армении и Нагорном Карабахе», «Экологическая ситуация в Азербайджанской Республике» (в оккупационных землях), «О захвате и разрушении культурного наследия Азербайджана» и на многие другие нормативные акты. Внешняя политика была нацелена на привлечение новых акторов в Закавказский регион. Стоит особо подчеркнуть что даже в привлечение новых игроков Азербайджан отдавал предпочтение международным организациям, ТНК и другим негосударственным акторам международных отношений перед суверенными государствами.

Однако несмотря на все вышесказанное, считать Гейдара Алиева жестким сторонником либеральной школы некорректно. Поскольку Азербайджан не проводил постепенную разоружение как того требуют постулаты классической идеалистической школы. Наоборот, стремительное увеличение военного потенциала государства не дает нам оснований считать внешнюю политику Г. Алиева либеральным. В те годы Азербайджан не проводил деления государств на демократические и недемократические; не стремился быть в союзнических отношениях с первыми против вторых. Помимо всего прочего в трудах, выступлениях и деятельности Г. Алиева не наблюдаются ссылки на либерально-космополитические ценности, к отмиранию государств, идеям «глобальной деревни» и мирового гражданина. Обобщая сказанное выше мы заключаем что несмотря на присутствие многих либеральных элементов, все же называть в целом внешнеполитический курс Г. Алиева либеральным является некорректным.

В отличие от либеральной школы, неолиберализм краеугольным камнем своей внешней политики ставит не распространение либерально-демократических ценностей, а укрепление международной безопасности. После 11-го сентября Азербайджан стал одним из первых государств которая осудила терроризм и присоединилась к США в борьбе с международным терроризмом. Если либеральная школа отдает предпочтение концепции коллективной безопасности с его практическим воплощением в лице Совета Безопасности ООН, то неолиберальная школа отдает предпочтение концепции кооперативной безопасности, практической реализацией которого является НАТО. С 2002-го года Азербайджан с целью интенсивного сотрудничества с НАТО принимает Индивидуальный План Партнерства в Пражском саммите.

В то время как для реализма приоритетным является подчинение экономических интересов политическим, для либерализма подчинение политических интересов экономическим интересам, а для неореализма их разграничение, то неолиберализм рассматривает экономику через категории безопасности и благополучия государства. Для вывода своих энергетических ресурсов на внешние рынки Азербайджан выделил британской ТНК *BP* 17,12%, американским ТНК *Amoco*, *Unocal* и *ExxonMobil* 17,01%, 10,05% и 8%, турецкому *Turkish Petroleum International Company* 6,75%, а норвежскому *Statoil* и японскому *ITOCHU* соответственно 8,56% и 3,92% доли в проекте Баку-Тбилиси-Джейхан. Такое распределение помимо экономических дивидендов, согласно мнению Г. Алиева еще должно была укрепить независимость Азербайджана. Будучи приверженцем политики балансирования, Азербайджан также предложил России (*Lukoil*) 10%, а Ирану 5% (последняя не была

реализована из-за оппозиции США) что еще раз доказывает тезис о том что правительство Г. Алиева рассматривала экономику через призму экономической и политической безопасности государства и в целом вела именно неолиберальную внешнюю политику.

Согласно Генри Форду: «Если существует некий секрет успеха, он заключается в способности принять точку зрения другого человека и видеть вещи под его углом зрения так же хорошо, как под своим собственным». Обобщая все сказанное выше можно заключить что определение внешней политику Г.Алиева дает нам возможность в некоторой степени встать на его позицию и рассматривать внешнеполитические события того периода с более продуктивной и понятной призмы.

Lalə Babayeva
AMEA

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ MULTİKULTURALİZM

Açar sözlər: Heydər Əliyev, İlham Əliyev, Heydər Əliyev Fondu, Azərbaycan, multikulturalizm, tolerantlıq, milli dəyərlər

Ключевые слова: Гейдар Алиев, Ильхам Алиев, Фонд Гейдара Алиева, Азербайджан, мультикультурализм, толерантность, национальные ценности

Bir çox minilliklərlə ölçülən təkamül nəticəsində ruhi mədəniyyət bəşəriyyətin sosial inkişafının, intellektual və mənəvi tərəqqisinin universal əsası olmuşdur. O, informasiya və etik qlobal cəmiyyətin formalaşması səviyyəsinə və tempinə, istehlak sənayesinə, xalqların tarixi məsuliyyətinə, siyasətə və idarəçiliyə, sülh və beynəlxalq münasibətlər mədəniyyətinə böyük təsir göstərir. “Bu gün dünyada multikulturalizm siyasəti ilə bağlı iki qütbün formalaşmasını görməmək mümkün deyil. Birinci qütbü bədbin qütb adlandırılmalıdır. Onu 2011-ci ildə Böyük Britaniyanın sabiq Baş naziri Devid Kemeron formalaşdırdı və bütün dünyaya bəyan etdi ki, Avropada multikulturalizm siyasəti müxtəlif mədəniyyətlərin bir-biri ilə inteqrasiya olmaqdan imtina etməsi səbəbindən iflasa uğradı. Bu, həqiqətən, bədbin nəticə idi və zamanın göstərdiyi kimi, həm də qorxulu sonuqlara-qarşıdurmalara, kataklizmlərə, fəlakətlərə gətirib çıxardı.” [3, s.5]

Multikulturalizm fəlsəfəsinin əsaslandığı 7 mühüm prinsip olmadan sadəcə etnik müxtəlifliyi multikulturalizm adlandırmaq mümkün deyil. Bu prinsiplər aşağıdakılardır:

1. Etno-mədəni müxtəlifliyin mövcudluğu prinsipi: Bu prinsip bir dövlətin daxilində müxtəlif mədəniyyətin daşıyıcıları olan milli azlıqların və eyni zamanda müxtəlif dini konfessiyaların mövcudluğu mənasını verir.

2.Mədəni indentiklik hüququ: Bu prinsip hər bir kəsin və ya qrupun öz mədəni identikliyinə və ya xarakterinə qoruyub saxlamaq hüququ olduğunu qeyd edir.

3.Mədəni bərabərlik və qarşılıqlı dözümlülük prinsipi: Bu prinsipin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, bütün etno-mədəni qruplar bərabərdir və yalnız qarşılıqlı hörmət və dözümlülük şəraitində mövcud ola bilərlər. Etnik mənşə identikliyi vətəndaşlıq identikliyinə sonrakı gəlməlidir.

4.Etno-mədəni qruplar arasındakı əlaqə prinsipi: Hər bir etno-mədəni və dini qrup və ya onun hər bir nümayəndəsi digər qruplarla və ya nümayəndələri ilə təhlükəsiz və sərbəst ünsiyyət qura bilməlidir.

5.Bərabər imkanlara sahib olmaq hüququ: Azərbaycan multikulturalizminin ən mühüm özəlliklərindən biri də onun sosial-liberal ikili təbiətə malik olmaqla ikili fundamental hüququ özündə birləşdirməsidir.

6.Siyasi idarə prinsipinin mövcudluğu: Multikulturalizm və ya multikultural cəmiyyət özü təkbaşına inkişaf edə bilməz.

7.Müxtəliflikdə mövcud olan təklik prinsipi: Hər bir milli azlıq və ya etnik qrup öz mədəniyyətinin yalnız ümumi mədəniyyətə ziyan vurmayan hissəsini qoruya bilər.

Mədəni mübadilə və qarşılıqlı zənginləşmə, xalqların sosial-mədəni inkişaf təcrübəsini, dünya mədəniyyətinin tarixi qanunauyğunluqlarını bilmə və yaradıcı şəkildə istifadə etmə qloballaşma şəraitində Azərbaycanın davamlı, rəqabət qabiliyyətli və təhlükəsiz inkişafı üçün mühüm nəzəri və praktik əhəmiyyət kəsb edir.

Multikulturalizm mədəniyyətlərin və sivilizasiyaların dialoqunun zəruri alətidir. Digər mədəniyyətlərin mahiyyətini, xüsusiyyətlərini, tarixini və nailiyyətlərini öyrənmədən, onlara qarşı tolerant münasibət, onların nümayəndələrinə hörmət mümkün deyil, qarşılıqlı anlaşma, mədəniyyətlərin və sivilizasiyaların dialoqunu qurmaq mümkün deyil. “Multikulturalizmin yaşam tərzi kimi beynəlxalq əhəmiyyəti müasir dünyamızda son dərəcə həyati əhəmiyyət kəsb etməkdədir. Bu gün daha çox ölkələr, xalqlar, müxtəlif beynəlxalq qurumlar, dini təsisatlar, insanlar dərk edirlər ki, kütləvi qırğın silahlarının durmadan artdığı, dövrü olaraq baş verən iqtisadi, maliyyə böhranı şəraitində mövcud olmaq, inkişaf etmək, sosial rifahı təmin etmək üçün yega-

nə yol əməkdaşlıqdır, mədəniyyətlərarası dialoqdur. Bu amillərin də təməli multikulturalizmə nail olmaq, onu yaşam tərzinə çevirmək ilə qoyulur.” [6, s.1]

Multikulturalizm Azərbaycan xalqının həyat tərzidir. Multikulturalizm Azərbaycanda əsrlərdən bəri formalaşmışdır. O, ictimai-bədii, psixoloji-mənəvi müstəvidən kənara çıxmamışdır. Bir çox tarixi hadisələr, mədəniyyət və ədəbiyyatımız uzaq keçmişdən bugünümədək multikultural ənənələrin mövcudluğunu aşkar şəkildə sübut edir.

Azərbaycan Respublikasında multikulturalizm, dinlərarası və mədəniyyətlərarası dialoq, tolerantlıq və harmonik etnik müxtəlifliyin özünəməxsus birgəyaşayış modeli formalaşmışdır. Ölkəmizdə bütün konfessiyalar və etnoslar arasında unikal həmrəylik mühiti formalaşmış, tolerantlıq, dini loyallıq, milli özünəməxsusluq və bəşəri dəyərlərə sadıqlıq həyat tərzinə çevrilmişdir. Müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra isə ölkədə multikulturalizm ənənələrinin güclənməsinə dövlət dəstəyi formalaşmışdır. Azərbaycanda xalqların, dini insanların dostluq və qonşuluq şəraitində fəaliyyətini onların birgə yaşamasını təmin edən siyasət həyata keçirilir.

Ölkəmizdə hüquqi və siyasi baxımdan multikulturalizmin yerini ümummilli lider Heydər Əliyev müəyyən etdi. “Ulu öndər Heydər Əliyev Azərbaycan multikulturalizminin siyasi banisidir. O, bununla ilk növbədə multikulturalizm siyasi modelinin assimilyasiya və izolyasiya kimi digər mümkün siyasi modellərdən üstün olduğunu bütün dünyaya nümayiş etdirdi.” [1, s.1] Ümummilli liderimizin ən böyük uğurlarından biri də o idi ki, xalqımızın ən dəyərli keyfiyyətlərindən olan digər millətlərin hüquq və mədəniyyətlərinə hörmətlə yanaşma xüsusiyyətini milli ideologiya – azərbaycançılıq səviyyəsinə qədər yüksəltdi və rəsmiləşdirdi. Bu böyük şəxsiyyət Azərbaycanı separatizm və parçalanma bəlasından xilas edərək tarixən bu torpaqlarda yaşayan xalqların təmsilçilərini də vahid məram ətrafında səfərbər etdi, onları Azərbaycan bayrağı altında birləşdirdi. Bu baxımdan tam əminliklə demək olar ki, bu gün dünyanın böyük maraqla öyrəndiyi Azərbaycanın multikulturalizm və tolerantlıq modelinin banisi də məhz ulu öndərimiz Heydər Əliyev olmuşdur.

Multikulturalizm bir siyasət kimi öz mahiyyəti baxımından tolerantlıqla da sıx bağlıdır. O, müxtəlif mədəniyyətlərin paralel şəkildə yaşamasını qəbul edən tolerant cəmiyyətin başlıca xüsusiyyətlərindən biridir. Tolerant cəmiyyətdə multikulturalizm mədəniyyətlərin qarşılıqlı surətdə zənginləşməsinə, xalqları birləşdirən mədəniyyətin formalaşmasına səbəb olur ki, bu da insanların gələcək mədəni birliyi məqsədilə bir mədəniyyətin digər mədəniyyətə inteqrasiya prosesi ilə əlaqədardır. Ümummilli lider Heydər Əliyev Azərbaycanın gələcək uğurlu inkişafı üçün azərbaycançılıq dəqiq ideoloji hədəf seçərək öz uzaqgörən, müdrik siyasəti ilə əsrlər boyu formalaşmış çoxmədəniyyətlilik ənənəsini inkişaf etdirdi və onu keyfiyyətə yeni mərhələyə qaldırdı. “Ulu öndərin ölkə rəhbərliyinə qayıdıışı dini dəyərlərə, dövlət-din münasibətlərində yeni mərhələnin başlanğıcı oldu. Çox keçmədi ki, bu sahədə həyata keçiriləcək siyasətin mahiyyəti xalqa açıqlandı, din sahəsinə qayğı, dini abidələrin bərpası, milli-mənəvi dəyərlərin qorunması və təbliği dövlətin din siyasətinin prioritet istiqamətlərindən birinə çevrildi.” [2, s.141]

Ulu öndərin rəhbərliyi ilə hazırlanan və 12 noyabr 1995-ci ildə referendum yolu ilə, demokratik tərzdə ümumxalq müzakirəsinə çıxarılaqla qəbul edilən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında da multikulturalizm siyasətinin əsasını təşkil edən tolerantlıq prinsipləri aydın şəkildə təsbit edilmişdir. Dövlət müstəqilliyi haqqında Konstitusiya aktında Azərbaycan Respublikası Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsini tanıdığını bəyan etdi. Azərbaycan BMT-nin qəbul etdiyi aktlara, habelə Uşaq Hüquqları Konvensiyasına qoşuldu.

Heydər Əliyevin 22 fevral 1998-ci il tarixində imzaladığı “İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında” Fərmanı və 18 iyun 1998-ci il tarixli “İnsan hüquqlarının müdafiəsinə dair Dövlət Proqramının təsdiq edilməsi haqqında” Sərəncamı insan hüquqları sahəsində ən mühüm sənədlərdəndir və bu, mütəxəssislər tərəfindən həmin sahədə ilk strateji sənəd kimi dəyərləndirilir. Dövlət-din münasibətlərinin tənzimlənməsi istiqamətində mühüm addım olaraq Ulu Öndər Heydər Əliyevin 21 iyun 2001-ci il tarixli 512 sayılı Fərmanı ilə Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi yaradılmışdır. Bunun ardınca, Ulu öndərin təşəbbüsü ilə 20 avqust 1992-ci ildə “Dini etiqad azadlığı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edilmişdir.

“Hələ 2002-ci ildə Roma Papası II İohan Pavel respublikamıza tarixi səfərində ölkəmizdə dini tolerantlıq ənənələrinin güclü olduğunu, Azərbaycanın müxtəlif xalqların və dinlərin mənəvi dəyərlərini özündə bir araya gətirdiyini söyləyərək xristian dininə sitayiş edənlərin burada digər dinlərin təmsilçiləri ilə sülh şəraitində, dinc, yanaşı yaşadıqlarını, bunun isə ancaq tolerantlıq və qarşılıqlı hörmət nəticəsində mümkün olduğunu bildirib.” [7] 1995-ci ildə YUNESKO-nun yaranmasının 50 illik yubileyi münasibətilə Beynəlxalq Tolerantlıq günü təsis edilmiş və burada əsas məqsəd dünyada hamını bir-birinə dözümlülük nümayiş etdirərək dinc yanaşı yaşamağa çağırışdan ibarətdir. Bundan irəli gələrək Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə 1999-cu ildən etibarən noyabrın 16-nın Azərbaycanda tolerantlıq günü kimi qeyd olunması ümummilli liderin multikultural dəyərlərə, tolerant ənənələrə verdiyi yüksək qiymətin göstəricisidir.

Heydər Əliyev ölkə ərazisində yaşayan azsaylı xalqlara həmişə hörmətlə yanaşmış, ictimai həyatın bütün sahələrində onların azad və sərbəst fəaliyyət göstərmələri üçün dövlət səviyyəsində lazımı şərait yaratmışdır. Ümummilli lider bildirirdi ki, Azərbaycanın varı, dövləti təkcə onun pambığı, yeraltı, yerüstü sərvətləri deyil, onun ərazisində yaşayan xalqlardır". Heydər Əliyevin apardığı siyasət Azərbaycanda yaşayan hər bir xalqın öz etnik xüsusiyyətini qoruyub saxlamaqla yanaşı, başqa xalqların və etnik qrupların həyat tərzini, məişəti, adət-ənənəsi və mədəniyyətindəki bir çox mütərəqqi amilləri əxz edərək, onların qarşılıqlı surətdə inkişaf etməsinə təminat yaratdı. Ümumi birgə yaşayış qaydaları əsasında bu xalqlar bir-birinə yaxınlaşmaqla yanaşı, eyni zamanda özlərinin mədəni-mənəvi dəyərlərini və etnoqrafik xüsusiyyətlərini qoruyub saxlamışlar.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında ölkəmizdə Azərbaycan xalqının multikultural ənənələrinin qorunması və inkişaf etdirilməsi sahəsində həyata keçirilən siyasi istiqamət yeni mərhələdə onun layiqli davamçısı Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla inkişaf etdirilir. Multikulturalizmi Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasəti, xalqımızın həyat tərzini kimi dəyərləndirən Prezident İlham Əliyev bu siyasətin həyata keçirilməsində BMT, ATƏT, Avropa Şurası, Avropa İttifaqı, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı və digər nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığa xüsusi önəm verir.

Ədəbiyyat

1. Abdullayev K. Ulu öndər Azərbaycan multikulturalizminin siyasi banisidir //Azərbaycan.-2014.-23 iyul.-S.1.
2. Adıgözəlov Ş. Heydər Əliyev və Azərbaycanda multikulturalizm //Dövlət idarəçiliyi: Nəzəriyyə və təcrübə.- №3.-S.141.-145.
3. Azərbaycanda multikulturalizm: bibliografiya /layih. rəhb. Ə.Qarayev. Bakı, 2016.- 504 s.
4. Nəsirov E. Heydər Əliyev və Azərbaycanda multikulturalizm siyasəti: varislik, novatorluq //Xalq qəzeti.- 2016.-14 may.-S.1.
5. Orucov S. Multikulturalizm və tolerantlığın dünyada ən mükəmməl nümunəsi //Azərbaycan.-2016.-0 may.-S.2.
6. Zeynalov M. Multikulturalizm siyasətinin prinsipləri və Azərbaycan //Respublika.-2016.-10 iyun.-S.1.

Xülasə

Azərbaycan Respublikasının tolerantlıq və multikulturalizm sahəsində həyata keçirdiyi siyasətdə ulu öndər Heydər Əliyevin siyasi baxış və ideyalarının böyük rolu vardır. Mədəniyyətlərarası dialoq və tolerantlıq ənənələrinin inkişaf etdirilməsində Heydər Əliyevin irsi gələcək nəsillər üçün qiymətli xəzinədir.

Резюме

Азербайджанская Республика проводит политику охраны и развития ценностей толерантности и мультикультурализма. В определении и формировании этой политики большие заслуги принадлежат Общенациональному лидеру Гейдару Алиеву.

MÜNDƏRİCAT

Kamal Abdulla ULU ÖNDƏR AZƏRBAYCAN MULTİKULTURALİZMİNİN SİYASİ BANİSİDİR	10
Алиев Мамед Ариф оглы РЕЛИГИОЗНАЯ ТОЛЕРАНТНОСТЬ И МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ В СОВРЕМЕННОМ АЗЕРБАЙДЖАНЕ.....	12
Jahangirov Fikrat Fatish HEYDAR ALİYEV'S ROLE IN THE DEVELOPMENT OF AZERBAIJANI-UKRAINE RELATIONS, IN THE FIELD OF CULTURE AND EDUCATION.....	14
Гасанов С.Г. ГЕЙДАР АЛИЕВ И АЗЕРБАЙДЖАНО-УКРАИНСКИЕ ОТНОШЕНИЯ ПЕРИОДА НЕЗАВИСИМОСТИ	16
Кудряченко Андрей Иванович ИЗМЕРЕНИЯ УКРАИНСКО-АЗЕРБАЙДЖАНСКИХ ОТНОШЕНИЙ В КОНТЕКСТЕ ПОЛИТИКИ РОССИИ	18
Солошенко Виктория Витальевна ВОЗВРАЩЕНИЕ И РЕСТИТУЦИЯ КУЛЬТУРНЫХ ЦЕННОСТЕЙ: ГЛОБАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА	20
Шихизаде Интигам Алисахиб оглы ИДЕИ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНОГО ЛИДЕРА ГЕЙДАРА АЛИЕВА И РАЗВИТИЕ УКРАИНО-АЗЕРБАЙДЖАНСКИХ СВЯЗЕЙ В ОБЛАСТИ ЛИНГВИСТИКИ.....	22
Seyfettin Azizoglu, Erzurum Valisi SOVYETLER BİRLİĞİNDE DENGE UNSURUYDU	23
Mehmet Sekmen GÖNÜLLERE TAHT KURAN BİR DEVLET LİDERİ	23
Ömer Çomaklı	23
Hazar İbrahim	24
Muharremov Salih	24
Kazımbəyli İbrahim Feyzulla oğlu HEYDƏR ƏLİYEVİN SOVET DÖVRÜ SİYASİ-DİPLOMATİK FƏALİYYƏTİNDƏ TÜRK DÜNYASI MƏSƏLƏLƏRİ.....	24
Məmmədov Ceyhun Valeh REGION ÖLKƏLƏRİ İLƏ ƏLAQƏLƏRİN İNKİŞAFINDA HEYDƏR ƏLİYEVİN ROLU	26
Abdiyeva Ədalət Murad qızı HEYDƏR ƏLİYEV VƏ MULTİKULTURAL DƏYƏRLƏR.....	28
Muxtar Kazımoğlu-İmanov HEYDƏR ƏLİYEV VƏ ÜMUMTÜRK FOLKLORU	30
Aliyeva Sevdagul Fazil HEYDAR ALIYEV AND DEVELOPMENT OF NATIONAL AND	32
SPIRITUAL VALUES IN AZERBAIJAN.....	32
Bezhitashvili Giorgi HEYDAR ALIYEV'S INFLUENCE ON THE DEVELOPMENT OF REGIONAL POLICY	34
Сейидзаде Афет Джумар ГЕЙДАР АЛИЕВ И ТОЛЕРАНТНОСТЬ	36
Бабаева Гюнай Назим РОЛЬ ГЕЙДАРА АЛИЕВА В РАЗВИТИИ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ МЕЖДУ АЗЕРБАЙДЖАНОМ И КАЗАХСТАНОМ.....	38
Мустафаев Мамед Гусейн оглы ГЕЙДАР АЛИЕВ И ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКИЙ КУРС АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ	39
İsmayilova Rəna Cahangir qızı HEYDƏR ƏLİYEV VƏ TÜRK DÜNYASINDA ORTAQ MƏDƏNİ DƏYƏRLƏR.....	41
Jafarova Hamida Rovshan THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN AND TURKISH STATES.....	42

Mustafayeva Nurlanə Musa qızı	
AZƏRBAYCAN MULTİKULTURALİZMİNİN SİYASİ BANISI HEYDƏR ƏLİYEV.....	44
Ibrahim Ethem Atnur	
HAYDAR ALİYEV'İN 90'LI YILLARIN BAŞLARINDA NAHÇIVAN'DA FAALİYƏTİ.....	45
Mehriban Cəfərova	
HEYDƏR ƏLİYEV İRSİNDƏ MİLLİ MƏDƏNİYYƏTİN YERİ, ROLU VƏ ƏHƏMİYYƏTİ.....	46
Qurbanova Sevinc Əşrəf	
"AZƏRBAYCAN TARİXİ" NİN İNKİŞAFINDA HEYDƏR ƏLİYEVİN ROLU	48
Prof.Dr.Erol Kürkcüoğlu	
90'LI YILLARIN BAŞLARINDA AZERBAJCANDA SİYASAL, SOSYAL VE EKONOMİK ORTAM	49
Kazımova Sevinc Beydulla qızı	
HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANÇILIQ.....	50
Шахгусейнбекова Лейла Ариф 2.	
РОЛЬ ГЕЙДАР АЛИЕВА В РЕГИОНАЛЬНОЙ ПОЛИТИКЕ АЗЕРБАЙДЖАНА	52
Yatkin Hacer	
DERİNLEŞEN İTTİFAK: TÜRKİYE-AZERBAJCAN.....	54
Şəfəq Hüseyn qızı Abdullayeva	
AZƏRBAYCANIN TÜRK DÖVLƏTLƏRİ İLƏ MÜNASİBƏTLƏRİNİN İNKİŞAFINDA HEYDƏR ƏLİYEVİN ROLU	55
Гезалова Солмаз Мухтар кызы	
Гейдар Алиев очаватель национальной нефтяной стратегии.....	57
Qasimov Cəlal	
HEYDƏR ƏLİYEVİN MİLLİ İDEOLOGİYA MODELİ.....	59
Seymur Şeydayev	
HEYDƏR ƏLİYEV SİYASƏTİNDƏ MİLLİLƏŞMƏ VƏ TÜRKLƏŞMƏ AMİLİ.....	60
Yasemin Yaylali	
NİZÂMÎ-İ GENCEVİNİN HAMESƏSİ VE YARATTIĞI ETKİ	61
Юсифова Матанат Ризван, Кулузаде Тарана Насими	
РОЛЬ ГЕЙДАРА АЛИЕВА В РАЗВИТИИ АЗЕРБАЙДЖАНО-УЗБЕКСКИХ ОТНОШЕНИЙ	63
Xanlarova Lamiyə Saday qızı	
HEYDƏR ƏLİYEVİN DÖVLƏTÇİLİK TƏLİMİNDƏ DİL KONSEPSİYASI.....	65
Hüseynin Yurttaş	
TÜRK MEZAR ANITLARI İÇERİSİNDE NAHÇIVAN MEZAR YAPILARI.....	66
Həmidov Samir Sabir	
HEYDƏR ƏLİYEVİN SÜLH DİPLOMATİYASININ BEYNƏLXALQ ƏHƏMİYYƏTİ.....	68
Məmedov Ali Səyad oğlu	
MULTİKULTURALİZM KAK АТРИБУТ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ	70
Abbasova Sevinc Zakir qızı	
HEYDƏR ƏLİYEV VƏ TÜRKİYƏ-NAHÇIVAN ƏLAQƏLƏRİ (1991-1993).....	72
Nigar Sultanova	
THE CONCEPT OF INTERCULTURAL DIALOGUE (ICD) IN THE EUROPEAN UNION	73
Abdiyeva Ədalət Murad qızı	
Gender problemi və müasir Azərbaycan.....	74
Ali Samir Merdan İlham oğlu	
AZERBAJCAN-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ	76
Əliyeva Sevdagül Fazil qızı	
HEYDƏR ƏLİYEVİN UZAQGÖRƏN KADR SİYASƏTİ	77
Çağrı Erhan	
İLHAM ALİYEV DÖNEMİ DİŞ POLİTİKASI	79
Elif Şimşek-Özkan	
AZERBAJCAN TÜRKİYE İLİŞKİLERİ: BİR MİLLET İKİ DEVLET	80
Kazımbəyli İbrahim Feyzulla oğlu	
HEYDƏR ƏLİYEV SİYASƏTİ: SOSIAL-SİYASİ, İQTİSADİ TƏRƏQQİYƏ GEDƏN YOL.....	81
Güner Özkan	
AZERBAJCAN'IN ÇOK BOYUTLU DİŞ POLİTİKASINDA ABD NEDEN GEREKLİ BİR AKTÖRDÜR?	83

Mehmet Öcal	
İLHAM ALİYEYEV DÖNEMİ AZERBAYCAN DIŞ POLİTİKASI.....	84
Mustafa Aydın	
25. YILINDA ULUSLARARASI ALANDA AZERBAYCAN	86
Qafar Çakmaklı	
AZERBAYCAN'DA ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK.....	87
Брагина Наталья Георгиевна	
МЕЖКУЛЬТУРНЫЙ ДИАЛОГ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ И РУССКО-АЗЕРБАЙДЖАНСКИЕ КОНТАКТЫ	88
Азимов Эльхан Гейдарович	
МАССОВЫЕ ОТКРЫТЫЕ ОНЛАЙН КУРСЫ КАК СРЕДСТВО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБЩЕНИЯ И ОБМЕНА ОПЫТОМ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ РУССКОГО ЯЗЫКА	88
Ельникова С.И.	89
Айзатуллин Рауф Тофикович	
СРАВНИТЕЛЬНО-СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ДИСКУРСИВНЫХ МАРКЕРОВ РУССКОГО ЯЗЫКА И МОДАЛЬНЫХ СЛОВ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ЯЗЫКА.....	91
Кудоярова Татьяна Викторовна	
РОЛЬ МОЛОДЕЖНЫХ ВОЛОНТЕРСКИХ ПРОЕКТОВ В МЕЖКУЛЬТУРНОМ СОТРУДНИЧЕСТВЕ РОССИИ И АЗЕРБАЙДЖАНА.....	93
Жукова Арина Геннадьевна, Щербаков Андрей Владимирович	
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ ГОСУДАРСТВЕННОГО ИНСТИТУТА РУССКОГО ЯЗЫКА ИМ. А.С. ПУШКИНА КАК ПЛОЩАДКА ДЛЯ МЕЖКУЛЬТУРНОГО ДИАЛОГА МОЛОДЕЖИ.....	94
Сидеиф-заде Севиндж Алиевна	
РОЛЬ ФОНДА ГЕЙДАРА АЛИЕВА В РАЗВИТИИ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ.....	96
Alessandro Figus	
MULTICULTURALISM, NATION AND THE USES OF FUTURE.....	97
Azad Mammadov	
MULTICULTURALISM IN AZERBAIJAN	98
Anar Baghirov	
AZERBAIJAN UNIVERSITY OF LANGUAGES MULTICULTURALISM AND RELIGION: THE AZERI EXPERIENCE.....	98
Guido F. Amoretti	
PSYCHOLOGICAL OBSTACLES TO MULTICULTURALISM: HOW STEREOTYPES AND MECHANISMS OF DEFENCE MAY CAUSE ADVERSE BEHAVIOURS TO MULTICULTURALISM.....	98
Alessandro Figus, Andrea Pisaniello	
MULTICULTURALISM AND OSTALGIE	99
Nicoletta Varani	
TRANSNATIONAL MIGRATION BETWEEN RIGHTS AND GEOPOLITICS.....	99
Ilham Mamedzade	
MULTICULTURALISM IN THE CONTEXT OF PHILOSOPHY.....	99
Isakhan Valiyev	
AZERBAIJAN MODEL OF MULTICULTURAL SECURITY: IN THE CONTEXT OF THE FIGHT AGAINST RELIGIOUS EXTREMISM.....	100
Cecilia Romana COSTA ECCLESIA MATER	
MULTICULTURALISM: COMPARED CONCEPTS	100
Francesca Longo	
THE IDEOLOGY OF MULTICULTURALISM AND TOLERANCE”, “MULTICULTURALISMO, SICUREZZA SOCIALE, MIGRAZIONE, E LIBERTA”.....	100
Diana Spulber	
MULTICULTURALISM A SOCIAL CHALLENGE	101
Maura Di Giacinto	
THE EDUCATIONAL DIMENSION IN COMPLEX SOCIETIES: BETWEEN HISTORY AND TOPICALITY	101
Stefano Mustica	
MULTICULTURALISM, INNOVATION AND LEARNING.....	101

Sylvie Josserand	MULTICULTURALISM AND TOLERANCE: A PERMANENT CHALLENGE FOR FRANCE.....	102
Stefania Carogna	COMMUNICATION AS A BRIDGE TO INTERCULTURALITY.....	102
Кунина Ирина Александровна	ПРИНЦИПЫ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА И ТОЛЕРАНТНОСТИ ВО ВНУТРЕННЕЙ И ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ АЗЕРБАЙДЖАНА.....	102
Гашимов Э.А.	ЯЗЫК И КУЛЬТУРА: СИМБИОЗ ПОТРЕБНОСТЕЙ.....	104
Д.Е. Овчинников	НЕПРЕРЫВНОСТЬ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ КАК ПРИНЦИП СОХРАНЕНИЯ ЦЕЛОСТНОСТИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПОЛЯ.....	105
Проф. Автандил Силагадзе	НЕКОТОРЫЕ СРАВНИТЕЛЬНЫЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОКАЗАТЕЛИ ГРУЗИИ И АЗЕРБАЙДЖАНА.....	109
Нана Гаприндашвили, Нино Церетели	АЗЕРБАЙДЖАНСКО-ГРУЗИНСКИЕ ЛИТЕРАТУРНЫЕ ОТНОШЕНИЯ КАК ПЛАТФОРМА ДЛЯ СБЛИЖЕНИЯ ЦЕННОСТНЫХ КРИТЕРИЕВ.....	110
Г.Гоциридзе	ТОЛЕРАНТНОСТЬ И ЯЗЫКОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ЕЕ ПРОЯВЛЕНИЯ.....	111
З. Гоциридзе	ИНТЕРАКЦИОННОЕ ПОЛЕ В МЕЖКУЛЬТУРНЫХ ОТНОШЕНИЯХ (ЯЗЫКОВОЙ АСПЕКТ).....	111
Giorgi Kvinikadze	THE GRAMMAR OF COMMERCE AND THE LOGIC OF CONFLICTS OR THE COMPLEXITY OF ECONOMIC INTEGRATION IN THE CAUCASUS.....	112
Мераб Халваши, Реваз Диасамидзе	МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ КАК ИДЕОЛОГИЯ И ПОЛИТИКА СОЦИАЛЬНОЙ СТАБИЛЬНОСТИ.....	113
Aliya Ahmadova	HEYDAR ALIYEV: MULTICULTURALISM AND IDEOLOGY OF TOLERATION.....	114
Юсифзаде Аида Мамед кызы	КОНЦЕПЦИЯ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА В ПОЛИТИКЕ ГЕЙДАРА АЛИЕВА.....	115
Давид Гоциридзе	АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ В АСПЕКТЕ ТИПОЛОГИЧЕСКОЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ.....	117
Nugzar Bardavelidze	HEYDAR ALIYEV AND THE POLICY ON PROTECTION OF CULTURAL VALUES UNDER THE OWNERSHIP OF RELIGIOUS ORGANIZATIONS IN 1984-1987.....	118
Мариям Манджгаладзе, Иманова Севда	ЯЗЫКОВАЯ ПОЛИТИКА В ГОДЫ ВОССТАНОВЛЕНИЯ НЕЗАВИСИМОСТИ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ И В ГРУЗИИ.....	118
Vasil Kacharava	NATIONAL IDENTITY AND THE POLITICS OF MULTICULTURALISM.....	120
Шахмурадов Агиль Шовкет оглы	АЗЕРБАЙДЖАНО-ГРУЗИНСКИЕ ОТНОШЕНИЯ В НЕФТЯНОЙ СФЕРЕ.....	120
Tamar Guchua	THE ISSUE OF THE NATIVE LANGUAGE IN THE GEORGIAN DIASPORA OF BAKU.....	122
Irine Chachanidze	SAINGILO (KAKHI) EDUCATIONAL INSTITUTION FOR WOMEN IN THE CORRESPONDENCE OF "IVERIA" AND "DROEVA" (TIMES).....	123
Шарабидзе Т.Т.	ЛИТЕРАТУРНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НИКОЛОЗА БАРАТАШВИЛИ В НАХИЧЕВАНИ.....	123
Рафиг Аббасов	ВЕЛИКИЙ ШЕЛКОВЫЙ ПУТЬ: ВЧЕРА, СЕГОДНЯ, ЗАВТРА. ИЗ ПОЛИТИЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНОГО ЛИДЕРА АЗЕРБАЙДЖАНА ГЕЙДАРА АЛИЕВА.....	125

Чжан Шухуа	
ПЕРЕМЕНЫ В МИРОВОЙ ПОЛИТИКЕ И НОВАЯ ЭПОХА КИТАЯ	129
Солмаз Рустамова-Тогиди	
ОСОБЕННОСТИ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ. ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ: ТРАДИЦИИ И НОВОВВЕДЕНИЯ	130
Джабарова Шукюфа Барат кызы	
РЕЧЬ ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНОГО ЛИДЕРА ГЕЙДАРА АЛИЕВА КАК ОБРАЗЕЦ ЛОГИЧЕСКОЙ ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНОСТИ И ОРАТОРСКОГО МАСТЕРСТВА	134
Mikayilova Azada Ramazan	
MULTICULTURALISM FROM DIFFERENT PERSPECTIVES.....	136
Джалил Нагиев	
МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ ИВО АНДРИЧА.....	137
Gündüz İsmayilov	
AZƏRBAYCANDA DİNİ MÜXTƏLİFLİK.....	139
Elnur Əfəndiyev	
АЗЕРБАЙДЖАНСКАЯ МОДЕЛЬ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА НА ПРИМЕРЕ БАКИНСКОЙ ЕПАРХИИ.....	141
Melix Yevdayev	
AZƏRBAYCANDA TOLERANTLIQ VƏ MULTİKULTURAL DƏYƏRLƏR.....	142
Ravan Hasanov	
POLITICAL AND LEGAL BASES OF AZERBAIJANI MULTICULTURALISM.....	143
Роберт Мобили	
УДИНСКАЯ ХРИСТИАНСКАЯ ОБЩИНА В МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛЬНОЕ СРЕДЕ АЗЕРБАЙДЖАНА.....	145
Наси Fuad Nurullah	
MULTİKULTURALİZM KONTEKSTİNDƏ AZƏRBAYCAN-ALMANIYA XALQLARI ARASINDAKI ƏLAQƏLƏR.....	150
Нестерова Вера Викторовна	
ЛЮТЕРАНСТВО В АЗЕРБАЙДЖАНЕ.....	152
Klaus Wolf	
FRIEDRICH RÜCKERT UND ASERBAIDSCHAN	153
Christina Bossauer Gross	157
Məsməxanım Yusif qızı Qazıyeva	
MULTİKULTURALİZM VƏ AZƏRBAYCANDA DİL SİYASƏTİ	159
Könül Tahir qızı Fərəcbəyli	
HEYDƏR ƏLİYEV- MULTİKULTURALİZMİN SİYASİ BANİSİ KİMİ.....	160
Ирина Александровна Кунина	
МЕЖРЕЛИГИОЗНЫЙ ДИАЛОГ КАК ФАКТОР «МЯГКОЙ СИЛЫ» В МИРОВОЙ ПОЛИТИКЕ	162
Aytən Arif qızı Rəcəbova	
MULTİKULTURAL MÜHİTDƏ DİL SİYASƏTİ	163
Səadət Mübariz qızı Bəşirova	
HEYDƏR ƏLİYEV VƏ MULTİKULTURALİZM İDEYALARI.....	165
Niyazi Mehdi	
MULTİKULTURİZM ÇƏRÇİVƏSİNDƏ DİNİ PLÜRALİZM. PROBLEMİN FƏLSƏFƏSİ VƏ AZƏRBAYCAN ÜÇÜN NƏTİCƏLƏRİ	166
Əlizadə Şamil oğlu Nəcəfov, Anar Tahir oğlu Kərimli	
MULTİKULTURALİZMİN AZƏRBAYCAN MODELİNİN BƏZİ CƏHƏTLƏRİ.....	168
Севиндж Тофиг гызы Рзаева	
МОТИВЫ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА В НЕМЕЦКОЯЗЫЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ И ЕЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОМУ ЧИТАТЕЛЮ	169
Diana Spulber	
MULTICULTURALISM A SOCIAL CHALLENGE	171
Francesca Longo	
THE IDEOLOGY OF MULTICULTURALISM AND TOLERANCE	171

Guido F. Amoretti	PSYCHOLOGICAL OBSTACLES TO MULTICULTURALISM: HOW STEREOTYPES AND MECHANISMS OF DEFENCE.....	172
Nicoletta Varani	TRANSNATIONAL MIGRATION BETWEEN RIGHTS AND GEOPOLITICS.....	172
Anar Tahir oğlu Hüseynov	AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ KULTUROLOJİ STRATEGİYALARA ƏSASLANAN DÜŞÜNÜLMÜŞ MULTİKULTURALİZM SİYASƏTİ.....	173
Putayeva Elnarə Eldar	MULTİKULTURALİZMİN VƏ TOLERANTLIĞIN AZƏRBAYCAN MODELİ: DÜNYANIN MÜKƏMMƏL NÜMUNƏSİ KİMİ.....	174
Сулейманова Хатирә Этибар	МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ И ИДЕИ ТОЛЕРАНТНОСТИ В ПОЛИТИКЕ ГЕЙДАРА АЛИЕВА.....	176
Qurbanova Gülnarə Qorxmaz qızı	AZƏRBAYCANDA TOLERANTLIQ VƏ MULTİKULTURALİZM ƏNƏNƏLƏRİNİN İNKİŞAFI.....	177
Vüqar Ələsgərov	AZƏRBAYCAN MULTİKULTURALİZMİ AVROPA TƏSİSATLARININ SƏNƏDLƏRİNDƏ.....	179
Turan Arif qızı Kərimli	HEYDƏR ƏLİYEVİN MİRASI-TOLERANTLIĞIN ÜNVANI AZƏRBAYCAN.....	181
Rəsul Qərib oğlu Mehdixanov	MÜSTƏQİL AZƏRBAYCANDA MİLLİ AZLIQLAR VƏ MULTİKULTURALİZM.....	182
Севинч Джабраил кызы Азадалиева	ГЕЙДАР АЛИЕВ И РАЗВИТИЕ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ.....	183
Şəfiqə Şirali qızı Tahirova	HEYDƏR ƏLİYEVİN SİYASİ İRSİNDƏ MULTİKULTURALİZM VƏ TOLERANTLIQ IDEYALARI.....	185
Гюльнара Намик кызы Рзаева, Лала Тофик кызы Мамедова	МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ – НЕОТЪЕМЛЕМАЯ ЧАСТЬ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ.....	187
Мамед Ариф оглы Алиев	РЕЛИГИОЗНАЯ ТОЛЕРАНТНОСТЬ И МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ В СОВРЕМЕННОМ АЗЕРБАЙДЖАНЕ.....	191
Alessandro Figus, Andrea Pisaniello	MULTICULTURALISM AND OSTALGIE.....	193
Maura Di Giacinto	THE EDUCATIONAL DIMENSION IN COMPLEX SOCIETIES: BETWEEN HISTORY AND TOPICALITY.....	193
Stefano Mustica	MULTICULTURALISM, INNOVATION AND LEARNING.....	194
Аида Мамед кызы Юсуфзаде	ПОСТРОЕНИЕ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОГО ОБЩЕСТВА В ПОЛИТИКЕ ГЕЙДАРА АЛИЕВА.....	194
Məlahət Əkbər qızı Vəliyeva	БИЛИНГВИЗМ КАК ПРОЯВЛЕНИЕ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА И ИДЕЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ В СОВРЕМЕННОМ АЗЕРБАЙДЖАНЕ.....	196
Məsmə Yaqub Zöhrab-Məcid qızı	MULTİKULTURALİZM VƏ TOLERANTLIQ HEYDƏR ƏLİYEV SİYASİ KURSUNUN TƏRKİB HİSSƏSİ KİMİ.....	197
İlyas Vaqif oğlu Hüseynov	AZƏRBAYCANDA YAŞAYAN YUNANLAR MULTİKULTURALİZM ŞƏRAİTİNDƏ.....	199
Çinarə Vaqif qızı Rzayeva	MULTİKULTURALİZM KEÇMİŞDƏN BU GÜNƏ.....	201
Fidan Nizaməddin qızı Abdurəhmanova	ƏDƏBİ ABİDƏLƏRİN MÜQAYİSƏLİ TƏDQIQI MULTİKULTURALİZM KONTEKSTİNDƏ.....	202
Azad Cəfərov	HEYDƏR ƏLİYEV VƏ MULTİKULTURALİZM.....	204
Aynur Muxtar qızı Budaqova	MULTİKULTURAL İŞÇİ QRUPLARI.....	205

Севиндэж Зейналова	
ГЛОБАЛИЗИРУЮЩИЙСЯ МИР И АЗЕРБАЙДЖАНСКАЯ КУЛЬТУРА.....	207
Лейли Дэжангир кызы Эфенди	
ДИАЛОГ МЕЖДУ КУЛЬТУРАМИ – ОСНОВА ТОЛЕРАНТНОСТИ И МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА	209
Sylvie JOSSERAND	
MULTICULTURALISM AND TOLERANCE: A PERMANENT CHALLENGE FOR FRANCE.....	210
Yunusova Günel Xanlar	
AZƏRBAYCANDA MULTİKULTURAL DƏYƏRLƏRİN YERİ VƏ ROLU.....	211
Anar Nagiyev	
BUILDING A SOCIETY THROUGH INTERCULTURAL SUSTAINABILITY	213
Aysel Məhəbbət qızı Bağhirova	
HEYDAR ALİYEV: AN ARCHITECT OF THE MULTICULTURALISM POLICY OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN.....	214
Али Саяд оглу Мамедов	
НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПОЛИТИКИ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ.....	216
Misgər Yolçu oğlu Məmmədov, Aidə Aydın qızı Hüseynova	
MULTİKULTURALİZMİN SOSIAL-PSIXOLOJİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ	218
İkram Ağasiyev	
MULTİKULTURALİZMİN TƏBLİĞİNDƏ QAFQAZIN ALMAN ƏHALİSİNİN TARİXİNİN ARAŞDIRILMASININ ƏHƏMİYYƏTİ HAQQINDA.....	220
Zərifə Şamil qızı Cavadova	
AZƏRBAYCANDA MULTİKULTURALİZM ƏNƏNƏLƏRİNİN QORUNUB SAXLANMASI VƏ İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİNDƏ HEYDƏR ƏLİYEVİN ROLU.....	221
Суад Раффик кызы Бабаева	
МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ И ТОЛЕРАНТНОСТЬ – ДОСТОЯНИЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО НАРОДА	223
Наси Рауф Мəммəдсан, Elza İlqar qızı Məmiyeva	
AZƏRBAYCANDA MULTİKULTURALİZM VƏ ERMƏNİ VANDALİZMİ.....	226
Günel Məhəmməd qızı Bayramova	
ORTA ƏSR VENESIYA MƏNBƏLƏRİNDƏ QAFQAZ SƏRHƏDLƏRİNƏ XARAKTERİK TOLLERANTLIQ NÜMUNƏLƏRİ HAQQINDA.....	228
Səməndər Nazim oğlu Həsənov	
HEYDƏR ƏLİYEV VƏ ONUN MULTİKULTİRALİZM İDEYALARI	230
Jafarguliyeva Mayya Rzagulu	
MULTICULTURAL DIMENSION OF EDUCATION: STRATEGIES, VALUES AND INNOVATIVE APPROACHES (AZERBAIJANI CASE)	231
Elfinaz Nicran qızı Hüseynova	
РОЛЬ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В МНОГОКУЛЬТУРНОМ ОБРАЗОВАНИИ	233
Ибрагимова Х.М.	
МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ КАК ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА СОВРЕМЕННОГО АЗЕРБАЙДЖАНА.....	235
Azada Ramazan qızı Mikayılova	
MULTICULTURALISM FROM DIFFERENT PERSPECTIVES.....	237
Adil Məhəmməd oğlu Babayev	
DƏDƏ QORQU DASTANLARINDA XALQIMIZIN MİLLİ-MƏNƏVİ DƏYƏRLƏRİ VƏ İSLAM ƏXLAQİ	238
Əli Rizvan oğlu Fərhadov	
HEYDƏR ƏLİYEV YOLU: AZƏRBAYCANÇILIQ VƏ MULTİKULTURALİZMİN HARMONİYASI	240
Агиль Шовкет оглы Шахмурадов	
АЗЕРБАЙДЖАНО-УКРАИНСКИЕ ОТНОШЕНИЯ В СВЕТЕ НЕФТЯНОЙ СТРАТЕГИИ ГЕЙДАРА АЛИЕВА.....	242
Səbinə Əmir qızı Seyidova	
HEYDƏR ƏLİYEVİN AZƏRBAYCANÇILIQ FƏLSƏFƏSİ	243
Elçin Əli oğlu İbrahimov	
HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANÇILIQ: AZƏRBAYCANDA DİL SİYASƏTİ	244

Aytac Xalid qızı Zeynalova	
HEYDƏR ƏLİYEV VƏ KLASSİK ƏDƏBİ İRS.....	246
Nailə Şahbaz qızı Əsədova	
ÜMÜMMİLLİ LİDERİMİZ HEYDƏR ƏLİYEVİN AZƏRBAYCANÇILIQ İDEOLOGİYASI VƏ MİLLİ MƏNƏVİ DƏYƏRLƏRİMİZ HAQQINDA	248
Nuridə Muxtarzadə	
“KİTABİ-DƏDƏ QORQUD” DASTANI VƏ MİLLİ-MƏNƏVİ DƏYƏRLƏRİMİZ HEYDƏR ƏLİYEVİN AZƏRBAYCANÇILIQ KONSEPSİYASI KONTEKSTİNDƏ	250
Əyyub Sevdin oğlu Kərimov	
AZƏRBAYCANÇILIQ İDEOLOGİYASI VƏ ONUN FƏLSƏFİ ƏSASLARI.....	251
Ramiz Asəfoğlu Qasimov	
Ümummilli lider Heydər Əliyev və azərbaycanlıq məfkurəsi	253
Dilbər Zeynalova	
HEYDƏR ƏLİYEV VƏ MİLLİ-TARİXİ YADDAŞ	255
Şubay Nuruzadə	
ZAMANI QABAQLAYAN ŞƏXSİYYƏT	256
Mikayilov Ülvi Aydın oğlu	
AZƏRBAYCANÇILIQ İDEOLOGİYASI HEYDƏR ƏLİYEV İRSİNİN PRIORİTET İSTİQAMƏTİDİR.....	258
Матанат Гудаят гызы Шадлинская	
ГЕЙДАР АЛИЕВ - СТРОИТЕЛЬ СВОБОДНОГО АЗЕРБАЙДЖАНА.....	259
Suğra Əkbər qızı Ələkbərli	
ƏDƏBİYYATIMIZDA AZƏRBAYCANÇILIQ MƏFKURƏSİ	261
İradə Hüseynova,	
HEYDƏR ƏLİYEV MÜASİR AZƏRBAYCANIN MEMARI VƏ QURUCUSUDUR.....	262
Tahirli Kürsümxanım	
KLASSİK İRSİMİZ HEYDƏR ƏLİYEVİN DÖVLƏTÇİLİK TARİXİ KONTEKSTİNDƏ	265
Elnarə Vaqif qızı Yəhyayev	
H.ƏLİYEVİN DİL SİYASƏTİ AZƏRBAYCANÇILIĞIN TƏRKİB HİSSƏSİ KİMİ	266
Kazımova Sevinc Beydulla qızı dosent	
HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANÇILIQ	268
Məmmədova Səadət Davud qızı	
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ SOSIAL DÖVLƏT KİMİ FORMALAŞMASININ KONSTITUSION ƏSASLARI.....	270
Sevda İmanova Rafiq	
HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANDA DİL SİYASƏTİ.....	272
Vidadi Bəşirov, dosent	
HEYDƏR ƏLİYEVİN MƏNƏVİYYAT KONSEPSİYASI	274
Nailə Xudaqulu qızı Məmmədova	
NATIONAL IDEOLOGY OF MODERN AZERBAIJAN – AZERBAIJANISM.....	276
Aygün Allahşükür qızı Kamandari Məmmədova	
AZƏRBAYCANLI MÜHACİRLƏRİN FƏALİYYƏTİNDƏ AZƏRBAYCANÇILIQ İDEYASI.....	278
Sevinc Musayeva	
HEYDƏR ƏLİYEV DÜNYA TARİXİNİN DAHI DİL SİYASƏTÇİLƏRİNDƏN BİRİ KİMİ	280
Рейхан Фахрат кызы Джафарова	
РОЛЬ ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНОГО ЛИДЕРА ГЕЙДАРА АЛИЕВА В СТАНОВЛЕНИИ КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМА В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ.....	281
Həmidə Əliyeva	
HEYDƏR ƏLİYEVİN AZƏRBAYCANÇILIQ İDEOLOGİYASINDA ƏDƏBİYYAT MƏSƏLƏLƏRİ.....	283
Fazil Rüstəmov	
HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANÇILIQ İDEOLOGİYASININ FORMALAŞMASI HAQQINDA	284
Günay Nazim qızı Nadirova	
HEYDƏR ƏLİYEV DÖVLƏTÇİLİK SİYASƏTİNDƏ MULTİKULTURALİZM VƏ ƏDƏBİYYAT	286
Pənahov Azər Maarif	
HEYDƏR ƏLİYEV VƏ BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR.....	288
Şəfəq Fərman qızı Mustafayeva	
AZƏRBAYCAN-FRANSA ƏLAQƏLƏRİNİN İNKİŞAFINDA ULU ÖNDƏR HEYDƏR ƏLİYEVİN ROLU	289

Sevinc İbadulla qızı Səlimova	
HEYDƏR ƏLİYEV VƏ REGIONAL TƏHLÜKƏSİZLİK MƏSƏLƏLƏRİNƏ DAİR	291
Şəfəq Hüseyn qızı Abdullayeva	
HEYDƏR ƏLİYEV – MÜKƏMMƏL XARİCİ SİYASƏTİN BANİSİ KİMİ	292
Namiq Cəlaləddin oğlu Əsədov	
AZƏRBAYCAN XALQININ ÜMUMMİLLİ LİDERİ H.ƏLİYEV VƏ GÜRCÜSTAN PREZİDENTİ E.ŞEVARDNADZE ARASINDAKI DOSTLUQ MÜNASİBƏTLƏRİNİN AZƏRBAYCAN-GÜRCÜSTAN MÜNASİBƏTLƏRİNİN İNKİŞAFINA TƏSİRİ	294
Rəna Kamil qızı Xəlilova	
BEYNƏLXALQ ƏLAQƏLƏR SİSTEMİNDƏ MÜASİR AZƏRBAYCANIN ÖZÜNƏMƏXSUS YERİ	295
Əlizadə İlham Hacıbaba oğlu	
HEYDƏR ƏLİYEVİN “BP” ŞİRKƏTİ VƏ TƏRƏFDAŞLARININ TƏMSİL ETDİKLƏRİ DÖVLƏTLƏRLƏ SİYASİ-İQTİSADİ ƏLAQƏLƏRİNİN YARADILMASI SİYASƏTİ	297
Qasimov Novruz Adil oğlu	
MÜASİR AZƏRBAYCAN BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR SİSTEMİNDƏ	299
Zeynalova Sənubər Surxay qızı	
AZƏRBAYCAN VƏ ALMANİYA ARASINDA MƏDƏNİ ƏLAQƏLƏR	301
Nərmin Fərzəli qızı Qədirova	
HEYDAR ALIYEV'S ROLE IN THE ESTABLISHMENT OF AZERBAIJAN-UNESCO RELATIONS	302
Нармина Вагиф ғызы Дашдамирова	
РОЛЬ МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ВО ВНУТРЕННЕЙ И ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ АЗЕРБАЙДЖАНА	304
Диана Николаевна Гусейнзаде	
ГЕЙДАР АЛИЕВ И НЕФТЯНАЯ СТРАТЕГИЯ АЗЕРБАЙДЖАНА	304
Afaq Suliddin qızı İsmayilova	
HEYDƏR ƏLİYEV VƏ İSLAM DÜNYASI	306
Rimunə Zakir qızı Hüseynova	
AZƏRBAYCAN İLƏ TÜRKİYƏ ARASINDA DİPLOMATİK-SİYASİ MÜNASİBƏTLƏRİN İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİNDƏ HEYDƏR ƏLİYEVİN FƏALİYYƏTİ	308
Ирина Александровна Кунина, д.ф.п.н.	
МЕЖРЕЛИГИОЗНЫЙ ДИАЛОГ КАК ФАКТОР «МЯГКОЙ СИЛЫ» В МИРОВОЙ ПОЛИТИКЕ	310
Yeganə Nəhmətulla qızı İsmayilova	
“KİTABİ DƏDƏ QORQUD” DASTANLARI VƏ AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI PROBLEMLƏRİNİN TƏDQIQINDƏ “FOLKLOR VƏ YAZILI ƏDƏBİYYAT” MÜNASİBƏTLƏR MODELİ	311
A.M.Амирова	
РЕЛИГИОЗНАЯ ТОЛЕРАНТНОСТЬ КАК ВАЖНЕЙШАЯ МЕНТАЛЬНАЯ ЧЕРТА АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО НАРОДА И ВНИМАНИЕ К НЕЙ В ПОЛИТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ГЕЙДАРА АЛИЕВА	313
Qasimova Lamiyə Həsən qızı	
AZƏRBAYCANIN ƏRAZİ BÜTÖVLÜYÜ UĞRUNDA ÜMUMMİLLİ LİDER HEYDƏR ƏLİYEVİN DİPLOMATİK SƏYLƏRİ	315
Elşən Nazim oğlu Məcidov	
АНАЛИЗ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ ГЕЙДАРА АЛИЕВА	317
Lalə Babayeva	
HEYDƏR ƏLİYEV VƏ MULTİKULTURALİZM	319

“MTM-Innovation” MMC

Çapa imzalanıb: 30.04.2018.
Format: 84x108 1/16. Qarnitur: Times.
Həcmi: 20,5 ç.v.

Bakı, R.Rza küç., 125